

TUULA HYYRÖ

Alakansakoulunopettajien valmistuksen kehitys
Suomessa vuosina 1866-1939

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA

Esitetään Tampereen yliopiston
kasvatustieteiden tiedekunnan suostumuksella
julkisesti tarkastettavaksi Tampereen yliopiston
opettajankoulutuslaitoksen auditoriossa,
Erottajakatu 12, Hämeenlinna,
perjantaina 19. päivänä toukokuuta 2006 klo 12.

English abstract

TAMPEREEN YLIOPISTO

AKATEEMINEN VÄITÖSKIRJA
Tampereen yliopisto
Opettajankoulutuslaitos

Myynti
Tiedekirjakauppa TAJU
PL 617
33014 Tampereen yliopisto

Kannen suunnittelu
Juha Siro

Painettu väitöskirja
Acta Universitatis Tamperensis 1147
ISBN 951-44-6612-8
ISSN 1455-1616

Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print
Tampere 2006

Puh. (03) 3551 6055
Fax (03) 3551 7685
taju@uta.fi
www.uta.fi/taju
<http://granum.uta.fi>

Sähköinen väitöskirja
Acta Electronica Universitatis Tamperensis 522
ISBN 951-44-6613-6
ISSN 1456-954X
<http://acta.uta.fi>

ESIPUHE

Maaliskuinen hanki kimmeltää tavallista kirkkaampana. Olen tänään saanut tiedon, että kasvatustieteiden tiedekuntaneuvosto on antanut yli vuosikymmenen kestäneen tutkimustyöni tuloksena syntyneelle kirjalle painatusluvan. Kiitolliset ajatukseni kohdistuvat moniin, jotka eri tavoin ovat opastaneet, kannustaneet ja auttaneet tutkimustyöni läpiviennissä.

Ensimmäiset kiitokseni kohdistan opiskelutovereille viime vuosituhannen puolelle, jolloin aloittelin jatko-opintoja Helsingin yliopistossa. Pitkän työ- ja opiskelu-uran tehneet opiskelutoverit avasivat ikkunoita menneisiin vuosikymmeniin ja -satoihin. Vertaistuki onkin ollut alasin, joka on antanut tukevan alustan oman vasaran käyttöön tutkimusmetodien ja -materiaalien taonnassa. Siirryttyäni opiskelijaksi Tampereen yliopistoon sain ohjaajakseni FT Esko Nikanderin ja valvojakseni professori Veli-Matti Värriin. Molempien vankka tuki, ohjaus ja kannustus elämäni tukalaksi tehdyissä vaiheissakin ovat olleet korvaamattomia kimmokkeita työni edistymiselle. Molemmat ohjaajani ovat uhranneet aikaansa pyyteettömästi ja luottaneet siihen, että tutkimus kyllä valmistuu. Heille kohdistan lämpimät kiitokset uskosta ja luottamuksesta, ohjeista ja neuvoista.

Tutkimustyötä olen tehnyt virkatyöni ohessa, lähinnä loma-aikoina, ja siksi työn valmistuminen on vienyt tusinan verran vuosia. Koko ajan olen kuulunut jäsenenä Suomen Kouluhistorialliseen Seuraan, jolle haluan antaa varauksettomat kiitokset. Seuran kuukausikokouksissa esillä olleet teemat ovat auttaneet metodisissa valinnoissa ja syventäneet käsitystäni niistä vuosikymmenistä, joita tutkimukseni käsittelee. Sydämelliset kiitokset annan myös niille opettajille ja opettajankoulutuksen asiantuntijoille, jotka ovat ottaneet haastattelupyynnöni vastaan. Ilman avoimia informanttejani menneet vuosikymmenet ja opettajien valmistus seminaareissa olisivat jääneet minulle perin paperinmakuisiksi. Moni haastattelemistani henkilöistä on tutkimustyöni aikana saanut iäisyyskutsun, joten kiitokseni eivät valitettavasti enää kantaudu heille.

Professori (emeritus) Martti T. Kuikka ja dosentti (emerita) Saara Hakaste toimivat työni esitarkastajina. Heidän suurenmoinen asiantuntemuksensa, perinpohjaisuutensa ja tarkat ohjeensa auttoivat suunnattomasti työni loppuhionnassa. Heille parhaat kiitokseni ohjeista ja tarkastuksesta, jonka he suorittivat nopeasti, ja niinpä väitöstilaisuuteni voi ajoittua jo kuluvalle kevääälle. Professori Kuikkaa kiitän myös siitä, että hän on lupautunut vastaväittäjäkseni. Minulle on suuri kunnia, että maamme kasvatuksen historian oppituolin viimeinen haltija on vastaväittäjäni.

Kielenhuollon neuvontaa sain työn alkuvuosina aina tarvitessani FM Elli Klaavulta, joka on jaksanut kannustaa työskentelyäni aina viimeisiin koetoksiin

saakka. Tutkimukseni varsinaisen kielentarkastuksen teki perusteellisesti ja joutuisasti FM Kaisa Huuhtanen. Molemmille heille parhaat kiitokseni neuvoista ja korvaamattomasta työpanoksesta. Englanninkielisen abstraktin laati FT Heikki Hyyrö ja tarkasti DKK Liisa Ritanen. Molempia näitä läheisiä henkilöitä kiitän pyyteettömästä asiantuntemuksensa uhrauksesta. Mieheni Seppo Hyyrö on ollut jatkuvasti käytettävissäni tekstinkäsittelyn kiemuroissa ja autonkuljettajanani haastattelumatkoilla. Työn painoasuun saattamisessa hän on ollut korvaamaton apu. Hänelle kiitokseksi lämpimät halaukset.

Työyhteisöni Hämeenlinnan opettajankoulutusyksikössä on tutkimusorientoitunutta. Viimeisen vuoden aikana moni työtoverini on saanut väitöskirjansa valmiiksi, ja jotkut heistä viimeistelevät parhaillaan tutkimustöitään. Sellaisessa yhteisössä ahertaminen on kannustanut saamaan omankin väitöskirjan valmiiksi. Kiitän työtovereitani myötäelämisestä. Erityiskiitokset kohdistan yksikön johtajalle professori Eija Syrjäläiselle, joka on uskonut ja luottanut työni valmistumiseen vastatuulisinkin aikoina.

Lasteni Panun ja Anun pojat ovat kasvaneet koko ikänsä siihen, että mummun pöydällä on aina tärkeitä papereita, joihin ei saa koskea. Poikien iloksi tästä alkaen minunkin pöytäni ääreen pääsee leikkimään. Mummu on viimeinkin valmistumassa, ennen eläkkeelle siirtymistään. Aikaa jää nyt tavata entistä useammin lapsia ja lapsenlapsia, joilta väitöstyön puurtaminen on pihistänyt hetken silloin, toisen tällöin. Ymmärtävästi koko perhepiiri on kuitenkin tukenut tutkimustyötäni. Siitä jokaiselle perheenjäsenelle lämpimät kiitokseni. Omistan tämän kirjan alku- ja alakansakoulunopettajille, jotka ovat luoneet pohjan 2000-luvun suomalaiselle PISA-menestykselle, sekä lasteni lapsille Eemille ja Henrille.

Karlstadissa, pikkukouluseminaarien johtajien Werner Laxtrömin ja Kaarle Werkon jalanjäljillä maaliskuun 22. päivänä 2006

Tuula Hyyrö

TIIVISTELMÄ

Tuula Hyyrö: Alakansakoulunopettajien valmistuksen kehitys Suomessa vuosina 1866–1939

Tampereen yliopisto 2006, Acta Universitatis Tamperensis 1147

Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, miten Suomessa alku- ja alakansakoulunopettajien valmistus kehittyi kansakouluasetuksen antamisen ajankohdasta vuodesta 1866 vuoteen 1939. Tutkimustehtävä jaettiin neljään alaongelmaan, joihin vastauksia haettiin historiallis-quantitatiivista metodologiaa noudattaen. Empiriä jäsennettiin selvittämällä ilmiön kokonaisuus mahdollisimman kattavan lähdeaineiston avulla. Päälähteet koostuivat säädöksistä, arkistomateriaaleista ja alan ammattilehdistä. Tutkimusta selkeytettiin dialogin avulla, mikä merkitsi keskustelua alakansakoulunopettajiksi valmistuneiden henkilöiden kanssa. Tutkimusta voisi luonnehtia ideografiseksi.

Tutkimuksessa selvisi, että alkuopetusta antaneiden opettajien valmistus oli kiinteästi sidoksissa kansanopetuksen kehittymiseen. Opettajanvalmistuksen muutospaineeet tulivat ulkoapäin. Tutkimuskaudelle osui kolme taitekohtaa, jolloin alkukoulujen opettajatarve ja valmistaminen olivat erityisen polttavia. Ensimmäinen taitekohdista oli kansakouluasetuksen säätämisen jälkeinen aika, toinen sijoittui piirijakoasetuksen antamisen (1898) jälkeiseen aikaan ja kolmas maan itsenäistymisen ja oppivelvollisuuden toteuttamisen aikaan (1918→). Pienten lasten opettajien valmistaminen lähti liikkeelle 1860-luvulla muutamien opettajien ja pappien harrastuksen pohjalta. Näin syntyneillä ”valmistuslaitoksilla” ei ollut minkäänlaista suunnitelmaa, eikä niiden toiminnasta ole juuri tietoa. Ensimmäisen kerran valtiolta kohdisti huomionsa alkukoulunopettajien valmistamiseen vuosien 1877–1878 valtiopäivillä, joilla myönnettiin määräraha niille kansakoulunopettajille, jotka oman työnsä ohessa valmistivat alkukoulunopettajia. Tämä säädös ohjasi pienten lasten opettajien valmistuksen eroon kirkon piiristä.

Ensimmäinen varsinainen alkukoulunopettajakurssi aloitti Sortavalan kansakouluseminaarin yhteydessä vuonna 1887. Tämän jälkeen yksityiset henkilöt perustivat useita yksivuotisia, yksityisiä alkukouluseminaareja, joista monet saivat valtion avustusta. Jotkut näistä oppilaitoksista elivät vuosia, jopa vuosikymmeniä, mutta jotkut kuolivat taloudellisiin vaikeuksiinsa. Suomen itsenäistyttyä valtiolta alkoi perustaa kaksivuotisia alkukouluseminaareja, joita syntyi kaikkiaan neljä. Ensimmäinen niistä perustettiin Itä-Suomeen Suistamolalle, toinen läntiseen Suomeen Hämeenlinnaan, kolmas Vaasaan ja neljäs Pohjois-Suomeen Tornioon. Vaasan seminaari oli ruotsinkielinen. Uudet opinahjot ottivat vastaan

vain naisoppilaita. Vuonna 1926 nämä neljä seminaaria vakinaistettiin, ja samalla alkukouluseminaareista tuli alakansakouluseminaareja. Samaan aikaan viimeiset yksityiset seminaarit lopettivat toimintansa. Koko 1930-luvun ajan valtion omistamat neljä alakansakouluseminaaria huolehtivat yksin maan alkuopettajien kouluttamisesta.

Yksityisillä alkukouluseminaareilla oli kullakin oma vahvistettu opetusohjelmansa. Yhteistä ohjelmissa oli uskontopainotteisuus. Suomen itsenäistyttyä senaatti vahvisti perustettaville kaksivuotisille alkukouluseminaareille väliaikaisen järjestelysäännön, joka sisälsi tarkan opetussuunnitelman. Tätä suunnitelmaa ryhtyi toteuttamaan myös osa vielä toiminnassa olleista alkukouluseminaareista. Väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa suunnitelmassa kasvatus- ja harjoitusaineet lohkaisivat viikkotunneista mittavimman osan. Teorian ja käytännön opetusta nivottiin yhteen. Opetusharjoittelussa pyrittiin selkeään professionalisoitumiseen, joskaan oppilaat eivät saaneet kenttäkoulukokemusta.

Kouluhallinnon tarkoin kontrolloima väliaikaisen järjestelysäännön mukainen opetussuunnitelma ohjasi alakansakouluseminaarien toimintaa vielä 1930-luvullakin. Staattisuus sävytti alakansakouluseminaarien työtä 1920- ja 1930-lukujen ajan. Ainoa säädösmuutos oli näinä vuosikymmeninä se, että elokuussa 1933 annettiin alakansakouluseminaareille keskikoulukurssiin pohjaava luku-suunnitelma. Tutkimuskaudella ainoastaan Hämeenlinnan alakansakouluseminaari ryhtyi toteuttamaan tätä suunnitelmaa, koska se otti kyseisestä syksystä alkaen oppilaikseen vain keskikoulun käyneitä naisia. Muut alakansakouluseminaarit toimivat koko tutkimuskauden ajan kansakoulupohjaisina. Oppilaiden pohjakoulutustason kohoamisen johdosta Hämeenlinnan seminaarissa ryhdyttiin 1930-luvulla kokeilemaan opetusta, jossa tieteellinen tutkimus oli käytännön opetustyön kivijalkana.

Vuosina 1866–1939 alku- ja alakansakouluseminaarit eivät olleet vain tiedon ja taidon jakajia, vaan ne kasvattivat oppilaistaan tiukan kurin ja järjestyksen avulla esikuvallisia opettajapersoonallisuuksia. Kyseisinä vuosina opettajakuva ei muuttunut siitä, minkä Uno Cygnaeus oli kansakoulunopettajille asettanut. Opettajista tuli kehittyä ”Herran työmiehiä, kutsumusopettajia”.

Avainsanat: alakansakoulu, alakansakoulunopettaja, alakansakouluseminaari, alkukoulu, alkukoulunopettaja, alkukouluseminaari, alkuopetus, opettajankoulutus, opettajanvalmistus

ABSTRACT

Tuula Hyyrö: Evolution of Education for Lower Primary School Teachers in Finland in 1866–1939

University of Tampere 2006, Acta Universitatis Tamperensis 1147

The purpose of the study was to examine, how the education of Finnish lower primary school teachers evolved after the Primary School Act of 1866 until 1939. Pupils in lower primary schools are from seven to nine years of age. The overall study was divided into four subcategories each of which was examined using a historic-quantitative approach. The data were analysed by exploring the phenomenon with the help of comprehensive source material. The main sources of information consisted of legislative texts, archive material and professional journals in the field of teacher education. The study was clarified further by means of dialogue; in other words, the themes researched were discussed with individuals who had completed education for lower primary school teachers. The research can be described as an ideographic study.

The study showed that the education of lower primary school teachers was closely connected with the general development of popular education. The pressures for change in teacher education came from outside. The period studied contained three turning points, when the demand for lower primary school teachers with appropriate education seems to have been especially pressing. The first turning point occurred after the Primary School Act of 1866, the second after the law on school districts was passed (1898), and the third after Finland's independence and the implementation of compulsory education (1918→). Education for teachers of small children was first started in the 1860s as a personal pursuit of a few interested teachers and ministers of church. These "preparatory" institutions had no special curricula, and hardly any information is available on their activities. State authorities began to show an interest in the education of lower primary school teachers for the first time during the diet of 1877–1878; a subsidy was granted to those upper primary school teachers who, in addition to their normal teaching duties, were also involved in training lower primary school teachers. In practice this law meant that the education of small children's teachers was separated from the church.

The first actual course intended for lower primary school teachers was started in the Sortavala seminar for primary school teachers in 1887. After this, a number of private, one-year seminars for lower primary school teachers were established by private individuals, and many of these received state subsidy. Some of

these educational institutions continued working for several years, even for decades, while others had to close due to financial difficulties. After Finland gained independence, the state began establishing two-year seminars for lower primary school teachers, and four in all were founded. The first one was established at Suistamo in eastern Finland, the second one in Hämeenlinna in western Finland, the third, a Swedish-language one, in Vaasa on the west coast of Finland, and the fourth one in Tornio in northern Finland. These four new educational institutions only accepted women students, and they were officially accepted as seminars for lower primary school teachers in 1926. The last private seminars closed down in the same year. For the whole period of the 1930s these four state-owned seminars were responsible for providing all lower primary school teacher education in the country.

Each private seminar for lower primary school teachers had its own curriculum. All the curricula had one feature in common: religion was in a very important position. After Finland's independence, the Senate approved a temporary plan of rules and regulations for the two-year seminars. The plan included a detailed curriculum which was also followed by some of the earlier seminars for lower primary school teachers still operating at the time. According to the curriculum which followed the temporary plan, educational, practical and arts subjects were allotted the largest number of weekly teaching hours. Theory and practice were intertwined. Teaching practice clearly aimed at professionalism, even though the students did not do their field practice in real schools.

The curriculum, which followed the temporary plan and was strictly controlled by school administration, continued to guide the activities of the seminars for lower primary school teachers even in the 1930s. The work of these seminars remained rather static during the 1920s and 1930s. The only change in the regulations during this period was that in August 1933, the seminars for lower primary school teachers were assigned a curriculum based on middle school courses. During the period studied only the Hämeenlinna seminar began implementing this plan: starting in the autumn of 1933, the seminar only accepted women students who had completed middle school education. The rest of the seminars for lower primary school teachers continued to accept students who had completed only compulsory primary school education. Since the level of basic education of the teacher trainees in the Hämeenlinna seminar was higher, new teaching experiments could be introduced in the 1930s emphasising the importance of scientific research as the foundation of teaching.

In the years 1866–1939, the seminars for lower primary school teachers provided their students with not only knowledge and skills. It was equally important that the students were educated, by means of strict discipline and order, to become ideal teacher personalities. During the years studied, the image of the teacher did not change from how Uno Cygnaeus, known as the father of the Finnish primary school, had defined it. The goal of the teacher trainees was to develop into “God’s workers, teachers with a vocation”.

Key words: lower primary school, lower primary school teacher, seminar for lower primary school teachers, teacher education

SISÄLLYS

ESIPUHE	3
TIIVISTELMÄ.....	5
ABSTRACT	7
SISÄLLYS	9
Lyhenteet	14
Kuvat.....	15
Taulukot.....	16
I MAASEUDUN ALKUOPETUSONGELMAN SYNTY	17
1.1 Johdanto	17
1.1.1 Vuoden 1866 kansakouluasetus.....	17
1.1.2 Maaseudun alkuopetus avoimeksi	22
1.2 Tutkimustehtävä.....	29
1.2.1 Aikaisempi tutkimus.....	29
1.2.2 Aikaisemmat julkaisut ja kirjoitukset	32
1.2.3 Tutkimusongelmat	34
1.2.4 Lähdeaineisto.....	36
1.2.5 Lähestymistapa	39
1.2.6 Keskeiset käsitteet	41
1.2.7 Rajaukset ja rakenne	46

II ALKUKOULUNOPETTAJANVALMISTUKSEN ALKUVAIHEET AUTONOMIAN AJALLA.....	48
2.1 Kansanopetuksen pioneereja.....	48
2.2 Alkukoulunopettajien valmistamispyrkimyksiä 1860–1880-luvuilla	53
2.2.1 ”Sivistyneitä henkiä” opettajiksi.....	53
2.2.2 Vapaaehtoisvoimin alkukoulunopettajia.....	56
2.2.3 Polemiikki alkukoulunopettajien valmistamisesta.....	59
2.2.4 Kansakoulunopettajien ”opettajakoulut”	63
2.2.5 Kirkon pyrkimykset kiertokoulunopettajien valmistamisessa	72
2.3 Seminaari ortodoksioppilaille	78
2.3.1 Raja-Karjala – ongelma Venäjän ja Suomen välissä	78
2.3.2 ”Forsströmin akatemia” Sortavalaan	80
2.4 Seminaari evankelis-luterilaisille alkukoulunopettajille	86
2.4.1 Tuhkasen kierto- eli pikkukouluseminaari Hämeenlinnaan.....	86
2.4.2 Miehiä ja naisia oppilaina.....	89
2.4.3 ”Toosakoulun” opetus vuosisadan lopulla.....	92
2.5 Linjanvetoa	95
III YKSITYINEN OPETTAJANVALMISTUS AUTONOMIAN AJALLA	97
3.1 Raja-Karjalaan ”kiertokoululaitos”	97
3.2 Alkukouluseminaari pääkaupunkiin	99
3.2.1 Werkon preparandilaitos.....	99
3.2.2 Elämänläheinen opetussuunnitelma.....	102
3.2.3 Helsinki esiseminaarilaisten sivistävänä koulukaupunkina	107
3.3 Maalaiskuntiin koulupiirit.....	109
3.4 Ruotsinkielinen ”småskolseminariet” Helsinkiin	111
3.4.1 Broberg käynnistäjänä	111
3.4.2 Oppilaiksi opettajakokemusta hankkineita	113
3.4.3 Opetussuunnitelma Ruotsin mallin mukaan	114
3.5 Piirijako kasvatti opettajatarvetta.....	117
3.5.1 ”Humbuugikursseilta” opettajia.....	117
3.5.2 Jyväskylään, Kotkaan ja Heinolaan alkukouluseminaarit.....	119
3.5.3 Lisää alkukouluseminaareja	121
3.5.4 Tuhkasen seminaarin uusi opetussuunnitelma.....	124

3.6 Kansalaiskasvatuksen polttopisteenä oppivelvollisuus ja opettajanvalmistus.....	128
3.7 Vuosi 1913 käänneentekijänä alkuopetuskysymyksessä	134
3.8 Ruotsinkielisen opettajapulan pelastajaksi Vaasan seminaari.....	138
3.8.1 Österbottens svenska småskolseminarium.....	138
3.8.2 Yksivuotinen opetusohjelma	140
3.9 Kasvatus ”katoamattomien siementen siroittelijoiksi”.....	146
3.10 Ulkomaiset vaikutteet	147
3.10.1 Vaikutteet opintomatkoilta	147
3.10.2 Erilaiset opettajankoulutusratkaisut Euroopassa.....	151

IV ITSENÄISTYNEEN SUOMEN ALKUKOULUNOPETTAJAN- VALMISTUS..... 163

4.1 Senaatilta väliaikainen järjestelysääntö.....	163
4.1.1 ”Tarpeellinen määrä” kaksivuotisia naisseminaareja	163
4.1.2 Alkukouluseminaareille lukusuunnitelma ja oppiennätykset.....	167
4.1.3 Kritiikki järjestelysääntöä kohtaan	173
4.1.4 Oppilaksi vain naisia	176
4.1.5 Opettajiksi naisia ja miehiä.....	179
4.2 Karjalan alkukouluseminaari Suistamolle.....	182
4.2.1 Miksi ensimmäinen valtion alkukouluseminaareista Karjalaan?	182
4.2.2 Suistamolle vai Kitelään alkukouluseminaari?	185
4.2.3 Merikosken ohjannassa alkuun.....	188
4.2.4 Santalan johdolla työtä jatkamaan	194
4.3 Yksivuotiset alkukouluseminaarit.....	196
4.3.1 Helsingin pikkukouluseminaarista 2-vuotinen	196
4.3.2 Vaasan seminaarista 2-vuotinen valtion oppilaitos.....	200
4.3.3 Muutokset yksivuotisissa seminaareissa.....	207
4.3.4 Vienan ja Aunuksen tarpeisiin Repolan seminaari	209
4.4 Länsi-Suomen alkukouluseminaari Hämeenlinnaan	210
4.4.1 Yksivuotisestako kaksivuotinen seminaari?	210
4.4.2 Opiskelu käynnistyi vuokratiloissa.....	213
4.4.3 Salon johdolla uudistyöhön	216
4.4.4 Oppilasjoukko kaksinkertaiseksi	219

V UUDISTUVA VALMISTUS VUOSINA 1921–1926	224
5.1 Oppivelvollisuus voimaan vuonna 1921	224
5.2 Pohjois-Suomen alkukouluseminaari Tornioon	227
5.2.1 Loukolan johdossa opettajapulaa poistamaan	227
5.2.2 Opetussuunnitelma ja oppikirjat	229
5.2.3 Opetus ja kasvatust seminaarissa	232
5.3 Karkkuun alakansakouluseminaari	237
5.4 Poikkeusteitä alakansakoulunopettajiksi	241
5.4.1 Alakansakoulunopettajille kelpoisuussäännöt	241
5.4.2 Kesäkurssija kiertokoulunopettajille	243
5.4.3 Hospitoimalla alakansakoulunopettajiksi	250
5.4.4 Eri tavoin pätevyys alakansakouluun	253
5.5 Nöyriksi ja siveellisiksi kurilla kasvattaen	255
5.5.1 Hyveitten vartijoiksi	255
5.5.2 Mallikansalaisiksi kasvattaminen	257
5.6 Haave yhteisestä valmistuksesta alkukoulun- ja lastentarhanopettajille	263
5.7 Alkukouluseminaarien jatkajiksi alakansakouluseminaarit	265
5.7.1 Yksityisten alkukouluseminaarien loppu	265
5.7.2 Vakinaistaminen	268
VI VAKIINTUNUT VALMISTUS VUOSINA 1927–1939	272
6.1 Mikä muuttui vai muuttuiko mikään?	272
6.2 Oppilaiden rekrytointi	277
6.2.1 ”Hedelmällisiä ajattelijoina” oppilaita	277
6.2.2 Hakijoina keskikoulunkäynejä	279
6.2.3 Hämeenlinnan seminaari keskikoulupohjaiseksi	281
6.2.4 Pääsyttökinnot ”perinpohjaisiksi”	283
6.3 Oppimäärät ja tuntijaot ennallaan	290
6.4 Tuntikaava keskikoulun oppimäärän suorittaneille	296
6.4.1 Sielutiedettä kasvatust- ja opetusopin yhteyteen	296
6.4.2 Kasvitarhan- ja kirjastonhoito-oppia	299
6.5 Opetus ja opiskelu alakansakoulusemineareissa	303
6.5.1 Irti ”doseeraavasta” opetuksesta	303

6.5.2 Audio-visuaalista opiskelua.....	309
6.5.3 Kokonaisopetusta Hämeenlinnassa.....	312
6.5.4 Opetusharjoittelu	319
6.5.5 Kansainväliset yhteydet.....	325
6.6 Eri teitä alakansakoulunopettajiksi	327
6.7 Toverikunta ja harrastukset kasvattajina.....	330
6.8 Esikuviksi lapsille	337
6.9 Seminaarireformi	342
6.9.1 Kritiikki alakansakoulunopettajanvalmistusta kohtaan	342
6.9.2 Saarialhon komitea reformaattoriksi.....	346
6.10 Talvisota keskeytti vakiintuneen toiminnan.....	350
VII YHTEENVETO.....	353
LÄHTEET JA KIRJALLISUUS.....	358
LIITTEET	380

Lyhenteet

Akk	Alakansakoulu (lehti)
AoL	Alkuopetus (lehti)
As	asetus
HMA	Hämeenlinnan Maakunta-arkisto
HSa	Hämeenlinnan seminaarin arkisto
KA	Kansallisarkisto
KH	Kouluhallitus
KkL	Kansakoulun Lehti
KL	kirkkolaki
L	laki
lk	lukukausi
lv	lukuvuosi
MMA	Mikkelin maakunta-arkisto
OL	Opettajain Lehti
OMA	Oulun maakunta-arkisto
ptk	pöytäkirja
pvk	päiväkirja
SSa	Suistamon seminaarin arkisto
t	oppitunti
TSa	Tornion seminaarin arkisto
v	vuosi
vk	vuosikurssi
vt	viikkotunti
VMA	Vaasan maakunta-arkisto
VLFa	Vaasan alakouluseminaarin arkisto/ Vasa lägre folkskoleseminariums arkiv

Kuvat

Sivu

- 39 *Kuva 1.* Informanttina toiminut opettaja Martta Koivusalo esittelee alakansakouluseminaarissa valmistamiaan työkirjoja
- 190 *Kuva 2.* Suistamon seminaarin rakennuksia
- 288 *Kuva 3.* Suistamon alakansakouluseminaarin pääsykokeen tuloksia elokuussa 1931
- 302 *Kuva 4.* Keskkoulun käyneen oppilaan päästötodistus kansakoulupohjaisesta Suistamon seminaarista keväällä 1938
- 307 *Kuva 5.* Referenssityön ”Metso” kansi
- 310 *Kuva 6.* Taulutyöt inspiroivat jokaista työpäivää Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa
- 323 *Kuva 7.* Hämeenlinnan seminaarin väki syksyllä 1937
- 336 *Kuva 8.* Suistamon seminaarin oppilaskuoro Vanhan Kalevalan 100-vuotisjuhlissa vuonna 1935

Taulukot

Sivu

68	<i>Taulukko 1.</i> Mikko Tähtisen ”opettajakoulun” opetuskertomus lv. 1880–1881
92	<i>Taulukko 2.</i> Tuhkasen kierto- eli pikkukouluseminaarin oppiaineet ja -ennätykset
102	<i>Taulukko 3.</i> Werkon yksivuotisen valmistuslaitoksen oppiaineet ja -ennätykset
114	<i>Taulukko 4.</i> Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin opetusohjelma
124	<i>Taulukko 5.</i> Tuhkasen kiertokouluseminaarin työjärjestys ja oppiennätykset lv. 1904–1905
141	<i>Taulukko 6.</i> Vaasan pikkukouluseminaarin oppiaineet ja -ennätykset v. 1916
167	<i>Taulukko 7.</i> Alkukouluseminaarien lukusuunnitelma 25.5.1918
172	<i>Taulukko 8.</i> Väliaikaisen järjestelysäännön mukaiset oppiennätykset alkukouluseminaaareissa
191	<i>Taulukko 9.</i> Suistamon seminaarissa lv. 1918–1919 suoritettujen oppimäärät
197	<i>Taulukko 10.</i> Helsingin ruotsinkielisen alkukouluseminaarin 2-vuotinen opetusohjelma
202	<i>Taulukko 11.</i> Lägre folkskoleseminarium i Vasa: tuntijako ja oppiennätykset lv. 1918–1919
245	<i>Taulukko 12.</i> Alkukoulunopettajien kaksikesäisten täydennyskurssien opetussuunnitelma
266	<i>Taulukko 13.</i> Suomalaiset alkukouluseminaarit syksystä 1918 kevääseen 1926
286	<i>Taulukko 14.</i> Tornion alakansakouluseminaarin pääsykokeen aikataulu 17–20.8.1932
296	<i>Taulukko 15.</i> Opetussuunnitelma sellaisille alakansakouluseminarioluokille, joiden oppilaat olivat keskikoulun oppimäärän suorittaneita

I MAASEUDUN ALKUOPETUSONGELMAN SYNTY

1.1 Johdanto

1.1.1 Vuoden 1866 kansakouluasetus

Tapahtui pääsiäispäivinä 1856 Helsingissä, että keisari Aleksanteri II johti senaatin puhetta ja esitti ranskaksi kirjoitetun asialuettelon, joka sisälsi Suomen olojen uudistusta ja kehittämistä tarkoittavan ohjelman. Siihen kuului myös ”*ehdotusten antaminen, mitenkä kansansivistystä tarkoittavien koulujen järjestämistä maalla olevissa kunnissa olisi autettava*”.¹ Keisarin laajan uudistusohjelman mukaan Suomen senaatin oli ryhdyttävä kohentamaan sodan runtelemaa suuriruhtinaskuntaa kaupan, merenkulun, teollisuuden ja kulkulaitoksen alalla ja lisäksi kehittämään kansansivistystä siten, että oli tehtävä ehdotus siitä, miten voitiin helpottaa maalaiskuntien koulujen perustamista².

Kun senaatti ryhtyi toteuttamaan keisarin ohjelmaa, se kehotti toukokuussa 1856 tuomiokapituleja antamaan lausuntonsa ”*kansakoulumenosta*” Suomessa. Jo saman vuoden syksyllä kaikki kolme tuomiokapitulia jättivät ”*ehdotuksensa ja mietteensä*” senaatille.³ Lausunnot olivat sisällyksellisesti, monin paikoin jopa sanamuodoiltaanakin, samoja kuin ruhtinas Menshikovin asettaman kansanvalis-

¹ Lönnbeck, G. F. 1910, 60; Tarjanne, A. J. 1916; Jyväskylän seminaari 1863-1937, 10; Salo, A. 1939, 230-231; Nurmi, V. 1979, 15-16; Nurmi, V. 1988, 62-70.

² Juva, M. 1966, 287; Nurmi, V. 1979, 15.

³ Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856; Lönnbeck, G. F. 1910, 60; Tarjanne, A. J. 1916; Nurmi, V. 1988, 77; Syväoja, H. 2004, 34; Lipponen, P. 2006, 60.

tuskomitean (1853), jonka mietintö lienee ollut pohjana tuomiokapitulien lausunnoille⁴. Lausunnoissa oli selvästi esillä uskontokouluajatus⁵, ja ne herättivät heti ilmestyttyään tyytymättömyyttä⁶. Senaatti päätti marraskuussa 1856 painattaa tuomiokapitulien ehdotukset, ja samalla se jätti kaikille halukkaille asiantuntijoille ja kansansivistyksestä kiinnostuneille henkilöille tilaisuuden lausua oman kantansa niistä⁷. Tuomiokapitulien lausunnoista⁸ tehtiin kaikkiaan 19 muistutusta, joista yhden oli laatinut silloin Pietarissa pappina toiminut Uno Cygnaeus, jota tuomiokapitulien esitykset olivat kovasti suuttaneet⁹. Cygnaeuksen lausunnon nimenä oli ”Strödda Tankar om den tillämnade Folkskolan i Finland”, suomeksi ”Hajanaisia mietteitä Suomeen aiotusta kansakoulusta”¹⁰. Lönnbeckin mukaan Cygnaeuksen lausunto kuvasi hyvin laatijansa kasvatusopillisia näkemyksiä, ja lausunto vaikutti käänteentekevästi maamme kansansivistyksen kehitykseen¹¹. Cygnaeuksen esittämät periaatteet tulivat senaatin marraskuussa 1857 keisarille antaman kansanopetusasiaa koskevan esityksen pohjaksi¹².

Seuraavan vuoden maaliskuussa 1858 keisari hyväksyi senaatin kansanopetuksen järjestämistä koskevan esityksen, joka sisälsi myös monia opettajanvalmistukseen suoranaisesti tai välillisesti kohdistuvia määräyksiä¹³. Tämän jälkeen

⁴ Lönnbeck, G. F. 1910, 62; Raitio, K. 1913, 36-38; Tarjanne, A. J. 1916; Iisalo, T. 1968, 115; Jalkanen, K. 1976, 154-155.

⁵ Iisalo, T. 1968, 115.

⁶ Raitio, K. 1913, 38; Tarjanne, A. J. 1916; Jyväskylän seminaari 1863-1937, 10.

⁷ Lönnbeck, G. F. 1910, 60; Tarjanne, A. J. 1916; Jyväskylän seminaari 1863-1937, 10; Nurmi, V. 1988, 77.

⁸ Lausunnot myötäilivät vuoden 1853 kansanvalistuskomitean mietintöä esittämällä muun muassa, että sellaisia 12 vuotta täyttäneitä lapsia varten, jotka eivät olleet saaneet riittävää opetusta, oli perustettava jokaiseen seurakuntaan erityisiä kouluja, ns. lukkarinkouluja, joissa olisi opetettu sisälukua, katekismuksen ulkolukua, raamatunhistoriaa sekä kirjoituksen ja laskennon alkeita. (Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856; Tarjanne, A. J. 1916; Jalkanen, K. 1976, 154-155). Salon mukaan Cygnaeus vastusti tuomiokapitulien suunnitelmia lasten kirkollisesta opetuksesta, samoin kuin hän vastusti yleensäkin kirkollista alkuopetusta. Kirkollista kiertokoulua hän piti puolinaisena ja seurauksiltaan jopa haitallisena. Kiertokoulun puoltaminen Cygnaeuksen mielestä todisti sitä, että ”käsitys kansakoulusta ja kansansivistyksestä oli meillä yleensä varsin alhainen”. Kiertävät koulumestaritkin Cygnaeus tuomitsi, koska nämä hänen mielestään vaeltaessaan ympäri pitäjää usein vaikuttivat ”siveellisessä suhteessa turmiollisesti”. (Salo, A. 1939, 424).

⁹ Lönnbeck, G. F. 1910, 60-61; Raitio, K. 1913, 40; Tarjanne, A. J. 1916; Jyväskylän seminaari 1863-1937, 10; Salo, A. 1939, 213-232.

¹⁰ Tarjanne, A. J. 1916; Salo, A. 1939, 235; Nurmi, V. 1988, 77.

¹¹ Lönnbeck on painattanut Uno Cygnaeus -kirjaansa ”Hajanaiset mietteet” kokonaisuudessaan. (Lönnbeck, G. F. 1910, 64-73).

¹² Salo, A. 1939, 236.

¹³ Nurmi, V. 1979, 17; Lasten alkuopetuksesta keisari ilmoitti ”armollisesti”, että ”ensimmäisen sisäluvun opetuksen tulee, samoin kuin tähän asti, tapahtua kodeissa sekä kylä- ja pyhä-

senaatti saattoikin antaa ”Armollisen julistuksen kansanopetuksen järjestämistä varten Suomen Suuriruhtinaanmaassa”. Julistus perustui esittelijänä toimineen G. M. Waenerbergin laatimaan kompromissiehdotukseen, ja siihen sisältyi monia Cygnaeuksen ehdottamia toimenpiteitä, muun muassa kansakoulujen perustaminen maaseudulle. Julistuksen mukaan kansakouluissa oli opetettava niitä tietoja, jotka kuuluivat keskeiseen kansansivistykseen. Tietojen jakamisen lisäksi kouluissa tuli harjoittaa koti- ja ammattitöitä tai maanviljelystä ja puutarhanhoitoa. Vuoden 1858 julistus merkitsi näin ratkaisua kansakoulun puolesta, ja sillä torjuttiin uskontokoulun tulo maahan. Maaseudun lasten lukemisen ja uskonnon alkuopetus jäi sen sijaan julistuksessa edelleen kodin ja kirkollisten alkuopetus-koulujen varaan.¹⁴

Ensimmäisinä toimenpiteinä keisarin hyväksymään kansanopetuksen perusteiden uudistamiseen kuului ”*sopivan miehen*” lähettäminen ulkomaille, jossa hänen tehtävänsä oli tutustua kansanopetukseen, kuten Cygnaeus ”Hajanaisissa mietteissään” oli jo ehdottanut. Senaatti päätti kutsua tähän tehtävään ehdotuksen tekijän Uno Cygnaeuksen, joka lokakuun lopulla 1858 lähti opintomatkalle¹⁵ tutustuttuaan sitä ennen maamme kouluoloihin muualla paitsi Oulun läänissä.¹⁶

Pitkästä ja vaikutteita antaneesta opintomatkastaan Cygnaeus kirjoitti matkakertomuksen¹⁷, jonka ilmestyminen sai aikaan vuonna 1860 Nurmen ja Salon mukaan sanomalehtipolemiikin¹⁸. Senaatti kuitenkin katsoi, että pastori Cygnaeus oli suorittanut tehtävänsä sillä tavalla, että hänen toimekseen oli annettava ”*tehdä täydellinen ehdotus niin hyvin armossa käsketyin kansakoulunopettajaseminaarin aikaansaamiseksi kuin itse kansakoulujen järjestämiseksi maassa*”. Samalla senaatti teki esityksen siitä, että Cygnaeus nimitettäisiin maamme kansakoulujen ylitarkastajaksi ja vastaisuudessa lisäksi kansakouluseminaarin johta-

kouluissa, joiden perustamisesta, tarpeen mukaan, jokaisen kunnan tulee pitää huolta.” (*Raitio, K. 1913, 51; Tarjanne, A. J. 1916; Niemi, O. 1969, 33*).

¹⁴ Lönnbeck, G. F. 1910, 74-75; Tarjanne, A. J. 1916; Salo, A. 1939, 237; Iisalo, T. 1968, 117-118; Nurmen mukaan vuoden 1858 julistuksen alkuopetuksen osio ei liene peräisin Cygnaeukselta, vaan Waenerbergin lähteinä alkuopetuksen osalta olivat tuomiokapitulien lausunnot sekä Suomen talousseuran lausunto (Nurmi, V. 1988, 83-86).

¹⁵ Lönnbeck (1910, 77-94) on kuvannut Cygnaeuksen matkaa ”Uno Cygnaeus” –teoksessaan; Salo on kertonut sadan sivun verran väitöskirjassaan Cygnaeuksen ulkomaan matkoista ja niiden vaikutuksista Cygnaeuksen pikkulapsipedagogiikkaan (Salo, A. 1939); Myös Nurmi on selostanut teoksessaan Uno Cygnaeus varsin yksityiskohtaisesti Cygnaeuksen opintomatkan niin kotimaan kuin ulkomaiden osalta (Nurmi, V. 1988, 87-105).

¹⁶ Lönnbeck, G. F. 1910, 74-75; Lipponen, P. 2006, 62-63.

¹⁷Ulkomaanmatkakertomuksessaan Cygnaeus hahmotteli pestalozzilais-fröbeliläis-georgensilaiseen henkeen kansakoulua, johon kuului myös julkinen pikkulasten kasvatusta. Matkakertomus herätti monilta osin närkästyksiä ja kritiikkiä, mm. Snellman ja Schauman vastustivat kiivaasti Cygnaeuksen pikkulasten kasvatussuunnitelmia. Sen sijaan Topelius oli asialle myötämielinen. Cygnaeuksen esittelemästä pikkulasten eli lastentarhakasvatuksesta nousi kotimaassa kova kiista. (Salo, A. 1939, 372-415).

¹⁸ Salo, A. 1939, 369-417; Nurmi, V. 1988, 116-121.

jaksi.¹⁹ Senaatin toimeksiannosta Cygnaeus ryhtyi ”puhaltamaan kokoon” ehdotuksia, jotka syntyivät yhdeksän kuukauden uurastuksen tuloksena²⁰ marraskuussa 1860 ja ilmestyivät painettuina seuraavan vuoden tammikuun alussa. Tämän jälkeen senaatti määräsi Seb. Gripenbergin johdolla tarkastuskomitean, jonka tehtäväksi tuli antaa lausunto Cygnaeuksen kolmiosaisista ”Suomen kansakoulua koskevista ehdotuksista”.²¹ Kesäkuussa 1862 valmistui Gripenbergin komitean kompromisseihin päätyntynyt lopullinen mietintö²², johon sisältyi ehdotus kansa-

¹⁹ Lönnbeck, G. F. 1910, 94-95; Tarjanne, A. J. 1916; Iisalo, T. 1968, 119.

²⁰ *Kun Uno Cygnaeus jätti marraskuussa 1860 senaattiin omat kansakoulua koskevat ehdotuksensa (”Förslag rörande folkskolväsendet i Finland”), niissä hän esitti tyttökansakoulujen yhteyteen lastentarhaa ja -seimeä. Lastentarhat hän suunnitteli 5–10-vuotiaille lapsille ja seimet sitä nuoremmille. Cygnaeus piti äitien kasvatukselta tärkeänä, ja siksi tytöt oli perehdyttävä jo kansakoululaisina lastenhoitoon koulun yhteydessä olevissa lastentarhoissa ja -seimissä. (Salo, A. 1939, 372-415.) Lisäksi suomalaisen lastenhoidon alkukantaisuus ja korkea lapsikuolleisuus olivat syitä, jotka panivat Cygnaeuksen suunnittelemaan alle kouluikäisille lapsille yhteisiä lastentarhoja, joissa lapset olisivat olleet ”ymmärtävässä hoidossa” niinä aikoina, jolloin äidit eivät ehtineet tai voineet heitä valvoa kodeissaan (Raitio, K. 1913, 109). Jälkimaailman se syytös (ks. Salo, A. 1939, 2-6), että Cygnaeus olisi ollut kansakouluasetusta luonnostellessaan pienten lasten julkisen kasvatuksen vastustaja, ei näyttäisi pitävän paikkaansa, vaikka Cygnaeus kovin sanoin moittikin kiertokoulua ja kiertäviä opettajia (Salo, A. 1939, 4; Heikkilä, M. 1988, 51). Cygnaeuksella oli ilmeisesti syitä moitteisiinsa ja lisäksi käsitys, että hänellä itsellään oli tarjottavana pikkulasten kasvatukseen kiertokouluja parempi vaihtoehto: lastentarhat ja -seimet. Lastentarhoja koskevan ehdotuksensa perusteella Cygnaeus leimattiin kotikasvatuksen vastustajaksi, vaikka hänen keskeisimpiä periaatteitaan oli juuri äidin merkityksen korostaminen lapsen ensimmäisenä opettajana (Laamanen, H. 2000, 88; Syväoja, H. 2004, 39). Kasvatusjärjestelmää luodessaan Cygnaeuksella oli aina johtotähtenä lapsen koti, josta hän lausui: ”Koti on yhteiskunnan siveellisyyden varsinainen kehto” (Salo, A. 1939, 424). Kotikasvatus oli Cygnaeuksen mukaan välttämätön, muttei enää 1860-luvun oloissa riittävä, ja siksi hän loi järjestelmän, jossa niin maaseudun kuin kaupungin kaikki pikkulapset olisivat voineet saada lähellä kotiaan seimessä tai tarhassa äidillistä hoitoa, kasvatukselta ja opetusta. Äidillistä huolenpitoa alle 10-vuotiaille lapsille olisivat Cygnaeuksen suunnitelmien mukaan antaneet lähinnä naiset, joihin lukeutuivat myös lapsitarhassa harjoittelevat kansakoulutytöt ja seminaarien naisopiskelijat. (Salo, A. 1939, 430.) ”Pientenlastenkoulu tahi lapsitarha” oli Cygnaeukselle Fröbelin esittämän yhteisen pohjakoulun alin osasto (Mietteitä ja ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. 1862, 156); Iisaloon mukaan Snellman ei hyväksynyt cygnaeuslaista pedagogiikkaa, jossa oli lastentarhoja ja jossa lasta kasvatettiin työhön leikin avulla (Iisalo, T. 1968, 116).*

²¹ Lönnbeck, G. F. 1910, 101-104; Tarjanne, A. J. 1916; Iisalo, T. 1968, 121-122; Nurmi, V. 1988, 122-127.

²² *Kun Uno Cygnaeuksen ”Förslag” joutui ”Kansakoulu-toimea Suomessa koskevia ehdotuksia tarkastamaan asetetun komitean” tarkastettavaksi, komitea piti tarpeettomana Cygnaeuksen esittämiä lastenseimiä ja -tarhoja niin tyttökansakoulujen kuin seminaarin mallikoulun yhteydessä, mutta esitti, että opettajaseminaarin malli- eli ohjekouluun olisi tullut yläkansakoulun lisäksi myös alhaisempi kansakoulu 8–10-vuotiaita tyttöjä ja poikia varten. Komitean puheenjohtaja Seb. Gripenberg ei katsonut voivansa yhtyä lastentarhattomaan mallikouluun ja niin hän*

koulutoimen järjestämisestä Suomessa, ohjesääntö- ja opetuskaavaehdotukset seminaareille ja mallikouluille sekä niiden perustelut. Mietintöön liittyi lisäksi kolmen jäsenen vastalauseet.²³ Cygnaeuksen ehdotukset²⁴ joutuivat ankaran kritiikin kohteeksi, ja jopa Cygnaeuksen itsensä kimppuun hyökättiin niin komiteassa kuin sanomalehdistössä. Myös Snellman²⁵ esitti jälleen kerran näke-

jätti vastalauseensa komiteamietintöön. Siinä hän esitti naisopettajaseminaarien yhteyteen lapsiseimeä ja -tarhaa. Toinenkin tarkastuskomitean jäsen, K. G. Leinberg jätti lapsitarhan puolesta vastalauseen, sillä hän piti välttämättömänä, että naisopettajilla tuli olla mahdollisuus opiskeluaikanaan perehtyä myös alle 8-vuotiaiden lasten opetukseen ja kasvatukseen. Leinberg ei kylläkään nähnyt tarpeelliseksi mallikoulussa seimeä, mutta lapsitarhan sitäkin tärkeämpänä. Kolmaskin komitean jäsen, Aug. F. Soldan jätti mietintöön vastalauseen, jossa hän puolusti lastentarhoja seminaarien naisosastojen mallikouluihin. (Mietteitä ja ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. 1862, § 83-84, 106-107, 126-135.) Kun Jyväskylän seminaari avattiin, sen mallikouluun saatiin sekä lapsiseimi että lastentarha senaatin päätöksen mukaisesti. Mallikouluun kuului ylhäisemmän kansakoulun lisäksi alhaisempi kansakoulu, joka oli poikia ja tyttöjä varten (6–10-vuotiaille). Viime mainitussa koulussa oli kaksi luokkaa, joista alempi vastasi lastentarhaa. Myös alle 5-vuotiaille lapsille tarkoitettu lastenseimi yhdistettiin tyttömallikouluun. (Raitio, K. 1913, 132-138.) Nurmen mukaan lastentarha 5–8 -vuotiaille lapsille perustettiin heti seminaaritoiminnan alkaessa v. 1863 "vaimoisopettajiksi" opiskelevien osastoon ja v. 1866 tulivat mallikoulut niin "miehis- kuin vaimoisopettajiksi" opiskelevien osastoihin (Nurmi, V. 1979, 44).

²³ *Mietteitä ja ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. 1862; Tarjanne, A. J. 1916; Nurmi, V. 1979, 20.*

²⁴ *Cygnaeuksen pikkulapsipedagogiset ehdotukset kansakoulujärjestelmää koskevissa suunnitelmissa kohtasivat ankaraa kritiikkiä ja vastusta, jota esittivät varsin vaikutusvaltaiset kansalaiset. Aikalaistensa tavoin J. W. Snellman ja F. L. Schauman halusivat säilyttää lasten alkuopetuksen kotien tehtävänä, koska he pelkäsivät, että opetuksen siirtäminen yhteiskunnan harteille olisi höllentänyt perhesiteitä. Snellmanin mielestä lapsen alkuopetusta tapahtui jo ennen kuin lapsi alkoi lukea ja se jatkui lukemisen opetteluun ohessa, koska lapsen alkuopetuksen muodosti isän ja äidin suullinen, uskonnollinen ja siveellinen opetus; yleensä se, mitä nimitetään sydämen sivistykseksi. Siksi Snellmanin mukaan alkuopetusta eivät voineet antaa ketkään muut kuin lapsen omat vanhemmat ja heistäkin etupäässä äiti. Kodin alkuopetustehtävästä saattoi tehdä poikkeuksen vain silloin, jos lapsen vanhemmat eivät halunneet tai voineet huolehtia lapsensa lukemisen opetuksesta. Tällöin tehtävä voitiin antaa jollekulle vanhalle miehelle tai mieluiten naiselle, joka sai siitä elantonsa. Pientenlastenkoulut olivat Snellmanin mukaan hätävaroja laiminlyötyjä lapsia varten. (Johnsson, M. 1894, 23; Suomen kansakoulu 1866-1916, 42; Salo, A. 1939, 130-132; Halila, A. 1949 a, 101; Melin, V. 1977, 13-14, 32-33; Nurmi, V. 1979, 31-32; Laamanen, H. 2000, 37.) Koti oli Snellmanille lapsen siveyden varsinainen "taimilava" ja sen piiriin oli pikkulasten kasvatusta rajoitettava (Salo, A. 1939, 130). Kouluopetuksen oli taas rakennettava Snellmanin mielestä kotiopetuksen perustalle (Lipponen, P. 2006, 49-50).*

²⁵ *Lastentarhoissa ja alkuopetuskouluissa Snellman epäili toteutettavan saksalais-sveitsiläistä, koulun roolia korostavaa kasvatustieteologiaa. Koulun tehtäväksi Snellman näki ensisijaisesti opetuksen, päinvastoin kuin Cygnaeus, joka ei nähnyt ristiriitaa kasvatuksen ja opetuksen välillä. (Nurmi, V. 1979, 31-32; Laamanen, H. 2000, 88; Lipponen, P. 2006, 49-55.)*

myseronsa cygnaeuslaisesta kansakoulusta. ”Kynäsota oli katkeraa ja kiivas-
ta”.²⁶

Senaatti antoi komitean laatimalle kansakouluasetusehdotukselle muistutusten tekemistä varten aikaa aina syyskuuhun 1865 saakka. Tuona muistutusten jättöaikana käynnistettiin Cygnaeuksen johdolla Jyväskylän seminaari 13.8.1863. Tuoreen seminaarin opettajat olivatkin sitten toinen niistä kahdesta muistutusten tekijästä, jotka määräaikana jättivät asetusehdotusta vastaan lausuntonsa. Lopulliseen tarkasteluun kansakoulua koskeva asetusero pääsi vuoden 1865 lopulla. Päätöksissään senaatti yhtyi useimmissa tärkeimmissä kohdin Cygnaeuksen näkemyksiin, osin niissäkin, joissa tarkastuskomitea oli ollut eri mieltä Cygnaeuksen kanssa. Muutoin senaatti hyväksyi asetusehdotuksen senmuotoisena, jollaisena komitea oli esityksensä jättänyt. Nurmen mukaan Waenerbergin elämäkerrankirjoittaja on sanonut, että asetukseen tuli ”komitean esittämä muoto, mutta Cygnaeuksen kaavailema sisältö”. Tämä on myös Nurmen näkemys asiasta. Senaattori Snellmania asetusesitys ei miellyttänyt, ja hän jättikin pöytäkirjaan laajan vastalauseen ehdotuksesta, joka lähetettiin keisarin hyväksyttäväksi.²⁷

1.1.2 Maaseudun alkuopetus avoimeksi

Keisarillinen Majesteetti hyväksyi toukokuun 11. päivänä 1866²⁸ asetuksen²⁹, joka sääti, että jokaisen kaupunkiseurakunnan piti perustaa niin paljon kansakouluja, että kaikki 8–14-vuotiaat lapset, jotka eivät saaneet kotona tai muissa kouluissa vähintään kansakoulun tarjoaman sivistyksen tasoista oppia, saattoivat hankkia niissä opetuksensa. Asetuksen mukaan opetus tuli järjestää joko niin, että koulu muodostettiin ”koko lapsen oppiajan kestäväksi useampiin luokkiin jaetuksi opetuslaitokseksi” tai siten, että koulu jaettiin ”vähemmiksi” kouluiksi,

²⁶ Lönnbeck, G. F. 1910, 104-109; Iisalo, T. 1968, 119.

²⁷ Lönnbeck, G. F. 1910, 114-116; Nurmi, V. 1979, 20-21; Nurmi, V. 1988, 129-130; Lippinen, P. 2006, 63.

²⁸ Tätä päivää voisimme kutsua ruotsalaisten tapaan ”suureksi päiväksi”. Petterson nimittää oman maansa kesäkuun 18. päivää ”stora/stickesedigert datum”-nimellä, koska ”suurena päivänä” 18.6.1842 Ruotsissa annettiin kansakoululaki, jolla ”kasvatus valtiollistettiin”. (Petterson, L. 1992, 62); Syväoja kutsuu toukokuun 11. päivää Suomessa historialliseksi siksi, että kirkon vuosisatoja huolehtima perusopetus siirtyi tämän asetuksen myötä maalliselle instituutille. (Syväoja, H. 2004, 34); Lipposen mukaan Suomen kansakouluasetuksen hioi suppea yhteiskunnallisesti valveutunut sivistyneistö, ja kansakouluuute tuotiin ylhäältä kansan pariin. Sivistyneistö näki kansakoulun kulttuurinationalismin ja valistusaatteen valossa. (Lippinen, P. 2003).

²⁹ As 12/11.5.1866; 50 vuotta myöhemmin, kansakouluasetuksen 50-vuotispäivän kunniaksi Vuorinen teki runon asetuksesta. Sen ensimmäinen säkeistö kuului näin: ”Toukokuussa, toivon kuussa,/Kylvön kuussa kultaisessa,/Lämpimän lähestyessä,/Onpi annettu asetukset/Valistuksemme varaksi,/Kansakunnan kasvannaksi”. (Vuorinen. O. 1916).

joissa 6–10 vuoden ikäisiä oppilaita varten toimi ”*alhaisempi kansakoulu*” ja varttuneempia tyttö- ja poikaoppilaita varten omat ”*ylhäisemmät kansakoulut*”.³⁰

Maamme suhteellisen myöhään syntyneitä kansakouluasetusta on pidetty sekä ajan- että tarkoituksenmukaisena³¹. Sen neljännessä luvussa ei kylläkään näkynyt jälkeä siitä keisari Aleksanteri II:n alkuperäisestä määräyksestä, jonka mukaan senaatin oli ryhdyttävä kohentamaan nimenomaan maaseutumme kansansivistystä. Asetuksessa pienten lasten opetus määrättiin ainoastaan kaupunki-seurakuntien velvoitteeksi. Herää kysymys, miksi tällaiseen ratkaisuun päädyttiin sen vuosikymmen kuluessa, jolloin asiaa valmisteltiin. Olivathan kaupungeissa kansanopetusolot jo ennen kansakouluasetuksen antamistakin huomattavasti paremmat kuin maaseudulla. Tosin rahvaan lasten opetus oli tuolloin niin kaupungeissa kuin maaseudullakin kotien tehtävänä³², mutta keskiluokan ja vauraiden kotien lapsilla oli ns. kotikouluja³³ ja yksityisiä ”mamselien” kouluja, joiden opettajat olivat yleensä taitavampia kuin pääosa maaseudun kyläkoulujen opettajista tuolloin oli. Lisäksi kaupunkiin oli 1830-luvulta alkaen syntynyt julkisia

³⁰ *As 12/11.5.1866 § 102-103.*

³¹ *Tarjanne, A. J. 1916.*

³² *Välimäen mukaan kuninkaan päätös v. 1723 velvoitti vanhemmat opettamaan lapsilleen lukutaitoa ja kristinoppia. Elleivät he siihen kyenneet, lapset oli lähetettävä koulumestarin tai lukkarin opettaviksi (Välimäki, H. 1998, 92); Jalkasen mukaan lasten opetusta koskeva yleinen asetetus annettiin 22.10.1723 kuninkaallisena päätöksenä, joka sisälsi tarkkaan ottaen oppivelvollisuusajatuksen. Seurakunnat velvoitettiin jo tällä samalla päätöksellä hankkimaan koulumestari sellaisissa tapauksissa, joissa lukkarit eivät seurakunnan laajuuden vuoksi voineet täyttää asianmukaisesti opetusvelvoitettaan. (Jalkanen, K. 1976, 103); Iisalonen mukaan vuoden 1762 resoluutio oli se, joka määräsi, että lasten opetukseen oli palkattava erityinen ”Barna-Lärare”, jos pitäjän laajuuden vuoksi lukkari ei ennättänyt huolehtia lasten opetuksesta. Tästä pitäjänkoulut koulumestareineen saivat alkunsa. (Iisalo, T. 1968, 17; Välimäki, H. 1998, 92); Saman asian ilmaisi komitea vuonna 1856 näin: ”Kotiopetus on vanhemmille, holhoojille, mestareille ja isännille päälle pantu, joko heiltä itsiltänsä, taikka otetuilta lasten-opettajilta toimitettavaksi, määrättyillä sakon-haastoilla huolimattomille ja velvoituksella kirkkoherralle, valvoa tämän kristillisen kansallisen velvollisuuden täyttämisen ylitse. Ollen, varsinkin mainitun Kuninkaallisen resoluution johdosta 10 päivältä Elokuuta 1762, kiertäviä koulumestareita asetettu usioihin pitäjiin, kuin myöskin viimeisemmällä ajoilla sunnuntaikouluja monissa seurakunnissa syntynyt.” (Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa 1856, 4-5).; Laamanen, H. 2000, 32.*

³³ *Kotikoulusta 1860-luvulta mainittakoon Mikael Soinisen kotona äidin ja Dikta-täidin pitämä kotikoulu, jota perheen lapset kävivät suomalaisympäristössä ruotsin kielellä ja jossa pidettiin päiväkirjaa poissaolomerkintöineen. Koulussa kukin oppilas arvosteltiin asteikolla 0-1-5. (Voipio, A. 1944, 23); Myös Uno Cygnaeus kävi lapsena Hämeenlinnassa kotikoulua maisteri Grunérin johdolla (Lönnbeck, G.F. 1910, 11); Kolmantena esimerkkinä papinpoika Antti Helander, joka kävi ”äidinkoulua”, koska maaseudulla ei ollut minkäänlaisia lastenkouluja. Kaupungeissa sitä vastoin vanhat tädit ”henkensä pitämiseksi antautuivat kiittämättömään lapsien opetustoimeen”, kuten Helanderin isän täti Catharina Kihlgren teki Raahessa. Täti piti koko pitkän elämänsä ajan lastenkoulua, josta hän ei saanut aineellista palkkiota. (Helander, A. 1919, 15-21).*

pikkulastenkouluja, joiden ohella alkuopetusta antoivat kaupunkien muutkin kuin kansanopetusta palvelevat koululaitokset.³⁴

Syväoja onkin kiinnittänyt huomiota kansakouluasetuksen kaupungeille antamaan määräykseen lasten opetuksesta: olihan kaupungeissa jo ennestään lapsia varten hyvä pohjakoulutustarjonta aina rouvasväen kouluista ala-alkeiskouluihin. Kansakouluasetuksella kaupungit vain veloitettiin täydentämään opetustarjontansa sataprosenttiseksi, jolloin niille syntyi tietynlainen opetusvelvollisuus ja lapsille jonkinasteinen oppivelvollisuus.³⁵ Asetus käytännössä merkitsi sitä, että kaupungit liittivät kansakouluun kaksi valmistavaa luokkaa eli alakansakoulun, jolloin kaupunkien kansakouluista muodostui kuusiluokkaisia opinahjoja.

Vuoden 1866 kansakouluasetus ei kuitenkaan täysin unohtanut laajaa maaseutua, sillä sen viides luku kohdistui maaseudun kansakoulutoimeen. Asetus ei kylläkään velvoittanut maalaiskuntia perustamaan kansakouluja, vaan ylimalkaisesti vain totesi, että jos kunnalla oli halua perustaa ylhäisempiä kansakouluja ja jos kunta halusi niihin yleisiä varoja, niin kunta ”tehköön siitä Ylihallituksessa hakemuksen”, johon oli oheistettava tiettyjä liitteitä kunnan koulutoimesta³⁶. Kuikan mukaan myös Cygnaeus piti tärkeänä, että kansakoulujen perustaminen jäi kuntien ja pitäjien omaan harkintaan, vapaaehtoisuuden varaan³⁷.

Kansakouluasetus ei siis asettanut maaseutukunnille eikä maalaislapsille minkäänlaista opetus- eikä oppipakkoa. Maaseudulla yläkansakoulujen perustaminen jäi siten kuntien harkinnanvaraisesti päätettäväksi, mitä Mikael Soininen on myöhemmin kummastellut ja syyttänyt tällaista maaseudun unohtamista ”mielivallaksi”³⁸. Maaseudun lasten alkuopetuskin jäi kansakouluasetuksen säätämisen jälkeen edelleen kotien tehtäväksi. Asetus kyllä velvoitti kirkolliset kunnat³⁹ huolehtimaan siitä, että kaikkien niiden lasten, jotka eivät kodeissaan saaneet tyydyttävää opetusta lukemisessa, äidinkielen ymmärtämisessä ja kristinopin taidoissa, oli saatava nämä alkeisopit joko kiinteissä tai kiertävissä kouluissa, joissa tuli opettaa myös kirjoitusta, laskentaa ja laulua.⁴⁰ Tämän enempää oppia asetus ei säätänyt maaseudun lapsille, joille ei asetettu minkäänlaista velvoitetta edes täydentää vähäisiä tietojaan ja taitojaan kansakoulussa, vaikka Uno Cygnaeus olikin sellaista esittänyt ”Ehdotuksissaan Suomen Kansakoulutoimesta”⁴¹. Käytännössä asetuksen toteutus merkitsi sitä, että maaseudun lasten alkuopetus jäi pääsääntöisesti pappien valvoman kotiopetuksen varaan, joten kukin yksityinen vanhempi saattoi itse päättää, järjestikö hän lapselleen tai holhottaval-

³⁴ Salo, A. 1939, 121-122; Nurmi, V. 1988, 87.

³⁵ Syväoja, H. 2004, 39.

³⁶ As/11.5.1866 § 117.

³⁷ Kuikka, M. T. 2005, 204.

³⁸ Johnsson, M. 1894, 23.

³⁹ Hallinnossa tapahtui tuohon aikaan mittava uudistus, kun vuoden 1865 kunnallisasetus erotti kunnat ja seurakunnat toisistaan. (As/6.2.1865; Soikkanen, H. 1966, 248; Iisalo 1968, 237).

⁴⁰ As/ 11.5.1866 § 114.

⁴¹ Komitean mietintö oppivelvollisuudesta. 1907, 68.

leen muuta kuin lukutaidon ja katekismuksen opetusta. Ainoatakaan maaseudun isää tai äitiä ei pakotettu laittamaan lastaan opintielle.⁴²

Se, miksi maaseudun alkuopetus jäi entiseen tapaan kotien hoidettavaksi ja miksi yläkansakoulujen perustaminen jätettiin kuntien vapaaehtoisuuden varaan, saa selvitystä Seb. Gripenbergin johtaman ”Suomen kansakoulutoimen ehdotuksia tarkastamaan asetetun komitean” mietinnöstä. Gripenbergin komitea nimittäin korosti sitä, että kansakoulutoimessa piti olla ”*kaupungeissa järki toisin kuin maalla*”, koska kaupunkilaisten sivistyksen oli erilainen ja korkeampi kuin maa-
laisten ja koska täydellinen kansakoulu oli useimmilla maaseutupaikkakunnilla vielä pitkän aikaa täysin mahdoton toteuttaa. Kaupungeissa täydellisen kansakoulun perustamiselle ei komitean mielestä ollut niitä esteitä, joita harvaan asutulla maaseudulla olivat köyhyys ja opettajapula. Cygnaeuksen esittämiä kyläkouluja, joihin olisivat kuuluneet lastentarha ja -seimi ja jotka olisivat olleet kansakoulujen johtokuntien valvonnan alaisia, komitea ei katsonut voivansa suositella, vaan piti kyläkouluja satunnaisina hätätilan laitoksina. Nimittipä komitea Cygnaeuksen esittämiä maaseudun kansakouluja ”*pelastuslaitoksiksi*”, joiden valvontaan kouluhallituksella ei ollut komitean mukaan syytä sekaantua. Toisaalta komitea tähdensi, että sivistyksen saattaminen yleiseksi, myös palvelemaan osaan kansaa, oli kristillinen velvollisuus ja valtakunnan tärkeimpiä tehtäviä. Kuitenkin komitea päätyi jättämään maaseudun alkuopetuksen entisen kaltaiseksi, koska ”*koti oli ja sen tuli olla vielä kauan Suomen ainoa, todellinen pohjakoulu*”. Siksi komitea ehdottikin, että ensimmäinen lukemisen ja kristinopin opetus oli kotien velvollisuus, mutta jos koti ei siihen pystynyt, oli kirkollisten kuntain perustettava papiston valvontaan kiinteitä tai kiertäviä lastenkouluja, joissa opetettiin myös kirjoitusta, laskentaa ja laulua.⁴³ Senaatti esitti nämä komitean ajatukset kansakouluasetusta varten.

Maaseudun alkuopetuksen poisjättämisen syyksi kansakouluasetuksesta on esitetty edellä olevan lisäksi asetuksen synnyn aikaan vallinnutta liberaalista henkeä. Se piti vapauden kahlitsemisena sitä, että koulu olisi sekaantunut kodin alkuopetustehtävään, jolla oli maassamme jo pitkät perinteet. Katsottiin samoin kuin Gripenbergin tarkastuskomitea, ettei vanhemmilta voitu riistää pois isiltä perittyä tapaa antaa alkeisopetus kodeissa, mutta samalla ummistettiin silmät siltä tosiasialta, etteivät kaikki vanhemmat pystyneet eivätkä kerinneet lapsiaan opettamaan.⁴⁴ Jos pelkkä liberalistinen henki olisi ollut ainoa syy, voisi edelleen kysyä, miksi henki ei koskenut kaupunkien lasten opetusta, vaan kohdistui aino-

⁴² 1800-luvun lopulla Mikael Soininen (Johnsson) piti hämmästyttävänä kansakouluasetuksessa juuri sitä, ettei maaseudun kunnille eikä lapsille tullut minkäänlaista alkuopetusvelvoitetta. Soinisen mielestä ilman kunnollista alkuopetusta ei voinut olla ajanmukaista kansakouluakaan. (Johnsson, M. 1894, 24).

⁴³ Mietteitä ja ehdotuksia. Suomen kansakoulutoimesta. 1862. 111, 114-116; Raitio, K. 139-140.

⁴⁴ Alkuopetuskomitea 1906, 3; Suomen kansakoulu 1866-1916, 20-28; Järvinen, A. 1916; Verkko, V. 1916, 123-126; Hyötyniemi, J. E. 1942, 61-62; Soikkanen, H. 1966, 109; Melin, V. 1977, 11-13; Männistö, J. 1994, 15-16; Nikander, E. 1998, 167; Laamanen, H. 2000, 32.

astaan maaseudun lasten opetukseen. Halila⁴⁵ on oletanut, että sivistyneistön piirissä esiintyi melkoista kylmäkiskoisuutta alempaa kansakoulua kohtaan, mikä olisi johtunut asiantuntemattomuudesta sekä Uno Cygnaeuksesta⁴⁶. Tämä selitys saattaa olla merkityksellinen, asuihan sivistyneistön pääosa kaupungeissa eikä siten tuntenut maaseudun kansanopetusta tai halunnut tutustua siihen.

Edellisistä poikkeavan näkemyksen siitä, että kansakouluasetukseen ei liitetty säädöksiä maaseudun koulumuotoisesta alkuopetuksesta, on esittänyt Laamanen. Hänen mukaansa syy olisi siinä, että fennomaanien piiristä oli lähtenyt kritiikkiä Uno Cygnaeuksen kansakoulua koskevia esityksiä kohtaan ja se olisi aiheuttanut alkuopetuksen poisjäännin maaseudun lapsilta⁴⁷. Varsinkin J. V. Snellman vastusti Cygnaeuksen esittämiä lastentarhoja ja alkuopetuskouluja. Hän katsoi kodin luovan perustan lapsen siveelliselle kehitykselle.⁴⁸

Maaseudun lasten alkuopetus⁴⁹ oli perinteisesti kodin ja kirkon antamaa, ja niinpä myös kirkolla oli vankat perusteet jarruttaa tämän ikivanhan tavan poistamista. Iisalon mukaan Suomessa uskonnolliset tavat katsottiin vielä kansakouluasetusta luotaessa yleisesti varsin normaaleiksi kansalaishyveiksi. Pappeja kiinnosti erityisesti kirkosta erillisen kansanopetuksen rakentaminen, sillä niin koulukeskustelu kuin lainsäädäntökin sulki papiston pois uuden koulun hallinnosta. Kirkolliset piirit edellyttivätkin saavansa kansakoululta takeet lasten kristillisestä kasvatuksesta. Vuosien 1863–1864 valtiopäivillä papisto oli valmis taistelemaan kirkollisten intressien valvomiseksi koulu-uudistuksessa, koska esiintyi pelkoa kansanopetuksen muuttumisesta epäkristilliseksi. Epäluulojen

⁴⁵ Halila, A. 1949 a, 101.

⁴⁶ Sama käsitys asiasta oli ”Koulumestarilla”, jonka mukaan alkuopetuksen uskominen maaseudulla kodeille johtui lähinnä Uno Cygnaeuksen ihanteellisesta käsityksestä, jonka mukaan kristinuskon ja lukemisen opettaminen kodeissa oli isiltä peritty tapa, jolla oli suuri merkitys vanhempien ja lasten henkisen yhteyden säilyttämisessä ja vahvistamisessa ja josta kansan siveellinen voima suuressa määrin riippui. Cygnaeus tahtoi Heinrich Pestalozzin tavoin tehostaa kotien kasvatusta, joka oli saatava pohjaksi ja malliksi koulukasvatukselle. Äidin tehtävä oli ottaa kodissa opetustyö harteilleen kuten Pestalozzi ”Äitien kirjassaan” oli neuvonut. (AoL 1921, 5).

⁴⁷ Laamanen, H. 2000, 88.

⁴⁸ Välimäki, H. 1998, 77, 92; Laamanen, H. 2000, 88.

⁴⁹ Werkko, K. 1903, 70; Jo vuoden 1686 kirkkolain mukaan oli lapsille kotona pitänyt opettaa sisälukua ja kristinoppia. Opetusvastuu lankesi ensisijaisesti lasten vanhemmille ja holhoojille, joiden oli huolehdittava siitä, että lapset saivat nämä taidot. Opetuksen ylin valvonta taas kuului kirkkoherralle. Kirkkolain myötä oli aikoinaan syntynyt lukkarinkoulu, vaikka tätä koulumuotoa laissa ei tarkemmin määriteltäkään. Laki sisälsi opetusvelvollisuuden, muttei oppivelvollisuutta. (Jalkanen, K. 1976, 103); Kansakouluasetuksen syntyäikaan suomalaiset olivat ”järjestään lukutaitoisia”, mikä johtui siitä, että aina vuoden 1686 kirkkolaista alkaen maassamme oli ollut rajoitettu oppivelvollisuus. (Komitean mietintö oppivelvollisuudesta. 1907, 67). Laamasen mukaan 18:nneen vuosisadan lopulla lukutaito oli Suomessa jo varsin yleinen. (Laamanen, H. 2000, 32).

ilmaisijoina oli pappeja, jotka olivat lähellä suomalaisia herätysliikkeitä.⁵⁰ Juuri papiston huolet ja epäluulot kansanopetuksen kristillisestä luonteesta sekä kirkon tehtäväsaran kaventuminen lienevät olleet merkityksellisiä vaikuttimia siihen, miksi maaseudulla lasten lukemisen ja kristinopin alkuopetus haluttiin säilyttää kodin ja kirkollisen kiertokoulun⁵¹ varassa, täysin erillään kansakoulusta, johon kansakouluasetus liitti kaupungeissa⁵² lasten alkuopetuksen.

Erilaiset määräykset kaupunki- ja maaseutukuntien alkuopetuksen järjestämisestä synnyttivät Kuikan mukaan maahamme uuden koulutuspoliittisen ongelman⁵³, eikä valtion koulupolitiikka tuolloin vielä sisältänyt ajatusta koko kansan kouluttamisesta⁵⁴. Kansakouluasetus ratkaisikin vain osan koulutuspoliittisista asioista ja jätti maaseudun lasten opetuksen ”*puujaloilla seisomaan*”, ”*hätävarakoulujen*” varaan⁵⁵. Vaikka asetustekstissä mainittiin sekä kunta että seurakunta velvollisiksi antamaan kotien tukena alkuopetusta, kummallekaan näille ei osoitettu taloudellista apua opetuskustannusten kattamiseen⁵⁶. Maaseudun lasten opinsaannin mahdollisuudet olivat varsin heikot kaupunkilapsiin verrattuna, eikä kansakouluasetus juuri tuonut muutosta parempaan. Kansakoulua luotaessa toimi kiertokoulujen lisäksi eräissä maaseurakunnissa 1840- ja 1850-lukujen kansan-

⁵⁰ Iisalo, T. 1968, 131-136.

⁵¹ *Kotien, erityisesti äidin velvoitteena ollutta, alkuopetuksen antamista pidettiin ihannetilanteena, eikä kouluopetusta katsottu edes tarpeelliseksi muille kuin orvoille sekä niille lapsille, jotka syystä tai toisesta oli laiminlyöty. (Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856, 4-5); Salo, A. 1939, 120; Maaseudun lapsilla oli mahdollisuus saada alkuopetusta kansakouluasetuksen jälkeenkin kiertokouluissa, jotka olivat syntyneet jo piispa Gezelius vanhemman aikaan vuonna 1666. (Välimäki, H. 1998, 92); Vielä 1800-luvun puolivälin jälkeenkään ei kiertokoululaitos ollut täydellinen, vaan 1860-luvulla oli vielä monia sellaisia seurakuntia, joissa ripikoulua lukuun ottamatta ei ollut minkäänlaista muuta koulua. (Salo, A. 1939, 121, 151).*

⁵² *Hakasten mukaan kansakoulun oli kaupungeissa etsittävä paikkansa. Samoin oli kaupungeissa olleiden säätyjaon mukaisesti porrastetun koulujärjestelmän vanhojen koulumuotojenkin suotava tilaa uudelle tulokkaalle (Hakaste, S. 1992, 155).*

⁵³ Kuikka, M. T. 1991, 59.

⁵⁴ Lipponen, P. 2003.

⁵⁵ Werkko, K. 1903, 74.

⁵⁶ *As 12/ 11.5.1866 § 114; Kansakoulun Käsikirja 1900; Verkko, V. 1916, 128-129; Halila, A. 1949 a, 77; Iisalo, T. 1968, 338; Niemi, O. 1969, 23 ja 33; Nurminen, E. 1981, 31; Kuikka, M. T. 1991, 58-59; Laamanen, H. 2000, 35 ja 88.*

opetuksen vireän heräämisen synnyttämiä kylä-⁵⁷ ja sunnuntaikouluja, mutta vain ani harvoissa paikoissa oli pitäjä- tai ns. lahjoituskouluja.⁵⁸

Maaseudun lasten alkuopetuksen jättäminen kotiopetuksen ja kirkollisten kiertokoulujen varaan ei tyydyttänyt Uno Cygnaeusta⁵⁹, joka tarkastuskomitean esitykset saatuaan moitti komitean käsityksiä sopimattomiksi ja eriskummallisiksi muun muassa niiltä osin, jotka koskivat lasten kotiopetusta ja kaupunkeihin ehdotettuja ala- ja yläkansakouluja. Viime mainittuja nimityksiä Cygnaeus⁶⁰ ei hyväksynyt lainkaan, vaan esitti Keisarilliselle Majesteetillensa, että koulujen nimien tuli olla hänen omien esitystensä mukaisesti lapsitarha, pientenlastenkoulu sekä kaupunkikoulu erikseen tytöille, erikseen pojille. Näillä nimityksillä Cygnaeus halusi osoittaa, etteivät oppilaitokset olleet tarkoitettut ainoastaan ”meikälaisten lapsille”, vaan kaupunkien kaikille lapsille. Cygnaeuksen mielestä komitea oli ottanut väärät perusteet pienten lasten kotiopetukseen lausuessaan, että koulu höllentäisi perheiden siteet vapauttaessaan vanhemmat pyhänä pidetystä velvollisuudesta opettaa omat lapsensa. Cygnaeus kysyikin: ”*Milloin, missä ja mikä koulu voipi koskaan tykkänensä ottaa lastenopetuksen asiaksensa; ken nykyajan lastenopettaja on vapauttanut vanhemmat tahi kodin kaikissa kristillisissä maissa pyhänä pidetystä oppivelvollisuudesta pitämään huoli lasten sivistyksestä ja voimiensa mukaan huojentamaan koulun työtä?*” Uuden ajan kasvatustopinkaan Cygnaeus ei nähnyt vapauttavan koteja pyhästä velvollisuudesta, ja juuri siksi naisia tuli sivistää nousevan polven kasvattajiksi. Cygnaeus⁶¹ puo-

⁵⁷ Kyläkouluissa opettajat olivat yksityisopettajia, joille lasten vanhemmat maksoivat palkan. Pitäjänkoulut taas olivat pakollisia ainoastaan Vanhan Suomen alueella vuodesta 1781 alkaen, eikä pitäjänkoulumestariverkosto päässyt juurtumaan Turun hiippakuntaan, jossa vuonna 1759 määrättiin, että köyhien lasten oli saatava lukkarilta opetusta ilmaiseksi. Porvoon hiippakunnassa tämä määräys annettiin vuonna 1817. Vuoden 1858 kansakoulujulistuksen antamisen jälkeen lukkarien osuus lastenopetuksessa heikkeni vähitellen, koska tarjolle kehittyi tehokkaampia alkuopetusmuotoja. (Jalkanen, K. 1976, 104-105).

⁵⁸ Salo, A. 1939, 121 ja 151.

⁵⁹ Cygnaeus antoi Keisarilliselle Majesteetille näkemyseroistaan lausunnon, joka liitettiin komiteanmietintöön (Nurmi, V. 1988, 127).

⁶⁰ Salo on muistuttanut, että Cygnaeus vastusti ”alempian kansakoulun” käytäntöön ottoa. Salon mukaan Cygnaeus pelkäsi, että pikkulasten opetus saisi alakansakoulu-nimen myötä alemman leiman osakseen. Salon mielestä Cygnaeus oli tässä oikeassa ja edellä aikaansa peräti 75 vuotta. (Salo, A. 1938 c).

⁶¹ Soinisen mukaan Cygnaeuksella vastustaessaan alkukouluja ja alkuopetusta saattoi olla pelko siitä, että jos alempi kansakoulu olisi päässyt kehittymään, se olisi tunkenut ylemmän tieltään ja alempi kansakoulu olisi kansan mielessä yksin korvannut kansakoulun (Johnsson, M. 1894, 74); Verkon mukaan (1916, 129-130) Cygnaeus ei valtiollisten olojen vuoksi ottanut alkuopetuskesymyksessä esimerkkiä Ruotsista, jossa 1850-luvulla alkukoulut oli järjestetty kansakoulujen pohjakouluiksi (Aquilonius, K. 1942, 312), ja siksi alkukoulut eivät sopineet Cygnaeuksen suunnitelmiin. Joka tapauksessa Cygnaeuksen mielipiteet ja toimet kansakoulun käynnistyttyä olivat yleistä alkuopetusta ja sen toteuttajia kohtaan varsin jyrkkiä. (Halila, A. 1949 a, 106); Salon mukaan Cygnaeus pelkäsi orastaneen kansakoulun kuolemista, toisaalta hän peräsi alku-

lusti kantaansa erityisesti siinä, ettei lasten ensimmäistä opetusta varten saanut kustantaa eri kouluja rahvaan ja vallasväen lapsille, vaan kansakoulu piti järjestää siten, että kaikkien säätyjen lapset yhdessä saattoivat saavuttaa sen ensimmäisen alkavan opetuksen ”yleisistä tiedehaaroista”.⁶²

1.2 Tutkimustehtävä

1.2.1 Aikaisempi tutkimus

Maamme opettajanvalmistusta antaneista seminaareista on tehty lukuisia tutkimuksia ja laadittu monia muistojulkaisuja. Tämän tiedon kertoo Veli Nurmen vuonna 1995 ilmestynyt ”Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia” -teos⁶³. Lausumallaan Nurmi tarkoittanee kuitenkin yläkansakoulunopettajia valmistaneita seminaareja, koska kyseinen julkaisu kuittaa alakansakouluseminaarit vain mainiten niiden olemassaolon. Yläkansakouluseminaareista onkin olemassa varsin mittava määrä julkaisuja, minkä osoittavat tieteellisten kirjastojemme luetelot.⁶⁴ Myös ruotsinkielisistä yläkansakouluseminaareista on laadittu tutkimuksia⁶⁵.

ja varsinaisen kansakouluopetuksen kuulumista yhteen valtiovallan valvonnan alaisena, ja näistä syistä hän ryhtyi kiivaasti vastustamaan kirkollisia kiertokouluja (Salo, A. 1939, 5).

⁶² Mietteitä ja ehdotuksia. Suomen kansakoulutoimesta. 1862, 159-160.

⁶³ Viljanen on kolme vuotta ennen Nurmen teoksen ilmestymistä kirjoittanut: ”Tämän vuosisadan aikana on kerätty runsaasti oppilaita kuvaavaa empiiristä tietoa, mutta kansainvälisestäkin tarkastellen opettajatutkimus on heikosti viljeltyä kasvatustieteen aluetta.” (Viljanen, E. 1992, 30); Nurmi teoksessaan ”Opettajankoulutuksen tähänastinen kehitys” mainitsee itsenäisyyden ajan alakansakoulujen opettajanvalmistuksen vajaan sivunmittaisella tekstillä. (Nurmi, V. 1979).

⁶⁴ Viime vuosinakin on yläkansakouluseminaareja tutkittu. Tuorein tutkimus niistä on Katri-Helena Rautiaisen (2003) väitöstutkimus ”Laulutunnin ulkoinen ja sisäinen rakenne. Aksel Törnudd ja Wilho Siukonen seminaarien ja kansakoulun laulunopetusmenetelmien kehittäjinä 1893–1941”. Uutta luokanopettajakoulutusta käsittelevää tutkimusta ilmestyy lähes vuosittain. V. 2003 Jouko Vuorenpään väitöstutkimuksen nimi oli ”Yliopistollisen opettajakoulutuksen kehityminen Suomessa 1970-luvulta 2000-luvulle”. Nykypäivän opettajakoulutusta käsittelevät myös Hämeenlinnassa vuonna 2004 väitelleiden Olli Luukkaisen ja Tuula Laineen väitöskirjat. Luukkaisen tutkimuksen nimi oli ”Opettajuus – Ajassa elämistä vai suunnan näyttämistä?”. Laine on otsikoinut 12 opettajaopiskelijan haastatteluihin, portfolioihin ja esseisiin rakentuneen työnsä ”Huomisen opettajat. Luokanopettajakoulutus ammatillisen identiteetin rakentajana”; Markku Luomalahti (2005) väitteli cygnaeuslaisesta perinteestä kumpuavasta työstään, jonka nimi on

Alkukoulu- ja alakansakouluseminaarejamme koskevaa tutkimusta on yläkansakouluseminaareja koskevaan tutkimukseen nähden varsin niukasti. Yhtään väitöskirjaakaan ei alkukoulu- tai alakansakouluseminaareista ole laadittu, eikä näistä seminaareista ole olemassa edes minkäänlaista kokonaisvaltaista esitystä. Muistojulkaisutkin on kirjoitettu vain kuudesta alkukouluseminaarista. Vielä 2000-luvulle tultaessa alkukoulunopettajille annettu opettajanvalmistus on tutkimuskentällä lähes ”valkoinen alue”, ja alakansakoulun opettajat on tutkimusaiheena lähes sivuutettu: he ja heidän koulutuksensa ovat jääneet historian tutkimuksen marginaaleiksi. Verrattuna siihen, miten paljon yläkansakoulunopettajien valmistusta on tutkittu, alku- kierto- ja alakansakoulunopettajien valmistusta koskevaa tutkimusta on tehty todella niukasti. On kuitenkin joitakin alakansakouluseminariemme työtä ja toimintaa käsitteleviä tutkimuksia, joita ovat tehneet Martti T. Kuikka, Vuokko Melin, Jussi Isosaari ja Risto Rinne.

Kuikka on selvittänyt ”Kansakoulunopettajankoulutussuunnitelmien kehitys Suomessa vuosina 1917–1923” -tutkimuksessaan myös alakansakouluseminarien perustamista ja näiden seminaarien tehtävää ja asemaa. Tutkimuksessaan Kuikka on käyttänyt uutena lähdemateriaalina arkistolöytöjä, jotka koskevat vuoden 1922 seminaarikomitean työskentelymateriaaleja. Melin on koonnut varsin fragmentaarisen lähdeaineiston, jota hän on täydentänyt haastatteluilla. Melinin tutkimukset selvittävät yksityiskohtaisesti ja kattavasti Suomen maaseudun alkuopetusta ensimmäisestä kansakouluasetuksesta oppivelvollisuuslakiin saakka. Näissä tutkimuksissa kiinnitetään opetuksen tavoitteiden, oppiaineiden, opetusmenetelmien ja oppimistuloksien ohella huomio myös alkukoulun opettajistoon ja oppilaisiin. Tämän lisäksi Melin on käsitellyt tutkimuksensa II osassa, jonka hän on nimennyt ”Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866–1921”, myös alakansakoulunopettajien kouluttamista itsenäisessä Suomessa. Kuikan ja Melinin lisäksi Isosaaren yksi tutkimus käsittelee alakansakouluseminaria. Tutkimus on nimeltään ”Hämeenlinnan seminaari – opettajankoulutuslaitos 60 vuotta”, ja se sisältää lyhyen esityksen Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksen perustana olleesta alakansakouluseminaarista.⁶⁶

Alku- ja alakansakoulun opettajanvalmistukseen kohdistuvaa tutkimusta on myös Risto Rinteeltä. Hän on tutkinut 1800-luvun puolivälistä aina 1980-luvun lopulle sitä, mistä opettajamme ovat lähtöisin. Tutkimuksessaan Rinne on selvittä-

”Naisopiskelijoiden teknologiasuuntautuminen luokanopettajakoulutuksessa”. Joensuun yliopistossa vuonna 2005 valmistui kaksi luokanopettajakoulutusta koskevaa väitöstutkimusta. Toinen niistä oli Pasi Eskelisen väitöskirja ”Luokanopettajaopiskelijoiden tieto- ja oppimiskäsityksen muuttuminen kollaboratiivisessa designprosessissa” ja toinen Tuula Keinosen ”Primary school teacher student’s views of science education”.

⁶⁵ Bertel Nyholmin (1999) teos ”Vår uppgift är den högsta i lifvet...” selvittää Uudenkaarlepyyn ja Tammisaaren yläkansakouluseminariiden toimia vuosilta 1871–1971 pedagogiikan historian ja koulutussosiologian näkökulmista. Teos ei sisällä kuin ohimenevän viittauksen ruotsinkielisistä alkukouluseminaareista, vaikka teoksen täydelliseen nimeen liittyy maininta suomenruotsalaisista kansakouluseminariopinnoista.

⁶⁶ Kuikka, M. T. 1978; Melin, V. 1977 ja 1980; Isosaari, J. 1981.

tänyt myös alakansakouluseminaarien oppilaiden taustoja.⁶⁷ Muissakin tutkimuksissa on sivuttu alakansakoulun opettajien valmistusta, erityisesti niissä tutkimuksissa, jotka käsittelevät maamme alkuopetusta, sen syntyä ja kehitystä. Näistä Eero Nurminen aluemaantieteen piiriin lukeutuva väitöskirja vuodelta 1981 selvittää alkuopetusta ja sen leviämistä Kanta-Hämeessä. Esko Kähkösen vuotta myöhemmin valmistunut tutkimus ”Kansanopetus Suomen Lapissa ennen kansakoulua” valaisee katekeettajärjestelmää ja katekeettojen tehtävää. Tuomas Takala on valottanut oppivelvollisuuskysymyksen vaiheita väitöskirjassaan ”Oppivelvollisuuskoulu ja yhteiskunnalliset intressit”. Esko Kilpi on tutkinut kirkon antamaa alkuopetusta Turun hiippakunnassa ja selvittänyt työssään muun muassa kiertokoulunopettajien asemaa ja kouluttautumista tehtävään. Jyrki Männistön väitöskirjaan sisältyy yksi luku kansanopetuksestamme Ruotsin ja Venäjän vallan aikana, samoin yksi luku oppivelvollisuuden toteutumisesta Suomessa sekä vielä luku alkukouluistakin. Myös Esko Nikanderin väitöskirjassa on luvut muotoutuvasta oppivelvollisuudesta, opettajankoulutuksesta ja alkuopetuksesta. Uuden vuosituhannen alussa Hilikka Laamanen on käsitellyt väitöskirjassaan ”Kenen koulu, sen kansa” vuoden 1866 kansakouluasetuksen synnyttämää problematiikkaa maaseudun alkuopetuskysymyksestä 1800-luvulla. Tutkimus on lehdistödiskurssia kansakoulun muodosta ja sisällöstä vuosilta 1866–1898.⁶⁸

Akateemisen tutkimuksen piiriin lukeutuviissa pro gradu -tutkielmissakin on käsitelty alakansakouluseminaareja ja niiden johtajia. Ainakin kuusi vuosien 1983–2001 aikana valmistunutta tutkielmaa⁶⁹ kohdistuu aihepiireiltään alakansakouluseminaareihin.

⁶⁷ Rinne, R. 1989.

⁶⁸ Nurminen, E. 1981; Kähkönen, E. 1982; Takala, T. 1983; Kilpi, E. 1987; Männistö, J. 1994; Nikander, E. 1998; Laamanen, H. 2000.

⁶⁹ Vuonna 1983 ilmestyi kaksi pro gradu -tutkielmaa, joiden aiheina oli alakansakoulunopettajanvalmistus. Rovaniemellä valmistunut Päivi Salmisen ja Anne Trykin pro gradu -tutkielma käsittelee Tornion alakansakouluseminaarissa annettua kasvatus- ja opetusopin opetusta sekä opetusharjoittelua vuosina 1921-1945. Joensuun korkeakoulussa valmistui samana vuonna Erkki Pirisen suomen historian pro gradu -tutkielma, ”Suistamon seminaari 1918-1945”, joka nimensä mukaisesti käsittelee maamme vanhinta valtion ylläpitämää alakansakouluseminaaria, sen perustamista, oppilasrakennetta ja vaikutusta. Tutkielman punaisena lankana oli Karjala-näkökulma, eli oliko seminaarin perustamisen yhteydessä annettu nimi ”Karjalan seminaari” oikeutettu kyseiselle oppilaitokselle. Opetussuunnitelmaa koskevaa tutkimustehtävää tällä opinnäytetyöllä ei ollut. (Salminen, P. & Tryki, A. 1983; Pirinen, E. 1983). Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin johtajasta Aukusti Salosta on kirjoitettu kaksi tutkielmaa, joista ensimmäisen on laatinut Mauno Reinilä ja toisen Päivi Kristiina Sillanpäältä. Reinilän syventäviin opintoihin sijoittuva tutkielma valmistui vuonna 1985 Kajaanin opettajankoulutuslaitoksessa ja Sillanpään kasvatus-tieteen pro gradu -tutkielma viittä vuotta myöhemmin Joensuun yliopistossa. (Reinilä, M. 1985; Sillanpää, P. K. 1990). 1990-luvun alussa Jorma Suonio kirjoitti sivulaudaturtyön ”Itä-Karjalan alkukouluopettajaseminaari 1918-1920”. Se selvitteli suomalaisten perustaman Itä-Karjalan alkukouluopettajaseminaarin syntyä ja lyhyeksi jäänyttä toimintaa. (Suonio, J. 1991). Tuorein alkukouluseminaareihimme liittyvä pro gradu -tutkimus on uuden vuosituhannen puolelta (2001),

1.2.2 Aikaisemmat julkaisut ja kirjoitukset

Alku- ja alakansakouluseminaareista on kirjoitettu muistojulkaisuja ja artikkeleja, jotka kuvauksillaan ja kuvillaan ovat täydentäneet näkemystäni alku- ja alakansakouluseminaareista. Vanhin muistojulkaisuista on J. H. Tuhkasen toimitama ”Hämeenlinnan Kiertokouluseminaarin albumi” vuodelta 1905, jolloin kyseinen seminaari oli toiminut 15 vuotta. Toimittajan mukaan albumi julkaistiin kiertokouluseminaarin vuosina 1890–1905 käyneiden oppilaiden muistoksi. Albumi sisälsi kaksi kansanopetuksen alalta olevaa artikkelia, muistelmia seminaarin viideltätoista toimintavuodelta, oppilaitoksesta valmistuneiden vuosiluokkien valokuvat ja oppilaiden henkilötiedot sekä seminaarinjohtaja Tuhkasen keräämiä tilastoja kiertokouluista vuodelta 1894.⁷⁰

Toiseksi vanhin alkukouluseminaarejamme käsittelevä muistojulkaisu on vuodelta 1916, jolloin Helsingin suomenkielinen alkukouluseminaaari oli taivaltaan 20 vuotta. Oppilaitoksen johtaja Kaarle Werkko toimitti tuolloin juhla-kirjan ”Helsingin Esi- ja Alkukouluopettajaseminaari 1896–1916”, jossa hän esitteli oppilaitoksensa synnyn, toiminnan, oppilaat ja seminaarin opettajien elämäkerrat. Teos sisälsi lisäksi oppilaiden muistelmia seminaariajalta ja Veli Verkon tutkimuksen ”Maaseudun alkukoululaitos ja sen opettajiston taloudellinen asema”.⁷¹

Tuhkasen ja Verkon julkaisujen jälkeen kului yli 30 vuotta, ennen kuin ilmestyi seuraava alakansakouluseminaareja koskeva teos. Keväällä 1947, jolloin Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin lopettaminen oli käsillä, oppilaitoksen johtaja Aukusti Salo laati kirjaseen ”Hämeenlinnan alakansakouluseminaaari 1919–1947”. Siinä Salo loi katsauksen seminaarinsa 28 vuoden toimintaan ja liitti kirjansa loppuun kertomuksen Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin sodan jälkeisten vuosien toiminnasta.⁷²

Maassamme toimineista kahdesta ruotsinkielisestä alakansakouluseminaarista on Gösta Cavonius kirjoittanut kirjat, joista Vaasan ruotsinkielistä alakansakouluseminaaaria koskeva teos ”Lägre folkskoleseminariet i Vasa 1915–1945” valmis-

jolloin Tampereella valmistui Teea Lehtosen Suomen historian laitokselle tehty tutkielma, jonka nimi oli ”Työtä tauotta kansan sivistämiseksi. Kaarle Werkko – Yksi kansanvalistajista”. Lehtonen on tutkinut yhtä alkuopetuksen ja alkukouluseminariemme uranuurtajaa ja piirtänyt hänestä henkilökuvaa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alkupuolella. Opinnäytetyön kaksi lukua (sivut 29–44) käsittelevät maaseudun alkuopetuskysymystä ja alkukoulun opettajien pätevyys- ja päteväyttämiskysymystä vuoden 1866 kansakouluasetuksesta itsenäisen Suomen syntyyn saakka. (Lehtonen, T. 2001).

⁷⁰ Tuhkanen, J. H. 1905.

⁷¹ Werkko, K. 1916 a.

⁷² Salo, A. 1947.

tui ensimmäisenä. Se sisälsi seminaarin syntyvaiheet, yksivuotisen yksityisen oppilaitoksen toiminnan sekä oppilaitoksen muuttumisen kaksivuotiseksi valtion ylläpitämäksi opinahjoksi. Julkaisu selvitti myös seminaarin vaiheet kaksivuotisena oppilaitoksena. Cavonius liitti teokseensa tiedot seminaarin opettajista, eri vuosikurssien oppilaiden luokkakuvat sekä henkilötiedot seminaarista valmistuneista alakansakoulunopettajista. Kirjan loppuosassa seminaarin entiset oppilaat muistelivat opiskeluaikojaan.⁷³

Toinen ruotsinkielisistä alakansakouluseminaareistamme kertova kirja on Cavoniuksen julkaisu vuodelta 1983. Se on nimeltään ”Svenska småskolseminariet i Helsingfors 1897–1926. Historik och matrikel”. Nimensä mukaisesti julkaisu sisälsi Helsingin ruotsinkielisen alakansakouluseminaarin historian sekä tiedot seminaarissa opiskelleista ja opettaneista henkilöistä. Cavonius aloitti teoksensa selvittämällä ensin taustoja pienten lasten opettajien kouluttamistarpeelle ja kertoi sitten seminaarin syntyyn vaikuttaneiden henkilöiden merkityksestä oppilaitoksen perustamisvaiheessa. Seminaarin vaiheet tekijä esitteli yksityiskohtaisesti havainnollistaen esitystään valokuvin. Matrikeliossa sisälsi seminaarista valmistuneiden oppilaiden syntymä- ja (kuolin)ajat, perhesuhteet ja tiedot työtehtävistä.

Kuuden alku- ja alakansakouluseminaarin toiminnasta kertovan julkaisun lisäksi on kolmen alakoulunopettajia valmistaneen seminaarin vaiheet kirjattu osaksi laajempia teoksia. 1920-luvulla toimineen Karkun alakansakouluseminaarin syntyä ja historiaa on selvitetty vuonna 1968 ilmestyneessä Karkun evankelista opistoa käsittelevässä kirjassa, jonka nimi on ”Maatialasta Mainiemeen”. Siihen alakansakouluseminaaria koskevan osuuden on kirjoittanut A. Kymäläinen. Toinen alkukoulunopettajaseminaarin toimintaa sisältävä kirja on Urpo Syrjän vuonna 1973 julkaisema teos ”J. H. Tuhkanen ja hänen seminaarinsa”. Siinä Syrjä esitteli Hämeenlinnassa vuosina 1890–1919 toiminutta kierto- ja pikkukouluopettajia valmistanutta oppilaitosta, jonka 15 ensimmäisestä toimintavuodesta J. H. Tuhkanen on julkaissut jo vuonna 1905 albumin. Syrjä on sisällyttänyt julkaisuunsa myös seminaarin johtajan J. H. Tuhkasen elämäntarinan.⁷⁴

Kolmas alku- ja alakansakouluseminaarien toimintaa sisältävä teos on Hämeenlinnan seminaarista vuosilta 1919–1969 toimitettu juhlaulkaisu, joka ilmestyi vuonna 1969. Tuolloin Hämeenlinnan alkukouluseminaarin perustamisesta oli kulunut 50 vuotta. Teos käsitteli myös alakansakouluseminaaria, josta Aukusti Salo on vuonna 1947 kirjoittanut suppean kirjasen. Näin kaikkiaan kuudesta eri alku- ja alakansakouluseminaaristamme on olemassa julkaisu tai ainakin laajahko esitys jonkin teoksen osana.

Edellisten julkaisujen lisäksi alkukouluseminaareista on yksi yhteinen teos, jonka Kaarle Werkko⁷⁵ on vuonna 1909 koostanut seitsemästä 1900-luvun alussa toiminnassa olleesta pikku- ja kiertokouluseminaarista. Tässä matrikelissa Werkko esitteli Sortavalan, Hämeenlinnan, Helsingin sekä suomen- että ruotsin-

⁷³ *Lägre folkskolseminariet i Wasa 1915-1945. 1964.*

⁷⁴ *Syrjä, U. 1973.*

⁷⁵ *Werkko, K. 1909.*

kielisen, Jyväskylän, Kotkan ja Kuortaneen alkukouluseminaarit opettajineen ja oppilaineen.

Alakansakouluseminaaareista on kirjoitettu edellisten teosten lisäksi muutamia artikkeleja. Vanhin niistä on J. K. Santalan artikkeli "Eräitä tietoja maamme ensimmäisestä valtion alkukouluseminaarista"⁷⁶. Ensimmäiseksi alkukouluseminaariksi Santala nimeää Suistamon seminaarin, jonka 10-vuotista taivalta selviteltiin myös Alakansakoulu-lehdessä⁷⁷ kesällä 1928. Kaksi vuotta myöhemmin Alakansakoulu-lehti kirjoitti Tornion seminaaritalon vihkiäisistä, ja saman vuoden viimeisen numeronsa lehti omisti Hämeenlinnan alakansakouluseminaaritalon vihkiäisille.⁷⁸ Suistamon seminaarin johtaja J. K. Santala on kirjoittanut vuonna 1955, kymmenen vuotta seminaarin lakkauttamisen jälkeen, Suistamo-kirjaan kahdeksansivuisen artikkelin otsikoin "Suistamon seminaari". Artikkeliansa Santala on liittänyt runsaan kuvamateriaalin. Myös Jouko Kauranne on käsitellyt alakansakouluseminariemme perustamista ja niiden toimintaa artikkelissaan "Alakansakoulumme vaiheita". Tornion seminaarin lakkautuksen aikaan vuonna 1970 silloinen seminaarin rehtori Eino Pirhonen on laatinut Torniojokilaakson vuosikirjaan artikkelin "Tornion seminaarin työn päättyessä". Kirjoitus käsitteli myös oppilaitoksen niitä vuosia, jolloin Torniossa toimi alakansakoulunopettajaseminaari.⁷⁹ Näiden artikkelien jälkeen seurasi kahden vuosikymmenen hiljaisuus. 1980-luvun lopulla Aukusti Salon 100-vuotispäivän kunniaksi ja sittemmin alakansakouluseminariiden täysien vuosikymmenten täytyessä olen sorvannut artikkelit aiheista.⁸⁰

1.2.3 Tutkimusongelmat

Vuoden 1866 kansakouluasetuksen yhteydessä annettiin myös Keisarillisen Majesteetin Armollinen Julistus, vahvistettiin seminaarien ohjesääntö sekä seminaarien ja niiden mallikoulujen opetussuunnitelmaa koskeva sääntö⁸¹. Kansakouluasetus oli siis samalla myös opettajanvalmistusta koskeva säädöstö, jolla tuli

⁷⁶ Santala, J. K. 1925 a.

⁷⁷ AkkL 1928, 13, 153-156.

⁷⁸ AkkL 1930, 6, 58- 68; AkkL 1930, 27-28, 286-313.

⁷⁹ Santala, J. K. 1955; Kauranne, J. 1966; Pirhonen, E. 1970.

⁸⁰ Raatikainen, T. 1987 ja 1988; Hyyrö, T. 1997 a ja 1997 b; Hyyrö, T. 1999 a, 1999 b, 2000 ja 2005.

⁸¹ Keisarillisen Majesteetin Armollinen Sääntö opetuskaavoista sekä kansakoulun opettajaja opettajatarseminareille Suomessa, että semmoiseen laitokseen asetetulle mallikoululle. 1866; Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohjesääntö kansakoulunopettaja- ja opettajatarseminareille Suomen Suuriruhtinanmaassa. 1866; Nurmi, V. 1966; Nurmi, V.1995, 30.

olemaan kauaskantoiset vaikutukset, muun muassa näihin sisältyvä seminaarien valvontakysymys jatkui aina opettajankoulutuksen akatemisoitumiseen saakka⁸².

Yläkansakoulujen opettajanvalmistus määräytyi kansakouluasetuksen ja siihen liittyneiden ohjesääntöjen mukaan. Alkukoulunopettajien valmistaminen jäi sen sijaan avoimeksi, siitäkkin huolimatta, että asetuksen mukaan kaupunkikuntiin oli perustettava yläkansakoulujen lisäksi myös alakansakouluja. Opettajien kelpoisuudesta ja valinnasta asetuksessa säädettiin ainoastaan se, että koulun johtokunnan tehtävänä oli kutsua opettajaksi tai opettajattareksi ”*nuhteeton henki*”, jolla oli riittävät opinnot ja kokemus virkaa varten. Lisäksi ”*hengen*” tuli olla nuorison ohjaamiseen sopiva. Ensisijaisesti tehtävään oli otettava kansakoulunopettajaseminaarin käynyt tai muilla todistuksilla opettajakelpoisuutensa osoittanut henkilö.⁸³ Vuoden 1866 asetus ei siis asettanut kansakoulunopettajille varsinaisia muodollisia kelpoisuusehtoja, vielä vähemmän alakansakoulunopettajille, sillä alemmassa kansakoulussa tai suuremman oppilaitoksen alakansakoulua vastaavissa luokissa oppilaat oli asetuksen mukaan ”*mieluiten opettajattarelta neuvottavat ja harjoitettavat*”⁸⁴. Muuta asetukseen ei ollut kirjattu pienimpien oppilaiden opettajista eikä heidän valmistamisestaan. Tämän tutkimuksen tehtävänä onkin selvittää, **miten maamme alempien kansakoulujen samoin kuin muidenkin alkuopetusta antaneiden opettajattarien ja opettajien valmistus järjestettiin ja miten se kehittyi vuodesta 1866 vuoteen 1939.**

Tutkimustehtävään liittyy läpäisevästi opettajankoulutuksen peruspiirteiden tarkastelu, jonka selkeyttämiseen olen valinnut Picklen⁸⁵ teorianmallin, jota Uusikylä⁸⁶ pitää havainnollisena lähtökohtana silloin, kun pohditaan, miten opettajankoulutuksessa voidaan kasvattaa opiskelijoita ammatilliseen kypsytyteen. Mallissa opettajan kypsytyden kannalta tarkasteltavana on kolme keskeistä ulottuvuutta: professionaalinen, persoonallinen ja prosessiulottuvuus. Ensimmäiseltä ulottuvuudelta tulevat tutkimuksessani tarkastelun kohteeksi opiskeltavan teoreettisen ja käytännöllisen tiedon syvyys ja käyttö. Opettajan professionaalisuus koulutuksen aikana selkeytyy myös siinä, kun tutkitaan, millaisia oppilaita opettajankoulutukseen hakeutui ja pääsi sekä selvitetään opettajan kutsumusta tehtävään. Toista Picklen mallin ulottuvuutta eli persoonallista puolta peilaan opettajanvalmistuksen niillä toimilla, joilla on pyritty oppilaita ohjaamaan pienten lasten kasvattajiksi. Prosessiulottuvuuden tarkastelussa taas pureudun siihen, millaisia ajattelijoita, tiedon hallitsijoita ja opetuksenantajia oppilaista kehitettiin opettajanvalmistusaikana.

Tutkimustehtäväni olen jakanut seuraaviksi yksittäisiksi ongelmiksi:

Miten koulutus syntyi? Vastaamalla kysymykseen saadaan selvitettyä alkukoulunopettajain valmistamiseen johtaneet tekijät opettajankoulutuksen eri taitekohdissa.

⁸² Simola, H. 1995, 197.

⁸³ As 12/11.5.1866 § 129.

⁸⁴ As 12/11.5.1866 § 106.

⁸⁵ Pickle, J. 1985.

⁸⁶ Uusikylä, K. 1990, 10-14.

Miten koulutus organisoitiin ja toteutettiin? Vastauksissa selvitetään ne tahot ja koulutuslaitokset, jotka valmistivat alkukoulunopettajia tutkimusperiodin eri ajankohtina sekä se, minkämuotoisena valmistus annettiin.

Millaisia olivat koulutuksen opetussuunnitelmat? Opetussuunnitelmien tarkastelu selvittää, miten niin koulutussuunnitelmat kuin eri oppilaitosten suunnitelmat olivat yhteneviä.

Millainen tai millaisia oli(vat) opettajakuva(t)? Vastauksissa kuvataan, millaisiksi opettajiksi valmistuslaitokset pyrkivät ohjaamaan omia oppilaitaan ja miten historialliset taitekohdat muokkasivat opettajakuva.

”Koulutus”-sanalla käsitteenä tarkoitan tutkimusaikakauden käsitettä ”opettajanvalmistus”, jonka määrittely on luvussa 1.2.6.

1.2.4 Lähdeaineisto

Historiallisten tutkimusten mukaisesti käsillä olevassa tutkimuksessa on ongelmien ratkaisemiseksi koottu ja tulkittu esittävään jäämistöön⁸⁷ kuuluvaa kirjallista aineistoa. Julkisen kirjallisen lähdeaineiston muodostavat pääosin kansakoulua ja sen opettajankoulutusta koskeva lainsäädäntö ennen toista maailmansotaa, alku- ja alakansakouluseminaarien vuosikertomukset vuosilta 1918–1940/1941 sekä kyseistä koululaitosta koskevat komiteoiden mietinnöt⁸⁸ tutkimukseen kohdistuvilta vuosikymmeniltä. Painettuja julkisia primäärilähteitäni ovat olleet myös Alkuopetus- ja Alakansakoulu -lehdet, joiden artikkeleja alakansakoulusta ja sen opettajanvalmistuksesta olen käyttänyt tutkimusongelmieni selvittämisessä. Myös eräiden muiden opetusalan ammattilehtien artikkelien anneilla olen tarkentanut tutkimusongelmieni vastauksia. Primäärilähteiden kaltaisina olen pitänyt myös alku- ja alakansakouluseminaarien johtajien, erityisesti Aukusti Salon ja Kaarle Werkon kirjoituksia ja julkaistuja puheita.

Keskeisen painamattoman primäärilähdeaineiston ovat tutkimuksessani muodostaneet eräiden alkukouluseminaarien ja kaikkien valtion alakansakouluseminaarien arkistot, joita säilytetään maakunta-arkistoissa⁸⁹. Näistä arkistolähteistä

⁸⁷ Renvall ja Kuikka jakavat historian tutkimuksen lähteet kahteen pääryhmään: pelkkään (välittömään) ja esittävään jäämistöön. (Renvall, P. 1983; Kuikka, M. T. 1991, 147).

⁸⁸ Simola pitää komiteoiden mietintöjä tiedelegitimoituina siksi, koska niiden takana on ollut poikkeuksellisen monipuolista edustavuutta: kouluhallinnon virkamiehiä, kasvatusoppineita ja myös arvovaltaa. Komiteainstituutio on Simolan mukaan yleensäkin edustanut alusta alkaen tärkeää osaa suomalaisessa hallintoperiaatteessa, ja juuri koulutuspolitiikka on ollut perinteisesti se alue, jossa komiteoilla on ollut erityisen keskeinen rooli sekä suunnittelu- että valmistelutyössä. (Simola, H. 1995, 39-40).

⁸⁹ Hämeenlinnan kierto- ja pikkukouluseminaarin sekä alakansakouluseminaarin arkisto sijaitsevat Hämeenlinnan maakunta-arkistossa, Suistamon alakansakouluseminaarin arkisto on

keskeisimpiä ovat olleet alku- ja alakansakouluseminaarien opettajankokousten pöytäkirjat sekä seminaareille osoitetut kouluhallituksen kiertokirjeet. Kansallisarkistoon sijoitettujen Senaatin ja Kouluhallituksen arkistojen tiedoilla olen täsmentänyt eräitä yksityiskohtia.

Renvallilaisesta perinnöstä, joka johdatti tutkijan asiakirjapinojen ääreen arkistojen kätköön⁹⁰, olen välillä loikannut elävään elämään ja kurkistanut muutamien alakansakouluseminaareista valmistuneiden opettajien koteihin, joissa on tallella seminaariopintojen aikaisia muistiinpanoja, luentokansioita, yksityiskirjeitä ja muistelmia: siis yksityistä kirjallista jäämistöä. Opettajien kotiarkistot on lueteltu lähdeluettelossa. Näissä kotiarkistoissa on tallella myös kuvalliseen jäämistöön kuuluvia lähdemateriaaleja, lähinnä teknillisiä reproduktioita (valokuvia), mutta myös piirustuksia, käsitöitä ja yksi ääninauhakin. Myös esineellistä jäämistöä, oppilaiden seminaareissa käyttämiä ja tuottamia oppivälineitä ja -materiaaleja, ovat haastattelemani opettajat tarjonneet tutkijan tarkasteltavaksi. Valokuvia ja joitakin seminaareissa käytettyjä esineitä on ollut tilaisuus tutkia myös Hämeenlinnassa opettajankoulutuslaitoksen ullakkomuseossa.

Opettajien kotiarkistojen lisäksi minulla oli lisenssiaatintyötä tehdessäni 1980-luvulla tilaisuus tutustua Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin johtajana toimineen Aukusti Salon poikien Olavi ja Kalevi Salosmaan kotiarkiston aineistoon Helsingissä samoin kuin Jyväskylän ylioppilasseminaarin johtajan Kaarle Oksalan jäämistöön hänen tyttärensä Aina Oksalan kodissa Jyväskylässä. Näistä kotiarkistoista kirjoittamiani muistiinpanoja olen voinut hyödyntää tässäkin tutkimustyössä.

Aiempien tutkijoiden, kuten Melinin tutkimukset ovat tarjonneet arvokasta aineistoa omaa ajatteluani muotouttaessani. Laamasen väitöskirja on antanut lähdelöydöilleni täydennystä ja kirkastanut monia muutoin aukkokohtiksi jääneitä seikkoja. Muutamista muistakin väitöskirjoista olen saanut täydennystä ja lisävaloa. Myös Halilan kansakoululaitoksen historian sarjan osat II ja III ovat laajoine pohjatietoineen auttaneet tätä alkukoulujen opettajankoulutusta käsittelevää tutkimustyötäni.

Kirjallisen aineiston tutkimisen ohessa olen kahden vuosikymmenen aikana haastatellut lukuisia alakansakouluseminaareista valmistuneita opettajia ja muita alakansakouluseminaareista perillä olleita henkilöitä. Haastattelujen avulla olen voinut saada kuvauksia ja luonnehdintoja alakansakouluseminaareista, niiden opettajista ja toiminnoista, joihin ei muutoin enää pääse tutustumaan. Vaikka ”aika kultaa muistot”, – kuten on tapana sanoa – haastattelemieni opettajien muistitiedot ovat olleet varsin samanlaisia. Alasuutari onkin todennut, että informanttien toisistaan riippumatta antamia samoja lähdetietoja voi yleensä pitää luotettavina⁹¹. Tutkimukseni ensimmäisen aikajakson eli vuosien 1866–1917 lähteissä ei ole lainkaan haastatteluja, koska kyseisen ajan henkilöitä ei ole enää

Mikkelin maakunta-arkistossa, Vaasan alkukoulu- ja alakansakouluseminaarin Vaasan maakunta-arkistossa ja Tornion alakansakouluseminaarin arkisto Oulun maakunta-arkistossa.

⁹⁰ Ahtiainen, P. & Tervonen, J. 1996, 130.

⁹¹ Alasuutari, P. 1994, 34-39.

ollut tavoitettavissa. Sen sijaan toisen periodin eli vuosien 1918–1939 loppupuolella opettajiksi valmistuneita naisia on ollut vielä mahdollista tavoittaa ja haastatella. Haastateltavani olen löytänyt osin sattumalta, osaan heistä olen saanut yhteyden Veteraaniopettaja- ja Opettaja-lehtiin painettujen ilmoitusteni perusteella. Useimmat informanteista olen kohdannut kasvokkain, osan kanssa olen keskustellut puhelimesta. Haastattelutapa on näkyvissä haasteltujen henkilöiden luettelossa lähteissä. Tapasin informanttini useimmiten heidän kodeissaan, joissa tunnelma oli vapaa.

Aloitimme keskustelumme yleensä Fischerin⁹² ”Neuvoja opettajille ja opettajaksi aikoville” -kirjasta kokoamieni väitteiden pohjalta (Liite 1). Fischerin antamat ohjeet valitsin keskustelunavaukseksi sillä perusteella, että Hämeenlinnan alkukouluseminaarin johtajana toiminut Aukusti Salo on suomentanut teoksen. Suomennoksen nimeen on liitetty lausuma ”*sovitellen suomentanut*”, mistä olen päätellyt, että Salo olisi muokannut Fischerin kirjan suomalaiseen opettajanvalmistukseen sopivaksi. Kirja on ilmestynyt autonomian ajan lopulla vuonna 1914, jolloin Salo itse ei vielä ollut opettajankouluttajan tehtävissä. On kuitenkin oletettavissa, että Fischerin ajatuksiin perehtynyt Salo olisi johtaja-aikanaan omassa oppilaitoksessaan käyttänyt Fischerin neuvoja opetus- ja kasvatustyössä. Salon lukuisien kirjoitusten ja puheiden kautta neuvot mahdollisesti levisivät laajalle, jolloin nekin opettajankouluttajat, jotka eivät Fischerin kirjaan ehkä olleet tutustuneet, saivat kosketuksen Fischerin näkemyksiin. Oletin siis, että koostamani väitteet olisivat tulleet jotenkin tutuiksi haastateltavilleni heidän opiskeluvuosiensa aikana. Näin arvelin informanttieni muistokätköjen avautuvan ja keskustelumme pääsevän jouhevasti käyntiin.

Kuvassa 1 on esimerkki haastattelutilanteesta. Siinä kuopiolainen opettaja Martta Koivusalo esittelee kesällä 2000 kotiarkistostaan työkirjoja, jotka hän on valmistanut ollessaan Suistamon alakansakouluseminaarin oppilaana Hämeenlinnassa vuosina 1943–1945.

Haastatteluista kertyneet muistiinpanot, kuvat, ääni- ja videonauhat säilytän omassa kotiarkistossani.

⁹² Fischer, K. 1914; Fischerillä näyttäisi olleen vankkumaton käsitys siitä, millainen hyvä opettaja oli ja siitä, että hänen neuvonsa vaarinottaneista kasvaisi ”oikeita” opettajia. Lukijalleen tekijä esitteli kirjaansa peilinä näin: ”Jotta saattaisit punnita, oletko opettajatoimeen kutsuttu, tahdon sinulle näyttää, minkälaisen oikean opettajan tulee olla. Tähän kuvastimeen katsele ja harkitse, voisitko sen kuvan kaltaiseksi tulla.” (Fischer, K. 1914, 5).

Kuva 1. Informanttina toiminut opettaja Martta Koivusalo esittelee alakansakoulu-seminaarissa valmistamia työkirjoja

1.2.5 Lähestymistapa

Tutkimustani voisi luonnehtia ideografiseksi⁹³. Sen taustalla on Renvallin tutkimustraditio, joka pohjaa monipuoliseen lähdeaineistoon, johon lähdekritiikin arvioinnissa argumentointi perustuu. Traditiossa näkyy geneettinen näkökulma, mikä tarkoittaa sitä, että ilmiötä seurataan sen synnystä lähtien siinä monikerroksisessa rakennekokonaisuudessa, jollaiseksi Renvall jäsentää historian. Olennaisista on muutoksen ja muuttumattomuuden⁹⁴ havaitseminen.⁹⁵ Historian tutkijan pääasiallisen metodin eli lähdekritiikin keinoin tehtävänäni on ollut etsiä yhteisiä piirteitä, joiden pohjalta voin konstruoida ”tarinan” siitä, mitä voi todellisuudessa

⁹³ Alasuutarin mukaan ideografisessa tutkimuksessa pyritään selittämään yksittäistä tapahtumaketjua tai ilmiötä. Selitys ei edusta mitään yleistä lainalaisuutta. (Alasuutari, P. 1994, 30 ja 39).

⁹⁴ Tutkimukseni pääjuonne on alkukoulunopettajien valmistuksen kehitys, joka pitää sisällään muutkin puolet kuin yleisesti ajatellun positiivisen arvoväriin. Muuttumattomuus ei välttämättä merkitse jälkeenjäämistä, pysähtyneisyyttä, ja siksi olennaista historiantutkimuksessa on sekä muutoksen että muuttumattomuuden havaitseminen. (Kuikka, M. T. 1991, 125).

⁹⁵ Renvall, P. 1983, 24-48; Kuikka, M. T. 1991, 125-127; Kuikka, M. T. 2001, 51-58 ja 137.

olettaa tapahtuneen⁹⁶. Laadulliselle tutkimukselle luonteenomaiseen tapaan olen kerännyt juuri sellaista aineistoa, joka mahdollistaa monenlaiset tarkastelut. Analysointi- ja tulkintavaiheessa monipuolinen ja rikas aineisto antaa riittävät kehykset tulkinnoille.

Tutkimukseni noudattaa historiallis-kvalitatiivista metodologiaa. Näen alakansakoulunopettajien valmistuksen osana historiallista tapahtumaprosessia: onhan Renvallin mukaan jokainen yksityistapaus geneettisestä perspektiivistä katsottuna aina jonkin suuremman kokonaisuuden osa tai viittaa siihen. Ei ole mitään, mikä olisi erillistä ja irrallista kaikesta muusta. Kaikki, mikä historiassa tapahtuu, on osa jotakin suurempaa kokonaisuutta. Koko historiallinen elämä on jatkuvaa virtaavaa kehitystä. Sen kaikki ilmiötkin ovat mukana kehityksen virrassa, tosin sen eri kohdissa, mutta aina mukana.⁹⁷ Niinpä opettajankoulutukseen ei voi olla irrallaan muusta yhteiskunnallisesta elämästä, ja siksi tutkimusta tehdessä on pitänyt valppaasti tarkkailla ja ottaa huomioon se yhteiskunta, jossa kulloinkin opettajanvalmistus on tapahtunut.

Historiallisen perspektiivin näkökulma, samoin kuin kasvatustapahtumien ymmärtäminen, edellyttävät, että tutkija suuntaa tarkastelunsa kunkin ajankohdan yhteiskunnallisiin oloihin ja sosiaalisiin tilanteisiin sekä ulkomaisiin vaikutteisiin, joista tutkittavien ilmiöiden impulssit ovat kirvonneet. Historiallinen aspekti antaa tutkimustyön tapahtumille ikään kuin kehykset ja luo mahdollisuuden tutkijalle syventää tarkastelujaan.⁹⁸ ”*Historia on välttämätön oppimestari*”, mikä pätee myös historiallispedagogiseen tutkimukseen⁹⁹. Tämän tiedon siivittämänä olen kirjallisuuden avulla tehnyt tutkimusmatkoja ei vain Suomen autonomian ja itsenäisen Suomen alkuvuosikymmenten aikaisiin yhteiskuntiin, vaan myös monen eurooppalaisen maan elinoloihin ja kansansivistyksen kehittämiseen 1800-luvun puolivälistä toisen maailmansodan alkamiseen asti.

Kirjallisuutta ja arkistopapereita tarkastellessani olen törmännyt myös lukuihin politiikassa vaikuttaneisiin henkilöihin sekä kirkon ja koululaitoksen piirissä aktiivisesti työtä tehneisiin uurastajiin. Vaikkei tässä tutkimustyössä henkilöhistoriallinen perspektiivi toimi tiennäyttäjänä, lukemillani henkilöhistoriateoksilla on ollut varsin avartava vaikutus muodostaessani käsityksiä siitä, miksi jotkut vaikuttajat toimivat niin kuin toimivat, minkä arvomaailman kannattamina he ratkaisujaan tekivät ja millaiset aatteet ja harrastuspiirit muodostivat heidän yhteysverkostojaan. Renvallin mukaan minkään kuvan luominen menneisyydestä ei ole mahdollista, ellei tutkija luo kuvaa menneisyyden ihmisestä ja ihmisistä, ja siksi tutkijan on syvennyttävä niihin toimiin ja tehtävien luonteeseen, joita historialliset henkilöt ovat hoitaneet ja mitä heidän toimintansa perusteella voidaan löytää. Kaikki teot ja toimet ovat tapahtuneet aina joissakin ympäristössä tai ti-

⁹⁶ Alasuutari, P. 1994, 32.

⁹⁷ Renvall, P. 1983, 19-22.

⁹⁸ Päivänsalo, P. 1982, 134; Jossfolk, K.- G. 2001, 15.

⁹⁹ Sjöstrand, W. 1969, 20-21.

lanteessa, ja siksi minun tutkijana tulisi tuntea nämä tilanteet ja ympäristötkin, jotta tietäisin, mitä teko oli.¹⁰⁰

1.2.6 Keskeiset käsitteet

Alkuopetusta, alakansakoulua ja alkukouluseminaareja koskevat käsitteet olivat vielä 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussakin erittäin epäyhtenäisiä ja vakiintumattomia¹⁰¹. Niinpä alle kansakouluikäisten lasten kouluista ja opetuksesta käytettiin moninaista käsittekirjoa. Kansakouluasetuksessa¹⁰² asetettiin kaupunkkeihin ”*alhaisemmat kansakoulut*”, joita on kutsuttu myös alemmiksi ja alakansakouluiksi sekä pikku- ja alakouluiksi. Maaseudun alle kouluikäisten lasten opetusta kansakouluasetuksessa kutsuttiin ”*ensimmäiseksi opetuksesi*”, jota kirkon tuli järjestää ”*kiintonaisissa tai kiertävissä lastenkouluissa*”, elleivät vanhemmat syystä tai toisesta pystyneet ensimmäistä opetusta lapsilleen antamaan. Näistä kouluista käytettiin myös seuraavia nimiä: kirkollinen (pienen)lasten koulu, kirkollinen lastenkoulu sekä kiinteä, seisova ja kiertävä kiertokoulu.¹⁰³

Lastenkouluiksi¹⁰⁴ kansakouluasetuksessa kutsuttiin myös sitä koulumuotoa, joka asetuksessa oli mahdollistettu keväisin ja syksyisin kansakoulun lähiseudun alle kouluikäisille lapsille siinä tapauksessa, jos ylhäisemmän kansakoulun oppilaille annettiin kiireisenä työaikana vapautus koulunkäynnistä. Tästä koulusta oli käytössä monia eri nimityksiä: pientenlastenopetus, valmistava opetus, valmis-

¹⁰⁰ Renvall, P. 1983, 233-249.

¹⁰¹ Esimerkki käsittekirjosta: *Werkko on käyttänyt kirjoituksissaan, jopa samalla sivulla, samasta opinahjosta toisistaan poikkeavia nimityksiä, kuten alaseminaari, alikansakouluseminaari, alakansakouluseminaari ja alemman kansakoulunopettajaseminaari. Johtamaansa laitosta hän nimitti esi-, pikku- ja kiertokouluseminaariksi, mutta välistä hän käytti lyhyttä “esiseminaari”-nimeä tai “valmistuskoulu”-sanaa. Werkon toimittaman muistojulkaisun kannessa taas lukee “Helsingin Esi= ja Alkukoulunopettajaseminaari 1896-1916”. (Werkko, K. 1916 a, 67).*

¹⁰² As 12/11.5.1866, § 103, § 114, § 115, § 116.

¹⁰³ Johnsson, M. 1894, 74; Alkuopetuskomitea 1906, 1-22; Werkko, K. 1907, 36 ja 77; Werkko, K. 1916 a, 122-123; Salo, A. 1919a; Heporauta, F. A. 1945; Melin, V. 1980, 99; Kilpi, E. 1987, 47 ja 108-109.

¹⁰⁴ As 12/11.5.1866, § 124; Toukokuussa 1900 koulutoimen ylihallitus kansakouluasetuksen 124. §:ään nojautuen ilmoitti, että pientenlastenkoulu on, mikäli mahdollista, pidettävä syksyisin ja järjestettävä joko siten, että se suorastaan muodostetaan kansakoulun ensimmäiseksi osastoksi tai siellä, missä siihen ei ole mahdollisuutta, se jaetaan kahteen toisistaan tarkasti erotettuun osastoon. Niitä lapsia, jotka syksyisin aikoivat ylemmän kansakoulun ensimmäiselle osastolle, vaadittiin ensin saapumaan samana syksynä pidettävään pienten lasten koulun ylemmälle osastolle. (Alkuopetuskomitea 1906, 17-18; Aminoff, K. G. 1914, 320-321).

tusluokka, pikkulastenopetus, alempi koulu, pientenlasten koulu¹⁰⁵, vähäinlastenkoulu¹⁰⁶, kiinteä pikkulasten koulu, pikkukoulu, pikku-lastenkoulu, pikkulasten-koulu, pientenkoulu, alkukoulu, alempi lastenkoulu, ala-kansakoulu, alakansakoulu ja alaluokka. Näitä nimityksiä saatettiin kyllä käyttää yhtä hyvin myös kirkon piiriin kuuluvista koulumuodoista ja myös kaupunkien alakansakouluista. Yhteistä kaikille lasten opetusta antaville oppilaitoksille, nimistä ja opetuksen järjestäjästä huolimatta, oli kuitenkin se, että kukin niistä jakoi ”kansansivistyksen ensi alkeita”¹⁰⁷, kuten Werkko on asian ilmaissut.¹⁰⁸

Samoin kuin kouluista oli alle kansakouluikäisten lasten opetuksestakin käytössä useita nimityksiä: alkeisopetus, esiopetus, alempi kansanopetus, pientenlastenopetus, pikkulastenopetus ja valmistava opetus. Näitä nimityksiä käytettiin joko kirkkolain säättämästä seurakunnallisesta opetuksesta tai maallisesta, valtion ohjaamasta ja kunnan järjestämästä pienten lasten opetuksesta. Laamanen¹⁰⁹ on tiivistänyt edellä esitettyjä käsitteitä ja tuonut lisänä omansa: ”vuoden 1866 asetuksen mukainen kansakoulun esiopetusaste”, jolla korvautuisivat kaikki ne eri nimitykset, joita käytettiin siitä koulumuodosta, jota vaadittiin maalaiskuntiin kansakoulun edeltäjäksi tai sen rinnalle.

Myös opettajista ja heidän valmistuksestaan oli käytössä varsin kirjava joukko sanoja. Se, millä nimillä lasten ensiopetusta, ensimmäistä opinahjoa ja ensimmäisten oppien jakajaa sekä näiden ensioppien jakajien valmistusta kutsuttiin tässä tutkimustyössä, on ollut rankan pohdinnan alla. Koska tutkimus kohdistuu pitkähköön, noin 80 vuoden aikaperiodiin, keskeiset käsitteet ovat ennätäneet tuona aikana huomattavasti muuntua ja vaihdella, eivätkä kaikki käsitteet ole aina olleet yksiselitteisiä. Hankalasti määriteltävä on esimerkiksi kiertokoulu¹¹⁰, jonka jo Gezelius-piispat olivat panneet alulle ja joka kansakouluasetusta luotaessa oli kirkon hoidossa. Kun kunta ja kirkko erotettiin toisistaan,

¹⁰⁵ Alkuopetuskomitea kutsui pientenlastenkoulua myös kansakoulun omaksi pikkukouluksi (Alkuopetuskomitea 1906, 21), ja Heporauta nimitti tätä koulua pientenkouluksi (Heporauta, F. A. 1945); Kilven mukaan Turun hiippakunnassa kuuluivat vanhaan kouluperinteeseen myös kiinteät pientenlastenkoulut eli pikkukoulut. Kiinteitä eli seisovia kyläkouluja oli Jurvassa, Vähässäkyrössä ja Ylistarossa. Nämä eivät olleet pientenlastenkouluja (As 12/11.5.1866, § 124), vaikka Werkko on niitä nimittänyt pikkukouluiksi. Etelä-Pohjanmaalla yleiset pientenlastenkoulut samoin kuin eräät kiinteät koulut olivat perua 1700-luvulla syntyneestä kyläkoululaitoksesta (Kilpi, E. 1987, 108-109).

¹⁰⁶ Melinin mukaan Rauman maaseurakunnan vähäinlastenkoulut olivat aikanaan maan parhaita alkukouluja. Niitä rahoittivat yksityiset ja kunta. (Melin, V. 1980, 99).

¹⁰⁷ Werkko, K. 1916 a, 122-123.

¹⁰⁸ Johnsson, M. 1894, 74; Alkuopetuskomitea 1906, 1-22; Werkko, K. 1907, 36 ja 77; Werkko, K. 1916 a, 122-123; Salo, A. 1919a; Heporauta, F. A. 1945; Melin, V. 1980, 99; Kilpi, E. 1987, 47 ja 108-109.

¹⁰⁹ Laamanen, H. 2000, 19.

¹¹⁰ Lindeqvistin mukaan voidaan sanoa kiertokoulujärjestelmän Suomessa vakiintuneen vuodesta 1762 alkaen, vaikka sitä jo lähes vuosisata oli tavoiteltu (Lindeqvist, K. O. 1905); Suomen kansakoulu 1866-1916, 20; Kähkönen, E. 1982, 85.

kunnallinen paikallishallinto oli niin uutta, ettei kunnan ja seurakunnan toimivaltaan kuuluvia asioita aina osattu erottaa toisistaan. Niinpä joissakin tapauksissa kiertokoulukin saattoi olla osin kunnallinen, jolloin kiertokoulunopettajan valitsi tavalliseen tapaan kirkkoneuvosto ja opetusta valvoi kirkkoherra, mutta opettajan palkan maksoikin kunta tai kunta ja seurakunta yhdessä. Vaikka merkkejä kunnan ja seurakunnan toimien eriytymisestä alkoi näkyä jo 1870-luvulla, vielä 1800-luvun lopullakin kunnan ja seurakunnan raha-asiat olivat eriytymättömiä. Siksi ei ole aina mahdollista todeta, olivatko maaseudun koulut kunnan vai seurakunnan ylläpitämiä¹¹¹. Kaarle Werkkokin käytti vielä 1900-luvun alussa synonyymeinä käsitteitä pikkukoulu, kiertokoulu¹¹² ja alakansakoulu¹¹³.

Tässä tutkimuksessa olen päätenyt kutsumaan lasten ensimmäistä kodin ulkopuolista opetusta **alkuopetuksiksi**¹¹⁴. Käsitettä täsmennän kodin ulkopuolisuuden suhteen siten, että ollakseen alkuopetusta, sitä tuli tutkimuskaudella antaa joko **kiertokouluissa**, vuoden 1866 kansakouluasetuksen 124. §:n mukaisissa **lastenkouluissa** tai kunnallisissa **alakansakouluissa**. Alkuoppilaisiksi rajaan alle kansakouluikäiset eli noin 7–10-vuotiaat kyseisiä kouluja käyneet lapset. **Alkukouluiksi** yhteisnimityksellä kutsun kiertokouluja, (pienen)lastenkouluja ja alakansakouluja silloin, kun ei ole tarpeen eritellä tai lähdeaineisto ei pysty erittelemään, mistä erityisestä alkuopetusta antavasta koulumuodosta on kysymys.

Alkuopetusta antaneesta opettajasta käytän pääsääntöisesti vuoteen 1926 saakka nimitystä **alkukoulunopettaja** tai lyhyesti vain **alkuopettaja**, ellei nimenomaan ole kysymys kaupunkien alakansakouluissa toimineista opettajista, jotka kansakouluasetuksen syntymisestä saakka olivat yksiselitteisesti alemman eli alhaisemman kansakoulun opettajia eli alakansakoulunopettajia. **Alakansakoulunopettaja**-nimitystä käytän alkuopetusta jakaneista opettajista pääsääntöisesti vuodesta 1926 eteenpäin edellyttäen, että opettaja toimi kansakoulussa alimman opetuksen antajana. Nimikemuutosta perustelen opettajanvalmistuslaitosten nimimuutoksella vuonna 1926. Kirkollisissa kiertokouluissa toimineita opettajia kutsun taas koulun nimen mukaisesti **kiertokoulunopettajiksi**.¹¹⁵ Kai-

¹¹¹ Kilpi, E. 1987, 115-119.

¹¹² Werkko määritteli kiertokoululle kolme tehtävää: 1) se oli valmistuskoulu ylemmälle kansakoululle 2) se oli korvauskoulu niille kansan lapsille, jotka vähävaraisuutensa tähden eivät voineet käydä ylemmässä kansakoulussa ja 3) se oli valmistuskoulu rippikouluun (Werkko, K. 1907, 34).

¹¹³ Werkko, K. 1907, 36.

¹¹⁴ Alkuopetuskomitea määritteli alkuopetuksen kirkkolain pohjalta: "Alkuopetuksesta säättää kirkkolaki 6.12.1869: se on vanhempain ja holhumiesten asia" (Alkuopetuskomitea 1906, 1); Kilpi sen sijaan määrittelee alkuopetus-käsitteen yksityiskohtaisemmin: alkuopetus on sitä, mitä lapsille annettiin kotona, pyhäkoulussa ja seurakunnan järjestämissä tai valvomissa kyläkouluissa. Lapsen iän takarajaa Kilpi ei aseta alkuopetukselle. (Kilpi, E. 1987, 47).

¹¹⁵ Cygnaeus kirjoitti v. 1875 kansakoulukokouksessa vastalauseessaan: "Kotiopetuksen edistynyt kehittyminen tulevaisuudessa on tapahtuva kelvollisten kansakoulujen, erittäinkin hyvillä opettajattareilla varustettujen tyttökoulujen kautta." (Alkuopetuskomitea 1906, 15). Tässä tutki-

kissa yhteyksissä käsitteet eivät kuitenkaan ole yksiselitteisiä ja siksi asiayhteyksien perusteella pyrin selkeyttämään, mitä alkuopetusmuotoa tai mitä opettajanimitystä kulloinkin tarkoitan.

Niitä oppilaitoksia, jotka valmistivat vuoteen 1926 saakka opettajia edellä mainittuihin kouluihin, kutsun tässä tutkimuksessa yleisnimellä **alkukouluseminaarit**, koska 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa käytössä oli näistä oppilaitoksista useita erilaisia vakiintumattomia ilmauksia. Kun sitten vuonna 1926 toimintaan jääneet pienten lasten opettajia valmistaneet alkukouluseminaarit vakinaistettiin, niiden nimet muuttuivat **alakansakouluseminaareiksi**, jota nimeä käytän näistä oppilaitoksista myös tässä tutkimuksessa vuodesta 1926 alkaen. Yksittäisistä seminaareista käytän kuitenkin sitä nimeä, jota oppilaitos itse käytti aikoinaan. Termi **opettajanvalmistus**¹¹⁶ on tarkoittanut opettajankoulutusta aina vuoteen 1971 saakka, joten myös tutkimuskaudella opettajankoulutusta kutsuttiin opettajanvalmistukseksi. Tautofonian välttämiseksi nimitän opettajanvalmistusta muillakin termeillä.

Opettajaseminaareja luotsasivat vuoteen 1958 saakka **johtajat**, ja vasta kyseisen vuoden jälkeen rehtorit. Seminaarien harjoituskouluja kutsuttiin 1800-luvun loppuun saakka mallikouluiksi. Vuonna 1958 harjoituskoulut nimettiin seminaarien kansakouluiksi.¹¹⁷ Tässä tutkimuksessa käytän seminaarien ohessa olleista kouluista yleisnimitystä **harjoituskoulu**, ellei asiayhteys edellytä käyttämään harjoituskoulusta aikaan tai paikkaan sidottua muuta nimeä. Muut aiheeseen liittyvät harvinaisemmat käsitteet selvitän nooteissa käsitteen ilmaantuessa tekstiin.

Koska toinen ja kolmas tutkimusongelma koskevat didaktiikan¹¹⁸ piiriin kuuluvia opetussuunnitelmia, sekin käsite on määriteltävä. Opetussuunnitelman¹¹⁹ määrittäminen on sikäli ongelmallista, että ajan kuluessa tuo käsite on sisältänyt

muksessa ei käytetä sukupuoleen viittaavaa ”opettajatar”-nimitystä, vaan ainoastaan sanaa ”opettaja”, joka pitää sisällään sekä mies- että naisopettajat.

¹¹⁶ Nurmi, V. 1995, 13-14.

¹¹⁷ Nurmi, V. 1995, 13-14.

¹¹⁸ Krokforsin mukaan didaktiikkaan liittyvät sellaiset sisällölliset koulutuspoliittiset käsitteet kuin opetussuunnitelma ja sen institutionaalisen toteuttamiskeinona koulu (Krokfors, L. 1997, 13); Simolan mukaan suomalainen didaktiikka ja siihen nojaava opettajankoulutus näyttävät hyvin vahvasti sitoutuneen valtion koulutuspolitiikkaan ja koulun viralliseen opetussuunnitelmaan. Lisäksi ne ovat pitäytyneet koulutuspolitiikan asettamissa raameissa. (Simola, H. 1995, 217).

¹¹⁹ Aution mukaan Suomessa vallitsi ennen toista maailmansotaa ”autoritatiivinen opetusohjelmakumppanuus” germaanisesta didaktiikan kanssa, mutta toisesta maailmansodasta lähtien vaikutteet opettamisen ja oppimisen käsityksiin ovat tulleet Suomeen pääosin anglo-amerikkalaisilta kasvatustieteiden edustajilta. (Autio, T. 2002, 11). Tämän tutkimuksen ajankohta sattuu siten maamme germaanisesta didaktiikan vaikutuskauteen; Koskenniemen mukaan saksalainen didaktiikka on omalla kielialueellaan tarkoittanut lähinnä opetuksen suunnittelua koskevaa tutkimusta, jossa menetelmälliset opetusopin kysymykset luettiin kuuluvaksi metodikan alueelle. (Koskenniemi, M. 1978, 45).

varsin eri asioita. Kuikka luonnehtiikin opetussuunnitelmaa aikasidonnaiseksi eli historialliseksi¹²⁰. 1800- ja 1900-lukujen taitteessa opetussuunnitelma sisälsi Lahdeksen mukaan oppisisältökokoelman, jolloin ulkopuolelle jäi opetusmetodioppi¹²¹. Itsenäisyytemme ajan alussa ”opetussuunnitelma”-käsitteen sisältö oli Suomessa varsin suppea, ja käsitti opettajanvalmistuksessa lähinnä koulutuksen lukusuunnitelmat ja tuntikaavat. Esimerkiksi seminaarikomitean mietinnössä¹²² oli otsikko ”Opetussuunnitelma”, mutta heti ensimmäinen kappale alkoikin sanoin ”Uusi lukusuunnitelma ...”, johon komitea esitti niin ylä- kuin alakansakouluseminaareille uusia ”tuntikaavoja”¹²³. 1920-luvun puolivälissä opetussuunnitelma-käsitteen sisältö laajeni, kun vuonna 1925 valmistuneessa Maalaiskansakoulun opetussuunnitelmakomitean mietinnössä opetussuunnitelmaan sisällytettiin jo opetusmenetelmät¹²⁴. Lukusuunnitelma oli myös oppikoulujen opetussuunnitelma, mutta sillä oli Salmisen¹²⁵ mukaan yksityisissä oppikouluissa monia muitakin nimityksiä: luentokaava, opetuskaava, tuntijakokaava, lukutuntikaava ja lisäksi ruotsinkieliset vastineet.

Olen päättänyt tutkimuksessani tarkastelemaan opetussuunnitelmaa¹²⁶ laajempaan kuin mitä lukusuunnitelmat ja tuntikaavat ovat. **Opetussuunnitelman** käsitän tässä lähinnä Lahdeksen määrittelemällä tavalla. Lahdes näkee opetussuunnitelman ennalta laadituksi kokonaissuunnitelmaksi, jossa ovat kaikki ne toimenpiteet, joilla pyritään toteuttamaan koululle asetettuja tavoitteita.¹²⁷ Vaikkei alku- ja alakansakouluseminaareilla tällaista kokonaissuunnitelmaa ollut, olen pyrkinyt kokoamaan ”opetussuunnitelmaksi” lukusuunnitelmien rinnalle sen ohjeiston ja opettajakuntien päätökset, joiden mukaan oppilaitokset valmistivat oppilaitaan yhteiskunnan asettamaan tehtävään. Opetussuunnitelmien yhteydessä valottuvat myös opetussuunnitelmien taustana olleet arvot ja erilaiset vaikutteet. Opetussuunnitelmien tarkasteluun liitän niiden toteuttajatkin, opettajat ja oppilaat, ja lisäksi oppimisympäristön.

¹²⁰ Kuikka, M. T. 2001, 81.

¹²¹ Lahdes, E. 1977, 18.

¹²² Seminaarikomitean mietintö 1922, 7.

¹²³ Seminaarikomitean mietintö 1922, 88-100.

¹²⁴ Lahdes, E. 1977, 18.

¹²⁵ Salmisen lähdeaineisto on ajalta 1872-1920. (Salminen, J. 2002, 31).

¹²⁶ Klafki, Otto ja Schulz ovat 1970-luvun lopulla selvittäneet, ettei käsitteillä ”curriculum-teoria” ja ”didaktiikka” ole varsinaista eroa, vaikka välistä on herätetty se kysymys, että nämä kaksi käsitettä olisivat suuntautuneet eri ongelmia ratkoviksi. Molemmilla käsitteillä on kylläkin näiden saksalaistutkijoiden mukaan lukuisia merkitysvariantteja. Saksalaisessa didaktiikassa aiemmin määritellyt kysymykset sisältyvät Klafkin, Oton ja Schulzin mukaan myös ”curriculum”-käsitteeseen. Probleeman asettelu ei kuitenkaan ole oleellisesti muuttunut, vaikka käsite ”didaktiikka” onkin korvautunut käsitteellä ”curriculum-teoria”. (Klafki, W. & Otto, G. & Schulz, W. 1979, 2. Auflage, 15).

¹²⁷ Lahdes, E. 1977, 19; Simola, H. 1995, 217.

1.2.7 Rajaukset ja rakenne

Tutkimus on ajallisesti rajattu alkavaksi vuodesta 1866 ja päättyväksi talvisodan syttymisvuoteen 1939. Alkamisvuosi on perusteltavissa kansakouluasetuksen antamisella ja samalla kansakoulumme¹²⁸ synnyllä vuonna 1866. Tutkimuksen päätevuodeksi rajautuu vuosi 1939 siksi, että talvi- ja jatkosota muuttivat kansalaisten elämää kaikilla aloilla, ja sotien jälkeen tapahtui hyppäksenomaista kehitystä kautta maailman, myös kasvatusta ja opetusala¹²⁹. Sotien aikaan eikä niiden jälkeenkään alakansakouluseminaareissamme enää valmistettu ainoatakaan vuosikurssia samalla tavoin kuin 1930-luvulla, joten rauhanajan lukuvuosi 1938–1939 jäi näissä seminaareissa viimeiseksi normaaliksi työvuodeksi alakansakouluseminaarien toiminta-aikana. Kyseiset seminaarit lakkautettiinkin yksi toisensa perään pian toisen maailmansodan päättymisen jälkeen. Tutkimusajanjakso 1866–1939 kohdistuu Kuikan jaottelemaan suomalaisen opettajankoulutuksen historian toiseen vaiheeseen, jonka hän on nimennyt ”Kansakouluseminaarien ja normaalilyseoiden ajaksi” ja jonka ajankohdaksi hän on määrittänyt vuodet 1860–1971¹³⁰.

Sisällöllisesti käsillä oleva tutkimus rajautuu kahteen pääosaan: autonomian ajan vuosiin 1866–1917 ja itsenäisyyden ajan vuosiin 1918–1939. Sisällöllisen rajauksen taitekohta sijoittuu maamme itsenäistymiseen. Suomi kuului tutkimusvuosina 1866–1917 Venäjän keisarikuntaan suuriruhtinaskuntana ja itsenäistyi joulukuun 6. päivänä 1917. Kuikan mukaan maamme itsenäistyminen on heijastunut voimakkaasti opettajankoulutuksen kehittämiseen vuodesta 1917 alkaen¹³¹, joten tätä taustaa vasten päälukujen ajanjako on perusteltavissa. Tutkittavassa ilmiössäkin tapahtui tuohon aikaan oma sisäinen kehityksensä. Kun keisarinvallan aikaan maassamme toimi ainoastaan yksityisiä alkukouluseminaareja, alettiin heti maamme itsenäistyttyä puuhata valtiollisia alkukouluseminaareja, joilla oli yhtenäiset opetussuunnitelmat.

Tutkimuksen autonomian aikaan kohdistuvassa ensimmäisessä osassa on kaksi lukua ja itsenäisyyden aikaan kohdistuvassa osassa kolme. Johdannon jälkeen luvussa 2 käsittelen sitä, miten kansakouluasetuksen antamisen jälkeen (noin v. 1866–1890) ryhdyttiin raivaamaan tietä alkukouluille ja niiden opettajien valmistukselle. Luvussa 3 selvittelen yksityisten henkilöiden pyrkimyksiä ratkaista alkukoulujen opettajaproblemaa siinä vaiheessa, kun maassamme py-

¹²⁸ *Kouluja, joita voidaan pitää opetusohjelmiensa puolesta ylempinä kansakouluina, oli syntynyt jo ennen vuoden 1866 asetusta muutamia seurakuntiin. Lv. 1865-1866 niitä oli 20. Rajanveto uuden kansakouluasetuksen mukaisen kansakoulun ja vanhojen pitäjänkoulujen välillä oli joskus vaikeaa. (Basilier, Hj. 1910, 220; Soikkanen, H. 1966, 329).*

¹²⁹ *Isosaari, J. 2003, 39.*

¹³⁰ *Muut kaksi vaihetta Suomen opettajankoulutuksen historiassa Kuikka on nimennyt ”Turun akatemian ajaksi” (1640-1828) ja ”Uusimuotoiseksi opettajankoulutukseksi” (1971-). (Kuikka, M. T. 2001, 29).*

¹³¹ *Kuikka, M. T. 1978, 20.*

rittiin säätämään lakia oppivelvollisuudesta (1890-luvulta autonomian ajan loppuun). Luvun 3 päätteeksi olen liittänyt katsauksen ulkomaisista vaikutteista suomalaiseen opettajanvalmistukseen.

Koska alkukoulunopettajien valmistaminen ja tarve liittyivät kiinteästi oppivelvollisuuskysymykseen, kuljetan työni alkuluvuissa mukana myös oppivelvollisuuden säätämisprosessia. Toista tutkimusongelmaani – miten alakansakouluseminaareissa koulutus toteutettiin – käsittelen laajasti jokaisessa luvussa, joskin lähdemateriaali luo omat ehtonsa sille, millaisiin kysymyksiin kunkin ajan ja kunkin koulutusinstituutin kohdalla pystyn vastauksia löytämään historiallisessa viitekehityksessä. Pysin kuitenkin analysoimaan ja argumentoimaan aineistoa siten, että vastauksia löytyisi niihin opettajanvalmistuksen tärkeimpiin toimenpiteisiin ja järjestelyihin, joiden avulla opettajankoulutuksessa tutkimusajankohtana pyrittiin asetettuihin päämääriin. Tällöin tarkastelun kohteiksi tulevat seminaarien tarjoamat oppimiskokemukset, kerhotoiminta, palvelut (esim. kirjastot), koulurakennukset välineineen, asuntolat ja vielä lisäksi se, millaisia yhteisöjä seminaarit olivat rakenteeltaan.

Opetussuunnitelmia koskevan kolmannen tutkimusongelman ratkaisut sisältyvät lukuihin 2 ja 3. Neljänteen tutkimusongelmaan, jonka tehtävä on valaista opettajakuvaa/-kuvia, haen vastauksia pitkin matkaa tutkimustyön eri luvuissa.

Tutkimukseni luvut 4–6 sijoittuvat kokonaisuudessaan itsenäisyyden ajalle. Luvun 4 aluksi tulevat selvitettäväksi ne prosessit, joiden pohjalta valmisteltiin valtiollinen alkukouluseminaariverkosto. Valtion alkukouluseminaarien perustamiset ja käynnistämiset tutkitaan kunkin seminaarin kohdalta erikseen luvuissa 4 ja 5. Itsenäisyyden ensimmäisten vuosien reformeihin liittyy myös oppivelvollisuuden säätäminen maahamme. Oppivelvollisuuslain toteuttaminen aiheutti monenlaista muutosta alkuopetuksen kentällä, koska kirkollisen alkuopetuksen oli vähitellen väistyttävä kunnallisen alakansakoulun tieltä. Miten kiertokoulunopettajat ja kirkko suhtautuivat alkuopetuksen poistamiseen kirkolta myös siellä, missä väestön valtaosa asui, ja miten kiertokoulunopettajat pyrkivät pätevyyttämään alakansakouluun? Nämä kysymykset tulevat selvitettäväksi luvussa 5.

Lukujen 5 ja 6 taite sijoittuu alkukouluseminaarien vakinaistamiseen, vuoteen 1926. Kyseisen vuoden jälkeen voidaan alakansakouluseminaarien työtä keskittyä tarkastelemaan yhtenä kokonaisuutena. Tämän jälkeen koulutuksen toteuttamista samoin kuin opetussuunnitelmien kehittämistä analysoidaan kaikkien alakansakouluseminaarin kannalta teema kerrallaan, eikä jokainen seminaari kaipaa enää omaa erillistä erittelyään. Tavoitteen kronologisesta lähestymisestä siirrytään temaattiseen lähestymistapaan. 6. luvun viimeinen kappale sulkee tämän tutkimuksen talvisodan taistelujen tuoksinaan

Luku 7 sisältää yhteenvedon alkukoulujen ja alakansakoulujen opettajien valmistuksesta seitsemän vuosikymmenen ajalta. Tässä ”Yhteenvedoksi” nimeytyssä loppuluvussa kootaan ne tulokset, jotka tutkimus on tuonut esiin, kun on etsitty ratkaisuja asetettuihin neljään tutkimusongelmaan pitäen lähtökohtana Picklen teoriamallia opettajanvalmistuksessa.

II ALKUKOULUNOPETTAJAN- VALMISTUKSEN ALKUVAIHEET AUTONOMIAN AJALLA

2.1 Kansanopetuksen pioneereja

Ennen 1800-luvun alkua ei Suomessa ollut järjestetty opettajien ammatillista valmistusta¹³² kansanopetusta varten¹³³, ja niinpä suomalaisen opettajankoulutuksen historian katsotaankin alkavan vasta 1800-luvun alkupuolella, jolloin opettajain valmistusta alettiin järjestää muodollisesti erilaisin säännöksin¹³⁴. Vaikka koulutuksen tarpeellisuus oli tunnustettu Ruotsi-Suomessa jo 1600-luvulta lähtien ja rahvas saanut osansa kirkon pyrkimyksistä, kuitenkin huomio opettajien pätevyyden ja opetustavan merkitykseen oppimistulosten kannalta on

¹³² *Kansanopetuksen alkuaikoina kuka tahansa kelpasi opettajan tehtävään, kunhan oli luku-taitoinen, eikä tätäkään taitoa aina tarkoin tutkittu. Viran saattoi saada se, joka tyytyi tarjottuun palkkaan. Usein opettaja valittiin tehtäväänsä huutokaupalla. Niinpä opettajat olivatkin varsin kirjavaa joukkoa. Usein lastenopettajat olivat muuhun työhön kykenemättömiä vanhoja, raajarikkoisia henkilöitä. Heidän joukkoonsa tiedetään kuuluneen erotettuja sotamiehiä, muonamiehiä ja mäkitupalaisia, raihnaisia torppareita, leskiä, piikoja ja rampoja. (Lindeqvist, K. O. 1905, 31-32; Werkko, K. 1903, 89; Syrjä, U. 1973, 12; Kilpi, E. 1987, 121; Kivinen, O. & Rinne, R. 1994, 83); Kiertävien koulumestareiden puutteessa alkeisopetuksen jakajiksi esitettiin unilukkareitakin (Hyötyniemi, J. E. 1942, 112). Vielä 1700-luvun päättyessä saatettiin pitää köyhyyttä ja muuhun työhön kykenemättömyyttä lastenopettajille sopivina ominaisuuksina. Eräissäkin rovastikunnassa suosittiin 1800-luvun alkuvuosina kyläkoulun opettajantehtäviin "taitavia ja hyvämaineisia sotamiehiä, iäkkäitä käsityöläisiä ja loisia". Opettajan palkkauskkin oli "kelpoisuuden" mukainen: siinä oli vaivaisavun luonne, ja niinpä opettajaa voitiin toisinaan syystä pitää kerjäläisen veroisena. (Hyötyniemi, J. E. 1942, 72-73).*

¹³³ Isosaari, J. 1961, 12.

¹³⁴ *Kuikka katsoo, että opettajankoulutuksemme juuret ulottuvat peräti keskiajalle, jolloin suomalaiset lähtivät Keski-Euroopan yliopistoihin opiskelemaan. (Kuikka, M. T. 1995, 8).*

kiinnittynyt hitaasti.¹³⁵ Kansakoulunopettajien valmistus Suomessa on liittynyt läheisesti itse kansansivistyksen kehittymistäpahtumaan¹³⁶ ja saanut alkunsa varsin myöhään verrattuna siihen, milloin opettajia ryhdyttiin kouluttamaan Keski-Euroopassa ja muissa Pohjoismaissa¹³⁷, joissa viime mainituissa kansanopetus kuului 1600–1800-luvuilla eri instituutioille, joista kirkko, liittoutuneena valtion kanssa, on ollut kansanopetuksen auktoriteetti¹³⁸.

Vuoden 1866 kansakouluasetus¹³⁹ ja sitä seurannut Keisarillisen Majesteetin armollinen ohjesääntö kansakoulunopettajaseminaareille vahvistivat maahamme

¹³⁵ *Gezelius-piispa määräsi kyläkoulut pitäjänkoulujen avuksi ja kyläkuntien tuli kustantaa näppärä ja lahjakas poika muutamaksi kuukaudeksi oppiin pitäjänkouluun, jotta tämä olisi pysynyt opettamaan lapsia kyläkoulussa. Tästä syystä pitäjänkoulujen tehtäväksi tuli opettajainvalmistus kirkollisessa hengessä (Tuhkanen, U. 1905, 18; Heikkinen, A. 1989, 87); Pettersonin mukaan Ruotsissa, johon Suomikin tuohon aikaan kuului, oli papiston tärkeimpiä tehtäviä levittää ja kontrolloida lukutaitoa seurakuntalaistensa keskuudessa. Kommunikaatio oli pääasiassa vertikaalista ja yksisuuntaista: esivalta puhui kansalle. Vuoden 1686 kirkkolakiin oli koottu se käytäntö, joka vuosisadan alusta alkaen oli kehittynyt ja jossa opetus ja kuulustelu määrättiin papiston tehtäväksi. (Petterson, L. 1992, 29).*

¹³⁶ Nurmi, V. 1964, 9.

¹³⁷ *Ranskassa Isä Demian koulumestareita valmistanut luokka aloitti v. 1672, Saksan Hallsessa A. H. Francken perustama seminaari v. 1697, Berliiniin seminaari avattiin v. 1748, Wienin seminaari v. 1771, Tanskan ensimmäinen seminaari v. 1789 ja Hollannin v. 1816 (Hela, M. 1938, 32-33); Virossa Tarton lähellä Piiskopin mōisassa B. G. Forselius avasi v. 1684 kuninkaan käskyllä silloisen Ruotsin valtakunnan ensimmäisen koulumestarikoulun (viroksi "koolmeistrite kool"), jota hän johti kuolemaansa saakka neljä vuotta. 160 poikaa opettajaksi valmistanut opinahjo loppui perustajansa kuolemaan, ja vasta 19. vuosisadan alkukymmeninä virisi Virossa uusia hankkeita kansan opettajiston valmistamiseksi. Sittemmin vuonna 1828 perustettiin Tartu Elementaarkooliōpettajate Seminar (Danell, G. 1925; Andresen, L. 1974, 22–23; Andresen, L. 1991 ja 1995, 43-49; Lott, J. 1980; Solo, A. 1998; Hyyrö, T. 2003); Englannin ensimmäinen opettajainvalmistuslaitos perustettiin manner-Euroopan maihin nähden myöhään, v. 1808, vuoro-opetuskoulujen yhteyteen, mutta vasta v. 1840 Lontoossa avattiin miesopiskelijoita varten Training College, johon sysäys oli saatu Skotlannin opettajanvalmistuksesta, Ranskan esikuvasta ja Pestalozzin aatteista (Hela, M. 1938, 50-52); Norja sai opettajaseminaarin vuoden 1827 kansakoululain myötä ja Ruotsin Lundissa avattiin tammikuussa 1839 Pehr Eklundin johdolla seminaari. (Aquilonius, K. 1942, 137 ja 265).*

¹³⁸ Kivinen, O. & Rinne, R. 1994, 80.

¹³⁹ *Kansakouluasetus liitti kansakoulut valtion johtamaan sivistystoimeen, mutta jätti maaseudun kansakoulujen perustamisen kunnille vapaaehtoiseksi. Koulu ja kirkko erotettiin, joskin kirkolle jäi uskonnonopetuksen tarkastus kansakouluissa sekä kiertokouluna toimivan alkuopetuksen hoito. Vuoden 1865 kunnalliset erotti kunnat ja seurakunnat toisistaan. Tämä ero hajotti kirkon ja kunnan yhdessä hoitaman maaseudun kansanopetuksen. (As 12/11.5.1866; As/6.2.1865; Halila, A. 1949 a, 100; Melin, V. 1977, 23-27; Heikkilä, M. 1988, 51; Kivinen, O. & Rinne, R. 1994, 84; Laamanen, H. 2000, 37).*

seminaarilaitoksen¹⁴⁰. Vuoden 1863 asetuksen pohjalle rakentunut Jyväskylän seminaarin toiminta saattoi jatkua kansakouluasetuksen säätämisen jälkeenkin entisenkaltaisena¹⁴¹. Vaikka yläkansakoulun opettajien koulutus oli näin asetuksella järjestetty vakinaiselle pohjalle vuonna 1866, ja kansakoulunopettajatutkin-
nolle oli asetettu korkeat vaatimukset, alkuopetusta antavien opettajien valmistus jäi säätämättä. Sen paremmin kansakouluasetus kuin vuonna 1869 annettu kirkkolakikaan eivät sisältäneet mitään määräyksiä opettajain valmistamisesta alkuopetuksen tarpeisiin, vaikka antoivatkin määräyksiä itse alkuopetuksesta¹⁴².

Ensimmäiset yläkansakoulunopettajat valmistuivat jo heti kansakouluasetuksen säätämivuoden jälkeen. Kuikan mukaan tämä oli merkittävä periaate: ensin koulutetaan opettajat, sitten vasta perustetaan koulut ja annetaan niistä tarkemmat määräykset¹⁴³. Suomen ensimmäiset kansakoulunopettajat, miehet ja naiset¹⁴⁴, jotka olivat saaneet kansainvälisesti katsottuna korkeatasoisen ja varsin pitkän eli nelivuotisen koulutuksen, lähetettiin kesän 1867 kynnyksellä onnen ja menestyksen toivotuksin ”Suomen saloille tekemään työtä kansansivistyksen kohottamiseksi”¹⁴⁵. Oliko näillä opettajilla valmiudet alkuopetuksen antamista varten? Ottiko seminaari toiminnassaan huomioon ne kansakouluasetuksen velvoitteet, joiden mukaan valmistuneiden kansakoulunopettajien työtehtäväksi saattoi tullakin yläkansakoulun sijasta ”alhaisempi kansakoulu”¹⁴⁶, ja sen, että

¹⁴⁰ As 12/11.5.1866; Halilan mukaan Jyväskylän seminaarin ensimmäisten kasvattien valmistumisen jälkeen kouluja syntyi entistä enemmän. Seuraavina neljänä vuonna perustettiin lähes 100 uutta kansakouluu. Kaupungit ryhtyivät varsinaisesti kansakoulujen perustamiseen vasta senaatin kuvernööreille 2.4.1871 antaman käskyn jälkeen. V. 1872-1874 useimmat kaupunkiemme kansakoulut sitten järjestettiin. (Halila, J. 1949 a, 41, 57-59 ja 68); Salmela pitää kansakoulun tähtihetkenä sen opettajiston syntymistä (Salmela, A. 1966 b).

¹⁴¹ Isosaari, J. 1961, 9; Nurmi, V. 1964, 49; Isosaari, J. 1966; Nurmi, V. 1966; Kuikka, M. T. 1973, 9; Nurmi, V. 1974, 29 ja 79-80; Kuikka, M. T. 1984, 20-21; Nurmi, V. 1995, 20-30; Lindström, A. 2001, 42.

¹⁴² Kirkkolain 43. §:n mukaisesti ” vanhempain ja holhoojain tulee kasvattaa lapsensa ja holhottavansa kriittisesti ja antaa tai hankkia heille tarpeellista evankelis-luterilaisen opin opetusta. Mestarit ja isännät, jotka ovat ottaneet toisten lapsia oppiin, palvelukseen tai muuten kotiinsa, pitäkööt samoin kuin vanhemmat huolta lasten kristillisestä kasvatuksesta ja opetuksesta. Seurakunnan papiston on tätä valvominen.” (KL/6.12.1869); Alkuopetuskomitea 1906, 1; Seminaari-komiteanmietintö 1922, 14.

¹⁴³ Kuikka, M. T. 1973, 8-9; Kuikka, M. T. 2003.

¹⁴⁴ Hakasten mukaan naisten kouluttaminen opettajiksi Jyväskylän seminaarissa oli ensimmäinen väylä naisten ammattikoulun järjestämisessä maassamme. (Hakaste, S. 1992, 154).

¹⁴⁵ Mietteitä ja ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. 1862, 11-32; As 12/11.5.1866; Kansakoulun käsikirja 1900, 6-7; Raitio, K. 1913, 42-49; Salo, A. 1940 a; Nurmi pitää kansakouluasetusta yhtäläillä seminaariasetuksena kuin kansakouluasetuksena. (Nurmi, V. 1974, 29).

¹⁴⁶ Werkon mukaan maamme kaupungeissa toimi kansakouluasetuksen mukaisesti sekä yläettä alakansakouluja, joissa molemmissa opettajilta edellytettiin käytännössä pääsääntöisesti kansakoulunopettajan kelpoisuutta. Ensimmäisille valmistuneille kansakoulunopettajille oli tarjolla opettajan paikkoja yläkansakouluissa, mutta myöhemmin kun opettajia valmistui vuosittain

kansakoulunopettajien tehtäviin kuului lisäksi kansakouluasetuksen 124. §:n mukaisen pientenlastenkoulun hoito¹⁴⁷?

Cygnaeus olisi halunnut seminaareihimme huomattavasti laajemmat opinnot pienten lasten opettamista varten kuin sitten seminaareja koskeviin säädöksiin kirjattiin. Cygnaeus oli kaukoviisaasti tutustunut jo ennen kansakouluasetuksen syntyä ulkomaanmatkallaan eurooppalaiseen moderniin alkuopetuksen pedagogiikkaan. Vaikutteittensa pohjalta Cygnaeus ehdottikin lastentarhapedagogiikkaa¹⁴⁸ Jyväskylän seminaarin opetussuunnitelmaan. Myös havainto-opetukseen ja lukemisen ja kirjoittamisen uusiin opetusperiaatteisiin Cygnaeus oli perehtynyt ja esitti niitäkin seminaarin lastentarhan opetussuunnitelmaan. Hänen pikkulapsipedagogiset ohjeensa ja perustelunsa olivat Salon mukaan aikanaan pedagoginen vallankumous, mutta vuoden 1866 seminaaria koskevat määräykset eivät kuitenkaan sisältäneet Cygnaeuksen ehdottamaa Fröbelin opetustapojen opettamista. Säädöksiä laatinut komitea nimittäin ei hyväksynyt Cygnaeuksen ehdotusta sen paremmin kuin havainto-opetustakaan, ja siksi keskeiset eurooppalaiset alkukasvatuksen opit jäivät pois seminaariemme opetusohjelmista. Tästä johtui, että Jyväskylän seminaarissa yläkansakoulunopettajat, etenkin miehet, varustettiin varsin niukoin pedagogisin eväin alakansakoulun opetuksen antamista ajatellen.¹⁴⁹

Vaikka seminaarin opintoihin ei sisällynyt juurikaan Cygnaeuksen esittämiä alkuopetuksen oppeja, ne eivät tyystin jääneet pois seminaarioppilaiden opinnoista. Hehän saivat käytännön opetukseen harjoitusta Jyväskylän kansakoulu-seminariin vuonna 1866 avatussa seminaarin mallikoulussa, joka käsitti ala- ja yläkansakoulun sekä lapsitarhan ja -seimen. Mallikoulun alakansakoulussa oli kaksi luokkaa, joista ensimmäinen toimi lastentarhana¹⁵⁰ ja toisella luokalla oli

*aina lisää, kaikille opettajille ei enää riittänyt yläkansakoulun virkoja, jolloin jotkut heistä ha-
keutuivat maaseutupaikkakunnillekin alkukoulunopettajiksi. (Werkko, K. 1908, 7; Werkko, K.
1916 b, 9).*

¹⁴⁷ As 12/11.5.1866, § 18 ja § 124.

¹⁴⁸ Raition mukaan Cygnaeus piti Hampurissa näkemäänsä lastentarhoja oikeina ihannelai-
toksina ja halusi Jyväskylän seminaariinkin perustaa sellaisen. Nuorempien lasten opetukseen
tuli Cygnaeuksen mielestä ottaa järjestetty leikki opetuskeinoksi. Pestalozzilaisuuden vankkumat-
tomana kannattajana Cygnaeus korosti havainnollisuutta seminaariopetusta koskevissa lausun-
noissaan. (Raitio, K. 1913, 50, 57 ja 73).

¹⁴⁹ Raitio, K. 1913, 137; Salo, A. 1939, 440-447; Isosaaren mukaan Cygnaeus ulkomaisten
vaikutteittensa pohjalta näki, että naisopettajilla oli oma tärkeä tehtävänsä pikkulasten niin fyy-
sisen kuin psyykkisen hoidon kehittäjinä. Fröbelin pedagogiikkaan tutustuminen syvensi Cygna-
euksen käsitystä naiskasvattajien tehtävästä. (Isosaari, J. 1961, 26-33); Salo, A. 1940 a, 292.

¹⁵⁰ Cygnaeus käytti näistä alkeisopetusta antaneista luokista nimitystä ”lastentarha” toisin
kuin Saksassa, jossa lastentarha käsitti vain ikävuosien 3–6 toiminnan. Jyväskylän seminaarin
lastentarhassa opetettiin järjestetyn leikin ohessa suusanallisesti kertomuksia Raamatusta, hii-
kan lukemista ja kirjoittamista, laskentoa, piirustusta, laulua ja liikuntaleikkejä. Havainto-
opetusta oli kolme tuntia viikossa ja käsitöitä Fröbelin metodin mukaan peräti kahdeksan viikko-
tuntia. (Nurmi, V. 1995, 40, 54-56 ja 74; Hänninen, S.-L. & Valli, S. 1986, 53-58).

kaksi vuosikurssia. Lisäksi seminaariin sisällytettiin lastenseimi, johon otettiin köyhiä, turvattomia lapsia. Lastentarhan toiminta aloitettiin jo ennen mallikoulun perustamista syksyllä 1863¹⁵¹. Vain seminaarin naisoppilaiden opetusharjoitteluun sisältyi työskentely lastentarhassa ja -seimessä. Siksi lastentarhoja ja -seimiä perustettiin uusiin kansakouluseminaareihin¹⁵² vain sinne, missä opiskeli naisia. Cygnaeus laati jo kansakoulusuunnitelmissaan mallikoulujen lastentarhoille yksityiskohtaiset opetussuunnitelmat, jotka Salon mukaan seurailivat Bernin reformeerattujen saksalaisten primäärikoulujen opetussuunnitelmaa. Lastentarha vastasikin alakansakoulua, jossa istuttiin pienissä valkoisissa pulpeteissa ja jossa oli kaikki tavanomaiset luokan opetusvälineet. Cygnaeuksen mielestä lastentarhan toiminta oli omiaan luomaan perustan kouluoppimiselle. Lastentarhassa aloitetun harjoituksen, työkasvatuksen, tuli Cygnaeuksen periaatteiden mukaan jatkua läpi kouluajan.¹⁵³ Lastentarhassa harjoitelleet naisoppilaat saivat hyvän tuntuman moderniin pikkulapsipedagogiikkaan, mutta seminaarin miesoppilailta tämä valkopulpettinen lapsijoukko jäi näkemättä ja samalla pienten lasten opetus kokematta.

Vaikka kansakouluseminaarien antama valmistus alakansakoulunopettajan tehtävää varten oli varsin vaatimatonta, Werkko kuitenkin katsoi, että Jyväskylän kansakouluseminaari vei maamme alkuopetusta ja sen opettajien ammattitaitoa eteenpäin aimo askelin. Werkko perusteli kantaansa sillä, että seminaarissa työskenteli ulkomailta vaikutteita hankkineita opettajia, jotka olivat tuotteliaita oppikirjojen kirjoittajia myös alkuopetuksen tarpeisiin. Tunnettu teos oli Länkelän ”Ensimmäinen Luku-kirja eli Aapinen: Kodin ja kansakoulun tarpeeksi”, josta 30 vuodessa otettiin 24 painosta¹⁵⁴. Tämä teos samoin kuin Länkelän ”Toinen luku-kirja” olivat Werkon mielestä käänteentekeviä suomen kielen sisäluvun opetuksessa. Uudet lukukirjat levisivät kansamme kaikkiin kerroksiin kymmeninäuhansina kappaleina vuosittain. Myös laskennosta ja raamatunhistoriasta ilmestyi jyvaskyläläisiä uutuuksia.¹⁵⁵ Seminaarin opettajien julkaisemilla oppikirjoilla oli siis suuriarvoinen merkitys maamme alkuopetuksen kehityksessä 1800-luvun loppupuoliskolla.

Werkko piti kansakouluseminaarien toisena merkittävänä alkuopetusta edistävänä seikkana seminaarien mallikouluja, joissa opettajakokelaat harjoittelivat. Koska seminaarien lehtorit johtivat kokelaiden opetusharjoittelua modernein metodein, niin valmistuneet opettajat omaksuivat ja veivät uudet opetustavat kentälle mukanaan. Harjoituskoulut toimivat malleina myös useille kiertokoulunopettajille, jotka seurakuntien lähettäminä kuuntelivat niissä opetusta ja saivat

¹⁵¹ Nurmi, V. 1995, 38-39.

¹⁵² Jyväskylän kansakouluseminaarin lisäksi lastentarhoja oli vuonna 1871 perustetussa Tammisaaren naisseminaarissa ja vuonna 1880 perustetussa Kymölän seminaarissa Sortavalassa, jonka lastentarha ja seimi aloittivat vuonna 1883. (Nurmi, V. 1995, 40, 54-56 ja 74); Hänninen, S.-L. & Valli, S. 1986, 53-58.

¹⁵³ Salo, A. 1939, 447; Hänninen, S.-L. & Valli, S. 1986, 53.

¹⁵⁴ OL 1916, 8, 89-90; Aapiskirjallisuutta Agricolausta Aukusti Saloon 1993, 4-5.

¹⁵⁵ Werkko, K. 1916 b, 8.

näin kosketuksen uusiin opetusmenetelmiin. Monien opettajien tiedetäänkin omissa kiertokouluissaan muuttaneen opetustaan onnistuneemmaksi seminaaris- sa käyntinsä jälkeen. Osa seminaarin omista oppilaistakin joutui opettajan työs- sään alkuopetuksen antajaksi, vaikka toimikin ylemmässä kansakoulussa, koska monet ylemmistä kansakouluista eivät tuohon aikaan olleet muuta ”*kuin vähän parempia aakkoskouluja*”¹⁵⁶, Werkon sanoja lainaten. Oli tärkeää, että seminaarit ja vallankin niiden harjoituskoulut perehdyttivät valmistuvia kansakoulunopetta- jia myös alle kansakouluikäisten lasten opetukseen.¹⁵⁷

2.2 Alkukoulunopettajien valmistamispyrkimyksiä 1860–1880-luvuilla

2.2.1 ”Sivistyneitä henkiä” opettajiksi

Kansakouluasetuksen antamisen jälkeen alkuopetuksen antajina toimineiden lukkareiden¹⁵⁸ opetustoiminta, joka oli ollut laajimmillaan 1840-luvulla, alkoi taantua. Lukkareita, joista vain harva pystyi opettamaan kirjoitusta ja laskentaa, ei pidetty enää opettajan tehtävään kelvollisina. Alkuopetuksen antajiksi voitiin kansakouluasetuksen säätämisen jälkeenkin edelleen ottaa vailla koulutus pohjaa olevia henkilöitä¹⁵⁹, joten alkukoulunopettajat olivat varsin kirjavaa joukkoa. Seurakunnallisten koulujenkin verkosto oli vielä 1860-luvulla suppea eikä kou-

¹⁵⁶ *Kansakouluasetus kyllä velvoitti seurakunnat entiseen tapaan huolehtimaan lasten alkuopetuksesta maaseudulla silloin, milloin kodit eivät voineet tätä tehtävää hoitaa ja samalla edellytti, että ”pojan tai tytön, joka pyrki kansakoulun ensimmäiselle osastolle, oli osattava lukea puhtaasti sisältä ja taidettava niin paljon kristinoppia kuin sitä kodissa ja lastenkouluissa opetettiin”. Käytännössä lukutaito ei lapsilla kuitenkaan kaikin ajoin eikä joka paikassa ollut ”puhdasta”, ja niin yläkansakoulussa opettaja joutui monet kerrat alkeisopetuksen antajaksi. (Halila, A. 1949 a, 100; Melin, V. 1977, 23-27; Heikkilä, M. 1988, 51; Kivinen, O. & Rinne, R. 1994, 84; Laamanen, H. 2000, 37).*

¹⁵⁷ *Werkko, K. 1916 b, 8-9.*

¹⁵⁸ *Iisalonen mukaan lukkareita alettiin käyttää Turun hiippakunnassa lastenopettajina jo 1600-luvun lopulla. Vuoden 1686 kirkkolaki antoi lopulliset lukkareita velvoittavat määräykset lasten opetustehtävään. (Iisalo, T. 1968, 16-17).*

¹⁵⁹ *Ehdotuksia ja mielteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856, 30; Alkuopetuskomitea 1906, 4; Melin, V. 1977, 92-93; Heikkilä, M. 1988.*

luissa ollut riittävästi pystyviä opettajia: monet näistä kouluista olivatkin ”mummojen ja ukkojen” kouluja eivätkä vastanneet tarkoitustaan¹⁶⁰.

Jo kolmen vuoden kuluttua kansakouluasetuksen antamisen jälkeen puututtiin maaseudun alkuopetusongelmaan Jyväskylässä, jossa vuonna 1869 pidetty ensimmäinen yleinen kansakoulukokous otti ensimmäiseksi asiakseen kysymyksen siitä, oliko saatu kokemuksia vuoden 1866 kansakoululain pykälien 114–116 toteuttamisesta eli maaseudun lastenkouluista. Ensimmäisenä kysyjänä oli se-naattori J. Ph. Palmén. Kokouksen enemmistö puolusti pikkulasten kouluja, joskaan kiertokoulujakaan ei katsottu tarpeettomaksi, vaikka saadut tiedot niistä olivat ylimalkaisia ja kertoivat, että kiertokouluissa opettajien opetustaito oli huono, oppilaita oli liikaa, koulujen tarkastus ja johto olivat puutteellisesti hoidettuja eikä kunnan opettajia ollut saatavilla.¹⁶¹

Jyväskylän kansakoulukokous (v. 1869) keskusteli pikkulasten koulujen lisäksi toisestakin alkuopetusta koskevasta aiheesta: lapsille annettavan kotiope- tuksen parantamisesta. Kansakouluväki totesi, etteivät kodit pystyneet monilla- kaan seuduilla tarjoamaan lapsilleen sitä tietomäärää, jonka kansakouluasetus vaati pääsyehdoksi kansakouluun. Asiaa käsiteltäessä huomautettiin, että ensin olisi pitänyt opettaa lasten vanhempia, oppimattomilta vanhemmilta kun ei voitu paljoakaan odottaa lastensa opetuksessa. Uno Cygnaeus säilytti kokouksessa optimisminsa kotiope- tusta kohtaan. Hän oli toiveikas, sillä kansakoulujen tehtä- vänä oli kasvattaa äitejä, jotka aikanaan pystyisivät opettamaan lapsensa, ja näin kotiope- tus paranisi. Kokous totesi päätöslauseessaan, että kiertokoulujen hyöty oli siinä, millainen opettajien ”kunnollisuus” oli, ja toivoi kiertokoulujen opetta- jiksi ”kasvatusopillisesti sivistyneitä henkiä”. Tämän lisäksi kokous esitti, että kiertokoulut olisivat toimineet ”käsikkähä pysyvään kansakoulujen kanssa”.¹⁶² Kansakoulukokouksen kannanotot eivät tuoneet mitään varsinaista uutta kierto- koulujen opettajien kouluttamiseen. Toiveajatteluna jäi itämään, että kiertokou- luihin tarvittiin koulutusta saaneita opettajia, mutta kun heitä ei ollut saatavilla, oli tyytyminen ”sivistyneisiin henkiin”¹⁶³.

¹⁶⁰ Verkko on tilastoinut, että v. 1863 oli maaseudulla 349 kiertävää alkukoulua, joissa yhtä monta opettajaa (Verkko, V. 1916, 132); Halila, A. 1949 a, 102.

¹⁶¹ Alkuopetuskomitea 1906, 13; Järvinen, A. 1916, 134-135; Laamanen, H. 2000, 89.

¹⁶² Verkko, K. 1903, 71; Alkuopetuskomitea 1906, 13-14; Järvinen, A. 1916, 134-135; Hali- la, J. 1949 a, 102; Kauranne, J. 1966, 35; Iisalo, T. 1968, 338.

¹⁶³ ”Sivistyneitä henkiä” eli riittävän päteviä opettajia ei ollut 1860-luvun Suomessa juuri saatavissa, ja alkukoulujen tila olikin heikko. Cygnaeuskin arvosteli kiertokoulunopettajia. Olipa hän Halilan mukaan kerran nimittänyt erästä opettajaa ”kaksijalkaiseksi hirviöksi”. (Halila, J. 1949 a, 102, 106); Ei vielä 1870-luvullakaan aina ollut päteviä opettajia tarjolla. Tätä kuvaa 1870-luvun lopun alkukoulunopettaja, myllärin tytär Hilda Käkikoski, joka oli kotonaan kuori- massa perunoita, kun hänelle tultiin kertomaan, että kirkonkokous oli valinnut hänet kylän toi- seksi opettajaksi. Hilda oli silloin 14-vuotias. Hämmästyksensä toipuneena Hilda otti äidin kynnäräkepin kellokaapin takaa ja rupesi sillä harjoittelemaan koulumestarin ankaraa virkaa. (Karilas, E. 1934, 46).

Maaseudulla hätävarakouluiksi¹⁶⁴ tarkoitettujen alkukoulujen lisääntyessä niistä muodostui ongelma, koska opettajiston valmistuksesta eikä palkkauksesta huolehdittu lakisääteisesti¹⁶⁵. Ongelmitta kansakoulureformi ei lähtenyt liikkeelle kaupungeissakaan¹⁶⁶. Kansakouluasetuksessa säädetyt kaupunkien alakansakoulut eivät 1860-luvulla tuoneet lasten alkuopetukseen juuri muutosta. Koulut käynnistyivät varsin hitaasti ja saattoivat alkuaikoina usein olla lähes pelkkiä köyhäinkouluja, koska hyvin toimeentulevat perheet eivät panneet niihin lapsiaan. Opettajina toimi köyhiä rouvia ja mamselleja¹⁶⁷, joiden joukkoon kuului jokunen itseoppinut porvaris- ja kansannainen¹⁶⁸ sekä muutama ylioppilaskin.¹⁶⁹ Hakasten mukaan kaupungeissa uusi koulumuoto etsi sijaansa, ja riippui kaupungin koosta sekä kouluoloista, miten kansakoulu missäkin kaupungissa käynnistyi. Vuodesta 1871 alkaen kaupungit ryhtyivät senaatin määräyksestä perustamaan kansakouluja, ja vuosina 1872–1874 useimmat kaupunkien kansakouluista saivat alkunsa.¹⁷⁰

¹⁶⁴ Halila, J. 1949 a, 110; Iisalo, T. 1968, 337-338; Välimäki, H. 1998, 92; Verkon mukaan ”kansakoulureformi jätti alkukoulut kelpaamattomana romutavarana kirkon helmaan”. (Verkko, V. 1916).

¹⁶⁵ Verkko, V. 1916, 130-131.

¹⁶⁶ Verkon mukaan kaupungeissa alakansakoulut järjestettiin elimelliseen yhteyteen ylempien kanssa ja opettajiksi alettiin saada niihinkin kansakoulunopettajia (Verkko, V. 1916, 130); Aikakauden vaikeimmat kansakoulupoliittiset kiistakysymykset liittyivät Laamasen mukaan alkuopetuksiaan takia maaseutuun (Laamanen, H. 2000, 57 ja 87).

¹⁶⁷ Alkuaan lastenopettajiksi otettiin vain miehiä. 1700-luvun puolivälissä tiedetään Hai-luodossa olleen naisen alkuopettajana. Tästä tapauksesta arvellaan saaneen alkunsa myös naisten käyttäminen alkuopetuksen antajina. 1700-luvun lopulla jotkut seurakunnat havahtuivat huomaamaan sen, että naisia sai opettajiksi miehiä pienemmällä palkalla, koska naisilla ei ollut miestä eikä lapsia elätettävänä ja sen tähden naiset tulivat toimeen paljon vähemmällä kuin miehet. Uudestakaupungista ja Nousiaisista kiiri 1760-luvun puolivälissä tieto, että naiset olivat näissä seurakunnissa erinomaisella taidolla ja menestyksellä hoitaneet opetustointia. Koulumestareiksi naisia ei vielä tämän jälkeen otettu, mutta kokemukset rohkaisivat kelpuuttamaan naiset 1700-luvun loppupuolelta alkaen opettajiksi. (Verkko, K. 1916 b, 4-5). Vähitellen miesten hallussa olleet kiertokoulunopettajan tehtävät siirtyivät naisten käsiin. 1880-luvun alussa kiertokoulunopettajista oli jo 20 % naisia. (Halila, J. 1949 a, 134).

¹⁶⁸ Verkko pitää ensimmäisenä pedagogisesti tehtäväänsä valmistettuna naispuolisena alkuopettajana Johan Fr. Hörningin tytärtä, jonka isä-Hörning valmisti opettajaksi 1700- ja 1800-lukujen taitteessa. Hörning oli Keski-Savossa kuuluisa alkukoulujen opettajanvalmistaja. Naisopettajien osuus koulumestareihin nähden oli kuitenkin vielä 1800-luvun alkukymmeninä vähäistä. Kun vuonna 1856 Turun tuomiokapitulin jäsenen lehtori Eurénin toteamus naisten sopivuudesta opettajan tehtävään saavutti tuomiokapitulin yksimielisen kannatuksen, naisopettajien määrä alkoi kohota. Eurén lausui: ”Nainen on erinomaisen sopiva lastenopettajaksi, ja kun naisia otettaisiin alkukoulun- tai kansanopettajiksi, niin moni nainen löytäisi elämänsä kutsumuksen, etenkin on paljon herrasnaisia, jotka nyt toimeettomina kulkevat.” (Verkko, K. 1916 b, 5).

¹⁶⁹ Lindeqvist, K. O. 1905, 331-32; Halila, A. 1949 a, 147.

¹⁷⁰ Hakaste, S. 1992, 155.

2.2.2 Vapaaehtoisvoimin alkukoulunopettajia

Opettajanvalmistus maalaiskouluja varten oli käynnistynyt jo ennen Jyväskylän seminaarin perustamista ja kansakouluasetuksen säätämistä, kun eräät yksityiset henkilöt¹⁷¹ olivat ryhtyneet puuhaamaan valmistusta. Uranuurtajana pidetään entistä seurakunnan kiertokoulunopettajaa Anders Svedbergiä, joka 1860-luvun alussa oli kuulunut jäsenenä Suomen kansakoulutoimea koskevien ehdotusten tarkastuskomiteaan¹⁷². Hän avasi Munsalassa omalla koulullaan ruotsinkielisille miehille kylä- ja pyhäkoulunopettajien valmistuslaitoksen samanaikaisesti, kun komiteatyö oli käynnissä. Opettajanvalmistusta varten Svedberg sai yleisistä varoista 600 markan avustuksen vuodesta 1864 alkaen. Koulussa oli vuonna 1864 jo 20 oppilasta. Kolme vuotta myöhemmin laitos, johon kuului myös kansakoulu, sai avustuksen apuopettajan palkkaamiseen.¹⁷³ Tätä vuosina 1861–1889 toiminutta oppilaitosta voitaneen pitää ensimmäisenä suomalaisena alkukoulunopettajia valmistaneena opinahjona, josta ei sen paremmin kuin muistakaan alkukoulunopettajien oppilaitoksista lausuttu Werkon mukaan 1870-luvun ensi vuosina julkisuudessa sanaakaan.¹⁷⁴

Alkuopetusasia oli 1870-luvulle tultaessa edelleen kansakouluväen piirissä polttavimpia asioita. Toisessa kansakoulukokouksessa vuonna 1872 alkuopetus- kysymys otettiin jälleen asialistalla ensimmäisenä esiin.¹⁷⁵ Tässä kokouksessa

¹⁷¹ *Lapin "katekeettajärjestelmä" oli koko maan kattaneen kiertokoulujärjestelmän edelläkävijä, ja Lapin papit olivat jo ennenkin kouluttaneet katekeettoja, joita pitivät luonaan. Utsjoen kirkkoherra J. Gummeruksen tiedetään valmentaneen näin kiertokoulunopettajia (Kähkönen, E. 1982, 254 ja 329).*

¹⁷² *Mietteitä ja ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. 1862, 3.*

¹⁷³ *Werkko pitää johtaja Svedbergiä "self-made" –miehenä, lahjakkaana periaatteen miehenä, joka oli kiertokoulunopettaja, kansan valistusmies ja sanomalehtimies. Anders Swedberg sai vuonna 1861 perustamalleen yleiselle kansakoululle valtionapua. Koulu vihittiin 31.10.1862. Tällä oppilaitoksella oli kahdenlainen tarkoitus: 1) valmistaa kylä- eli kierto- ja sunnuntaikoulun opettajia ruotsinkielisille seurakunnille ja 2) toimia ylhäisempänä kansakouluna paikkakunnan lapsille. Oppilaita kouluun tuli kaikkialta Suomen ruotsinkielisiltä alueilta. Moni ruotsinkielinen kansakoulu sai Swedbergin laitoksesta opettajansa aina sinne saakka, kun maahan perustettiin ruotsinkieliset kansakouluseminaarit. Sen jälkeen laitos valmisti yksinomaan pikkukouluihin opettajia. Se toimi aina perustajansa kuolemaan, vuoteen 1889, saakka. (Werkko, K. 1916 b, 7); Halilan mukaan Svedberg aloitti opettajanvalmistuksen vuonna 1861, mutta Melinin ja Kerkkosen mukaan aloitusvuosi oli 1862. (Kerkkonen, K. 1916; Seminaarikomitean mietintö 1922, 14; Halila, A. 1949 a, 139; Melin, V. 1977, 96 ja 2005, 248).*

¹⁷⁴ *Werkko, K. 1916 b, 10.*

¹⁷⁵ *Alkuopetuskomitean mietintö kertoi kokouksen kannanotoista mm. seuraavaa: "Saattaako kiertävää kouluttamista, vaikka se on helpointa saada toimeen meidän maassamme, pitää sopi-*

enemmistö puolusti yläkansakoulun kurssin suorittaneiden ”*opettajattarien*” johdolla toimivia kiinteitä pikkulasten kouluja, joskin kiertokouluillekin haluttiin antaa vielä elintilaa. Nurmen mukaan kokouksessa Uno Cygnaeus ei halunnut kieltää kokonaan kiertävien koulujen arvoa, mutta piti kiinteitä kouluja oikeana ratkaisuna. Mahdollisesti juuri Cygnaeuksen ansiosta keskustelun tulos oli se, että esitettiin naisopettajia kiinteiden pikkulastenkoulujen opetuksen hoitajiksi.¹⁷⁶ Samassa kokouksessa otettiin esiin myös kysymys koulujen perustamisesta samoin kuin oppivelvollisuuden toimeenpanosta, mutta useat puhujat vastustivat kaikenlaista pakkoa. Arveltiin, että ”*sivistyksen, rakkauden ja hyvän esimerkin pakko vaikuttaisivat tehokkaimmin*”.¹⁷⁷ Niinpä oppivelvollisuuskysymys jäi kokouksessa toivomusasteelle.

Kansakouluväki kannatti innokkaasti alkukoulujen perustamista, koska niiden olemassaolo merkitsi sitä, että kansakouluun saatiin taitavampia oppilaita. Kiertokoulukin katsottiin kansakouluun johtavaksi kouluksi, vaikka kiertokoulu oli luonteeltaan ensisijaisesti uskontokoulu. Maaseudun alkuopetuskysymyksen ratkaisua vaadittiin, koska muutoin kansakoululle ei voitu toivoa riittävää menestystä. Kuvaannollisesti asia nähtiin kansakouluväen piirissä niin, että kansakoulu ilman pätevää alkuopetusta olisi ollut ikään kuin rakennus, jolla ei olisi tukevaa perustaa. Kulttuuritaistelu kansakoulusta oli kiihkeimmillään 1860- ja 1870-luvuilla, jolloin kansakoulu oli aatteen innostamien mielestä kuin ”*sampo*”.¹⁷⁸

Papistonkin piirissä katsottiin pikkulasten koulujen perustamisen edellyttävän opettajanvalmistuksen saaneita päteviä opettajia, joten kaivattiin tehokasta koulutusta opettajille. Vuoden 1872 valtiopäivillä tunnettu kansanvalistuspäämies, Tammelan kirkkoherra, A. E. Granfelt tekikin pappissäädyssä anomuksen siitä, että oli perustettava lastenkoulujen opettajille valmistuslaitoksia, koska lapset eivät sen paremmin kotonaan kuin kyläkouluissakaan oppineet niin paljoa, että olisivat voineet hyödyntää kansakouluopetusta. Granfelt esitti kaksi eri vaihtoehtoa opettajien valmistamiseksi. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan olisi pitänyt perustaa erillisiä seminaareja ja toisen mukaan kuntien olisi tullut saada lisäavustusta, jos ne olisivat halunneet yhdistää kansakouluihinsa asuntoloita opinhaluisia tyttöoppilaita varten. Näissä asuntoloissa tyttöjen olisi pitänyt olla 18-vuotiaiksi saakka ja oleskeluaikanaan heidän olisi pitänyt osallistua kouluopetukseen ensin lasten kanssa ja sittemmin apuopettajina. Kumpikaan Granfeltin

vimpana edistämään totista kansansivistystä, tai olisiko hyödyllisempi, jos, vaikkapa uhratenkin vähän suurempia kulunkeja perustettaisiin, paitse ylhäisempiä kansakouluja sekä poikia että tyttöjä varten, eri paikkoihin seurakuntaa kummallekin sukupuolelle yhteisiä vakinaisia pikkulasten kouluja opettajatarten johdolla, jotka täydellistä oppijaksoa suorittaessaan ylhäisemmässä kansakoulussa ovat saaneet jotain taitoa ja harjoitusta ohjaamaan ja opettamaan pienempiä lapsia?” (*Alkuopetuskomitea 1906, 13*).

¹⁷⁶ *Werkko, K. 1903, 72; Alkuopetuskomitea 1906, 13-14; Järvinen, A. 1916, 135-136; Halila, J. 1949 a, 107; Nurmi, V. 1988, 180.*

¹⁷⁷ *Komitean mietintö oppivelvollisuudesta. 1907, 69.*

¹⁷⁸ *Halila, A. 1949 a, 39-40 ja 106-112; Heikkilä, M. 1988, 54; Laamanen, H. 2000, 87.*

vaihtoehtoista ei tullut hyväksytyksi.¹⁷⁹ Myös Ahvenanmaalta esitettiin vaatimus, että pikkulasten opettajille tuli järjestää koulutusta. Esityksen teki vuonna 1873 lääninrovasti F. von Knorring pyytäessään koulutoimen ylihallitukselta, että kansakouluseminaareissa olisi ryhdytty valmistamaan myös kiertokoulunopettajia. Asiasta antoi lausunnon K. G. Leinberg, ja lausunnon mukaan koulutoimen ylihallitus torjui kirkkoherran vaatimuksen.¹⁸⁰

Vaikka pappien ja opettajien tekemät esitykset yleisestä pikku- ja kiertokoulunopettajakoulutuksen järjestämisestä jäivät toivealoitteiksi, käytännössä opettajien valmistus eteni yksityisesti ja vapaaehtoisesti. Suomenkielisten alkukoulunopettajien valmistuksen pioneereja uurasti eri puolilta maata. Näitä olivat 1870-luvulla opettaja Fredrik Auvinen Punkalaitumella, Antti Tarkkanen Jämsässä, maisteri M. Saukko Sortavalassa, opettajat Johannes Häyhä ja Daniel Väyrynen Raudussa. Lisäksi oli pappeja ja oppikoulunopettajia, jotka kaikki harrastusluonteisesti ja oman työnsä ohessa valmistivat alkukoulunopettajia. Kukin oppilas maksoi valmistajansa vaivat. Palkkiot eivät liene olleet suurensuuria, ja moni valmistajista teki työnsä pelkämästä asian harrastamisesta.¹⁸¹ Vuoden 1922 seminaarikomitean tietojen mukaan näitä yksityisten henkilöiden ylläpitämiä ”*valmistuslaitoksia*” olisi ollut toistakymmentä. Jotkut niistä syntyivät ja sammuiivat saman tien, toiset toimivat pidemmän ajan. Mitään yhteistä suunnitelmaa näillä opinahjoilla ei ollut, eikä niitä tarkastettu mitenkään. Ei ole olemassa edes tietoa siitä, mitä näissä ”*valmistuslaitoksissa*” opetettiin.¹⁸²

Melinin mukaan esikuva kansakoulunopettajien toimeenpanemaan alkukoulunopettajien valmistamiseen olisi tullut Suomeen Liivinmaalta, lähinnä Lajusten pitäjänkoulusta¹⁸³. Vuoden 1922 seminaarikomitea taas arveli, että kansakoulunopettajat olisivat saaneet esikuvansa alkuopettajien opettajanvalmistuksesta Ruotsista¹⁸⁴, jossa maapäivät olivat vuodesta 1864 alkaen perustaneet aluksi

¹⁷⁹ Halila, J. 1949 a, 112; Nurmi, V. 1964, 182.

¹⁸⁰ Leinberg oli ollut jäsenenä Seb. Gripenbergin puheenjohtajuudella toimineessa kansakoulua valmistelleessa tarkastuskomiteassa (*Mietteitä ja ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta*. 1862, 3; Tarjanne, A. J. 1916); Iisalo, T. 1968, 339.

¹⁸¹ Werkko luettelee tämän lisäksi tietämänsä seuraavat henkilöt: rehtori Aaro Savolainen Kuopiossa, tohtori I. D. J. Rancke Vaasassa, op. W. Ikonen Pielisjärvellä ja E. Koukku Uudellakirkolla, K. Kokkonen, Aug. Hällström, maisteri Elis Roos Kajaanissa, kirkkoherra J. Gummerus Utsjoella, op. E. Vanhanen Turussa, pastori E. Th. Gestrin, opet. M. Olander ja urkuri Österlund Lavialla (Werkko, K. 1916 b, 9-10); Melin, V. 1977, 96.

¹⁸² Seminaarikomitean mietintö 1922, 14.

¹⁸³ Melin, V. 1977, 96.

¹⁸⁴ Vaikutteita alkuopettajien valmistamiseksi tuli meille Ruotsista ja Norjasta silloin, kun Jyväskylän seminaarin johtaja K. G. Leinberg tutustuttuaan läntisten naapureidemme kouluoloihin julkaisi vuonna 1873 kuvauksen Ruotsin kouluoloista. Leinbergin mielestä kansakoulu oli Ruotsissa kehittynyt siitä syystä hyväksi, että siellä alkukoulu oli järjestetty ylemmän kansakoulun pohjaksi. Ruotsissa maapäivien alullepanemat vuodenmittaiset opettajakurssit tulivat Leinbergin myötä Suomessa tunnetuiksi. Vuonna 1874 julkaistussa matkakirjassaan sekä vuonna 1877 ilmestyneessä ”Lentokirjasessaan” Leinberg ehdotti Cygnaeuksen kannan vastaisesti yksi-

muutaman kuukauden, myöhemmin koko vuoden kestäviä pikkukoulun opettajakursseja. Myös Norjassa tiedettiin maalaiskansakoulunopettajien koulutettaneen yksityisesti pikkukoulunopettajia, jotka maksoivat itse koulutuksensa opettajilleen.¹⁸⁵ Silloin kun suomalaiset yksityishenkilöt ryhtyivät valmistamaan alkukoulunopettajia, Ruotsissa oltiin jo järjestämässä pikkukoulunopettajien valmistusta seminaarityyppiseksi koulutukseksi. Olipa vuonna 1867 Ruotsin valtiopäiville tehty aloite jo siitäkin, että valtion olisi tullut ryhtyä huolehtimaan pikkukoulunopettajien valmistamisesta¹⁸⁶. Suomessa 1860-luvulla ei vielä esiintynyt tämänsuuntaisia esityksiä, mutta jo 1870-luvulla alkukoulunopettajien yhtenäisen valmistaminen oli meilläkin vallitseva vaatimus.

2.2.3 Polemiikki alkukoulunopettajien valmistamisesta

Kaarle Werkko antoi lähtölaukauksen syksyllä 1874 sanomalehdissä käynnistyneeseen alkuopettajien koulutuspolemiikkiin kirjoittamallaan artikkelilla, jossa vastakkain olivat suomalaisen perusopetuksen kaksi päävaihtoehtoa: Sveitsin malli¹⁸⁷ ja Ruotsin malli. Werkko esitti, että nelivuotisen sveitsiläis-

vuotisen seminaarin perustamista alkukoulunopettajien valmistamiseksi. Halilan mukaan Ruotsin antama esimerkki vaikutti tässä vaiheessa huomattavasti Suomen kulttuuripoliittikoihin. Myös Nurmi katsoo, että kiinteiden alkukouluseminaarien esikuva on löydettävissä Ruotsista. Kaarle Werkon mukaan Leinbergin kirjojen ilmestymisen jälkeen alkuopetus- ja alkukouluseminariyksymykset pysyivät lehdistössä ja kansansivistyksen harrastajien parissa jatkuvasti keskusteluaiheina 2-3 vuotta. (Werkko, K. 1903, 72; Werkko, K. 1916 b, 10; Seminaarikomitean mietintö 1922, 14; Halila, J. 1949 a, 112, Nurmi, V. 1964, 186; Melin, V. 1977, 97; Laamanen, H. 2000, 91).

¹⁸⁵ *Ensimmäinen pikkukouluseminaari avattiin Ruotsissa v. 1866. Sitä ennen siellä pääsi pikkukoulunopettajaksi muutamassa viikossa. Pikkukouluseminarit syntyivät yksityisen yritteliäisyyden pohjalta. (Werkko, K. 1903, 12; Seminaarikomitean mietintö 1922, 14).*

¹⁸⁶ *Fredriksson, V. & Hofstedt, L. & Paradis, S. 1950, 246.*

¹⁸⁷ *Sveitsin mallista: Suomalaisille Pestalozzin synnyinmaa Sveitsi oli suorastaan pyhiinvaellusmaa 1800-luvun romanttisina vuosina. Sveitsistä Uno Cygnaeus oli saanut voimakkaita vaikutteita ja siellä olivat monet Jyväskylän seminaarin opettajat valmentautuneet. Sinne kansakouluntarkastajat tekivät haltioituneita opintomatkoja. Sveitsissä pääsyvaatimukset opettajanvalmistukseen olivat varsin korkeat ja opiskelu kesti 3-4 vuotta. Mies- ja naisopettajat valmistettiin eri seminaareissa. Erityinen kasvatusosasto järjesti seminaarin suorittaneille pätevyystutkinnon. Todistus oikeutti virkaa toimittavana tai sijaisena hoitamaan primaarikoulun opettajan virkoja. Vasta kaksi vuotta näin palveltuaan opettaja saattoi päästä vakinaiseksi opettajaksi. Eri kantoineissa opettajainvalmistus erosi jossain määrin toisistaan (Rauhamaa, O. 1909, 81-139; Seminaarikomitean mietintö 1922, 17-18; AkkL 1937, 1 ja 5-9); Hela, M. 1938, 33; Rauhamaa, O. 1909, 56-57 ja 67-78); Saksan mallissa: 1920-luvulle saakka oli kaksi päälinjaa, joista toinen oli preussilainen ja toinen saksilainen ja molemmat ottivat oppilaansa kansakoulupohjalta. Suoma-*

saksalaismallisen kansakouluseminaarin rinnalle olisi pitänyt kiireesti ryhtyä perustamaan Ruotsin mallin mukaisia alkuopettajille tarkoitettuja opettajaseminaareja, jottei niitä sitten myöhemmin, kun alkukouluuute olisi tehnyt läpimurron, olisi tarvinnut perustaa samanaikaisesti suurta määrää. Werkko piti itsensä selvytyksenä, että maahamme olisi luotu lyhyessä ajassa alakansakoulu ja samalla olisi toteutettu koulupakko, jolla hän tarkoitti oppivelvollisuutta. Näin Werkon mielestä olisi ratkennut koko alkuopetusongelma.¹⁸⁸

Alkuopetuskesymyksen esiin nostaminen 1870-luvun alkuvuosina oli Laamasen mukaan yhteydessä edessä olleisiin vuoden 1875 kansakoulukokoukseen ja vuoden 1877 valtiopäiviin. Alkuopetustilanteen korjaamiseksi ja sen myötä oppimistulosten kohentamiseksi kansakoulussa tehtiin useita parannusehdotuksia lähinnä fennomaanilehdistössä. Kansakoulunopettajien edunvalvontapyrkimykset ja fennomaanien poliittiset tavoitteet sopivat Laamasen käsityksen mukaan varsin hyvin yhteen. Pyrkimyksenä oli alakansakoulun pystyttäminen perusopetuksen kivijalaksi. Fennomaanijohtaja Y. S. Yrjö-Koskinen vaati alkuvuodesta 1875 sitä, että kunnat olisi pitänyt pakottaa lain voimalla perustamaan alakansakouluja ja lapsia varten olisi pitänyt säätää oppivelvollisuus alakansakoulun käymiseen. Valtionapua hän esitti annettavaksi vain koulun perustuskustannuksiin ja opettajanvalmistukseen. Yrjö-Koskinen mielestä alakansakoulunopettajien valmistukseen hakeutuvilta olisi pitänyt vaatia ylemmän kansakoulun kurssi, jonka lisäksi riitti se, että opettajiksi valmistuville olisi annettu pääasiallinen johdatus ”*opetustaiteseen*”. Mitään kalliita ja monivuotisia seminaareja ei Yrjö-Koskinen mielestä tarvittu alakansakoulun opettajiksi valmistuville.¹⁸⁹

Alkuopetuskesymys tuli esille myös kolmannessa yleisessä kansakoulukokouksessa vuonna 1875. Kokouksen puheenjohtajana toimi liberaaleihin luettu kansakoulujen ylitarkastaja Uno Cygnaeus. Tällä kertaa alkuopetuskesymys oli käsiteltävistä asioista kahdentenatoista¹⁹⁰. Varsin värikkäitä puheenvuoroja¹⁹¹ käyt-

laisten hyvin tuntema Baadin suurherttuakunnassa sijainnut saksalainen Leutzin seminaari oli vain 3-vuotinen, mutta oppilaiden oli ennen seminaariin pääsyä käytävä valtion kaksivuotinen preparandilaitos. Baadissa naisopettajat saivat opettaa vain kansakoulun neljää alinta luokkaa tyttö- ja sekakouluissa. Saksissa taas naisopettajat saivat opettaa tyttökouluissa kaikilla luokkasteilla, mutta sekakouluissa vain ala- ja keskiasteella. Preussissa naisopettaja oli harvinaisuus vielä 1920-luvullakin. Joissakin saksalaisissa seminaareissa valmistettiin kansakoulupohjalta myös lastentarhanopettajia. (Seminaarikomitean mietintö 1922, 17; Hela, M. 1930).

¹⁸⁸ *Werkon omin sanoin polemiikin käynnistyminen tapahtui seuraavasti: ”Huolehdin siitä, että asiasta puhuttiin Leinbergin matkakertomuksen johdosta, joka ilmestyi ruotsinkielisenä, ahkerasti U. Suomettaressa, josta asialle annettiin oikein pääkirjoitusten sija.” (Werkko, K. 1916 b, 10); Werkko, K. 1903, 72; Laamanen, H. 2000, 91- 95.*

¹⁸⁹ *Laamanen, H. 2000, 96-97 ja 104-105; Rantalan mukaan fennomaanit korostivat kansanopetuksen järjestämistä, mutta heidän ensisijaisena tavoitteenaan oli kasvattaa suomenkielisiä sivistyneistöä. (Rantala, J. 2003).*

¹⁹⁰ *Kokouksen kahdestoista kysymys kuului: ”Eikö vuosisatoja vanhaan tapaan ja voimassa olevaan lakiin juurtunut kotiopetus, varsinkin maalla, saata olla riittävä valmistus ylhäisempiin kansakouluihin, sitä paremmin mitä enemmän se näitten ylhäisempien kansakoulujen kautta,*

tänyt kokous katsoi, että kiertävät ja muut alkukoulut olivat ehdottomasti tarpeelliset, eivät ainoastaan poikkeustapauksina, vaan säännönmukaisesti toimivina. Kokouksen mielestä nämä koulut eivät olleet yksistään valmistuslaitoksia ylemmän kansakouluun, vaan niiden tuli itsenäisesti edistää yleistä kansan sivistämistä.¹⁹² Kaarle Werkon mielestä kova taistelu sanomalehdistössä pikkukoulujen puolesta kallisti yleisen mielipiteen pikku- ja kiertokoulujen hyväksi.¹⁹³

Vuoden 1875 kansakoulukokouksen enemmistöllä oli eri näkemys alkuopetuskysymyksessä kuin sen puheenjohtajalla, jolle lasten kotiopetus oli osa luonnonjärjestelmää¹⁹⁴. Puheenjohtajan¹⁹⁵ vastustuksesta asia raukesi ja alakansakoulukysymys jäi yli 10 vuodeksi pois kansakoulukokousten listoilta, mutta sen si-

varsinkin tyttöjä varten, vaurastuu, vai onko kiertävään ja pikkukoulujen perustaminen, ei ainoastaan hätäapuna ja poikkeustapauksissa, vaan säännöllisesti ja yleisesti maalla ehdottomasti tarpeellinen kansakoululaitoksemme kehittämistä varten?” (*Alkuopetuskomitea 1906, 14*); *Werkko, K. 1903, 73*.

¹⁹¹ *Johnssonin mukaan monista merkittävistä puheenvuoroista on eritoten mainittava oppivelvollisuus, jota Ruotsista vaikutteita hankkinut K. G. Leinberg vaati (Johnsson, M. 1894, 69-70); Laamanen on selostanut kokouksen värikkään kulun, mm. K. V. Forsmanin puheenvuoron, jossa tämä fennomaani vaati, että pikkukouluista piti tehdä itsenäinen koulumuoto maaseudun köyhille kansanosalle, jolla ei ollut varaa eikä tarvettakaan kansakoulun käymiseen. Cygnaeus taas syytti eriävissä mielipiteessään fennomaaneja epäjohdonmukaisuudesta, koska nämä olivat aikoinaan kansakoulukomiteassa torjuneet C:n alkuopetussuunnitelmat ja samalla muistutti, että kirkolla olivat alkuopetuksen avaimet käsissä. Sovittelevan oljenkorren fennomaanien yliotteelle ja kansakouluasetuksen puoltajille ojensi liberaaleihin luettu Porvoon piispa F. L. Schauman artikkelisarjallaan. (Laamanen, H. 2000, 107-115).*

¹⁹² *Alkuopetuskomitea 1906, 13-15.*

¹⁹³ *Werkko, K. 1903, 73-74; Komitean mietintö oppivelvollisuudesta. 1907, 69-70.*

¹⁹⁴ *Iisalo, T. 1968, 338; Werkon mielestä Uno Cygnaeuksen mielipide pikkukouluihin nähden oli muuttunut, vaikkei hän kokonaan hylännyt pikkukouluja tässä kokouksessa. Werkko piti oikeana ja kohtuullisena, että Cygnaeus, kansakoululaitoksen luojana, pontevasti vastusti sitä suuntaa, joka, jos olisi toteutunut, olisi suuresti muuttanut kansakoulun aivan toisenlaiseksi kouluksi kuin mitä Cygnaeus aikoinaan oli sen suunnitellut. Cygnaeus pani Werkon mukaan kaikki voimavaransa kansakoulun hyväksi ja taisteli uutta esitettyä järjestelmää vastaan. (Werkko, K. 1903, 74).*

¹⁹⁵ *Cygnaeus ei yhtynyt kokouksen mielipiteeseen, vaan antoi sen johdosta erityisen mietinnön, jossa hän lausui mm.: ”Meillä tulee olla ainoastaan yksi ainoa (yhdenlainen) kansakoulu, emmekä saa sääliä mitään uhrauksia saadaksemme sitä avonaiseksi niin monelle kuin mahdollista ja hankkia sille kunnollisia opettajia. Pikkulasten kouluja (opettajattareilla) perustetaan maalle ainoastaan hätävaraksi ja väliaikaisesti, kussa kodit eivät nykyänsä kykene täyttämään velvollisuuttansa ensimmäisen opetuksen suhteen.” (*Alkuopetuskomitea 1906, 14-15*); Laamasen mukaan Cygnaeus katsoi jääneensä opettajien tukea vaille ja siksi hän liitti eriävän mielipiteensä. Kansakouluasetuksen 124. § antoi mahdollisuuden lyhentää kansakoulun työaikaa, jolloin väliviikot käytettiin pienten lasten opetukseen. Tätä alkuopetusmuotoa opettajat eivät korostaneet, sillä vain 1/5 sitä käyvistä kirjoitautui 1870-luvun puolivälissä kansakouluun. 1880-luvun alkupuolella 2/3 kansakouluista toimi pientenlasten kouluina. (Laamanen, H. 2000, 100 ja 111).*

jaan asia oli lähes säännöllisesti aiheena piiritarkastajien kokouksissa.¹⁹⁶ Kansakoulukokouksen jälkeen keskustelu alkuopetuskysymyksestä kävi vilkkaana ja sitä käsiteltiin koko vuosisadan lopun ajan myös lehdistössä. Oli huoli siitä, että alkuopetuksen puutteellisuus veisi pohjan niin kansakouluilta kuin samalla koko kansansivistysohjelmaltamme.¹⁹⁷ Vuoden 1875 yleistä kansakoulukokousta Laamanen pitää kriittisenä vaiheena koulun rakennekysymyksessä¹⁹⁸.

Papisto oli Laamasen mukaan ottanut laimeasti osaa 1870-luvun sanomalehtien kansakoulukeskusteluihin. Ei edes suomenmielinen papisto lähtenyt liikkeelle, vaikka Y. S. Yrjö-Koskinen oli sitä provosoinut. Papiston kanta pulpahti kuitenkin esiin Turun pappeinkokouksessa vuonna 1875.¹⁹⁹ Halilan mukaan pisimmälle pikkukouluehdotuksissaan papisto meni Turun kokouksessaan, jossa se keskusteli kristillisestä alkuopetuksesta. Kokous vaati kiertäviä pikkukouluja lapsille, ei ainoastaan kansakoulun pohjakouluksi, vaan niiden oman erityisluonteen vuoksi. Koulujen olisi pitänyt vetää luokseen kaikki ne lapset, jotka eivät saaneet riittävää kotiopetusta. Esityksentekijöiden mielestä näihin kouluihin tarvittiin päteviä opettajia, ja siksi joko seminaarit olisi pitänyt muuttaa kyseistä uutta tehtävää silmällä pitäen tai sitten olisi pitänyt perustaa uusia oppilaitoksia kyseistä tehtävää varten. Esitys kärsi kuitenkin äänestyksessä niukanlaisen tappion.²⁰⁰

Halilan mukaan²⁰¹ alkuopetus, etenkin maaseudulla, oli uuden kansakoululaitoksemme ”*Akhilleen kantapää*”, ja alkuopetusprobleemi muuttui sitä kireämmäksi, mitä laajemmaksi kansakoulujen verkosto kasvoi. Kansakouluihin pyrki jatkuvasti oppilaita, joilla ei ollut vaadittavia pohjatietoja²⁰². Monet vanhemmat lähettivät kansakouluun lapsia, jotka eivät tunteneet edes kirjaimia. Erilaisia alkukouluja oli kylläkin tarjolla, sillä 1870-luvun loppuun mennessä niitä oli käynnistetty runsaasti. Maaseudulla kiertäviä alkukouluja vuonna 1877 oli 546 ja kiinteitä 359 eli kaikkiaan 905. Opettajia niissä lasketaan olleen 846, joista miehiä 676 ja naisia 170. Samaan aikaan maaseudulla kansakouluja oli 349 eli vain runsas kolmannes alkukoulujen määrästä.²⁰³ Vuoden 1866 kansakouluasetuksen mukaiset pientenlastenkoulut antoivat samanaikaisesti 50 prosenttia suuremmalle

¹⁹⁶ Johnsson, M. 1894, 69-70; Alkuopetuskomitea 1906, 13-15; Järvinen, A. 1916, 136-137; Kauranne, J. 1966, 35; Melin, V. 1977, 30-31.

¹⁹⁷ Halila, A. 1949 a, 108; Cavonius, G. 1983, 11; Laamasen mukaan ammattikuntansa edustajina kirjoittaneet opettajat olisivat hyväksyneet alakouluun väliaikaisesti opettajiksi myös ”vähempioppisiakin”, kunnes tarkoitusta varten perustetut seminaarit olisivat ennättäneet valmistaa päteviä pikkukoulunopettajia. (Laamanen, H. 2000, 89, 96-104).

¹⁹⁸ Laamanen, H. 2000, 111.

¹⁹⁹ Laamanen, H. 2000, 103-104.

²⁰⁰ Halila, A. 1949 a, 116.

²⁰¹ Halila, A. 1949 a, 103-106; Alkuopetuskomitea 1906, 13-15.

²⁰² Laamanen katsoo, että opettajien mielestä kodin antama lukutaidon alkuopetus oli kansakoulun tarpeisiin nähden riittämätön (Laamanen, H. 2000, 98).

²⁰³ Verkko, V. 1916, 135; Halila, A. 1949 a, 66; Melin, V. 1977, 102; Laamanen, H. 2000, 46 ja 98.

7–8-vuotiaiden lasten joukolle alkuopetusta kuin varsinainen kansakoulu antoi ylempää opetusta kansakouluikäisille²⁰⁴.

1870-luvulla käydyssä kansakoulujärjestelmää koskevassa kiistassa oli Laamasen mukaan kaksi osapuolta: toinen oli kaksivuotisen alemman kansakoulun kannattajat ja toinen vuoden 1866 asetuksen mukaisen ylemmän kansakoulun puolustajat, joihin lukeutuivat monet kouluviranomaiset, maaseudun säätyläiset ja porvaristo sekä osa kansakoulunopettajista ja papistosta. Yläkansakoulun vastustajien ryhmään kuului lähinnä fennomaanisia aatteita omaksunut papisto, kansakoulunopettajia sekä maalaiskuntien itsehallinnossa luottamustehtäviä hoitaneita talonpoikia. Molempiin ryhmiin liittyi kasvatuksen asiantuntijoita. Kansakoulun keskeisin kohderyhmä, maaseudun tavallinen kansa, ei taistellut sen paremmin ylemmän kuin alemmankaan kansakoulun puolesta, sillä se piti koulunkäyntiä entisten rasitustensa lisänä. Vielä 1870- ja 1880-luvuilla kansakoulun puolesta puhuneet jäivät vakuutteluissaan alakynteeseen. Laamanen näkee asian niin, että kysymys oli perimmiltään kahden toisilleen vastakkaisen koulutuspoliittisen ideologian välisestä ristiriidasta, joka kytkeytyi erilaisiin arvioihin lähi-vuosikymmenten yhteiskunnallisesta kehityksestä.²⁰⁵

2.2.4 Kansakoulunopettajien ”opettajakoulu”

Huhtikuussa 1877 ”Uusi Suometar” -lehti julkaisi fennomaaneille mieluisan uutisen, jonka mukaan maan senaatti oli esittänyt säädyille suostuntavarojen myöntämistä alkukouluseminaaria varten. Kysymyksessä oli maamme hallituksen jättämä esitys niin mies- kuin naisoppilaille tarkoitetun kaksivuotisen sisäoppilaitoksen perustamisesta²⁰⁶. Vuosien 1877–1878 valtiopäivät saivat hallitukselta koulutoimen ylihallituksen ehdotuksen mukaisen esityksen alkukouluseminaarin perustamisesta. Seminaarin paikaksi esitettiin Hallonblad-puolisoiden²⁰⁷ lahjoit-

²⁰⁴ As 12/11.5.1866 § 124; Laamanen, H. 2000, 100-101.

²⁰⁵ Laamanen, H. 2000, 85, 90 ja 119.

²⁰⁶ Laamasen mukaan seminaarinjohtaja Leinberg vastusti tätä esitystä kustannussyistä ja halusi internaatin sijasta ulkokoulua sekä kaksivuotisuuden supistuvan yksivuotiseen halvaksi tulevaan koulutukseen. Leinberg piti selvänä, että alalle hakeutuisivat enimmäkseen nuoret naiset, jotka tyytyisivät vaatimattomaan palkkaan eivätkä opintolainat rasittaisi heitä. Lisäksi Leinbergistä oli tärkeää, että ala- ja yläkansakoulun opettajien välille jäi niin tuntuva status- ja palkkaero, ettei kunnille olisi muodostunut houkutusta palkata pikkukoulun opettajia varsinaiseen kansakouluun. Uusi Suometar yhtyi Leinbergin näkemyksiin. (Laamanen, H. 2000, 123).

²⁰⁷ Kollegiasessori Herman Hallonblad ja hänen puolisonsa olivat tarjonneet valtiolle kansakouluseminaaria varten omistamansa Kymölän tilat rakennuksineen sekä ns. Siitoisen kansakoululle rakennetut huoneistot, mutta koulutoimen ylihallitus ei puoltanut Kymölään varsinaista seminaaria. Mutta kun vuosien 1877-1878 valtiopäivät kieltäytyivät seminaarin paikaksi hyväksymästä Raahea tai Savonlinnaa, valtiopäivät päättivät esitetyn alakouluseminaarin asemesta

tamaa Sortavalan lähellä sijaitsevaa Kymölän tilaa. Erityisesti senaattori Y. S. Yrjö-Koskinen piti lähitavoitteena alkukoulunopettajien valmistuslaitoksen perustamista Sortavalaan. Tämä toimenpide olisi Yrjö-Koskisen mielestä ottanut huomioon ortodoksikarjalaisten kulttuuritason. Kymölään esitettyä kaksivuotista alkukouluseminaaria puolusteltiin sillä, että varsinkin ortodoksisen väestön alhainen sivistystaso vaati alkukoulujen perustamista Itä-Suomeen. Uno Cygnaeus laati vastahakoisesti kirkollisasiaintoimituskunnan pyynnöstä suunnitelman, jossa hän ehdotti Kymölään kaksoisseminaaria. Valtiopäivät kuitenkin hylkäsivät ehdotuksen, joskaan eivät yksimielisesti, ja niin ”Uuden Suomettaren”²⁰⁸ nostama toive alkukouluseminaarista jäi toteutumatta.²⁰⁹ Ennakkokokohua herättänyt haave alkukouluseminaarista laantui, mutta sen sijaan kaikilla 1870- ja 1880-luvun valtiopäivillä tehtiin ehdotuksia alemman kansakoulun perustamisesta.²¹⁰

Vaikka vuosien 1877–1878-valtiopäivät²¹¹ hylkäsivät alkukouluseminaaria koskeneen esityksen, tekivät ne kuitenkin maamme alkuopetuksen kehittämiseksi varsin merkittävän päätöksen myöntäessään määrärahan²¹² alkukoulunopettajien valmistamista varten²¹³. Kyseisten valtiopäivien myöntämä määräraha ohjasi alkukoulunopettajien valmistusta valtiovallan vastuulle, pois kirkolta, ja samalla tämä toimenpide liitti alkukoulujen opettajien valmistuksen kansakoulupedagogiikan piiriin.

Cygnaeuksen esitykseen perustuva valtiopäivien 1877–1878 myöntämä määräraha alkukoulujen opettajien valmistamiseen oli maksettava kansakoulunopettajille, ei kilpailevalle taholle eli kirkolle. Koulutusraha oli 10000 markkaa, josta koulutoimen ylihallituksen tuli viiden vuoden aikana jakaa 2000 markkaa vuodessa palkkioksi sellaisille kansakoulunopettajille, jotka valmistivat opettajia alkukouluihin. Valtiopäivien myöntämästä palkkiorahasta koulutoimen ylihallitus tiedotti kirjelmällään 31.10.1879 kaikille opettajille, ja samalla se antoi ohjeet kurssitettavista kokelaista sekä näiden valmistamisesta alkukoulunopettajiksi. Koska koulutoimen ylihallitus piti alkuopetuksen luonteen tähden alkuopetuksen

sijoittaa uuden kansakouluseminaariin Sortavalan Kymölään (Basilier, Hj. 1910, 224); Saarela, A. K. 1932, 190.

²⁰⁸ *Uusi Suometar -lehti totesi vain, että Sortavalassa olivat erinomaiset lähtökohdat uuden perustettavan kansakouluseminaarin toiminnalle (Laamanen, H. 2000, 128).*

²⁰⁹ *Seminaarikomiteanmietintö 1922, 14; Cygnaeus vastusti kansakouluseminaarin perustamista Sortavalaan kysyen ”Laatokastako sinne oppilaat otettaisiin?” (Sortavalan seminaari 1880-1940, 23-29); Halila, J. 1949 a, 156 ja 375; Melin, V. 1977, 97; Nurmi, V. 1988, 162; Laamanen, H. 2000, 128.*

²¹⁰ *Laamanen, H. 2000, 128-129.*

²¹¹ *Laamanen katsoo näiden valtiopäivien muodostuneen kaikkein kriittisimmiksi alemman ja ylemmän alakansakoulun välisessä taistelussa. (Laamanen, H. 2000, 129).*

²¹² *Kansakoulun käsikirja 1900, 98-99; Werkko, K. 1903, 89-90; Tuhkanen, J. H. 1905, 43; Kerkkonen, K. 1916, 123-125; Seminaarikomiteanmietintö 1922, 14; Halila, A. 1949 a, 138-139; Nurmi, V. 1964, 186; Syrjä, U. 1973, 15; Melin, V. 1977, 97-98; Kuikka, M. T. 1978, 5; Kähkönen, E. 1982, 254; Laamanen, H. 2000, 129; Melin, V. 2005, 249.*

²¹³ *Laamanen, H. 2000, 129.*

parhaina antajina naisopettajia, se kehotti ensisijaisesti kansakoulujen naisopettajia omistautumaan tälle asialle. Kirjelmän mukaan opettajat saivat ottaa kouluilleen harjoittelijoiksi 1–2 oppilasta, joiden tuli olla täydellisesti kansakoulun käyneitä henkilöitä. Valmistukseen kuuluvan tietopuolisen opetuksen tuli sisältää kansakoulun oppimäärän kertaamista ja ”laventamista”, varsinkin sitä, mikä koski kansakouluasetuksen 114. ja 115. pykälissä mainittuja oppiaineita.²¹⁴

Opettajiksi valmistettavien opetusohjelmaan kuului kristinoppia, äidinkieltä, kirjoitusta, luvunlaskua ja laulua, sekä lisäksi kokelaille oli annettava opetusopillista ohjausta edellä mainittujen aineiden opettamisessa. Erityistä huomiota oli kiinnitettävä opetusmetodeihin. Tietopuolisen kuuden viikon kurssin jälkeen tuli seurata käytännöllinen kurssi, jonka aikana kokelaan piti toimia apuopettajana kansakoulun 1.–2. luokilla vähintään yhden lukuvuoden ajan. Edellisen lisäksi opettajanvalmistukseen oli kuuluttava myös opetusharjoittelua vuoden 1866 kansakouluasetuksen mukaisessa pientenlasten koulussa, jotta opettajaksi valmistuva olisi saanut harjoitusta myös pienten lasten opetuksessa.²¹⁵

Miksi koulutoimen ylihallitus määräsi kansakoulunopettajien ”opettajakoulujen” opetussuunnitelmaan juuri edellä olevat oppiaineet? Suunnitelman laatijalla saattoi olla kaksi esikuvaa: toinen tuomikapitulien lausunnoista vuodelta 1856 peräisin ollut lukkarien ja kansakoulunopettajin ”opetuskoulun” suunnitelma ja toinen 10 vuotta myöhäisempi eli kansakouluasetuksessa esitetty opettajanvalmistusta koskeva suunnitelma²¹⁶. Näissä molemmissa opetussuunnitelmissa esiintyivät ylihallituksen ”opettajakouluille” määräämät oppiaineet, joskin eri nimisinä, sekä opetusharjoittelu pyhä- ja/tai kansakoulussa. Vuosien 1856 ja 1866 opettajanvalmistussuunnitelmissa oli lisäksi monia muita oppiaineita kuin ylihallituksen alkukoulunopettajain valmistukseen määräämässä suunnitelmassa esiintyi – olihan oppiaikakin viime mainitussa varsin lyhyt edellisiin nähden. Oppiaineiden vähäisyys saattaisi viestiä sitä, etteivät koulutoimen ylihallituksen suunnitelman taustalla olleet sittenkään lukkarien tai kansakoulunopettajien valmistussuunnitelmat, vaan yksinomaan ne oppiaineet, joita alkukoulunopettaja opetustyössään tarvitsi; kuuluihan lasten alkuopetukseen²¹⁷ tuona aikana kristinopin opetuksen lisäksi lukemisen, kirjoituksen, laskennon ja laulun opetusta. Opettajan opetustehtävää varten opetussuunnitelmaan lisättiin oppiaineiden ohien niiden opetusopillista ohjausta sekä käytännön opetusharjoittelua.

Nurmen²¹⁸ mukaan koulutoimen ylihallituksen 31.10.1879 antaman kiertokirjeen mukaisen opettajanvalmistuksen esikuva löytyi englantilaisesta oppilas-

²¹⁴ *Kansakoulun käsikirja 1900*, 98-99; *Werkko*, K. 1903, 89-90; *Tuhkanen*, J. H. 1905, 43; *Kerkkonen*, K. 1916, 123-125; *Seminaarikomiteanmietintö 1922*, 14; *Halila*, A. 1949 a, 138-139; *Nurmi*, V. 1964, 186; *Syrjä*, U. 1973, 15; *Melin*, V. 1977, 97-98; *Kuikka*, M. T. 1978, 5; *Kähkönen*, E. 1982, 254; *Laamanen*, H. 2000, 129; *Melin*, V. 2005, 249.

²¹⁵ *As 12/11.5.1866 § 124*; *Werkko*, K. 1903, 90; *Nurmi*, V. 1964, 182; *Melin*, V. 1977, 98.

²¹⁶ *Ehdotuksia ja Mietteitä kansakoulu-menosta Suomessa. 1856 ja As 12/11.5.1866*.

²¹⁷ *As 12/11.5.1866, § 115*.

²¹⁸ *Nurmi*, V. 1964, 186.

opettaja -järjestelmästä²¹⁹, jossa vaatimuksena oli, että jokaisen, joka aikoi opettajauralle, oli ensin harjoittelijana²²⁰ osoitettava, että hän oli opettajaksi sovelias. Werkon mukaan myös Norjassa maalaiskansakoulunopettajat valmistivat pikkukoulunopettajia, mutta oppilaiden tuli itse maksaa opetuksensa valmistajilleen, koska valtionapua ei tähän tarkoitukseen annettu²²¹. Suomessa ylihallituksen 31.10.1879 antaman kirjelmän mukaiset kansakoulunopettajien järjestämät alkuopettajakurssit olivat englantilaiseen ”pupil-teacher” -järjestelmään nähden vaatimattomia ensinnäkin, koska niiden kesto oli lyhyt, toiseksi, koska niitä sai toimeenpanna vain kansakoulun lupa-aikoina.

Niiden kansakoulunopettajien, jotka aikoiivat toimeenpanna alkukoulunopettajiksi aikoville kurssin²²² ja saada siihen säätyjen myöntämää palkkiorahaa, tuli

²¹⁹ Yrjö-Koskisen mukaan tämä englantilainen ”pupil-teacher” -järjestelmä oli saanut sysäyksen Hollannista vuonna 1846, ja sen nähtiin kohentavan brittiläistä, näivettyneeksi käynnyttä tapaa käyttää monitoreja opetuksessa. Englannin silloisessa uudessa järjestelmässä valittiin koulujen lahjakkaimmista opettajan tehtävään halukkaiksi ilmoittautuneista työistä ja pojista kokeen perusteella harjoittelijaopettajat, joista nuorimmat olivat järjestelmän alkuaikoina vasta 13-vuotiaita. Valittu poika tai tyttö sai jäädä kouluun viideksi vuodeksi. Koulun johtajan tai opettajan velvoitteena oli ohjata harjoittelijan opetusta ainakin 1,5 tuntia joka ilta. Harjoittelukautensa lopussa oppilas saattoi, jos halusi, pyrkiä seminaariin oppilaaksi (Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 85-87).

²²⁰ Kun oppilas oli vuoden ollut ”probationer”, saattoi hän ilmoittautua uuteen tutkintoon, jossa oli osattava lukea sisäلت Shakespeare’a tai Milton’a ja lausua ulkoa muutama kymmenen säettä runoja. Lyhyt yhdistelty lause oli jäsennettävä, kieliopin tärkeimmistä kohdista oli pystyttävä tekemään selkoa ja oli kirjoitettava aine. Laskennossa oli neljä laskutapaa, yksinkertainen päätös- ja korkolasku. Maantiedossa oli pystyttävä selostamaan leveys- ja pituusasteet sekä yön ja päivän samoin kuin vuodenaikojen syntyminen. Oli tunnettava Eurooppa ja Ison Britannian siirtomaat. Historiassa oli tunnettava Englannin uusi aika vuodesta 1688 alkaen. Vapaaehtoisena oli luonnontiede. Kun asianomainen oli suorittanut nämä, hän oli ”pupil teacher” ja pääsi apuopettajaksi johonkin kansakouluun., jonka opettajalla oli oikeus ottaa harjoittelijoita ohjattavakseen korkeintaan kolme yhtä aikaa. ”Pupil Teacher” -aika kesti neljä vuotta ja tämä aika oli omistettava tietopuolisille opinnoille ja käytännöllisille harjoituksille. Joka vuosi harjoittelijan oli ilmoittauduttava viralliseen tutkintoon, jossa hänen oli esitettävä uusi todistus terveydestä, käytöksestä ja myös osaamisensa. Lisäksi hänet tarkastettiin joka vuosi opettajan tehtävässä. Neljän vuoden jälkeen harjoittelija sai ilmoittautua ”queen’s scholarship” -tutkintoon, joka oli neljäs ja viimeinen hänelle tässä asemassa ja jonka hyväksytyt suorittaminen avasi tien seminaariin (Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 85-87); Helan mukaan ”Pupil Teacher” -järjestelmä menestyi Englannissa vuosikymmeniä. Omana aikanaan se oli hyvin perusteltavissa, sillä kaikilla ammattialoilla oli oppipoikia, miksei sitten koulussakin. Noina aikoina katsottiin, ettei mikään ala voinut menestyä ilman keskenkasvuisten työtä ja heidän totuttamistaan ammattiin. Myös seminaareihin tuli 4-5 oppivuoden jälkeen opettajantaipumuksia omaavia nuoria, sillä heikot harjoittelijat olivat jo karisseet pois. (Hela, M. 1938, 40-41).

²²¹ Werkko, K. 1903, 36.

²²² Nakkilalaiset opettajat Hilja ja I. Ikonen ilmoittautuivat koulutoimen ylihallitukselle 3.6.1881 seuraavasti: ”Herra Tohtori ja kansakouluin ylitarkastaja U. Cygnaeus Helsingistä.

ilmoittaa aikeistaan etukäteen koulutoimen ylihallitukselle²²³, joka sitten tutki tehtävään aikoneiden opettajien kelvollisuuden.²²⁴ Koulutoimen ylihallituksen antamien ohjeiden mukaan kukin kansakoulunopettaja, joka otti alkukoulunopettajanvalmistuksen tehtäväkseen, sorvasi sitten oman opetusohjelmansa. Taulukoksi 1 on muotoiltu jämsäläisen kansakoulunopettaja Mikko Tähtisen ”Kertomus pikku- ja kiertokoulun opettajainvalmistamista varten pidetystä koulusta lukuvuodelta 1880–1881”.

Täten saamme me ilmoittaa että olemme viime kesäkuun 26 päivänä alkaneet semmoisen ”pikkukouluin” opettajakoulun, johon kehoitetaan arvoisan koulu-ylihallituksen Kiertokirjeessä loka-kuun 31 päivästä 1879. Oppilaita on 2 nimittäin räätälin poika Kustaa Adolf Nyman ja Saman tytär Aleksandra Nyman. Molemmat ovat viime keväänä päässeet täkäläisestä kansakoulusta täydellisen oppimäärän suorittaneina sekä saaneet hyvän arvolauseen kansakoulun erio-oppiaineista ja muutoin ovat myös hyvillä lahjoilla varustetut.” (KA: KH Hd 1).

²²³ *Ensimmäisenä vuonna 1879 Kaarle Werkko, Walerian Koskela ja J. Hedberg hakivat palkkiota yhteensä kuuden mies- ja seitsemän naisopettajan teoreettisten opintojen kouluttamiseen. Lisäksi Kaarlo Hyvönen Orimattilasta haki palkkiota. Seuraavina vuosina 1880-1887 yhteensä 26 opettajaa ilmoittautui antamaan joko teoreettista tai käytännöllistä tai molempia oppia- ja. Nämä opettajat olivat Hiskias Ronkainen, Abr. Björck (2), Kaarlo Kunelius, Erik Kauppinen, Gabriel Mäkelä, David Lehtonen, Adele Weman, Mikko Tähtinen, Anna Molander (3), Emanuel Tamminen, Wilho Seppälä, Iida Pitkänen, Johan Herman Tuhkanen (5), Fr. William Jernstedt, Selina Jernstedt, Aleksandra Berglund (2), K. W. Raunio, K. W. Oksanen, Hilda Bergren, A. Lindgren, Ina Osonen, Herman Toivonen (2), Antti Kantonen, Olga Vartiainen, August Carlson ja Hilma Ikonen. (KA: KH Hd 1). Suluissa oleva numero ilmoittaa, kuinka monena lukuvuotena opettaja ilmaisi halunsa tehtävään. Ilman numeroa olevat opettajat ovat olleet kukin kerran tehtävään halukkaita; Werkko luetteli alkukoulunopettajien kouluttajina nimeltä seuraavat: A. Björck Paimiosta, Jaakko Kolanen Lappajärveltä, Tuomo Koskinen Jämsästä, Kustaa Vilho Oksanen Kauvatsalta, J. H. Tuhkanen, Herman Toivonen Tammelasta, Jaakko Kahma Orimattilasta, Kaarlo Vilho Raunio Leppävirralta, J. Kokko Oulun maaseurakunnasta, Kaarle Aron Viberg ja naisopettaja Granlund Kaavilta, Aleksanteri Hakala rouvineen Enonkoskelta, Bernhard Airaksinen Kuopion maaseurakunnasta, K. J. Wecklin Oulun läänistä sekä J. Lipasti; Näiden 15 alkukoulunopettajia valmistaneen kansakoulunopettajan lisäksi Werkko antoi ymmärtää, että oli myös monia muitakin. (Werkko, K. 1903, 91). Werkon luettelossa on vain 4 samaa nimeä kuin pikku- ja kiertokoulunopettajien valmistusta koskevissa arkistoasiakirjoissa; Nurmi on maininnut nimeltä 18 alkukoulunopettajia valmistanutta kansakoulunopettajaa, joista edellisessä listassa on 10 (Nurmi, V. 1964, 182); Halila luetteli nimeltä 16 alakoulunopettajain valmistajaa, joista 4 on samoja kuin listassa yllä (Halila, A. 1949 a, 140); Melin listasi Werkon ja Kurvisen luetteloihin viitaten 1880-luvulta alakoulunopettajien kouluttajina 12 henkilöä, joista vain 5 on samoja kuin yllä 26 opettajan luettelossa. Samat opettajat ovat: Björck, Kauppinen, Tuhkanen, Raunio ja Toivonen (Melin, V. 1977, 98). On mahdollista, että jälkeempään kirjoitetuissa nimilistoissa olisi vuoden 1887 jälkeen kyseistä tehtävää toimittaneita opettajia. Siksi opettajarekisterit eivät liene yhtäpitävät todellisuuden kanssa.*

²²⁴ *Kansakoulun Käsikirja 1900, 99; Werkko, K. 1903, 90.*

Taulukko 1. Mikko Tähtisen ”opettajakoulun” opetuskertomus lv. 1880–1881²²⁵

Oppiaine	Vt	Oppisisällöt
Uskonto	6	Lasten Raamattu kerrottiin, Matheuksen Evangeliumi, Apostolien tekoin 12 ensin. lukua, Paavalin lähetykmatkat, Kirkkohistorian kysymyksiä, Koko Lutheruksen Vähäkatekismus selityksineen kerrottiin ²²⁶
Suomen kieli	5	Koko Wuorisen kielioppi kerrottiin sekä Länkelän kieliopista lisäksi erittäin lauseoppia, käytännöllisiä harjoituksia haavanto- ja sisälu’ un opetuksesta
Kasvatustiede	5	Kirjoitettiin vihkoihin sekä niistä luettiin pääasiallisesti niitä kohtia kasvatustieteestä, jotka koskevat koulun pitämistä ja varsinkin kurinpitoa koulussa, ynnä opetus-opillisia ohjeita
Laskento	3	Kerrattu kokonaiset luvut, tavalliset murtoluvut, moniehtoinen päätöslasku ja korkolasku
Luonnontiede	2	Kerrottu eläintieteestä nisäkkäät, linnut, mateliat ja kalat sekä anatomiaa ja fysiologiaa niin paljon kun kirja sisältää samoin fysiikkaa
Historia ja maantiede	4	Kerrottiin Suomen historia ja Wanhan ajan historia sekä koko maantiede
Laulanto	5	Harjoitettiin virsien laulamista kirjoitetuista nuoteista ja e-, g-, d-, a-, f-, b-durista ja niiden ohessa opetettiin ymmärtämään durskaalat, sekä joitakuuta mollissa käyviä virsiä, joiden avulla opetettiin molli skaalan perusteita
Käytännöllinen oppi	23.8. – 2.10.	Pienten lasten koulussa, joka oli jaettu kahteen osastoon, kokelaat saivat jakaa opetusta uskonnossa, havaanto-opetuksessa, sisäluvussa, kirjoituksessa, laskennossa ja osittain laulannossa. 4.10. alkaen opetus tapahtui kansakoulussa.

Tähtisen kuudelle²²⁷ opettajakokelaalleen toteuttama opetusohjelma noudatti koulutoimen ylihallituksen ohjeita kaikin puolin siinä suhteessa, mitä alkukoulunopettajien valmistuksen tuli sisältää: kansakoulukurssin kertausta sekä kansakouluasetuksen pykälissä 114 ja 115 mainitut oppiaineet, ts. lukemista äidinkiellällä, kristinoppia, kirjoitusta, laskentoa ja laulua. Koulutoimen ylihallituksen ohjeiden mukaan Tähtisen tietopuolinen opetusjakso, joka sisälsi ylihallituksen

²²⁵ KA: KH Hd 1.

²²⁶ Iisaloon mukaan kansakoulun ”tunkeutuessa” maaseudulle kansa saattoi tuntea sitä kohtaan epäluuloa. Perinteiseen kansanopetukseen kuulumattomat oppiaineet saatettiin nähdä tarpeettomina, mutta ”Lutherin kirjat” eli aapinen, katekismus ja virsikirja olivat turvallisia, ja niiden opiskelu kyllä ymmärrettiin. 1870-luvun koulussa katekismuksen opetus jäi alistettuun asemaan, ja raamatunhistoria sai raamatunlukuun johdattavan tehtävän. Raamatunhistoriasta tuli seminaarien mallikouluihin 1860-luvulla uskonnon keskeinen oppiaines, kansakouluissa 1870-luvulla. Raamatunhistorian oppikirjoina käytettiin 1870-luvulla varsin yleisesti kansakouluissa ”Lasten Raamattua” (35 %-46 %) (Iisalo, T. 1968, 295-296, 303-305, 312). Tähtisen ”opettajakoulussa” uskonnon oppiaines kuvasti ajanhenkeä. Merkillepantavaa on, että ”opettajakoulun” uskonnon oppikirjana käytettiin samaa ”Lasten Raamattua”, jota kansakoululaisetkin lukivat.

²²⁷ Melinin mukaan valtiopäivien ohjetta 1–2:sta ohjattavasta rikottiin, sillä joillakin kansakoulunopettajilla saattoi olla jopa 10-kertainen määrä harjoittelijoita ohjattavanaan (Melin, V. 2005, 249).

ohjeitten mukaisesti oppiaineopetuksen lisäksi myös opetusopillista ainesta, järjestettiin koulujen loma-aikana kesällä (28.6–7.8.). Kesäjaksoa seurasi käytännön opetusharjoittelu, jolloin kokelaat harjoittelivat ensin pientenlastenkoulussa ajan 23.8.–2.10 eli kuusi viikkoa. Varsinaisen kansakoulun käynnistyttyä lokakuun 4. päivänä kokelaat siirtyivät opettamaan kansakoulun oppilaita syyslukukauden loppuajaksi. Kansakoulussa he jatkoivat harjoitteluaan kevätkaudenkin, jonka päätteeksi kesäkuun 8. päivänä seurasivat näyteluennot. Kansakouluntarkastajan puollon tehtävästään Tähtinen sai 16.6.1881.²²⁸

Tähtinen on kirjannut ohjelmaansa ensimmäiseksi oppiaineeksi uskonnon, samoin koulutoimen ylihallituksen kirjeessä 31.10.1879 uskonto oli mainittu ensimmäisenä. Uskonnolla oli ollut kansakouluseminaarienkin oppiaineluette-loissa ensimmäinen sija oppiaineiden joukossa aina vuoden 1863 asetuksen to-teuttamisesta alkaen²²⁹. Uskonto oli Iisalton mukaan tuona aikana kansan ”*silmä-terä*”, sillä 1870-luvulla lukutaito ja katekismuksen osaaminen olivat ne taidot, jotka kuuluivat kansalaiskelpoisuuden saavuttamiseen. Kansakoulussa uskonto olikin pääaine, jonka kokonaistuntimäärä maaseudun kansakouluissa oli keski-määrin 8,8 viikkotuntia.²³⁰ Tähtisen ”*opettajakoulun*” ohjelmassakin uskonnolle oli annettu kaikkein suurin tuntimäärä. Kuuden viikon teoreettinen jakso sisälsi 36 tuntia uskontoa, jota koko 180 tunnin jaksossa oli viidennes kaikesta opetuk-sesta. Kun vielä viisi viikkotuntia ”*laulantoakin*” oli opetussuunnitelman mukaan pääosin virsien opettelua, niin hengelliset oppisisällöt Tähtisen ”*opettajakoulu-sa*” valtasivat noin kolmanneksen kaikesta teoreettisesta opetuksesta. Opetushar-joittelunkin yhteydessä uskonto mainittiin ensimmäisenä harjoitteluaineena, jo-ten on oletettavaa, että sillä oli keskeinen sija myös käytännön opintojaksoilla. Oppiaineiden painotus kuvastanee sitä, että ”*opettajakoulussa*” valmistettiin ajan vaatimusten²³¹ mukaan opettajia, joiden tehtäväsaraksi tulivat kirkolliset koulut.

Tähtisen ”*opettajakoulun*” opetusohjelmaan kuului pakollisten oppiaineiden lisäksi luonnontiedettä, maantiedettä ja historiaa. Oliko Tähtinen ottanut ohjel-maansa nämä oppiaineet kansakouluseminaarien opetusohjelmasta²³² tai lukkari-en ja kansakoulunopettajain ”*opetuskoulujen*”²³³ opetussuunnitelmista, ei ilmene hänen selostuksestaan. Ehkä hän vain piti näitä oppiaineita alkukoulujen opetta-jille välttämättöminä ja siksi sovitti ne koulunsa opetukseen. Mielenkiintoista

²²⁸ KA: KH Hd 1.

²²⁹ *Kuikan mukaan uskonnon opetus oli kansakouluseminaareissamme 1800-luvulla muita oppiaineita paremmassa asemassa. Uskonnolla oli vahva edustus seminaariemme opetustuntien määrässä. Jyväskylän kansakouluopettajaseminaarissa uskonnon tuntimäärät olivat noin 10 % kunkin vuosiluokan kokonaistuntimäärästä. (Kuikka, M. T. 1973, 64, 69).*

²³⁰ Iisalo, T. 1968, 299-302.

²³¹ *Iisalton mukaan myös kansakoulunopettajat pitivät uskontoa keskeisenä oppiaineena, huomauttivatpa opettajat eräissä piirikokouksessa, että koulun jokainen tunti oli uskontotunti. Kansan keskuudessa uskonnon arvoa korostettiin muiden oppiaineiden kustannuksella. (Iisalo, T. 1968, 296-298).*

²³² Mikkola, J. M. 1937, 41, 79.

²³³ *Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856, 48-49, 71-72.*

hänen oppiaineluettelossaan on ”*tiede*”-sanan käyttö. Tähtinen nimitti opetuspillista ja koulunpitoon liittyvää oppiainestaan ”*kasvatustieteeksi*”. Toisenkin ”*tiede*”-niminen oppiaine hänen suunnitelmassaan oli, nimittäin ”*luonnontiede*”, joka sisälsi eläinoppia, ihmisen anatomiaa ja fysiologiaa sekä fysiikan alkeita.

Tähtisen ”*opettajakoulun*” kertomus oli uniikki. Jokaisella alkukoulunopettajia valmistaneella opettajalla oli omat suunnitelmansa ja toteutuksensa. ”*Opettajakouluissa*” saatettiin varsinkin omaperäisestikin soveltaa koulutoimen ylihallituksen ohjeita ja järjestää tietopuolisia kursseja myös joululoman aikana ja jatkaa niitä lukuvuoden aikakin, kun vain opettajalla itsellään oli vapaata. Näin tehtiin ainakin Uudessakaupungissa lukuvuonna 1881–1882. Opetusohjelmiin voitiin lisätä myös muita oppiaineita kuin koulutoimen ylihallitus välttämättä vaati. Augusta Demanderin kokelaalla Aleksandra Björkqvistillä oli lukuvuonna 1882–1883 kauno- ja oikeinkirjoitusharjoitusten lisäksi tilikirjanpitoa sekä ainekirjoitusta, ”*kuvaantoa*”, mittaussoppia, laulua ja käsitöitä. Käytännöllisen opin Björkqvist sai pikkulastenkoulussa syyslukukaudella, ja kevätlukukauden hän harjoitteli kansakoulun tyttöosaston I luokalla.²³⁴

Koulutoimen ylihallituksen kirjeen 31.10.1879 mukaan teoreettisen ja käytännöllisen oppijakson jälkeen opettajakokelaille oli pidettävä kansakouluntarkastajan läsnäollessa tutkinto, jossa kokelaiden kelpoisuus opettajantehtävään lopullisesti punnittiin. Tutkinnon läpäisseille kokelaille opettaja antoi todistuksen, johon tarkastaja kirjoitti hyväksymisensä.²³⁵ Kansakoulunopettajan velvoitteena oli valmistamisprosessin jälkeen laatia toiminnastaan kertomus, mikäli hän aikoi saada työstään palkkion. Asianomainen tarkastaja lähetti sitten toimintakertomuksen omine lausuntoineen koulutoimen ylihallitukselle, joka sen jälkeen määräsi rahapalkkioiden jaon ja suuruuden alkukoulunopettajia valmistaneille opettajille.²³⁶

Vaikka kouluttajiksi halukkaista kansakoulunopettajista oli puutetta, alkuopettajien valmistamisesta innostuneita kansakoulunopettajia kuitenkin löytyi. Yksi aktiivisista ”*opettajakoulujen*” järjestäjistä oli Kaarle Werkko, joka vuodesta 1874 kirjoitti Uudessa Suomettaressa alkukoulujen puolesta Uno Cygnauksen periaatteita vastaan ja muutenkin otti osaa ”*alakoulutaisteluun*”. Laamanen²³⁷ mukaan Werkko myötäili fennomaaneille tyypillistä näkemystä, jonka mukaan kansakoulun tuli toimia maatalouden asettamin reunaehdoin. Ensimmäisen alkukoulunopettajien valmistuskurssinsa Werkko aloitti Kellokoskella jo kesällä 1879 ennen kuin koulutoimen ylihallituksen kirje ehti edes ilmestyä. Kurssi, jota Werkko itse nimitti ”*kierto- ja pikkukoulun opettajain valmistuslaitokseksi*”, kesti kolme kuukautta. Sen yhteydessä toimi koko kesän harjoituskou-

²³⁴ KA: KH Hd 1.

²³⁵ *Kansakoulun käsikirja 1900*, 99; Werkko, K. 1903, 90; *Seminaarikomiteamietintö 1922*, 14; Nurmi, V. 1964, 182; Nurmi, V. 1979, 79; Melin, V. 1977, 98.

²³⁶ *Kansakoulun käsikirja 1900*, 99; Melinin mukaan viideksi vuodeksi myönnetystä 10 000 markasta käytettiin tähän tarkoitukseen vain noin 1250 markkaa vuosittain, koska halukkaista kouluttajista oli puutetta. (Melin, V. 1977, 98 ja 276-279).

²³⁷ Laamanen, H. 2000, 94-95.

lu, jossa valmistuksessa olleet 13 opettajaoppilasta harjoittelivat. Werkon opettajakoulun oppiaineina olivat kaikki ne aineet, jotka myöhemmissä alkukouluseminaareissa olivat opetusohjelmassa: uskonto, laskento, opetusoppi, Suomen historia, luonnontieto, maantieto, kaunokirjoitus ja laulu. Werkon lisäksi opettajana toimi W. Koskela. Oppilaat maksoivat kolmen kuukauden opetuksesta 25 markkaa. Lisäksi laitos sai 250 markan suuruisen apurahan valtiosäätyjen määräämistä apurahoista. Kellokoskella toiminut ”opettajakoulu” oli ensimmäinen oppilaitos, josta valmistuivat koulutoimen ylihallituksen kirjeen 31.10.1879 mukaiset pikku- ja kiertokoulunopettajat. Kun Werkko vaihtoi paikkakuntaa, valmistuslaitos lopetti toimintansa. Halilan mukaan Werkon kurssien opetus oli modernimpaa kuin samanaikaisissa kirkollisten piirien laatimissa suunnitelmissa lausutut kiertokoulunopettajan kasvatuseriaatteen edellyttivät.²³⁸ Werkko itse piti yritystään ensimmäisenä kierto- ja pikkukouluseminaarina maassamme²³⁹.

Kaarle Werkon ohella akaalainen kansakoulunopettaja D. Lehtonen oli monena vuonna tuottelias opettajankouluttaja²⁴⁰. Ahkera uurastaja oli myös tuuloslainen kansakoulunopettaja J. H. Tuhkanen, joka valmisti kolmen lukuvuoden aikana neljä mies- ja kolme naiskokelesta opettajiksi.²⁴¹ 1880-luvulla Werkon, Lehtosen ja Tuhkasen lisäksi toistakymmentä muuta kansakoulunopettajaa koulutti työnsä ohessa koulutoimen ylihallituksen 31.10.1879 antamien ohjeiden mukaan alkukoulunopettajia.²⁴² Lähes neljän vuosikymmenen aikana kansakoulunopettajat valmistivat tällä tavoin kymmeniä, ehkä mahdollisesti satoja opettajia alkukouluihin²⁴³. Yksi koulutoimen ylihallituksen esittämä toive tässä alkukoulunopettajien valmistamisessa jäi toteutumatta: naisopettajat eivät juurikaan ryhtyneet kouluttajaksi ja opettajamalleiksi alkukoulunopettajiksi valmistettaville, vaan kouluttajina toimivat pääasiassa miespuoliset kansakoulunopettajat.

Werkko arvosteli koulutoimen ylihallituksen 31.10.1879 antamien ohjeiden mukaista alkukoulunopettajien valmistamista, koska järjestelmässä opettaja ei voinut seurata kokelaansa opetusta alimmilla luokilla, sillä opettajan itsensä piti hoitaa samaan aikaan opetuksensa ylemmillä osastoilla. Myös kokelaiden saama tiedollista opetusta Werkko piti riittämättömänä vasta-alkajille. Kuuden

²³⁸Werkko, K. 1903, 90-91; Werkko, K. 1916 a, 6-7; Halila, A. 1949 a, 139; Melin, V. 2005, 249.

²³⁹Werkko, K. 1903, 91.

²⁴⁰Nurmi, V. 1964, 183.

²⁴¹KA: KH Hd 1; HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1; Tuhkanen, J. H. 1905, 46; Syrjä, U. 1973, 39-42.

²⁴²Kymmenet henkilöt seuraavien vuosikymmenten aikana toimeenpanivat näitä kursseja (Seminaarikomitea 1922, 14); Melinin mukaan määrärahoja myönnettiin 5 vuoden jälkeenkin ja niiden turvin koulutettiin seuraavina vuosikymmeninä useita kymmeniä, ehkä satoja opettajia ja mainittua koulutusmenetelmää käytettiin vielä uuden vuosisadan alussakin seminaarikoulutuksen rinnalla (Melin, V. 1977, 98).

²⁴³Syrjä, U. 1973, 15.

viikon jakson Werkko katsoi liian lyhyeksi, mutta piti annettuja vaatimuksia omana aikanaan riittävinä alkukoulun opettajien valmistamisessa.²⁴⁴

Yläkansakouluopettajaseminaarien vaikutus pääsi välillisesti tunkeutumaan kansakoulunopettajien antamaan alkukoulunopettajavalmistukseen, koska Nurmen mukaan monet kouluttajista opettivat kokelaitaan omien seminaariaikaisten muistiinpanojensa avulla. Kansakoulunopettajien pitämät ”*opettajakoulut*” sysäsivät liikkeelle ammatillisen alkukoulujen opettajanvalmistuksen, jota omana aikanaan ihailtiin, koska siinä opettajakokelas sai riittävästi harjoitella opettamista.²⁴⁵

Kansakoulunopettajien toteuttamat ”*opettajakoulut*”²⁴⁶ olivat ensimmäinen valtakunnalliseen ohjeistoon pohjautuva toimintamuoto, jolla alkukoulujen opettajien koulutusta ryhdyttiin maassamme yhtenäisesti järjestämään. Koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeessä 31.10.1879 ensimmäisen kerran annettiin pienten lasten opettajaksi valmistettaville henkilöille pohjakoulutusvaatimus ja määrättiin koulutuksen toteuttajille koulutusohjelman suuntaviivat. Koska kansakoulunopettajan saadakseen palkkion työstään oli esitettävä koulutoimen ylihallitukselle anomuksensa tueksi opetussuunnitelmansa, on näistä kansakoulunopettajien pitämistä ”*opettajakouluista*” olemassa kirjalliset opetusohjelmat, jotka lienevät vanhimpia asiapapereita maamme alkuopettajien valmistamisesta. Näistä ”*opettajakouluista*” saadut kurssitodistukset olivat aikanaan uutuus, sillä vastaavanlaisia virallisuonteisia pätevyystodistuksia ei aikaisemmin ollut alkukoulunopettajaksi kouluttautuneen henkilön mahdollisuutta hankkia, ellei oteta lukuun kansakouluseminaareista saatuja kuuntelu- ym. todistuksia.

2.2.5 *Kirkon pyrkimykset kiertokoulunopettajien valmistamisessa*

1850-luvulta alkaen Suomessa vaikuttanut liberalismi sai rinnalleen ulkomailta myös ei-kristillisiä aatteita. Idästä panslavismi antoi suomalaisille muistutuksen autonomian rajoista ja yhtenäisestä keisarikunnasta. Teollistuminen ja kaupungistuminen muuttivat suomalaista yhteiskuntaa. Vuoden 1856 jälkeen muutokset olivat Suomessa varsin huomattavat. Muuttuneissa oloissa kirkko seurasi valppaasti uuden tulokkaan, kansakoulun, uskonnonopetusta.²⁴⁷

Kirkon korostama pienten lasten kotiopetus ei Iisalon mukaan merkinnyt kirkon piirissä kuitenkaan alkukoulujen toiminnan väheksymistä, vaan esiintyi jopa

²⁴⁴ Werkko, V. 1903, 91.

²⁴⁵ Nurmi, V. 1964, 183.

²⁴⁶ Syrjä pitää koulutoimen ylihallituksen kirjeen 31.10.1879 mukaista opettajanvalmistusta alkuna kiertokoulunopettajien ammatilliselle koulutukselle (Syrjä, U. 1973, 15); Werkko ja Cavonius katsovat, että toiminta oli ensimmäinen yritys antaa kiertokoulunopettajille jotain valmistusta tai koulutusta (Werkko, K. 1903, 91; Cavonius, G. 1983, 15).

²⁴⁷ Kuikka, M. T. 1989.

huomattavaa kiinnostusta alkukoulujen ja niiden opettajien valmistuksen kehittämistä kohtaan.²⁴⁸ Johtavan papiston keskuudessa kirkon ja koulun hallinnollinen erottaminen sekä kouluhallinnon alaisen kansakoulun perustaminen olivat saaneet Heikkilän mukaan jopa laajasti kannatusta. Sen sijaan pietistisen papiston keskuudessa ero kouluun tehtiin epäröivän mielin.²⁴⁹ Kirkollisissa piireissä eivät kaikki hyväksyneet sitä, että valtiopäivillä 1877–1878 osoitettu vuotuinen 2000 markan määräraha alkukoulujen opettajien valmistamiseen oli uskottu juuri kansakoulunopettajille ja määrärahan myöntäminen koulutoimen ylihallitukselle. Osa papeista katsoi, etteivät kansakoulunopettajat olleet sopivia valmistamaan kiertokouluun opettajia.²⁵⁰ Eriävät näkemykset johtivat osan papistosta ”kapiinaan” kansakoulua vastaan ja taistelemaan alkuopetuksen kirkollistamisen puolesta. 1880-luvulla kirkko ryhtyikin määrätietoiseen työhön säilyttääkseen vanhaa, kirkon hyväksi näkemää uskonnollista pohjaa lasten opetuksessa. Kierto- ja alakansakouluja pidettiin merkittävinä toimialoina taistellessa Suomen kansan ja erityisesti nousevan polven sieluista. Heräsi ajatus ajanmukaistaa kiertokoulut ja samalla organisoida kiertokoulunopettajien valmistus.²⁵¹

Kuopion lyseon uskonnon opettaja ja rehtori J. V. Johnsson kirjoitti jo vuonna 1875 synodaalikirjoituksen ”Kodin arvo kristillisessä yhdyskunnassa”. Siinä hän vastusti kansakoulua ja erityisesti alkuopetukseen kohdistunutta uudistusintoa. Johnssonin mielestä kotikasvatuksen korvaamattomuus vaati ainakin sen, ettei lapsia liian aikaisin lähetetty pois kotoa koulunkäyntiä varten. Käytännössä beekiläiseen teologiaan suuntautuneen Johnssonin esitys merkitsi sitä, että olisi perustettu vain yläkansakouluja eikä alakansakouluja lainkaan.²⁵² Tammisen mukaan pelko kansan uskonnollisuuden horjumisesta oli omiaan korostamaan kirkollisten kiertokoulujen merkitystä ja niiden kehittämistä. 1880-luvulla kristilliseltä ja kirkolliselta kannalta herbartilaisuudessa keskeisellä sijalla ollut uskonnonopetus oli tullut entistä tärkeämmäksi, jotta nouseva polvi ja koko kansa olisivat voineet säilyä kristinuskon piirissä, koska tuon ajan monet virtaukset pyrkivät horjuttamaan uskonnollista ja kirkollista pohjaa. Papiston keskuudessa heräsi pelko siitä, että liberalistiset ja naturalistiset aatteet olisivat voineet vallata sivistyneistön piirissä myös kansakoulunopettajat ja levitä opettajista sitten muihinkin kansankerroksiin.²⁵³

Toisessa yleisessä kirkolliskokouksessa vuonna 1886 rovasti V. Petterson ja tohtori A. A. Granfelt herättivät kysymyksen saattaa kiertokoulut sellaiseen hy-

²⁴⁸ Iisalo, T. 1968, 338.

²⁴⁹ Heikkilä, M. 1988; *Kirkolla tässä tarkoitetaan luterilaista kansankirkkoa; Leinon mukaan vuoden 1869 kirkkolaki oli ajassaan edistyksellinen laki, joka muutti suuriruhtinaskuntamme uskontopakon periaatteelle rakentuneesta yhteiskunnasta kristilliseksi valtioksi, jossa uskontopoliittikka suosi enemmistökirkkoa verrattuna muihin uskontokuntiin.* (Leino, P. 2002, 316).

²⁵⁰ Halila, A. 1949 a 120.

²⁵¹ Halila, A. 1949 a, 119.

²⁵² Voipio, A. 1944, 14.

²⁵³ Tamminen, K. 1967 a, 10-11.

vään kuntoon²⁵⁴, että ne olisivat pystyneet jakamaan Suomen kansanmiehille ja -naisille tarpeelliset kansalaistaidot ja hengellisen sivistyksen perustiedot. Rovasti Nestor Järvinen esitti keskusteltavaksi, mihin toimiin kirkon oli ryhdyttävä kiertokoulunopettajien valmistuksen organisoimisessa. Esitystään Järvinen perusteli kirkkolain 45. §:llä, joka velvoitti seurakunnat kodin ohella huolehtimaan lasten opetuksesta kristinopissa ja lukemisessa. Toisena perusteena Järvisellä oli se vallitseva tilanne, jossa lastenkoulujen opettajanvalmistus oli jätetty sattuman varaan. Asiaa valmistellut toimikunta ehdotti, että kirkolliskokous olisi anonut valtiolta 6000 markan määrärahaa jaettavaksi tasan eri hiippakuntien kesken. Edelleen valiokunta esitti, että tuomiokapitulit, lääninrovastit ja kansakoulujen tarkastajat olisivat yhdessä huolehtineet opettajien valmistamisesta. Kokous hyväksyi ehdotuksen, mutta Keisarillinen Senaatti vaati esityksestä koulutoimen ylihallituksen lausunnon, jonka Uno Cygnaeus antoi. Huhtikuussa 1887 Cygnaeuksen kirjalliseen mielipiteeseen²⁵⁵ yhtyvä ”alamainen lausunto” oli hylkäävä.²⁵⁶

Kirkolliskokouksen vuonna 1886 esittämä anomus ei sisältänyt minkäänlaista ohjelmaa kiertokouluja varten, ja siksi senaatin kirkollisasiain toimikunnan puheenjohtaja Yrjö-Sakari Yrjö-Koskinen pyysi Kuopion piispaa Gustaf Johanssonia yksilöimään kirkollisen alkukoulun tavoitteita. Tilittäessään ajatuksiaan Yrjö-Koskiselle piispa huomautti, että koulun erottaminen kirkosta oli ollut suuri askel kohti kirkon ja valtion eroa. Ero oli ollut Johanssonin mielestä virheratkaisu, jonka seuraukset tulisivat koitumaan vahingoksi kansallemme.²⁵⁷ Johansson

²⁵⁴ Iisaloon mukaan jo vuoden 1875 Porvoon pappeinkokouksessa oli keskusteltu innokkaasti alkukoulunopettajien kouluttamisesta ja alkuopetuksen kohottamisesta: ensinnäkin tarve oli saada alkukouluseminaareja, toiseksi papistolle annettiin kehoitus perehdyttää kiertokoulujen ja sunnuntaikoulujen opettajia opetusmenetelmiin sekä kolmanneksi esitettiin kiertokoulunopettajien palkkojen nostamista. (Iisalo, T. 1968, 339); Kuikan mukaan Turun ja Porvoon pappeinkokouksissa kehoitettiin papistoa suhtautumaan kansakouluihin ja niiden toimintaan myönteisesti ja yhteistyöhaluisesti. (Kuikka, M. T. 1973, 128).

²⁵⁵ Alkuopetuskomitean mietinnöstä selviävät yksityiskohtaisesti Cygnaeuksen mielipiteet ko. esitystä vastaan. Niissä nousi esiin C:lle ominainen korostus, ettei kotiopetuksen ja kansakoulun väliin tarvittu ”työntää mitään koulua” ja toisaalta koulutoimen ylihallituksen kiertokirje 31.10.1879, jonka takeet pikkukoulujen opettajainvalmistukseen olivat C:n mielestä riittävät, jосkaan apuraha ei ilman ylitarkastajan kehoituksia ollut kyllin käytetty (Alkuopetuskomitea 1906, 4-6).

²⁵⁶ Alkuopetuskomitea 1906, 22; Halila, J. 1949 a, 119; Kuikka, M. T. 1974 b, 26; Melin, V. 1977, 99; Heikkilä, M. 1988; Laamanen, H. 2000, 165.

²⁵⁷ Johansson kirjoitti Yrjö-Koskiselle: ”Sointua ei synny kotiopetuksen, pikkukoulun ja kansakoulun kesken, ennenkuin ne kaikki joutuvat kirkollisen hoidon alle”. (Heikkilä, M. 1988, 50-52); Laamasen mukaan piispa Johanssonin merkitystä on korostettu uudistetun kiertokoulusuunnitelman laatimisessa, mutta syytä olisi kuitenkin olettaa, ettei Yrjö-Koskinen ollut vakuuttunut Johanssonin johdolla valmisteilla olleen uudistuksen käännteentekevyydestä kohti ajan vaatimuksia vastaavaa alkuopetusta. Siksi Yrjö-Koskinen pelkäsi, että tulisi vanhan kertausta. (Laamanen, H. 2000, 166).

ilmoitti, ettei kirkko toivonut, että kiertokoulu olisi kansakoulun tavoin irrotettu kirkosta. Kiertokoulujen tuli jäädä tuomiokapitulien ohjaukseen. Samalla piispa kehitti ohjesäännön kiertokoulujen opettajanvalmistusta varten.²⁵⁸

Johanssonin kehittämissä kiertokoulunopettajain valmistuksessa opetuksen tuli jakautua sekä teoreettiseen että käytännölliseen osaan. Teoreettisessa opetusosassa olisi yhdellä kertaa ollut mukana vähintään 12 oppilasta, joiden opetukseen olisi kuulunut kasvatusoppia, Raamatun tekstien katekeettista opetusta, katekismuksen ja Raamatunhistorian opetusta, laskentaa, laulua, kirjoitusta ja ainekirjoitusta. Käytännöllisessä jaksossa oppilaat olisi pitänyt sijoittaa 2–4 hengen harjoitteluryhminä yleiseen kouluun, joksi piispa katsoi parhaiten soveltuvan kansakoulun. Kunkin kokelasryhmän ohjaavalle opettajalle olisi pitänyt maksaa 250 markan palkkio tehtävästä. Nämä erät olisivat muodostaneet yhden hiippakunnan vuotuisen rahaosuuden. Johansson laati tämän opettajanvalmistusesityksen lisäksi kiertokoululle ohjesäännön.²⁵⁹ Johanssonin laatimassa kiertokoulunopettajain valmistusohjelmassa näyttäisivät heijastuneen tuomiokapitulien vuonna 1856 antamat lausunnot²⁶⁰ lukkarien ja kansakoulunopettajain ”*opetuskoulua*” varten. Tosin oppiaineita oli Johanssonin suunnitelmassa oleellisesti vähemmän, mikä taas saattoi johtua siitä, ettei Johansson kaavaillut yhteistä valmistusta alkukoulunopettajille ja lukkareille.

Yrjö-Koskinen puuttui useimpiin Johanssonin esittämiin näkökohtiin. Kirkolliskokouksen kaavailema kiertokoulunopettajien koulutuksen tehostaminen sopi hyvin kirkollisiasiain toimituskunnan puheenjohtajan suunnitelmiin, mutta Yrjö-Koskisella oli omiakin näkemyksiä opettajankoulutusta varten. Hän edellytti valmistukseen tulevalta opettajakokelaalta 18 vuoden ikää ja kansakoulunkurssin suorittamista. Koulutuksen teoreettiseen osaan piti sisällyttää kansakoulun oppiaineiden kertaamista ja täydentämistä sekä alkukoulun opetusmenetelmien opiskelua. Virkistykseen vuoksi oppiaineiden joukkoon olisi kuulunut jonkin verran myös laulua ja voimistelua. Samoin kuin Johanssoninkin esityksessä käytännön harjoittelu olisi Yrjö-Koskisen mukaan tullut toteutettavaksi yläkansakoulun alaluokilla. Tuomiokapitulin veloitteeksi Yrjö-Koskinen kaavaili, että sen olisi vuosittain pitänyt antaa selvitys opettajainvalmistukseen myönnettyjen määrärahojen käytöstä ja rahoilla aikaansaaduista tuloksista. Hiippakunnalliseen järjestelmään olisi anottu 6000 markkaa.²⁶¹ Yrjö-Koskisen suunnitelma näyttäisi tähänneen siihen, että kirkollinen alkukoulu olisi vakiintunut keskeiseksi alkuopetuksen antajaksi.

Sillä aikaa kun kirkolliskokouksen tekemä anomus oli käsittelyssä eri virastoissa, kentällä ei haudattu kiertokoulukysymystä eikä opettajanvalmistusta. Lappeenrannan yksityisessä pappeinkokouksessa elokuussa 1887 Elis Bergroth huomautti, että opettajien keskuudessa oli epäkristillistä henkeä ja siksi kiertokoulu oli kehitettävä yleiseksi kansanopetuksen muodoksi. Kansakoulunopettajia

²⁵⁸ Heikkilä, M. 1988.

²⁵⁹ Heikkilä, M. 1988.

²⁶⁰ *Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856.*

²⁶¹ Heikkilä, M. 1988.

ei Bergrothin mielestä voitu käyttää kiertokoulunopettajien valmistamiseen, vaan kirkon oli perustettava oma yksivuotinen kiertokoulunopettajaseminaari.²⁶²

Vuonna 1887 Lappeenrannan pappeinkokous valitsi kolmimiehisen komitean laatimaan ehdotusta siitä, miten kiertokoulujen opettajanvalmistus olisi saatu aikaan. Komitea ehdotti ensinnäkin, että maaseurakuntien alkukoulujen opettajien valmistamiseksi oli perustettava omia oppilaitoksia siten, että niitä tulisi jokaiseen hiippakuntaan, mikä ajatus oli ollut jo vuonna 1856 annetuissa tuomiokapitulien lausunnoissa²⁶³ maaseudun kansanopetuksen parantamiseksi. Kolmimiehisen komitean esittämien oppilaitosten piti sijaita hiippakuntien keskustoisissa, joko kaupungeissa tai maaseudulla. Niiden tuli olla niin laajoja, että joka vuosi olisi valmistunut vähintään 40 uutta opettajaa. Oppilaitoksiin tuli palkata kaksi kristillismielistä pedagogisesti sivistynyttä opettajaa, joiden tehtävänä oli antaa opetusta uskonossa, äidinkielessä, kasvatusopin alkeissa, luvunlaskussa, kirjoituksessa, laulussa ja voimistelussa sekä ohjata opetusta laitokseen yhdistetyssä mallikoulussa. Oppilaitoksi otettavien olisi pitänyt olla 18 ikävuotta täyttäneitä naisia, joilla oli ylemmän kansakoulun läpikäyneen tiedot. Ehdotuksen mukaan oppilaitokset olisivat tulleet kirkollisen hallinnon ja valvonnan alaisiksi, mutta valtion kustannettaviksi. Kukin oppilaitos olisi tarvinnut esityksen mukaan valtiolta vuosittain vähintään 15 000 markkaa.²⁶⁴ Tämä alkukoulunopettajien valmistussuunnitelma ei periaatteiltaan juuri poikennut siitä suunnitelmasta, jonka tuomiokapitulit²⁶⁵ olivat esittäneet senaatille ”kansakoulumenosta” Suomessa vuonna 1856, oppiaineita siinä vain oli vähemmän ja uutena oppiaineena kolmimiehininen komitea esitti voimistelua. Myös oma mallikoulu oli uutta vuoden 1856 esityksiin nähden.

”Lappeenrannan komitean” esittämät näkökohdat tulivat esille siinä anomuksessa, jonka pappissääty lähetti vuoden 1888 valtiopäivillä yleiseen valitusvaliokuntaan. Anomuksessa pyydettiin, että maahamme olisi perustettu kolme kirkollisen hallinnon ja valvonnan alla olevaa oppilaitosta alkukoulun naisopettajien valmistusta varten. Valtiolta pyydettiin tarkoitukseen 15 000 markan vähimmäissummaa kutakin oppilaitosta varten. Ehdotus vietiin valtiopäiville, mutta sitä ei otettu käsiteltäväksi, ja niin se raukesi. Hyväksyminen olisi merkinnyt koululaitoksen yhtenäisen organisaation hajottamista.²⁶⁶

Myös Tampereella kesällä 1888 pidetyssä pappeinkokouksessa, jossa oli mukana kirkollisiasiain toimituskunnan päällikkö Y. S. Yrjö-Koskinen, pohdittiin

²⁶² Laamanen, H. 2000, 168.

²⁶³ Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856.

²⁶⁴ Alkuopetuskomitea 1906, 6-7; Halila, A. 1949 a, 120; Melin, V. 1977,100.

²⁶⁵ Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856.

²⁶⁶ Alkuopetuskomitea 1906, 7; Kuikka, M. T. 1974 b, 28; Melin, V. 1977, 100; Laamasen mukaan kirkkoherra W. Wallin vei valtiopäiville anomuksen, jonka mukaan kiertokouluista oli tehtävä alempia kansakouluja ja kiertokoulunopettajien valmistus piti organisoida hiippakuntien kirkollisten kiertokouluseminaarien tehtäväksi. Valtion tuli perustaa nämä seminaarit ja antaa kirkolle määrärahat, mutta tuomiokapitulit valitsisivat opettajat näihin yksivuotisiin naisseminareihin. (Laamanen, H. 2000, 168).

kiertokoulun ja kansakoulun välistä suhdetta. Tässäkin kokouksessa oli kiertokoulujen opettajanvalmistus esillä. Kirkkoherra Elis Bergroth ehdotti, että papiston olisi pitänyt ryhtyä keräämään varoja kiertokouluseminaarin pikaista perustamista varten, koska valtiopäivät eivät esittäneet niitä myönnettäväksi. Yrjö-Koskinen, jonka johdossa toimivat sekä kirkon että koulun hallintoasiat, oli huolestunut konfliktin paisumisesta ja joutui kokouksen kuluessa tasoittelemaan kiertokoulua ja kansakoulua uhannutta yhteenottoa. Yrjö-Koskinen vastusti ehdotusta perustaa kiertokoulunopettajia varten valmistuslaitos ja selvitti, että kansakoulunopettajain valmistamana 6000 markalla sai enemmän koulutettua opettajia kuin esityksen mukaisella 15 000 markalla. Bergrothin ehdotus kaatuikin.²⁶⁷

Kirkolliskokouksen 1886 tekemä anomus 6000 markan määrärahasta kirkollisten alkukoulujen opettajankoulutukseen eteni senaattiin, jossa senaattori Leo Mechelin esitteli täysistunnossa alkukoulun opettajankoulutukseen varatun määrärahan nostamista kaavailtuun 6000 markkaan, mutta siten, että raha olisi käytetty edelleen entiseen tapaan koulutoimen ylihallituksen ohjaamana. Tästä senaatin hyväksymästä kannasta tuli juuri sellainen, jota piispa Johansson oli halunnut torjua. Heikkilän mukaan kannanotossa ei ollut taloudellisesta kysymyksen suuresta asiasta, mutta ratkaisun periaatteellinen merkitys oli määrärahoja suurempi. Tämä kävi ilmi jo kenraalikuvernööri Heidenin päätöksestä, Heiden kun asettui asiassa koulutoimen ylihallituksen linjalle. Periaatteesta oli edelleen kysymys silloin, kun Suomen asiain komitea äänesti asiasta vielä ennen sen esittelyä keisarille. Tällöin äänet menivät tasan kahden esityksen välillä. Keisarin ratkaisu 23.2.1889 oli sama kuin kenraalikuvernöörin, ja määrärahan lisäys kiertokoulunopettajain koulutukseen raukesi kokonaan. 2000 markkaa tuli kuitenkin palkkioksi niille, jotka laativat hyviä oppikirjoja kiertokouluun. Vuoden 1877 sääty päätös jäi siten voimaan, ja yritys vakiinnuttaa kirkollinen kiertokoulu alakoulujen rungoksi ei saanut hallinnollista vahvistusta.²⁶⁸

Edellä selvitetyt eri toimenpiteet kuvaavat sitä myllerrystä, joka 1880-luvulla käytiin Suomen kansanopetuksesta ja yrityksestä pyörtää kansanopetus kirkon haltuun. Laamasen mukaan 1880-luvun lopulla kysymys kansanopetuksesta oli muodostunut ideologiseksi taisteluksi, jossa konservatiivinen papisto ja samoin ajatelleet fennomaanit puolustivat papiston johtamaa kirkollista kansakoulua. Nuorsuomalainen suunta näki kirkollisten piirien koulupolitiikassa siekailemattomaa vallanhalua. Asian voisi tiivistää siten, että vallan tavoittelussa kirkolliset kannattivat kiertokoulua ja ei-kirkolliset kansakoulua. Myös eri puolueet taistelivat vallasta kansanopetuksessa periaatteella ”*Kenen on kansakoulu, sen on kansa*”.²⁶⁹

²⁶⁷ Alkuopetuskomitea 1906, 7-8; Melin, V. 1977, 101; Heikkilä, M. 1988; Laamanen, H. 2000, 168.

²⁶⁸ Alkuopetuskomitea 1906, 6; Heikkilä, M. 1988.

²⁶⁹ Laamanen, H. 2000, 174-175.

2.3 Seminaari ortodoksioppilaille

2.3.1 Raja-Karjala – ongelma Venäjän ja Suomen välissä

Edellisessä luvussa tarkasteltiin luterilaisen kirkon²⁷⁰ suhtautumista kansanopetukseen ja alkukoulunopettajien valmistamiseen. Koska autonomian ajalla maassamme oli kaksi kirkkokuntaa – luterilainen ja kreikkalaiskatolinen eli ortodoksinen²⁷¹ – on syytä tarkastella myös Karjalan ortodoksisten seurakuntalaisten alkuopetusta sekä ortodokseille suunnattua alkukoulunopettajanvalmistusta. Luterilaisen kirkon tavoin myös ortodoksinen kirkko pyrki huolehtimaan alkeisopetuksen antamisesta²⁷².

Laitilan mukaan ortodoksisen kirkon asemaa Venäjän valtakunnan johtavana kirkkona vahvistettiin myös Suomessa ja Baltiassa vuonna 1832 annetulla säädöksellä, joskin luterilaisen kirkon asemaa nosti maassamme se, että kuntien itsehallinto oli aina vuoteen 1865 ja kaupunkien vuoteen 1873 saakka pääasiallisesti luterilaisen papiston käsissä. Koska ortodoksisella papistolla²⁷³ oli varsin harvoin riittävä ruotsin ja suomen kielen taito hallinnollisten tehtävien hoitamista varten, jäi koululaitoskin paljolti luterilaisten henkilöiden hoidettavaksi myös ortodoksialueilla. Tästä syystä luterilainen papisto ja opettajat kykenivät monin tavoin vaikuttamaan ortodoksien näkemyksiin, jos ei suoraan, niin ainakin epäsuorasti. Luterilaisten silmissä valtaosa Raja-Karjalan väestöstä poikkesi uskontonsa ja omien perinteittensä vaalijoina kansallista yhtenäisyyttä rakentavista

²⁷⁰ Heikkilän mukaan vuonna 1869 hyväksytyyn Schaumanin kirkkolakijärjestelmään kuului, että laki koski vain Suomen evankelis-luterilaisen kirkon jäseniä. Ulkopuolelle jäivät siten toisen valtiokirkon eli ortodoksisen kirkon jäsenet sekä muihin uskontokuntiin kuuluneet henkilöt. (Heikkilä, M. 2003, 197). Hakasten mukaan Porvoon valtiopäivillä vuonna 1809 Suomi oli säilyttänyt evankelis-luterilaisen uskonnon ja uskonnonopetuksen, vaikka uuden emämaan Venäjän pääuskonto oli ortodoksinen uskonto. (Hakaste, S. 1992, 26).

²⁷¹ Leinon mukaan Vanhan Suomen liittämisen eli vuoden 1811 jälkeen ei Suomessa ollut enää mahdollista pitää ”yhtenäisen uskonnon periaatteesta” kiinni, koska maassamme oli tuolloin huomattava ortodoksinen väestö, eikä ortodoksista uskontoa ollut edes mahdollista asettaa luterilaista uskontoa huonompaan asemaan Suomen tultua osaksi Venäjää. (Leino, P. 2002, 140).

²⁷² Kuikka, M. T. 1989.

²⁷³ Solntsewin mukaan ortodoksikirkon hallinto oli Pietarissa, ja papisto oli pääasiallisesti venäläisiä, suomen kieltä yleensä taitamattomia. Siksi jumalanpalvelukset Ilomantsin ja Taipaleen seurakuntia lukuun ottamatta toimitettiin kirkkoslaavin kielellä. Uskonnollissiveellistä valistustyötä ei järjestetty kansalle suomen kielellä. Lukutaito olikin siksi harvinaista ja taikausko rehotti. (Solntsew, S. 1930, 149).

suomalaisuustekijöistä ja muodosti ongelman, jossa ortodoksinen uskonto yhdisti luterilaisten mielissä rajakarjalaiset venäläisiin²⁷⁴. Laitila katsoo, että aikalaiset näkivät tällaisen ongelman modernin Suomen valtion kehityksen esteenä ja tämä näkemys oli karjalaisten ”*takapajuisuuden*” varsinaisena syynä. Ortodokskarjalaiset olivat määrittämättömät: eivät venäläisiä venäläisten silmin, eivät suomalaisia suomalaisten silmin. He olivat ongelma niin Venäjälle kuin Suomellekin. 1800-luvun jälkipuoliskolla tämä kehitys alkoi huolestuttaa Venäjän kirkon johtoa ja myös osaa valtakunnan sivistyneistöä. Ratkaisuksi ongelmaan nähtiin niin Venäjällä kuin Suomessakin karjalaisten sivistystason kohottaminen.²⁷⁵

Venäjän opetusministeriö ja Pyhä synodi osoittivatkin 1860-luvulla kiinnostustaan Karjalan sivistämistä kohtaan ja halusivat kehittää Karjalaa omien tarkoituseriensä mukaisesti. Suomalaiskansallisesta näkökulmasta katsoen vallanpitäjän tarkoituksena oli venäläistää²⁷⁶ Raja-Karjalan koululaitos. Sortavalan maalaiskuntaan perustettiin jo vuonna 1861 venäjänkielinen kiertokoulu, jolla oli Suomen senaatin vahvistama ohjesääntö.²⁷⁷ Koulujen opetuskielen muutospyrkimykset jatkuivat, kun Pyhä synodi vuoden 1869 lopulla esitti, että Suomessa olevien ortodoksisten seurakuntakoulujen opetuskieli oli muutettava venäjäksi. Vuotta myöhemmin myös Venäjän kansanvalistusministeriö esitti, että äidinkieltään muille kuin venäläisille ortodoksioppilaille olisi pitänyt antaa koko valtakunnan kouluissa venäjänkielistä opetusta. Vuonna 1875 Suomen koulutoimen yllhallitus torjui nämä esitykset samoin kuin synodin uudelleen tekemän esityksen. Ensimmäisten uudistamisvaateidensa joukossa Pyhä synodi esitti myös venäläisen kiertokouluopettajaseminaarin perustamista Sortavalaan. Tätä hanketta Suomen viranomaiset jarruttivat koko 1870-luvun, ja jarrutus päättyi vasta, kun Sortavalaan perustettiin vuonna 1880 kansakouluseminaari. Kielikysymys ratkesi hieman myöhemmin, kun keisari Aleksanteri III antoi asetuksen opetuksen järjestämisestä ortodoksissa seurakunnissa 5.3.1883.²⁷⁸

Keisarin antama asetus ”Lastenopetuksesta kreikkalaisvenäläisissä maaseurakunnissa” täydensi kansakouluasetuksen 114.–116. pykälää siten, että ortodoksisten seurakuntien tuli perustaa ja ylläpitää lastenkouluja, joiden pääsääntöisesti

²⁷⁴ *Sortavalan seminaarin Muistojulkaisun mukaan Raja-Karjalan asukkaita pidettiin niin suomalaisten kuin venäläisten viranomaisten silmissä ”kreikkalais-venäläisinä”, vaikka he olivat suomalaisia, suomenkielisiä ja jopa venäjän kieltä taitamattomia. Kansallistunto heillä oli heikko, ja yhteinen uskonto sai kansanmiehet ja naiset ajattelemaan, että he kuuluivat Venäjään. (Sortavalan seminaari 1880-1940, 22). Relanderin mukaan ortodokseja ei vain kutsuttu venäläisiksi, vaan he itsekkin kutsuivat itsensä venäläisiksi (Relander, O. 1930, 12).*

²⁷⁵ Laitila, T. 2004, 25-26.

²⁷⁶ *Isosaaren mukaan Raja-Karjalassa ortodoksisuus toi erilaisen alttiuden suomalaiskansallisille vaikutteille ja toisaalta venäläistämistoimenpiteille. Sortavalan seminaari perustettiin, jotta olisi pelastettu Karjala suomalaiseen kulttuuripiiriin ja estetty venäläispyrkimysten vaikutukset. Venäläiset pitivät yhteyttä ortodokseihin, jotta nämä olisivat samaistuneet heihin. (Isosaari, J. 1989, 11-12).*

²⁷⁷ Laitila, T. 2004, 68.

²⁷⁸ Laitila, T. 2004, 25-27.

piti olla kiertäviä, mutta joita oli mahdollisuus perustaa myös kiinteiksi. Opettajien tuli olla siveellisesti nuhteettomia Suomen miehiä ja naisia, joilla oli opetuksen antamiseen tarpeellinen taito ja kokemus. Lastenkoulujen opettajiksi oli otettava vain sellaisia henkilöitä, jotka olivat joko suomalaisen kansakoulun käyneitä ja kansakoulunopettajan johdolla valmistautuneet lastenopettajan ammattiin tai Suomessa seminaariopetusta saaneita.²⁷⁹ Tämä asetus loi perustan lasten opetukselle ortodoksisissa seurakunnissa, koska lukkarien ja muiden lukutaitoisten henkilöiden antama alkuopetus oli ollut varsin vähäistä eikä koulujakaan ollut ortodoksiväestöä varten ennen kuin vasta vuoden 1846 jälkeen, jolloin Pietarin hiippakunnan hallitus oli antanut papeille käskyn perustaa kirkkojen läheisyyteen lasten kouluja.²⁸⁰ Tämä säädös hälvensi sitä pelkoa, jonka valtiopäivämies Semen Ratinen oli lausunut: ”*Kreikkalaiskatolinen väestö jää sivistyksessä jälkeen muusta kansasta, se joutuu venäläisen vaikutuksen alaiseksi ja syntyy kansallinen hajaannus onnettomuudeksi koko maalle.*”²⁸¹

2.3.2 ”Forsströmin akatemia” Sortavalan

Mistä keisarin vuoden 1883 ”*armollisen asetuksen*” mukaiset opettajat olivat Raja-Karjalan kouluihin otettavissa ja varsinkin sellaiset opettajat, jotka olisivat nauttineet kansan luottamusta työssään? Uudesta Sortavalan kansakouluseminaarista ei juuri ollut apua, sillä sinne opiskelemaan oli mennyt varsin vähän ortodoksioppilaita. Vanhat ”*utshitelit*” eli kyläopettajat eivät tulleet kysymykseen, mikäli heitä enää olikaan. Kykenevien opettajien puute aiheutti aluksi suuria vaikeuksia alemman kansanopetuksen järjestämisessä. Ratkaisuna pulmaan esi-

²⁷⁹ K. M. Arm. Asetuksen 5. p. maaliskuuta 1883 1. § kuului: ”Jokainen kreikkalaisvenäläinen maaseurakunta Suomessa olkoon velvollinen ensimmäisen opetuksen antamiseksi uskonnonopissa ja äidinkielen lukemisessa semmoisille lapsille, jotka eivät kodeissa siinä voi saada tyydyttävää johdatusta, perustamaan ja ylläpitämään lastenkouluja niin monta ja sitä laatua, kuin mainitun tarkoituksen saavuttamiseksi vaaditaan.” (As/5.3.1883); *Opetuskieli oli 30.11.1871 annetun julistuksen mukaan määrättävä paikkakunnan asujamiston kielen mukaan* (Aminoff, K. G. 1914, 313-314); Kerkkonen, K. 1916, 159-160; Laitila, T. 2004, 27.

²⁸⁰ Basilier, Hj. 1910, 225; Kerkkonen, K. 1916, 159-160; Saleniuksen mukaan vuoden 1846 jälkeen alkoi ilmestyä kirkonkyliin ortodokseja varten kouluja, joissa opetettiin lukemaan ja kirjoittamaan venäjän kieltä, tärkeimmät rukoukset kirkkoslaaviksi ja jonkin verran laskentaa, mutta näillä kouluilla ei ollut tuntuva merkitystä kansan sivistyksen kohottamisessa. Vasta vuoden 1880 tienoilla alkoi kansan opetus kehittyä Raja-Karjalassa. Lopullinen järjestys ortodoksisurakuntien hallinnossa tapahtui vasta v. 1892, jolloin suomalaiset ortodoksiset seurakunnat erotettiin itsenäiseksi hiippakunnaksi (Salenius, J. M. 1910, 251-253); Aminoff, K. G. 1914, 314-315; Kuikka, M. T. 1973, 233.

²⁸¹ *Sortavalan Seminaari 1880-1940*, 22.

tettiin sitä, että ortodoksioppilaita²⁸² olisi pitänyt saada Sortavalan seminaariin lisää. Viidennessä yleisessä kansakoulukokouksessa Sortavalassa vuonna 1884 seminaarinlehtori O. A. Forsström (sitten Hainari) nostikin esiin kysymyksen: ”Miten saataisiin kansakoulu perehtymään Itä-Suomen kreikanuskteisissa kunnissa?”²⁸³

Forsström teki kokousalustuksensa päätteeksi ehdotuksen, että kotiopetuksen periaate olisi Raja-Karjalassa ainakin väliaikaisesti sysätty syrjään ja alkuopetus olisi toteutettu kiertokoulujen avulla. Lisäksi hän ehdotti, että ortodoksioppilaille valtion olisi tullut myöntää riittävät apurahat kiertokoulunopettajaksi opiskelua varten Kymölän kansakouluseminaarissa Sortavalassa. Forsströmin esityksen mukaan kiertokoulunopettajiksi aikovien olisi pitänyt käydä seminaarin ensimmäinen luokka ja sen lisäksi kuunnella sekä harjoitella, hospitoida, toinen lukuvuotensa seminaarin harjoituskoulussa ja lastentarhassa.²⁸⁴ Solntsewin mukaan kokous kannatti yksimielisesti Forsströmin esitystä kiireellisenä²⁸⁵.

Toisenlainen ratkaisu opettajapulaan oli kansakouluntarkastaja A. Bernerillä, joka puolestaan toivoi, että Sortavalan seminaarista valmistuneet kansakoulunopettajat olisivat ryhtyneet organisoimaan kiertokoulunopettajien valmistuslaitosta. G. Lönnbeck taas ehdotti perustettavaksi Raja-Karjalaan poikkeuskouluja, joihin olisi pyritty kiinnittämään opettajiksi seminaarin käyneitä ortodoksiopettajia. Ehdotukset jäivät esityksiksi opettajainvalmistuksen osalta, sen sijaan valtiopäivät vuosina 1885 ja 1888 myönsivät, tarkastaja A. Bernerin aloitteesta, erälle rajaseutupitäjille kansakoulujen ylläpitämiseen ja rakentamiseen avustuksia.²⁸⁶

Helmikuussa 1887 senaatti antoi koulutoimen ylihallituksen tehtäväksi laatia esityksen erityisten pedagogisten kurssien järjestämisestä Sortavalan kansakouluseminaarin yhteyteen, koska alkuopetus maan ortodoksissa seurakunnissa oli

²⁸² Solntsewin mukaan harvassa olivat ne nuorukaiset, jotka ”pimeä kreikkalaiskatolinen Karjala” pystyi lähettämään Sortavalan seminaariin, koska Raja-Karjalassa ei ollut kouluja, jotka olisivat kyenneet antamaan seminaariin haluaville tarpeelliset pohjatiedot, eivätkä vanhemmat osanneet antaa opille arvoa. Ensimmäisten Sortavalan seminaarista valmistuneiden joukossa vuonna 1884 oli ainoastaan yksi ortodoksiopettaja, Ivan Hentunen Impilahden Kitelästä. (Solntsew 1930, 151).

²⁸³ Werkko, K. 1903, 92; Verkko, K. 1909, 135; Basilier, Hj. 1910, 235; Saleniuksen mukaan aina 1800-luvun lopulle saakka ortodoksiväestön sivistys oli alhainen ja käsitykset uskonnosta olivat varsin epäselviä. Taikauskoa esiintyi kansan elämän tavoissa. Kansalla ei ollut omakielistä uskonnonopetusta eikä hengellistä kirjallisuutta. Pappienkin sivistys oli heikkoa eikä näiden kansankielen taitaminenkaan juuri luontunut (Salenius, J. M. 1910, 252); Solntsew, S. 1930, 156-157; Halila, A. 1949 a, 158.

²⁸⁴ Basilier, Hj. 1910, 226; Sortavalan seminaariin oli perustettu v. 1883 seimi ja lastentarha. Edellinen lopetettiin v. 1893 ja jälkimmäinen v. 1900. Lastentarha vastasi alakansakoulua ja sen opetusaineet olivat samat (Sortavalan Seminaari 1880-1940, 38); Halila, A. 1949 a, 158-160.

²⁸⁵ Solntsew, S. 1930, 156.

²⁸⁶ Halila, A. 1949 a, 158-160.

epätydyttävä. Pedagogisten kurssien tehtäväksi tuli ortodoksisten lastenopettajien valmistus.²⁸⁷

Aloite pedagogisten kurssien järjestämisestä oli lähtöisin Sortavalassa pidetystä yleisestä kansakoulukokouksesta, jossa seminaarin lehtori O. A. Forsström teki esityksen asiasta²⁸⁸. Koulutoimen ylihallituksen määräyksestä Uno Cygnaeus joutui yhdessä A. Bernerin kanssa antamaan lausunnon ortodoksisten lasten alkuopetuksen parantamisesta maaseudulla. Periaatteittensa vastaisesti Cygnaeus puolsi perustettavaksi maan ortodoksisille alueille valtion avustuksella ja kansakouluntarkastajien valvonnassa olevia kiertokouluja, joihin opettajat esitettiin valmistettaviksi tilapäisillä alkukoulunopettajakursseilla. Kurssien oppilaisiksi ehdotettiin otettavaksi ortodoksisia luku- ja kirjoitustaitoisia henkilöitä, jotka taisivat karjalan murteita.²⁸⁹

Koulutoimen ylihallitus tiedusteli Sortavalan seminaarin opettajilta²⁹⁰ mielihoidettua alkukoulunopettajien valmistamisesta kyseisessä opinahjossa. Opettajakunta hyväksyi ehdotuksen, ja tämän jälkeen ylihallitus lähetti senaattiin esityksen ortodoksisten alkukoulunopettajien valmistamisesta Sortavalassa. Keväällä 1887 annettiin sitten asetus lasten opetuksesta ortodoksisissa seurakunnissa sekä opettajanvalmistuksesta. Tämän ”*armollisen kirjelmän*” mukaan Sortavalan seminaarin yhteyteen oli perustettava väliaikainen oppilaitos ”*Itä-Suomen kreikkalaisvenäläisten seurakuntain lastenkoulunopettajain ja opettajattarien valmistamista varten*”.²⁹¹ Seminaarin alkamisvuodesta on ristiriitaisia tietoja, toiset pitävät jo vuotta 1884 oppilaitoksen aloitusvuotena. Ristiriita johtunee siitä, että se-

²⁸⁷ Halila, A. 1949 a, 160; Syrjä, U. 1973, 15; Melin, V. 1977, 101, Melin, V. 2005, 250.

²⁸⁸ Werkko, K. 1903, 92; Verkko, K. 1909, 135; Härkösen mukaan Hainarin pitämän voimakkaan puheen voidaan todella sanoa aiheuttaneen kiertokoulujen synnyn moniin ortodoksiin pitäjiin sekä apurahan saannin kolmen vuoden kuluttua opettajien valmistuskurssien toimeenpanoa varten (Härkönen, I. 1910 b, 393); Kuikka, M. T. 1973, 233-234.

²⁸⁹ Basilier, Hj. 1910, 225-227; Melin, V. 1977, 102; Kuikka, M. T. 1989.

²⁹⁰ Laitilan tutkimusten mukaan Sortavalan seminaarin ortodoksisen uskonnon opettaja Sergei Okulov olisi saanut aikaan tämän ensimmäisen ja ortodokseille tarkoitetun kiertokouluseminaarin, jota Aamun Koitto -lehdessä on nimitetty jopa ”Okulovin akatemiaksi” ja jolla Karjalan valistushistoriassa olisi ollut suurempi merkitys kuin varsinaisilla akatemioilla olikaan. Okulov toimi kiertokouluseminaarissa ortodoksisen uskonnon opettajana vuosina 1887-1896 (Laitila, T. 2004, 70 ja 317-319).

²⁹¹ Suomenmaan virallinen tilasto X. 1894, VII; Basilierin mukaan 4.4.1887 armollisessa kirjeessä myönnettiin yleisistä varoista 5000 mk käytettäväksi kolmena vuonna Sortavalan seminaarin yhteyteen järjestettävän väliaikaisen kurssin kustantamiseen ortodoksisista uskontoa olevien lastenopettajien valmistamista varten (Basilier, Hj. 1910, 227); Härkönen, I. 1910 a, 203; Relander, O. 1930, 79; Nurmi ilmoittaa seminaarin hyväksymispäiväksi 26.8.1887 (Nurmi, V. 1964, 183), mutta Melinin mukaan Sortavalan ortodoksisen alkukouluseminaarin kurssi alkoi jo v. 1884, joskin se sai virallisen luonteen Sortavalan seminaarin yhteydessä vasta v. 1887. (Melin, V. 1977, 101- 102); Melin, V. 1980, 224; Samaa vuotta 1884 pitää myös S. Solntsew seminaarin aloitusvuotena ilmoittaen, että seminaari alkoi syksyllä 1884 ja otti vain ortodoksisia oppilaita. (Solntsew, S. 1930, 156)

minaarikurssit ilmeisesti toimeenpantiin jo syksystä 1884 alkaen, mutta valtion taloudellinen apu ja lainsäädäntö opettajanvalmistukselle saatiin vasta vuonna 1887.

Miksi juuri Sortavala oli se paikkakunta, jossa alkukoulunopettajanvalmistus maassamme ensimmäisenä²⁹² käynnistyi? Yksi peruste sille, että valmistus aloitettiin nimenomaan Sortavalassa, saattoi olla se, että Sortavalan Kymölässä toimi jo vuodesta 1880 alkaen kansakouluseminaari, jonka yhteyteen uusi koulutus oli käytännöllistä sijoittaa. Sortavala oli myös Laatokan Karjalan henkinen keskus. Toisaalta kristillis-isänmaallinen ideologinen kasvatustyö asettui 1800-luvun lopulla yhä vankemmin turvallisuuskehäksi ”itäistä vaaraa vastaan”. Nikanderin mukaan juuri maamme itäiset osat nähtiin henkisenä turvavyöhykkeenä itää vastaan. ”Itäinen vaara” merkitsi suomalaisten kielteistä käsitystä venäläisistä ja heidän tavoistaan, mikä juonsi juurensa jo isonvihan aikaisista kokemuksista.²⁹³ Kiertokoulunopettajain valmistuslaitos tähdättiin kasvattamaan Raja-Karjalan kansalle ”valistuksen siemenen kylväjiä”²⁹⁴, tiennäyttäjiä tietämättömyyden pimeydessä eläneelle väelle.

Sortavalan pedagogista kurssia ryhtyi vahvistetun ohjesäännön mukaan johtamaan tohtori O. A. Forsström, jonka mukaan Sortavalan oppilaitosta alettiin kutsua ”Forsströmin akatemiaksi”. Tähän lastenkoulujen opettajanvalmistuslaitokseen otettiin syksyllä 1887 ensimmäiset oppilaat, joita asetuksen mukaan sai olla 6–10 ja joiden tuli olla 17 vuotta täyttäneitä, kansakoulun käyneitä ja ortodoksista uskontoa tunnustavia.²⁹⁵ Forsströmin lisäksi opettajina toimi viisi muuta Sortavalan kansakouluseminaarin ja harjoituskoulun opettajaa²⁹⁶.

”Forsströmin akatemian” opetussuunnitelma oli Suomessa ensimmäinen, joka oli laadittu alkukoulunopettajien vuoden mittaista luokkaopetusta varten. Aiemmat opetussuunnitelmat olivat olleet kansakoulunopettajien laatimia vain 1–2 opetusharjoittelijaa varten. Poikkeuksen teki Kaarle Werkon ”opettajakoulussa”

²⁹² Werkko kielsi varsin jyrkästi Sortavalan alkukouluseminaarin olleen uranuurtaja. Werkko tähdensi omaa Kellokoskella vuonna 1879 pitämäänsä kolmekuukautista oppilaitosta alansa ensimmäisenä. (Werkko, K. 1903, 90-91).

²⁹³ Nikander, E. 1998, 116-118.

²⁹⁴ Solntsew, S. 1930, 157.

²⁹⁵ Oppilaitos sai Sortavalan seminaarilta huoneen, valon ja lämmön. Muut kustannukset suoritettiin ”armossa myönnetystä” 5000 markan vuotuisesta summasta menoarvion mukaisesti. (Suomenmaan virallinen tilasto X, 1894, VII); 29.7.1889 annettiin suostumus, että oppilaita saatiin ottaa aina 15:een asti (Basilier, Hj. 1910, 226 ja 228).

²⁹⁶ Basilier, Hj. 1910, 226 ja 228; Solntsew, S. 1930, 157; Halila, A. 1949 a, 142; Laitila, T. 2004, 70; Melin, V. 2005, 250; Kiertokouluseminaari oli kansakouluseminaarin johdosta riippumaton, mutta se toimi seminaarin harjoituskoulussa ja pääosa opettajista oli seminaarin opettajia. Uskontoa opetti seminaarinlehtori, rovasti S. Okulow, joka vuonna 1884 Sortavalassa pidetyssä yleisessä kansakoulukokouksessa oli esittänyt keskustelun yhteydessä merkittävän lausuman ortodoksisten kiertokoulunopettajien valmistamisesta yksityisten henkilöiden ja Sortavalan kansakouluseminaarin yhteistyönä. (Basilier, Hj. 1910, 226 ja 228; Solntsew, S. 1930, 157; Halila, A. 1949 a, 142; Laitila, T. 2004, 70).

Kellokoskella vuonna 1879 toteutettu suunnitelma, jonka mukaan opiskeli useita oppilaita, jotka Werkko valmisti kolmen kuukauden koulutuksessa alkukoulunopettajiksi. Sortavalassa opiskeltiin vuoden mittaisen opetussuunnitelman mukaisesti kaikkea sitä, mitä koulutoimen ylihallitus oli kiertokirjeessään 31.10.1879 edellyttänyt alkukoulunopettajiksi valmistuvien oppivan. Viikoittain oli opetusta uskonnossa 5 tuntia, äidinkielessä 10 tuntia, laskennossa 4 tuntia, oikein- ja kaunokirjoituksessa 2 tuntia sekä kirkkolaulussa yksi tunti. Lisäksi annettiin ohjeita näiden oppiaineiden opetuksesta. Äidinkielen opintoihin oli yhdistetty historiallista ja maantieteellistä lukemista. Osa opetuksesta oli yhdistetty varsinaisen opettajaseminaarin työskentelyyn. Viikkotunteja oli kaikkiaan 22–24. Syyslukukaudella oppilaat seurasivat lasten opetusta seminaarin lastentarhassa ja harjoituskoulun alimmilla luokilla. Kevätlukukaudella tietopuolisen opetuksen lisäksi oli käytännöllisiä opetusharjoituksia joka päivä, ja niitä johti joku seminaarin opettajista. Miesoppilaiden opetusharjoittelu järjestettiin poikamallikouluun varta vasten muodostetussa valmistavassa luokassa ja naisoppilaiden harjoittelu tyttömallikouluun perustetussa valmistavassa luokassa sekä lastentarhassa. Opetustaidon lopullinen arvosana määräytyi opetusnäytteissä, jotka suoritettiin lastentarhassa.²⁹⁷

”*Forsströmin akatemian*” opetusohjelma ei sisältänyt niin monia oppiaineita kuin Kaarle Werkon oppilaitos Kellokoskella oli sisältänyt. Näiden kahden lastenopettajia valmistaneen oppilaitoksen opetusohjelmien vertaaminen aiempiin ja samaan aikaan toimineiden yksityisten opettajien toteuttamien ”*opettajakoulujen*” suunnitelmiin on problemaattista, koska Sortavalan opetusohjelmassa teoriaosuus kesti kokonaisen lukuvuoden ja ”*opettajakouluissa*” vain muutamia viikkoja. Suunnitelmia tarkastellessa huomio kiintyy erityisesti siihen, että Sortavalan suunnitelmassa oppiaineita oli hieman vähemmän kuin yksityisten opettajien laatimissa suunnitelmissa (kts. taulukko 1, jossa on Tähtisen toteutunut opetussuunnitelma). Ero selittyyne sillä, että Sortavalan valmistuksessa oli integroitua oppiainesta, mikä vähensi oppiaineiden lukumäärää. Kokonaisuudessaan Sortavalan väliaikaisen opettajanvalmistuksen oppiaineluettelo oli varsin samansuuntainen kuin aiemmissa alkukouluun opettajia valmistaneissa opetusohjelmissa oli ollut: uskonnolla ja virsilaululla oli merkittävä osuus viikko-ohjelmassa²⁹⁸. Peräti 27 % viikkotunneista käytettiin yksivuotisessa valmistuksessa hengellisten oppisisältöjen opiskeluun.

²⁹⁷ Suomenmaan virallinen tilasto X 1894, XII; Basilier, Hj. 1910, 228; Nurmi, V. 1964, 183-184; Melin, V. 1977, 101-102; Nurmi, V. 1979, 80; Melin, V. 2005, 250.

²⁹⁸ Väliaikainen oppilaitos oli perustettu ortodoksisten seurakuntain lastenkoulujen opettajien valmistamista varten. Nimi ”lastenkoulu” viittaa kansakouluasetuksen 114. pykälään lastenkouluista. Sanaa ”kiertokoulunopettaja” ei oppilaitoksen nimessä esiintynyt, mistä voisi päätellä, että tätä opettajainvalmistusta ei olisi kohdistettukaan pääasiallisesti kirkollisten koulujen opettajien valmistamista ajatellen, vaan ennen kaikkea kansakoulun piiriin kuuluneiden opettajien valmistamista varten. Käytännössä kuitenkin Kymölästä valmistuneet ”pientenlasten koulujen” opettajat koulutettiin seurakuntien ylläpitämiin kiertokouluihin, mikä selittänee uskonnonopetuksen mittavan määrän opetusohjelmassa.

Väliaikainen valmistus sai aluksi määrärahan kolmen vuoden ajaksi. Kun kolme vuotta oli umpeutunut, senaatti jatkoi kurssien toimintaa toisella kolmi-vuotiskaudella.²⁹⁹ Ensimmäisenä ja toisena lukuvuotena kursseilta valmistui 9 opettajaa ja kolmantena 15 eli yhteensä 33 opettajaa.. Kolmena seuraavana jatkovuotena päästötodistuksen sai yhteensä 31 opettajaa.³⁰⁰ Kaikki valmistuneet opettajat olivat kotoisin Karjalasta, ja heidät arvosteltiin erinomaisen hyväkätösisiksi.³⁰¹

Sortavalan alkukouluseminaarin oppilaiden valmistaminen alkoi ajankohtana, jolloin Uno Cygnaeus vielä eli³⁰². Cygnaeus joutui näin näkemään sen, että maassamme alettiin valmistaa opettajia sellaista koulumuotoa varten, jota hän ei periaatteessa ollut voinut hyväksyä. Nurmen mukaan Sortavalan koulutushankkeen takana oli jopa sellaisiakin henkilöitä, jotka olivat olleet Cygnaeuksen uskottuja³⁰³.

Sivutoimisesti hoidettu Sortavalan alkukouluseminaari ei kyennyt tyydyttämään koko Raja-Karjalan pienten lasten opettajainvalmistusta, ja siksi opettajan-tehtävissä toimi kouluttamattomia henkilöitä. Näiden ortodoksisten opettajien samoin kuin alkukoulujen tasoa ryhdyttiin kohentamaan palkkiorahojen avulla. 5000 markan rahasumma myönnettiin Sortavalan alkukouluseminaarin säädök-sen yhteydessä vuoden 1888 alusta alkaen annettavaksi 200–300 markan vuotui-sina palkkioina Viipurin ja Kuopion läänin kunnollisille ortodoksisille lastenkou-lujen opettajille kymmenenä seuraavana vuotena. Määrärahan jaosta koulutoi-men ylihallitus antoi seuraavana vuonna ohjeet.³⁰⁴ Näin Raja-Karjala ja sen orto-doksinen lasten opetus olivat ensimmäisenä maassamme saaneet osakseen valti-on huomion ja taloudellisen tuen.

²⁹⁹ *Basilierin mukaan kurssit päättyivät keväällä 1893, mutta Werkon mukaan Itä-Suomen ”kreikkalaisvenäläisten” seurakuntain opettajainvalmistuskurssit jatkuivat yhtäjaksoisesti aina vuodesta 1887 uudelle vuosisadalle. Ne saivat valtion varoista 6000 markkaa vuodessa. (Basilier, Hj. 1910, 228; Werkko, K. 1909, 135; Halila, A. 1949 a, 160; Nurmi, V. 1964, 183; Melin, V. 1977, 196). Halila näkee asian toisin. Hänen mukaansa ortodoksisten kiertokoulujen opettajanvalmistus oli katsottu tarpeettomaksi jo heti kahden vuoden kuluttua, koska välttämätön tarve ortodoksepitäjien opettajien valmistuksessa oli tyydytetty ja kyseisiin pitäjiin oli saatu valtion avustamia alkukouluja. Valtion vuotuinen apuraha jaettiin Halilan mukaan vuodesta 1888 lähtien innokkaille ja kyvykkäille lastenopettajille. Halila myöntää, että Sortavalan kurssit kuitenkin tosiasiansa jatkuivat – yksityisinä, sillä opettaja A Pietikäinen ja hänen jälkeensä opettajat K. V. Raunio ja J. Mäntylä kurssittivat kiertokoulunopettajia Sortavan seminaarin mallikoulun tiloissa ja myöhemmin seminaarin ulkopuolella. (Halila, A. 1949 a, 160). Halila lienee pohjannut tietonsa Relanderiin, joka kirjassa ”Sortavalan seminaari 1880-1930” kirjoitti lähes samoin sanoin kiertokouluseminaarin toiminnan. (Relander, O. 1930, 79-80).*

³⁰⁰ *Suomenmaan virallinen tilasto X 1894, XII.*

³⁰¹ *Halila, A. 1949 a, 160; Nurmi, V. 1964, 183-184.*

³⁰² *Uno Cygnaeus 12.10.1810 – 2.1.1888 (Nurmi, V. 1988, 17 ja 221).*

³⁰³ *Nurmi, V. 1964, 184.*

³⁰⁴ *Basilierin mukaan 5000 markan määrärahaa uusittiin pitkälle uuden vuosisadan puolelle ja summaa nostettiin (Basilier, Hj. 1910, 227); Halila, A. 1949 a, 160-161; Melin, V. 1977, 101.*

2.4 Seminaari evankelis-luterilaisille alkukoulunopettajille

2.4.1 Tuhkasen kierto- eli pikkukouluseminaari Hämeenlinnaan

Ne toimenpiteet, joiden avulla pyrittiin kehittämään alkukoulun opettajistomme valmistamista, edistyivät varsin hitaasti 1880-luvulla, jolloin edelleen pidettiin yleisenä opettajan kelpoisuusehtona sitä, että tehtävänhoitajan tuli olla siveellisesti puhdas, vaatimaton ja kristillinen henkilö, jolla oli kyky opettaa³⁰⁵. Käytännössä tämä merkitsi sitä, että alkukoulujen opettajina toimivat usein kansakouluseminaarin keskeyttäneet henkilöt, köyhtyneet säätyläiset tai jotkut muut vastaavanlaiset ihmiset. Yhteisenä piirteenä oli, että alkukoulunopettajien pedagogiset tiedot olivat puutteellisia, vaikka opettajilla saattoi ollakin jonkinlaisia todistuksia tehtävänhoitoa varten. Koska niin kiertävien kuin kiinteidenkin alkukoulujen määrä kasvoi jatkuvasti³⁰⁶, koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeen 31.10.1879 mukainen alkukoulujen opettajainvalmistus ja muu tehtävään kouliintuminen eivät riittäneet tyydyttämään lisääntyntä opettajatarvetta. Opettajia tarvittiin alkuopetukseen sama määrä kuin oli kouluja.³⁰⁷

1890-lukua kohden tultaessa alkukoulujen opettajatarvetta ei enää voitu tyydyttää hajanaisella koulutuksella. Kansakouluväki toivoi, että se itse olisi saanut suorittaa omassa piirissään alkukoulunopettajien valmistamisen voidakseen siten kylvää kansakoulun henkeä myös alkukoulun työsaralle. Toivottiin erityisiä kiin-

³⁰⁵ Melinin mukaan vasta v. 1893 määrättiin alakoulunopettajan kompetenssi tuomiokapitulin yleisissä alkukoulujen ohjesäännöissä: opettajaksi valittavan tuli olla 20 vuotta täyttänyt, kristillismieliseksi tunnettu ja elämässään nuhteeton henkilö, jolla oli asianomaisen henkilön antama todistus, että hän oli lastenkoulunopettajan kurssin suorittanut, tahi omasi sitä täydelleen vastaavat taidot. Tästä säädöksestä huolimatta osa tehtävään hakevista luuli, että kuka tahansa kelpasi alakoulun opettajaksi (Melin, V. 1977, 192-194).

³⁰⁶ 1880-luvun alussa kiertokouluissa kävi 138 371 lasta, pikkukouluissa 9565 lasta. Kotona oli 176 631, opetusikäisiä lapsia kaikkiaan 345908 (Statistik öfver folkundervisningen i Finland statistisk öfversigt Barnaundervisningen 1883, 35); 597 opettajasta seminaarin läpikäyneitä oli 247 miestä ja 161 naista, akateemisen koulutuksen pohjalta 14, jonkin alkeisoppilaitoksen suorittaneita 16 ja rouvasväen koulun käyneitä 54 ja muita 105; (Bidrag till Finlands officiela statistik X 1885, 597).

³⁰⁷ Melin, V. 1977, 192 ja 195.

teitä seminaareja kiertokoulunopettajien valmistamista varten.³⁰⁸ K. G. Leinbergin tunnetuksi tekemät ruotsalaiset³⁰⁹ yksivuotiset, yksityiset alkukouluseminaarit heijastelivat maamme seminaarisuunnitelmien pohjana³¹⁰. Ei vain Ruotsissa, vaan myös Norjassa oli ennen vuotta 1890 toimeenpantu valtionapua nauttineita yksityisiä kursseja pikkukoulunopettajattaria ja kansakoulunopettajattaria varten. Tanskassa toimineet puolen tai koko vuoden mittaiset talviopettajaseminaarit valmistivat vähäisessä määrässä vain miesopettajia alempiin kouluihin, mutta samaan aikaan kun Suomessa ryhdyttiin perustamaan alkukoulunopettajien valmistuslaitoksia, myös Tanskassa³¹¹ puuhattiin varsinaisten yksivuotisten pikkukouluseminaarien perustamista.³¹² Näin alkukoulujen opettajainvalmistus oli 1890-luvulla kehittymässä samansuuntaiseksi koko Skandinaviassa

Koska valtiovalta ei meillä Suomessa ryhtynyt perustamaan alkukouluseminareja³¹³, yksityiset henkilöt päättivät käynnistää niitä. Hämeenlinnassa tähän

³⁰⁸ Halila, A. 1949 a, 140-141.

³⁰⁹ Vuosina 1866-1901 Ruotsissa avattiin 29 pikkukouluopettajaseminaaria, pääosa niistä naisoppilaille (Werkko, K. 1903, 11-22.); Ruotsissa valtio oli alkanut 1870-luvulla kiinnittää huomionsa alkukouluseminareihin (småskolseminar), joita toimi kirjava joukko yksityisenä vielä vuosisadan lopussakin. Valtio ei antanut näille ”pikkukouluseminareille” mitään muuta ohjetta kuin että vuodesta 1897 alkaen opiskelijoille määrättiin tietty loppututkinto vähintään 8 kuukauden pituisten oppikurssien suorittamisen jälkeen. Ruotsalaisissa alkukouluseminareissa oli jonkin verran teoreettisluonteista opetusta ja sen lisäksi niissä annettiin metodisia ohjeita kunkin oppiaineen opetuksessa. Opetustaitonsa ruotsalaiset alkukouluseminaarit kokelaat hankkivat pientenlastenkouluissa (Bruce, N. O. 1940, 253).

³¹⁰ Ruotsissa pikkukouluihin (småskolor) opettajattaret valmistettiin vuoteen 1919 asti yksityisissä ja yksivuotisissa pikkukouluseminareissa. Samoin Tanskassa oli erityisiä pikkukoulun opettajarseminareja (Seminaarikomitean mietintö 1922, 14 ja 19); Nurmen mukaan (Nurmi, V. 1964, 182) jo vuotta 1864 voidaan pitää Ruotsin pikkukoulunopettajaseminaarien syntymävuotena. Tuolloin avattiin Jönköpingin ja Waxjön seminaarit, joita Werkko ei maininnut pikkukouluseminaariluettelossaan (Werkko, K. 1903); Suomea lähin Ruotsin pikkukouluseminari perustettiin v. 1875 Haaparantaan suomenkielisiä oppilaita varten (Bruce, N. O. 1940, 253); Kähkönen katsoo mallin Suomen alakoulunopettajaseminaareihin tulleen Ruotsista (Kähkönen, E. 1982, 254).

³¹¹ Tanskan seminaarit suunnattiin pelkästään naisoppilaille, koska Tanskassa oli huomattu, että nainen olisi ollut sopivampi kuin mies pienten lasten opettajaksi. (Werkko, K. 1903, 33, 59).

³¹² Norjassa otettiin ensimmäiset naisoppilaat varsinaisiin seminaareihin v. 1891, mutta yksityisille valtionapua nauttineille kursseille pääsivät nimenomaan vain naiset valmistumaan pikkukoulunopettajiksi. Tanskassa valtio perusti ensimmäisen pikkukouluseminarin Weilen kaupunkiin 1.4.1893. (Werkko, K. 1903, 33 ja 59).

³¹³ Syväoan mukaan sveitsiläismallinen kansakoulu oli fennomaanien mielestä Suomen oloihin soveltumaton ja siksi tarvittiin Ruotsin mallin mukaisia alempia kansakouluja, joihin opettajat olisi saatu pikakoulutettuna ja halvalla. Syväoan mukaan järjestelmä olisi ollut peräisin Snellmanilta, joka suunnitteli tällaista pikaratkaisua, koska hänestä kansakoulujärjestelmän läpivienti oli Suomelle ylivoimainen tehtävä. (Syväoja 2004, 38).

toimeen tarttui kansakoulujentarkastaja Olai Wallin³¹⁴, joka kehotti tuuloslaista kansakoulunopettaja J. H. Tuhkasta perustamaan kiertokoulunopettajien valmistusta varten oppilaitoksen. Tuhkanen epäili kykyjään ja pelkäsi taloudellisia vaikeuksia, mutta suostui lopulta yrittämään seminaarin perustamista. Vuoden 1889 Tuhkanen valmisteli suunnitelmia, joihin hän sai esimerkkejä Ruotsista ja Sortavalasta, ja niin seminaarin perustava kokous päästiin pitämään Hämeenlinnassa marraskuun viimeisenä päivänä vuonna 1889.³¹⁵ Tuhkasan³¹⁶ tehtäväksi annettiin seminaarin perustamisluvan pyytäminen. Monien vaiheiden jälkeen, ja senaattori Y. S. Yrjö-Koskisen puollettua asiaa, ”*valmistuslaitos kierto- eli pikkukoulunopettajia*” varten sai Keisarillisen senaatin myöntämän perustamisluvan 5.3.1890. Seminaarista tuli yksityisin toimenpitein ylläpidetty oppilaitos, johon kuului lisäksi mallikoulu.³¹⁷ Maamme ensimmäisen puhtaasti evankelisluterilaisen alkukouluseminaarin syntysanat oli lausuttu.

Senaatin hyväksymän kierto- eli pikkukouluseminaarin ohjesäännön mukaan oppilaitoksen johtokunnassa tuli olla yksi Turun arkkihiippakunnan tuomiokapitulini määräämä jäsen. Oppilaitosta tarkastamaan määrättiin Hämeen läänin kansakoulujen tarkastaja.³¹⁸ Johtokunnan nimeäminen alkukouluseminaariin muistutti paremminkin kansakouluhallintoamme kuin kansakouluseminaariemme hallintoa³¹⁹, jossa viime mainitussa ei johtokuntaa ollut lainkaan. Kirkon edusta-

³¹⁴ Halila pitää Olai Wallinia uudenaikaisten kiertokoulunopettajaseminaarien isänä yhdessä Kaarle Werkon ja J. H. Tuhkasan kanssa. (Halila, A. 1949 a, 141).

³¹⁵ *Oppilaitoksen perustavan kokouksen lausunnossa koulutoimen ylihallitukselle todettiin, että Suomessa v. 1886 kierto- ja seisovien pikkukoulujen määrä oli 997. Niissä kävi 163 397 lasta ja näiden lisäksi löytyi vielä 12 041 lasta, jotka eivät saaneet missään oppilaitoksessa opetusta. Kokous huomautti, että näin suuren lapsilauman opettajina työskenteli enimmäkseen sellaiset henkilöt, joilla tuskin oli minkäänlaisia tietoja perusteellisemmasta alkeisopetuksesta, vielä vähemmän tietoja lasten kasvatustieteellisestä puolesta, mikä jo selvästi todisti, että kiertokoulujen parantaminen oli tarpeen ja se oli aloitettava ensisijaisesti ”opettajan tietojen enentämisellä”* (HMA: HSA Tuhkasan seminaari Ca 1; Tuhkanen, J. H. 1905, 44-46; Syrjä, U. 1973, 43); vrt. Verkon tilastoja, joiden mukaan v. 1886 oli alkukouluja hieman vähemmän eli 964, joista kiertäviä 743 ja kiinteitä 221. Oppilaita kiertävissä kouluissa oli 152 376 ja kiinteissä 9565 eli yhteensä 162 25. (Verkko, V. 1916, 132).

³¹⁶ HMA nimeää Hämeenlinnan kierto- eli pikkukouluseminaarin asiapaperit myös nimellä ”Tuhkasan seminaari”. Tässäkin työssä ko. seminaarista käytetään tuota nimeä.

³¹⁷ HMA: HSA Tuhkasan seminaari Ca: 1; Syrjä, U. 1973, 42-53; Tuhkasan oman käsityksen mukaan oppilaitoksen perustamislupaa ilman senaattori Y. S. Yrjö-Koskista tuskin olisi saatu, koska koulutoimen ylihallitus ei katsonut voivansa puoltaa laitoksen perustamista, koska luvan hakijalla ei ollut takausta taloudesta (Tuhkanen, J. H. 1905, 48); Kieltäytymisestään Tuhkanen kertoo: ”Kieltäydyin ensin pari kertaa, mutta kun hän (Wallin) vieläkin uudisti pyyntönsä, päätin ruveta. ’Hyvä on, kun te ensimmäisen saatte toimeen, syntyy sen perästä toisiakin ja vihdoin on hallituskin ryhtyvä pontevampiin toimiin’, Wallin sanoi” (Tuhkanen, H. J. 1919).

³¹⁸ HMA: HSA Tuhkasan seminaari Ca: 1; Syrjä, U. 1973, 45-47.

³¹⁹ Kirkon määräämän jäsenen kuuluminen alkukouluseminaarin johtokuntaan poikkesi myös kansakouluseminaarien hallinnosta. Aina kansakouluseminaarilaitoksen perustamisesta lähtien

jan pakollinen kuuluminen kiertokouluseminaarin johtokuntaan näyttäisi pikemminkin viittaneen Ruotsin kuin Suomen koulujen johtokunnista annettuihin säädöksiin, koska Ruotsissa vuonna 1842 annetun kansakoululain mukaan kiinteiden koulujen johtokuntien puheenjohtajien tuli olla kirkkoherroja³²⁰. Suomessa vuosina 1865 ja 1898 kunnallishallinnosta annettujen asetusten mukaan kirkkoherroja ei asetettu kansakoulujen johtokuntien puheenjohtajiksi, joskin kirkkoherralla tai hänen sijaisellaan tuli olla oikeus olla läsnä kokouksissa ja keskustella kansakoulua koskevista asioista, vaikkei hän olisi ollut edes lautakunnan jäsen³²¹.

Koska kirkon edustaja ei lakisääteisesti kuulunut suomalaisten kuntien kansakouluhallintoon, eikä maamme koulutointa asetettu tuomiokapitulien valvontaan, on näistä syistä varsin merkille pantavaa se, että yksityisten alkukouluseminaarien johtokunnissa oli oltava tuomiokapitulin määräämä jäsen. Alkukouluseminaarien kuulumisen sekä kirkollisen että maallisen vallan alaisuuteen poikkesi oleellisesti kansakouluseminariemme hallintomallista Koska tuomiokapituileilla ei kansakouluseminariensa hallinnossa ollut lainkaan lakisääteistä tehtävää, miksi sitten alkukouluseminariensa hallinnossa? Yhtenä syynä saattoi olla se, että tällä tavoin turvattiin seminaareista valmistuvien kiertokoulunopettajien syvälinen ja mittava uskontokasvatus. Toisena vaikuttimena oli ehkä se, että kirkollisen edustajan läsnäololla estettiin vallanpitäjiä näkemästä sitä, että kyseessä todellisuudessa oli valtion suosima kansanopetuksen kohottaminen, jota taas venäläinen hallinto ei tuona aikana olisi suonut autonomiselle Suomelle. Kolmantena hallintomalliin vaikuttavana tekijänä saattoi olla jo vuosikymmeniä sitten kaavailtu malli, jossa tuomiokapitulit esittivät lukkari- ja kansakoulunopettajain ”*opetuskoulu*” piispan ja tuomiokapitulin ”*katsannon alle*”³²².

2.4.2 Miehiä ja naisia oppilaina

Hämeenlinnan kierto- eli pikkukouluseminaarin hyväksytyn ohjesäännön mukaan seminaarin tuli ottaa oppilaikseen evankelis-luterilaiseen kirkkoon kuuluvia miehiä ja naisia, joilta edellytettiin kansakoulun päästötodistusta tai kansakoulun oppimäärää vastaavia tietoja. Lisäksi pyrkijöiden tuli olla hyvämaineisia ja ripillä käyneitä henkilöitä, joiden velvollisuus oli suorittaa 30 markkaa koulumaksua

niissä yleisiä asioita hoiti opettajakunta, johon johtajan alaisuudessa kuuluivat kaikki laitoksen vakinaiset ja koeajalla palvelleet opettajat. Opettajakunnan ja seminaarin johtajan yläpuolella oli koulutoimen yllähallitus. Seminaarinjohtajan nimitti yllähallituksen ehdotuksen mukaan senaatin talousosasto. (As 12/ 11.5.1866, §§ 18, 30 ja 57; Komiteanmietintö. Ehdotus asetukseksi 1895, §§ 1, 14 ja 47-51).

³²⁰ Aquilonius, K. 1942, 312.

³²¹ As/6.2.1865, § 45; As/ 24.11.1869; As/1898, § 6; Halila, A. 1949 a, 347.

³²² Ehdotuksia ja mietteitä kansakoulu=menosta Suomessa. 1856, 52.

seminaarille.³²³ Ensimmäiset 34 oppilasta, joista 25 oli naisia ja 9 miehiä, aloittivat opintonsa seminaarissa syyskuun 1. päivänä 1890. Ennen aloituspäivää oli tehty ”hyrykontrahti” kahdesta vaatimattomasta vuokrahuoneesta³²⁴ Gaddin talossa Läntisellä Linnakadulla, ja saatu oppilaat sisään ”pääsötutkinnossa”, jossa 40 pyrkijästä valittiin 11 oppilasta ja loput otettiin ilman pääsytutkintoa.³²⁵

Seminaariin hakijoita oli jo ensimmäisenä kesänä riittävästi ja sen jälkeen vuosittain yli tarpeen, jopa kolminkertainen määrä oppilaaksi otettuihin nähden. Lasten opettajien ammatti oli 1800-luvun lopulla heikosti palkattu³²⁶, mutta siitä huolimatta arvostettu, eikä naisille tuona aikana ollut tarjolla liiemmin muita ammatteja. Pyrkijät olivat pääasiassa varattomien perheiden nuoria, eikä virkamiesperheiden lapsia juuri hakijoiden joukossa ollut. Moni seminaariin hyväksytty joutui perumaan oppilaspaikkansa nimenomaan varattomuutensa vuoksi. Oppilaita, naisia ja miehiäkin³²⁷, kuitenkin riitti, ja heitä opiskeli Hämeenlinnan seminaarissa vuosittain 33–60. Varsinaisten oppilaiden lisäksi oli kuunteluoppilaina ortodoksisia katekeettoja, jotka uskontonsa tähden eivät voineet olla varsinaisia oppilaita. Heikon taloudellisen tilanteensa vuoksi oppilaitos joutui monta kertaa ottamaan ylisuuria oppilasmääriä, jotta lukukausimaksuilla olisi voitu katata seminaarin kuluja. Vaikka oppilaitos sai valtionapua³²⁸, oppilaiden koulumaksut olivat tärkein tulolähde toiminnan toteuttamisessa.³²⁹

³²³ HMA: HSa Tuhkasen seminaari Ca: 1; Syrjä, U. 1973, 48.

³²⁴ Johtajan lisäksi toimi oppilaitoksessa aluksi vain kaksi tuntiopettajaa, mutta vuoden 1892 alusta opettajien luku lisääntyi, kun ensimmäinen apuopettaja aloitti työnsä. Syksyllä 1896 seminaari sai toisenkin apuopettajan. Opetustilat samoin kuin opetuksen ”välilappaleet” ja kalustus olivat aluksi varsin puutteellisia (Syrjä, U. 1973, 43-47 ja 52-53; Melin, V. 1977, 198).

³²⁵ HMA: HSa Tuhkasen seminaari Ca: 1; Seminaari osti 100 markalla kaupungilta lasten pulpetit, jotka olivat epätarkoituksenmukaisia aikuisten käyttöön (Syrjä, U. 1973, 45-47 ja 52-53; Melin, V. 1977, 198).

³²⁶ Tuhkanen keräsi vuoden 1894 tilastotiedot 374 seurakunnan kiertokouluista. Näissä seurakunnissa oli 858 kiertokoulua ja lisätarpeeksi arveltiin 358 koulua. 856 kiertokoulunopettajasta 14,6 % oli saanut valmistuksensa kiertokouluseminaarissa. Opettajien palkat vaihtelivat suuresti eri seurakunnissa ja seurakuntien sisälläkin. Joissakin seurakunnissa maksettiin palkka lapsiluvun mukaan, 25 p–50 p/lapsi, toisissa rahana ja viljana, joissakin vain rahana. Rahapalkat vaihtelivat 30 mk–700 mk. Muutamat opettajat saivat kouluaikana ylöspidon seurakunnalta. (Tuhkanen, J. H. 1905, 94-113).

³²⁷ Hämeenlinnan kierto- eli pikkukouluopettajaseminaari, jota lyhyemmin on kutsuttu kiertokouluopettajaseminaariksi (Tuhkanen, J. H. 1905; Syrjä, U. 1973, 57), otti ohjesäännön määräyksen mukaan oppilaitokseen sekä miehiä että naisia. Käytännössä seminaari oli kyllä naisvaltainen, sillä ensimmäisen 15 toimintavuoden aikana 733 oppilaasta 10,9 % oli miehiä (Tuhkanen, J. H. 1905, 59 ja 65-93). Tämä molempien sukupuolien oppilaaksiotto erotti suomalaisen alkukouluseminaarin esikuvistaan Ruotsin alkukouluseminaaareista, joissa oppilaat olivat pääsääntöisesti naisia.

³²⁸ Werkon mukaan vuonna 1909 vuotuinen valtionapu oli 6500 mk, ja oppilaiden lukukausimaksu 30 mk (Werkko, K. 1909, 135); Vuoden 1912 elokuun 23. p. K. M. Arm. määräyksen mukaan Hämeenlinnan kiertokoulunopettajaseminaaria oli vuosittain avustettava 9000 markan

Hämeenlinnan kiertokouluseminaari oli monelle opintojaan aloittelevalle oppilaalle tuttu, koska osa oppilaista osallistui kesäaikaan seminaarilla pidettyihin kuusiviikkoihin valmennuskursseihin³³⁰, jotka toimivat ikään kuin preparandilaitoksena. Niidenkin johtajana toimi J. H. Tuhkanen, joka oli hankkinut kokemusta kesäkursseista jo ollessaan opettajana Tuuloksessa. Siellä hänellä oli neljänä vuonna ollut opissa koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeen 31.10.1879 mukaisia kokelaita. Valmennuskursseillekin oli enemmän hakijoita kuin niille voitiin ottaa. Oppilaitoksen kannalta kurssit olivat eduksi, koska kuuden kurssiviikon aikana saatiin jo ensivaikutelma pyrkijöistä. Yhtä tärkeät kurssit olivat itse pyrkijöille, koska kurssiaikana he saivat jonkinlaisen kokonaiskuvan seminaariopiskelusta. Jos ala ei näyttänyt kurssilaista kiinnostavan, tämä saattoi kuuden viikon jälkeen perääntyä opettajahaaveestaan. Useimmat kesäkurssin käyneistä kuitenkin pyrkivät oppilaitokseen, ja heidät otettiin syksyisin varsinaiselle seminaari luokalle.³³¹

Tuhkasen seminaarin oppilaista pääosa oli Hämeenlinnasta ja sen lähistöltä Hämeestä, mutta myös läntisestä ja Lounais-Suomesta tuli runsaasti oppilaita, samoin muualtakin Suomesta. Kaikista maamme lääneistä oli vuosien varrella ainakin muutamia nuoria opiskelemassa Hämeenlinnan seminaarissa.³³² Seminaariin valittuja oppilaita pidettiin ahkerina ja tunnollisina. Työpäivät ja -viikot olivat täynnä opiskelua niin, ettei oppilaille juuri jäänyt omaa aikaa. Kaupunkikuvassa seminaarilaisia näki vain vilaukselta ”toosiensa” kera kulkemassa seminaarille tai sieltä asunnoilleen. Kaduilla kulkiessa piti olla valppaana, ettei sattunut samaan matkaan venäläisten sotilaiden kanssa, joita tuohon aikaan oli kaupungissa. Seminaarin oppilailta oli seurustelu sotilaiden kanssa ankarasti kielletty. Johtaja Tuhkanen piti muutenkin tiukan järjestyksen ja kurin. Ohjesäännön mukaan oppilailta oli kahden kuukauden koeaika, jonka jälkeen johtokunnan tehtävänä oli valita luonteensa ja lahjainsa puolesta alkukoulunopettajan toimeen soveliaiksi todetut oppilaat. Tarvittaessa koe- eli ”koetusaikaa” lisättiin esimerkiksi ”häällyväisyyden” takia³³³. Joskus oppilaiden joukkoon osui joku sopimattomasti käyttäytynyt nuori, jota varoitettiin tai jolle annettiin käytöksen alennus.

apurahalla. Ehdoksi asetettiin, että vuosittain oli annettava toimintakertomus Porvoon hiippakunnan tuomiokapitulille ja koulutoimen ylihallitukselle. (Kerkkonen, K. 1916, 418).

³²⁹ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1; Tuhkanen, J. H. 1905, 59; Vuosina 1890-1909 seminaarista oli valmistunut 768 naisopettajaa ja 91 miesopettajaa eli yhteensä 859 opettajaa. Näiden lisäksi oli ollut 7 kuuntelijaa, josta useimmat olivat tulleet tuomiokapitulin matkapurastajien avustamina (Werkko, K. 1909, 135); Halila, A. 1949 a, 141-142; Syrjä, U. 1973, 87-97.

³³⁰ Tuhkasen kesäkursseja voisi nimittää myös ”leipomakursseiksi”, jolla nimellä Werkko on kutsunut Ruotsissa pidettyjä kesäkursseja, joilla opettajat ovat ”leiponeet” oppilaita seminaareihin. Myös Norjassa toimeenpantiin kuusiviikkoisia kesäkursseja. (Werkko, K. 1903, 24 ja 36).

³³¹ Syrjä, U. 1973, 106-108.

³³² Tuhkanen, J. H. 1905, 64-93.

³³³ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca:1, ptk 31.10.1890.

Äärimmäisessä tapauksessa johtokunta ja opettajat joutuivat erottamaan muutama oppilaan³³⁴, mutta seminaarista pysyvästi erottaminen oli kuitenkin harvinaista. Vuosikertomuksiin johtaja voikin tyytyväisenä kirjata: ”*Oppilaiden käytös on ollut moitteetonta ja heidän ahkeruutensa kiitettävä.*”³³⁵

2.4.3 ”Toosakoulun” opetus vuosisadan lopulla

Tuhkasen seminaarin opetusohjelmassa samoin kuin aiemmissakin alkukoulunopettajien valmistusta koskevissa opetusohjelmissa uskonnolla oli tärkeä sija. Koska Hämeenlinnan oppilaitoksen nimenomaisena tehtävänä oli valmistaa opettajia kirkollisiin alkukouluihin, virsilaulua oli uskonnon opetuksen lisänä varsin paljon. Virsilauluun liittyivät yksikieliset kanteleet eli ”*toosat*”, joita oppilaat kuljettivat mukanaan ja joista seminaari sai pilkkanimen ”*toosakoulu*”³³⁶. Taulukkoon 2 on koottu seminaarin ohjesäännöstä oppiaineet ja oppiennätykset sekä lisätty siihen vielä oppiennätykset lukuvuodelta 1897–1898.

Taulukko 2. *Tuhkasen kierto- eli pikkukouluseminaarin oppiaineet ja -ennätykset*³³⁷

Oppiaine	Tunnit 1897-98	Oppiennätykset
Uskonto	8	Johdanto Biblian historian kertomusten sisällykseen, silmäys pyhän historian erityisten aikakausien tuntomerkkeihin ja vaiheisiin, Vanhan liiton aika, Evankeliumeita, Apostolien tekoraamatun johdolla luodaan yleinen katsaus Kristillisen kirkon perustamiseen ja sen I vuosisadan vaiheisiin. Yleinen silmäys kristillisen kirkon historiaan. Katekismuksesta kristinopin pääkappaleet. Lv. 1897-98: 3 t raamatunhistoriaa, 2 t kirkkohistoriaa ja 3 t katekismusta. Oppikirjoina Sundvallin Raamatun historia ja Tuhkasen ”aikakausjaksollinen johdatus Vanhan testamentin Raamatun historiaan”, UT:sta Vapahtajan elämä ja opetukset, Lutherin Vähä Katekismus ja kristinoppi, E. Bergroth: Kirkkohistoria kansakouluja varten

³³⁴ Pöytäkirjoista selviää kahden seminaarista erotetun oppilaan kuulustelut yksityiskohtaisesti. Erotetuksi tulleet kaksi naisoppilasta olivat varoituksista ja nuhteluista huolimatta jatkaneet ”rakkaussuhteitaan mieshenkilön kanssa” ja heidät oli tavattu kävelyretkillä puistossa näiden miesten kanssa. Erottamispäätös syntyi ohjesäännön 3. luvun 20 §:n nojalla, koska oppilaat osoittautuivat uppiniskaisiksi eivätkä he kyenneet kieltämään itseään (HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 9.5.1894); Tuhkasen mukaan tämä kahden naisoppilaan erottaminen oli ollut ainoa ikävyys oppilaiden käytöksessä. (Tuhkanen, J. H. 1905, 53).

³³⁵ Syrjä, U. 1973, 93-94.

³³⁶ Halila, A. 1949 a, 141; ”Pilkkakirveet” kutsuivat seminaaria ”toosakouluksi” (Salokannel, A. 1964, 154); Syrjä, U. 1973, 45-47; Virsikanteleen soitto seminaarin loppuvuosina oli vapaaehtoista (Syrjä, U. 1973, 60).

³³⁷ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1; Syrjä, U. 1973, 48-49.

Äidin- kieli	6	Jokin kielioppi luetaan, äänimerkit, tavut, sanain ja lauseiden kehittäminen, niiden oikea lausuminen sekä luetun kappaleen sisällyksen käsittäminen ja havainnollinen omavarainen esittäminen Lv. 1897-98: Kielioppia 4 t, A. Genetz: Kielioppi kansakouluja varten ja J. H. Tuhkanen: Lukukirja. Kalevalaa, Kanteletarta, Väriikki Stoolin tarinoita, Topeliuksen, Oksasen, Kramsun runoja. Äidinkielen harjoituksia 2 t, kirjoitettu mukaelmia: Isän kuppi, Se kesä, joka ei koskaan tullut, Päivänsäde marraskuussa, Sammatin poika. Ainekirjoitusta: Kotini, Mitä tekisin, jos minulla olisi taikasauva. Talvi, Adlercreutz, Mitä pääskysel matkoiltaan kertoivat, yksi vapaa aine
Kirjoitus	1	Harjoitetaan metodillista kaunokirjoitusta sekä oiko- ja ainekirjoituksia Lv. 1897-98 1 t/v ”kirjainten muodostamisen metodillista kehittämistä helpoimmasta vaikeampaan”
Laskento	4	Läpikäydään neljä laskutapaa kokonaisilla luvuilla. Tavallisilla murtoluvuilla ja desimaaleilla. Uudet pituus- ja tilavuusmitat. Lasketaan päätös-, korko-, seura- ja sekoituslaskuesimerkkejä. Pää- ja taululaskuharjoituksia. Lv. 1897-98 4 t, Oksasen laskuoppi
Laulu	5+2	Harjoitetaan koraaliveisua, myös hengellisiä ja isänmaallisia lauluja. Nuottitiedossa luetaan 13 ensimmäistä lukua Almqvistin musiikkiopista, opastetaan kokeilaita virsikanteleen ja urkuharmonin soittamiseen ³³⁸ . Lv. 1897-98 5 t, koraalin veisaamista yksiaänisesti, hengellisiä, isänmaallisia ym. harrasmielisiä lauluja ”nais- ja sekaköörissä”, musiikkiopista A. Almqvistin musiikkiopista 13 lukua, virsikanteleen soittoa 2 t/v oppikirjana Achten koraalikirja
Opetusoppi	2	Luodaan yleinen silmäys sisäluvun kehityksen historiaan ja luetaan Wallin’n opetusopin III jakson 5-8 luvut, IV ja V jakso, annetaan erityisiä ohjauksia uskonnon, äidinkielen, maantiedon, laskennon, kirjoituksen ja laulun opettamiseen ja käytännöllisissä harjoituksissa totutetaan niiden noudattamiseen opetuksessa. Lv. 1897-1898 2t, Yleissilmäys opetuksen menoon, muotoon ja laatuun ynnä kurinpitoon. Käytännöllisiä ohjeita uskonnon, laskennon, sisäluvun, kaunokirjoituksen ja laulun opetuksessa

Ohjesäännön mukaan viikossa tuli olla vähintään 30 tuntia, mutta lukuvuoden 1897–1898 op-
piennätyksiin sisältyi kaksi oppituntia vähemmän.

Kun vertaa ”*Tuhkasen seminaarin*” oppiaineita taulukossa 1 olevaan Tähtisen laatimaan koulutoimen ylläpidon 31.10.1879 kiertokirjeen antamien vaatimusten mukaiseen opetussuunnitelmaan, oli Tuhkasen suunnitelmassa oppiainetarjonta hieman Tähtisen tarjontaa suppeampi. Tähtisen opetusohjelmassa oli edellä taulukossa 2 mainittujen oppiaineiden lisäksi luonnontiedettä, historiaa ja maantiedettä. Käytännössä Tuhkasenkin seminaarin oppiainetarjontaan kuuluivat ensimmäisenä lukuvuotena nämä oppiaineet ja niiden lisäksi piirustus, mutta kevään lähestyessä oppilaiden ylläpidon vuoksi johtokunta huojensi oppilaiden työtaakkaa ja lyhensi historian ja luonnontieteen oppikurssia sekä poisti piirustuksen. Myöhemmin poistetut oppiaineet, paitsi piirustus, palautettiin opetusohjelmaan.³³⁹ Käytännössä niin Tähtisen ”*opettajakoulun*” kuin Tuhkasen seminaarin ensimmäisen lukuvuoden opetusohjelmat sisälsivät samat oppiaineet,

³³⁸ *Seminaari sai vuonna 1893 ensimmäisen urkuharmoninsa ja v. 1906 niitä lisättiin 4:llä (HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 1.9.1893 ja 26.4.1906); Vuonna 1907 virsikanteleen soitto vaihdettiin urkuharmonin soitoksi (Syrjä, U. 1973, 58).*

³³⁹ *HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 24.3.1891; Tuhkanen, J. H. 1905, 60; Syrjä, U. 1973, 46-58; Melin, V. 1977, 198.*

vaikka ohjesäännöstä voisi toisin päätellä. Kun tarkastellaan vain yhtä kuuden viikon jaksoa, jonka ajan ”opettajakoulujen” teoreettinen opetus kesti, Tähtisen ”opettajakoulun” opetusohjelmassa oli 180 oppituntia ja Tuhkasen seminaarin opetusohjelmassa 216 oppituntia, joten jälkimmäisessä opiskelu saattoi olla viikkotuntien lukuisuuden tähden oppilaille varsin rasittavaa. Uskonnolle ja muulle hengelliselle opetukselle oli niin Tähtisen ”opettajakoulussa” kuin Tuhkasen seminaarissa varattu noin kolmannes kaikesta opetuksesta.

Tuhkasen seminaarin opetusohjelma³⁴⁰ vaikutti monipuolisemmalla ja vaativammalla kuin Sortavalassa samaan aikaan toimineen ”*Forsströmin akatemian*” opetusohjelma. Ei ole tietoa siitä, oliko Tuhkasen suunnitelmien taustalla mahdollisesti tuomiokapitulien vuonna 1856 kehittäneet ”Ehdotukset ja mietteet”³⁴¹ lukkarien ja kansakoulunopettajain valmistusta varten. Vaikka tätä tuomiokapitulien suunnitelmaa ei koskaan otettu käytännössä huomioon³⁴², se saattaisi kuitenkin olla jonkinlainen pohja Tuhkasen seminaarin kehittelyille, koska Tuhkanen nimenomaan tähtäsi siihen, että hänen laitoksestaan opettajat valmistuivat kirkollisten kiertokoulujen palvelukseen. Tuomiokapitulien ”mietteisiin” viittäisi ainakin se, että Tuhkasen seminaarissa oppiaineet olivat samoja kuin lukkariseminaarin suunnitelmissa lukuun ottamatta lääkintä- ja ruotsin kielen taitoja sekä maanmittausta. ”Ehdotuksissa ja mietteissä” suunniteltu urkujen soitto korvautui Tuhkasen opinahjossa virsikanteleen soitolla.³⁴³ Yhtäläisyys saattaisi johtua yhteisistä lähteistäkin, koska tuomiokapitulien ”mietteissä” ehdotetut oppiaineet olivat Jalkasen³⁴⁴ mukaan Ruotsin mallin mukaisia ja Tuhkanenkin otti mallia Ruotsista.

Hämeenlinnan seminaarin oppilaiden työhön kuului vähimmäistuntimäärän lisäksi yleisiä opetusharjoituksia ”ajan sallima määrä”³⁴⁵. Alkujaan ohjesäännössä ei mainittu eri oppiaineiden viikkotuntimääriä, jotka kullekin oppiaineelle oli tarkoitus määrätä sen mukaan, miten kulloinkin kokelaiden opetuksen nähtiin tunteja vaativan. Vuosisadan vaihteessa seminaarin työohjelmaan kuului viikoittain raamatunhistoriaa ja katekismusta yhteensä 6 tuntia, kirkkohistoriaa 1–2 tuntia, äidinkieltä 6–7 tuntia, maantietoa 2 tuntia, historiaa 2–5 tuntia, laskentoa

³⁴⁰ Tuhkanen otti pikkukouluseminaarilleen mallia Ruotsista ja Sortavalasta. (Tuhkanen, J. H. 1905, 44-46).

³⁴¹ Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856.

³⁴² Jalkanen, K. 1976, 155-156.

³⁴³ Ehdotuksia ja Mietteitä Kansakoulu=menosta Suomessa. 1856, 3-4, 64 ja 71-72; Jalkanen, K. 1976, 155-156.

³⁴⁴ Jalkanen, K. 1976, 154.

³⁴⁵ Hämeenlinnan alkukouluseminaarin yhteyteen perustettiin alhaisempi kansakoulu eli mallikoulu, jossa kiertokoulunopettajan toimeen valmistuvat kokelaat velvoitettiin harjoittelemaan. Ensimmäiselle osastolle oppilaaksi otettiin seitsenvuotiaita lapsia, joista nuorimmat saattoivat olla vasta 6,5-vuotiaita. Ohjesäännön mukaan mallikoulun järjestystä ja opetusta valvomaan tuli asettaa seminaarin apuopettaja. Mallikoulussa aloitti 45 lasta, jotka tulivat enimmäkseen köyhistä kodeista. Säätyläisten lapsia koulussa ei juuri ollut. (HMA: HSa Tuhkasen seminaari Ca: 1; Syrjä, U. 1973, 45-47; Melin, V. 1977, 198-199).

4 tuntia, opetusoppia 2–3 tuntia, kaunokirjoitusta 1 tunti, laulua 5 tuntia ja virsikanteleen soittoa 2 tuntia. Oppilaiden viikkotuntimääräksi tuli tällöin 36 tuntia.³⁴⁶ Tällä opetusohjelmalla seminaari jatkoi kohden uutta vuosisataa.

2.5 Linjanvetoa

Ensimmäisten alkukouluseminaarien syntyminen ei vaientanut keskustelua pienten lasten opettajien valmistamisesta, ja niin jo vuoden 1890 alkukoulunopettajain kokouksessa kiinnitettiin huomiota kiertokoulunopettajien valmistukseen. Kokouksen esitys kuvasti ammattikunnan käsitystä siitä, millaiset oppisisällöt heidän koulutuksellaan tuli olla ja missä koulutuksen tuli tapahtua. Kokous ehdotti, että kunkin läänin johonkin kaupunkiin piti perustaa yksivuotisia jatkokursseja. Kaupungit katsottiin maaseutua paremmiksi opiskelupaikkakunniksi, koska kaupungeista löytyi pätevämpiä opettajia kuin maaseudulta, samoin parempia opetusvälineitä. Lisäksi kaupungeissa oppilaat olisivat voineet harjoittaa jotain käsityötä muotoaistinsa kehittämiseksi, oppikurssin rahoittamiseksi ja vara-ammattin hankintaa silmälläpitäen. Opettajakurssien opettajistoon toivottiin kuuluvan jonkun paikkakunnan papeista.³⁴⁷

Jo vuoden 1891 valtiopäivillä tehtiin pappissäädyssä anomus siitä, että kirkollisten alkukoulujen opettajien valmistamiseksi olisi määrätty ja tuomiokapitulin käyttöön annettu vuosittain ”*tarpeen suuruuteen katsoen vähäinen summa*”, esimerkiksi 9000 markkaa. Anomus ei kuitenkaan tullut hyväksytyksi. Talonpoikaissäätö hyväksyi esityksen, mutta ritaristo, aateli ja porvarissäätö yhtyivät vastalauseeseen. Valtiopäivillä aatelis- ja porvarissäädystä vastustettiin yleisemminkin kirkon kansakoulupolitiikkaa. Pappis- ja talonpoikaissäädystä esitystä kannattivat lähinnä vanhoilliset fennomaanit ja vain osa kirkonmiehiä.³⁴⁸

Vuoden 1891 valtiopäivien kielteiseen ratkaisuun raukesi tälläkin kertaa kirkon piiristä lähtenyt aloite alkuopetuksen parantamisesta. Samalla hukkuivat kirkon toiveet saada valtiolta avustusta alkukoulunopettajain valmistukseen. Kun näin kävi selväksi, ettei valtiovalta yleensääkään tahtonut kannattaa kirkollista pientenlasten koulua, tuomiokapitulit ryhtyivät toimenpiteisiin kiertokoulun kehittämiseksi varsinaisten ohjesääntöjensä avulla, jotka valmistuivat hiippakunnissa vuosina 1892–1894. Kirkko halusi tämän jälkeen keskittyä pelkästään omia tarkoituksensa palvelevan alkuopetuksen kehittämiseen, toisin sanoen vuoden 1869 kirkkolain määräysten noudattamiseen: lapsia tuli valmistaa rippikouluun eikä sen lisäksi kansakouluun.³⁴⁹

³⁴⁶ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 24.3.1891; Tuhkanen, J. H. 1905, 60; Syrjä, U. 1973, 46-58; Melin, V. 1977, 198.

³⁴⁷ Melin, V. 1977, 196-197.

³⁴⁸ Alkuopetuskomitea 1906, 8-9; Laamanen, H. 2000, 175.

³⁴⁹ Alkuopetuskomitea 1906, 8-9; Laamanen, H. 2000, 175.

Kun valtiopäivät eivät kannattaneet kirkollisia pientenlasten kouluja ja kun toisaalta ilmeni, että kirkko ilman valtion avustusta ei voinut alkuopetusta tyydyttävästi järjestää, heräsi ajatus auttaa alkuopetustaan siten, että alkuopetus olisi siirretty kirkolta kunnille ja valtiolle. Pappissääty tekikin tästä anomuksen vuoden 1894 valtiopäiville, joilla kaikki säädöt tekivät esityksen 6-vuotisesta oppivelvollisuudesta 7–12-vuotiaille lapsille.³⁵⁰ Soinisen uuterrasti ajama kansakoulunkäyntivelvollisuus ja säätyjen esitys oppivelvollisuudesta³⁵¹ kohtasivat kuitenkin vastustusta ennen kaikkea talonpoikaissäädystä, joka kiinnitti huomiota oppivelvollisuuden erityisesti maalaiskunnille aiheuttamiin kansakoulumenoihin³⁵². Papiston esitys alkuopetuksen siirrosta katsottiin vaativan kirkkolain muutosta, ja niin anomusta ei lähetetty edes valiokuntaan. Myös ehdotus oppivelvollisuudesta raukesi, koska keisari ei antanut sitä valtiopäiville. Valtiopäivien yleinen näkemys alkuopetuskysymyksessä kuitenkin osoitti yhä selvempää siirtymistä kirkollisista lasten kouluista kunnallisten alempien kansakoulujen puolelle.³⁵³ Näkemys merkitsi alkukoulunopettajien valmistamisen keskittymistä kirkon ulkopuolelle, joskin vallinneessa tilanteessa kiertokoulunopettajien piirissä nousi uho: kiertokoulun työtä oli parannettava, jotta kansakoulujen pientenlastenkoulut olisivat käyneet tarpeettomiksi³⁵⁴.

³⁵⁰ Takala, T. 1983, 124-128; *Kansakouluverkon laajenemistarve nousi 1890-luvulle tultaessa Suomen valtiollisessa erillisasemassa koettujen uhkakuvien vuoksi. Tarvittiin valveutunutta kansakuntaa. Koulunkäynnin olennaisen lisääntymisen ei katsottu merkitsevän vain taloudellista edistystä, vaan myös Suomen säilymistä kansakuntana. Koulutettua kansakuntaa olisi vaikea nujertaa. Y. S. Yrjö-Koskisen aloitteesta senaatti asetti toimikunnan tekemään ehdotusta yleiseksi oppivelvollisuudeksi. Keisari ei antanut senaatin esitystä vuoden 1894 valtiopäiville.* (Kerkkonen, K. 1916; Laamanen, H. 2000, 178-79).

³⁵¹ *Kansakouluväelle vuoden 1894 valtiopäivien kannanotto merkitsi pettymystä: suomalaislapsille ei saatu oppivelvollisuutta. Puutteellista alkuopetusta pidettiin kansakoulujärjestelmän heikoimpana kohtana. Vaikka lasten alkuopetus oli tavallaan kirkon valvonnan alla olevaa oppivelvollisuutta, käytännössä velvollisuudella ei Halilan mukaan ollut paljoakaan merkitystä. Kansakouluverkon laajentuessa kotiopetuskin näytti taantuneen. Sen sijaan kaupungeissa eräät etevät pedagogit kehittivät alkuopetusta.* (Halila, A. 1949 b, 84-86).

³⁵² Takala, T. 1983, 127-128.

³⁵³ *Alkuopetuskomitea 1906, 10-12; Halila, A. 1949 b, 28.*

³⁵⁴ Halila, A. 1949 b, 84-86.

III YKSITYINEN OPETTAJANVALMISTUS AUTONOMIAN AJALLA

3.1 Raja-Karjalaan ”kiertokoululaitos”

Papiston pyrkimykset vuoden 1866 kansakouluasetuksen muuttamiseksi epäonnistuivat 1890-luvun alussa, ja papisto joutuikin vähitellen antamaan periksi kansanopetuksen auktoriteettiasemastaan. Laamasen mukaan tappiota vauhditti venäläisen valtiovallan politiikka, joka ei tukenut papistoa sen pyrkimyksissä päästä johtamaan kansakoulua.³⁵⁵ Miten tässä tilanteessa kävi Raja-Karjalassa vuonna 1887 aloitetulle alkukoulunopettajain valmistukselle, aikana, jolloin pyrittiin puolustautumaan venäläistä sortopolitiikkaa vastaan? Miten jatkui Sortavalassa ortodoksisten seurakuntien alkukoulujen opettajien valmistus, jolle sen toiminnan alussa oli annettu kolmen vuoden määräaika, jota oli jatkettu vielä toisella kolmivuotiskaudella?

Kun Sortavalan seminaarin yhteydessä toimineet väliaikaiset valmistuskursit, joilta kuuden vuoden aikana oli valmistunut kaikkiaan 64 opettajaa, loppuivat, seminaarin harjoituskoulun opettajat³⁵⁶ Olga Carlstedt, Abraham Pietikäinen ja K. V. Raunio anoivat päättyneen valmistuksen jatkoksi evankelis-luterilaisen alkukouluseminaarin perustamista. Sortavan seminaarin johtaja O. Hynén puolsi anomusta, mikä johti myönteiseen tulokseen: Keisarillinen senaatti päätti 14.9.1893 perustaa oppilaitoksen, joka valmisti sekä mies- että naisopettajia Itä-Suomen evankelisluterilaisten seurakuntien pientenlasten kouluihin. Hankkeen

³⁵⁵ Laamanen, H. 2000, 177.

³⁵⁶ *Werkon mukaan opettaja Pietikäinen oli Jyväskylän seminaarista v. 1870 valmistunut opettaja, joka oli suorittanut tutkintoja dogmatiikassa ja etiikassa, kirkkohistoriassa, suomen kielessä ja kirjallisuudessa, pedagogiikassa ja didaktiikassa sekä musiikissa. Hän oli toiminut mallikoulun yliopettajana Kymölän seminaarissa. Opettaja K. V. Raunio oli valmistunut Kymölän seminaarista v. 1884 ja toiminut kansa- ja mallikoulun opettajana Kymölän seminaarissa vuodesta 1892 ja valmistanut kiertokoulunopettajia vuosina 1884-1892. (Werkko, K. 1909, 135).*

puuhaajien johdolla toiminut opinahjo otti kolmena ensimmäisenä vuotena oppilaitokseen vain evankelisluterilaisen kirkkoon kuuluvia oppilaita. Oppilaitoksen tämä vaihe jäi kuitenkin lyhyeksi, koska Viipurin hengellinen hallitus valitti, ettei ollut riittävästi valmistuskurssin käyneitä opettajia ortodoksisten seurakuntien pientenlasten kouluihin. Niinpä senaatti sääti kirjeellään 24.9.1896, että Sortavalan seminaarissa seuraavan viiden vuoden aikana piti panna toimeen sellaisia kursseja, joissa valmistettiin opettajia ja opettajattaria sekä evankelisluterilaisia että myös ortodoksisia lastenkouluja varten. Samalla myönnettiin näille kursseille viisivuotinen apuraha, jonka määrä nostettiin 6000 markkaan vuodessa.³⁵⁷

Sortavalan alkukouluseminarikursseilla evankelisluterilaisten ja ortodoksisten oppilaiden opetus oli muuten yhteistä paitsi uskonnossa, kirkkohistoriassa ja kirkkolaulussa. Laitoksen johdossa toimivat Abraham Pietikäinen ja K. V. Rautio. Ortodoksisten opettajan tehtävää hoiti Sergei Solntsewin. Miesopiskelijoita tuli opettajakursseille vähän. Keväällä 1896 seminaarin vuosituokinnosta valmistui vain kaksi miestä, kun naisopettajia samassa tutkinnossa valmistui 15. Basilier on nimittänyt Sortavalan alkukouluseminaria ”kiertokoululaitokseksi”, johon kuului myös oma ”lasten eli harjotuskoulu”, jossa seminaarin oppilaat saivat ”harjaantua lastenopetuksen vaikeaan tehtävään”. Härkösen mukaan Sortavalan ”kiertokoululaitos tempaisi lukuisasti Raja-Karjalan kreikanuskoisia neitosia ja nuorukaisia helmaansa”, mikä yhdessä kiertokoulujen uudelleen järjestelyn kanssa sai aikaan ”täyden pyörteen” Raja-Karjalan edistyspyrkimyksissä.³⁵⁸

1900-luvulla Sortavalan ”pikku- ja kiertokouluseminari” sai senaatin esityksestä H. M. Keisarin myöntämän 6000 markan vuotuisen apurahan vuosiksi 1912–1916³⁵⁹ eräin edellytyksin. Opettajain Lehden mukaan apurahan saamisen ehdoksi H. K. Majesteetti ”suvaitsi käskeä”, että oli järjestettävä kuusiviikkoiset venäjän kielen oppikurssit ennen lukuvuoden alkua niitä nuoria miehiä varten, jotka aikoivat maamme ortodoksiseurakuntien lastenkoulujen opettajiksi. Oppilaitoksen opetusohjelmaan keisari määräsi otettavaksi kaksi viikkotuntia venäjän kieltä niitä oppilaita varten, jotka olivat suorittaneet edellä mainitun oppikurssin. Kielikurssin käyneille oppilaille oli myönnettävä helpotusta muista oppiaineista. Venäjän kielen oppikurssien järjestämisestä aiheutuneisiin kustannuksiin keisari

³⁵⁷ Suomenmaan virallinen tilasto X 1894, VII; Suomen virallinen tilasto X 1897, VII; Werkko, K. 1903, 92; Oppilailla ei ollut sisäänpääsymaksuja (Werkko, K. 1909, 135); Vuonna 1910 Basilier ilmoitti, että syyskuussa 1896 alkaneet kurssit eli ”kiertokoululaitos” oli toiminut keskeytyksettä ja jatkui edelleen (Basilier, Hj. 1910, 228); Halila, A. 1949 a, 142; Nurmi, V. 1964, 184; Syrjä, U. 1973, 15; Nurmi, V. 1979, 80-81; Rinnakkaiset kurssit jatkuivat vuoteen 1905, jolloin uusi määräraha myönnettiin vain evankelisluterilaisten opettajien valmistamista varten ja ortodoksipiispan käyttöön annettiin samalla erillinen määräraha ortodoksisten opettajien koulutusta varten (Melin, V. 1977, 196); Melin, V. 1980, 224-225.

³⁵⁸ Basilier, Hj. 1910, 228; Härkönen, I. 1910 a, 203; OL 1912, 37, 429.

³⁵⁹ Uskonnonopettaja S. Solntsewin mukaan oppilaitos toimi aina vuoteen 1917 saakka, jona aikana se kasvatti Karjalan lähes lukutaidottomalle väestölle liki 200 toimeensa innostunutta ja uhrautunutta opettajaa (Solntsew, S. 1930, 157).

myönsi 600 markan suuruisen lisämäärärahan.³⁶⁰ Tämä keisarillinen määräys oli osa venäläisen vallanpitäjän yleistä politiikkaa, jolla pyrittiin hävittämään Suomen erikoisasema. Samalla venäjän kielestä³⁶¹ tuli alkukouluseminaarien opetus-suunnitelmiin ensimmäinen vieras kieli.

3.2 Alkukouluseminaari pääkaupunkiin

3.2.1 *Werkon preparandilaitos*

1900-lukua lähestyttäessä maassamme toimi kaksi koko lukuvuoden kestävä kiertokouluseminaaria, joista toinen itärajalalla Sortavalassa ja toinen Hämeessä Hämeenlinnassa (liite 3, kartta). Maamme rannikkoseudut ja pääkaupunki olivat vielä ilman tällaista opettajanvalmistuslaitosta. Asiaan kiinnitti huomionsa kansakouluopettaja ja Raittiuden Ystävien sihteeri Kaarle Werkko, joka meni vuonna 1892 senaattori Y. S. Yrjö-Koskisen luo keskustelemaan omassa mielessään kyteneestä opettajien valmistamisesta. Werkon haaveena oli perustaa sellainen oppilaitos, josta olisi valmistunut oppilaita sekä kansakoulunopettajaseminaareihin hakijoiksi että kiertokoulunopettajiksi. Ideansa Werkko kertoi saaneensa Englannista, jossa oli perustettu sekä yksityisiä että valtion ylläpitämiä valmistus- eli preparandilaitoksia niin miehille kuin naisille, jotka olivat aikeissa antautua kansakoulunopettajiksi.³⁶²

Senaattori Yrjö-Koskinen torjui tuoreeltaan Werkon hankkeen todeten: “*Saakoon Hämeenlinnan kiertokouluseminaari toimia rauhassa eikä sille ole hankittava kilpailijaa*”. Yrjö-Koskisen perustelut idean tyrmäämiselle tuntuivat Werkosta löyhiltä, vallankin kun hän tiesi, että senaattori oli vuosikymmeniä taistelut suomenkielisten oppilaitosten puolesta. Helsinkiin ajatellun alkukouluseminaarin vastustus lannisti Werkkoa niin paljon, että vasta kolmen vuoden kuluttua hän palasi asiaan³⁶³, jota hän alkoi viedä eteenpäin sanomalehtikirjoituksin.

³⁶⁰ Kerkkonen, K. 1916, 419; OL 1912, 37, 429.

³⁶¹ Kuikan mukaan venäjänkielinen opetus alkoi Suomen kouluissa yleistyä vuodesta 1898 alkaen arkkipiispa Nikolain toimenpiteiden johdosta. Keisari antoi v. 1904 laillisen tuen kieliohjelmalle. Suomessa tätä pidettiin venäläistämisohjelmalla. (Kuikka, M. T. 1989).

³⁶² Werkko, K. 1916 a, 7.

³⁶³ Vielä 10 vuotta myöhemmin Werkko oli katkera seminaari-ideansa kariutumisen vuoksi, koska hän kirjoitti v. 1903: ”Tuhkasan onnistui heti ensi vuonna päästä sellaisten vaikuttavien henkilöiden huomioon, että laitos melkein alusta pitäen sai valtioavun, nykyään se nauttii 5,000 markkaa vuodessa valtioapua.” (Werkko, K. 1903, 92; Werkko, K. 1916, 7.)

Vuonna 1896 oppilaitoksesta oli lehdessä seuraava ilmoitus: ”*Valmistus- eli preparandilaitos kansakoulunopettaja-seminaaria varten avataan Helsingin kaupungissa.*”³⁶⁴

Werkko suunnitteli valmistuslaitoksensa aluksi yksivuotiseksi ja suomenkieliseksi. Uusi oppilaitos avasikin ovensa Helsingissä 5.10.1896 Werkon³⁶⁵ itsensä luotsatessa sitä. Opinahjon johtotähtenä oli lause: ”*Minä olen tie, totuus ja elämä.*”³⁶⁶ Vuoden mittaisen kurssin suorittettuaan oppilaat saattoivat pyrkiä kansakouluopettajaseminaariin tai opettajiksi kierto- ja alakansakouluihin. Laitoksen yhteyteen tuli myös harjoituskoulu, jossa opettajakokelaat saivat harjoitella opettajataitojaan.³⁶⁷ Seminaari toimi näin kahta tarkoitusta silmälläpitäen: esiseminaarina kansakouluseminaariin pyrkiville ja valmistuslaitoksena alkukoulunopettajiksi aikoville. Tällä tavoin opettajauralle hakeutuvien oli mahdollisuus kokeilla opettajakykyjään jo ennen, kuin he edes menivät kansakouluseminaarin pääsy-tutkintoon. Werkon omasta mielestä koitui tällaisesta esivalmennuksesta varsinaisille kansakouluseminaaareille kahdenlaista hyötyä: ensinnäkin se, että oppilaaksi pyrkivien taipumuksia opettajauralle oli jo jossain määrin koeteltu, ja toiseksi se, että oppilaat olivat kerranneet kansakoulukursseja. Werkko tähdensikin, että jos hänen esittämällään tavalla valmistettiin opettajia, seminaarit pääsivät aloittamaan omista oppimääristään eikä oppilaiden opiskeluaikaa tuhlautunut

³⁶⁴ Werkko, K. 1916 a, 8-10.

³⁶⁵ Kaarle Juhana Werkko (vuoteen 1877 asti Karl Johan Vickström) s. Helsingissä v. 1850. Hän oli käynyt Helsingin vuoro-opetuskoulun ja viisiluokkaisen ruotsinkielisen reaalikoulun, suorittanut tutkinnon teknilliseen reaalikouluun ja ollut opettajana Helsingin suomenkielisessä käsityöoppilaiden sunnuntaiopetuksessa. Jätettyään teknillisen koulun hän pääsi Jyväskylän seminaariin, josta hän valmistui v. 1873. Oltuaan kansakoulunopettajana eri puolilla Etelä-Suomea hän oli siirtynyt 9 vuoden ajaksi Raittiuden Ystävien sihteeriksi. Werkko oli ollut myös Helsingin läänin vankilassa opettajana 6 vuoden aikana sekä Turun kuuromykkäin koulussa. Lisätutkinnot hän oli suorittanut suomen kielessä ja kirjallisuudessa sekä kahdenkertaisessa kirjanpidossa. Kesällä 1879 Werkko oli 3 kuukauden kursseilla valmistanut Tuusulan Kellokoskella pikku- ja kiertokoulunopettajia. (Werkko, K. 1909, 136).

³⁶⁶ Werkko, K. 1903, 92 ja 117; Werkko, K. 1916 a, 5-11; Huomattava on myös se, että Werkko näytti oivaltaneen niin koulutustarpeen kuin seminaarin sijoituspaikkakunnan oikein, sillä jo ensimmäisenä syksynä seminaariin pyrki 68 henkilöä. Näistä otettiin oppilaiksi 54, joista 42 oli naisia ja 12 miehiä (Werkko, K. 1916 a, 11-12); Seminaaristaan Werkko käytti monia eri nimiä: esi-, pikku- ja kiertokouluopettajaseminaari, valmistuskoulu, valmistus- eli preparandilaitos, alkukoulunopettajaseminaari. (Werkko, K. 1916 a, 12 ja 16).

³⁶⁷ Seminaarin ensimmäisenä 7 vuotena seminaarista valmistui 360 oppilasta, joista noin 150 pääsi jatkamaan opintojaan kansakouluseminaaareissa (Werkko, K. 1903, 92); Werkko, K. 1903, 92; Werkko, K. 1916 a, 10; Kansakouluseminaaareissa opiskeltiin tuona aikana ensin kolme vuotta asioita teoriassa ja vasta neljäntenä vuotena kokelas pääsi käyttämään oppimaansa opetus- ja kasvatustehtävissä. Siksi vasta viimeisenä opiskeluvuotenaan seminaarin oppilas sai tuntea siitä, miltä opetustyö maittoi. Kaarle Werkko piti seminaariopiskelun loppuvaiheessa tapahtuvaa käytännön harjoittelua aikansa eläneen ja totesikin, että ”teoria ei ole käytöllisyyden äiti, vaan käytöllisyys on teorian äiti” (Werkko, K. 1903, 116-117; Werkko, K. 1916 a, 8).

kansakoulun oppimäärän kertaukseen. Esiseminaarin tarkoitus oli siis tutkia, oliko oppilaalla edellytyksiä vastaiseen opettajantoimeen. Näin Werkko katsoi tarpeelliseksi uudistaa jo perinteiseksi tullutta opiskelua kansakouluseminaareissamme.³⁶⁸

Kun Werkon seminaarin säännöt oli vahvistettu, määräsi koulutoimen ylläpito ja Porvoon tuomiokapituli oppilaitokselle seitsenjäsenisen johtokunnan, johon kuului viisi jäsentä koulutoimen ylläpitoa määräämään ja yksi jäsen tuomiokapitulin määräämään. Kirkon edustus seminaarin johtokunnassa määräytyi samalla tavoin kuin kuusi vuotta aiemmin perustetussa Tuhkasen seminaarissa. Werkon seminaarin johtokunnan jäsenistä vähintään kahden tuli olla naisia. Niin valmistuslaitoksen kuin sen harjoituskoulunkin tarkastajana toimi Helsingin piirin kansakouluntarkastaja. Muiden oppilaitosten tavoin uskonnonopetus oli seminaarissa papiston silmälläpidon alaista. Ohjesäännön mukaisesti oli lukuvuoden lopulla oppilaille pidettävä koulun tarkastajan läsnäollessa sekä suullinen että kirjallinen tutkinto, jonka perusteella oppilaat saivat päästötodistuksensa.³⁶⁹

Helsingin preparandilaitokseen pyrkijältä vaadittiin vähintään 16 vuoden ikä, rippikoulunkäynti, hyvä terveys, nuhteettomuutta ja ylemmän kansakoulun oppimäärän suorittaminen uskonnossa, äidinkielellä, maantiedossa, historiassa, laskennossa ja mittausopissa sekä luonnontiedossa. Seminaariin pyrkijän oli liitettävä hakemukseensa papintodistus, lääkärintodistus, koulutodistukset sekä mahdolliset työtodistukset, jotka oli annettava osoitukseksi siitä, millainen käytös pyrkijällä oli. Oppilaan oli varauduttava lukukausimaksuun, joka oli 50 markkaa ja jota ei palautettu, jos oppilas joutui eroamaan tai erotetuksi. Ohjesäännön mukaan vakinaiseksi oppilaaksi pääsi vasta sitten, kun koulun opettajisto syyslukukauden koeajan jälkeen totesi sisäänotetun lahjoiltaan soveltuvaksi opiskelemaan valmistuslaitoksessa.³⁷⁰ Werkko painotti ”*tosikristillismielisyyttä*” seminaarin oppilaisissa ja opettajissa, koska seminaari hänen mielestään enemmän kuin mikään muu löi leimansa tuleviin opettajiin³⁷¹.

Kun verrataan Werkon seminaaria aiemmin perustettuihin vastaaviin oppilaitoksiin, havaitaan, että Werkon seminaarissa oppilaiden alaikäraja oli yhtä vuotta alempi kuin Sortavalan kiertokouluseminaarin opettajaoppiin hakeutuvilla ja koeoppilasaika kaksi kertaa niin pitkä kuin Tuhkasen seminaarissa Hämeenlinnassa. Opettajaksi opiskelevien sisäistä ja ulkoista eetosta kontrolloitiin tarkasti, olihan koeaika Helsingin seminaarissa lähes puolet oppilaiden valmistusajasta. Miksi näin vahvaa kontrolloivaa instrumenttia tarvittiin? Ehkä siksi, että oppilaat

³⁶⁸ Werkko, K. 1903, 117; Werkko, K. 1916 a, 8-10; AoL 1920, 21, 258-259.

³⁶⁹ DIXI (todennäköisesti kirjoittaja on K. Werkko) pahoitteli, että kahden hallintokunnan alaisena toimimisesta alkukouluseminaareille tuli ajanhukkaa (Werkko, K. 1907, 33); Werkko, K. 1916 a, 16-18.

³⁷⁰ Werkko, K. 1916 a, 11; Syrjä, U. 1973, 16; Nurmi, V. 1964, 185; Melin, V. 1977, 200; Vuosina 1896-1898 oppilaitos ei saanut valtionapua, mutta sen jälkeen se sai kuuden vuoden ajan 3000 markan valtionavun. Vuosina 1905-1907 apu oli 4000 markkaa ja vuosina 1908-1911 laitos sai 7000 markan valtionavun. (Werkko, K. 1909, 136).

³⁷¹ Werkko, K. 1907, 35.

olivat hyvin nuoria ja kaupunki monelle uusi kokemusmaailma, jossa saattoi olla nuorelle ihmiselle paljon houkutuksia harhautua kaidalta tieltä. Toisaalta saattoi oppilaiden kristillisyyden varmistaminen vaatia seminaarin opettajilta koko syyslukukauden ajan tarkkailun.

3.2.2 Elämänläheinen opetussuunnitelma

Werkon alkukouluseminaarin ohjelma ei johtajansa mukaan ollut aluksi selvä, mutta kokemusten myötä opetusohjelma selkeytyi. Seminaarin yksivuotisuus rajoitti oppiaineiden lukumäärää ja oppiennätyksiä. Uutuutena oppisisällöissä oli terveystieteen yhteydessä opiskeltu raittiusoppi, jota ei aiemmin ollut alkukouluseminaarien ohjelmissa ollut. Werkko painotti, että ala- ja yläkansakoulun tavoin seminaarit oli järjestettävä silmällä pitäen todellisen elämän tarpeet. Askeleena elämänläheisyyteen Werkko piti raittiusopetuksen ottamista oppiaineeksi sekä alkukouluseminaareihin että harjoituskouluihin. Oli kasvatettava raittiusmielisiä opettajia, jotka sittemmin ”kylvivät oppilaisiinsa vastenmielisyyttä juovutusaineita” kohtaan. Tätä tietä nouseva nuoriso Werkon mielestä omisti ”täyden vaakaumuksen juovutusjuomien vahingollisuudesta”.³⁷² Raittiusopetuksen korostaminen oli todennäköisesti peräisin Werkon omasta kokemusmaailmasta, koska hän oli toiminut ennen opettajankouluttajaksi ryhtymistään yhdeksän vuotta Raittiuden Ystävien sihteerinä.

Werkon yksivuotisessa valmistuslaitoksessa oppilaat opiskelivat taulukkoon 3 koottuja oppiaineita. Samaan taulukkoon oppiaineiden kanssa on lisätty myös seminaarin oppiennätykset, jotka on esitetty siinä seminaarin ohjesäännön mukaisesti.

Taulukko 3. Werkon yksivuotisen valmistuslaitoksen oppiaineet ja -ennätykset³⁷³

Oppiaine	Vt	Oppisisällöt
Uskonto	3+1+1	Biblian historia: Lyhyt johdanto Raamatun tuntemiseen, koko biblian historia Apostolein Tekoihin saakka, kirkkovuoden juhlista, kirkkovirsiä. Katekismus: ”Kristinoppi”. Kirkkohistoria: kristillisen kirkon perustaminen, silmäys kristillisen kirkon historiaan, tärkeimmät vaiheet Suomen kirkon historiassa
Suomen kieli	1+3+1+2	Sisäluku: lukukirjan mukaan oppia kauniisti lukemaan sisältä, lyhyt silmäys suomenkieliseen kirjallisuuteen. Kielioppi: seurataan kielioppia, lauseenjäsennystä. Oikeinkirjoitus: tavoitteena virheetön suomen kielen kirjoitus. Ainekirjoitus: kirjoitusta luetun kappaleen perusteella tai opettajan antamasta aiheesta. Tutkimusaineita
Suuretiede	6+1	Laskento: koko laskuoppi paitsi juuri- ja kuutiolaskut. Mittausoppi: viivain ja kuvioden muoto-oppi ja mittaus, kappaleiden muoto-oppi ja mittaus

³⁷²(DIXI eli) Werkko, K. 1907, 68; Werkko, K. 1916 a, 25-26.

³⁷³ Werkko, K. 1916 a, 18-20.

Historia	1+2	Suomen historia kokonaan. Yleinen historia kokonaan
Maantiede	2	Suure-opillinen maantiede. Suomen maantiede, Euroopan ja muiden maanosien valtiollinen maantiede
Luonnontiede	3	Kasvi- ja eläintiede, luonnonopillisia ja kemiallisia lakeja, terveysopista ihmisen ruumiinrakenne, raittiusoppia
Piirustus	1	Yhdistetään mittaussoppiin, käsivaraista kuvaamista ja linjaalipiirustusta
Laulu	1	Hengellisiä ja isänmaallisia lauluja, nuottitiedettä, kanteleen soittoa (vuodesta 1903 alkaen myös harmoonisoittoa) ³⁷⁴
Opetusoppi	2 myöhemmin lisättiin 2 t	Ohjeita uskonnon, äidinkielen, maantiedon, laskennon, muoto-opin, kaunokirjoituksen, laulun ja voimistelun opettamisessa ja käytännön harjoituksia. Lukuvuoden lopulla harjoitustunteja. Lyhyt katsaus kasvatustieteen historiaan. Kuuntelua ja harjoittelua harjoituskoulussa aikana, jolloin valmistuskoulu ei ole käynnissä

Yhteensä 32 viikkotuntia

Werkon seminaarin oppiaineet olivat samoja kuin aiemmin perustetuissa vastaavissa oppilaitoksissakin, lisänä oli vain piirustusta, joka Tuhkasen seminaarista poistettiin heti ensimmäisenä lukuvuotena. Joitakin oppiaineita Werkko kutsui eri nimillä kuin kollegansa: muiden seminaarien ”laskentoa” Werkko nimitti ”suuretieteeksi”. Toinenkin ”tiede” Werkon oppilaitoksessa oli, nimittäin luonnontiede, jonka myös opettaja Mikko Tähtinen (taulukko 1) oli omaan suunnitelmaansa kirjannut. Tuhkasen seminaariin nähden (taulukko 2) laulun ja soiton tuntimäärät olivat Werkon opetusohjelmassa varsin niukat. Tuhkasen opinahjossa laulettiin ja soitettiin seitsemän tuntia viikossa, kun Werkon laitoksessa tyydyttiin yhden viikkotuntin musisointiin. Kokonaistuntimäärä Tuhkasen opetusohjelmassa oli neljä viikkotuntia laajempi kuin Werkolla, joka piti 32 tunnin viikko-ohjelmaansaakin yksivuotisuuden aiheuttamana suurena rasituksena oppilaille³⁷⁵.

Werkon opetusohjelmassa tavoitteet olivat mittavia kansakoulupohjalta tuleville oppilaille. Niinpä heti ensimmäisenä lukuvuonna huomattiin, että laskennon opetukseen oli uhrattava välttämättä kuusi oppituntia. 1900-luvulle tultaessa tilanne helpottui, kun kansakouluissa opetus parani, mikä näkyi Werkon mukaan seminaarissa entistä valveutuneempina oppilaina. Laskennon viikkotuntimäärä voitiin silloin pudottaa kuudesta neljään, koska oppilaat olivat jo kansakoulussa oppineet laskennosta enemmän kuin alkeet. Puhelutaidon opetus (”puhelutaito”), joka otettiin opetusohjelmaan vuonna 1902, oli alkukouluseminaareissa uusi tulokas.³⁷⁶ Werkko paheksui sitä, että niin kouluissa kuin seminaareissa lyötiin laimin puhumistaitoa. ”Lauluääntä ja tarkkaa korvaa” vaadittiin seminaariin

³⁷⁴ Useissa sadoissa alakouluissa oli jo v. 1903 ”soittoharmonio”, jolloin alkukouluseminaarin ohjelmaan oli otettava uusi oppiaine ”harmoonisoitto”. Tunnit uudelle oppiaineelle saatiin siten, että kullekin oppilaalle määrättiin viikossa harjoitustunteja, ja oppimääränsä harjoiteltuaan oppilas soitti opettajan edessä läksynsä. Opettaja määräsi oppilaalle läksyn, jota edellinen jälkimmäiselle valmisti. Näin opettajalle tuli 4-5 tuntia lisää viikossa työtä ja oppilaille myös lisätyötä, sillä kanteleen soittoa ei laiminlyöty uuden soittimen tultua opetusohjelmaan. (Werkko, K. 1916 a, 27).

³⁷⁵ Werkko, K. 1916 a, 20.

³⁷⁶ Werkko, K. 1916 a, 25-26.

pyrkijöiltä jo pääsyutkinnoissa, mutta puhumistaitoa ei otettu huomioon opettajanvalmistuksessa, vaikka se Werkon mielestä oli opettajalle tärkeämpi avu kuin laulunlahja. ”*Paljon tärkeämpänä pidettiin sellaista opettaa, mikä oli kerrassaan kuollutta pääomaa eikä tarjonnut mitään korkoa vastaisuudessa*”, Werkko pahoitteli.³⁷⁷

Verrattaessa Helsingin esiseminaarin oppiaineita Tähtisen ”*opettajakoulun*” ja Tuhkasen pikku- ja kiertokouluseminaarin opetussuunnitelmiin (taulukot 1 ja 2) huomio kiintyy siihen seikkaan, ettei tässä helsinkiläisessä seminaarissa uskonnolle annettu niin suurta suhteellista tuntimäärää kuin varhemmissa alkukouluseminaarien opetusohjelmissa. Werkon seminaarissa oppitunneista käytettiin viidennes uskonnolliseen oppiaineeseen, kun taas Tähtisen ja Tuhkasen opetusohjelmissa se käsitti noin kolmanneksen opetuksesta. Hengellisen kasvatuksen määrää Werkon seminaarissa lisäsivät joka-aamuiset hartaudet, päivän työ kun aloitettiin aina rukouksilla, joihin 1900-luvun alussa liitettiin vielä johtajan esittämänä Raamatun selityksiä. Tällä tavoin syvennettiin oppilaiden kristinopin tietoja ja herätettiin heissä harrastusta Raamatun tutkimiseen. Tästä rukouksiin liitetystä tavasta selvittää Raamattua oli seminaarissa kuitenkin viiden vuoden jälkeen luovuttava, koska katsottiin pitkien rukousten vieneen liikaa aikaa ensimmäisiltä oppitunneilta.³⁷⁸

Werkon valmistuslaitoksen oppiaineluettelossa (taulukko 3) ei ollut käsitöitä. Seminaarinsa oppikirjojen esittelyn yhteydessä Werkko kuitenkin ilmoitti, että tyttöjen käsitöissä oli seurattu vuosina 1896–1898 Lydeckenin käsityöohjeita kansakouluja varten ja sen jälkeen muita teoksia. Samoina vuosina poikien käsitöissä oppikirjana oli ollut Järveläisen oppikirja.³⁷⁹ Näistä viitteistä voi päätellä, että käsitöiden teorian opetusta annettiin opetusharjoittelun yhteydessä, vaikkei käsityö ollut valmistuslaitoksen omassa opetusohjelmassa.

Alkukouluseminaareihin Werkko vaati oppiaineeksi ”*harmoonisoittoa*”, jonka hän liitti omaan opetussuunnitelmaansa vuodesta 1903 alkaen. Harmonin ottoa koulusoittimeksi Werkko perusteli sillä, että pientenlastenkoulut olivat muuttumassa vähitellen kiertävistä kiinteiksi ja saivat koulutiloihinsa soittimia. Siksi alkukouluseminaareissa tuli opettaa harmoninsoittoa sen verran, että oppilaat seminaarista päästyään kykenivät soittamaan ainakin helpoimpia koraalikappaleita. Werkko ei hylännyt harmoninsoiton opetuksen mukaanotolla kanteleensoittoaakaan, vaan myöntyi asiaan todeten: ”*Saakoon kanteleen soitto edelleen sijansa*”. Kanteleensoitto ei saanut joutua kansaltamme unhoon. Toisaalta kanteleensoitto oli helppoa, koska se kävi korvakuulolta.³⁸⁰

Werkon mielestä esiseminaarin lyhytkestoisuus aiheutti vaikeuksia, sillä yhdessä valmistusvuodessa ei ennätetty kuin puolitiehen. Werkko toivoikin saavansa kasvatusta ja opetusoppiin huomattavasti enemmän oppitunteja, koska metodiset opetusohjeet alemman kansakoulun oppiaineissa olivat alkukouluseminaarin

³⁷⁷ DIXI eli Werkko, K. 1907, 68.

³⁷⁸ Werkko, K. 1916 a, 25.

³⁷⁹ Werkko, K. 1916 a, 23-25.

³⁸⁰ (DIXI eli) Werkko, K. 1907, 68.

oppilaille tarjottava mitä suurimmalla taidolla.³⁸¹ Kirjoituksissaan hän vaati väliaikaisia kaksivuotisia alkukouluseminaareja, joissa tuli opettaa entisten oppiaineiden lisäksi kasvatusopillista sieluoppia ja kasvatusopin historiaa. Ajan vallitsevat sosiaaliset kysymykset tuli seminaarin johtajan mielestä ottaa huomioon, kuten esimerkiksi kunnalliset reformikysymykset. Tällaisten kysymysten mukaanotto opetusohjelmaan vaati oppiaineiden joukkoon lisättäväksi yhteiskuntaoppia ”*eli sosiologiaa*”. Werkon mielestä alkukouluseminaarien oppilaat olivat jo niin kehittyneitä, että heillä oli edellytykset käsittää yhteiskuntaopillisia kysymyksiä.³⁸²

Keväällä 1908 Werkko lisäsikin esiseminaarinsa opetusohjelmaan Suomen yhteiskuntaopin. Sitä ennen yhteiskuntaoppia oli esitelty Suomen historian yhteydessä. Seminaarin yhteiskuntaopin oppikirjana käytettiin O. A. Hainarin laatimaa teosta.³⁸³ Yhteiskuntaoppi tuli alkukouluseminaarin opetusohjelmaan huomattavasti myöhemmin kuin varsinaisten kansakouluseminaarien ohjelmiin, joissa jo 1880-luvun lopulta alkoi yhteiskuntaopin opetus neljännellä vuosikursilla.³⁸⁴

Werkon esiseminaarin opetusohjelman suunnittelua näyttävät siivittäneen enemmän pedagogiset näkökannat kuin kiertokoulun keskeiset oppiaineet, jotka viime mainitut olivat J. H. Tuhkasen kiertokouluseminaarin suunnitelmissa keskeisiä. Verrattaessa Werkon ja Tuhkasen alkukouluseminaarien opetusohjelmien oppiaineita kansakouluseminaarien vuosisadan lopun opetusohjelmiin niistä löytyivät lähes samat oppiaineet kuin kansakouluseminaareissa tuohon aikaan opiskeltiin: kristinoppia, kirkkohistoriaa, kasvatus- ja opetusoppia, äidinkieltä, maantietoa, yleistä ja Suomen historiaa, laskentaa ja mittausoppia, luonnontieteitä, kaunokirjoitusta, piirustusta sekä laulua ja soittoa. Kansakouluseminaarien opetusohjelmissa olleet sielutiede, vieras kieli, voimistelu, käsityöt ja puutarhanhoito sitä vastoin puuttuivat.³⁸⁵ Sielutiedettä alkukouluseminaareissa tosin oli, vaikkei oppiaineena: esimerkiksi Werkko ilmoitti kasvatusoppinsa opetukseen liittyneen kasvatusopillista sielutiedettä. Tuhkanen taas kirjoitti itse seminaarinsa tarpeisiin teokset ”Kasvatusopillinen Sielu- ja opetusoppi” sekä ”Sielu- ja opetusoppi”, joita myös Werkon seminaarissa opiskeltiin Zellerin ja Soinisen kasvatusoppien käytön välissä vuosina 1908–1911. Kansakouluseminaarien opetusohjelmaan kuulunut terveydenhoito-oppi ei sisällynyt alkukouluseminaarien opetusohjelmaan, mutta Werkon seminaarissa samaa oppiainesta oli jo ensimmäisenä lukuvuotena terveysoppi-nimisenä oppiaineena, johon myöhemmin lisättiin raittiusopetusta.³⁸⁶

Yksivuotisen esiseminaarin lyhytkestoisuutta paikkasivat oppikirjat. Werkon mielestä Helsingin seminaarin suotuisat tulokset syntyivät hyvien ja tarkoituk-

³⁸¹ Werkko, K. 1916 a, 20

³⁸² DIXI eli Werkko, K. 1907, 67; Werkko, K. 1916 a, 24 ja 27.

³⁸³ DIXI eli Werkko, K. 1907, 67; Werkko, K. 1916 a, 24 ja 27.

³⁸⁴ Kuikka, M. T. 1973, 314.

³⁸⁵ Komiteanmietintö 1895, 3-4; Mikkola, J. M. 1937, 41.

³⁸⁶ Tuhkanen, J. H. 1907; Tuhkanen, J. H. 1913; Werkko, K. 1916 a, 23-27.

senmukaisten oppikirjojen avulla. Uskonnessa, jolle noin viidennes esiseminaarin opetuksesta uhrattiin, oppikirjoina käytettiin Ervastian ”Raamatun historia ja kertomuksia” -teosta, Elis Bergrothin ”Biblian historiaa”, Päivänsalon ”Raamattua lapsille” -kirjaa, ”Lutherin katekismusta ja kristinoppia”, Helsingiuksen ”Lyhyttä johdantoa Raamatun kirjoihin” sekä kirkkohistoriassa Bergrothin, Waarasan ja Päivänsalon teoksia. Lisäksi jokaisella oppilaalla oli Pyhä Raamattu ja suomalainen virsikirja. Monet näistä oppikirjoista³⁸⁷ olivat samoja, joita kansakoulujen oppilaatkin käyttivät. Yhteisiä kansakouluseminaarien kanssa olivat Raamattu, virsikirja ja katekismus.³⁸⁸

Werkolla oli alusta alkaen ajatus laajentaa seminaarinsa kaksivuotiseksi. Pohjoismaihin ja Saksaan vuonna 1901 suuntautuneen opintomatkinsa jälkeen hän hioi oppilaitoksensa suunnitelmia ja teki tarpeelliset muutokset opetusohjelmiin lukuvuoden 1902–1903 alusta. Hän muokkasi kokonaan uuden sääntöehdotuksenkin kaksivuotista alkukouluseminaaria varten. Keisarillinen senaatti vahvisti tämän sääntöehdotuksen 25.8.1904, mutta sen toteuttamista varten oppilaitos ei saanut valtionapua. Kaksivuotinen suunnitelma ei pitänyt sisällään muita uusia oppiaineita kuin voimistelun, mutta se laajensi ja syvensi yksivuotisen suunnitelman oppiaineiden sisältöjä. Voimistelua tässä kaksivuotisessa suunnitelmassa esitettiin sekä ensimmäiselle että toiselle luokalle puoli tuntia kerrallaan kaksi kertaa viikossa. Voimistelun oppisisällöiksi tarjottiin pedagogista voimistelua ja vapaita leikkejä, jotka olisivat soveltuneet ala- ja kiertokoulun oppilaille. Vapaaehtoiseksi oppiaineeksi opetussuunnitelmaan liitettiin naisoppilaiden käsityö, jota oli tarkoitus opiskella kumpanakin opiskeluvuotena.³⁸⁹

Esiseminaariin pyrki niin miehiä kuin naisia. Heitä tuli runsaslukuisesti pääkaupungista ja Uudenmaan läänistä, mutta myös muista Suomen maakunnista. Muutama oppilas tuli Inkerinmaalta ja yksi Suomenlahden eteläpuolelta Virossa. Ensimmäisenä viitenä keväänä esiseminaarista valmistui yhteensä 237 opettajaa, joista 43 ryhtyi kiertokoulunopettajaksi ja kuusi pikkukoulunopettajaksi. 120 seminaarista valmistunutta pyrki kansakouluseminaareihin tavoitteenaan kansa-

³⁸⁷ *Werkon seminaarissa käytetyt uskonnon oppikirjat eivät olleet Iisalon eivätkä Tammissen luetteloiden perusteella yleisesti käytettyjä oppikirjoja kansakouluissa lukuun ottamatta Waarasan v. 1889 julkaisemaa ”Biblian historiaa” ja Päivänsalon vuonna 1905 ilmestynyttä ”Raamattua lapsille” -teosta. Tammissen mukaan Ervastian ”Raamatun historiaa kansakouluja varten” -kirja muistutti Waarasan kirjaa. V. 1904 ilmestynyttä Elis Bergrothin ”Raamatullinen historia” -teosta ei koulutoimen ylläpito hyväksynyt sen paremmin kansa- kuin oppikouluunkaan, koska piti sitä lapsille liian vaikeana. Päivänsalon ”Raamattua lapsille” sai sitä vastoin kansakouluväen keskuudessa suopean vastaanoton. (Iisalo, T. 1968, 303-314; Tamminen, K. 1967 a, 91-142).*

³⁸⁸ *Werkko, K. 1916 a, 20-25; Kuikka, M. T. 1973, 270-329.*

³⁸⁹ *Werkko piti todennäköisenä, että esiseminaari olisi voitu yhdistää varsinaiseen seminaariin ja samalla esiseminaari olisi voitu kasvattaa kaksivuotiseksi, jotta oppilaat saattoivat kehittyä opetustaidossaan paremmin ja saada oppimäärät paremmin haltuunsa (Werkko, K. 1903, 117); Werkko, K. 1916 a, 20-22 ja 28-29.*

koulunopettajan tutkinto.³⁹⁰ Seminaari toimi näin tavoitteidensa mukaisesti heti alusta alkaen ja valmisti oppilaansa kahtaalle: alkukoulunopettajiksi ja kansakouluseminaarien pyrkijöiksi.

Vaikkei Werkon suunnittelema kaksivuotiselle modernille opetusohjelmalle suotu mahdollisuutta toteutua, Helsingin³⁹¹ yksivuotisen valmistuslaitoksen³⁹² opetusohjelma oli varsin monipuolinen ja omaan aikaansa nähden moderni. Nurmi on todennut, että Werkon oppilaitoksen metodinen ohjaus oli monipuolisempaa kuin muissa samaan aikaan toimineissa alkukouluseminaareissa³⁹³.

3.2.3 Helsinki esiseminaarilaisten sivistävänä koulukaupunkina

Kaarle Werkko katsoi seminaarinsa paikkakunnalla Helsingillä³⁹⁴ olleen siunausta opetus- ja kasvatustyölle muun muassa siksi, että oppilaat saattoivat koulun ulkopuolellakin ”hengittää raitista, siveellistä ilmaa” esimerkiksi Nuorten Miesten ja Nuorten Kristillisessä Yhdistyksessä. Lisäksi oppilaat saivat kuulla lähetyksesi- telmiä, joita paikkakunnan lähetykseskoulun johtajat ja opettajat kävivät esiseminaarissa pitämässä. Lukuvuodesta 1902–1903 alkaen ryhdyttiin oppilaitoksen perinteisissä toveruusiltamissa järjestämään lähetyksesi- iltoja. Werkko

³⁹⁰ *Werkon esiseminaarin toinen tarkoitus oli toimia valmistuslaitoksena kansakouluseminaariin pyrkiville. Kansakoulunopettajiksi näistä 120 pyrkijästä valmistuikin 70. Loput esiseminaarin käyneistä toimivat eri ammateissa, osa naisista jätti työnsä mentyään naimisiin ja joku kuoli pian valmistuttuaan. 16:sta viitenä ensimmäisenä keväänä valmistuneesta ei saatu tietoja siitä, mihin he esiseminaarin jälkeen ryhtyivät (Werkko, K. 1916 a, 31-33).*

³⁹¹ *Helsingissä esiseminaarin toiminta lienee pyörinyt johtajan panostamana, koska opettajakunta vaihtui tiuhaan tahtiin. Oppilaitoksen koko toiminta-aikana pää- ja sivutoimisia opettajia oli lähes kaksikymmentä, joiden toimikaudet olivat useimmiten vuoden, parin mittaisia. Ainoastaan kolmen opettajan työrupeama kesti useita vuosia. (Werkko, K. 1916 a, 59-66).*

³⁹² *Helsingin Vuorikadulla Koiton huoneistossa aloittanut esiseminaari muutti Unioninkadulle taloon numero 43, josta se siirtyi kesäkuussa 1904 Maurinkadulle taloon numero 2. Syysytä 1898 alkaen esiseminaari nautti valtionapua ja sai vuodesta 1905 alkaen myös Helsingin kaupungilta avustusta. Oppilaitoksen ylläpito vaati myös oppilasmaksuja ja tiukan budjetin noudattamista. (Werkko, K. 1916 b, 31-33).*

³⁹³ *Nurmi, V. 1964, 185.*

³⁹⁴ *”Werkkolaa” Helsingissä muisteli eräs oppilas, M. J. Santalahti: ”Elävöittävästi, näköaloja laajentavasti vaikutti vuotinen oleskelu pääkaupungissa, jossa oli niin runsaasti ensikertaisella nähtävää. Hyvin on mielestäni onnistunut valinta paikkaan nähden, että esiseminaari on sijoitettu pääkaupunkiin, kuin vaan puhdashenkinen toverielämä pitää joukon koossa estämässä tutustumista pääkaupungin varjopuoliin.” Toisen oppilas, Albert Forsberg, kiitollisena muisteli esiseminaariaikojaan ja johtajaa siellä sekä samalla totesi: ”Jaloo oppimista oli Helsingissä paljo koulun ulkopuolellakin, josta olisi paljon kerrottavaa.” (Werkko, K. 1916 a, 71-72).*

pitikin tärkeänä oppilaidensa perehtymistä ja rakastumista lähetystyöhön, jotta nämä saattoivat tehdä sitä tunnetuksi omilla paikkakunnillaan. Pari kertaa kuu-kaudessa pidettiin lauantai-iltaisin toveruusiltamia, joiden aiheina lähetysteeman lisäksi olivat raittius, siveellisyys, eläinten suojelu, sivistys, tanssi, teatteri, kotikoulu, vapaus ja isänmaanrakkaus. Välistä iltamiin saatiin ulkopuolisiakin luennoitsijoita. Toveruusiltamien lisäksi oppilailla oli vapaa-ajallaan keskusteluja Raamatusta ja käsityöseuran toimintaa. Oppilaiden käytössä oli myös ”kallisarvoinen” opettajain kirjasto.³⁹⁵

Esiseminaarilaisten kanssakäyminen ympäristönsä kanssa ei rajoittunut vain Suomen Lähetysseuraan ja kristillisiin yhdistyksiin, vaan oppilaat pääsivät osallistumaan myös hengellisiin konsertteihin, joihin Suomen Laulu tarjosi vapaalippuja. Kulttuuriin perehdyttiin opintokäynneilläkin, joita tehtiin Helsingin museoihin ja eri kirkkokuntien kirkkoihin. Vaihtelua arkeen toivat lukuisat koti- ja ulkomaiset vieraat, muun muassa Suomen muiden seminaarien edustajat. Vuosina 1902–1904 oppilaitos toimi Helsingin lukkarikoulun kanssa yhteistyössä ja järjesti näiden oppilaille opetus- ja kasvatustieteiden luentoja. Lukkarikoululaiset seurasivat myös uskonnon opetusta esiseminaarin harjoituskoulussa. 1910-luvulla Helsingin esiseminaari ja Hämeenlinnassa toiminut Tuhkasen kiertokouluseminaari vierailivat toisissaan vuoronperään.³⁹⁶ Näin Werkon esiseminaarin oppilaat saivat varsinaisten oppituntien ja -kirjojen ulkopuolelta melkoisen annoksen tulevaan ammattiinsa ja harrastuksiinsa liittyvää tietoutta sekä innostavia vaikutteita ja kontakteja.

Koulutoimen ylihallitus tunnusti Werkon esi-, pikku- ja kiertokouluseminaarin toiminnan merkittäväksi ja määräsi maksettavaksi Kaarle Werkolle anomuksesta kesällä 1912 kannattamisapua Keisarikunnan Majesteetin armollisen käskyn mukaisesti.³⁹⁷ Werkon esiseminaarin moderni opetusohjelma, pääkaupungin seminaarille tarjoamat mahdollisuudet, seminaarissa käyneiden vieraiden anti sekä oppilaiden opintokäynnit ja vapaa-ajan toiminta kasvattivat oppilaista johtajan ideoimia uskonnollismielisiä työmiehiä ja -naisia lasten ensiopetuksen antajiksi. Voitaneen perustellusti yhtyä oppilaitoksen johtajan omaan toteamukseen: ”Se-

³⁹⁵ *Werkko, K. 1916 a, 34-37; Lähetyskoulu tuli Werkolle niin läheiseksi, että hän esitti kesällä 1912 Savonlinnan 7. yleisessä kiertokoulunopettajain kokouksessa seulottavaksi kiertokouluseminaarien oppilaat samalla seulalla kuin lähetyskoulun oppilaiksi otettavat seulottiin. Opettajain Lehti katsoi karsaasti tätä Werkon esitystä, koska sen mukaan kiertokouluihin olisi tullut yksinomaan ”tosiuskonnollismielisiä” opettajia. Opettajain Lehti väittikin, ettei ”sydänten tutkiminen” vielä milloinkaan ollut ihmisiltä onnistunut. Sellainen valintaperuste olisi lehden mukaan taannuttanut kiertokouluja. (OL 1912, 26, 329-330).*

³⁹⁶ *Werkko, K. 1916 a, 37-39.*

³⁹⁷ *Vuotuinen valtionapu oli maksettava toistaiseksi ja se oli vuodessa 10 000 markkaa. Ehdoksi asetettiin, että oppilaitoksessa tuli valmistaa vähintään 36 oppilasta vuodessa ja laitoksen johtajan oli joka vuosi annettava toimintakertomus seminaarista Porvoon hiippakunnan tuomio-
kapitulille ja koulutoimen ylihallitukselle (Kerkkonen, K. 1916, 418).*

minaari oli siunaukseksi”. Siihen johtaja Werkko vielä lisäsi: *”Siitä kiitos ennen kaikkea Jumalalle!”*³⁹⁸

3.3 Maalaiskuntiin koulupiirit

Heti seuraavana vuonna siitä, kun Kaarle Werkko oli käynnistänyt Helsingissä esiseminaarinsa, tapahtui merkittävä käänne kansanopetuksemme kehityksessä: valtiopäivillä oli anomus kuntien kansakoulupiirijaosta. Anomuksen periaatteena oli, että jokaiselle kouluikäiselle lapselle olisi voitu varata tilaisuus kansakouluopetuksen saamiseen. Säädöissä esitys hyväksyttiin, tosin ankaran arvostelun jälkeen, ja piirijakoasetus julkaistiin toukokuun 24. päivänä 1898. Maalaiskuntien tuli tämän säädöksen mukaan jakaa alueensa koulupiireihin siten, että sen jälkeen, kun kuhunkin koulupiiriin oli saatu koulu, jokaisella kouluikäisellä lapsella oli tilaisuus siinä saada kansakouluopetusta omalla äidinkielellään. Kaksikielisissä pitäjissä tuli hajallaan asunutta vähemmistöä varten muodostaa yksi tai useampia koulupiirejä. Asetus sisälsi velvoitteen³⁹⁹, että lasten vanhempien vaatimuksesta kunnan oli perustettava kansakoulupiiriin koulu, jos kouluun pantavia lapsia ilmoitettiin vähintään 30. Näin maamme sai ensimmäisen kouluvelvollisuussääntönsä. Aikaa piirijaon toteuttamiselle annettiin kolme vuotta. Piirijako merkiksi kansakoulun vaikutuksen laajentumista, joskaan yhteistä kansanopetus-

³⁹⁸ *Entiset esiseminaarin oppilaat lähes poikkeuksetta ovat muistelmissaan maininneet saaneensa ”Werkkolasta” innon ja suunnan elämälleen, josta he kiittivät johtaja Werkkoa, jolle toivottivat Jumalan siunausta. Entinen oppilas Elina Vallin esitti kiitoksensa monisanaisesti: ”Muisto luo eteeni opettajani, joka kirkkaana ja valoonpäin viittovana mukanani seuraa kulkeisani elämän monimutkaista polkua. Muistaa on niin ihana jotakin jaloa ja puhdasta, ja juuri sen ajan muistot, jotka olin siellä Seminaarissa, ovat minulle suuria. Sain sieltä aarteen, mikä on maista kultaa kalliimpi, ja se on Jeesus Kristus. Opettajani neuvoitte minulle tien Jumalan luokse ja sen kautta veditte minut pois maailman ilojen kuohuvasta koskesta. Ihana on omistaa elämänsä jo nuorena Jumalalle, vaikka paljon osaksensa saa pilkkaa. Silloin kuulen erään äänen, joka kysyy minulta: oletteko rukoillut? Sen kysymyksen teitte, opettajani, kerran koulua käydessäni minulle. Samana se korvissani soi vielä nytkin ja kehoittavana neuvoo minua polvistumaan Häneen eteensä, jolta apu kaikessa tulee. Johtajan monet Raamatun opetukset elpyvät mieleeni usein, kuinka tarpeen ne ovat tosielämän kohdatessa...”* (Werkko, K. 1909, 69-93); Werkko, K. 1916 a, 34.

³⁹⁹ ”Jos jossakin eri koulupiirissä ei ole ylemmää kansakoulua ja jos kouluun pantavaksi ilmoitetaan vähintään kolmekymmentä piiristä kotoisin olevaa, kouluikäistä lasta, on kunta velvollinen viivyttämättä ryhtymään toimeen koulun perustamiseksi siihen piiriin.” (As 20/24.5.1898 § 3).

ta ei vielä saatu aikaan.⁴⁰⁰ Määräys merkitsi kyllä kouluvelvollisuutta⁴⁰¹, mutta lapsilta ei vieläkään edellytetty oppivelvollisuutta. Välimäen ja Tammissen⁴⁰² mukaan piirijakoasetus tuotti pettymyksen kansakouluväelle, koska saavutus oli vain osa siitä, mitä oli odotettu. Ihanteena oli yleisen oppivelvollisuuden toteutuminen.

Piirijakoasetus ei ratkaissut maaseudun alkuopetusongelmaa, koska se ei edellyttänyt perustettavaksi alakansakouluja maaseudulle. Asetus kohensi kylläkin välillisesti alkuopetuksen asemaa Suomessa 1800-luvun lopussa ns. kiinteiden pikkukoulujen lisääntymisen myötä⁴⁰³. Vuonna 1886 näitä kouluja oli 221, joista ruotsinkielisiä oli enemmistö, 135. Vuosikymmenen kuluessa pikkukoulujen lukumäärä lisääntyi siten, että niitä oli vuosisadan vaihteessa jo 278, ja niissä kävi 9000 lasta. Kun maassamme kielikysymys tuli polttavaksi, kumpikin kieliryhmä, sekä suomen- että ruotsinkieliset, ryhtyivät kummatkin omilla tahoillaan edistämään kansanopetusta. Ruotsinkielinen sivistyneistö aloitti ensimmäisenä. Se lujitti yhteistoimintaa suomenruotsalaisen kulttuurin kanssa ja tehosti ruotsinkielistä kansanopetusta. Etenkin maamme ruotsinkielinen kansakouluväki oli hyvin kansallistietoista ja korosti entistä voimakkaammin sitä, että ruotsinkieliselle kansanosalle oli annettava ruotsalaiskansallista sivistystä. Svenska Folkskolans Vänner -seura tuki ruotsinkielistä kansakoulutyötä. Merkillepantavaa oli seuran työ alakansakoulujen perustamisessa.⁴⁰⁴ Halila pitää tuon ajan suomalais-ruotsalaistietoisuuden hehkuimpina ahjoina ruotsinkielisiä kansakouluopettajaseminaareja⁴⁰⁵.

⁴⁰⁰ *As 20/24.5.1898; Soininen, M. 1914, 13-14; Kerkkosen mukaan piirijakoasetus oli tärkeä askel kansakoululaitoksemme kehityksessä (Kerkkonen, K. 1916, 232-233); Halila, A. 1949 b, 12 ja 30-32; Laamasen mukaan piirijakoasetukseen ei ratkaissut alkuopetusongelmaa. Kansakoulun edustajat korostivat, että vastuu alkuopetuksesta tuli olla ensisijaisesti yhteiskunnalla. Jännitys koulupakosta laukesi, kun asetus sai keisarin vahvistuksen. (Laamanen, H. 2000, 182-192); Numminen, J. 2001; Lindström pitää piirijakovelvoitetta merkittävänä askeleena kohden sitä, että kaikilla kansalaisilla oli ulottuvillaan kansanopetusta (Lindström, A. 2001, 52-59); Rantala, J. 2003.*

⁴⁰¹ *Johnsson (Soininen) on selvittänyt, että käsitteet koulu-, oppi- ja opetusvelvollisuus eivät olleet tuohon aikaan kaikille selviä sisällöltään. Niin koulu- kuin opetusvelvollisuutta oli ollut tapana nimittää koulupakoksi, jolla oli tarkoitettu sekä kuntien velvollisuutta perustaa ja ylläpitää kansakouluja että vanhempien velvollisuutta pitää lapsensa näissä kouluissa. Johnsson ehdotti käytettäväksi sanoja kouluvelvollisuus ilmoittamaan kuntien tehtävää ja opetusvelvollisuus, joka hänen mielestään oli sopiva sana tarkoittamaan sitä velvoitetta, joka vanhempien huolehdittavana oli lasten tietojen hankinnassa. Oppivelvollisuus taas Johnssonilla merkitsi lasten velvollisuutta omistaa itselleen määrätty tiedot. (Johnsson, M. 1894, 27-28).*

⁴⁰² *Välimäki, H. 1998, 123; Tamminen, K. 1967 a, 17.*

⁴⁰³ *Kuikan mukaan piirijakoasetuksen jälkeen kansanopetuksesta vastuu oli siirtymässä kunnille, jolloin innostus kiertokoulujen perustamiseen laimeni (Kuikka, M. T. 1989).*

⁴⁰⁴ *Laurila, J. 1926, 160; Halila, A. 1949 a, 136-137 ja 161-163; Halila, A. 1949 b, 74.*

⁴⁰⁵ *Halila, A. 1949 b, 74; Cavonius, G. 1983, 17; Cavonius, G. 1988; Kansakoulunopettajien valmistamista varten Tammissaareen oli avattu v. 1871 ruotsinkielinen naisseminaari, jossa oli*

3.4 Ruotsinkielinen ”småskolseminariet” Helsinkiin

3.4.1 Broberg käynnistäjänä

Ruotsinkielisten Tammisaaren ja Uudenkaarlepyyn kansakouluseminaarien käynnistymisen jälkeen oli tullut tarve saada maahamme myös ruotsinkielinen alkukouluseminaari samaan tapaan kuin oli saatu suomenkielisiä seminaareja alkuoppilaiden opettajiksi aikovia varten. Toimeen tarttui pastori ja opettaja Karl Teodor Broberg⁴⁰⁶, joka syksyllä 1883 oli johtajan ominaisuudessa ollut avaamassa maamme ensimmäistä yhteiskoulua ”Läroverket för gossar och flickor”. Talvella 1896–1897 Broberg kokosi joukon ruotsinkielisen alkukouluseminaarin ystäviä, joille hän esitti ajatuksensa uudesta ruotsinkielisestä pikkukouluseminaarista (småskolseminarium). Brobergin onnistuikin saada mukaan useita pedagogoja, jotka lupasivat lahjoittaa opetuksensa uudelle oppilaitokselle siksi ajaksi, kunnes seminaari sai valtionapua. Kun oppilaitosta varten löytyi huoneisto Brobergin johtamasta yhteiskoulusta, alkukouluseminaari pääsi avaamaan ovensa jo syyskuun 15. päivänä 1897, viisi päivää sen jälkeen, kun tilapäinen johtokunta piti ensimmäisen kokouksensa. Seminaari aloitti toimintansa ilman byrokraattisia muodollisuuksia 23 oppilaan voimin.⁴⁰⁷ Helsingissä oli tämän jälkeen kaksi alkukouluseminaria: toinen suomen-, toinen ruotsinkielinen.

Ruotsinkielistä pikkukouluseminaria varten hyväksyttiin säännöt ”Hänen Keisarillisen Majesteetin Korkeissa Nimissä” vasta seuraavana keväänä. Seminaarin sijaintipaikaksi tuomiokapituli ehdotti kylläkin Porvoota, koska Porvoo Helsinkiä pienempänä kaupunkina olisi tuomiokapitulin mielestä ollut oppilaitokselle rauhallisempi työskentelypaikka. Lisäksi tuomiokapituli katsoi Porvoon Helsinkiä sopivammaksi senkin vuoksi, että pikkukaupungissa oli tarjolla vähemmän siveellisiä ja moraalisia vaaroja kuin pääkaupungissa. Niin miehille kuin naisille tarkoitettu yksivuotinen ruotsinkielinen pikkukouluseminaari ”Be-

alusta alkaen lastenseimi, mutta lastentarha vasta vuoden 1887 alusta lähtien. Uuteenkaarlepyyhyn v. 1873 avattu ruotsinkielinen seminaari oli miesseminaari. (Nurmi, V. 1995, 54-68).

⁴⁰⁶ *Hakasten mukaan Suomen ensimmäisen yhteiskoulun ensimmäinen rehtori oli K. T. Broberg, joka oli lähtöisin vaatimattomista kotioloista Sipoosta (Hakaste, S. 1992, 215-223).*

⁴⁰⁷ *Halila, A. 1949 a, 142; Syrjä, U. 1973; Melin, V. 1977, 200; Helsingin ruotsinkielisellä seminaarilla ei aloittaessaan ollut vielä hyväksytyjä sääntöjä eikä lupia, ja yhteiskoulun tiloista saatu huoneistokin oli käytettävissä vain koulun oman tarpeen jälkeen iltapäivisin (Cavonius, G. 1983, 17-22).*

redningsanstalt för utbildande af svenskspråkiga ambulatoriska- eller småskollärare” hyväksyttiin perustettavaksi kuitenkin Helsinkiin.⁴⁰⁸

Pikkukouluseminaarin hyväksytyjen sääntöjen mukaan seminaarin talous ja johtaminen kuuluivat oppilaitoksen johtokunnalle, jonka tuli asettaa seminaarille johtaja ja opettajat. Johtokunnan muodosti seitsemän henkilöä, jotka edustivat molempia sukupuolia ja joista yhden tuli olla tuomiokapitulin valitsema. Kuuden muun jäsenenkin piti nauttia tuomiokapitulin luottamusta, sillä tuomiokapituli hyväksyi henkilövalinnat muidenkin kuin oman jäsenensä suhteen. Jos johtokunnan jäsenistössä tapahtui muutoksia, tuomiokapitulin tuli vahvistaa uudetkin jäsenet tehtävään.⁴⁰⁹ Seminaarin johtajatattarelle säännöt eivät suoneet sijaa oppilaitoksen johtokunnassa sen ensi vuosikymmeninä⁴¹⁰. Sen sijaan johtokunnan muodostamistavan ja tuomiokapitulin kontrollin vuoksi kirkon ääni kuului vahvana pikkukouluseminaarin toiminnassa, olihan tämä ensimmäinen suomalainen alkukouluseminaari, jonka käynnistäjänä oli kirkon viranhaltija, pappi, mikä mahdollisesti vaikutti uuden oppilaitoksen kytkemisen vahvasti kirkkoon. Toisena syynä seminaarin nivomisessa kirkon yhteyteen saattoi olla se, että näin pyrittiin suojautumaan venäläisvaltaa vastaan.

Uutta ruotsinkielistä seminaaria ryhtyi johtamaan tarmokas opettaja Gertrud Ehrström⁴¹¹, joka oli akateemisen kodin kasvatti, opettajatartutkinnon ja yksityisen ylioppilastutkinnon suorittanut sekä kieliä opiskellut henkilö. Muita kokopäivätoimisia opettajia johtajan lisäksi seminaarilla ei ollutkaan, vaan opetustehtäviin palkattiin tuntiopettajia. Tuntiopettajuudesta oli se etu, että kukin opettaja oli oman oppialansa asiantuntija. Alkuaikoina opettajat vaihtuivat usein, etenkin taitoaineissa. Johtaja Ehrströmille lankesi siksi lähes yksin oppilaiden kasvatusvastuu.⁴¹²

Seuraavissa luvuissa käsitellään vuosisadan vaihteen ainoan ruotsinkielisen alkukouluseminaarimme toimintaa. Luvut perustuvat pääasiallisesti Cavoniuksen tutkimuksiin. Ehrströmin johtama Helsingin oppilaitos oli vankka vaikuttaja ruotsinkielisen kansanopetuksen kohottajana, ja siksi senkin käsittely on välttämätön tässä yhteydessä suomenkielisten alkukouluseminaarien rinnalla.

⁴⁰⁸ Cavonius, G. 1983, 22-23.

⁴⁰⁹ Cavoniuksen mukaan yksi johtokunnan jäsenistä tuli leimatuksi ”Bobrikovin miesten taholta” poliittisesti vaaralliseksi henkilöksi, ja sen tähden seminaari jäi vuonna 1905 ilman valtiopuuta. Leimattu Viktor Öhberg erosi tehtävästään. Johtokunnassa tuomiokapitulin asettama ensimmäinen jäsen oli pastori Ludvig Bengelsdorff. (Cavonius, G. 1983, 27).

⁴¹⁰ Cavonius, G. 1983, 27.

⁴¹¹ Helsingin ruotsinkieliseen pikkukouluseminaariin etsittiin sopivaa johtajaa pastori K. T. Brobergin kokoamassa piirissä, jossa asessorin rouva Ida Öhrnberg keksi suosittaa perhetuttaviansa lahjakasta 26-vuotiasta opettajatyttöä Gertrud Ehrströmiä tehtävään. Ehdotus hyväksyttiin. (Cavonius, G. 1983, 47-48).

⁴¹² Gertrud Ehrström oli Helsingin ruotsinkielisen naiskoulun käynyt, ”päästetty” ruotsalaisesta jatko-opistosta, ylioppilas ja suorittanut käytännölliset opettajanäytteet historiassa ja ruotsin kielessä jatko-opiston kasvatusopillisen johtokunnan edessä (Werkko, K.1909, 139); Cavonius, G. 1983, 47-48, 66.

3.4.2 Oppilaiksi opettajakokemusta hankkineita

Helsingin ruotsinkieliseen seminaariin hyväksytyjen oppilaiden alin ikä oli korkeampi kuin suomenkielisiin alkukouluseminaareihin sisään otettujen oppilaiden, koska sääntöjen 5. §:n mukaan oppilaaksi voitiin ottaa evankelisluterilaisia, hyvämaineisia ja ehtoollisella käyneitä miehiä ja naisia, joiden alin ikä oli 20 vuotta – Werkon seminaariin pääsivät neljä vuotta nuoremmatkin. Vuoteen 1909 saakka oppilaat valittiin ruotsinkieliseen pikkukouluseminaariin kansakoulutodistusten ja mahdollisten muiden meriittien perusteella. Ansioiksi luettiin hakijoille lisäopiskelu sekä opettajana toimiminen pyhä- tai alkukouluissa. Jopa yhdeksän kymmenestä seminaariin otetuista oli toiminut ainakin jonkin aikaa opettajina. Kansakoulun tai vastaavien tietojen lisäksi oppilaaksi otetulta vaadittiin ”*musikaalista korvaa*” ja hyvää ruumiinrakennetta. Lukuvuoden 1909–1910 alusta alkaen otettiin käyttöön pääsykokeet, koska hakijoiden tietotaso oli kohonnut. Seminaariin pyrkineiden määrä vaihteli vuosittain, mutta keskimäärin hakijoita oli 32 sinä aikana, jolloin seminaari toimi yksivuotisena.⁴¹³

Helsingin ruotsinkieliseen alkukouluseminaariin hyväksyttiin joka syksy eri määrä oppilaita, joiden lukuvuosimaksu oli säännöissä määrätty 30 markaksi. Vuosina 1897–1910 pienin kurssi oli 12 oppilaan suuruinen ja suurimmalla kursilla oli 25 oppilasta. Miesoppilaita seminaarissa oli harvoin: vain kolmella vuosien 1897–1910 kurseista opiskeli yksi mies. Hyväksytyillä oppilailta oli – samoin kuin suomenkielistenkin seminaarien oppilailta – koeaika, joka ruotsinkielisessä seminaarissa oli alkuvuosina vain kaksi kuukautta. Koeajan jälkeen johtokunta päätti oppilaitoksen johtajan kanssa, ketkä oppilaita olivat sopivia pikkukoulunopettajiksi, ja nimitti nämä varsinaisiksi oppilaiksi.⁴¹⁴

Gertrud Ehrströmin johtama seminaari oli yksityinen, eikä sillä ollut mitään edellytyksiä tukea oppilaitaan taloudellisesti, vaikka se toisesta toimintavuodestaan alkaen saikin valtion avustusta. Seminaarin ainoa keino auttaa opinhaluisia toispaikkakuntalaisia oli tarjota heille seminaarin internaatista⁴¹⁵ asunto⁴¹⁶, joka

⁴¹³ Cavonius, G. 1983, 52-56 ja 85.

⁴¹⁴ Cavonius, G. 1983, 85 ja 145-148; *Werkko ei todennäköisesti ollut tietoinen muutamasta miesoppilaasta, koska hän kirjoitti, että Helsingin ruotsinkielisessä seminaarissa opiskeli yksinomaan tyttöjä* (Werkko, K. 1909, 139).

⁴¹⁵ *Seminaarin asuntola perustettiin pastori Brobergin aloitteesta ja se tarjosi koulukodin pääsääntöisesti kahdeksalle oppilaalle 15 vuoden ajan ja peri oppilailta täysihoidosta varsin pienen kuukausimaksun, joka aluksi oli 25 markkaa ja nousi siitä myöhemmin 35 markkaan* (Cavonius, G. 1983, 56).

⁴¹⁶ *Muilla aiemmin perustetuilla alkukouluseminaareilla ei ollut oppilasasuntolaa. Werkon alkukouluseminaarin säännöissä kyllä todettiin, että ”koulun opettajisto oli velvollinen käymään*

oli monelle oppilaalle välttämättömyys opiskelujen mahdollistamiseksi, tulihan oppilaista varsin moni hyvin kaukaa, aina Ahvenanmaalta ja Pohjanmaalta saakka, koska oppilaat rekrytoitiin kaikista ruotsinkielisistä maakunnista. Useiden oppilaiden kotiolot olivat heikot. Monet heistä olivat kotoisin maataloista, torpista ja palstatiloilta, joukossa oli myös mäkitupalaisten ja vuokratilallisten lapsia. Saaristolaisia oli runsaasti, samoin käsityöläisten tyttäriä oli paljon. Perin harva oppilas tuli kodista, jossa vanhempien koulutustaso oli korkeahko. Alkukouluseminaari lieneekin ollut lähes ainoa mahdollinen opinväylä näille nuorille naisille. Seminaarin kasvatus- ja opetustyölle oppilaiden lähtötaso oli haasteellinen.

3.4.3 Opetussuunnitelma Ruotsin mallin mukaan

Cavoniuksen mukaan Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin ensimmäisen opetussuunnitelman laati pastori K. T. Broberg esikuvanaan Ruotsin vastaavat oppikurssisuunnitelmat. Yksivuotiseksi hyväksytyt seminaarin perustamissääädöksissä todettiin, että opetus voitiin laajentaa kaksivuotiseksi, jos asiat sitä vaativat. Oppilaitos aloitti kuitenkin yksivuotisena. Lyhyen koulutusajan vuoksi seminaari ei kyennyt antamaan oppilailleen opetusta sen enempää kuin kohtalaisesti laajennetun kansakoulukurssin. Sen lisäksi opetettiin pedagogiikkaa ja psykologiaa. Aluksi opiskeltavana oli seitsemän oppiainetta, mutta varsin pian opetusohjelmaan lisättiin käsityöt ja syksyllä 1900 vielä voimistelu.⁴¹⁷ Taulukkoon 4 on koottu ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin tuntijako, oppiaineet ja -ennätykset sellaisena, kuin ne olivat 1900-luvun alussa.

Taulukko 4. *Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin opetusohjelma*⁴¹⁸

<i>Oppiaine</i>	<i>Viikkotunnit</i>	<i>Oppisisällöt</i>
Uskonto (religion-kunskap)	5	Raamatun historian kurssi kytkettiin kansakoulun kurssiin, laajennettiin sitä lukemalla Raamattua, Lutherin Vähä-Katekismus, valittuja psalmeja, lyhyt kurssi kirkkohistoriaa
Äidinkieli ja kirjoitus (modersmå-let och välskrivning)	5+2 (kevätl:lla kaunokirjoitus vähäni 1:llä, sen sijalle voimistelua)	Kaunolukua ja harjoituksia tulkita sekä helpompia että vaikeampia lukukappaleita. Oikeinkirjoituksessa tärkeimmät säännöt, ainekirjoituksessa 10-12 ainetta, joista osa reproduktioita, osa itsenäisiä, aineista suurin osa kotona tehtäviä. Kieliopista tärkein muoto- ja lauseoppi. Kaunokirjoituksen täydellinen kurssi, kirjainten perusmuodot huolellisesti selittäen läpi, harjoituksia mustalle taululle kirjoittamisessa
Laskento (räkning)	4	Neljä laskutapaa kokonaisluvuin, metrijärjestelmä, desimaali- ja murtoluvut, yksi- ja moniehtoisia päätöslaskuja (regula de tri)

oppilasten luona asunnoissa”, mutta nämä asunnot olivat oppilaiden itse hankkimia yksityisiä vuokra-asuntoja. (Werkko, K. 1916 a, 18).

⁴¹⁷ Cavonius, G. 1983, 35-36.

⁴¹⁸ Cavonius, G. 1983, 33-40.

Historia (historia)	4	Sekä Suomen että yleinen historia kansakouluja varten
Maantieto (geografi)	3	Johdantokurssi matemaattiseen ja fyysiseen maantieteeseen. Seikkaperäinen kurssi Suomen maantieteestä, lyhyemmin Euroopan ja muiden maanosien maantieteestä. Opetus liitettävä johonkin kansakoulun oppikirjaan
Laulu (sång)	2	Lyhyt kurssi laulun teoriasta, psalmeja, lasten ja koululauluja, yksi- ja kaksiäänisiä lauluja
Käsityö (handarbete)	1,5	Lamppumatto, sukan neulonnan teoriaa, nilkkurit, naisen ja miehen paita
Voimistelu (gymnastik)	1 (kevätlk)	Yksittäisiä liikkeitä, marssiharjoituksia ja pikkukoululasten leikkejä
Pedagogiikka ja auskultointi (pedagogik, auskultering)	4	Havainto-, tahto- ja tunne-elämä, tärkein opetusopista ja kurinpito, kouluelämä ja kasvatus. Lyhyt kurssi pedagogiikan historiaan. Kunkin opettajan tehtävänä oli harjoitustuntien palautteissa antaa myös pikkukoulun erityispedagogiikan ohjausta. 8 kuukauden mittaisen työvuoden aikana oppilas velvollinen auskultoimaan lokakuusta alkaen vähintään 4 t/viikko Helsingin alemmissa ja ylemmissä kansakouluissa. Kuunneltavia oppitunteja vähintään 100 jaettuina eri oppiaineiden kesken

Taulukossa 4 esitelty Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin opetusohjelma käsitti kaikkiaan 30,5 viikkotuntia, puolitoista tuntia vähemmän kuin Helsingin suomalaisen esiseminaarin ohjelma samaan aikaan. Uskonnolla ja äidinkielellä oli molemmissa Helsingin alkukouluseminaareissa sama painotus ja samansisältöiset oppikurssit. Muiden oppiaineiden vertaaminen on vaikeampaa, koska oppiainanimikkeet, jopa oppiaineet itsekkin erosivat toisistaan näiden kahden seminaarin opetusohjelmissa. Ruotsinkielisessä seminaarissa opiskeltiin voimistelua ja käsitöitä, joita Werkon suomenkielisen seminaarin opetusohjelmissa (taulukko 3) ei vielä sen alkuvuosina ollut. Ruotsinkielisen seminaarin opetusohjelmassa ei taas ollut piirustusta, ei soiton opetusta eikä luonnonhistoriaa. Vuosisadan vaihteessa Werkon oppilaitoksessa panostettiin laskennon opetukseen kuusi viikkotuntia, kun samaan aikaan ruotsinkielisessä pikkukouluseminaarissa laskentoa opetettiin neljä viikkotuntia. Syytä oppituntien määrän eroon ei ole tiedossa, mutta ero saattaisi johtua siitä, että ruotsinkielisen seminaarin oppilaat olivat seminaariin tullessaan laskennon taidoiltaan suomenkielisiä seminaarioppilaita taitavampia kansakouluopintojensa perusteella. Pedagogiikan oppituntien määrä taas näissä kahdessa seminaarissa oli päinvastainen: ruotsinkielisessä seminaarissa pedagogiikkaa oli neljä viikkotuntia ja suomenkielisessä vain puolet siitä.

Ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin opetusohjelma läheni Werkon seminaarin opetustarjontaa sitten, kun sen oppiaineisiin lisättiin vuonna 1909 piirustus ja muovailu ja kolme vuotta myöhemmin luonnonhistorian opetus sekä harmonin ja pianon soitto vuonna 1914⁴¹⁹.

⁴¹⁹ Cavonius, K. 1983, 39.

Edellä taulukossa 4 esitetyn opetusohjelman lisäksi Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin oppilaiden velvollisuutena oli pitää syksyisin marraskuusta alkaen vähintään 14 opetusharjoitustuntia, jotka valmisteltiin yhdessä oppilastovereiden kanssa. Osa tunneista toteutettiin kaupungin alemmissa kansakouluissa, osa erityisissä harjoitusluokissa⁴²⁰, joihin oli yhdistetty oppilaita pikkukoulun molemmilta luokilta. Jokaisen seminaarin oppilaan oli pidettävä ainakin kolme harjoitustuntia uskonnossa, laskennossa, lukemisessa sekä kaksi tuntia laulussa. Näitä tunteja tuli olla seuraamassa 2–3 seminaarin muuta oppilasta, oppiaineesta vastaava seminaarin opettaja ja lisäksi oppilaitoksen johtaja, jos hän vain ehti tunnille. Harjoitusluokan opettaja antoi pidetyistä tunneista lyhyen kritiikin, mutta varsinainen kritiikki seurasi seminaarissa kaikkien oppilaiden läsnäollessa.⁴²¹

Ruotsinkielinen pikkukouluseminaari⁴²² poikkesi muista oman aikansa alkukoulusemineereistä muutenkin kuin opetuskielensä puolesta. Jo seminaarin perustaminen lähti liikkeelle toisin kuin maamme aiempien alkukoulusemineerien, jotka käynnisti sama kansakoululaitoksen piiristä tullut mies, joka sittemmin toimi myös seminaarin opettajana ja johtajana. Ruotsinkielisen pikkukoulusemi-

⁴²⁰ Varsinainen parannus seminaarin toiminnassa ja opetusharjoittelun järjestämisessä tapahtui 1.1.1912, jolloin oppilaitoksen vuotuinen valtionapu korotettiin 10 000 markkaan sillä ehdolla, että johtokunta hankki oman huoneuston tarpeellisine opetusvälineineen ja ylläpiti harjoituskoulua eli kaksiluokkaista alempaa kansakoulua sekä uudisti seminaarin siten, että se saattoi valmistaa ainakin 36 oppilasta vuosittain. Edellisten ehtojen lisäksi seminaarin tuli vuosittain antaa vuosikertomus laitoksen toiminnasta Porvoon tuomiokapitulille ja koulutoimen ylihallitukselle. Apuraha mahdollisti suuremman huoneiston vuokrauksen Kasarmikatu 14:sta ja oman kaksiluokkaisen harjoituskoulun perustamisen syksyllä 1912. Sitä ennen seminaarin heikko taloudellinen tilanne ei ollut suonut omaa harjoituskoulua. Harjoituskouluun palkattiin kaksi naisopettajaa, yksi kumpaakin luokkaa varten. Kiertolaisena vaeltaminen kaupungin eri kouluissa päättyi, ja koko oppilaitos pääsi vihdoin toimimaan samassa paikassa. Opiskelu ja harjoittelu sujuivat tästä alkaen kodikkaammassa hengessä. Harjoituskoulu nautti myös lasten vanhempien suosiota, sillä lapsia oli kouluun tarjolla enemmän kuin sinne vuosittain voitiin ottaa. ”Sisäänotto” harjoituskouluun oli 20 oppilasta. Helsingin kaupunki avusti koulun toimintaa sillä oppilaskohtaisella rahasummalla, joka kaupungin kansakouluissa käytettiin yhden oppilaan koulukustannuksiin (Cavonius, G. 1983, 34-40; Kerkkonen, K. 1916, 418-41); Suomenkielisen esiseminaarin johtaja Werkko närkästyi siitä, että ruotsinkielinen alkukouluseminaari sai ilmaiset harjoitusluokat kaupungilta ja hänen oma seminaarinsa joutui kustantamaan oppilailleen oman harjoituskoulun, johon Helsingin kaupunki ei edes johtajan pyynnöstä antanut avustusta. Muutenkin Werkko oli katkera ruotsinkielisen seminaarin talouteen, joka oli parempi kuin hänen oman seminaarinsa. Werkon mukaan ruotsinkielinen seminaari nautti 1,5 toimintavuotensa jälkeen senaatin 3500 markan avustusta, mutta suomenkielinen seminaari sai 2,5 toimintavuoden jälkeen 3000 markkaa. Werkko vaatikin ”tasapuolisuutta kansansivistysrienoissa!” (Werkko, K. 1903, 92-93); Werkko, K. 1909, 139.

⁴²¹ Cavonius, K. 1903, 38-39.

⁴²² Aluksi ahtaissa vuokratiloissa ja kiertolaisena toimineen ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin toiminta helpottui sitten, kun se pääsi muuttamaan Aleksanterinkatu 21:een Lägge hantverkskolan tiloihin. (Cavonius, G. 1983, 32-33).

naarin perustamishanketta lähti taas ajamaan kirkon piiristä henkilö, pastori K. T. Broberg, joka itse ei ryhtynyt oppilaitoksen opetustyöhön, joskin toimi seminaarin käynnistyttyä vuosina 1897–1901 oppilaitoksen johtokunnassa. Ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin johtajaksi ei valittu suomenkielisten seminaarien tapaan miestä, vaan kielitaitoinen nainen, joka tuli kulttuurikodista ja oli muiden oppiansioidensa lisäksi ylioppilas. Näin mittavaa opinto- ja kulttuuritaustaa ei ollut J. H. Tuhkasella eikä Kaarle Werkolla, jotka toimivat suomenkielisten alkukouluseminaarien johtajina samaan aikaan kuin Gertrud Ehrström.

Johtajaksi tullessaan Gertrud Ehrström oli iältään varsin nuori, 26-vuotias, kun taas mieskollegat olivat johtajiksi ryhtyessään toimineet opettajina pitkän rupeaman. Seminaarissaan Ehrströmillä ei ollut sitä valtaa, jota muiden seminaarien kollegoilla oli: Ehrström ei kuulunut johtamansa seminaarin alkuvuosikymmeninä johtosäännön mukaan edes oppilaitoksensa johtokuntaan eikä hänelle langennut siinä määrin asiantuntijatehtäviäkään kuin miespuolisille suomenkielisille kollegoille. Ehkä juuri tästä syystä Ehrströmille jäi tarmoa toimia pontevasti oman oppilaitoksensa ylläpitämiseksi ja kehittämiseksi. Suomalaisessa alkukouludiskurssissa ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin painoarvo ei kuitenkaan näyttäisi olleen samalla tavalla arvostettua kuin vastaavien suomenkielisten oppilaitosten, mihin sekä ruotsin kieli että johtajattaren sukupuoli saattoivat olla vaikuttamassa.

3.5 Piirijako kasvatti opettajatarvetta

3.5.1 ”Humbuugikursseilta” opettajia

Uutta vuosisataa lähestyttäessä ei alkukoulunopettajia varten ollut vielä yleisiä eikä yhtenäisiä kelpoisuusehtoja, koska vuoden 1866 kansakouluasetus sen paremmin kuin vuonna 1898 keisarin antama julistuskaan eivät määränneet minäänlaista ammattipätevyyttä alkukoulujen opettajille. Siksi kullakin kaupungilla oli omat määräyksensä vahvistetuissa kansakouluohjesäännöissä alakansakoulun opettajien kelpoisuudesta, vaativatpa monet kaupungit alakansakoulunopettajiltaan saman pätevyyden kuin yläkansakoulunopettajiltaan⁴²³, joiden kelpoisuusehtoja oli muutettu vuonna 1898 keisari Nikolai II:n antamalla julistuksella. Siinä määrättiin, että ylemmän kansakoulun opettajan tai opettajattaren virkaan ha-

⁴²³ Aminoff, K. G. 1914, 164; *Verkon mukaan kaupungeissa alemmat kansakoulut toimivat elimellisessä yhteydessä ylempien kanssa ja opettajien valmistus ja yleensä palkkauskkin oli säädetty samantasoiseksi kuin ylempissä kansakouluissa* (Verkko, V. 1916, 130).

kijan tuli näyttää, että hän oli suorittanut hyväksytyin ”päästötutkinnon” jossakin maamme kansakouluopettajaseminaarissa tai läpikäynyt joko sellaisen oppilaitoksen, jolla oli ”päästöoikeus” yliopistoon, tai vähintään kaksi luokkaa valtion naisia varten ylläpitämää jatko-opistoa. Seminaarin käymättömiltä opettajilta vaadittiin edellä mainitun pohjakoulutuksen lisäksi seminaarinopettajain edessä hyväksytyt kuulustelu niissä opetusaineissa, jotka eivät olleet kuuluneet pyrkijän aiempaan koulukurssiin, ja vähintään kaksi kuukautta kestänyt opetusharjoittelu seminaarissa. Julistuksen mukaan virkaan kelpaavista hakijoista, jotka määräjän kuluessa olivat ilmoittautuneet halukkaiksi tehtävään, johtokunta sitten määräsi – asiaa harkittuaan – opettajaksi siveellisesti nuhteettoman henkilön, jolla oli nuorison opettamiseen sopiva mielenlaatu.⁴²⁴

Kaupunkikoulujen kelpoisuussäädökset eivät koskeneet maaseudun alkukouluopettajia, joskin opettajien ammatillista koulutusta pidettiin maaseudullakin tärkeänä, vaikkei siellä opettajien virkoihin edellytetty seminaarivalmistusta. Werkon mukaan alkukouluopettajat olivat vuosisadan vaihteessakin koulutuksensa puolesta vielä varsin kirjavaa joukkoa. Mukana oli lukuvuoden mittaisen opettajavalmistuksen saaneita, kesäkursseilla oppinsa hankkineita ja jopa sellaisia, joiden ainoa opinlähde oli ollut kansakoulu. Viime mainitut olivat tulleet valituiksi opettajan tehtävään siksi, että kirkkoraadit olivat halunneet oman pitäjän lapsia opettajiksi.⁴²⁵

Alkukouluopettajain valmistusta koskeva ongelma kytikin koko 1800-luvun loppuvuosikymmenet, ja se otettiin jälleen kerran esiin vuonna 1899 kansakoulukokouksessa. Asian alustaja sekä valiokunta olivat sillä kannalla, että vuoden 1879 kiertokirjeen mukaiset kansakouluopettajien järjestämät kurssit olivat hyvin täyttäneet tarkoituksensa ja siksi niitä piti toimeenpanna entistä runsaammin, koska yksivuotiset alkukouluseminaarit eivät pystyneet valmistamaan riittävästi opettajia. Valiokunnan jäsen Högman otti asiaan toisenlaisen kannan. Hänen esittämässään ponnassa pidettiin tarpeellisena, että maamme hallituksen olisi pitänyt perustaa pientenlasten opettajien valmistamista varten seminaareja mallikouluineen. Högman piti kansakouluopettajien järjestämiä vuoden 1879 kiertokirjeen mukaisia kursseja väliaikaisesti tarpeellisina, mutta katsoi, ettei niiden avulla voitu valmistaa kykeneviä opettajia.⁴²⁶ Myös Werkko kohdisti terävää kritiikkiä kansakouluopettajien toimeenpanemia lyhytkursseja kohtaan. Hän muistutti, että ulkomailla nimitettiin tällaisia kuumina kesäviikkoina järjestettyjä valmistuskursseja ”humbuugi-kursseiksi”.⁴²⁷ Nämä ”humbuugikurssit” tuottivat kuitenkin Suomessa joka vuosi merkittävän joukon opettajia alkukouluun.

Opettajia tarvittiin jatkuvasti lisää, koska piirijakoasetus nopeasti lisäsi koulujen määrää ja kasvatti näin opettajatarvetta⁴²⁸. Oppilaat alkukouluissakin lisääntyivät: vuosisadan vaihteessa heitä oli kaikkiaan 194 457. Alkukoulujen op-

⁴²⁴ Aminoff, K. G. 1914, 163 ja 183; Soininen, M. 1914, 33-34; Laurila, J. 1923, 301.

⁴²⁵ Werkko, K. 1903, 95.

⁴²⁶ Seminaarikomitea 1922, 14-15; Cavonius, G. 1983, 16.

⁴²⁷ Werkko, K. 1903, 89 ja 95.

⁴²⁸ Henttonen, A. 2005, 93.

pilasluku oli kymmenessä vuodessa kasvanut noin viisi prosenttia.⁴²⁹ Koska oppilaiden ja koulujen lukumäärä kasvoi, tarvittiin lisää koulutettuja opettajia niin alkukoulun kuin yläkansakoulunkin tarpeisiin.⁴³⁰ Opettajatarpeen tyydyttämiseksi syntyi vuosisadan vaihteessa myös uusia kansakouluseminaareja⁴³¹.

3.5.2 Jyväskylään, Kotkaan ja Heinolaan alkukouluseminaarit

Lisääntyntä alkukoulujen opettajatarvetta tyydyttämään syntyi vuonna 1898 uusi pikku- ja kiertokoulunopettajaseminaari. Tällä kertaa uuden seminaarin kotipaikka oli sisämaassa (liite 3, kartta), Jyväskylän kaupungissa, jonne vuonna 1863 perustetun kansakouluseminaarin lehtori Nestori Ojala ja mallikoulunopettajat Herman ja Aurora Niemi perustivat yksivuotisen valmistuslaitoksen. Oppilaitokseen otettiin oppilaisiksi kansakouluseminariin pyrkiviä ja kiertokoulunopettajiksi aikovia henkilöitä. Seminaarilla oli samalla tavalla kaksitahoinen tavoite kuin Helsingissä Werkon seminaarilla: esiseminaarina toiminen ja opettajanvalmistus. Uuden oppilaitoksen johtajana aloitti ja toimi vuoteen 1912 saakka lehtori Ojala ja hänen jälkeensä J. N. Järvinen. Seminaari oli Porvoon tuomiokapitulin sekä koulutoimen ylläpidon valvonnan alainen. Oppilailta oli tilaisuus seurata Jyväskylän kansakouluseminaarissa kasvatus- ja opetusopin luentoja, joita vuodesta 1905 alkaen piti seminaarin kasvatus- ja opetusopin lehtori, alkuopetuspedagogi Kaarle Oksala. Käytännöllinen opetusharjoittelu tapahtui koko oppilaitoksen toiminnan ajan kaupungin pientenlastenkoulussa, joka liitettiin seminaarin piiriin. Sitä johti kansakouluopettajatutkinnon suorittanut naisopettaja. Melinin mukaan Jyväskylän pikkukouluseminaarissa oli Suomen alkukouluseminaarien tasokkain opettajakunta.⁴³²

⁴²⁹ Verkko, V. 1916, 137.

⁴³⁰ Piirijakoasetus velvoitti perustamaan uusia kouluja. Vaikka lasten koulunkäynti lisääntyi 1800-luvun lopulla, niin vuonna 1896 kouluopetusta vailla oli vielä 11 776 lasta. Samaan aikaan kiinteissä kansakouluissa kävi oppilaita 79 322, pientenlasten kouluissa 12 699, kiertokouluissa 19 2832 ja muissa kouluissa 146 764. Kouluopetusta vailla oli vielä 11 776 lasta. Lukuvuonna 1897-1898 maaseudulla oli 1510 kansakoulua, joista 1220:ssa pidettiin pikkulasten koulua, jota kävi 40 729 lasta. Maaseudun kansakouluissa samaan aikaan oli 68 654 ja kaupunkien kansakouluissa 24 066 oppilasta. Kansakouluissa opetti yhteensä 1706 opettajaa, joista naisia oli hieman alle puolet eli 830. (Suomen Virallinen tilasto Suomenmaan kansanopetuksen tilasto 1897 ja Suomen virallinen tilasto X. Suomen kansanopetuksen tilasto 1900).

⁴³¹ Vuosisadan vaihteen uudet kansakouluseminaarit perustettiin Raaheen ja Raumalle v. 1896, Heinolaan 1899 ja Kajaaniin 1900 (Nurmi, V. 1995, 119-155).

⁴³² Verkko, K. 1903, 93; Johtaja Herman Niemi oli Jyväskylän seminaarista valmistuttuaan suorittanut yliopistolliset tutkinnot dogmatiikassa ja siveysopissa, kasvatusopissa, suomen kielessä ja kirjallisuudessa sekä Pohjoismaiden historiassa. Niemellä oli laaja ja monipuolinen kirjallinen toiminta taustanaan. Jyväskylän seminaarin maantiedon ja käsitöiden opettaja Aurora

”Preparantti” eli Jyväskylän alkukouluseminaari, samoin kuin Tuhkasen, Werkon ja Ehrströmin johtamat oppilaitokset, sai 3000 markan vuotuisen valtionapurahan⁴³³, joka kylläkin lakkautettiin Jyväskylän alkukouluseminaarilta vuonna 1915. Lakkautuksen syynä oli se, että pikkukouluseminaarin oppilaista vain heikoimmat siirtyivät alkuopetustyöhön, mikä taas johtui siitä, että suuri määrä oppilaista pyrki alkukouluseminaarin käytyään kansakouluseminaarin ja piti näin yksivuotista oppilaitosta esivalmennuksenaan seminaarin pääsyttökintoa varten.⁴³⁴

Uuden vuosisadan alussa, neljä vuotta Jyväskylän alkukouluseminaarin perustamisen jälkeen, alkukoulujen opettajanvalmistus jälleen lisääntyi. Vuonna 1902 opettajakandidaatti Voldemar Müller⁴³⁵ avasi Kotkassa seminaarin kansakoulun yhteydessä. Naisopettajien kouluttamista varten tarkoitettu seminaari sai Kotkan kansakoulujen johtokunnalta suojelemaan vastaanoton, ja johtokunta luovutti seminaarille pulpetteja sekä antoi oppilaita kaksiluokkaisen harjoituskoulun perustamista varten. Yhtä suojele ei ollut uutta seminaaria kohtaan kenraalikuvernööri, joka epäsi valtionavustuksen, vaikka koulutoimen ylihallituksen tarkastuksen perusteella seminaari oli todettu valtionapuun oikeutetuksi.⁴³⁶ Toimittuaan neljä vuotta omin varoin seminaari sai vuonna 1906 ensimmäisen kerran valtionapua, joka kuusi vuotta myöhemmin korotettiin 7000 markkaan. Korotetun apurahan ehdoksi asetettiin ensinnäkin se, että oppilaitoksen tuli valmistaa vuosittain vähintään 36 opettajaa ja toiseksi se, että seminaarin tuli kohentaa opetus- ja havaintovälineitään. Lisäksi oppilaitoksen johtaja velvoitettiin anta-

Niemi oli Jyväskylän seminaarin käynyt opettaja. Kolmas omistaja ja opettaja oli Nestor Ojala, joka oli fil. kand. ja toiminut Viipurissa ja Helsingissä matematiikan ja fysiikan lehtorina ennen tuloaan Jyväskylän seminaarin matematiikan lehtoriksi. Ojalalla oli Niemen tavoin kirjallista toimintaa. Kiertokouluseminaarissa toimi edellisten lisäksi opettajina myös Ada Ojala, Juho Nestor Järvinen ja Kaarle Johannes Oksala. Ensin mainittu oli Helsingin suomalaisen jatko-opiston käynyt, Järvinen oli valmistunut Jyväskylän seminaarista ja suorittanut lisätutkinnot kasvatustutkinnossa, suomen kielessä sekä dogmatiikassa ja siveysopissa. Oksala oli fil. kand. ja kasvatustutkinnon suorittanut Jyväskylän seminaarin lehtori. (Werkko, K. 1909, 139-140); Halila, A. 1949 a, 142; Nurmi, V. 1964, 184; Syrjä, U. 1973, 16; Melin, V. 1977, 201; Nurmi, V. 1979, 81; Melin, V. 1980, 229.

⁴³³ *Oppilasmaksu seminaarissa oli 40 markkaa lukukaudelta (Melin, V. 1977, 201).*

⁴³⁴ *Vuosina 1898-1909 seminaarissa opiskeli 475 oppilasta, joista 461 sai noina vuosina päästötodistuksen (Werkko, K. 1909, 139); Halila, A. 1949 a, 142; Toiminta seminaarissa päättyi v. 1916 (Syrjä, U. 1973, 16); Melin, V. 1977, 201; Melin, V. 1980, 229.*

⁴³⁵ *Johtaja Voldemar Lambert Müller oli ylioppilastutkinnon jälkeen suorittanut kansakoulunopettajatutkinnon Sortavalan seminaarissa. Sen lisäksi hänellä oli yksityiset tutkinnot pedagogiikassa, kirkkohistoriassa, dogmatiikassa ja siveysopissa sekä ruotsin kielessä. Julkisen opettajakandidaattitutkinnon hän oli suorittanut juuri ennen vuosisadan vaihtumista. Müller oli osallistunut suomalaisessa ja ruotsalaisessa normaalilyseossa ja toiminut erilaisissa opettajatehtävissä ennen pikku- ja kiertokouluseminaarin perustamista. (Werkko, K. 1909, 140).*

⁴³⁶ *Werkko, K. 1903, 93; Werkko, K. 1909, 140; AoL 1919, 11,172; Kotkan historia II 1955, 176; Syrjä, U. 1973, 16; Melin, V. 1977, 201; Waris, H. 1978, 29.*

maan seminaarin toiminnasta vuosittain kertomus Savonlinnan hiippakunnan tuomiokapitulille ja koulutoimen ylihallitukselle.⁴³⁷ Seminaarissa toimi johtaja Müllerin opettajatovereina kaksi päätoimista henkilöä.⁴³⁸

Samana vuonna, jolloin Müller perusti seminaarinsa Kotkaan, aloitti Heinolassa, itäisessä Hämeessä (liite 3, kartta), lyhytikäiseksi jäänyt alkukouluseminaari, jota perustamassa olivat seminaarinlehtorit J. Lindén ja K. Hildén. Oppilaitoksessa oli runsaasti oppilaita.⁴³⁹

3.5.3 Lisää alkukouluseminaareja

1900-luvun alussa syntyi myös Pohjanmaalle opettaja Kaarlo Vesalan⁴⁴⁰ perustamana yksivuotinen esiseminaari. Werkon mukaan tämä Kuortaneen kirkonkylään (liite 3, kartta) perustettu seminaari juonsi juurensa niistä opettajia valmistaneista kursseista, joita pidettiin vuodesta 1896 alkaen Tyrvällä ja jotka jatkuivat sittemmin Kuortaneella Vesalan muutettua sinne. Kesällä 1902 Vesala yhdisti opettajavalmennukseensa erityiset kurssit sellaisia toimessa olleita kiertokoulunopettajia varten, jotka eivät olleet saaneet opettajatehtävää varten minkäänlaista valmistusta. Näitä opettajia varten järjestetty koulutus jatkui kansakouluseminaareihin valmistavan kurssin päätyttyä vielä pari viikkoa. Kesän 1902 jälkeen vas-

⁴³⁷ *Kerkkonen, K. 1916, 418; Werkon mukaan valtionavun kieltämisen syynä aluksi oli saronajan valtiollisten henkilöiden vainoaminen "valtiollisten mielipiteiden" tähden. Müllerin yksivuotiselle pikku- ja kiertokouluseminaarille valtio myönsi vasta kolmannella hakukerralla vuonna 1906 avustusta 4000 mk ja saman verran seuraavanakin vuonna, jolloin seminaarissa oli 30 oppilasta. Oppilaitos kärsi valtionapua odotellessa taloudellisia vaikeuksia ja sen vuoksi seminaarin johtajan oli pakko mennä kolmantena toimintavuonna ansiotyöhön sanomalehteen. Sitten kun Kotkan kaupunki ryhtyi tukemaan oppilaitosta anniskeluyhtiön voittovaroista, seminaarin toiminta pääsi jatkumaan. Oppilasmaksu yhdeltä lukuvuodelta oli 50 markkaa (Werkko, K. 1903, 93; Werkko, K. 1909, 140; AoL 1919, 11, 172; Kotkan historia II 1955, 176; Syrjä, U. 1973, 16; Melin, V. 1977, 201; Waris, H. 1978, 29).*

⁴³⁸ *Johtajattarena työskenteli Hilma Ahlgren, joka oli käynyt Hämeenlinnan kuusiluokkaisen tyttökoulun sekä sen lisäksi suorittanut jatko-opiston Helsingissä. Ahlgren oli hoitanut opettajan tehtäviä ennen Kotkaan tuloaan Vaasassa ja Iitissä. Kolmanneksi opettajaksi seminaari sai valtionavustuksen alkamisen myötä Betty Müllerin, joka oli tyttökoulun ja jatko-opiston käynyt henkilö. Kolmen varsinaisen opettajan lisäksi seminaarissa toimi tuntiopettajia käsitöissä, laulussa ja kirjanpidossa. (Werkko, K. 1909, 140).*

⁴³⁹ *Werkko, K. 1903, 93; AoL 1919, 11, 19; Halila, A. 1949 a, 142; Syrjä, U. 1973, 16; Melin, V. 1977, 201.*

⁴⁴⁰ *Johtaja Kaarlo Vesala oli vuonna 1887 Jyväskylän seminaarista valmistunut kansakoulunopettaja, joka ennen seminaariin menoaan oli käynyt maanviljelyskoulun. Tyrvällä kansakoulunopettajana ollessaan Vesala toimi sivutoimisena saarnaajana Sammaljoen saarnahuonekirkossa, sillä hän oli suorittanut saarnalupatutkinnon. (Werkko, K. 1909, 186; AkkL 1941, 4, 59).*

taavanlaisia kursseja jatkettiin, ja niitä oli vielä 1910-luvullakin joka kesä. Vuoden 1903 syksyllä alettiin edellä mainittujen kurssien lisäksi valmistaa Kuortaneella koko lukukauden ajan kansakoulun yhteydessä muutamia kiertokoulunopettajia koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeessä 31.10.1879 säädetyllä tavalla. Näin tapahtui kolmena peräkkäisenä vuotena, kunnes kursseista kehittyi vuonna 1906 koko lukuvuoden mittainen oppilaitos⁴⁴¹. Vuosittain oppilaitoksessa oli keskimäärin sata oppilasta, jotka kukin maksoivat 40 markan lukukausimaksun. Kuortaneelle oppilaat tulivat eri puolilta Suomea, aina Lapista ja Venäjän rajalta saakka.⁴⁴² Seminaarissa toimi kaksi päätoimista opettajaa, jotka lukuvuonna 1909–1910 olivat kansakoulunopettajat M. Luukko ja Alma Määttä. Lisäksi oli sivutoimisia opettajia⁴⁴³. Verrattuna vastaavan ajan Jyväskylän alkukouluseminariin Kuortaneen seminaarin opettajavoimat olivat vähäiset ja opettajien koulutustausta oli varsin vaatimaton.

Ennen vuotta 1906⁴⁴⁴, jolloin Kuortaneen esiseminaari perustettiin, kaikki aiemmat alkukouluseminaarit, samoin kuin maamme kaikki kansakouluseminaarit, oli sijoitettu kaupunkeihin. Kuortane lienee siten Suomessa ensimmäinen maalaispaikkakunta, joka sai opettajia valmistaneen seminaarin. Vesalan avaama oppilaitos menestyi maaseudulla hyvin ja koulutti keskimäärin 52 oppilasta vuodessa eli enemmän kuin mikään muu Suomen alkukouluseminareista. Sen yhteydessä toimi harjoituskoulu, jonka resurssit eivät aika ajoin riittäneet opetusharjoitteluun opiskelijoiden suuren määrän vuoksi, ja siksi opetusharjoittelua oli järjestettävä myös Kuortaneen kirkonkylän kansakoulun alimmilla luokilla. Seminaarin perustamisen jälkeenkin Vesala⁴⁴⁵ jatkoi 6–7 viikon mittaisia kesäkurssiaan, joihin liittyi talvijakso, aina vuoteen 1916 saakka. Opiskelijamäärät näilläkin kursseilla olivat suuria: 75–100 oppilasta.⁴⁴⁶

⁴⁴¹ Werkko, K. 1909, 186.

⁴⁴² Melinin mukaan Kuortaneella oli pidetty jo vuodesta 1896 alkaen kesäkurssseja, joiden opetusohjelmalla oli käytetty koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeellä 31.10.1879 määräämää ohjelmaa (Melin, V. 1980, 226); Klemetin mukaan Vesala tuli Tyrväältä Kuortaneelle vuonna 1902 (Klemetti, H. 1987, 399).

⁴⁴³ Werkko, K. 1909, 186.

⁴⁴⁴ Syrjä pitää Kuortaneen seminaarin perustamisvuotena vuotta 1913, jolloin sille myönnettiin valtionapu. Seminaarin lopettamisvuodeksi Syrjä ilmoittaa vuoden 1923 (Syrjä, U. 1973, 16).

⁴⁴⁵ Vesalan moninainen toiminta sai arvostelua osakseen, ja kouluhallitus kielsikin Vesalta opettamisen kansakoulussa opettajanvalmistustyön ohessa. Tätä kieltä pidettiin tulevaisuuden kannalta ennakkopäätöksensä, joka olisi koskenut muitakin kansakoulunopettajia, jotka valmistivat alkukoulunopettajia. Päätös edellytti, että opettajanvalmistus ja kansakoulun opetustyö vaativat kumpikin eri henkilön. (Melin, V. 1980, 227).

⁴⁴⁶ Klemetti kirjoitti Kuortaneen pitäjän 300-vuotisjuhlauskaisussa: ”Tyrväältä Kuortaneelle kirkonkylän kansakoulun opettajaksi v. 1902 muutettuaan, opettaja Kaarlo Vesala jo seuraavana kesänä pani toimeen valmistuskurssit seminaariin pyrkijöitä varten. ... Näistä kursseista kehittyi myöhemmin valtionapua nauttiva, virallisen tarkastuksen alainen 1-vuotinen kiertokoulunopettajaseminari, joka opettaja Vesalan johdolla, hänen samanaikaisen kansakoulutyönsä ohella, toimi 12 vuotta.” (Klemetti, H. 1932/1987, 399); Melin ilmoitti teoksensa sivulla 226 valtionavun alka-

Koulutoimen ylihallitus näyttää suhtautuneen 1900-luvun alussa suopeasti alkukoulunopettajien valmistamiseen, koska määrärahoja myönnettiin sekä uusille oppilaitoksille että erilaisille kesäkursseille. Kuortaneen oppilaitos oli tosin poikkeus, sillä se sai ensimmäisen valtionapunsa vasta vuonna 1913. Kaikki uudet alkukouluseminaarit eivät menestyneet yhtä hyvin kuin Vesalan seminaari Kuortaneella. Lyhytikäiseksi jäi Matti Leinosen Äänekoskelle vuonna 1911 perustama kaksivuotinen seminaari, joka ei edes käynnistynyt kunnolla, vaikka saikin valtionapua. Sillä ei ollut omaa harjoituskoulua, vaan opetusharjoittelu tapahtui paikkakunnan pikkulastenkoulussa. Oman aikansa muista alkukouluseminaareista Äänekosken seminaari poikkesi siinä, että oppilaitokseen sai koulutoimen ylihallituksen puoltosuosituksen mukaan ottaa oppilaiksi etupäässä vain naisia⁴⁴⁷ eikä oppilailta saanut periä maksuja.⁴⁴⁸ Seminaari pystyikin valmistamaan vain yhden oppilaspolven ja lakkasi jo vuonna 1913. Saman kohtalon koki Elin Keravuoren vuonna 1914 Naantaliin perustama alkukouluseminaari, jolle ei myönnetty lainkaan valtionavustusta.⁴⁴⁹

1900-luvun alussa toimi esiseminaareja lyhyen ajan myös Oulussa ja Tampereella. Oulussa seminaari oli yksilukukautinen, ja siinä valmistettiin oppilaita myös kauppakouluja varten. Oppilaitosta johtivat opettajat J. Kokko ja M. Pallari. Tampereen kymmenviikkoista valmistuskoulua, joka oli suunnattu valmennukseksi seminaareihin pyrkijöille sekä kiertokoulunopettajiksi aikoville, johti opettaja Lindholm. Koulu toimi vain muutamia vuosia. Esiseminaarien perustamisyrittäjiä lienee ollut muitakin kuin edellä mainitut. Werkon mukaan ainakin paimiolainen A. Björck anoi esiseminaarin perustamista.⁴⁵⁰

Koska valtio ei eri puolilta tulleiden esitystenkään jälkeen suostunut perustamaan autonomian ajalla alkukouluseminaareja, yksityiset henkilöt perustivat niitä. Eripituisia ja erilaisia valmistuskursseja ja -kouluja syntyikin useita. Sitä, milloin mikin alkukouluseminaari tai -koulu on syntynyt, milloin taas lakannut, ei ole voitu tarkasti määrittää, koska useimmat valmistuslaitoksista toimivat aluksi kurssimuotoisina. Kuikka ilmoittaa niitä olleen 1900-luvun alkupuolella kahdeksan⁴⁵¹. Werkon mukaan vuonna 1904 erilaisia esi- ja kiertokouluseminaareja toimi maassa kahdeksan tai yhdeksän⁴⁵². Näiden 8–9 valmistuslaitoksen lisäksi annettiin kurssimuotoista alkukoulunopettajien valmistusta vuosina 1905–

neen v. 1913, mutta sivulla 228 hän totesi, että valtionapua tuli vasta vuodesta 1917 (Melin 1980, 226-228). Klemetin antamaan tietoon nojaten voitaneen päätellä, että todellinen valtionavun alkamisvuosi on 1913.

⁴⁴⁷ *Alkukoulujen opettajistossa oli tapahtunut oleellinen muutos, naisistuminen. Kun vuonna 1893 alkukoulunopettajista naisten osuus oli 40,2 %, uudelle vuosisadalle tultaessa naisia oli jo enemmistö, 64,6 %. (Verkko, V. 1916, 137).*

⁴⁴⁸ *Muissa vastaavissa laitoksissa oppilailta perittiin 30-50 markan maksu lukuvuodessa.*

⁴⁴⁹ *Werkko katsoi, ettei kaksivuotinen seminaari vetänyt oppilaita ja siksi seminaarin oli lopetettava (Werkko, K. 1916 b, 16); Melin, V. 1980, 226-227.*

⁴⁵⁰ *Werkko, K. 1903, 93; Halila, A. 1949 a, 142.*

⁴⁵¹ *Kuikka, M. T. 1989.*

⁴⁵² *Werkko, K. 1903, 93.*

1921 ainakin seuraavilla paikkakunnilla: Paimiossa, Kuopiossa, Kauvatsalla, Kaavilla, Finbyssä, Lappeella, Muuruvedellä ja Seinäjoella.⁴⁵³ Opettajien ansioluetteloista saattaa löytää ennen tuntemattomiakin alkukoulunopettajain valmistuskouluja, kuten esimerkiksi Kaarle Werkon alkukouluseminaarissa toimineen opettaja Amanda Adolfiina Salaman ansioluettelosta käy ilmi: "... käynyt *Leppävirran Kurjalanrannan pikku- ja kiertokoulunopettajien valmistuskoulun...*"⁴⁵⁴. Oliko opettaja Salama saanut valmistuksensa Kurjalanrannassa kansakoulunopettajan ohjauksessa koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeen 31.10.1879 mukaisesti vai onko Kurjalanrannassa pidetty kesäisin valmistuskursseja, selvinnee myöhemmissä tutkimuksissa.

3.5.4 Tuhkasen seminaarin uusi opetussuunnitelma

Hämeenlinnassa vuonna 1890 aloittanut kierto- eli pikkukouluopettajaseminaari, ns. Tuhkasen seminaari, jatkoi työtään alkukoulunopettajien valmistamiseksi keskeytyksettä 1900-luvun puolella. Käytännössä seminaari toimi merkittävästi myös esiseminaarina, koska useat valmistuneista opettajista hakeutuivat kansakouluseminaareihin oppilaiksi.⁴⁵⁵

Tuhkasen seminaarin työjärjestystä muutettiin taulukon 2 mukaisesta alkuvuosien suunnitelmasta. 15. toimintavuoden opetussuunnitelman oppiaineet on koottu taulukoksi 5.

Taulukko 5. *Tuhkasen kiertokouluseminaarin työjärjestys ja oppiennätykset lv. 1904–1905*⁴⁵⁶

<i>Oppiaine</i>	<i>Vt</i>	<i>Oppiennätykset</i>
Uskontoa	6	Sundvallin Raamatun historian ⁴⁵⁷ ohella yleissilmäys Pyhän historian erityisten aikakausien vaiheisiin ja Jumalan kasvattavaan toimeen ihmiskunnan ja liittokansan valmistamisessa lunastusta vastaanottamaan. UT:n kertomusten ohella profeettain ennustusten täytäntöä Vapahtajan opissa ja elämässä ja kuinka Hän on kaikissa asettanut itsensä meille täydelliseksi opettaja-esikuvaksi. Apostolien tekoraamatun mukaan katsaus apostolisen aikakauden kirkon vaiheisiin. Lutherin vähä katekismus ja kristinoppikirja, selityksiin sovellettu Raamatun historian kertomuksia, selityskirjoina Tuhkasen Raamatun historian selityksiä ja Soncken selityksiä.

⁴⁵³ Melin, V. 1980, 223-224.

⁴⁵⁴ Werkko, K. 1916 a, 59.

⁴⁵⁵ Syrjä, U. 1973, 94.

⁴⁵⁶ Tuhkanen, J. H. 1905, 60-63.

⁴⁵⁷ *Tammisen mukaan vuosisadan vaihteessa alakoulujen uskonnon kurssi oli melko yhtenäinen ja kouluissa luettiin sekä Vanhan että Uuden testamentin kertomuksia. Lapsilla oli uskonnossa käytössä oppikirjoja, joiden käyttöönottoon vaikutti ehkä eniten se, että sekä ruotsin- että*

Kirkkohistoriaa	1	Bergrothin kirkkohistoria kansakouluja varten, lavennettu suusanallisesti ⁴⁵⁸
Äidinkieltä	7	Oikeinkirjoitus: Raitio: Oikeinkirjoitusharjoituksia, varmistettu kieliopissa esiintulleet asiat ne viivottamalla merkitty, ainekirjoituksessa syyslk:lla 7 mukaelmaa, kevätlk:lla 4 ainetta: Eräs työpäivä koulussamme, Kotipitäjäni luonto, Tunne itsesi, vapaa aine sekä yksi seuraavista Fredrik suuri tai Suomen laululinnut tai Urheilu tai Mitä hyötyä on puutarhan hoidosta. Kirjallisuus: Kalevala pääpiirteissään tutustuen eri henkilöiden luonteeseen, Kiven Lea, Klanevassin esitelmä Mitä nuoriso saa vaatia kirjailijoilta, runonlausuntaharjoituksia
Maantietoa	2	H. Sohlbergin kirja Kansakoulun maantieto laajentamalla, karttoja ja kuvia
Historiaa	5	A. Noposen yleinen historia kansakouluja varten, Y. K. Yrjö-Koskisen ja O. A. Forströmin Suomen historia sekä seurattu B. F. Godenhjelmin Suomalaisen kirjallisuuden historiaa
Laskentoa	4	Wilskmanin laskuoppi, neuvoja laskennon havainnolliseen esittämiseen
Opetusoppia	3	Boxströmin sieluopin pääkohdat, Wallinin kasvatus- ja opetusopista 5-8 luvut ja J. H. Tuhkasen Käytännölliset ohjeet uskonnon, laskennon, sisällyksen ja kaunokirjoituksen opetuksessa. Käytännöllisiä opetusharjoituksia luokan kesken kerran viikossa. ⁴⁵⁹
Kaunokirjoitusta	1	”Oppilaita opastettu harjoitusaineen kehittämistä helpommasta vaikeampaan”
Laulua	5	H. Nybergin vihkojen (4) mukaan äänen tapaamista, yksinäisesti opittu veisaaman noin 100 virttä ja useita lauluja ”naisköörille” sovitettuina, nuottiopissa Almqvistin musiikkioppi seminaareja varten.
Virsikanteleen soittoa	2	Virsikanteleen soitossa harjoiteltu soittamaan 40 virttä M. Nybergin vihoista
Yhteensä	36	

Uudelle vuosisadalle tultaessa Tuhkasen kiertokouluseminaarin oppilaiden työviikko piteni kuudella oppitunnilla. Yhä edelleen keskeisin oppiaine oli uskonto, jonka oppisisältöjä Tuhkanen⁴⁶⁰ itse oli kehitellyt. Uskonnosta haettiin

suomen kielillä oli v. 1898 ilmestynyt F. W. Sundvallin ”Raamatun historia”. Ainakin Tammissaaren harjoituskoulussa käytettiin lv:sta 1900-1901 lähtien samaa Sundvallin raamatunhistorian kirjaa kuin Tuhkasen seminaarissa. Sundvallin kirja oli muita raamatunhistorioita enemmän käytössä alakouluissa. (Tamminen, K. 1967 a, 86, 91, 93).

⁴⁵⁸ Iisaloon mukaan kirkkohistoria oli kansakouluissa ”syrjäinen” oppiaine, vaikka se kuului-kin niin kansa- kuin oppikoulujen opetusohjelmaan. Jyväskylän kansakouluseminaarissa sekä sen harjoituskoulussa opiskelevat tutustuivat kirkkohistorian opetukseen. (Iisalo, T. 1968, 330).

⁴⁵⁹ Seminaarityönsä ohessa ja ennen seminaarijohtajuuttaan J. H. Tuhkanen kirjoitti ahkerasti. Hänen kynästään on lähtenyt yksitoista oppikirjaa, opettajan ohjekirjoja kuusi ja lisäksi muita julkaisuja (Tuhkanen, J. H. 1905, 58). Werkko on luetellut Tuhkasen kirjallisia julkaisuja 20 kappaletta (Werkko, K. 1909, 136); Syrjä, U. 1973, 117-165; Eräät Tuhkasen oppi- ja ohjekirjoista olivat käytössä kansakoulujen lisäksi joissakin seminaareissa ja niiden harjoituskouluissa (Iisalo, T. 1968, 330).

⁴⁶⁰ Johtaja Tuhkaselle uskonnollisuus oli köyhän sotkamolaiskodin perua. Sokea äiti oli ollut harras rukoilija ja virrenveisaaja. Äidiltä ”Junnu”-poika oli oppinut syvän harrasmielisyyden. Jo lapsena hän saarnasi kyläläisten ihmeeksi kuin pappi. Ala-alkeiskoulun käytyään Tuhkanen kävi

mallia ns. hyvän opettajan esikuvalla, joksi seminaarissa oli asetettu Jeesus⁴⁶¹. Johtaja Tuhkasen henkilökohtaisilla ominaisuuksilla, tuon ajan hengellä sekä seminaarin tehtävällä valmistaa opettajia etupäässä kirkollisiin alkukouluihin voitaneen selittää uskonnon vahvaa osuutta opetusohjelmassa. Virsien laulaminen ja soittaminen lisäsivät oppilaitoksen hengellistä panosta – ja virsiä todella opittiin yhdessä vuodessa kunnioitettava määrä: laulettiin sata ja sen lisäksi parhaimmat oppilaat soittivat yli 70 koraalia⁴⁶².

Uskonnon vankasta painotuksesta huolimatta vuonna 1905 kiertokouluseminaarissa oli ns. maallisille aineille varattu enemmän sijaa opetusohjelmassa kuin edellisellä vuosikymmenellä. Varsinkin historian osuus oli mittava, lähes seitsemäs osa viikkotuntimäärästä. Lukuvuoden 1904–1905 jälkeen, jolloin seminaarin johtaja oli virkavapaalla, uudeksi oppiaineeksi lisättiin terveystoppi. Ensimmäisten 15 toimintavuoden aikana seminaarin oppikirjavalikoima laajeni, ja oppikirjojen joukossa oli jo useita johtaja Tuhkasen omia teoksia. Ainoastaan Wallinin kasvatus- ja opetusoppi pysyi samana oppikirjana näinä vuosina. Muut oppikirjat aina laskuoppia myöten vaihtuivat. Kirjastoa ei oppilaitoksella ollut, vaan oppilaat käyttivät kaupungin kirjastoa.⁴⁶³

Tuhkasen seminaarin opetusohjelmaan ei kuulunut käsitöitä, jotka olivat kansakouluseminariemme opetusohjelmassa⁴⁶⁴. Tähän epäkohtaan huomionsa kohdisti koulutoimen ylläpidon tarkastaja O. Rauhamaa, joka ihmetteli Tuhkasen seminaarissa kahta seikkaa: kirjaston puutetta sekä käsityön puuttumista niin seminaarin kuin harjoituskoulunkin opetusohjelmista⁴⁶⁵. Selitys käsityön puuttumiseen saattaa piillä siinä, että johtaja Tuhkanen tähdensi oppilaitoksensa tehtäväsaraksi opettajanvalmistuksen kirkollisiin kierto- ja pikkukouluihin⁴⁶⁶, ei siis alakansakouluun. Luonnontietokin pääsi oppiaineiden joukkoon alkuaikeiden

kolme lukukautta Suomen Lähetyskoulua Helsingissä (Tuhkanen, J. H. 1905, 57; Verkko, K. 1909, 135; Syrjä, U. 1973, 20-24).

⁴⁶¹*Tuhkasen poika pastori Usko Tuhkanen toimi seminaarissa välillä opettajana ja isänsä sijaisena. Hän aloitti seminaarin 15-vuotisjuhlakirjan Raamatun sanoin: ”Menkää siis ja tehkää kaikki kansat opetuslapsiksi.” Lyhyesti hän selvitti Raamatun käskyä ja totesi sitten: ”kaikki kansat on tehtävät Jumalan opetuslapsiksi ja tämä on toteutettava opettamisen ja kastamisen kautta kolmiyhteisen Jumalan nimeen.” (Tuhkanen, U. 1905, 1).*

⁴⁶²*Syrjä, U. 1973, 60.*

⁴⁶³*HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 1.9.1905; Syrjä, U. 1973, 58.*

⁴⁶⁴*Käsitöitä seminaarissa tehtiin kylläkin sota-aikana. Akseli Salokannel on kertonut, että kun ensimmäinen maailmasota puhkesi, naisoppilaiden tehtäväksi tuli kutoa venäläisille sotilaille ampumasormikkaita, joihin oikean käden käsineeseen piti neuloa peukalo ja etusormi erilleen sekä muut sormet yhteen. Vasemman käden käsine oli lapanen. Armeijan hevosetkin saivat osansa. Seminaarin koulutunneilla ommeltiin säkkikankaasta kaurapusseja. Näistä käsitöistä naisoppilaat eivät pitäneet lainkaan, koska he eivät saaneet töistään mitään palkkaa. (Salokannel, A. 1964, 155-157).*

⁴⁶⁵*HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 17.12.1917.*

⁴⁶⁶*HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca: 1, ptk 10.10.1912; Tuhkanen, J. H. 1905, 47.*

poistamisen jälkeen vasta seminaarin tarkastajan kehotuksesta oppilaitoksen loppuvuosina⁴⁶⁷.

Hämeenlinnassa ohjattu opetusharjoittelu toteutettiin seminaarin mallikoulussa, jossa toimi kolme luokkaa, poikkeustapauksissa joskus vain kaksi. Silloin kun oppilaitos sai ensimmäisen apuopettajan, työnjaoksi tuli järjestelmä, jossa apuopettaja johti opetusta mallikoulussa aina ennen puolta päivää ja iltapäivällä johtaja Tuhkanen itse.⁴⁶⁸ Harjoittelussa opettajakokelaista aina yksi kerrallaan oli kussakin luokassa päivän kerrallaan, ja seuraavana päivänä opetusvuoroon tuleva kokelas oli kuuntelemassa häntä. Mallikoulussa yhdistettiin kevätkaudella opetusharjoittelijoita varten luokat osastoluokiksi, jolloin saatiin yhdysluokkaopetusta. Tätä opettajat pitivät erittäin hyvänä organisointina. Ainejakoista opetusta ei harjoiteltu lainkaan, vaan kaikki opetusharjoittelu tapahtui luokkaopetuksena.⁴⁶⁹

Opetusohjelman mukaisen viikko-ohjelman lisäksi Hämeenlinnan seminaarissa toimi sunnuntaisin pyhäkoulu hartauden harjoittamista varten. Johtaja Tuhkanen olisi halunnut amerikkalaisen mallin mukaista sunnuntaikoulua, mutta johtokunta katsoi riittäväksi pyhäkoulun. Arkisinkin seminaarissa pidettiin ”ylimääräisiä tunteja”, joilla oppilaita opastettiin kotiseutuopetukseen mallikoulussa. Oppituntien lisäksi tehtiin opintoretkiä, jotka suunnattiin hämeenlinalaisiin tehtaisiin. Syys- ja kevätretkillä valettiin Karlbergiin eli Aulangolle.⁴⁷⁰ Tuhkasen seminaarista on antanut eloisan kuvan sen entinen oppilas kouluneuvos Akseli Salokannel, joka opiskeli seminaarissa lukuvuonna 1895–1896.⁴⁷¹ Johtaja Tuhkasen, joka opetti uskontoa, kasvatus- ja opetusoppia sekä matematiikkaa, Salokannel muisti monitaitoisena touhunmiehenä ja erinomaisena puhujana.

⁴⁶⁷ HMA: HSA Ca: 1; Tuhkanen, J. H. 1905, 60; *Autonomian ajan lopulla Tuhkasen seminaarissa opiskeltiin myös Venäjän historiaa A. H. Virkkusen oppikirjasta. Venäjän maantiedossa oppikirjana oli J. Aron ”Venäjän maantietoa”. Terveysopin oppikirjana käytettiin Max Oker-Blomin teosta ”Terveysoppi kouluja varten”. (Syrjä, U. 1973, 58-61).*

⁴⁶⁸ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca:1; Tuhkanen, J. H. 1905, 61-63; *Mallikoulun lapset saivat liikanimen ”tuhkapussilaiset”. Vuonna 1907 ”toosat” vaihdettiin urkuharmoniksi ja oppiaineeksi tuli urkuharmonin soitto (Syrjä, U. 1973, 58-67); Melin, V. 1977, 199.*

⁴⁶⁹ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca:1, ptk 17.12.1917.

⁴⁷⁰ HMA: HSA Tuhkasen seminaari Ca:1, ptk 10.10.1890 ja ptk 17.12.1917; Syrjä, U. 1973, 60-61.

⁴⁷¹ *Opettaja Hilma Aakkulaa Salokannel kuvasi tulisieluseksi opettajaksi, jolla laulutunneilla ja suurkuoroa johtaessaan oli jokainen hermo vireessä. Kuoro-ohjelmisto oli laaja, ja kuoro esiintyi usein kaupungilla eri tilaisuuksissa, kirkossa ja hautausmaalla. Virsikannelharjoitukset kuulostivat Salokanteleen korvissa kuin ampiaispesää olisi hajotettu: yksi veti yhtä, toinen toista, mutta tunnit olivat oppilaista hauskoja. Opettaja Aakkula kulki penkkirivien välissä, neuvoi ja ohjasi ja tarttui välillä itsekkin jouseen. Toisenlaisena Salokannel muisti Aakkulan historian oppitunnit: ne olivat kuivia ja ikäviä. Läksy oli ajan tavan mukaan osattava ulkoa sanasta sanaan ja kertausta oli usein. Uusi tehtävä luettiin kirjasta eikä siihen juuri mitään lisätty. (Salokannel, A. 1964, 155-157). Opettaja Aakkula oli valmistunut Jyväskylän seminaarista v. 1893 ja tullut Tuhkasen seminaarin opettajaksi vuotta myöhemmin. Aakkula oli lisäksi suorittanut tutkinnot lyseoiden laulunopettajan virkoja varten. (Werkko, K. 1909, 136).*

Kaksi muutakin opettajaa ovat jääneet Salokanteleen mieleen varsin omaperäisinä persoonina.⁴⁷²

Yksivuotisen oppilaitoksen pulma on siinä, etteivät entiset ja uudet oppilaat voi kohdata toisiaan. Tuhkasen seminaarin opettajakunta pyrki poistamaan tätä ongelmaa ja välitti seminaarin henkeä vanhoilta polvilta uusille. Toverikunnan muodostamisessa jatkumon puute näkyi kipeimmin, sillä seminaarissa ei varsinaista toverikuntaa liene ollut. Joinakin vuosina kuitenkin toimi erityinen huvitoimikunta, joka huolehti juhlien järjestelystä. Eräinä vuosina toimitettiin toverilehteä, jonka nimi oli ”Kiertokouluseminaarin Iltatervehdys”, ja oman seminaariväen kesken pidettiin vakaasta ja harrasmielisyydestä huolimatta iloisiakin juhlia, varsinkin joulu- ja kevätjuhlat olivat mieleen painuvia. Konventti oli kerran kuukaudessa, ja siinä oli isänmaallisia puheita, laulua, lausuntaa, kertomuksia, oman lehden lukua, huvipostia ja lopuksi leikkiä. Johtaja Tuhkanenkin pyörähteli piiriä puolisonsa kanssa, ja myös opettajat olivat piirileikissä mukana.⁴⁷³ Yhteiset tapahtumat toimivat osaltaan kasvatustilanteina.

3.6 Kansalaiskasvatuksen polttopisteenä oppivelvollisuus ja opettajanvalmistus

1900-luvulle tultaessa heräsi yksittäisten alkukouluseminaarien perustamisen lisäksi monia suunnitelmia alemman kansanopetuksen tehostamiseksi ja alkukoulunopettajien kouluttamiseksi. Ajatus koko kansan yhteisestä perusopetuksesta oli alkanut viritä 1800-luvun lopulla, ja maassamme aktivoituikin kansallisuusliike koulukysymyksiensä saralla⁴⁷⁴. Maaseudun keskittämätön alkuperäisen tilan oli edelleen heikko, mikä vaikeutti kansakoulun työn tehostamista. Alettiin vaatia alemman opetuksen järjestämistä kansakoulun yhteyteen, jolloin kansakoulun kaksi alinta osastoa olisivat muodostaneet kaksivuotisen seminaarin käyneen opettajan johdolla vastaavanlaisen alakansakoulun kuin kaupungeissa jo oli. Halilan mukaan selvän vaatimuksen kunnallisista alakouluista esitti ensi kerran Onni Nykopp (sittemmin Rauhamaa) vuonna 1902. Nykopp tähdensi vaatimuk-

⁴⁷² *Kolmatta silloista seminaarin opettajaa, tuntiopettaja Kaarlo Hämäläistä Salokannel piti jäyhänä ja perusteellisena opettajana. Hämäläisen johdolla opittiin laatimaan itsenäisiä kirjoitelmia ja lausumaan ulkoa runoja luokan edessä. (Salokannel, A. 1964, 155-157). Salokanteleen valmistuttua oppilaitoksesta sinne tuli uusi opettaja, Siiri Lameri, josta oppilaat Syrjän mukaan pitivät kovasti. Lameri oli hyväntahtoinen ja sielukas kasvattajapersoonana. Hän lausui äidinkielen tunneilla paljon runoja, ja etenkin naisoppilaat olivat ihastuksissaan A. Oksasen säkenistä. (Syrjä, U. 1973, 100).*

⁴⁷³ Syrjä, U. 1973, 97-98.

⁴⁷⁴ Rantala, J. 2003.

sessaan, että maaseudulle tuli saada yläkansakoulun yhteyteen oman opettajan hoitama alakansakoulu.⁴⁷⁵

Alkuopetusasia tuli erittäin vahvasti esiin, kun Kuopiossa pidettiin vuonna 1902 yleinen kansakoulukokous, jonka ensimmäinen kysymys kuului: ”*Mitä toivomuksia on maalaiskansakoulujen puolelta olemassa lasten alkuopetukseen nähden ja mihin toimenpiteisiin voitaisiin ryhtyä näiden toteuttamiseksi?*” Kysymystä harkitsemaan asetettu valiokunta esitti seitsemän pontta, joista viimeinen koski lastenkoulujen opettajien valmistusta. Kokous ei ottanut kysymystä keskusteltavakseen, vaan päätti jättää sen komitealle, johon se esitti ehdokkaita. Koulutoimen ylihallitusta pyydettiin määräämään jäsenet komiteaan ehdokasluettelon perusteella. Huhtikuussa 1906 Keisarillinen Senaatti asetti sitten koulutoimen ylihallituksen esityksestä toivotun komitean, jonka puheenjohtajaksi määrättiin rovasti K. Arokallio (Pettersson) ja jonka tehtävänä oli laatia ehdotus lasten alkuopetuksen järjestämisestä maaseudulla sekä maaseudun lastenkoulujen opettajien valmistamisesta. Komitean jäseniin kuului myös Helsingin esiseminaarin johtaja Kaarle Werkko. Työnsä tulokset komitea jätti joulukuussa 1906.⁴⁷⁶

Tämä vuoden 1906 komitea, ns. Alkuopetuskomitea, arvioi, että pientenlasten koulut saivat vuosisadan alussa opettajavoimansa ensisijaisesti pikkukouluopettajaseminaareista, joista valmistuneet opettajat muodostivat maaseudun opettajistosta toisen puolen. Komitean laskelmien mukaan valtionapua nauttavia pikkukouluopettajaseminaareja oli vuonna 1906 neljä, joita avustettiin yhteensä 18 000 markalla vuodessa. Pohtiessaan maaseudun alakansakoulunopettajien valmistusta komitealla oli harkittavanaan kaksi vaihtoehtoa. Ensimmäisen vaihtoehdon mukaan alkukoulun opettajat olisi pitänyt valmistaa erityisillä pikkukouluseminaarikursseilla, ja toisen vaihtoehdon mukaan näiden olisi tullut saada sama oppimäärä koulutusta, joka edellytettiin yläkansakoulunopettajilta. Komitea kallistui kannattamaan jälkimmäistä vaihtoehtoa, mikä toteutuessaan olisi vaatinut kansakouluseminaarien laajentamista tai lisäämistä.⁴⁷⁷

Alkuopetuskomitea piti yksivuotisia alkukouluseminaaareja liian lyhytkestoisina. Jotta opettajat olisivat saaneet perusteellisen valmistuksen, väliaikaisestikin toimivien valmistuslaitoksien olisi komitean mielestä tullut kestää kaksi vuotta. Alkukouluseminaarit olivat komitean mielestä vain väliaikaisratkaisu sinä aikana, jolloin odoteltiin alkukoulunopettajien valmistuksen toteutuvan kansakouluseminaaareissa. Koska komitea piti alkukouluseminaaareja väliaikaisratkaisuna, se esittikin, ettei hallitus olisi ryhtynyt niitä perustamaan, vaan olisi jättänyt seminaarien perustamisen pätevien henkilöiden tehtäväksi ja antanut niiden ylläpitäjille riittävän valtionavun. Komitean arvelujen mukaan tällaisia kaksivuotisia väliaikaisseminaaareja olisi tarvittu kuusi, ja ne olisivat valmistaneet vuosittain

⁴⁷⁵ Halila, A. 1949 b, 84-86 ; Tamminen, K. 1967 a, 18-19.

⁴⁷⁶ Alkuopetuskomitea 1906, 20-21; Halila, A. 1949 b, 87; Välimäen mukaan Alkuopetuskomitean asettamista puolsivat kaikki tuomiokapitulit (Välimäki, H. 1998, 98).

⁴⁷⁷ Alkuopetuskomitea 1906, 78-79; Verkon mukaan vuonna 1906 yksivuotisen alkukouluseminaarin läpikäyneitä oli opettajistosta 44,29 % (Verkko, V. 1916, 136).

150 opettajaa alkukouluihin, joihin tämän lisäksi kansakoulunopettajat kouluttivat edelleen opettajia säätyjen vuosien 1877–1878 valtiopäivillä tarkoitukseen myöntämällä varoilla. Viime mainitun valmistuksen komitea katsoi riittämättömäksi ja esitti sen lopetettavaksi.⁴⁷⁸

Vaikka Alkuopetuskomitean tehtäviin ei sisällynyt oppivelvollisuutta koskevan esityksen tekeminen, se kuitenkin ehdotti suppeaa kaksivuotista oppivelvollisuutta, joka olisi rajoittunut alakansakouluun. Perusteluna ehdotukselleen komitea esitti juuri voimaan tullutta yleistä ja yhtäläistä äänioikeutta valtiollisissa vaaleissa todeten, jotta ”*kansamme voisi saavuttamiensa yhä suurempia vapauksia isänmaan onneksi käyttää*”.⁴⁷⁹ Tätä perustelua Takala pitää ”*ilmauksena niistä poliittisiin kvalifikaatioihin kohdistuvista porvariston, palkkatyöläisten ja itsenäisen maatalousväestön intresseistä, jotka olivat yleisen äänioikeuden voimaantumisen jälkeen keskenään yhteneviä*”. Alkuopetuskomitean esittämää velvoitetta kunnallisen alakansakoulun käymisestä Takala pitää merkittävänä juuri siksi, että velvoite toteutuessaan olisi tehnyt kirkon alamaisista ”*myös valtionkansalaisia*”.⁴⁸⁰

Alkuopetuskomitean mietintö ei saanut vastakaikua. Koulutoimen ylihallitus sen paremmin kuin tuomiokapitulitkaan eivät yhtyneet mietinnön periaatteisiin.⁴⁸¹ Halilan mukaan Alkuopetuskomitean työssä oli sekoitus reaalista pohjaa vailla olevaa modernismia ja kirkollisuutta. Sen pohjalta ei päästy rakentamaan mitään uutta, vaikka komitean mietintö vastasi monien asioiden kohdalla korkeitakin vaatimuksia, siinä kun esitettiin varsin monipuolinen kasvatussuunnitelma, jota eivät sen ajan ihmiset pystyneet vielä täysin ymmärtämään.⁴⁸²

Alkuopetuskomitean vielä työskennellessä senaatti asetti vuonna 1906 erityisen oppivelvollisuuskomitean, jolle se ei anonut lupaa keisarilta. Syynä komitean asettamiselle oli se, että yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden toteuttaminen maassamme oli saanut rinnalleen vaatimuksen oppivelvollisuuden saattamisesta voimaan⁴⁸³. Oppivelvollisuuskomitean puheenjohtajaksi valittiin Heinolan seminaarin johtaja Mikael Soinin. Vuoden 1907 kesäkuussa valmistuneessa mietinnössään komitea ehdotti oppivelvollisuuden kuusivuotiseksi, jolloin oppivelvollisik-

⁴⁷⁸ Alkuopetuskomitea 1906, 102-104; Seminaarikomiteanmietintö 1922, 15; Kuikka, M. T. 1978, 11; Cavoniuksen mukaan kansakouluseminaarin johtaja V. Högman katsoi myöhemmin (v. 1911), että valmistuskurssit olivat liian lyhyitä kyseisessä muodossaan ja vaati, että hallitus perustaisi seminaareja pikkukoulunopettajille. Ajanpuutteen vuoksi Högmanin esitystä ei käsitelty kansakoulukokouksessa Vaasassa v. 1911 (Cavonius, G. 1983, 16).

⁴⁷⁹ Alkuopetuskomitea 1906, 56-60.

⁴⁸⁰ Takala, T. 1983, 129-131.

⁴⁸¹ Kuikka, M. T. 1978, 11; Välimäen mukaan varsinkin papisto arvosteli voimakkaasti Alkuopetuskomitean ehdotusta kirkollisten kiertokoulujen muuttamisesta kunnallisiksi (Välimäki, H. 1998, 101-102).

⁴⁸² Halila, A. 1949 b, 87-88.

⁴⁸³ Soikkanen, H. 1966, 528; Takala, T. 1983, 130-134; Arola, P. 2003, 10.

si olisivat tulleet 7–13-vuotiaat lapset.⁴⁸⁴ Takalan mukaan komitean esittämä oppivelvollisuus oli välttämätön, mutta ei riittävä edellytys poliittisten kvalifikaatioiden muodostumiselle. Oppivelvollisuus sinänsä edusti Takalan mukaan pyrkimystä tehdä lapsista vanhempineen valtionkansalaisia.⁴⁸⁵

Oppivelvollisuuskomitea esitti maaseudun alakansakoulujen opetuksen järjestettäväksi toisin kuin Alkuopetuskomitea oli sen esittänyt: maaseudulla alakansakoulujen opetus oli yhdistettävä yläkansakoulun opettajan velvollisuuksiin. Maan hallitus samoin kuin eduskunta asettuivat kuitenkin sen vastalauseen kannalle, jonka puheenjohtaja Soininen oli liittänyt oppivelvollisuuskomitean mietintöön. Vastalauseen mukaan alakansakoulujen tuli toimia omien kaksivuotisen erikoisvalmistuksen saaneiden opettajiensa johdolla. Soinista kylläkin arvelutti, että jos alakansakoulussa ja yläkansakoulussa olisi ollut erilaisen koulutuksen saanut opettajisto, silloin olisi kenties luotu yhteiskunnalliseen asemaan tyytymättömän opettajaluokka alakansakouluun, mistä taas olisi saattanut muotoutua painajainen muun opettajakunnan kehitykselle. Soininen ei kuitenkaan uskonut, että alakansakoulun opetus olisi huonommin hoidettu erityisen alemman kansakoulunopettajan varassa kuin jos opetusta olisi hoitanut ylemmän kansakoulun opettajanvalmistuksen saanut opettaja. Lisäksi Soininen visioi, että niin pian kuin Suomen kansalla olisi paremmin varaa, se hankkisi alkuopetuksen antajille täydellisemmän opettajanvalmistuksen.⁴⁸⁶

Senaatin talousosasto pyysi oppivelvollisuuskomitean ehdotuksesta koulutoimen ylihallituksen lausunnon ja asetti valiokunnan valmistelemaan lopullista ehdotusta asiasta. Valiokunta luotti koulutoimen ylihallituksen asiantuntemukseen, ja jo helmikuussa 1908 annettiin keisarin tutkittavaksi Soinisen komitean pohjalta valmistettu ehdotus oppivelvollisuudesta, joka oli tarkoitettu valtiopäivien hyväksyttäväksi. Venäjän ministerineuvoston kanta yleiseen oppivelvollisu-

⁴⁸⁴ *Komitean mietintö oppivelvollisuudesta 1907; Voipion mukaan komitean puheenjohtajaksi asetettu Mikael Soininen oli vuoden 1905 kansakoulukokouksessa ollut mukana laatimassa ponsia, joissa hallitukselta pyydettiin ehdotusta laiksi "alueellisesta opetuspakosta" eli pakosta panna lapset kouluun siellä, missä kouluja oli. Suurlakon jälkeen Soininen esiintyi kouluuudistusten vaatijana entistä ponnekkammin ja kirjoitti helmikuussa 1906 Valvojassa "Mitä uusi aika vaatii kansanopetukseen nähden?" Kirjoituksessaan hän tähdensi, että kansanvalta ilman vastaavaa kansan sivistystä oli vaarallinen asia. Tuona aikana vain 40 % kouluikäisistä kävi kansakoulua, joten 60 % tulevista äänioikeutetuista ei saanut edes kansakoulusivistystä. Soininen vaati yleistä oppivelvollisuutta. (Voipio, A. 1944, 355-357).*

⁴⁸⁵ Takala, T. 1983, 131.

⁴⁸⁶ *Komitean mietintö oppivelvollisuudesta 1907, 239-241; Soinisen kantana oli: "Mitä alkuopetukseen itseensä tulee, niin saataisiin tosin, jos alkuopetus annetaan ylemmän kansakoulun opettajan käsiin, nykyisiin oloihin verraten taitavampaa opetusta sekä paremmat kouluhuoneet kalustoineen ja opetusvälineineen. Mutta toisissa suhteissa olisi edistys varsin vähäinen ja vielä toisissa hankaluudet suuremmatkin kuin nykyään." Kysymys siitä, annettaisiinko alkuopetuksen ja ylemmän kansakouluopetuksen yhdistäminen yksiin käsiin, oli Soinisen mukaan ensi kertaa tullut esiin oppivelvollisuuskomitean mietinnössä (Soininen, M. 1908, 7 ja 15); Seminaarikomitean mietintö 1922, 15; Kuikka, M. T. 1978, 11.*

suuteen oli kuitenkin kielteinen. Syntyi kiistaa lainsäädäntöjärjestyksestä. Näin oppivelvollisuuden toteuttaminen oli jo heti alkuunsa kilpistyä toisen sortokauden lainsäädäntötyölle asettamiin esteisiin. Oppivelvollisuuskysymys oli kuitenkin varsin ajankohtainen, ja siksi kaikki suomalaiset puolueet⁴⁸⁷ olivat ottaneet oppivelvollisuuden toteuttamisen omiin ohjelmiinsa. Myös eduskunnassa tehtiin esityksiä asiasta jokaisilla valtiopäivillä vuosina 1907, 1908 ja 1909. Vuoden 1910 valtiopäivillä saavutettiin poliittisten ryhmien kesken ensi kerran yksimielisyys oppivelvollisuuskysymyksessä, ja lopulta eduskunta hyväksyi selvällä äänen enemmistöllä (142–42) oppivelvollisuuslain. Sen mukaan oppivelvollisuuskouluna olisivat toimineet neljaluokkainen ylempi ja kaksiluokkainen alempi kansakoulu sekä ns. laajennettu alempi kansakoulu. Oppivelvollisiksi olisivat tulleet kaikki muut oppivelvollisuusikäiset lapset (7–13-vuotiaat) paitsi ne, jotka asuivat yli viiden kilometrin päässä koulusta. V. Markovin senaatti ehdotti kuitenkin lain raukeamista ensiksikin sillä perusteella, että lain velvoitteet rasittivat liiaksi valtion ja kuntien taloutta ja toiseksi sillä syyllä, että kansansivistys oli Suomessa jo riittävän korkea. Esitystä myötäillen keisari kieltäytyi vahvistamasta lakia, joka keisarille esiteltiin vasta toukokuussa 1913. Myönnytyksenä päätöksessä oli se, että oppivelvollisuuden säätäminen siirrettiin nostettavaksi esiin niin pian, kun valtion taloudellinen vaurastuminen soi uudistukselle sijaa.⁴⁸⁸

Senaatille jäi näin mahdollisuus palata jälleen oppivelvollisuuskysymykseen, kun maan taloudelliset olot paranisivat. Soinisen mukaan ”*eduskunnan hyväksymä oppivelvollisuuslaki joutui niiden uudistusten joukkoon, joiden toteuttamiseksi aikaa ei katsottu sopivaksi ja samalla kansakoulutyömaalla keskeytyi kaikkein tärkein edistys*”⁴⁸⁹.

Rantalan mukaan kansamme koulutuksen laajentamisen tarvetta nosti 1900-luvun alkuvuosina ennen kaikkea vuoden 1906 eduskuntauudistus, joka edellytti valistuneiden kansalaisten kasvattamista. Alempienkin kansanluokkien oli saatava pohjasivistys voidakseen toimia kansalaisina, kouluhan opetti kansalaisyhteiskunnassa tarvittavia valmiuksia, kuten luku- ja kirjoitustaidon. Kansanopetuksen kehittämistä edesauttoivat ratkaisevasti Suomen autonomiaa uhanneet venäläistämistoimet, jotka muuttivat sivistyneistömme asenteita kansanopetusta kohtaan. Ymmärrettiin, että mitä valveutuneempi oli rahvas, sitä suurempi tuki siitä oli taisteltaessa autonomisen aseman puolesta, mutta jos kansa oli sivistymätöntä, venäläisten oli helppo johtaa sitä harhaan.⁴⁹⁰ Ajat olivat tuolloin vaikeat, sillä Suomen senaatti ja viranomaiset olivat alistetut Venäjän hallituksen val-

⁴⁸⁷ Takalan mukaan oppivelvollisuusasian käsittelyssä poliittisilla puolueilla oli varsin keskeinen asema. 1890-luvulla oppivelvollisuus oli työväenliikkeen ja nuorsuomalaisen puolueen ohjelmallisena tavoitteena. Valtiopäivä uudistuksen yhteydessä syntyneisiin kaikkiin puolueohjelmiin oppivelvollisuus sisältyi jossakin muodossa. (Takala, T. 1983, 136-147).

⁴⁸⁸ OL 1913, 40, 457; Kerkkonen, K. 1916; Seminaarikomitean mietintö 1922, 15; Soikkanen, H. 1966, 528-529; Tamminen, K. 1967 a, 18; Takala, T. 1983, 143-147; Lindström, A. 2001, 63-72; Arola, P. 2003, 11; Syväoja, H. 2004, 41.

⁴⁸⁹ Soininen, M. 1916, 7.

⁴⁹⁰ Rantala, J. 2003.

vontaan. Toinen sortokausi oli koittanut.⁴⁹¹ Kansa tahtoi kuitenkin pitää kiinni ”siitä valtiollisesta asemasta ja omasta oikeusjärjestyksestä, jonka turvissa Suomen kansa oli saavuttanut aineellisen ja henkisen kehityksensä”. Tätä puhemies Svinhufvud korosti kansamme edistymisen edellytyksenä elokuussa 1908 eduskunnan avajaisissa.⁴⁹²

Kansalaiskasvatuksen keskeisiin kysymyksiin kuului alkukoulunopettajien valmistaminen. Vuonna 1906 asetettujen Alkuopetus- ja Oppivelvollisuuskomiteoiden näkemykset poikkesivat tässä kysymyksessä merkittävästi toisistaan – vieläpä oppivelvollisuuskomitean puheenjohtajalla oli oman komiteansa kannasta poikkeava näkemys. Keskusteluun alakansakoulunopettajien valmistuksesta otti terävästi osaa myös Helsingin alkukouluseminaarin johtaja Kaarle Werkko, joka vastasi nimimerkein julkaistuilla kirjasillaan komiteoiden esityksiin. Hän vaati, ettei kansakoulun alimpia luokkia olisi saanut erottaa eri kouluksi eikä näin ollen olisi tarvittu erillisiä opettajiakaan, siis erikseen ala- ja yläkansakoulunopettajia, vaan kaikki opettajat olisivat olleet samanarvoisia. Werkon mielestä kaikkien kansakoululuokkien tuli muodostaa yksi kokonaisuus. Vain väliaikais-toimenpiteenä Werkko hyväksyi kaksivuotiset alkukouluseminaarit, jotka hänen mukaansa olisivat voineet olla yhteisseminaareja nais- ja miesoppilaille. Alkuopetusta antavat opettajat olisivat Werkon mielestä tarvinneet samat pätevyysvaatimukset kuin ylempien luokkien opettajat, koska taito opettaa pieniä lapsia vaati korkeatasoista koulutusta opettajilta. Kaksivuotiset seminaarit Werkko ehdotti liitettäväksi olemassa oleviin kansakouluseminaareihin alustaviksi luokiksi.⁴⁹³

Werkon näkemys alkukoulunopettajien valmistuksesta oli Alkuopetuskomitean näkemystä myötäilevä, ja se on varsin ymmärrettävä, koska Werkko itse oli Alkuopetuskomitean jäsen ja yksi viidestä mietinnön allekirjoittajasta joulukuun 17. päivänä 1906.

1910-luvulle siirryttäessä kysymykset erillisistä alkukoulunopettajista ja kansakoulusta erillään olevasta alkukoulusta jäivät ratkaisua vaille. Pienten lasten opettajien koulutustaso kuitenkin koheni koko ajan huomattavasti, sillä vuonna 1912 yksivuotisen alkukouluseminaarin käyneitä maaseudun 1551 opettajasta oli jo 65,5 %, kun heitä vuonna 1894 oli vain 14,5 % ja vuosisadan vaihteen jäl-

⁴⁹¹ Ahtiaisen ja Tervosen mukaan 1960-luvulla ”sortovuodet”-käsite pyrittiin unohtamaan ja alettiin käyttää ilmauksia ”yhtenäistämispolitiikka”, ”venäläis-suomalainen konflikti” *tms.* (Ahtiaisen, P. & Tervonen, J. 1996, 29). Myös Laitila on kiinnittänyt käsitteisiin ”sortovuodet” ja ”venäläistämisen aika” huomiota. Hänen mukaansa tämä kysymys venäläiseltä kannalta katsoen oli kenraalikuvernööri Bobrikovin aikana alkanut pyrkimys yhdenmukaistaa valtakunnan hallinto ja kumota/muuttaa Suomen erityisasemaa määrittelevät lait. (Laitila, T. 2004, 113); Syväojan mukaan 1990-luvun tutkimus on nähnyt venäläistämisen aiempaa maltillisemmin. Hänen mukaansa käsite ”sortokausi” korvataan toisinaan neutraalimmalla nimikkeellä ”venäläistämiskausi”. (Syväoja, H. 2004).

⁴⁹² Juva, E. W. 1967, 91-95.

⁴⁹³ Werkko, K. 1907, 39 ja 61-64; Werkko, K. 1908.

keenkin 44 %. Alkukoulunopettajista suurin osa oli naisia, peräti 87,4 %.⁴⁹⁴ Koulutuksen saaneita alkukoulunopettajia olisi ollut liikaakin työsaralla, ellei poistuma opettajan työstä olisi ollut suuri⁴⁹⁵. Uusia opettajia valmistettiin työstä poistuneiden opettajien tilalle sekä uusia kouluja varten runsain määrin. Niissä seitsemässä alkukoulunopettajia valmistaneessa oppilaitoksessa, joita valtio avusti lukuvuonna 1913–1914, oli opettajiksi valmistumassa 40 opettajan johdolla yhteensä 274 oppilasta⁴⁹⁶. Verkon⁴⁹⁷ mukaan kiertokoulujen lukumäärä kasvoi samaan aikaan suhteellisesti paljon nopeammin kuin maamme väkiluvun lisääntyminen olisi edellyttänyt. Koulujen määrän kasvu luonnollisesti lisäsi opettajatarvetta.

3.7 Vuosi 1913 käännteentekijänä alkuopetuskysymyksessä

Keisarillisen Majesteetin Armollinen asetus vuonna 1866 oli siirtänyt kirkon vuosisatoja huolehtiman kansan perusopetuksen maalliselle instituutiolle. Keskustelu siitä, tulisiko kirkko, kunta vai valtio alkuopetuksen johtoon, jatkui vielä 1910-luvullakin. Vuoden 1894 ja vuosien 1904–1905 valtiopäivät olivat ratkaisuillaan kylläkin jo osoittaneet, että ”yleinen katsantokanta oli siirtynyt kirkollisista lasten kouluista kunnallisten alakansakoulujen puolelle”⁴⁹⁸. Keskustelu ja toimenpiteet alkuopetuksen kohentamiseksi jatkuivat vielä senkin jälkeen eri rintamilla, kun hallitus hylkäsi vuoden 1910 valtiopäivien tekemän oppivelvollisuuslakiesityksen.

Kun oli käynyt selväksi, ettei alkuopetusta voitu tyydyttävästi organisoida ilman valtionapua, tehtiin eduskunnassa vuonna 1910 anomus koulutoimen ylihallituksen jakamien avustusten myöntämisestä kunnille ja seurakunnille niiden ala- ja kiertokoulujen toimintaa varten. Eduskunta hyväksyi esityksen äänin 124–39 siinä muodossa, että 100 000 markan avustus piti jakaa vain kunnallisten pientenlastenkoulujen avustamiseen. Eduskunnan sivistysvaliokunta ja eduskunnan enemmistö pelkäsivät avun vakiinnuttavan kirkollisen alkukoulujärjestelmän, minkä vuoksi ne puolsivat määrärahaa vain kunnallisille alkukouluille. Keisari-suuriruhtinaskin hyväksyi tämän ja määräsi rahat otettaviksi suostuntava-

⁴⁹⁴ Verko, V. 1916, 136.

⁴⁹⁵ Melin, V. 1980, 226.

⁴⁹⁶ Tilastotiedot kaikkien alkukoulujen lukumääristä puuttuvat vuoden 1906 jälkeen, koska tilastointia ei tuon vuoden jälkeen autonomian ajalla tehty näistä kouluista. (Verko, V. 1916, 131-136); Savonlinnan 7. yleisessä kiertokoulunopettajakokouksessa arvioitiin vuonna 1912 olleen maassamme noin 1700 kiertokoulunopettajaa, joista vain 1/7 oli miehiä ja joista 870:ltä puuttui opettajanvalmistus. (OL 1912, 25, 323-324).

⁴⁹⁷ Verko, V. 1916, 131.

⁴⁹⁸ Alkuopetuskomitea 1906, 12; Kerkkonen, K. 1916 b.

roista. Näin eduskunta ratkaisi oman kantansa alkuopetuskysymykseen. Koulutoimen ylihallitus katsoi kunnallisiksi ja avustukseen oikeutetuiksi ne alkukoulut, joiden kannattajana oli joko kunta tai hallinnollista itsenäisyyttä nauttiva kansakoulupiiri tai kunnan päätöksellä muodostettu pikkukoulupiiri. Senaatti antoi ylihallituksen ehdotuksen mukaisesti yleiset määräykset määrärahan käytöstä 14. päivänä toukokuuta 1913.⁴⁹⁹

Ensimmäisen kerran otettiin 100 000 markan avustus maalaiskuntien ylläpitämiä pientenlastenkouluja eli alempia kansakouluja varten vuoden 1913 vahvistettuun rahasääntöön. Tästä määrärahasta kunnat saattoivat anoa vuosittain pientenlastenkoulujen opettajien palkkausta varten 400 markan avustuksen. Koulun omistajan tuli tehdä koulutoimen ylihallitukselle apurahan saantia varten anomus, johon oli liitettävä erinäisiä selvityksiä, selosteita ja koulun opetussuunnitelma. Koulutoimen ylihallitus asetti avustusrahan käytölle edellytyksiä, mm. sen, että määrärahan saantiin liittyi eduskunnan lausuman mukaisesti alemman kansakoulun opettajalta vaadittava kelpoisuus, joksi oli asetettu oppikurssin suorittaminen jossakin yksivuotisessa pikkukoulunopettajain seminaarissa tai muu hyväksyty todistus, jolla opettaja osoitti omaavansa vastaavan tietomäärän ja opettajakokemuksen. Lisäksi johtokunnan päätös opettajan ottamisesta oli alistettava piiritarkastajan hyväksyttäväksi. Tarkastajan tehtäväksi tuli siirtää asia koulutoimen ylihallitukselle, ellei hän itse katsonut voivansa yhtyä johtokunnan päätökseen.⁵⁰⁰ Alkukoulunopettajan kelpoisuusehdot tulivat näin ensi kertaa sinetöidyiksi vuoden 1913 rahasääntömääräyksillä. Ratkaisu oli käännteentekevä koko alkuopetuskysymykselle, koska näin tuli selvitettyksi se, että lasten alkuopetus katsottiin kuuluvaksi maalliselle instituutiolle eli kunnalle kirkon sijasta.

Valtion tuki helpotti kunnallisten alkukoulujen perustamista. Tuen saamisen ehtoihin kuului myös se, että avustuksesta oli mentävä opettajan palkkaukseen tietty summa, ja lisäksi se, että kunnan tuli maksaa opettajan palkasta määrätty vähimmäissumma.⁵⁰¹ Alkuopetus-lehden mukaan vuotta 1913 on pidettävä käännepäivänä maaseudun alakansakoulujen olemassaololle. Eduskunnan myöntämä 100 000 markan määräraha oli uudistus, jonka katsottiin *“tähtävän valoisampaan aikaan”*. Uudistus herätti toivoa siitä, että oli koittanut aika, jolloin kunnallisen alakansakoulun periaate toteutuisi kaikkialla maassamme ja alkukoulu *“nostettaisiin alennustilastansa samanarvoiseksi ylempien kansakoulujen kanssa”*. Alkuopetus-lehden mukaan kohennukseen viittasivat myös hallituksen kunnille esittämät vaatimukset, joihin kuuluivat määräykset opettajien kompetenssista sekä vaatimus koulujen asettamisesta kouluviranomaisten valvonnan

⁴⁹⁹ Aminoff, K. G. 1914, 311-313; Soininen, M. 1914, 110; Järvinen, A. 1916, 153-154; 19; Kerkkonen, K. 1916, 425-426; Halila, A. 1949 b, 88; Välimäki, H. 1998, 105.

⁵⁰⁰ Aminoff, K. G. 1914, 311-313; Soininen, M. 1914, 110-112; Järvinen, A. 1916, 153-154; Halila, A. 1949 b, 88-89.

⁵⁰¹ Soininen, M. 1914, 110-11; Kilpi, E. 1987, 330; AoL 1919, 6, 38.

alaisiksi. Syksyllä 1913 monessa kunnassa koulujen lukumäärä kasvoikin kaksinkertaiseksi, koska koulujen taloudellinen asema oli parantunut.⁵⁰²

Kiertokoulunopettajien 7. yleisessä kokouksessa kiertokouluasia otettiin esiin. Piispa Colliander teroitti opettajien mieliin sitä, että kiertokoulu oli Suomen kirkolle uskontokouluna niin tärkeä, että vaikka oppivelvollisuus olisi astunut voimaan, niin kiertokoulua tarvittiin sittenkin. Pastori Ahonen johtui samaan tulokseen kuin piispa ja vaati: ”*Kenen on nuoriso sen on tulevaisuus.*” Pastori Aarnisalo piti virheenä sitä, että 100 000 markkaa oli myönnetty olemattomille kunnallisille alakansakouluille, eikä kirkolle, sillä kehitys Suomessa oli hänen mielestään kulkeva tätä rataa uskonnotonta koulua kohden. Yleinen mielipide kokouksessa oli kuitenkin kunnallisten koulujen puolella.⁵⁰³

Ilo valtion kunnallisille alkukouluille antamasta tuesta sumeni, kun jo seuraavana vuonna 1914 samaan tarkoitukseen koulutoimen ylihallituksen myöntämä määräraha kaventui hallituksessa 61 000 markaksi. Pettymys oli katkera. Seuraavina vuosina valtionapu loppui tyystin, mutta monet kunnat nostivat omia määrärahojaan, koska alkukoulut havaittiin yleisesti merkityksellisiksi kansakoulusivistykselle.⁵⁰⁴ Vuonna 1914 valtionapua saivat sekä kunnalliset että kirkolliset lastenkoulut, kun Yrjö Loimaranta oli sitkeästi taistellut kirkollisen alkukoulun puolesta saadakseen sille taloudellista tukea valtiolta. Kunnallisten alkukoulujen valtionavun kaventuessa kirkolliset kiertokoulut saivat 25000 markan avustuksen, vastoin eduskunnan, senaatin ja koulutoimen ylihallituksen kantaa.⁵⁰⁵

Alkuopetuskysymys otettiin jälleen kerran esiin vuoden 1914 valtiopäivillä. Eri puolueisiin lukeutuneet kansanedustajat tekivät esityksen, jolla pyrittiin etenemään ns. kunnallisen oppivelvollisuuden tietä, mutta asia ei päässyt kuin valiokunta-asteelle.⁵⁰⁶ Samana vuonna Turussa pidetyssä kansakoulukokouksessa maaseudun alkuopetusprobleeman nosti esille ruotsalaisen osaston puheenjohtaja lausueessaan huolensa kyseisestä ongelmasta seuraavasti: ”*Hyvin me tiedämme, kuinka heikoilla puujaloilla kansanopetus seisoo maaseudulla, emmekä toivo mitään hartaammin, kuin alkuopetuksen eli lastenopetuksen parantamista*”⁵⁰⁷.

Papisto, joka oli vastustanut siirtymistä kirkollisista lastenkouluista kunnalliseen alkukouluun, esitti Helsingissä syksyllä 1915 kokoontuneessa pappienkokouksessa varovaisen suunnanmuutoksen kirkollisiasiain esittelijäsihteeri Yrjö Loimarannan lausumana: ”*Lähtien siitä tosiasiaista, että maamme kansakoululaitos on kunnallinen laitos, voi kyllä kirkolliseltakin taholta myöntää kohtuulliseksi ja oikeaksi sen pyrkimyksen, että myöskin alkuopetuskoulu asteettain kehitty*

⁵⁰² AoL 1919, 6, 38.

⁵⁰³ OL 1912, 25, 323-324.

⁵⁰⁴ Järvinen, A. 1916, 153-154.

⁵⁰⁵ Järvinen, A. 1916, 152-153; Halila, A. 1949 b, 90; Välimäen mukaan kirkolliset kiertokoulut saivat v. 1914 ja 1915 avustusta 25 000 mk, v. 1916 jo 32 000 mk ja v. 1917 100 000 mk. Ingmanin pääministerikautena v. 1919 avustus oli 600 000 mk ja opetusministerivuotena 1921 1 575 000 mk. (Välimäki, H. 1998, 107).

⁵⁰⁶ Soikkanen, H. 1966, 529; Kuikka, M. T. 1991, 83.

⁵⁰⁷ Järvinen, A. 1916, 153.

kunnalliseksi.” Samalla Loimaranta kehotti papistoa suhtautumaan myötätuntoisesti mahdollisesti perustettaviin kunnallisiin alkukouluihin.⁵⁰⁸ Papiston suunnanmuutokseen alkuopetuskysymyksessä lienevät vaikuttaneet ajan tarpeet.

Samana vuonna, kun pappeinkokous Helsingissä Loimarannan lausumana kannatti kunnallista alkuopetusta, piispainkokous ei hyväksynyt tällaista suunnanmuutosta, vaan päätti ryhtyä pikaisiin toimenpiteisiin kirkollisten alkukoulujen kehittämiseksi. Tämä oli kirkon vastaisku ja jarrutus kunnallisten alakansakoulujen kehittymiselle. Päätöksen avulla pyrittiin tehostamaan kirkollista alkuopetusta. Käytännössä maamme alkuopetuskysymys jäi kuitenkin edelleen ratkaisematta.⁵⁰⁹

Yksi merkittävä kirkollisten kiertokoulujen puolustaja oli vanhasuomalainen pappispoliitikko Lauri Ingman, joka Uno Cygnaeuksen tavoin korosti kotiopetusta. Ingman puolusti kirkollisia kiertokouluja, jotka ”*maaseudun lasten suuri hättä*” oli kirkon pakottanut ottamaan huostaansa. Ingmanin motiivi kirkollisten kiertokoulujen turvaamiseksi ja niiden toimeentulon takaamiseksi oli Välimäen mukaan se, että venäläinen hallitusvalta ei olisi päässyt valvomaan ja määräämään kouluja, jotka kirkon hallussa ollessaan olisivat saaneet toimia vapaasti suomalaiskansallisia tavoitteita toteuttaen. Kiertokouluja oli vaikea käyttää ”*vieraisten tarkoitusten toteuttamiseen*”. Toisaalta Ingman piti välttämättömänä alkuopetuksen uudistamista ja oppivelvollisuuden toteuttamista, koska ylempi kansanopetus kärsi heikosta alkuopetuksesta.⁵¹⁰ Melinin mukaan Ingmanin toiminta alkuopetuskysymyksessä oli vähiten myönteinen asialle, koska Ingmanin edustamien mielipiteiden toteutuessa maaseudun lapsille olisi tullut vain ylemmään kansakouluun kohdistuva oppivelvollisuus⁵¹¹.

Taistelu lasten alkuopetuksesta ei siis laantunut täysin eduskunnan kannanoton ja pappeinkokouksen myönnytyksen jälkeenkään. Kilven mukaan kehitys oli kulkemassa siihen suuntaan, ettei perinteistä linjaa rippikouluun enää ollut: Herran pyhälle ehtoolliselle kuljettiin muitakin teitä kuin äidin koulusta pyhäkoulun kautta rippikouluun. Vanha 1800-luvulta perua oleva yhtenäinen yhteiskunta oli muuttumassa moniarvoiseksi yhteiskunnaksi.⁵¹² Kirkollisten koulujen ohella oli maaseudulla myös ei-kirkollisia kouluja, joskin kirkolliset koulut olivat ennen maamme itsenäistymistä vielä vallitsevia. Raja kirkollisten ja ei-kirkollisten koulujen välillä oli joskus varsin epämääräinen.⁵¹³ Oppivelvollisuuslain valmistelu aiheutti mielenkiintoisia ratkaisuja joillakin paikkakunnilla, kun seurakunnat pyrkivät siirtämään koulut kuntien kustannettaviksi, mutta muutoin halusivat pitää ne itsellään. Kunnan ja seurakunnan toimien eriytymättömyyden

⁵⁰⁸ Järvinen, A. 1916, 152-153; Halila, A. 1949 b, 91.

⁵⁰⁹ Halila, A. 1949 b, 90-92; Vrt. ”Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka” -kirjan näkemystä, jonka mukaan ”kirkko luopui virallisesti alkuopetuksestaan vasta vuonna 1915” (Brotherus, A. & Hytönen, J. & Krokfors, L. 1999, 11).

⁵¹⁰ Välimäki, H. 1998, 78-79, 104, 131.

⁵¹¹ Melin, V. 1980, 80.

⁵¹² Kilpi, E. 1987, 307-314, 339 ja 399.

⁵¹³ Verkko, V. 1916, 131.

takia koulujen kustannukset jakautuivat hyvin eri tavoin.⁵¹⁴ Vuoden 1866 kansakouluasetuksen kotien velvoitteeksi jättämä alkuopetuksen antaminen oli puolen vuosisadan aikana osoittautunut käytännössä varsin heiveröiseksi. Esimerkiksi Pohjanmaalla ei ollut tyydyttävää kotiopetusta vuonna 1914 muualla kuin Vaasan alarovastikunnan kahdessa seurakunnassa. Lasten vanhemmat vierittivätkin aina enenevässä määrin opetusvastuutaan koululle.⁵¹⁵

3.8 Ruotsinkielisen opettajapulauksen pelastajaksi Vaasan seminaari

3.8.1 *Österbottens svenska småskolseminarium*

Kunnallisille alkukouluille merkitsi huomattavaa edistystä edellä esitetty valtion vuonna 1913 myöntämä avustus, joka kiihotti kuntia uusien koulujen perustamiseen, varsinkin ruotsinkielisillä alueilla. Koulujen lisääntyminen taas kasvatti opettajatarvetta. Alkuopetuksen kehitystä nostatti osaltaan myös eduskunnan jo vuonna 1910 tukema esitys, vaikka se olikin jäänyt pääasiallisesti paperille. Esityksessä kaavailtiin alkuopetuksen antajaksi kaksivuotista, seminaarin käyneiden opettajien hoitamaa ja etupäässä yläkansakoulun huoneissa toimivaa alakansakoulua.⁵¹⁶ Ruotsinkielisillä seuduilla nämä alkuopetuksen edistysaskeleet aiheuttivat opettajapulaa.

Koulutoimen ylihallitus oli jo useita vuosia tiennyt, ettei ainoa ruotsinkielinen alkukouluseminaari (Svenska småskolseminariet i Helsingfors) voinut yksin tyydyttää ruotsinkielisten alkukoulunopettajain tarvetta. Ruotsinkieliselle alkukoulunopettajain valmistukselle oli siis olemassa pakottava tarve. Niinpä tohtori Petrus Nordman⁵¹⁷ esitti vuonna 1911, että oli saatava uusi seminaari valmistamaan ruotsinkielisiä alkukoulunopettajia. Uuden seminaarin vaihtoehdoksi Nordman esitti Helsingin seminaarin rinnakkaiskurskien järjestämistä joko Tammisaareen, Maarianhaminaan tai Kokkolaan. Nordman sai yhteistyökump-

⁵¹⁴ Kilpi, E. 1987, 345.

⁵¹⁵ Kilpi, E. 1987, 170-180, 213, 307-314.

⁵¹⁶ Salo, A. 1947,8; Halila, A. 1949 b, 91-92; Melin, V. 1980, 228.

⁵¹⁷ Tohtori Petrus Nordman oli kirjoittanut v. 1911 erään artikkelinsa loppusanoiksi: ”Sist bör påpekas den omständigheten, att efterfrågan på lärarinnor från svenska småskollärarynnesseminariet i Helsingfors de tre senaste åren varit mycket stor. Därför borde en parallellkurs vid nämnda seminarium, eller ock ett nytt seminarium, förslagsvis i Ekenäs, Mariehamn eller i Gamlakarleby inrättas” (*Lägre folkskolseminariet 1964*, 9).

panikseen Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin johtajan neiti Gerdrud Ehrströmin, joka omissa kirjoituksissaan esitti toisen tarvittavan opettajatarseminaarin toimipaikaksi Vaasaa, koska opettajatutkinnon suorittaneista ruotsinkielisistä opettajista oli kova pula nimenomaan Pohjanmaalla.⁵¹⁸

Syksyllä 1913 tohtori Nordman pyysi kansakoulunopettaja Werner Laxströmiä⁵¹⁹, joka kevään ja kesän 1912 aikana oli tehnyt laajan opintomatkan Eurooppaan, ryhtymään alkukouluseminaarin kehittämiseen joko Vaasaan tai Pietarsaareen. Laxström suostui tehtävään ja katsoi, että hänen opintomatkinsa vaikutteista oli hyötyä seminaarin luomisessa. Suurimman hyödyn Laxström arveli saaneensa Göteborgin pikkukouluseminaarista ja Saksan seminaareista. Valmistelut seminaarin perustamiseksi johtivat toivottuun tulokseen, ja Keisarillinen senaatti antoi 20.10.1914 luvan perustaa yksityisen ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin sekä miehiä että naisia varten joko Vaasaan tai Pietarsaareen⁵²⁰. Seminaarin tuli olla Turun tuomiokapitulin ja koulutoimen ylihallituksen valvonnan alainen⁵²¹, ja sen nimenä käytettiin aluksi ”Småskolseminariet i Wasa”⁵²², joskin senaatin 25.7.1916 vahvistama ohjesääntö annettiin oppilaitokselle, jonka nimeksi oli kirjattu ”Österbottens svenska småskolseminarium”⁵²³.

⁵¹⁸VMA: VLFa, Ja: 1; *Lägre folkskolseminariet 1964, 10-11*; Melin, V. 1980, 228.

⁵¹⁹ *Laxström oli vuosina 1911-1912 opiskellut Helsingin yliopistossa ja saanut professori Soinisen suosittelemana valtion stipendin, jonka turvin hän oli tehnyt neljä kuukautta kestäneen opintomatkan kevään ja kesän 1912 aikana Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan ja Itävaltaan. Koulutoimen ylihallitus piti Laxströmiä hyvin sopivana henkilönä oppilaitoksen johtajaksi, koska tämä oli saanut opettajapätevyyden hyvin arvosanoin Uudenkaarlepyyn seminaarista, toiminut kahdeksan vuotta hyvällä menestyksellä opettajana, suorittanut yliopistollisia arvosanoja sekä näiden lisäksi tehnyt ulkomaille opintomatkan (Lägre folkskolseminariet 1964, 11-12).*

⁵²⁰ *Kokouksessa luettiin Keisarillisen senaatin Suomelle antama armollinen päätös, joka kuului... ”att i Wasa eller Jakobstad få öppna ett småskollärarseminarium med svenskt undervisningsspråk och tillsvidare ett-årig lärokurs, över vilken ansökning Överstyrelsen för skolväsendet och domkapitlet i Åbo erkestift med av fordsvade underdåniga utlåtande inkommit. Given a Ekonomiedepartementet i Kejsrerliga Senaten för Finland i Helsingfors, den 20 oktober 1914” (VMA: VLFa Ca: 1, ptk 30.8.1915 § 3); Lägre folkskolseminariet 1964, 12.*

⁵²¹ VMA: VLFa Ja: 1; *Lägre folkskolseminariet 1964, 11-12*; Melin, V. 1980, 228-229.

⁵²² *Kun Vaasan kaupunki teki maaliskuussa 1915 myönteisen päätöksen seminaarin sijoittamisesta kaupunkiin ja samalla osoitti oppilaitokselle tarpeelliset tilat, seminaarin sijaintipaikaksi tuli Vaasan kaupunki. Pietarsaaren kaupungilta oli saatu vain vaisu suullinen vastaus kyselyyn, joten kyseinen kaupunki ei tullut kysymykseen seminaarin sijoituspaikkana. (Lägre folkskolseminariet 1964, 12-17).*

⁵²³ VMA: VLFa Ja:1; Melin piti Vaasan alkukouluseminaarin perustamisvuotena vuotta 1914 (Melin, V. 1980, 228), mutta Syrjä ilmoitti ko. seminaarin perustetuksi vuonna 1915 (Syrjä, U. 1973, 16).

3.8.2 Yksivuotinen opetusohjelma

Vaasassa olivat seminaarin järjestelyt jo elokuun 30. päivänä 1915 niin valmiit, että Pohjanmaan pikkukouluseminaarin johto saattoi kokoontua toimitilaansa Vaasan kansakouluun Handelsesplanaden-kadulle valitsemaan seminaarin opettajat ja johtajan, joksi tuli äidinkielen, pedagogiikan, laskennon, luonnonopin ja tekniikan opettajaksi valittu Werner Laxström. Muita opettajia valittiin neljä⁵²⁴. Lukuun ottamatta johtajaa, jonka opetusvelvollisuudeksi asetettiin 18 viikkotuntia, opettajat olivat osa-aikaisia.⁵²⁵

Seminaarissa järjestettiin elokuun viimeisenä päivänä 1915 kello 12–15 sisäänpääsyttökinto, johon osallistui 38 pyrkijää, joista koeoppilaiksi syysluku-kauden ajaksi hyväksyttiin 35. Seuraavana päivänä pidettiin tervehdyspuhe ja sisäänkirjoitus, ja heti syyskuun toisena päivänä opetus pääsi seminaarissa alkamaan lukujärjestyksen mukaisesti.⁵²⁶ Nuorin oppilaaksi otetuista oli 16-vuotias, joskin oppilaiden alaikärajaksi oli määrätty 17 vuotta. Ikä, samoin kuin muut vaatimukset pyrkijöille olivat samat, jotka muihinkin alkukouluseminareihin tuona aikana oli säädetty: rippikoulu, Herran Pyhällä ehtoollisella käynti, kansakoulukurssi tai vastaavat tiedot, hyvä terveys ja lauluääni⁵²⁷. Vaasan seminaariin ensimmäisenä syksynä otetut oppilaat tulivat pääasiassa maanviljelijä- ja pikkuvirkamiesperheistä. Kolmannes oppilaista oli kotoisin maataloutta harjoittavista kodeista, kun taas muiden oppilaiden isät olivat merimiehiä, muurareita, käsityö-

⁵²⁴ Rouva Edit Laxströmistä tuli käsityön, soiton ja oikeinkirjoituksen opettaja. Sen lisäksi hänen tehtäväkseen tuli apulaisjohtajuus ja naisopiskelijoiden valvonta. Uskonnonopettajaksi valittiin pastori W. Westberg, laulun ja voimistelun opettajaksi kansakoulunopettajatar P. Ahlfors. Urkujen soittoa opettamaan otettiin urkuri A. E. W. Nyberg. (VMA: VLFa Ca: 1, ptk 30.8.1915; Lägge folkskoleseminariet 1964, 12-17).

⁵²⁵ VMA: VLFa Ca: 1, ptk 30.8.1915 § 6; Lägge folkskoleseminariet 1964, 12-17.

⁵²⁶ VMA: VLFa Ac: 1; Lägge Folkskoleseminariet -teoksen mukaan pääsykoe olisi pidetty 30.8. ja pääsykokeessa olisi hyväksytty kaikki läsnäolleet 34 pyrkijää (Lägge Folkskoleseminariet 1964, 19).

⁵²⁷ Koulutodistustensa lisäksi hakijan oli hankittava todistus H. P. ehtoollisella käynnistään sekä lääkärinlausunto. Mustasaaren kirkkoherran lausunto seminaarin oppilasmatrikkeliin ensimmäiseksi kirjatulle Ester Backille oli seuraavanlainen: "... är nattvardsberättigad medlem af denna Evangelisk-lutherska församling, vaccinerad samt åtnjuter medborgerligt förtroende; hvilhet för ansökan om inträde i läroverk. I A Björklund." Läkärintodistuksen "fröken Esther Back" sai vaasalaiselta lääkäriltä ruutupaperille kirjoitettuna ja sinetein varustettuna. Siinä lääkäri kuvasi hakijan kehon rakennetta eri argumentein terveeksi ja lopuksi suositteli Esterineittä seminaariin sopivaksi. Esteri Backin oma hakemus seminaarinjohtajalle oli seuraava: "Till Folkskoleläraren, Herr W. Laxström Jakobstad. Undertecknad får härmed ödmjukast anhålla om inträde i Österbottens svenska småskoleseminarium i Wasa, från förstkommande läsårs början. Och bifogas för sådant ändamål. Prästbetyg, läkarintyg, och avgångsbetyg från Metvikens högre folkskola i Wasa. Wasa Dragnäsback den 20 maj 1915 Högaktingsfullt Ester Back" (VMA: VLFa Eb: 1).

läisiä, konduktöörejä, tullivartijoita ja junankuljettajia. Olipa joukossa opettajaperheenkin tytär. Oppilaista suurin osa oli kotoisin Vaasan seudulta, mutta joitakin tuli Kokkolan ja Uudenkaarlepyyn tienoilta.⁵²⁸

Vaasan seminaarin lukuvuosi alkoi sääntöjen mukaan 1. syyskuuta ja kesti 31. päivään toukokuuta. Lukukaudet erotti toisistaan joululoma, jonka kesto oli kolme viikkoa (20.12.–10.1.). Seminaarin yksivuotiseen opetusohjelmaan kuuluivat seuraavat oppiaineet: uskonto ja uskontojen historia, katekismus, kirkkohistoria, äidinkieli (ruotsi), laskento, historia, kotiseutuoppi ja maantieto, luonnontieto ja terveystuoppi, piirustus, muovailu ja paperinleikkaus, laulu, voimistelu, käsityö, oikeinkirjoitus, soitto, psykologia ja pedagogiikka. Opetusohjelmaan sisältyi ”*hospitointi*” harjoituskoulussa, joka käynnistyi marraskuussa 1915 ja jossa oli sen aloitusvaiheessa seitsemän lasta⁵²⁹. Taulukkoon 6 on koottu Vaasan alkukouluseminaarin ensimmäisen hyväksytyin ohjesäännön mukaiset oppiaineet ja -ennätykset samalla tavoin kuin taulukoissa 1–5 on esitetty aiemmin perustettujen alkukouluseminaarien opetussuunnitelmat.

Taulukko 6. *Vaasan pikkukouluseminaarin oppiaineet ja -ennätykset v. 1916*⁵³⁰

<i>Oppiaine</i>	<i>Vt</i>	<i>Oppisisällöt</i>
Uskonto, raamatun historia	2 + 2 + 1	Rosenqvistin ja Sundvallin kirjojen mukaan Raamatun kirjat ja historia, Raamatun maiden maantiede, Lutherin Vähä-Katekismus, Kirkkohistoriaa Jungesin kirjan mukaan
Äidinkieli	6	Ääni, äänenmuodostus, hengitys- ja puhetekniikkaa, oikeinlukemisen harjoituksia, kirjallisuutta (pääosin kotimaista) ja kirjallisuuden historiaa, tärkein kielioppi, ainekirjoitus etupäässä kotiseudun aiheista, kuvista ja saduista, kirjeenkirjoitusta, laskujen ja hakemusten kirjoitusta
Laskento	3	Kokonais- ja murtoluvut sekä niiden soveltaminen käytännön tehtäviin
Historia	2	Suomen ja viimeisten vuosisatojen yleinen historia käsitellään pääasiassa merkittävien henkilöiden, valtiomiesten, keksijöiden, tiedemiesten, runoilijoiden, kirkko- ja koulumiesten elämäkertojen yhteydessä, Suomen historiallinen kehitys, nykyinen hallitus ja hallintotoimi
Kotiseutuoppi ja maantieto	2	Maantieteestä käsitteet ja tiedot, jotka opettajan työssä ovat tarpeen paikakunnan kotiseudun ja maantiedon opetuksessa, mittauksia, piirustuksia ja suunnitelmia, paikallisten traditioiden keräilyä ja selostuksia
Luonnontieto ja terveystuoppi	2	Kotiseudun kasvit ja eläimet, opintokäynnin luodaan oppilaille harrastuneisuutta omaan luonnon opiskeluun, ihmisruumiin rakenne ja hoito, tarttuvat taudit ja epidemiat, raittiusopetus komiteanmietinnön 9.6.1909 mukaan
Piirustus, muovailu, paperinleikkaus	2	Harjoitellaan piirtäen, muovailun ja paperinleikkauksen avulla havainnollistamaan opetusta alkuopetuksen oppiaineissa. Luonnoksia ja piirustuksia lehtiöihin.
Laulu	2	Tärkein musiikinteoria, äänenmuodostusharjoituksia, koraaleja, alkuopetukseen sopivia lauluja
Voimistelu	2	Liikeharjoituksia, hengitys-, marssi- ja välineharjoituksia, harjoitellaan alkuopetukseen sopivia leikkejä

⁵²⁸ *Oppilasmatrikkelin ensimmäisenä sai nimensä mustasaarelainen Ester Albertina Back, s. 18.2.1893, jonka isä oli merimies ja äiti ”hustru” (VMA: VLFa, Ba: 1).*

⁵²⁹ *VMA: VLFa Ca: 1, ptk 24.9.1915 § 2; Lägge folkskolseminariet 1964, 15-19.*

⁵³⁰ *VMA: VLFa Ja: 1; Lägge folkskolseminariet 1964, 14 -18.*

Kaunokirjoitus	1	Perusmuodot, harjoitellaan kirjoitusta taululle, hyvän käsialan harjoituksia pääasiallisesti aine- ja oikeinkirjoituksen yhteydessä
Käsityö	2	Oppilaat kykenevät opettamaan alakoulussa vuoden 1913 käsityökomitean mietinnön mukaan
Soitto	2	Harjoitellaan yksinkertaisia koraaleja ja lauluja
Psykologia ja pedagogiikka	3	a) Käsitellään havainto, tunne ja tahto, harjoituksia lapsen harrastusten ja sielun kehityksestä ennen koulua ja kouluvuosien aikaan, b) alakoulun tehtävä, järjestely ja opetussuunnitelma, c) yleisen opetusopin tärkeimmät seikat, d) mittavimpien pedagogiikan reformaattoreiden elämäkerrat, alakoulussa esiintyvien oppiaineiden metodiikka teorian luennoilla sekä harjoitus- ja näytetuntien kritiikeissä, käytännön harjoittelua kaikissa alakoulun oppi- ja harjoitusaineissa vähintään 4 tuntia jokaisessa aineessa

Opetusohjelman mukaan Vaasan pikkukouluseminaarin oppilaat saivat opetusta viikoittain 34 tuntia. Uskonnolla oli opetusohjelmassa samoin kuin 1800-luvulla perustettujen alakouluseminaarien ohjelmissakin merkittävä osuus, sillä viikkotunneista noin seitsemäsosa käytettiin Vaasan seminaarissa uskonnon opetukseen. Laulu- ja soitto tuntien koraalit lisäsivät uskonnollista oppiainesta. Seminaarisen uskonnonopetuksen mittava osuus opetusohjelmasta lienee heijastusta siitä, että alkuaan uskonto oli ollut alkuopetuksen ainoa oppiaine ja vielä 1900-luvun alussakin tärkein alkuopetukseen kuuluva aine, jota Alkuopetuskomitea vuonna 1906 ei katsonut aiheelliseksi poistaa alakansakoulun oppimäärästä, koska komitean mielestä alakansakoulussa oli kasvatettava koko ihmistä, myös hänen uskonnollista elämäänsä⁵³¹. Uskonnon vahvan edustuksen opetusohjelmassa selittänee parhaiten kuitenkin se, että suuri osa alakouluseminaarin käyneistä sijoittui opettajiksi nimenomaan kirkollisiin kiertokouluihin, joissa uskonto ja uskonnollisuus olivat keskeisellä sijalla.

Vaasan pikkukouluseminaarin opetusohjelma oli varsin samankaltainen kuin 1910-luvulla Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin uudistettu ohjelma, johon oli otettu mukaan kaikki ne oppiaineet, joita Alkuopetuskomitea⁵³² oli vuonna 1906 esittänyt alakansakouluja varten. Ainoastaan kotiseutuoppi oli oppiaine, jota Helsingin ruotsinkielisen seminaarin opetusohjelmassa ei ollut, mutta Vaasan ohjelmaan se oli sisällytetty. Alakoulussa opettavien oppiaineiden lisäksi Vaasan seminaarin opetusohjelmassa oli Helsingin ruotsinkielisen seminaarin tavoin myös opettajan itsensä kehittämistä edistävinä oppiaineina historia, terveystoppi, psykologia ja pedagogiikka. Opetusohjelmassa korostettiin useiden oppiaineiden kohdalla sitä, että opetus ja opetusharjoittelu oli suunnattava alkuopetuksen opetusohjelmien toteuttamista silmällä pitäen. Näin kiinnitettiin huomiota ikäkausididaktiikkaan ja alkuopetuksikäisen lapsen erityispiirteiden huomioon ottamiseen.

Arkinen aherrus Vaasan seminaarissa oli varsin tiivistä, ja opiskelutahti tiukka. Työpäivät alkoivat kello 8 aamulla ja kestivät kello 16:een, usein jopa kello 18:aan. Kiivastempoisesta opiskelusta kertoi esimerkiksi se, että luonnonopissa

⁵³¹ Alkuopetuskomitea 1906, 33.

⁵³² Alkuopetuskomitea 1906, 33-54.

yhden oppitunnin aikana ennätettiin käsitellä puutarhan kasvit, toisella tunnilla metsän kasvit ja kolmannella tunnilla tutustuttiin jo niityn kasveihin. Historiasakin opetus eteni tiuhaan tahtiin: yksi tunti käytettiin kivikauden opiskeluun, toinen rauta- ja pronssikauteen, ja sitten jo opiskeltiin Egyptin ja Kreikan historiaa. Opiskelun lomaan ei juuri jäänyt vapaahetkiä, sillä lauantaitkin työskenneltiin täysipainoisesti. Ensimmäinen lomapäivä saatiin seminaarissa vasta lokakuun lopussa, jota ennen ensimmäisenä syksynä oli yksi retkipäivä, jolloin käytiin Vanhassa Vaasassa. Joululomalle lähtiessä ahertaminen palkittiin nimittämällä koeoppilaat vakinaisiksi oppilaiksi.⁵³³

Helmikuussa 1916 koulutoimen ylihallituksen ylitarkastaja A. J. Tarjanne teki Vaasan seminaarissa tarkastuksen, ja sen perusteella seminaari sai vahvistettua opetusohjelmansa. Toinen tarkastus seurasi heti perään, ja sen suoritti Henrik Appelberg, jolle selvisi, että seminaari toimi kuin yksityisyrittäjä. Ensimmäisen vuoden taloudellisista murheista⁵³⁴ huolimatta lukuvuosi seminaarissa saatiin loppuun, ja toukokuun viimeisenä päivänä 1916 valmistuivat ensimmäiset opettajat: 33 naista ja yksi mies. Nämä uudet opettajat lähetettiin lasten kasvattajiksi ruotsinkielisiin kyliin.⁵³⁵

Syksyllä 1916 opetus järjestettiin seminaarissa senaatin oppilaitokselle kesällä vahvistaman opetussuunnitelman mukaisesti. Uudelle vuosikurssille hakijoita oli 35, joista pääsykokeissa elokuun viimeisenä päivänä hyväksyttiin ja sisäänkirjoitettiin koeoppilaiksi 32⁵³⁶. Kaikki uudet oppilaat olivat naisia. Opettajakunnassa tapahtui lukuvuoden 1916–1917 alussa joitakin muutoksia. Harjoituskoulu laajeni kaksiluokkaiseksi ja se vastasi täydellistä maaseudun alemmaa kansakoulua. Sen johtajaksi tuli opettaja Alma Blomster. Opetusharjoittelua suoritettiin myös seminaarin kanssa samassa rakennuksessa toimineessa Vaasan kaupungin kansakoulussa, jonka kaksi ensimmäistä ja kaksi toista luokkaa toimivat semi-

⁵³³ VMA: VLFa Ac:1 Dagbok 1.9.1915-31.5.1916.

⁵³⁴ Vaasan alkukouluseminaari painiskeli alkuvuodet taloudellisten vaikeuksien kanssa. Valtionapua ei tullut kahtena ensimmäisenä vuotena, ja niin seminaari eli lahjoitusten ja oppilasmaksujen turvin varsin niukasti. Vaasan kaupungin lisäksi oppilaitosta avustivat S.O.B i Vasa, Svenska folkskolans Vänner i Helsingfors, Svenska Kulturfonden sekä monet yksityiset yritykset ja yksityishenkilöt. Seminaari joutui ottamaan myös lainaa. Helmikuussa 1916 tohtori Nordman jo epäili, että seminaari "kuristuisi ennen kuin se on alkanut edes kunnolla hengittää". Johtajan oli ahkerasti yritettävä hankkia rahaa tyhjään kirstuun. Jokainen lahjoitus otettiin kiitollisesti vastaan niin kuin erään tuntemattoman lahjoittajan Uno Cygnaeusta esittävä taulukin Cygnaeuksen syntymäpäivänä vuonna 1915. (VMA: VLFa Ca:1 ptk 24.9.1915 § 2; VMA: VLFa Ca:1 ptk 2.2.1916 § 3; Lägre folkskolseminariet 1964, 18-25).

⁵³⁵ VMA: VLFa, Ja: 1, 29; Lägre Folkskolseminariet 1964, 20.

⁵³⁶ Syyslukukaudella 1916 seminaarista jouduttiin erottamaan ennen koeoppilaaksi nimittämistä yksi ensimmäisen luokan oppilas, joka ei ollut kykenevä seuraamaan opetusta. Tammikuun 1917 lopussa erotetuksi tuli vielä toinenkin oppilas, jota opettajakunta ei katsonut sopivaksi opettajan tehtävään. (VMA: VLFa Ca: 1 Protokoll 6.9.1916 ja 24.2.1917). Vrt. "Lägre folkskolseminariet" -teosta (1964, 20-21), joka kertoo, että hakijoita olisi ollut 38, joista pääsytutkintoon tuli 32, ja ne kaikki otettiin sisään.

naarilaisten harjoitteluluokkina. Lukuvuoden opiskelun lomassa tehtiin muutamia retkiä Vaasassa ja sen ympäristössä. Kerran kuukaudessa opettajat ja oppilaat kokoontuivat yhteiseen konventtiin, jossa pidettiin esitelmiä, laulettiin ja keskusteltiin. Kansakouluntarkastaja Henrik Appelberg tarkasti seminaarin ja sen harjoituskoulun kevätlukukauden 1917 aikana.⁵³⁷

Vaasan seminaarissa kolmas lukuvuosi lähti ongelmallisesti alkuun, koska kesällä 1917 sanomalehdet eivät ilmestyneet säännöllisesti. Sen vuoksi oppilaak-siottoa koskevia hakuilmoituksia ei voitu julkistaa ajallaan ja seminaarin aloitus-ta oli lykättävä syyskuun 15. päivään, jolloin 20 pyrkijää kokoontui pääsykokei-siin. Heidät kaikki otettiin koeoppilaisiksi. Päätoimisina opettajina jatkoivat Wer-ner ja Edit Laxström, joiden lisäksi seminaari sai syyslukukauden alusta alkaen kolmannen opettajanviran, johon valittiin Adéle Holmström. Harjoituskoulun johtajaksi tuli tällöin rouva Laxström, joka yhdessä neiti Holmströmin kanssa opetti harjoituskoulussa ja ohjasi siellä opetusharjoittelua. Seminaarin oppilailla oli edelleen tilaisuus kuunnella opetusta Handelsesplanadenin varrella sijain-neessa kaupungin kansakoulussa, jonka rakennuksessa seminaari jatkoi toimintaansa. Kolmas lukuvuosi oli taloudellisesti aiempia vuosia helpompi, koska op-pilaitos nautti syksystä 1917 alkaen valtionapua. Joulukuun 6.–8. päivänä mais-teri Onni Rauhamaa koulutoimen ylihallituksesta tarkasti seminaarin.⁵³⁸

Jo silloin, kun Vaasan seminaaria oli perustettu, oli esitetty mahdollisuus, että seminaari laajennettaisiin niin pian kuin mahdollista kaksivuotiseksi. Tätä muu-tosta ei tarvinnut kauan odottaa, sillä tarkastaja O. Rauhamaa, joka oli tarkasta-massa seminaaria juuri samaan aikaan, kun Suomi julistettiin itsenäiseksi, kutsui opettajakunnan kokoon viimeisenä tarkastuspäivänään. Rauhamaa halusi keskus-tella opettajien kanssa siitä, miten seminaari organisoituisi kaksivuotisena, mitkä olisivat opettajien pätevyys ehdot ja millaisia oppikursseja ja toimintoja seminaa-riin tulisi uudistuksen myötä. Kokouksessa olivat läsnä myös kansakouluntarkas-tajat H. Appelberg ja R. Malmberg. Läsnäolijat ehdottivat, että valtio ottaisi se-minaarin heti haltuunsa, jolloin hallinto ja tarkastus olisivat siirtyneet valtion hoitoon. Pitämässään opettajankokouksessa Rauhamaa kehotti seminaarin johta-jaa valmistamaan kaksivuotiselle alkukouluseminaarille kurssisuunnitelman ja säännöt.⁵³⁹ Näin tuli sytytettyä soihtu valaisemaan alkukoulunopettajain koulu-tuksen kehittämistä juuri itsenäistyneessä Suomessa, jossa toimi lukuvuonna 1917–1918 ruotsinkielisten Vaasan ja Helsingin alkukouluseminaarien lisäksi neljä suomenkielistä alkukouluseminaria.⁵⁴⁰ Alkukouluseminareja oli au-

⁵³⁷ VMA: VLFa, Ja: 1 Redogörelsen 1915-1920, 28 ja 34; VMA: VLFa Ca: 1 Protokoll 6.9.1916 ja Protokoll 24.2.1917.

⁵³⁸ VMA: VLFa Ca: 1 Protokoll 7.6.1917, Protokoll 5.9.1917; *Lägre folkskolseminariet 1964*, 23-24.

⁵³⁹ VMA: VLFa Ja: 1, 12; *Lägre folkskolseminariet 1964*, 25-26.

⁵⁴⁰ *Autonomian ajan alkukouluseminaarien lukumäärästä on olemassa toisistaan poikkeavia tietoja. Werkko luetteli vuonna 1916, jolloin vielä toimivat Jyväskylän ja Sortavalan alkukoulu-seminaaritkin, kaikki valtionapua nauttineet yksityiset seminaarit. Hänen laskujensa mukaan niitä oli silloin kuusi. Werkon luettelossa ei esiintynyt Kuortaneen kiertokouluseminaria eikä*

tonomian ajan lopulla melko runsas määrä⁵⁴¹ vähälukaiseen kansaan nähden maassa, jossa ei vielä ollut edes oppivelvollisuutta.

ruotsinkielistä Vaasan seminaaria⁵⁴⁰ (Werkko, K. 1916 b, 25-26). Nämä kaksi lisättyinä joukkoon seminaarien lukumäärä olisi noussut tuolloin kahdeksaan. ”Koulumies” ilmoitti yksivuotisia alkukouluseminaareja olleen maassamme autonomian ajan lopussa ”kymmenkuntaan nouseva luku” (AoL 1919, 23-24, 172). Seminaarikomitean 1922 mukaan autonomisessa Suomessa toimi Sortavalan seminaarikurssien alkamisvuoden 1887 ja maamme itsenäistymisen välisenä aikana kymmenen yksivuotista alkukouluseminaaria, mikä pidemmän, mikä lyhyemmän ajan. Näiden lisäksi kaksivuotinen oppilaitos valmisti Äänekoskella yhden opettajakurssin (Seminaarikomitean mietintö 1922, 14). Melinin mukaan alkukouluseminaareja oli lukuvuonna 1917–1918 kaikkiaan seitsemän, mutta toisaalla hän totesi, että koska alkukouluseminaareja oli liikaa tarpeeseen nähden, niin ne lakkautettiin kahta lukuun ottamatta kaikki vuoteen 1918 mennessä. (Melin, V. 1980, 225, 229). Myös Syrjä on maininnut nimeltä itsenäisyyden ajan alussa toimineet alkukouluseminaarit. Niitä hänen luetteloissaan oli sama määrä kuin Melinillä. (Syrjä, U. 1973, 15-16). Cavoniuksen laskelmien mukaan maamme itsenäistyessä joulukuussa 1917 vaikutti maassamme kuusi suomenkielistä ja kaksi ruotsinkielistä alkukouluseminaaria. (Cavonius, G. 1983, 68). Nurmen mukaan Suomessa toimi 1900-luvun toisella vuosikymmenellä kaikkiaan kahdeksan suomenkielistä kiertokoulunopettajaseminaaria ja kaksi ruotsinkielistä. Näistä viimeisiksi jäivät Nurmen tietojen mukaan 1920-luvulle asti toimimaan Helsingin ja Kuortaneen alkukouluseminaarit. (Nurmi, V. 1979, 82). Ehkä seminaarien saama valtionapu tai avun lakkaaminen aiheuttivat sen, että eri lähteiden tiedot poikkeavat toisistaan. Sortavalan pikkukouluseminaarin lopettamisvuoden kohdalla lähteet poikkeavat eniten toisistaan. Syrjä (Syrjä, U. 1973, 15-16) ilmoittaa sen lakaneen vuonna 1918, mutta Nurmi (Nurmi, V. 1995, 111) ja ”Sortavalan seminaari 1880-1930” -teos (1930, 157) ilmoittavat seminaarin loppumisvuodeksi vuoden 1917, jota vuosilukua on tässä tutkimuksessa käytetty alkukouluseminaarien lukumäärää laskettaessa. Jyväskylän pikkukouluseminaarin toiminta loppui vuonna 1916 (Syrjä, U. 1973, 16), joten eri lähteiden tiedot yhdistettynä lukuvuonna, jonka aikana Suomi itsenäistyi, toimi kuusi alkukouluseminaaria. Laajimmillaan autonomian ajan alkukoulunopettajanvalmistus oli juuri ennen Suomen itsenäistymistä vuosina 1909-1917, jolloin nämä oppilaitokset valmistivat vuosittain yli 200 uutta opettajaa (Syrjä, U. 1973, 16). Parinkymmenen vuoden aikana ne valmistivat kaikkiaan noin 6000 opettajaa, joista luterilaisia oli noin 5500. (Werkko, K. 1916 b, 4; Syrjä, U. 1973, 16).

⁵⁴¹ Helsingin esiseminaarin johtaja Werkko on pohtinut alkukouluseminaarien runsaslukuisuutta ja merkitystä. Ilman näitä oppilaitoksia Suomen koko alkukouluopetus olisi hänen käsityksensä mukaan ollut ”aivan lamassa”. Ellei näitä opinahjoja olisi ollut, maassamme ei olisi ollut tietoa uusista opetustavoista, ei opetussuunnitelmista eikä monesta muusta kyseisen opetusalan asiasta. Yksityisiä alkukouluopettajaseminaareja Werkko piti koko Suomen kansalle siunauksena. Haittana hän näki kuitenkin sen, että seminaareja oli syntynyt liian runsaasti. Koska oli liian monta valmistuslaitosta, niiden välille syntyi kilpailua, joka aina ei ollut tervettä. Pidemmän päälle kilpailusta koitui Werkon mukaan ”jonkunlainen höllyys”, jota valtion seminaareihin ei syntynyt, koska niissä ei oppilas tuonut oppilaitokselleen rahaa. Toisena haittana Werkon mielestä oli alkukouluseminaarien olemassaolon epävarmuus. Kaikki alkukouluseminaarit olivat yksityisiä, ja osa niistä nautti jatkuvaa valtionapua, toiset pienempää, toiset suurempaa, osa ei mitään. Valtionapu ei kuitenkaan ollut riittävä seminaarien ylläpitoon, ja siksi ne joutuivat hankkimaan rahoituksensa oppilasmaksuilla ja muilla keinoin. Epävarmuus ja taloudelliset huolet yllä-

3.9 Kasvatus ”katoamattomien siementen siroittelijoiksi”

Alkukouluseminaarien johtajilla oli raskaan taloudellisen taakan ohella vastuu oppilaiden kasvatuksesta ja opiskelusta. Yhden lukuvuoden mittaisen opettajanvalmistuksen tehtävä oli vaativa, koska opetettavan oppiaineksen lisäksi oppilaista oli kasvatettava tuon ajan käsityksen mukaan kristillismielisiä, harrastuneita, innostuneita, kutsumustietoisia, hartaasti kasvatusopillisia ajatuksia seuraavia nousevan nuorison kasvattajia, jotka pystyivät työssään ohjaamaan lapset jumalanpelkoon, siveyteen ja raittiuteen⁵⁴².

Opettajaksi kasvattaminen oli alkukouluseminaarien keskeinen tehtävä, sillä niiden oppilaat saivat opettajatyössään huostaansa kaikkein nuorimmat lapset, ja ajan henki oli, että opettajapersoonallisuuden kasvattava vaikutus on sitä suurempi, mitä nuorempi kasvatti on. Alkuopetuskomitean jäsen ja Helsingin pikkukouluseminaarin johtaja Kaarle Werkko hahmotteli varsin perusteellisesti ajan opettajakuvaa. Hänen mukaansa pedagogiseksi persoonallisuudeksi tultiin vain kasvatuksen ankarassa koulussa. Opettajan tuli nähdä pienokaiset Jumalan hänen haltuunsa antamina, ja opettajan siveellis-uskonnollinen persoonallisuus herätti lapsessa hiljaista ihailua ja kunnioitusta. Esikuvallinen opettajapersoonallisuus puhui lapsille ilman sanojakin, ja hänen tahtonsa oli vallata oppilaidensa päät ja sydämet sekä luoda heistä katoamattomia aarteita. Opettajan työ oli työtä taivasten valtakunnan hyväksi, ja hänen tehtävänsä oli kasvattaa sen avulla, mitä hän itse oli, ei näyttelemällä eikä opettaen. Tuon ajan opettajaihanne oli ”*terve sielu kauniissa terveessä ruumiissa*”, mutta vain sielu saavutti hengenvaltakunnan voittoja.⁵⁴³

Alkukoulunopettajiksi oli Werkon mukaan kasvatettava erityisesti sen hengen lapsia, jotka ”*mielihyvällä johtivat Suomen kansan lapsia Jeesuksen luo*”. Alkukoululaitoksen kunniaksi Werkko katsoi myös sen, että opettajiston tuli olla valpasta ja herännyttä väkeä, joka ”*ilman vaikerruksitta uhrasi kaiken voimansa kalliiseen kutsumukseensa ja joka loi katseensa ylöspäin eikä niin paljon alas-päin*”. Werkon opettajaihanne oli henkilö, joka seurasi ihmiskunnan suurimman pedagogin Jeesuksen Kristuksen käskyä: ”*Seuratkaa minua.*” Siksi Werkko toivoi alkuopettajista sellaisia, jotka pysyivät alalla ja hartaasti seurasivat kasvatustopin suuntauksia. Lisäksi alkuopettajien tuli ”*sivotella katoamattomia siemeniä*” nousevan nuorison kasvattamisessa jumalanpelkoon, siveyteen ja raittiuteen. Näitä Werkko piti peruspilareina Suomen kansan onnelliseksi saattamisessa.⁵⁴⁴

pitivät turvattomuutta seminaarien johtajien ja opettajien keskuudessa, mikä Werkon mukaan lamautti seminaarien työskentelyä. (Werkko, K. 1916 b, 25-26).

⁵⁴² Werkko, K. 1916 b, 31-32; OL 1913, 36, 412-415; OL 1913, 37, 426-428, OL 1913, 40, 453-454.

⁵⁴³ Werkko, K. 1916 b, 26 ja 32.

⁵⁴⁴ Werkko, K. 1916 b, 26 ja 32.

Alkukoulunopettajan ideaalikuvasa näkyi sama kasvatuspäämäärä, joka oli vallitseva tuona aikana myös kansakouluopettajaseminaareissa: oppilaiden kasvatus kristillisiksi opettajapersoonallisuuksiksi. Ideaali oli peräisin seminaarilaitoksen alkuajoilta Cygnaeukselta, jolle Kuikan mukaan seminaarivalmistuksen keskeisimpiä tavoitteita oli saada siveellisesti korkeatasoisia ja kristillismielisiä opettajia, jotka kelpasivat oppilaiden esikuviksi. Cygnaeuksella opettajakuva oli ”*Herran työmies*”, kutsumusopettaja, joka oli saanut kutsun opettajan tehtävään.⁵⁴⁵

3.10 Ulkomaiset vaikutteet

3.10.1 Vaikutteet opintomatkoilta

Ennen kuin seuraavassa jaksossa lähdetään selvittämään, miten alkukoulunopettajien valmistus eteni itsenäistyneessä Suomessa, tarkastellaan, levisikö opettajanvalmistuksen heijastumia Euroopasta ja sen ulkopuolelta etäiseen Suomeen uuden vuosisadan alussa ja ennen kaikkea ensimmäisen maailmansodan pyörteissä. Tulivatko virtaukset meille suoraan vai välitettynä – vai jäikö pohjoinen nuori valtiomme rakentamaan koulu- ja opettajajärjestelmäänsä omien oivallustensa siivittämänä? Käsillä olevan tutkimuksen ongelmien selvittämisen kannalta on merkityksellistä tarkastella, suuntautuivatko suomalaisten opintomatkalaisten reitit aiemmin käytetyille lähteille silloinkin, kun maahan säädettiin oppivelvollisuutta ja luotiin alkukoulunopettajien valmistusta vai löytyikö autonomian ajan lopussa uusia ulkomaisia inspiraation lähteitä opettajavalmistuksen kehittämiseksi.

Silloin, kun Suomeen luotiin kansakoulujärjestelmää 1800-luvun puolivälin jälkeen, erityistä huomiota kiinnitettiin ulkomaiden⁵⁴⁶ kouluoloihin ja niistä saatuja vaikutteita hyödynnettiin, jopa kopioitiin suomalaiseen opettajanvalmistukseen⁵⁴⁷. Yhteydet varsinkin saksalaiseen kulttuuriin olivat autonomian ajan Suomessa perinteiset ja läheiset, mutta opetusalan henkilöiden tekemät opintomatkat idänsuuntaan olivat harvinaisia. Jonkin verran kyllä pistäydettiin Pietarissa ja

⁵⁴⁵ Kuikka, M. T. 2005, 202.

⁵⁴⁶ Ruotsalaistutkija Lars Pettersonin mukaan myös Ruotsissa kansakoululaitosta luotaessa niin aatteet kuin suunnitelmat omaksuttiin Euroopasta, erityisesti johtavasta teollisuusmaasta Iso-Britanniasta (Petterson, L. 1992, 75).

⁵⁴⁷ Tarjanne, A. J. 1916; Kuikka, M. T. 1974 a, 1.

Moskovassa.⁵⁴⁸ Kun laivaliikenne Suomesta Viroon oli avattu 1860-luvulla, myös virolainen kulttuuri alkoi tulla suomalaisille tutuksi molemminpuolisen vuorovaikutuksen ansiosta⁵⁴⁹. Kansakoulujärjestelmän jo muotouduttua Mikael Soininen⁵⁵⁰ suuntasi Euroopan⁵⁵¹ lisäksi vuosina 1884–1885 myöhemmin tärkeäksi⁵⁵² osoittautuneen opintomatkan yli Atlantin, Yhdysvaltoihin asti. Myös Karl Teodor Broberg, Helsingin ruotsinkielisen alkukouluseminaarin käynnistäjä, teki vuonna 1886 opintomatkan Yhdysvaltoihin⁵⁵³. Muutoin 1800-luvulla ja 1900-luvun alkupuoliskolla suomalaisten opetusalan henkilöiden opintomatkat Euroopan ulkopuolelle olivat varsin harvinaisia. Soinisen ja Brobergin lisäksi Yhdysvaltoihin⁵⁵⁴ matkansa teki myös kansakouluseminaarin johtaja K. J. Högman⁵⁵⁵.

Alkuopetuksen ja alkukouluseminaarien kannalta merkittävimpiä suomalaisten 1900-luvun alussa tekemistä opintomatkoina lienevät Mikael Soinisen⁵⁵⁶

⁵⁴⁸ Halila, A. 1949 b, 338; Halila, A. 1985.

⁵⁴⁹ Kuldsepp, T. 1986, 12-21; Nikander, E. 1998, 130-131.

⁵⁵⁰ OL 1924, 12, 149-151; Soininen oli kouluhallituksen ylijohtaja v. 1917-1924, ensimmäinen kirkollis- ja opetusasiainministeriön opetusministeri v. 1918-20 sekä professori (Voipio, A. 1944; OL 1924, 13, 171-172); Soininen teki matkan Yhdysvaltoihin v. 1884-1885 ja laati väitöskirjan Pohjois-Amerikan koulutoimesta v. 1887 (Voipio, A. 1944, 85-123; Päivänsalo, P. 1986, 77).

⁵⁵¹ Suomesta ulkomaille tehdyt opintomatkat 1800-luvun lopulla kohdistettiin tavallisimmin Tukholmaan ja sieltä edelleen Ruotsin halki Tanskaan, josta sitten jatkettiin matkaa Saksaan. Hampurista ja Berliinistä matkattiin usein Saksan eteläosaan, josta siirryttiin Itävalta-Unkarin keisarikuntaan. Jotkut opintomatkalaiset pistäytyivät Italiassa saakka. Englantiin tehtiin opintomattoja useammin kuin Ranskaan. 1900-luvun puolella suomalainen opintomatkailija saattoi poiketa Belgiassa, mutta varsin harvinaista oli tutustuminen Hollantiin. Sveitsi oli suomalaisten suosiossa. Suomalaiset stipendiaatit matkustivat Skandinaviassa Ruotsin lisäksi myös Norjassa, jossa he kuuntelivat opetusta yleensä Oslossa, Hamarissa ja Trondheimissä. (Halila, A. 1949 b, 338); Kuikan mukaan Jyväskylän harjoituskoulun oppiainejako oli Cygnaeuksella lähes samanlainen kuin ulkomaiden seminaarien harjoituskouluissa (Kuikka, M. T. 1981, 39); Halila, A. 1985.

⁵⁵² A. Soinisen mukaan William James, Booker T. Washington ja John Dewey tukivat tuntuvasti Mikael Soinisen mielipiteitä (Soininen, A. 1949, 12-13); Voipio, A. 1944, 100.

⁵⁵³ Hakaste, S. 1992, 199-203.

⁵⁵⁴ Oksala piti Pohjois-Amerikkaa uuden monipuolisen lapsitieteen kotimaana, josta se levisi 20-30 vuoden aikana Eurooppaan (Oksala, K. 1914).

⁵⁵⁵ OL 1924, 12, 149-151; Halila, A. 1985.

⁵⁵⁶ Soinista lukuun ottamatta muut tässä mainitut miehet olivat tulevien alkukouluseminaarien johtajia. Soinista voi pitää erittäin merkittävänä myös alkuopetuksen kehittämissä, sillä hän toimi ”harvinaisella sydämen lämmöllä, selvänäköisyydellä, hartaudella, terävyydellä ja sitkeydellä oppivelvollisuuden toteuttamiseksi” (OL 1924, 12); Soinisen juhlaulkaisussa kiiteltiin päivänsankarin mittavaa vaikutusta oppivelvollisuuden aikaansaamisessa (Juhlaulkaisu ylijohtaja Mikael Soinisen kuusikymmenvuotispäivänä); Seminaarinjohtaja Santala piti uuden kaksivuotisen alkukouluopettajaseminaarin suunnittelijoista ennen muuta mainittavana professori

matkojen lisäksi Kaarle Werkon, Kaarle Oksalan⁵⁵⁷, Werner Laxströmin ja Juho Kustaa Santalan opintomatkat. Werkko teki puolitoista kuukautta kestäneen opintomatkinsa syksyllä 1901 Ruotsiin, Norjaan, Tanskaan ja Pohjois-Saksaan. Matkakirjeistään hän painatti kirjan.⁵⁵⁸ Oksalan matkat suuntautuivat Saksaan. Varsinkin Oksalan toinen matka Saksaan vuonna 1910 oli merkittävä. ”*Lasten itsetoiminnan periaatteille rakennettu alkuopetus*” kiinnosti Oksalaa suuresti. Dresdenissä hän tutustui seminaariin ja Leipzigissa harjoituskouluun. Oksala oli ensimmäinen henkilö, joka toi eurooppalaisen reformipedagogiikan suomalaisen alkuopetukseen ja hankki myös laajan reformipedagogisen kirjakokoelman, jota hän luki, suomensi ja suomennutti vaimollaan.⁵⁵⁹ Kuikan mukaan uusi lapsipsykologinen tutkimus, jonka näkemyksiä Oksala pyrki soveltamaan sekä opetussuunnitelmien uudistuksessa että käytännön koulutyössä, vaikutti osaltaan sen, että herbartilainen pedagogiikka murtui maassamme 1910-luvulla⁵⁶⁰.

Pietarsaarelaisen opettajan⁵⁶¹, sittemmin Vaasan pikkukouluseminaarin johtajan Werner Laxströmin ulkomaanmatka vuonna 1912 hyödytti suuresti itse matkaajaa ja antoi monia virikkeitä myös alkukoulusemiinariemme järjestelyyn ja toimintaan. Laxströmin opintomatka sai alkunsa siitä, kun hän täydensi opintojaan Helsingin yliopistossa lukuvuonna 1911–1912 ja sai sen päätteeksi professori Soiniselta suosituksen matkastipendiin. Stipendin saatuaan Laxström teki neljä kuukautta kestäneen opintomatkan Ruotsiin, Tanskaan, Saksaan ja Itävaltaan. Päätarkoitus oli matkan aikana tutustua koulujen, erityisesti ammattikoulujen, organisointiin, mutta Laxström ennätti käydä tutustumassa myös opettajaseminaareihin, joista ensimmäisinä tutustumiskohteina olivat Uppsalan, Karlstadin ja Göteborgin seminaarit. Saksalaisiin seminaareihin Laxström pääsi Hannoverissa, Dresdenissä ja Münchenissä. Poikkesipa matkaaja myös Itävallassa, jos-

Soinista (Santala, J. K. 1925 a); Salokannel piti Soinista alkuopetuksen opetussuunnitelmien uudistajista ensimmäisenä, joskin Soinisen suunnitelmia perusteellisemmän suunnitelman laati hänen mukaansa Kaarle Oksala, jonka suunnitelmia täydensi vielä Aukusti Salo. (Salokannel, A. 1968, 271); Soinisen merkitys v. 1890-1924 eri tehtävissä oli Voipion mukaan alkuopetuksen kehittämisessä keskeinen (Voipio, A. 1944); Soininen teki ainakin 5 opintomatkaa Euroopassa (Voipio, A. 1944).

⁵⁵⁷ Oksalasta julkaistu syntymäpäiväkirjoitus uskoi, että Cygnaeus kansakoulun isänä, Soininen oppivelvollisuuden tuojana ja Oksala modernin alakansakoulun luoja pysyvät kansakoulumme historiassa. Kirjoituksessa nähtiin, että silloisen modernin alakansakoulun järjestäjä oli pääasiallisesti Kaarle Oksala. (KKL 1933, 2, 17-18).

⁵⁵⁸ Werkko, K. 1903.

⁵⁵⁹ Oksala, K. muistiinpanoja 1910-1911; Voipion mukaan Oksala tutki Leipzigissa ollessaan Soinisen ja Juho Hollon tavoin opettajayhdistyksen tutkimusohjossa kokeellista sielutiedettä ja kasvatustietoa (Voipio, A. 1944, 466); Kauranne, J. 1971, 41-43; Oksala, A. 1987, haastattelu.

⁵⁶⁰ Kuikka, M. T. 1978, 13.

⁵⁶¹ Matrikelitietojen mukaan Laxström oli jo vuonna 1910 saanut kotikaupungin stipendin pohjoismaiseen koulukokoukseen Tukholmaan (KA: KH Ba 1: Wasa småskolseminarium 1922-1937).

sa hänelle tulivat tutuiksi Wienin opettajankoulutuslaitokset⁵⁶². Laxström piti itselleen antoisimpina Göteborgin pikkukouluseminaaria sekä saksalaisia seminaareja, joissa häntä kiehoi se, että yläkansakouluun valmistettavat opettajat saivat ohjausta ja käytännön harjoitusta niin psykologisessa kuin metodisessa mielessä myös alkuopetusikäisten oppilaiden opetuksessa.⁵⁶³

Rauman seminaarista vuonna 1911 valmistunut kansakoulunopettaja, sittemmin Suistamon alkukouluseminaarin johtaja Juho Kustaa Santala teki keväällä 1914 kuusiviikkoisen opintomatkan, jonka aikana hän perehtyi useissa Saksan valtioissa maaseudun kansanopetukseen. Myöhemmin hän suuntasi matkansa Ruotsiin ja Norjaan, joissa hän tutustui seminaareihin ja kansakouluihin.⁵⁶⁴ Werkon, Oksalan, Laxströmin ja Santalan matkojen jälkeenkin Saksa oli suomalaisten ”kulttuuri-innovaatioiden” kohteena ja pysyi sellaisena Nikanderin mukaan vielä itsenäisyyden ajallakin⁵⁶⁵.

Suomen alkuopetuksen uudistajien sekä alkukoulunopettajien valmistuksen suunnittelijoiden ja toteuttajien opintomatkat näyttivät suuntautuneen ennen maan itsenäisyyden koittoa samoille seuduille, joista kansakouluopettajien valmistuksen uranuurtajatkin olivat 1800-luvulla hakeneet oppejaan. 1900-luvun alun opintomatkalaisten inspiraatioiden lähteitä olivat edellisvuosisadan lopun matkaajien tavoin Pohjoismaat ja Keski-Eurooppa. Alkuopetuksen suunnittelijat pysyttelivät kuitenkin suppeammalla alueella kuin kansakouluseminaarien suunnittelijat ja toteuttajat. Vain Mikael Soininen, joka oli mukana sekä kansakouluseminaarityössä että itsenäisyyden ajan alun alkukouluseminaarien suunnittelussa, suuntasi opintomatkinsa aina Yhdysvaltoihin asti. Suomi ei näyttäisi jääneen Venäjän syrjäkulmana vaille eurooppalaisia pedagogisia virtauksia silloin, kun maassamme kysyttiin oppivelvollisuuslakia, alkuopetusta ja sen opettajien valmistamista.

⁵⁶² Vaasan alkukouluseminaarin matrikelin mukaan Laxström sai 1759 markan matkasti-pendin, jonka hän käytti tutustuen Tukholmassa kansakouluun ja jatkoloukkiin, samoin Norrköpingissä ja Göteborgissa, jossa viimeainitussa myös pikkukouluseminariin. Opetusta ja hallintoa hän seurasi Malmössä, Kööpenhaminassa, Cellessä, Hannoverissa, Hildesheimissa, Berliinissä, Dresdenissä, Wienissä, Münchenissä, Augsburgissa, Ulmissa, Stuttgartissa, Karlsruheessa ja Mannheimissa. Matrikelin mukaan Laxströmin tutustumiskohteina olivat seminaarit myös Dresdenissä ja Karlsruheessa, jota viimeainittua hän itse ei mainitse *Lägre folkskolseminariet* -julkaisussa. (KA: KH Ba 1: *Wasa småskolseminarium 1922-1937*).

⁵⁶³ KA: KH Ba 1: *Wasa småskolseminarium 1922-1937*; *Lägre folkskolseminariet 1964*, 11.

⁵⁶⁴ KA: KH Eva 5: *Suistamon seminaarin ansioluettelot*.

⁵⁶⁵ *Nikander, E. 1998, 130-131.*

3.10.2 Erilaiset opettajankoulutusratkaisut Euroopassa

3.10.2.1 Ruotsin pikkukoulut ja opettajanvalmistus

Millaisia näkökulmia ja vaikutteita suomalaiset opetusalan opintomatkaajat ja tutkijat saattoivat saada ulkomailta matkaevääkseen 1900-luvun alkuvuosina? Mitä viime vuosisadan alkukymmeninä oli Euroopassa tarjolla opettajanvalmistuksen kehittämiseen autonomisen Suomen pientenlasten koulujen opettajanvalmistuksen uranuurtajille? Näihin kysymyksiin haetaan vastauksia seuraavissa kappaleissa.

Läntisessä naapurimaassamme Ruotsissa, jonne koulualan opintomatkaajamme säännöllisesti suuntasivat reittinsä, kansanopetusta koskeva laki annettiin jo vuonna 1842, mutta kansakoulu aiheutti silloin Pettersonin mukaan sosiaalisen segretoitumisen. Kun Englannissa, ”teollisuuden mallimaassa”, toteutettiin 1800-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä yhteiskuntareformeja, oli ikään kuin itsestäänselvyys, että Ruotsi seurasi englantilaisia malleja siitä huolimatta, että sosiokulttuuriset erot olivat huomattavat.⁵⁶⁶ Opettajanvalmistuksenkin perinne oli Ruotsissa pitkä. ”Koulumestareiden” valmistus tunnettiin siellä jo 1680-luvulta alkaen, jolloin Ruotsin valtakuntaan kuuluneessa Tarton Ropkassa Piiskopin möisassa aloitti valtakunnan ensimmäinen seminaari. Lyhytikäiseksi (1684–1688) jäänyttä suomalaissyntyisen Bengt Gottfried Forseliuksen oppilaitosta avusti jopa silloinen Ruotsin kuningas Kaarle XI. Forseliuksen haaksirikossa sammuneen elämän jälkeen kului sitten peräti puolitoista vuosisataa, ennen kuin Ruotsissa syntyivät kansakouluasetuksen julkaisemisen jälkeen 1840-luvulla ensimmäiset seminaarit, joita uudistettiin 1860-luvulla.⁵⁶⁷

Laki yleisestä oppivelvollisuudesta annettiin Ruotsin uudistetussa koululaissa vuonna 1882. Kansanopetusajatus herätti Pettersonin mukaan vastakaikua myös niissä, jotka halusivat ehkäistä kehityksen kulkua. Konservatiivit pitivät rahvaan koulua instrumenttina, joka toteutti ja vahvisti kristillisiä ja patriarkaalisia arvoja. Pohjakoulua koskevassa debatissa 1880-luvulla, jolloin kansakoulu oli tullut pakolliseksi – tosin vain kansalle –, oppikoulun opettajat tähdensivät, että pakollisuudessa oli vedettävä raja työväenluokkaan. Kansakoulunopettajaseminaarienkaan edustajat eivät olleet erityisen innostuneita yhtenäiskoulusta, yhteisestä pohjakouluajatuksesta.⁵⁶⁸

⁵⁶⁶ Petterson, L. 1992, 166-167 ja 199.

⁵⁶⁷ Danell, G. 1925; Andresen, L. 1991; Solo, A. 1998, 5.

⁵⁶⁸ Petterson, L. 1992, 65, 168.

20. vuosisadan alun ruotsalaiskouluista on tämän tutkimuksen kannalta mielenkiintoisin pikkukoulu, joka Werkon mukaan parissakymmenessä vuodessa oli muuttunut ”*tarpeellisesta apuakasta*” kansan lempilapseksi. Näiden ”*apuakkojen*” taustalla lienevät olleet eräissä kaupungeissa toimineet Carl af Forsellin briteiltä omaksumat koulut, joihin ”*lapset koko kasvatusajakseen vapautettiin yhteydestään raakoihin ja pahoihin vanhempiinsa*” ja näin estettiin lapsia saamasta tartuntaa vanhempiensa huonoista elämäntavoista, kuten Petterson asian on ilmaissut. Pikkukoulut olivat ikään kuin kansakoulun laajennus ja ne olivat lapsille vapaaehtoisia. Forsellin pikkukouluja tuki mm. Värmlannin maaherra Wingård, joka sekä suosi että epäili niitä, koska pikkukoulut hänen mielestään olivat muuttuneet liian paljon todellisten koulujen kaltaisiksi tutkintoineen kaikkineen. Wingårdin mielestä pikkulastenkoulujen tarkoitus oli toimia laitoksina, joissa pikkulapset vanhempiensa työtuntien ajan olivat hurskasmielisten vanhahkojen naisten opetettavina.⁵⁶⁹ Tarkoituksena oli opettaa lapsille alkeisoppeja.

Oppiaineina pikkukouluissa oli uskontoa, äidinkieltä, laskentaa, ”*kuvaantoa*”, laulua ja voimistelua sekä havainto-opetuksen muodossa luonnontiedon, maantiedon ja historian alkeita. Vaikka pikkukoulu ei Ruotsissa ollut 1900-luvulle tultaessa pakollinen, vaan tarpeen mukaan perustettava koulu, lähes jokaisella kansakoululla kuitenkin oli sellainen. Kansakoulu jatkoikin opetustaan siitä, mihin pikkukoulu lopetti.⁵⁷⁰ Opettajina näissä kouluissa toimivat erityiset pikkukoulunopettajat, joiksi oli mahdollisuus valmistua Ruotsissa kahta eri tietä. Ensimmäinen teistä oli seminaariasetuksen suoma mahdollisuus, jonka mukaan pikkukoulun opettajaksi oli hakukelpoinen seminaarin oppilas, joka oli hyväksyttyvästi suorittanut seminaarin toisen luokan ja antanut mallikoulun alemmalla osastolla käytännölliset näytteet. Kuitenkin oli harvinaista, että seminaarin oppilas olisi keskeyttänyt opintonsa ja ryhtynyt pikkukoulunopettajaksi, joksi toinen tie oli tavallisempi: yksityisten tai maakäräjien kannattaman pikkukouluseminaarin suorittaminen.⁵⁷¹

Ruotsissa ensimmäiset pikkukouluseminaarit oli perustettu jo 1860-luvulla. Useimmat 1900-luvun pikkukouluseminareista oli järjestetty vuoden 1897 kuninkaallisen asetuksen mukaisesti, joka sääti, että seminaariin otettavan oppilaan tuli olla 18–29 -vuotias. Jokaisen pyrkijän piti suorittaa pääsytutkinto, ellei hänellä ollut hyvää todistusta vähintään viiden vuoden palvelusta koulussa. Julkisen valvonnan alaisissa pikkukouluseminareissa opiskelu kesti vähintään kahdeksan kuukautta. Oppiaineina⁵⁷² näissä seminaareissa olivat ”*biblian*” historia,

⁵⁶⁹ Werkko, K. 1903, 19; Petterson, L. 1992, 221.

⁵⁷⁰ Pikkukoulua tähdensi matkakertomuksessaan myös Y. K. Yrjö-Koskinen, joka kertoi, että Ruotsin kansakoululaitoksen merkillisimpiä puolia oli kaksivuotinen pikkukoulu (*småskola*), joka hänen mielestään vastasi Suomen kiertokoulua tai alempaa kansakoulua. (Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 101-102).

⁵⁷¹ Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 101-102; Werkko, K. 1903, 19.

⁵⁷² Werkon mukaan Ruotsin pikkukouluseminarien oppiaineet olivat samoja, joita opiskeltiin Helsingin suomenkielisessä esiseminaarissa eli Werkon seminaarissa vuosisadan alussa. Alun perin Werkko ei sisällyttänyt seminaarinsa ohjelmaan käsitöitä eikä voimistelua, mutta

katekismus, kirkkohistoria, äidinkieli (ruotsi), laskento, historia, maantiede, luonnontiede, kasvatustieteet ja opetusoppi, kaunokirjoitus, piirustus, voimistelu ja käsityöt. Seminaarien tarkastajiksi hallitus määräsi kirkkoherran tai jonkun kansakouluseminaarin johtajan tai lehtorin. Vuosisadan vaihteessa Ruotsin 29 pikkukouluseminaarista valmistui vuosittain sadoittain uusia opettajia.⁵⁷³

1900-luvun alussa Ruotsissa vallitsi huutava opettajapula. Samaan aikaan koko seminaarilaitos joutui melkoisen kritiikin ravisteleeksi, mikä johti maan seminaarikoulutuksen uudistamiseen. Arvostelu kohdistui erityisesti opetussuunnitelmiin ja tuomiokapituleihin, joilla oli kansakouluseminaarien johto käsissään. Vuonna 1911 kansanopetuskomitea lausui: ”*Pienempien lasten opetus ja johto ei ole helpompaa, vaan muutamissa suhteissa vaikeampaa kuin suurempien; velto totunnaisuus ja koneellistuminen on yhtä uhkaavana vaarana pikkukoulussa kuin kansakoulussakin, jopa kenties suurempanakin. Perusteellinen sivistys ja kasvatustaito ovat oikeastaan yhtä tarpeellisia jopa välttämättömiä kaikilla kouluasteilla, jos opettajatoimelle asetetaan se vaatimus, että sen tosiaankin tulee kehittää ja kasvattaa.*” Tällä lausumalla komitea tähtäsi siihen, että Ruotsissa kaikille opettajille pyrittiin antamaan yhtäläinen valmistus, joskin pyrkimyksen toteutuminen oli vielä kaukana tulevassa ajassa.⁵⁷⁴ Sama kansanopetuskomitea esitti suunnitelman seminaarikoulutuksen uudistamiseksi. Uudistettua opetussuunnitelmamietintöä käsiteltiin vuoden 1913 valtiopäivillä, joilla esitys hyväksyttiin pääosin ehdotetussa muodossa.⁵⁷⁵

Sen jälkeen kun kansakouluseminaarireformi oli Ruotsissa viety läpi, maan kouluylhallitus ryhtyi uudistamaan pikkukouluseminaaareja, joilla ei sitä ennen ollut varsinaista lainsäädännöllistä pohjaa. Muutosta pikkukoulujen opettajien valmistukseen⁵⁷⁶ oli haluttu. Vuoden 1908 kansakoulukokous oli esittänyt pik-

opintomatkinsa jälkeen laatimassaan seminaarin kaksivuotisessa opetussuunnitelmassa, jonka keisarillinen senaatti vahvisti vuonna 1904, nämä oppiaineet olivat jo mukana. (Werkko, K. 1903, 11-15).

⁵⁷³ Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 132; V. 1901 Ruotsin 29:stä pikkukouluseminaarista 20 oli maakäräjien ylläpitämiä, 7 yksityisiä, joista osaa avustivat kaupungit ja lisäksi oli kaksi valtion pikkukouluseminaaaria. Toinen näistä valtion seminaareista oli kaksivuotinen Matiniemen seminaari Jokmokassa, ja se valmisti opettajia lapinkielisiin kouluihin. Toinen valtion seminaareista oli v. 1875 miehiä ja naisia varten perustettu kolmivuotinen Haaparannan seminaari, jonka tehtävänä oli valmistaa opettajia Ruotsin suomenkielisiin seurakuntiin. Näiden valtion pikkukouluseminaarien tarkoitus oli valmistaa opettajista myös kansakoulunopettajia, mikäli mahdollista, kyseisille alueille. (Werkko, K. 1903, 11-15).

⁵⁷⁴ Danell, G. 1925; Bruce, N. O. 1940, 236-237.

⁵⁷⁵ Tarjanne, A. J. 1914; Kuikka, M. T. 1978, 18-20.

⁵⁷⁶ Opettajapula oli aiheuttanut Ruotsissa sen, että Tukholmaan perustettiin vuonna 1907 Ateneumin yhteyteen yksityisseminaaari, johon kuului kaksiluokkainen pikkukouluseminaaari. Tämän jälkeen Ruotsin pikkukouluseminaarikirjo oli entistäkin moninaisempi, sillä kolmivuotisten valtion pikkukouluseminaarien lisäksi oli lukuisia yksityisiä, enimmäkseen maakäräjien hallussa olleita oppilaitoksia, eri puolilla Ruotsia, ja niiden oppikurssit kestivät usein jo 3–4 lukukautta ennen reformivuotta 1919. Koulukeskusteluissa pikkukouluseminaaareja ehdotettiin valtion tai

kukouluseminaareja kaksivuotisiksi, niiden opetussuunnitelmia kehitettäväksi ja sisäänotettavien oppilaiden pääsyvaatimuksia korotettaviksi. Käyty keskustelu sai kouluylhallituksen toimiin, jotka johtivat vuonna 1919 tuloksiin⁵⁷⁷. Valtio-päivät eivät vielä tuolloin halunneet valtiollistaa entisiä pikkukouluseminaareja, vaan antoivat tukea niiden toimintaan. Pikkukoulunopettajain valmistumisaika tuli tällöin pääsääntöisesti kaksivuotiseksi, ja lukuvuosi pidennettiin 38 viikkoon. Sisäänotettavien pohjakouluvaatimukseksi jäi edelleen kansakoulu.⁵⁷⁸

Pikkukouluseminaarien oppilasjoukko oli alun alkaen pelkästään miehiä, mutta jo 1910-luvulla näissä seminaareissa opiskeli pelkästään naisia. Poikkeuk-sen tästä tekivät saamenkielinen Jokmokan ja ruotsinkielinen Haaparannan se-minaari, joihin⁵⁷⁹ molempiin otettiin vuosisadan alussa vielä miesoppilaitakin.⁵⁸⁰ Kansakouluseminaareihin pääsi niin Ruotsissa kuin Suomessa oppilaiksi sekä miehiä että naisia. Luonnollisesti pikkukouluseminaarien naisistuminen heijastui kouluissa siten, että myös pikkukoulujen opettajisto naisistui. Lukuvuonna 1919–1920 pikkukouluissa toimi opettajina 9165 naista ja vain 58 miestä, kun vuosisadan alussa oli pikkukoulujen opettajista vielä kolme prosenttia miehiä.⁵⁸¹

Vuoden 1919 samoin kuin seuraavan vuoden uudistuksissa Ruotsin pikku-kouluseminaarit jäivät kansakouluseminaareista erillisiksi oppilaitoksiksi. Vuon-na 1911 kansanopetuskomiteassa esitetty toive yhtenäisestä opettajankoulutuk-sesta jäi 1920-luvulle tultaessa vielä toteutumatta. Kysymystä siitä, oliko pidet-

maakäräjien ylläpidettäväksi, mutta viime mainitussa tapauksessa kuitenkin oppilaille maksutto-miksi. (Danell, G. 1925; Bruce, A. O. 1940, 255-256).

⁵⁷⁷ Vuoden 1919 valtiopäivät päättivät, että pikkukouluseminaarit jatkoivat maakäräjien hoi-tamina ja niiden tuli olla kaksivuotisia (Danell, G. 1925; Bruce, N. O. 1940, 236-237); Ruotsin pikkukouluseminaarien opetusohjelmaan lisättiin uudistuksen yhteydessä psykologia, terveysoppi ja kotitalous sekä puutarhanhoito. Opetusohjelman tuli sisältää ajan hengessä nuorisolle tar-peelliset opit. Opetuksen ja sen sisällön tuli olla niiden peruseriaatteiden mukaisia, joita vuoden 1913 kansakouluseminariuudistuksen yhteydessä oli annettu. Jotta opiskeluaikaa saatiin entistä enemmän, lukuvuosi pidennettiin 34,5 viikosta 38 viikkoon. Käytännön opetusharjoittelu pikku-kouluseminaareissa suoritettiin kunkin oppilaitoksen omassa harjoituskoulussa, jossa pikkukou-luluokkien lisäksi saattoi olla valtioneuvoston päätöksen mukaan myös yksi tai kaksi kansakou-luun kuuluvaa luokkaa. Vaikka reformin mukaan pikkukouluseminaarit vuonna 1919 yhtenäistet-tiin maakäräjien hoitoon, Ruotsiin jäi vielä silttenkin joukko yksityisiä opinahjoja, joista valtio avusti osaa. Vuonna 1920 Ruotsissa toimi peräti 27 pikkukouluseminaria, kymmenen enemmän kuin varsinaisia kansakouluseminaareja, ja näistä neljä oli valtion avustamaa, 18 maapäivien, yksi kaupungin ja neljä yksityisten ylläpitämää oppilaitosta. (Bruce, N. O. 1940, 255-259; Paul-son, E. 1946, 123-124).

⁵⁷⁸ Werkko, K. 1903, 18; Bruce, N. O. 1940, 252; Kuikka, M. T. 1978, 41.

⁵⁷⁹ Valtio ylläpiti edelleen kahta pohjoista seminaaria, joista toinen sijaitsi Haaparannassa ja toinen Murjekissa. Edellinen näistä oli perustettu suomenkielisiä ja jälkimmäinen saamenkie-lisiä varten, mutta joissa vuonna 1900 opetusta annettiin lähes yksinomaan ruotsin kielellä. (Danell, G. 1925; Bruce, N. O. 1940, 255-256).

⁵⁸⁰ Werkko, K. 1903, 18; Bruce, N. O. 1940, 253.

⁵⁸¹ Daniel, G. 1925; Bruce, N. O. 1940, 8 ja 230; Werkko, K. 1903, 27-36.

tävä oikeutettuna ja oikeana sitä, että erot pikkukoulu- ja kansakouluseminaarien välillä olivat vielä varsin suuret, perusteltiin historiallisilla ja taloudellisilla syillä.⁵⁸²

Toisin kuin muiden naapurimaidemme pientenlasten opettajanvalmistus näyttäisi ruotsalaisten pikkukouluseminaarien toteuttama valmistus olleen esimerkkinä suomalaisille ”*opettajakouluille*” sekä yksityisten henkilöiden perustamille alkukouluseminaareille. 1900-luvun opintomatkalaiset kulkivat säännönmukaisesti Ruotsin kautta Keski-Eurooppaan ja pysähtyivät siellä tutustuakseen ja saadaakseen vaikutteita sikäläisistä seminaareista. Vaikutteet ovat varsin todennäköisesti hedelmöittäneet suomalaisten näkemyksiä pienten lasten opettajain valmistuksesta.

3.10.2.2 Muiden Pohjoismaiden opettajanvalmistus

Sata vuotta sitten pikkukoululla oli myös Norjassa Ruotsin tapaan tärkeä tehtävä. Siellä pikkukoulu oli kaikkien koulujen pohjakouluna, koska vuonna 1889 annettu uusi asetus sääti, että koulut vastaanottivat 7–14-vuotiaita lapsia, ja jokainen koulu jaettiin kahteen osastoon: ensimmäinen oli 7–10-vuotiaiden lasten pikkukoulu ja toista osastoa kävivät 10–14-vuotiaat lapset. Ennen vuoden 1890 seminarilakia, joka mahdollisti myös naisten pääsyn opettajaseminaareihin, Norjassa pantiin toimeen valtionapua nauttavia yksityisiä kursseja naispuolisia pikkukoulun- ja kansankoulunopettajia varten. Vielä 20. vuosisadan puolella Norjassa koulutettiin kuusiviikkoisilla kesäkursseilla Ruotsin tavoin pikkukoulunopettajia, joita myös moni maalaiskansakoulunopettaja valmisti samaan tapaan kuin Suomessa kansakoulunopettajat ”*opettajakouluissaan*” valmistsivat alkukoulunopettajia. Tosin norjalaisopettajat eivät saaneet työhönsä suomalaisten kollegoittensa tapaan mitään valtionapua, vaan oppilaat itse suorittivat korvauksen koulutuksestaan valmistajilleen.⁵⁸³

1900-luvun alussa Norjassa toimi kuusi kolmivuotisen oppimäärän sisältävää valtion ylläpitämää yhteisseminaaria ja yhtä monta yksityistä opettajaseminaaria. Välittömässä yhteydessä hiippakunnan seminaarien ja yksityisten seminaarien kanssa oli valmistavia luokkia, esiseminaareja. Nämä luokat olivat pohjana varsinaisille seminaariopinnoille ja kasvattivat alkuaikoinaan oppilaistaan myös kansakoulun alimpien luokkien opettajia. Varsinaisen seminaarin sisäänpääsyttutkinnon läpäisy oli samalla pikkukoulun opettajatutkinto vuoteen 1902 saakka. Esiseminaareissa ei ollut omaa harjoituskoulua, joten sen oppilaat kävivät kaupungin kouluissa kuuntelemassa opetusta, mutta eivät kuitenkaan itse opettaneet ennen vuotta 1902. Opettajaseminaarien pääsyttutkintoa varten koko maassa oli sama tutkijakunta. Kirkollistoimikunta nimitti sensorit ja tutkijat, jot-

⁵⁸² Danell, G. 1925; Bruce, N. O. 1940, 255-256.

⁵⁸³ Werkko, K. 1903, 27-36.

ka sitten seminaarien opettajien kanssa toimittivat pääsyututkinnon. Niiden, jotka pyrkivät pikkukoulun opettajiksi ennen vuotta 1902, oli sisäänpääsyututkinnon lisäksi vuoden kuluttua suoritettava käytännön opetusnäyte jossakin koulussa, koska seminaareilla itsellään ei ollut mallikouluja.⁵⁸⁴ Yrjö-Koskisen mielestä Norjan seminaarit, joista hän esitti otettavaksi meille mallia ”*yhdessä ja toisessa*”, muistuttivat 1800- ja 1900-lukujen taitteessa Ranskan seminaarilaitosta. Etenkin norjalaisten opettajien tuloksellisuutta Yrjö-Koskinen arvosti.⁵⁸⁵

Sen jälkeen kun Norjan kansankäräjät poistivat pikkukoulunopettajantutkinnon seminaarien sisäänpääsyututkinnon yhteydestä, pidettiin se erillisenä. Jokaisen kokelaan tuli suorittaa tutkintokunnan edessä pikkukoulunopettajatutkinto, johon kuului opettajanäytteet biblianhistoriassa tai katekismuksessa sekä sisäluvussa. Lisäksi kokelas sai valita laskennon, kirjoituksen tai havainto-opetuksen. Tutkittavat henkilöt jaettiin 3–4 hengen ryhmiin. Kukin ryhmä opetti kolme perättäistä tuntia koulussa vähintään kolmessa eri oppiaineessa. Kullekin pyrkijälle annettiin samanmittainen aika tehtävää varten. Lisäksi kunkin pyrkijän tuli antaa näytteet laulussa ja voimistelussa. Myös tietopuolisten aineiden kokeet kuuluivat tutkintoon, jonka läpäistyään kokelaat olivat oikeutettuja hakemaan pikkukoulun opettajan paikkoja.⁵⁸⁶

Vuoteen 1814 Tanska oli Norjan emämaa ja näillä molemmilla mailla oli paljon yhteistä kansanopetuksen alalla. Kyseisenä vuonna, 29.7.1814, säädettiin Tanskassa koulupakko kuningas Fredrik VI:n asetuksella. Sen mukaan kaikkien 7–14-vuotiaiden lasten tuli käydä talvikautena koulua ainakin kolmena päivänä viikossa. 1900-luvun alun koulujärjestelmä perustui Tanskassa vuonna 1903 yleiskouluista annettuun lakiin.⁵⁸⁷

Ensimmäinen opettajaseminaari avattiin Tanskassa jo vuonna 1791. 1900-luvun alussa maassa toimi neljä valtion miesseminaria ja neljätoista yksityistä seminaaria, joista kolme oli miesseminareja, neljä naisseminareja ja seitsemän yhteisseminareja. Opettajanvalmistus oli kolmivuotinen. Sisäänpääsyutkintoon osallistuvien tuli olla vähintään 18-vuotiaita ja heillä piti olla opettajakokemusta tai kunnollisten opettajien johdolla opettamista vähintään yksi vuosi. Viime mainittu vaatimus aiheutti sen, että Tanskassa perustettiin yksivuotisia esiseminaareja, joissa monipuolisesti valmistettiin oppilaita seminaareihin. Kaikilla esiseminaareilla ei ollut omaa harjoituskoulua, vaan oppilaat kuuntelivat ja harjoittelivat opetusta kaupungin kansakouluissa. Yhtä valtion esiseminaaria lukuun ottamatta kaikki esiseminaarit olivat yksityisiä.⁵⁸⁸

Tanskassa vuoden 1900 uuden kansakouluasetuksen mukaan pikkukoulu tuli irrottamattomaksi osaksi kansakoulua. Pikkukouluja varten tarvittiin opettajia, joita Tanskassa Ruotsin tapaan valmistettiin pikkukouluseminareissa. Ensimmäinen pikkukouluseminari (förskoleseminarium) aloitti yksityisen yritteliäi-

⁵⁸⁴ Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 147-148; Werkko, K. 1903, 35-36.

⁵⁸⁵ Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 147-148.

⁵⁸⁶ Werkko, K. 1903, 37.

⁵⁸⁷ Kajava, K. 1960, 51.

⁵⁸⁸ Werkko, K. 1903, 58-61; Rauhamaa, O. 1909, 24-26; Aquilonius, K. 1942, 119.

syyden turvin, aivan samoin kuin muissakin Pohjoismaissa. Neiti Th. Lang rai-vasi tietä ja perusti vuonna 1891 ensimmäisen tanskalaisen pikkukoulunopettaja-seminaarin, jonka oppikurssi alkoi marraskuun alussa ja päättyi seuraavan loka-kuun puolivälissä. Viiden toimintavuoden jälkeen Lang sai seminaarilleen samat oikeudet kuin vuonna 1893 valtion aloittamalla Weilen pikkukouluseminaarilla oli. Kolmas Tanskan pikkukouluseminaaareista perustettiin aivan vuosisadan lo-pussa Wardeen. Heti uuden vuosisadan puolella neljäs pikkukouluseminaari aloitti Kööpenhaminassa Femmersin naisseminaarin yhteydessä. Nämä neljä seminaaria valmistivat vain naisopettajia, ja jokaisessa seminaarissa oli oma kak-siluokkainen harjoituskoulunsa.⁵⁸⁹

Ruotsin pikkukouluseminaarien mallin mukaan perustettuun Weilen seminaa-riin otettiin aina toukokuun 1. päivänä uudelle yksivuotiselle kurssille 26 naisop-pilasta. Opetus seminaarissa oli maksutonta. Ainoastaan asunnosta ja ruuasta oppilaat maksoivat korvauksen, johon varattomat oppilaat saattoivat saada avus-tusta. Pieni osa oppilaista asui seminaarilla, loput seminaarin lähistöllä. Pyrki-jöiltä vaadittiin samat tiedot ja taidot kuin varsinaiseen kansakouluseminariin pyrkijöiltäkin eli vähintään kansakoulun oppimäärä. Iältään hakijoiden tuli olla 18–25-vuotiaita. Jokaisen oppilaan piti suorittaa pääsytutkinto. Koulupäivänsä oppilaat aloittivat aamuisin kello 7 kylvyllä, jonka jälkeen alkoi varsinainen työskentely, jossa viikoittain oli seuraava opetusohjelma: vanhaa ja uutta testa-menttia yhteensä 2 tuntia, kasvatuserä 3 tuntia, yleistä historiaa 1 tunti, isän-maan historiaa 2 tuntia, luonnonoppia 1 tunti, luonnonhistoriaa 3 tuntia, lasken-toa 2 tuntia, äidinkieltä (tanskaa) 5 tuntia, kaunokirjoitusta 2 tuntia, piirustusta 2 tuntia, maantiedettä 2 tuntia, voimistelua 3,5 tuntia, laulua 1,5 tuntia, käsitöitä 2 tuntia ja käytännöllisiä harjoituksia 2 tuntia. Opetustunteja viikossa oli kaikkiaan 34, minkä lisäksi tuli opetusharjoittelu harjoittelukoulussa. Koko viikon opinto-ohjelma käsitti noin 40 tuntia.⁵⁹⁰

Weilen pikkukouluseminaarin viikkotuntimäärä oli huomattavasti suurempi kuin vastaavissa oppilaitoksissa Suomessa 1900-luvun alussa. Oppiaineet olivat samat kuin Werkon uudistamassa opetusohjelmassa Helsingin suomenkielisessä esiseminaarissa. Eräiden aineiden osalta kuitenkin oppiaineiden painotus poikke-si huomattavasti vastaavista suomalaisista. Uskonnolla ei Tanskassa ollut sellais-ta suurta tuntimäärää kuin Suomessa, jossa taas voimistelu oli vuosisadan alussa vielä tuntematon tai hyvin vähätuntinen oppiaine. Laskennon tuntimäärä taas Tanskassa oli vain puolet Suomen alkukouluseminaarien tuntimäärästä. Käytän-nön harjoituksia tanskalaisissa pikkukouluseminaaareissa oli hieman enemmän

⁵⁸⁹ *Werkko, K. 1903, 59-60.*

⁵⁹⁰ *Werkko, K. 1903, 60; Weilen pikkukouluseminaria Werkko ihannoï matkakertomukses-saan erityisesti siksi, että valtio ylläpiti oppilaitosta ja antoi Werkon käsityksen mukaan sille oivalliset olot toimia kauniissa ympäristössä ja rahaa riittävästi, joten opettajia oli johtajan lisäksi 4. Kirjastokin sai joka vuosi 600 kruunua jne. Werkko unelmoikin: "Milloin Suomen valtio uhraa niin paljon varoja pikkukouluseminariemme voimassa pitämiseksi? Mutta ehkä kerran sekin aika koittaa." (Werkko, K. 1903, 60).*

kuin Suomessa. Muissa oppiaineissa tanskalaisten ja suomalaisten pikkukoulu-seminaarien viikkotuntimäärät eivät oleellisesti poikenneet toisistaan.

Niin Tanskan kuin Norjankin koululaitoksessa ja opettajankoulutuksessa oli viime vuosisadan alussa yhteisiä piirteitä suomalaisten koulutusjärjestelmien kanssa. Yhteneväisyys johtunee niistä historiallisista siteistä ja kulttuurivaikutuksista, jotka vuosisatojen ajan ovat liittäneet Pohjoismaat toisiinsa. Pohjoismaihin lukeutuu lisäksi Islanti, joka kuului 1900-luvun alussa vielä Tanskaan, joskin vuodesta 1874 alkaen Islanti sai oikeuden omaan lainsäädäntöön. Jósepssonin mukaan lait kylläkin oli alistettava Tanskan oikeusministeriön vahvistettaviksi, ja vuonna 1907 annetun lain mukaan islantilaisista 10–14-vuotiaista lapsista tuli oppivelvollisia. Ennen kouluun menoa lasten oli opittava lukemaan kotona. Opetuskäytännöt aina toiseen maailmansotaan saakka saivat vahvoja vaikutteita Tanskan ja Saksan koulutraditioista, mutta myös muista Pohjoismaista, Kanadasta, USA:sta, Brittein saarilta ja Manner-Euroopasta. Islanti on ollut avoin vieraille vaikutteille.⁵⁹¹

Koska Islannissa alkeisopetus tuli viime vuosisadan alussa antaa kodeissa, maassa ei ollut muiden Pohjoismaiden tapaan pikkukoulunopettajanvalmistusta. Vuonna 1907 perustettu Islannin opettajanvalmistuslaitos (Kennarskóli Islands) koulutti kaikilla asteilla tarvittavat opettajat aina vuoteen 1971 asti⁵⁹². Vuosisata sitten ei Islannin opettajankoulutus eivätkä pedagogiset virtaukset liene kohdanneet suomalaisia koulualan opintomatkaajia, koska näiden matkareitit eivät suuntautuneet tälle saarelle.

3.10.2.3 Manner-Euroopassa ja Brittein saarilla yhtenäinen valmistus

Tärkein suomalaisten opintomatkalaisten saamista ulkomaisista matkaeväistä kotimaahan tuotavaksi saattoi olla yhtenäinen opettajankoulutus, johon matkalaiset tutustuivat mitä todennäköisimmin niin Manner-Euroopassa kuin Brittein saarilla, joissa vuosisata sitten ei tehty suomalaisessa merkityksessä eroa ala- ja yläkansakoulun välillä. Kansakoulu näissä maissa oli yhtenäinen kokonaisuus. Ainakin Alkuopetuskomitean jäsenenä vuonna 1906 toiminut ja yhtenäistä opettajanvalmistusta maahamme ajanut Kaarle Werkko oli omakohtaisesti kohdannut yhtenäistä opettajankoulutusta toteuttaneita seminaareja⁵⁹³. Kotimaassakin

⁵⁹¹ Jósepsson, B. 1985, 6-12 ja 20; Vuonna 1936 oppivelvollisuusikä putosi Islannissa niin, että oppivelvollisiksi tulivat tällöin myös 7-10-vuotiaat lapset. (Jósepsson, B. 1985, 9 ja 30).

⁵⁹² Jósepsson, B. 1985, 9.

⁵⁹³ Pohjois-Saksaan tekemänsä matkakertomuksen loppuksi Werkko totesi: ”Onhan meillä tästä tärkeästä asiasta monen maan käytännöt oppaina, joten voimme valita sitä parasta, tietysti sovitettuna maamme oloihin..” (Werkko, K. 1903, 69); Werkko oli jo 1880-luvun puolivälissä osallistunut Norjan Hamarissa yleiseen pohjoismaiseen kansanopistojen opettajainkokoukseen. (Werkko, K. 1903, 32).

Werkko muistutti, että Suomen kaupungeissa ei todellisuudessa ollut kahta kansakoulua, ei alempaa eikä ylempää, eikä siksi tarvittu kahdenlaisia opettajiakaan. Kaupungeissamme oli Werkon ilmauksen mukaan vain yksi yhteinen kansakoulu, jonka erottaminen kahteen eri kouluun ja opettajistoon olisi ollut turmiollista. Ala- ja yläkansakoulun erottaminen olisi hänestä ollut samaa kuin erottaa juuri ja puu toisistaan.⁵⁹⁴

Suomalaisille opintomatkalaisille toinen kiinnostava havainto oli Keski-Euroopan ja Englannin kouluissa opettajien pohjakoulutustaso ja kolmas opettajankoulutuksen korkea taso. Oppivelvollisten lasten opetusta antoivat näissä maissa sellaiset opettajat, jotka oli valmistettu lähinnä suomalaista yläkansakouluseminaaria vastaavissa opinahjoissa, joihin saattoi kuulua preparandilaitoksia-kin. Opettajanvalmistusta annettiin myös yläkansakouluseminaarejamme ylempitasoisissa oppilaitoksissa, jopa yliopistoissa. Saksassa, Sveitsissä, Ranskassa ja myös Englannissa kaikkien opettajien pohjakoulutustaso ei kuitenkaan ollut maamme opettajien koulutustasoa korkeammalla, vaan osalla opettajista saattoi vielä 1900-luvulla pohjakoulunaan olla kansakoulu. Yleisenä pyrkimyksenä niin Keski-Euroopassa kuin Englannissakin oli kansakoulun opettajiston pohjakoulutustason kohottaminen siten, etteivät kansakoulunopettajat olisi eristyneet oppikoulusivistyksen saaneista opettajista. Kyseisissä maissa olikin oppikoulunkäyneillä henkilöillä kansakoulunopettajatutkintoon oma väylänsä, jota Suomessa ei tuohon aikaan tunnettu muutoin kuin poikkeustapauksissa (hospitoijat).

Euroopan matkalaisten mukana saattoi kulkeutua Suomeen myös lastentarhan ja alkuopetuksen niveltämisen idea. Lähdeaineiston mukaan näyttäisi siltä, että Euroopassa kaikkein pienimpien lasten kasvatuksessa ilmeni tuohon aikaan reformi-ilmiö, joka pyrki lähentämään tai jopa liittämään lastentarhan ja kansakoulun alimpien luokkien opetuksen yhteen. Ranskassa, Englannissa, Hollannissa ja useissa Sveitsin kantoneissa kansakouluasetuksiin oli otettu mukaan myös lastentarha. Näissä maissa samoin kuin Brittein saarilla kiinnitettiin erityistä huomiota kaikkein nuorimpien oppilaiden opettajien valmistukseen. Englannissa jopa vaadittiin pienten lasten opettajilta erikoistumista tai lisäkoulutusta.⁵⁹⁵ Tällainen erikoistumisvaatimus pienten lasten opettajien kohdalla herättää huomiota, koska Pohjoismaiden ulkopuolella ei noina aikoina juurikaan ilmennyt eroa eri-ikäisten lasten opettajien valmistamisessa.

⁵⁹⁴ Werkko, K. 1907, 40.

⁵⁹⁵ Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898, 59-61; Rauhamaa, O. 1909, 56-57 ja 67-78 ja 81-139; Paulsen, F. 1918, 133-134 ja 216-233; Seminaarikomitean mietintö 1922, 16-20 ja 51; Hela, M. 1930 ja 1938, 32-33 ja 50-52 ja 90-97; Halila, A. 1949 b, 337-338; May, T. 1994, 3.

3.10.2.4 Viron opettajanvalmistus

Venäjän koululaitos sen paremmin kuin sen opettajankoulutuskaan eivät olleet itsenäiseksi pyrkineen Suomen opettajanvalmistuksen esikuvina, olihan yleinen kulttuuritasokin Venäjällä samoin kuin sittemmin Neuvosto-Venäjällä varsin vaatimatonta⁵⁹⁶. Kulttuurivaikutuksia ei saatu juuri aiemminkaan Venäjältä, jonka Suomi torjui itsenäistymisensä myötä⁵⁹⁷. Maassamme asetettiin ”*idästä virtaavan siveellisen ruton*” vastustaminen moraaliseksi velvoitteeksi nousevalle opettajapolvelle, ja Neuvostoliitto pysyi täydellisessä pimennossa kouluväl-tämme⁵⁹⁸.

Kun Suomen kouluväen vähäinenkin yhteydenpito Neuvosto-Venäjään laantui, portit etelään, Venäjään helmikuuhun 1918 saakka kuuluneeseen Viroon, aukenivat entistä avarimmiksi, ja sieltä pääsi tulvimaan nuoren koululaitoksen tuulahduksia Suomenlahden pohjoisrannoille. Millaista oli sitten opettajien valmistaminen tuona aikana heimonaapurissa Virossa?

Viron itsenäistyessä maan alkeiskoulujen (algkool) opettajanvalmistus oli yhtenäistä ja venäjänkielistä eikä opettajanvalmistuslaitoksia ollut toiminnassa kuin kaksi, koska 19. vuosisadan lopulla ritarikunta oli sulkenut niitä. Toimivia opettajaseminaareja olivat Rakveren seminaari ja vuonna 1828 Riian opettajaseminaarin opetussuunnitelmamallin mukaisesti perustettu Tarton seminaari, joka oli kylläkin muutettu vuonna 1878 venäjänkieliseksi (Jurjevi Õpetajate Seminar) ja laajennettu pari vuotta myöhemmin neliluokkaiseksi ja nelivuotiseksi. Tarton seminaarin opetussuunnitelmasta tuli muutosten jälkeen varsin samanlainen kuin Suomen yläkansakouluseminaareissakin vastaavana aikana oli, erona kuitenkin se, että siihen kuului Suomen seminaarien opetusaineiden lisäksi korkeampaa matematiikkaa ja kahta vierasta kieltä.⁵⁹⁹

⁵⁹⁶ Kirkisen mukaan vuonna 1920 oli Venäjällä lukutaitoisia vain 32 % aikuisväestöstä, ja yleinen pakollinen nelivuotinen alkeisopetus saatettiin voimaan vasta v. 1930. (Kirkinen, H. 2002, 385-389).

⁵⁹⁷ Salminen, J. 2002, 15.

⁵⁹⁸ Nikander, E. 1998, 118.

⁵⁹⁹ Salokannel, A. 1929; Hyyrö, T. 2003; Tarton venäjänkielinen miesseminaari, jossa 1900-luvun alussa pääpaino oli venäjän kielessä, musiikissa ja laulussa, evakuoitiin sotarintaman lähetessä syksyllä 1917 ja seminaarin omaisuus siirrettiin Ural-vuorille Davlekanove-nimiseen kaupunkiin. Oppilaat ja opettajat, lukuun ottamatta johtaja Troiskia, yhtä opettajaa ja paria oppilasta, jäivät kuitenkin Tarttoon ja jatkoivat työtään aina maaliskuuhun 1918 saakka, jolloin saksalaiset sulkiivat seminaarin. Venäjänkielisenäkin oppilaitoksella oli suuri merkitys Virolle ja sen kansalle, sillä se antoi hyvän yleis- ja ammattisivistyksen virolaisille oppilailleen aikana, jolloin venäjän kieli oli tarpeellinen taito jokapäiväisessä elämässä. Seminaarilaiset olivat virolaisia ja pysyivät venäläistämiseestä huolimatta virolaisina. Oppilailla oli ikään kuin tunnus-

Toinen Viron itsenäistyessä toiminnassa ollut seminaari oli vuonna 1912 avattu Rakveren seminaari (RÕS), jossa oli taitavat opettajat ja modernit opetusvälineet. Seminaarin alkuperäisten perussääntöjen mukaan oppilaitos oli tarkoitettu vain ortodoksisille oppilaille. Vaikka ensimmäisiin sisäänpääsykokeisiin matkasi pyrkijöitä Venäjän kaikilta kolkilta, aina Mustanmeren rannoilta asti, silti oppilaisiksi hyväksyttiin etupäässä luterilaisia virolaisnuoria, ja siksi perussääntöjä oli muutettu: annettiin lupa ottaa myös virolaisia oppilaita ja lisäksi lupa opettaa viron kieltä yksi tunti viikossa. Viron kielen puhuminen samoin kuin virolaisten lehtien ja kirjojen lukeminen oli niin Rakveren kuin Tartonkin seminaareissa⁶⁰⁰ kiellettyä 1900-luvun alussa. Rakveren seminaarin tavoitteena oli valmistaa opettajia, jotka kouluissaan opettivat lapsia venäjäksi ja jäivät valmistuttuaan seminaarin toiminta-alueelle ainakin neljäksi vuodeksi. Perustajien tavoitteena oli rakentaa RÕS:sta vahva venäläistämismenetelmä Baltian rajaseutujen koulujen tarpeita varten.⁶⁰¹

20. vuosisadan alussa Virossa koulutettiin opettajia seminaarivalmistuksen lisäksi myös pedagogisilla kursseilla, jotka aluksi olivat yksivuotisia. Kursseja johti kaupunkikoulujen tarkastaja ja valvojana toimi kansakoulujen tarkastaja. Kurseille saattoivat pyrkiä vähintään 16-vuotiaat kaupunkikoulun käyneet nuoret miehet. Viikkotunteja oli 22, joista kymmenen teoriaa ja kaksitoista oppituntien kuuntelua. Tämän lisäksi opetusohjelmaan kuului näytetuntien antaminen. Opetussuunnitelmaan kuului myös viron kieli, jonka tunneilla tulevat opettajat saivat yleiskatsauksen Viron kirjallisuuden historiasta. Vuodesta 1905 kurseille otettiin myös naisia. Seitsemän vuotta myöhemmin opiskeluaika piteni kahdeksi vuodeksi, muutamilla kursseilla jopa kolmeksi. Kurssien lopuksi järjestettiin tutkinto, jonka suorittamisen perusteella annettiin kansakoulunopettajan pätevyys.⁶⁰²

lauseenaan: "Kiusaa meitä miten paljon tahdot, me nauramme sille vain ja teemme mitä tahdomme." (Salokannel, A. 1929; Hyyrö, T. 2003).

⁶⁰⁰ *Salokanteleen mukaan Tarton viimeinen venäjänkielinen johtaja Aleksei Troiski meni niin pitkälle, että opetti kasvatusopissa: "Lapselle annettakoon alkuopetus äidinkielellä. Eestiläiset ovat Venäjän alamaisia, sen vuoksi on niiden äidinkieli venäjä." Seminaarissa kaikki, mikä oli jollakin tavalla virolaista, oli kiellettyä. Oppilaat kävivät kuitenkin uhmaten ja rohkeasti omia kansallisia harrastuksiaan kohden. Kieltoja rikottiin. Oppilaat keksivät keinoja, miten kieltoja saattoi kiertää ja välttää. Esimerkiksi luvattomaksi ja vaaralliseksi julistettua vironkielistä kirjallisuutta oppilaat säilyttivät paikoissa, joita ei koskaan tarkastettu. Ne olivat salissa seisova Pyhän Mikaelin kuva ja musta pesukaappi. (Salokannel, A. 1929; Hyyrö, T. 2003).*

⁶⁰¹ *Venäläisille seminaariin pyrkijöille oli jo edelliskeväänä tullut kotipaikkakunnille tietoja uudesta Baltiassa sijaitsevasta seminaarista, johon sisäänpääsy venäläisille oppilaille oli helpotettu ja jossa taloudelliset ehdot opiskelulle olivat erityisen suotuisat. Perustajat olivat ajatelleet seminaaria ainoastaan venäläisille. (Meie Kool, 1991, 18); Andresen, L. 1995, 155-156; Hyyrö, T. 2003.*

⁶⁰² *Andresen, L. 1995, 155-156; Naisten osuus opettajakunnasta lisääntyi, kun alkanut maailmansota vei koulusta sotapalvelusikäiset miehet. Tuli kysymys, mikä oli koulumestarin (koolmeister) nimi tämän jälkeen. Naisille ei pidetty sopivana ammattinimikkeenä "koolmeister".*

Venäläinen tsaarinvalta jätti uudelle Viron tasavallalle perinnöksi venäjänkielisen kansansivistysjärjestelmän ja opettajanvalmistuksen, joista viime mainittu muistutti enemmän keskieuropalaisia kuin pohjoismaisia malleja. Poikkeavaa eurooppalaisiin seminaareihin nähden Virossa oli se, että opettajiksi opiskelevat joutuivat opinnoissaan hylkäämään äidinkieltä, mitä ei autonomisen Suomeen⁶⁰³ oppilaitoksissa tarvinnut tehdä. Huomattavana erona suomalaisen opettajankoulutukseen nähden oli myös se, etteivät virolaisissa seminaareissa miehet ja naiset kilvoitelleet tasaväkisinä opettajaopissa, vaan Virossa opettajuus oli sidottu vahvasti miessukupuoleen. Rakenteensaakaan puolesta Viron opettajanvalmistus ei liene ollut suomalaisen alkukoulunopettajien valmistuksen esikuvana, koska Virossa ei tunnettu erillistä pikkukoulua eikä erillisiä alkukouluseminaareja.

Vallankumouksen jälkeen päätettiin ottaa käyttöön "koolmeister"-nimen sijaan "öpetaja" (Andresen, L. 1995, 157, 159; Hyvärö, T. 2003).

⁶⁰³ *Halila, A. 1949 a, 35-36; Nurmen mukaan Suomessa venäläistämisyrittäykset kohdistuivat erityisesti Sortavalan seminaariin, jonka työllä oli alusta alkaen ollut melkoinen isänmaallispoliittinen merkitys. Kenraalikuvernööri Bobrikov totesi, ettei seminaarissa ollut "oikeaa henkeä". "Venäläisvastaisena" se olikin päätetty lakkauttaa. Myöhemminkin oli samanlaisia suunnitelmia ja myös ajatus siirtää seminaari Haminaan. Vuonna 1902 kenraalikuvernööri esitti senaatille, että venäjän kielen opetus Sortavalan seminaarissa olisi pitänyt olla kaikille pakollista 10 t/viikko. Ortodoksisten oppilaiden olisi pitänyt keskenäänkin seurustella venäjän kielellä. Hanke kuitenkin siirtyi. Myös kenraalikuvernööri Seyn toimi seminaaria vastaan. Hänen aikansa Venäjän kansanvalistusministeriö päätti perustaa Sortavalaan venäläisen seminaarin, mutta senaatti sai siirron estettyä. Venäläinen seminaari perustettiin Viipuriin. (Nurmi, V. 1995, 110-114). Venäjän kielen opetus Suomen kansakouluseminaareihin tehtiin pakolliseksi vuoden 1916 laissa, mutta opetus ennätti toteutua vain yhden vuoden ajan ja vain seminaarien ensimmäisillä luokilla (Nurmi, V. 1995, 158).*

IV ITSENÄISTYNEEN SUOMEN ALKUKOULUNOPETTAJAN- VALMISTUS

4.1 Senaatilta väliaikainen järjestelysääntö

4.1.1 ”Tarpeellinen määrä” kaksivuotisia naisseminaareja

1900-luvun alussa Suomi tavoitteli itsenäisyyttä Venäjältä, jonka yhteydessä maamme oli sadan vuoden ajan kehittänyt aineellista ja henkistä sivistystään, johon kuului varsin keskeisenä kansanopetuksen kohottaminen⁶⁰⁴. Naapurimaamme Viron alkeiskoulupedagogiikan uudistaja Joh. Käis on tähdentänyt, että koulu-uudistus on tärkeä kulttuuritehtävä juuri niille kansoille, jotka tavoittelevat itsenäisyyttä tai joiden itsenäisyys on vielä nuori⁶⁰⁵. Näin oli Suomessakin. Vuoteen 1908 mennessä oli jokaiseen kuntaan saatu ainakin yksi koulu, ja vaatimus lasten oppivelvollisuuden välttämättömyydestä oli yleinen. Etenkin sen jälkeen, kun vuonna 1906 maamme sai maailman kansanvaltaisimman eduskunnan, vaatimukset oppivelvollisuuden⁶⁰⁶ aikaansaamisesta voimistuivat. Uudistuksia ra-

⁶⁰⁴ Soikkanen, H. 1966, 528; Juva, E. W. 1967, 73, 94.

⁶⁰⁵ Käis, J. 1937, 8.

⁶⁰⁶ Senaatin vuonna 1906 asettaman ja Mikael Soinisen puheenjohtajuudella toimineen oppivelvollisuuskomitean esittämät ajatukset pikku hiljaa jäädytettiin, kun keisari kieltäytyi vuonna 1913 vahvistamasta oppivelvollisuuslakia, jonka eduskuntamme oli vuonna 1910 hyväksynyt Soinisen komitean mietinnön pohjalta. Keisarille oppivelvollisuuslain hylkäämistä esitellyt V. Markovin senaatti oli perustellut lain hylkäämistä sillä seikalla, että Suomen kansa oli jo riittävän korkeasti sivistynyt; Johansson (Soininen) oli selvittänyt jo 1800-luvun lopulla sen, että kaikissa muissa Euroopan maissa oli uudelle vuosisadalle tullessa opetus- ja kouluvelvollisuus paitsi Venäjällä, Suomessa, Romaniassa, Irlannissa, Hollannissa ja Belgiassa, jopa Turkki oli Suomea edellä, koska siellä oli v. 1869 lakikirjaan kirjoitettu opetus- ja kouluvelvollisuus (Johansson, M. 1894, 24); Halilan mukaan Irlantikin olisi saanut oppivelvollisuuden ennen uutta vuosisataa, vuonna 1891 (Halila, A. 1949 b, 29).

joitti kuitenkin se, että Venäjän hallitsijan oikeudet autonomisessa Suomessa pysyivät entisellään eduskuntauudistuksesta huolimatta.⁶⁰⁷ Myös alkukoulunopettajien valmistaminen ja tarve, jotka olivat varsin kiinteässä yhteydessä oppivelvollisuuskysymykseen⁶⁰⁸, olivat koko autonomian ajan vallanpitäjän käsissä.

Ensimmäisen maailmansodan sytyttyä maamme poliittisissa piireissä toivottiin autonomian palauttamista, jolloin olisi voitu jatkaa tarpeellista lainsäädäntötyötä ja saada käyttöön eduskunnan suomalaisiin sivistystarkoituksiin myöntämät määrärahat, joita sortokaudella oli supistettu. Niitä ajatuksia, joita esitettiin maamme irtautumisesta emämaasta, pidettiin kuitenkin liian rohkeina. Keväällä 1917 yleinen valtiollinen tilanne oli jo sellainen, että kysymys oppivelvollisuudesta voitiin jälleen nostaa ratkaisua vaativana esiin, ja niinpä vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä tehtiin tästä kysymyksestä kaksi aloitetta. Toinen niistä oli ruotsalaisen puolueen tekemä, toinen sosiaalidemokraattien. Edellinen perustui eduskunnan vuonna 1910 hyväksymään lakiin, ja jälkimmäiseen sisältyi uskonnon opetuksen poistaminen kansakoulun oppiaineiden joukosta, pakollisen kaksivuotisen jatko-opetuksen saaminen myös maaseudun lapsille sekä koulu-laisten yhteiskunnallinen huolto. Poliittisen tilanteen kärjistyminen ehkäisi kuitenkin ehdotusten käsittelyn.⁶⁰⁹

Oppivelvollisuuskysymyksen ohella tehtiin vuoden 1917 valtiopäivillä muitakin merkittäviä aloitteita⁶¹⁰, jotka koskivat alkuopetusta. Maalaisliittolaiset kansanedustajat jättivät tuolloin aloitteen maaseudun alkuopetukseen tarkoitetus-

⁶⁰⁷ Soikkanen, H. 1966, 528; Juva, E. W. 1967, 73, ja 94.

⁶⁰⁸ Vuonna 1910 Suomen eduskunnan säätämän oppivelvollisuuslain keisari epäsi ja ilmoitti, että sen esiinnostamisen aika oli vasta parempien aikojen koittaessa. Uusi eduskuntaesitys asiaa tehtiin kuitenkin jo vuonna 1914, jolloin 21 eri puolueisiin lukeutunutta kansanedustajaa laati esityksen, jossa ehdotettiin, että kunnille olisi annettu valtuudet määrätä koulunkäynti pakolliseksi niille lapsille, jotka asuivat kolmen kilometrin säteellä koulusta. Asian ratkaisu ehdotettiin siirrettäväksi kuntaportaaseen, mutta esitys eteni vain valiokunta-asteelle, eikä oppivelvollisuus ratkennut tälläkään kerralla: olihan Venäjän sorron tarkoituksena kuristaa Suomi henkisesti, aineellisesti ja taloudellisesti. Marraskuussa 1914 julkaistiinkin Suomea koskeva laaja venäläistämishjelma. (Soikkanen, H. 1966, 529; Juva, E. W. 1967, 105, 113; Takala, T. 1983, 148; Kuikka, M. T. 1991, 83).

⁶⁰⁹ Soikkanen, H. 1966, 530; Juva, E. W. 1967, 111; Arola, P. 2003, 136; Arolan mukaan eduskunnassa ajankohtaiset asiat nousivat vuoden 1917 ensimmäisillä valtiopäivillä vahvasti esiin, mutta sivistyskysymykset eivät tällöin olleet korostetusti esillä, vaikka edustajat tekivät aloitteita. Huhtikuussa 1917 ruotsalaisen kansanpuolueen edustajat toivat esityksen laiksi oppivelvollisuudesta, mutta esitys juuttui sivistysvaliokuntaan. (Arola, P. 2003, 42-44, 48-49).

⁶¹⁰ Ehdotuksissa näkyivät puolueiden omat aatteet. Sosialismi suhtautui kirkkoon yleensä vieroksuvasti ja piti sitä porvarillisen elämäkatsomukseen kuuluvana instituutiona. Sosialismin tavoitteena oli sivistää kansan pohjakerrokset mahdollisimman laajasti ja korjata epäkohdat luokkataistelun keinoin. Porvarillisillakin puolueilla oli tavoitteena sivistyksen ulottaminen maan kaikkiin osiin syrjäseutuja myöten. Maaseudulla kunnallispolitiikka koulukysymyksineen oli porvarillisten ryhmien varassa aina kunnallislakien uudistamiseen eli vuoteen 1917 saakka, jolloin myös työväestö pääsi mukaan kunnallispolitiikkaan. (Melin, V. 1980, 2-3).

ta valtionavusta. Tämä esitys koski sekä kirkollisia että kunnallisia kouluja. Sosiaalidemokraatit taas esittivät, että avustusta olisi tullut myöntää vain kunnallisille kouluille. Muidenkin puolueiden kansanedustajien kannanotoissa heijastui käsitys, että kirkollinen alkukoulu oli jo aikansa elänyt⁶¹¹. Eduskuntakäsittelyssä sosiaalidemokraattien esitys hyväksyttiin, mikä Takalan mukaan loi osaltaan edellytyksiä oppivelvollisuuden toteuttamiselle⁶¹².

Oppivelvollisuuslain käsittely oli silloin vielä kesken, kun Kerenskin hallitus julisti Venäjän tasavallaksi. Tämän tapahtuman jälkeen Suomessakin alkoi entistä enemmän voittaa alaa se käsitys, että yhteys Venäjän ja Suomen välillä oli menettänyt laillisen pohjansa ja Suomen oli saavutettava täydellinen itsenäisyys. Marraskuun alussa kokoontuneessa eduskunnassa oli paljon tällaisten aatteiden kannattajia. Uuden eduskunnan istuttua yhden viikon ajan tapahtui Pietarissa bolševikkien vallankumous, jonka mainingit levisivät kautta koko Venäjänmaan, Suomeenkin. Tämän seurauksena kenraalikuvernöörikausi Suomessa päättyi, ja joulukuun 6. päivänä 1917 eduskunta päätti hyväksyä hallituksen esittämän periaatteen: Suomi oli vastedes riippumaton tasavalta. Venäjän ja Suomen valtiollinen yhteys oli näin purkautunut, ja Suomesta tuli itsenäinen valtio. Vuosien 1917 ja 1918 vaihteessa Neuvosto-Venäjä tunnusti Suomen itsenäisyyden.⁶¹³ Itsenäistyminen merkitsi Kuikan mukaan omaa itsenäistä vaihtoehtoa ja uuden kansakunnan muodostumista, joskin käsitykset kansakunnasta olivat erilaiset ja osin vastakkaisetkin⁶¹⁴.

Heti itsenäisyytemme ensi viikkoina vuosikausiksi lepäämään jääneet esitykset alkukouluseminaarien uudistuksesta saivat pontta, ja oletettavasti odotettavissa oleva oppivelvollisuuslaki täytäntöönpanoineen lisäsi kunnallisten alkukoulujen perustamista. Koulutoimen ylihallitus, jonka ylijohantajana tuolloin toimi Mikael Soininen⁶¹⁵, teki aloitteen kaksivuotisista alkukoulusemineareista ja antoi jo 21. joulukuuta 1917 senaatin harkittavaksi esityksen, oliko aika ryhtyä toteuttamaan aiempia eduskunnan lausumia toivomuksia siten, että olisi perustettu kol-

⁶¹¹ Arola, P. 2003, 48-51.

⁶¹² Takala, T. 1983, 148.

⁶¹³ Juva, E. W. 1967, 140-150; Kirkinen, H. 2002, 365; Arola, P. 2003, 53-60.

⁶¹⁴ Kuikka, M. T. 2003.

⁶¹⁵ *Soinisella oli jo v. 1908 ollut ajatus, että alkukoulusemineareista kaksi olisi muutettu kaksivuotiseksi alemmaksi kansakoulunopettajia valmistavaksi laitokseksi ja muiden lopetettavien alkukouluseminaarien tilalle olisi järjestetty kursseja ylioppilaille, joista näillä kursseilla olisi valmistettu ylemmän kansakoulun opettajia (Soininen, M. 1908, 10); Koulutoimen ylihallituksella lienee ollut suunnitelma valmiina jo maamme itsenäistymishetkellä, sillä ylihallituksen edustaja Rauhamaa piti Hämeenlinnassa Tuhkasen kiertokouluseminearin johtokunnassa 17.12.1917 varsin seikkaperäisen esityksen siitä, millaiseksi uusi alkukoulunopettajain valmistus maassamme oli muotoutumassa. Hän mainitsi mm., että alkukoulunopettajain valmistus otetaan valtion huostaan, osa toiminnassa olevista alkukoulusemineareista joutuisi valtion hoitoon ja seminaarit vastaisuudessa oli tarkoitettu puhtaasti ammattikouluiksi. Ammattiaineille oli tuleva valtasija ja harjoitusaineilla pätevoidyttiin yläkansakouluun laulun, voimistelun ja käsityön opettajiksi. Oppilaaksi otettavien alaikäraja Rauhamaa piti 18 ikävuotta. (HMA: Tuhkasen seminaari Ca: 1).*

me seminaaria alemman kansakoulun opettajien valmistamista varten syksystä 1918 alkaen. Näistä oppilaitoksista yksi esitettiin ruotsinkieliseksi ja kaksi suomenkieliseksi. Samalla koulutoimen ylihallitus ehdotti, että perustettavat seminaarit soveltuvin kohdin olisi pitänyt järjestää kansakoulunopettajaseminaarien kanssa yhdenmukaisiksi. Seminaarien perustamisen lisäksi ylihallitus ehdotti täydennyskursseja kiertokoulunopettajille.⁶¹⁶

Koulutoimen ylihallitus perusteli aloitettaan alkukouluseminaareista kolmella eri näkökohdalla. Niistä ensimmäinen oli se, että eduskunta oli ottanut myönteisen kannan asiaan jo vuonna 1910. Toisena perusteena asialle ylihallitus esitti lisääntyntä alakansakoulujen määrää, ja kolmantena perusteena oli tuleva oppivelvollisuuslaki. Seminaarit esitettiin perustettaviksi väliaikaisiksi siksi, kunnes koko seminaarikoulutus olisi kokonaan uudistettu. Alkukouluseminaarien ammatillisen luonteen vuoksi niiden opetusohjelma esitettiin rajoitettavaksi sellaisiin oppiaineisiin, jotka olivat alakansakoulunopettajan toimessa välttämättömiä. Laulussa ja voimistelussa tuli koulutettaville opettajille antaa niin laaja ja perusteellinen valmistus, että nämä kykenivät opettamaan kyseisiä oppiaineita yläkansakoulussa. Niillä oppilailta, joilla oli ”*harjaantumista käsitöissä yli ylemmän kansakoulun vaatimusten*”, piti ylihallituksen aloitteen mukaan olla mahdollisuus valmistua myös käsityönopettajiksi kansakouluun. Yläkansakoulunopettajan kelpoisuuden hankkiminen mainituissa harjoitusaineissa tähtäsi kansakouluopetuksen laajentamiseen eli jatko-opetukseen, jonka antamiseen yläkansakoulun opettajille olisi tällä järjestelyllä vapautunut aikaa. Alkukouluseminaarien perustamisen lisäksi ylihallituksen aloite piti sisällään myös alkukouluseminaarien johtajien ja opettajien pätevyysvaatimusten tuntuvan korottamisen.⁶¹⁷

Sisällissota keskeytti alkukouluseminaarien perustamisen etenemisen, ja niin senaatin vahvistus asialle saatiin vasta⁶¹⁸ kesän 1918 kynnyksellä, toukokuun 25. päivänä 1918. Senaatti katsoi taloudellisen tilanteensa tähden mahdolliseksi perustaa vain yhden ”*alempien kansakoulujen opettajain valmistuslaitoksen*”, joka oli sijoitettava Karjalaan. Periaatteessa senaatti suostui kyllä siihen, että toinen seminaari voitiin perustaa Länsi-Suomeen, jos varoja siihen näytti riittävän. Ruotsinkieliselle Vaasan pikkukouluseminaarille senaatti oli taipuvainen myöntämään korotettua valtionapua ja samalla se vahvisti väliaikaisen järjestelysäännön, joka vastasi koulutoimen ylihallituksen aloitetta. Järjestelysäännön mukaan maahamme oli perustettava tarpeellinen määrä kaksivuotisia naisseminaareja,

⁶¹⁶ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 15; Kuikka, M. T. 1978, 38.*

⁶¹⁷ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 15-16; Kuikka, M. T. 1978, 39.*

⁶¹⁸ *Suistamon seminaarin johtaja Santala näki perustamispäätösten päässeen ratkaisuuksa varsin nopeasti, vajaassa puolessa vuodessa, siksi, että ”kapinatalvi” kiinnitti hallitusmiesten huomion siihen, että kansansivistyksen hyväksi oli käytettävä entistä enemmän voimia ja varoja. (Santala, J. K. 1925 a).*

joissa oppilaat oli pätevoidettävä myös yläkansakoulun soiton, laulun, voimistelun ja tyttöjen käsityön opetukseen.⁶¹⁹

4.1.2 Alkukouluseminaareille lukusuunnitelma ja oppiennätykset

Väliaikaisen järjestelysäännön mukaan alkukouluseminaareissa oppilaille tuli antaa opetusta ”uskonnossa ja uskontojen historiassa, kasvatus- ja opetusopissa sekä siveysopissa, kotiseutuopissa, äidinkielessä, laskennossa ja mittausopissa, käsitöissä, piirustuksessa ja muovailussa, kaunokirjoituksessa, laulussa ja soitossa sekä voimistelussa ja leikissä sekä terveysopissa”. Oppilaiden opetusharjoittelu ja kuuntelu tuli järjestää seminaareihin yhdistetyissä harjoituskouluissa, joihin piti kuulua yksinkertaisessa seminaarissa kaksi ja yhdistetyssä seminaarissa neljä alemman kansakoulun luokkaa, joissa kussakin toimi kaksi vuosiosastoa. Opetusharjoittelua tuli järjestää voimistelussa, laulussa sekä tarpeen mukaan myös käsitöissä paikkakunnan ylemmissä kansakouluissa.⁶²⁰ Alkukouluseminaarille 25.5.1918 väliaikaisessa järjestelysäännössä hyväksytty ja noudatettavaksi vahvistettu lukusuunnitelma on kirjattu taulukkoon 7, johon sulkuihin on lisätty vertailun vuoksi myös Keisarillisen senaatin elokuussa vuonna 1904 Helsingin esiseminaarille eli Werkon seminaarille vahvistamat kaksivuotisen opetusohjelman mukaiset oppiaineet ja -ennätykset, joita ei kuitenkaan pystytty toteuttamaan, koska kaksivuotiselle seminaarille ei saatu valtionapua.

Taulukko 7. Alkukouluseminaarien lukusuunnitelma 25.5.1918⁶²¹ (suluisissa K. Werkon vuoden 1904 kaksivuotinen suunnitelma)

Oppiaine	I lk	II lk syys	II lk kevät
Kasvatus- ja opetus- ynnä siveysoppi (<i>Kasvatus- ja opetusoppi</i>)	4 (2)	4 (3)	6
Uskonto ja uskontojen historia (<i>Biblian historia, katekismo ja kirkkohistoria</i>)	3 (4+1)	3 (4+1)	-

⁶¹⁹ MMA: SSa Ea.1; OMA: TSa Ea 1: Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; Suistamon alkukouluseminaari lukuvuosi 1918-1919. 1919; Seminaarikomitean mietintö 1922, 16; Kerkkonen, K. 1923, 511-514; Santala, J. K. 1925 a; AkkL 1928, 13, 153; Kuikka, M. T. 1978, 39-40.

⁶²⁰ MMA: SSa, Ea.1; OMA: TSa Ea 1: Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; VMA: VLFa Ja 1, 12 § 1; Lägge folkskolseminariet 1964, 26-30; Cavonius, G. 1983, 69.

⁶²¹ MMA: SSa Ea:1; OMA: TSa Ea: 1 Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; VMA: VLFa Ja: 1, 12 § 1; Lägge folkskolseminariet 1964, 26-30.

Äidinkieli (<i>Suomen kieli: sisäluku, kielioppi, oikeinkirjoitus, ainekirjoitus, puhetaito, Suomen kirjallisuuden historia</i>)	6 (1+3+3)	4 (1+2+2 +1+1)	-
Kotiseutuoppi ynnä maantieto ja luonnontieto (<i>Maantiede ja luonnontiede</i>)	3 (2+2)	2 (1+1)	-
Laskento ja mittaussoppi (<i>Suuretiede: laskento ja mittaussoppi</i>)	3 (3)	2 (3+1)	-
Käsityöt (<i>vapaaehtoinen käsityöt tytöille</i>)	3 (2)	2 (2)	-
Ylimääräiset käsityöt	3	3	-
Piirustus (<i>Piirustus</i>)	3 (1)	2 (1)	-
Kaunokirjoitus (<i>Kaunokirjoitus</i>)	1 (1)	1 (1)	-
Laulu ja soitto (<i>Laulu ja kanteleen + harmonin soitto</i>)	5 (2)	5 (2)	6
Voimistelu ja leikki ynnä terveysoppi (<i>Voimistelu</i>)	5 (1)	5 (1)	6
Kuuntelua	-	6	6
Opetusharjoituksia ja valmistusta niihin	- (?)	- (?)	12 (?)
yhteensä	36 (39)	36 (39)	36

Väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa lukusuunnitelmassa alkukouluseminaarien oppilaiden työviikkoon sisällytettiin suunnilleen yhtä monta viikkotuntia, kuin edelliselokuussa vahvistetussa viisivuotisten kansakouluseminaarien tuntikaavassa⁶²² niitä oli eli, 36–38 tuntia, joiden lisäksi kullekin oppilaalle oli viikoittain määrätty vielä 15 minuuttia näytesoittoa.

Suurimpana muutoksena autonomian ajan alkukouluseminaarien lukusuunnitelmiin nähden oli keväällä 1918 annetussa suunnitelmassa se, että seminaarien oppiaika jakautui kahdelle lukuvuodelle. Kahden lukuvuoden mittaista valmistusta oli esitetty jo vuosikymmenien ajan, mutta vasta itsenäisyyden ajan koittaessa toive pääsi toteutumaan. Autonomian ajalla alkukouluseminaarit olivat olleet Äänekosken seminaaria lukuun ottamatta yksivuotisia, vaikka joillekin niistä oli jo toiminnan alussa laadittu kaksivuotiset opetussuunnitelmat.

Opetusaineiden painopistekin muuttui keväällä 1918 varsin merkittävästi. Uskontotuntien määrä laski entisestä noin 30 prosentin osuudesta 7–8 prosenttiin. Sama suunta oli nähtävissä jo edellisvuotena kansakouluseminaareissa, sillä vuoden 1917 opetussuunnitelmassa uskontotuntien lukumäärä oli niissä supistettu 9 viikkotuntiin⁶²³. Merkille pantavaa on myös se, että alkukouluseminaarien aiemmissa lukusuunnitelmissa uskonto oli sijoitettu aina ensimmäiseksi oppiaineluetteloissa. Keväällä 1918 annetussa suunnitelmassa kasvat-, opetus- ja siveysoppi -niminen oppiaine aloitti luettelon ja vasta toisena luettelossa mainittiin uskonto. Tällä kirjauksella saattoi olla jopa tarkoituksellinen merkitys: se mahdollisesti ilmensi merkittävää muutosta siten, että alkukouluseminaareissa entistä enemmän panostettiin kunnallisten alkukoulujen opettajien valmistamiseen sen sijaan, että aiempi alkukoulujen opettajanvalmistus oli tähdännyt ensisijaisesti kirkollisten kiertokoulujen opettajien valmistamiseen. Toisaalta kasvat-
usaineiden nostaminen ensimmäiseksi oppiaineluettelossa saattoi kuvastaa sitäkin, että uusi alkukoulunopettajien valmistus oli tarkoitettu kasvatustieteiden ammatt-

⁶²² *Seminaarikomitean mietintö 1922*, 89.

⁶²³ *Välimäen mukaan tätä supistusta Lauri Ingman piti loukkaavana kristikansaa kohtaan ja vaati tuntimäärän nostettavaksi 12 tuntiin. Myös seminaarien uskonnonopettajat pitivät tuntimäärää riittämättömänä.* (Välimäki, H, 1998, 233).

tikoulutukseksi. Muutoin kasvatusopillisten aineiden tärkeys ei lukusuunnitelmissa yleensä näkynytäkään.

Siveysoppi esiintyi alkukouluseminaarien lukusuunnitelmassa ensimmäistä kertaa keväällä 1918 annetussa suunnitelmassa. Se oli tuolloin uusi oppiaine myös varsinaisissa kansakouluseminaareissa. Mikael Soinisen johdolla toiminut neuvottelukunta oli keväällä 1917 esittänyt koulutoimen ylihallitukselle, että maamme kansakouluseminaarien oppiaineisiin olisi lisätty siveysoppi, jota ei aiemmin ollut niissä ollut erillisenä oppiaineena. Siveysopin opetus tähtäsi uskonnon opetuksen kanssa samoihin päämääriin, ja se liittyi Soinisen edustamaan herbartilaiseen pedagogiikkaan. Kesällä 1917 senaatti käsitteli asiaa, ja seminaarien tuntikaavaan sisällytettiin tällöin sielutiedettä, siveysoppia ja kasvatus- ja opetusoppia.⁶²⁴ Soinisella lienee ollut osuutta siihen, että senaatti sisällytti myös alkukouluseminaarien opetusohjelmaan siveysoppia, jota ei kahdeksas yleinen alkukoulunopettajain kokous⁶²⁵ edelliskesänä ollut vaatinut oppiaineeksi.

Äidinkielen tuntimääriä oli väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa lukusuunnitelmassa hieman vähennetty entisiin alkukouluseminaarien lukusuunnitelmiin verrattuna. Jo ennen maamme itsenäistymistä kansakoulujemme opetus oli Werkon mukaan parantunut, ja opettajat kehittyneet huomattavasti 1900-luvun kahtena ensi vuosikymmenenä. Siksi alkukouluseminaareihin pyrkineet ja sisäänpäässeet oppilaat olivat kehittyneempiä itsenäisyyden ajan koittaessa kuin edeltäjänsä.⁶²⁶ Ehkä tästä johtui se, että äidinkielen opetusta katsottiin voitavan vähentää. Toisaalta kasvatusopin lisääntynyt opetustarve vaati lisätunteja. Werkon mielestä tämä uudistus johtui siitä, että metodiset opetusohjeet oli alemman kansakoulun oppiaineissa tarjottava ”*entistä suuremmalla taidolla, mikä vaati aikansa*”⁶²⁷.

Väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa lukusuunnitelmassa harjoitusaineita lisättiin huomattavasti entisiin suunnitelmiin verrattuna niin tuntimäärissä kuin oppiaineiden lukumäärässä. Ilman ylimääräisiä käsitöitä viikoittainen harjoitusaineiden tuntimäärä tuli olemaan 17 tuntia eli lähes puolet kaikista pakollisista oppiaineista. Yksivuotisissa alkukouluseminaareissa harjoitusaineiden osuus oli 1900-luvun alkupuoliskolla vain muutamia oppitunteja (3–5 t) viikossa lukuun

⁶²⁴ Soinisen mukaan kasvatuksen tarkoitus Herbartilla oli lujan siveellisen luonteen kasvataminen. Siveellisyyden ydin ja ponsi oli ”rakasta lähimmäistäsi niin kuin itseäsi” ja siinä oli kaksi suuntaa: ensinnäkin huolenpito lähimmäisen menestyksestä ja toisaalta huolenpito omasta todellisesta menestyksestä, kuitenkin sillä ehdolla, että oma on sopusoinnussa yleisen menestyksen kanssa. Sen on oltava elämän kokonaisuutta eikä hetkellistä tyydytystä. Se, joka pyytää ainoastaan hetkellistä nautintoa, on kevytmielinen himojen orja ja epäsideellinen. Siveellisyys ratkaisee ja määrää ihmisen arvon ja myös onnen (Soininen, M. 1919, 15-15); Lilius taas toteaa, että herbartilaisen koulukunnan mukaan siveellinen luonteenkasvatus oli kasvatuksen päämäärä. Opetus voi edistää luonteenkasvatusta valaisemalla elämän lakeja ja vaatimuksia (Lilius, A. 1933, 40); Kuikka, M. T. 1978, 25 ja 32.

⁶²⁵ Alkukoulun työmaalta 1918, 87-91.

⁶²⁶ Werkko, K. 1916 a, 20.

⁶²⁷ Werkko, K. 1916 a, 20.

ottamatta vuonna 1915 perustettua Vaasan ruotsinkielistä seminaaria, jossa harjoitusaineita opiskeltiin 11 tuntia viikossa. Harjoitusaineiden painotus väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa lukusuunnitelmassa saattoi johtua siitä, että vuonna 1918 alkukouluseminaarien opetusohjelmaan otettiin mukaan kaikki Alkuopetuskomitean vuonna 1906 ehdottamat alakansakoulun tuntikaavassa⁶²⁸ mainitut oppiaineet, myös harjoitusaineet. Toisaalta alkukouluseminaarit ryhtyivät kevään 1918 opetusohjelman mukaisesti valmistamaan oppilaistaan myös varsinaisen kansakoulun voimistelun ja laulun opettajia, mikä lisäsi harjoitusaineiden osuutta, jota nostivat vielä vapaaehtoiset yläkansakoulun käsityöt.

Liikuntakasvatuksen tehostaminen ei ollut itsenäisyyden alkuaikoina ainoastaan alkukouluseminaarien piirre, vaan myös kansakouluseminaarien opetusohjelmissa asiaan kiinnitettiin erityistä huomiota. Seminaarinuorison oman terveyden ja ruumiin kehittymisen katsottiin vaativan liikuntaa pakollisen päivittäisin paikallaan olon vastapainoksi. Liikunta ei kehittänyt pelkästään ruumista, vaan sillä oli suuri merkitys myös oppilaan henkiselle kehitykselle, sillä ”*vain terveessä ruumiissa asuu voimakas ja elinvoimainen sielu*”. Jos tahdottiin kasvattaa velvollisuudentuntoisia, lujatahtoisia, neuvokkaita ja reippaita kansakoulunopettajia, liikuntakasvatukselle seminaareissa oli annettava tärkeä sija. Valmistuvan opettajan tuli tuntea myös kansakoulun hygieenisii seikkoja, jotta koululapset olisivat kehittyneet ja pysyneet terveinä. Opettajien piti antaa arvoa siis sekä omalle että lasten liikunnalle.⁶²⁹

Keväällä 1918 annetusta lukusuunnitelmasta puuttui kokonaan historia, jota yksivuotisissa alkukouluseminaareissa oli opetettu ja jonka oppisisältöjä olivat olleet sekä yleinen historia että Suomen historia. Myös taulukkoon 7 sisällytyssä Werkon suunnittelemassa kaksivuotisessa lukusuunnitelmassa oli taulukossa mainittujen oppiaineiden lisäksi Suomen historiaa seminaarin ensimmäisellä luokalla kolme viikkotuntia ja yleistä historiaa ensimmäisellä ja toisella luokalla, kummallakin yksi viikkotunti. Toinenkin oppiaine puuttui kevään 1918 kaksivuotisesta lukusuunnitelmasta. Se oli maantiede, joka uudessa oli korvattu oppikokonaisuudella ”*kotiseutuoppi ynnä maantiede ja luonnontiede*”.

Historian puuttuminen opetusohjelmasta tuona aikana on vaikea käsittää, kun tiedetään, että isänmaanrakkauden kasvattaminen oli maailmansodan jälkeen tullut entistä polttavammaksi⁶³⁰. Historian poisjättäminen opetusohjelmasta saattoi kylläkin pohjautua yksinomaan siihen, että seminaarioppilaiden työviikko tuli varsin raskaaksi ja siksi jotain viikko-ohjelmasta oli jätettävä pois. Ehkä uusi valtiollinen tilanne, itsenäisyys, auttoi näkemään asioita toisin kuin autonomian ajalla. Saattoi olla niinkin, että oppilailla oli myös historiassa alkukouluseminariin tullessaan paremmat tiedot kuin vuosisadan alussa opintonsa aloittaneilla. Kenties se seikka, että Alkuopetuskomitean tuntikaavassa ei alakansakoulujen oppiaineiden joukossa ollut historiaa, pudotti historian pois alkukouluseminariin opetusohjelmasta, johon oli ollut aikomuskin sisällyttää vain alkuopetuksessa

⁶²⁸ Alkuopetuskomitea 1906, 54.

⁶²⁹ Seminaarikomitean mietintö 1922, 91-92.

⁶³⁰ Lilius, A. 1933, 67.

tarvittavat oppiaineet sekä opettajalle opetuksessa tarpeelliset tiedot ja taidot. Kaikki nämä historia-oppiaineen poispudottamisen syyt jäävät vain arvailujen varaan ja mahdollisen myöhemmän tutkimuksen selvitettäväksi.

Joitakin historian oppialueelle kuuluvia asioita voitiin uusissa alkukouluseminaareissa opiskella kylläkin uuden oppiaineen, kotiseutuopin⁶³¹, yhteydessä, jonka piiriin myös kotiseudun maantiedon asiat pystyttiin liittämään. Tästä syystä historia ja maantiede eivät tyystin jääneet tuntemattomiksi kevään 1918 opetus suunnitelman mukaan opiskelevillekaan. Kun kotiseutuoppi katsottiin lapsille merkittäväksi kasvatustekijäksi, ehkä myös alkukouluseminaarin oppilaiden kasvatusta haluttiin kehittää kotiseutuopinkin avulla ja samalla kohottaa seminaarioppilaiden isänmaan rakkautta kotiseudun syvän tuntemuksen avulla. Mahdollisesti historian poispudottamisella alkukouluseminaarien lukusuunnitelmasta oli useitakin syitä, jotka yhdessä vaikuttivat tehtyyn ratkaisuun.

Alkukouluseminaarien lukusuunnitelmaan ei sisällynyt yhtään vierasta kieltä, eikä ainoatakaan vierasta kieltä sinne edes esitetty valmisteluvaiheissa. Vieraan kielen opiskelun ei noina aikoina liene katsottu kuuluneen kansakoulunopettajan keskeisimpään sivistykseen. Tosin vuotta aiemmin, kesällä 1917 annettua seminaariasetusta luotaessa, kysymys vieraasta kielestä oli ollut esillä, ja se oli tuottanut erimielisyyttä. Tuolloin neuvottelukunnan mielestä kansakouluseminaareissa olisi tullut opettaa joko toista kotimaista kieltä, saksaa tai englantia. Tätä esitystä oli kannattanut myös koulutoimen ylläpidon enemmistö. Venäjän kieli ei tullut kysymykseen, sillä venäläistyttämisen yhteydessä seminaareihin pakolliseksi tullut emämaan kieli oli juuri saatu poistetuksi kansakouluseminariemme opetusohjelmista. Poliittisista syistä saksan kielen ottaminen lukusuunnitelmaan oli juuri itsenäistyneessä maassamme arkaluontoinen asia. Niinpä senaatti katsoi, että oli tehtävä selvityksiä siitä, mikä vieras kieli parhaiten sopi seminaariemme opetusohjelmaan ja miten vieraan kielen opetus mahdollistuisi seminaareissa. Senaatti ei siksi vahvistanut esitystä vieraasta kielestä kansakouluseminaarien lukusuunnitelmiin, ja niin seminaarien oppilaat eivät opiskelleet itsenäisyyden alkuvuosina yhtään vierasta kieltä.⁶³² Oli johdonmukaista, ettei alkukouluseminaarienkaan opetusohjelmaan sisällytetty vieraan kielen opintoja, koska sellaisia ei ollut kansakouluseminaarien huomattavasti laajemmissa opetusohjelmissakaan.

Väliaikaisen järjestelysäännön mukaan alkukouluseminaareille hyväksyttiin ja noudatettavaksi annettiin keväällä 1918 myös oppiennätykset eri aineissa. Ne

⁶³¹ *Alkuopetuskomitean mukaan kotiseutuopin tarkoitus oli kasvattaa lasta ja laskea luja perustus oppilaan vastaiselle siveelliselle persoonallisuudelle. Kuta syvempi tieto oppilaalla oli kotiseudusta, sitä syvempi oli kotiseudun rakkaus, jossa oli isänmaan rakkauden juuret. Alakansakoulussa kotiseutuopissa havainnollisesti tuli käsitellä maata, vettä, kulkuneuvoja, ilmastoa, kasvistoa, eläimistöä, ihmisten toimintaa, elatusta ja vaatetusta sekä taivaan ilmiöitä. Lisäksi lapsia tuli opettaa tekemään karttoja, jotta heille muodostuisi maantieteellisistä tosiasioista riittävästi tietoja. Kotiseudun maantiedon oppiminen oli välttämätön edellytys kansakoulun maantiedon opetukselle. (Alkuopetuskomitea 1906, 42, 50-51).*

⁶³² *Seminaarikomitean mietintö 1922, 7-8.*

on kirjattu taulukkoon 8. Alkukouluseminaarien opetussuunnitelman ja oppiennätysten sekä menosäännön vahvistus jätettiin senaatin tehtäväksi. Sen sijaan opetuksen järjestäminen sekä seminaareissa että harjoituskouluissa uskottiin koulutoimen ylihallituksen tehtäväksi. Alkukouluseminaareihin kohdistettiin soveltuvin osin samat säädökset, jotka kansakouluseminaareihin oli säädetty tai vastaisuudessa säädettiin.⁶³³

Taulukko 8. Väliaikaisen järjestelysäännön mukaiset oppiennätykset alkukouluseminaareissa⁶³⁴

<i>Oppiaine</i>	<i>I lk</i>	<i>II lk</i>
Kasvatus- ja opetus- ynnä siveysoppi	Yleistä kasvatusoppia ja sen pohjana sielutiedettä ja siveysoppia	Yleinen ynnä alkukoulun opetusaineiden metodioppi teoreettisesti, kevätlukukaudella sama käytännön yhteydessä, koulunpitoa
Uskonto ja uskontojen historia	V:n ja U:n testamentin raamatunhistoriaa, uskontojen historian lyhyt esitys	I lk:n oppiaines jatkuu, lyhyt kristinopin esitys
Äidinkieli	Kirjoitusharjoituksia ja kielioppia 3 t/viikko. Kirjallisuuden lukemista 3 t/ viikko	I lk:n ohjelma jatkuu, kirjallisuuden lukemista 1 t/viikko
Kotiseutuoppi ynnä maantiede ja luonnontieto	Kotiseutuopin laajempi esitys yhteiskunnalliselta ja luonnontiedolliselta kannalta	I lk:n kurssi jatkuu, yleismaantietoa
Laskento ja mittausoppi	Neljä laskutapaa kokonais-, kymmen- ja murtoluvuilla, päätös-, prosentti- ja korkolasku	I lk:n kurssi jatkuu, lyhyt käytännöllinen mittausopin kurssi. Erityistä harjoitusta päässäälaskussa
Käsityöt	Harjoituksia muovailussa, paperileikkelyssä ja alkukoulukurssiin kuuluvissa varsinaisissa käsityöissä	Samat aiheet kuin I lk:lla
Ylimääräiset käsityöt	Ylemmässä kansakoulussa opetetavat käsityöt	Samat aiheet kuin I lk:lla
Piirustus	Harjoituksia vapaakäden piirustamisessa, tyyppi- ja värityöpiirustuksessa sekä värityöpiirustamisessa.	Samat aiheet kuin I lk:lla
Kaunokirjoitus	Käsialan harjoituksia	Käsialan harjoituksia
Laulu ja soitto	Kansakouluseminaarin oppimäärä suunnilleen	I lk:n kohdalla mainittu jatkuu
Voimistelu ja leikki ynnä terveysoppi	Kansakouluseminaarin oppimäärää suunnilleen vastaava ennätys. Terveysoppia	I lk:n kohdalla mainittu oppimäärä jatkuu
Kuuntelua		

Keväällä 1918 noudatettavaksi annetut oppiennätykset olivat niin yleisluonteisia, että niitä on vaikea verrata yksivuotisten alkukouluseminaarien oppiennätyksiin. Käsityöiden, laulun, soiton ja voimistelun oppiennätyksistä voi kuitenkin

⁶³³ MMA: SSa Ea: 1; OMA: TSa Ea: 1 Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; VMA: VLFa Ja: 1, 12 § 1; Lägge folkskolseminariet 1964, 226-230.

⁶³⁴ MMA: SSa Ea: 1; OMA: TSa Ea:1, Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; VMA: VLFa Ja: 1, 12 § 1; Lägge folkskolseminariet 1964, 226-230.

päätellä, että ne olivat erittäin mittavat ja vaativat vain kaksi vuotta kestäväan koulutukseen nähden. Viisivuotisissa naisseminaareissa harjoitusaineiden oppituntien määrä oli yhteensä 13+14+13+12+7 eli kaikkiaan 59 viikkotuntia⁶³⁵, kun kaksivuotisissa alkukouluseminaareissa näiden aineiden yhteinen viikkotuntimäärä mukaan luettuna vapaaehtoinen käsityö jäi 38 (20+18) viikkotuntiin. Kun otetaan vielä huomioon se, että alkukouluseminaareissa oli kahdessa lukuvuodessa opiskeltavana suunnilleen sama oppimäärä laulussa, soitossa, voimistelussa ja käsitöissä kuin yläkansakouluseminaareissa 4,5 vuodessa, voi hyvin päätellä, että alkukoulunopettajiksi valmistuvien oppilaiden opiskelu-urakasta tuli sangen vaativa ja raskas.

4.1.3 Kritiikki järjestelysääntöä kohtaan

Kevään 1918 väliaikainen järjestelysääntö ei välttynyt kritiikiltä. Jo ennen kuin koulutoimen ylihallituksen aloitetta asiasta oli edes annettu eduskunnalle, siitä keskusteltiin mm. koulutoimen ylihallituksen tarkastajan O. Rauhamaan esityksen johdosta Hämeenlinnan kiertokouluopettajaseminaarin johtokunnan kokouksessa joulukuun 17. päivänä 1917. Keskustelun yhteydessä johtaja J. H. Tuhkanen esitti, että opetusohjelmaan tuli liian vähän uskontoa. Tähän näkemykseen yhtyi myös kirkkoherra H. Autero. Opettaja Hilma Aakkula taas esitti toiveen, ettei opetusohjelmasta saanut jättää pois Suomen historiaa ja suomalaisen kirjallisuuden historiaa, joitten opiskelu oli hänen mielestään oppilaiden sivistyksen välttämättömiä edellytyksiä.⁶³⁶

Heti väliaikaisen järjestelysäännön antamisen jälkeen Kaarle Werkko laati laajahkon vastasuunnitelman, jossa hän esitti huomattavia muutosehdotuksia. Werkko sätti ensinnäkin sitä, ettei koulutoimen ylihallituksen aloitetta ollut lähetetty lausunnolle toiminnassa olleille alkukouluseminaareille, joiden opettajakunnan asiantuntemus tärkeään asiaan oli näin jätetty käyttämättä. Kritiikissään Werkko muistutti myös siitä, että alkukouluseminaarien tuli olla vain yhtä asiaa varten perustetut eli niiden tuli olla ammattioppilaitoksia alkukoulunopettajille, ei mitään muuta. Tämä kritiikki kohdistui siihen senaatin päätöksen kohtaan, jonka mukaan alkukouluseminaarien oli vastaisuudessa valmistettava päättehtävnsä lisäksi myös yläkansakoulun harjoitusaineiden opettajat, jotta kansakoulun käyneiden jatko-opetuksen järjestämisen olisi mahdollistunut kansakouluissa. Seminaariin pyrkijöiltä Werkko edellytti – samoin kuin hän oli jo edellisessä

⁶³⁵ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 89, 93.*

⁶³⁶ *Samassa Hämeenlinnan kiertokouluseminaarin johtokunnan kokouksessa tarkastaja piti välttämättömänä, että naisille tarkoitetut kaksivuotiset alkukouluseminaarit olivat puhtaasti valtiollisia ammattikouluja, joissa oli syvennyttävä yhteen asiaan eikä opiskeltava asioita paljon. Näin Rauhamaan mielestä sivistystä sai enemmän. Ammattiaineiden valtasijaa opetuksessa Rauhamaa piti välttämättömänä. (HMA: Tuhkasen seminaari Ca: 1).*

Kotkan kokouksessa⁶³⁷ vaatinut – kansakoulun suorittamisen lisäksi jatkokoulun käyntiä.⁶³⁸

⁶³⁷ Kesällä 1917 Kotkassa kahdeksanteen yleiseen alkukoulunopettajain ja harrastajien kokoukseen saapuneet opettajat ottivat kantaa alkukoulunopettajien pätevyyssehtoihin ja opettajanvalmistukseen. Toisena kokouspäivänä Kaarle Werkko piti esitelmän kyseisestä aiheesta. Esitelmässään hän painotti, että aika, jota elettiin, vaati jokaiselta opettajalta enemmän kuin ennen. Opettajan tuli olla perehtynyt ”lapsen sielun maailmaan” ja hänen tuli osata soveltaa opetustaan psykologisten ja kasvatustieteellisten lainalaisuuksien mukaan. Näiden taitojen lisäksi opettajan oli ”hengeltään oltava raitis ja mieleltään kristillinen”. Yksivuotinen seminaari ei kyennyt valmistamaan ajan hengen edellyttämiä opettajia, ja siksi Werkko vaati alkukoulunopettajille yhtä perusteellista valmistusta kuin se tuolloin oli kansakoulunopettajilla. Alkukoulun opettajien piti olla yhtä taitavia, ellei taitavampia kuin opettajat kansakoulussa olivat. Kansakoulunopettajien valmistusta vastaavan alkukoulunopettajien koulutuksen oli siirryttävä valtion huolehdittavaksi, mutta koska se tuli ylläpitäjälle liian kalliiksi, Werkko tyytyi esittämään, että alkukouluseminaarit vielä toistaiseksi saivat olla kaksivuotisia. (Werkko, K. 1916 b, 16; Alkukoulun työmaalta 1918, 84-85). Werkolla itsellään oli vankka käsitys siitä, että alkukoulunopettajien valmistuksesta huolehtivat henkilöt yksimielisesti tunnustivat, että valmistusaikaa oli pidennettävä ehdottomasti ainakin yhdellä vuodella, sillä yksivuotisessa valmistuksessa oppilaat eivät ennättäneet juurikaan perehtyä käytännön harjoituksiin. Väliaikaisvaiheessa toimivissa kaksivuotisissa valmistuslaitoksissa sentään ennätettiin perusteellisemmin opiskella niin tiedollisia kuin käytännöllisiä tietoja ja taitoja. (Werkko, K. 1916 b, 16). Kotkan kokouksesitelmässään Werkko vaati edelleen, että alkukoulunopettajaseminaareissa oli vastaisuudessa entisen liian kansakoulukurssien kertaamisen sijasta kiinnitettävä huomiota käytännön harjoituksiin ja sellaisen oppiaineiden opettamiseen, joita ei kansakouluissa opetettu tai joita kansakoulussa oli opetettu liian vähän. Seminaareihin pyrkijöiltä oli edellytettävä kansakoulukurssin lisäksi jatkokurssia. Sen kertaamisen tuli tapahtua kunkin oppiaineen metodiikan harjoittelun yhteydessä. Kansakoulukurssia oli seminaareissa vielä täydennettävä uskonossa, kirkkohistoriassa, isänmaan ja yleisessä historiassa, äidinkielessä, laulussa, ainekirjoituksessa, piirustuksessa ja voimistelussa. Uusiksi oppiaineiksi Werkko esitti yleistä kasvatusta ja opetusoppia, sielutiedettä (kasvatustieteen kannalta), kasvatustieteen historiaa, raittiusoppia, puhetaitoa, Suomen kirjallisuuden historiaa, yhteiskuntaoppia, kotiseutuoppia, harmonin ja kanteleen soittoa, koulunpitoa, alkukoulun oppiaineiden metodiikkaa ja opetusharjoittelua seminaarin harjoituskoulussa. Tämän opetusohjelman mukaan seminaarit Werkon mielestä muodostuivat ammattikouluiksi. Puheena olevaan aikaan asti alkukouluseminaarit olivat valmistaneet oppilaitaan sekä ammattiin että pyrkijöiksi kansakouluseminareihin. Viime mainittu tehtävä oli vastaisuudessa hylättävä. Esitelmässään Werkko viittasi vuotta aiemmin kirjoittamaan kirjaansa (Werkko, K. 1916: ”Mietteitä alkukoulunopettajain valmistamisesta”) ja esitti keskustelun pohjaksi vielä kymmenen pontta. (Alkukoulun työmaalta 1918, 85-86). Kahdeksas yleinen alkukoulunopettajain kokous keskusteli Werkon esitelmän jälkeen ja hyväksyi seuraavat yhdeksän pontta: 1) alkukoulunopettajaseminaarien opetus aika pidennettävä kahdeksi vuodeksi ja kaksiluokkaiseksi, 2) toistaiseksi otettakoon alkukouluseminareihin oppilaita vain joka toinen vuosi, koska taloudellinen tilanne muodostuu silloin helpommaksi ja vallitsevaa opettajatulvaa voidaan näin vähentää, 3) lyhyet kesäisin pidetyt valmistuskurssit ja yksivuotiset kurssit on hylättävä, 4) alkukouluseminareihin otetaan vakavamielisiä henkilöitä, jotka ”pääsötutkinnossa” tulevat hyväksytyiksi, 5) alkukouluseminari oppilaiden ikä 18-30

Kritiikkilausunnossaan Kaarle Werkko halusi lisätä väliaikaisen järjestelysäännön mukaiseen opetusohjelmaan jo aiempina vuosina esittämänsä yleisen ja Suomen historian kurssit ajankohtaisten tapahtumien vuoksi. Edelleen Werkko toivoi oppikursseihin lisättävän myös kirkkohistoriaa, kasvatusopin historiaa sekä Suomen kirjallisuuden historiaa unohtamatta raittiusopetusta, yhteiskuntaoppia ja puhetaitoa, joita hänen omassa seminaarissaan oli jo opetettu. Yhden oppiaineen hän olisi kuitenkin halunnut poistaa annetusta opetussuunnitelmasta, ja se oli laskento ja mittausoppi, jota hän piti tarpeettomana sen tähden, että opettaja pystyi opettamaan laskentoa alkukoulun oppilaille kansakoulussa saamallaan tiedoilla ja taidoilla.⁶³⁹ Werkon vaatima oppiaineiden määrä kritiikkikirjelmässä ei enää ollut niin moninainen kuin siinä, jonka hän esitti edellisvuotena Kotkan yleisessä alkukoulunopettajain kokouksessa.

Samaan aikaan, kun Suomessa annettiin väliaikainen järjestelysääntö, naapurimaassa Ruotsissa uudistettiin pikkukouluseminaareja⁶⁴⁰, jolloin kaksivuotisiksi

vuotta, 6) ehtona pääsykokeisiin: pyrkijä omisti ”pääsytodistuksen” kansakoulusta tai sitä vastaavat tiedot, 7) alkukouluseminaarit oli muodostettava entistä enemmän ammattikoulun tapaisiksi laitoksiksi, 8) alkukouluseminaarien opettajat olkoot kristillismielisiä ja 9) alkukouluseminaareista viisi otettakoon valtion huostaan. (Alkukoulun työmaalta 1918, 87-91). Alkukoulunopettajain kokouksen pöytäkirjasta ei ilmene, otettiin kokouksessa kantaa Werkon esittelemään seminaarien opetusohjelmaan, joka vaikuttaa niin mittavalta ja monipuoliselta, että sen läpiviemiseen olisi tarvittu monin verroin enemmän aikaa kuin kaksi opiskeluvuotta mahdollistavat. Werkon uusiksi esittelemiä oppiaineita ja -aiheita oli kyllä jo yksivuotisten seminaarien opetusohjelmissa, joten todellisia uusia oppiaineita Werkon esityksessä ei ollut, ellei sielutiedettä lueta siksi, koska sillä nimellä psykologian opintoja ei nimitetty alkukouluseminaarien opetusohjelmissä. Psykologiaa kyllä opiskeltiin, ainakin Vaasan ruotsinkielisessä seminaarissa, joten sielutieteenkään ei pitänyt olla aivan uusi oppiaine. Merkille pantavaa on, että käsityö oppiaineena puuttui Werkon luettelosta. Kotkan nelipäiväisessä kokouksessa kuultiin myös alustus alkukoulunopettajain jatko-opinnoista. Esityksen piti kokouspaikkakunnan pikku- ja kiertokouluseminaarin johtaja V. Müller, joka pohdiskeli yksivuotisen valmistuksen lyhydestä johtuvaa opettajien lisäopintojen tarvetta. Opettajien itseopinnot eivät olleet riittäviä ja niiden toteuttamista pidettiin vaivalloisina. Siksi tarvittiin valtion kustantamia, opettajille maksuttomia lomakursseja, joissa opetusaiheina olisivat olleet ”sielunoppi”, uskonto, kasvatus- ja opetusoppi, kasvatuksen historia, äidinkieli, laululeikit, havainto-opetus ja kotiseutuoppi. Kokous hyväksyi nämä ponsiksi, joihin lisättiin vielä se, että niin kirkollisille kuin kunnallisille alkukoulunopettajille kunnat ja valtio olisivat myöntäneet kursseille osanottoa varten riittävät apurahat. (Alkukoulun työmaalta 1918, 93-94). Kotkan kokouksesitelmässä ei käsitelty yksivuotisen tai lyhyemmän valmistuksen saaneiden alkukoulunopettajien pätevöittämis- eikä lisäkoulutusta. Kokouksen osanottajat kuten muutkin alakansakouluista huolta kantaneet olivat yhtä mieltä siitä, että alkuopetus tarvitsi oman erityiskoulutuksen saaneen opettajiston.

⁶³⁸ Kuikka, M. T. 1978, 39.

⁶³⁹ Kuikka, M. T. 1978, 39-40.

⁶⁴⁰ Vuosien 1919 ja 1920 uudistuksissa Ruotsin pikkukouluseminaarit jäivät kansakouluseminaareista erillisiksi ja pääasiassa naisille tarkoitetuiksi. Miehiä varten ei Ruotsissa ollut pikkukouluseminaareja, mutta heitä muistettiin toisella tavalla: kesäkuukausina kansakoulunopetta-

muutettujen seminaarien opetusohjelmiin lisättiin entisten pikkukouluseminaarien oppiaineiden lisäksi psykologiaa, terveysoppia ja kotitaloutta sekä puutarhanhoitoa siellä, missä siihen oli mahdollisuudet⁶⁴¹. Ruotsin pikkukouluseminaarien opetusaineina ennestään olivat samat oppiaineet kuin meillä Kaarle Werkon esi-seminaarissa Helsingissä. Läntisen naapurimme pikkukouluseminaarien uusista oppiaineista maamme väliaikaiseen järjestelysääntöön kuului vain terveysoppi, jota eräissä Suomen alkukouluseminaareissa oli jo aiemminkin opetettu. Tässä itsenäisen Suomen ensimmäisessä alkukouluseminaarien opetusohjelmassa ei Ruotsin malli näytä enää olleen siinä määrin esikuvana kuin se edellisinä vuosikymmeninä oli ollut, silloin kun oli kehitetty alkukoulun ja kiertokoulunopettajien valmistusta maassamme.

4.1.4 Oppilaiksi vain naisia

Väliaikainen järjestelysääntö edellytti, että alkukouluseminariemme oppilaiksi oli otettava yksinomaan naisia⁶⁴². Ruotsissa tämä vaatimus pikkukouluseminaa-

jat ja jotkut muutkin henkilöt toimeenpanivat 6-7 viikon mittaisia valmistuskursseja, jotka oli tarkoitettu seminaareihin pyrkiville: miehille ja myös naisille. (Danell, G. 1925; Bruce, N. O. 1940, 8, 230). Näillä helteen aikana järjestetyille kursseilla oli vuosisadan alussa kuitenkin huono kaiku, ja niitä kutsuttiinkin "leipomokursseiksi seminaareihin". (Werkko, K. 1903, 23-24).

⁶⁴¹ Ruotsissa vuoden 1919 pikkukouluseminarireformia edeltäneenä aikana mm. opettajajyhdistys vaati pikkukouluseminarit kolmivuotisiksi, mutta ne säädettiin kuitenkin kaksivuotisiksi, joskin annettiin kolmanteen vuoteen mahdollisuus valtion ylimääräisenä avustuksena, jos asianomainen ylläpitäjä (maapäivät) sitä anoi. (Bruce, N. O. 1940, 255-256; Fredriksson, V. & Hofstedt, L. & Paradis, S. 1950, 249).

⁶⁴² Soininen esitti alkuopetuksen antajiksi vain naisia todeten: "Naisille tämä opetusala kuuluu. Se on kohtuullista, sillä miehet ovat vallanneet monet toimialat, joille naiset on estetty pääsemästä; se on myöskin kasvatuksen kannalta edullista, sillä epäilemättä 7-8-vuotisten lasten kasvatusta ja opetus on enemmän naisen kuin miehen työalaa; ja kun se lisäksi on taloudellisestikin edullista, niin näyttäisi olevan paikallaan, että ainoastaan naisille perustettaisiin valmistuslaitoksia tätä opetusalaa varten." (Soininen, M. 1908, 29-31); Tilastojen mukaan 1900-luvulle tultaessa alkuopetus oli Suomessa ilman mitään säädöksiä jo siirtynyt lähes yksinomaan naisopettajien käsiin. Kun vuonna 1850 maassamme ei juurikaan ollut alkukouluissa naisopettajia, niin vuonna 1877 heitä oli jo 20 % opettajista ja vuonna 1917 peräti 90 %. (Alkukoulun työmaalta 1918, 30-31); Schneiderin mukaan naisten opettajauralle pääsy ei ole alun alkaen ollut helppoa, ja naisten tulo opettajiksi on kohdannut suurta vastarintaa. Vielä 1800-luvulla Euroopassa heijasteli tavanomaisia mielipiteitä, jotka tuomitsivat naisten työn kodin ulkopuolella. Teollistuminen ja kaupungistuminen sekä niistä johtuneet sosiaaliset ja taloudelliset muutokset vaikuttivat sen, että syntyi uusi, ns. "ylijäämäisten ongelma". Pahiten tämä ongelma vaikutti keskiluokan perheiden naimattomiin tyttäriin, jotka näihin aikoihin saakka olivat työskennelleet kodin piirissä. Kun

rien oppilaista oli annettu jo aiemmin. Miksi alkuaan lähes yksinomaan miehille kuulunut ammattiala pyrittiin vuosisata sitten siirtämään naisten hoidettavaksi?

Pääasiallinen syy alkukoulunopettajien naisistumiseen lienee se yleinen suuntaus, joka oli 1910-luvulla tullut maassamme selkeästi esiin tyttöjen koulutuksessa eli ”yhteiskunnallisen äitiyden vaatimus”. Tämä merkitsi sitä, että naisten piti tuoda yhteiskuntaan panoksensa niillä alueilla, joilla he olivat asiantuntijoita. Työille haluttiin tarjota ylioppilaslakin korvaukseksi sellaisia ammattivaihtoehtoja, jotka antoivat säädynmukaisen elannon. Kun tytöille tarjottiin naisellisia ominaisuuksia vaativat alat⁶⁴³, ei naisten arveltu kilpailevan miesten kanssa samoista paikoista. Tyttöjen katsottiin tarvitsevan oman naisellisen koulutustiensä. Lukiokoulutusta pidettiin vain niiden tyttöjen pohjakouluna, jotka halusivat teieteelliselle uralle. Olipa vielä 1920-luvulle tultaessa sellaisia näkemyksiä, että yliopisto soti naisellisuusperiaatteita vastaan. Sen sijaan kansakoulunopettajan ammattia pidettiin erittäin sopivana tytöille, etenkin niille, jotka olivat keskikoulun käyneitä.⁶⁴⁴

Opettajankoulutus ei ollut kuitenkaan ainoa tytöille suunnattu koulutusreitti 1900-luvun ensi vuosikymmeninä, jolloin syntyi naisille sopivia muitakin am-

1800-luvulla työn saanti siirtyi kotipiiriin ulkopuolelle, näille naisille ei näyttänyt jäävän juuri-kaan tehtävää. Keskiluokan moraali kielsi naisten töihin menon tehtäisiin. Naiset alkoivat vaatia rajallisuudessaan pääsyä ammatilliseen ja säädylliseen koulutukseen, elleivät he solmineet avioliittoa. Saksassa opettajan ammatti oli naisten mielestä saavutettavissa, vaikka miehet sitä vastustivatkin statuksensa suojelemisen tähden. Erityisesti pienten lasten opettajan ammatti katsottiin olevan läheisessä yhteydessä lastenkasvatuksen perustehtävän kanssa. Kun Saksassa 1880-luvulla ei ollut tarpeeksi miesopettajia alkeiskoulujen opettajiksi, naisetkin tulivat nimettyiksi opettajan paikkoihin, joskin alkeiskoulun opettajien professio on ollut vaikea tunnustaa Saksassa ja monessa muussa maassa, koska opetuslalla on ollut hierarkiaa. Onpa nostettu esiin ikivanha kysymys, voidaanko alaa, jolla naiset hallitsevat, edes pitää ammattina. (Schneider, J. 1990). Werkon mukaan Tanskassakin vallitsi miesopettajien hegemonia alemmissä kouluissa. Vuosikymmeniä siellä toimivat ns. talviseminaarit, joissa valmistettiin vain miesopettajia pikkukouluihin, kunnes vähitellen selkeytyi ”totuus”, että nainen onkin sopivampi kuin mies opettamaan pieniä lapsia, ja niin naiset pääsivät Tanskassa oppilaiksi pikkukouluseminaareihin 1890-luvulla. (Werkko, K. 1903, 59).

⁶⁴³ Naisten tuleminen virkanaisiksi oli pitkälinen prosessi. Ensimmäiset tyttökoulut perustettiin Suomessa 1840-luvulla, mutta vielä 1860-luvulla koulua käynyttä tyttöä pidettiin ihmeolentoa. Kansakouluasetuksen antamiseen aikoihin valtion virastot alkoivat ottaa myös naisia palvelukseensa. 1880-luvulla alkoi sairaanhoitajakoulutus, johon pääsivät oppilaiksi naiset. Opetusala naisvaltaistui ennen 1900-luvun alkua. Opettajan työtä pidettiin hyvänä ratkaisuna erittäinkin naimattomille naisille, joita alkoi olla 1800-luvun lopulta alkaen yhä enemmän. Työntekoa pidettiin ihmiselämän suurimpana siunauksena ja siksi työnteko oli arvostettua sivistyneistön keskuudessa. Hyödyllisenä pidettiin ihmistä, joka oli ahkera ja työteliäs. (Ollila, A. 1998, 35-43, 71-75).

⁶⁴⁴ Kaarninen, M. 1995, 194-195, 211-215.

mattialoja⁶⁴⁵. Sosiaalialan koulutustarpeita varten perustettiin tuolloin Sortavalan kasvattajaopisto. Lastenhuoltoalalla naisia alettiin kouluttaa eri oppilinjoiilla ja kursseilla. Sosiaalihuollon köyhäinlaitos ja Kenraali Mannerheimin Lastensuojeluliitto organisoivat kursseja, joille valtio myönsi avustuksia. Tytöille ryhdyttiin suunnittelemaan sellaisia väyliä, jotka pätevöittivät heidät naisina joihinkin tiettyihin tehtäviin yhteiskunnassa. Suomalaisen naisen asema⁶⁴⁶ muotoutui tällöin erilaiseksi kuin naisten asema esimerkiksi Saksassa, jossa naiset sidottiin lujemmin ”*kotilieden ääreen*”. Sen sijaan Norjassa ja Ruotsissa tyttöjen kasvatusta oli 1920-luvulle tultaessa samansuuntaista kuin Suomessa⁶⁴⁷, jossa Niemisen mukaan tyttöjä kasvatettiin ja koulutettiin kotia, ammattia ja yhteiskuntaa varten. Tyttöjen koulutuksen tavoitteena olikin taitava perheenemäntä, ammattitaitoinen työntekijä ja onnellinen kansalainen.⁶⁴⁸

Naisten perinteisesti katsottu huolto- ja hoivatyö ”*yhteiskunnallisessa äitiydessä*” laajentui Suomessa koko yhteiskuntaa koskevaksi. Niinpä ensimmäisen maailmansodan jälkeisessä yhteiskunnassamme tapahtuneella tyttöjen kouluttautumismuutoksella samoin kuin naisen aseman muuttumisella lienee vaikutusta myös siihen, että alkukouluseminaarien oppilaisiksi otettiin vuodesta 1918 alkaen vain naisia.

Minkä ikäisiä naisia sitten otettiin alkukouluseminaarien oppilaisiksi? Tämä ikäkysymys puhutti jo ennen väliaikaisen järjestelysäännön antamista. Koulutoimen ylläpidon 31.10.1879 antaman kirjeen mukaisesti kansakoulunopettajat valmistivat vielä 1900-luvullakin kansakoulun käyneistä henkilöistä alkukoulunopettajia. Näiden oppilaiden iästä ei ollut annettu mitään säädöksiä, ja käytännössä opettajiksi opiskelevat henkilöt saattoivatkin olla varsin nuoria, koska opettajaoppin pääsyn edellytyksenä oli vain nelivuotinen kansakoulu. Sen sijaan yksivuotisiin alkukouluseminaareihin pääsyn edellytyksenä oli tietty ikä, joka vaihteli kuudestatoista kahteenkymmeneen ikävuoteen. Suomen itsenäistyessä kansakouluopettajaseminaareihin pääsemisen alin ikäraja oli 17 vuotta, ja se oli Euroopassa korkeimpia opettajanvalmistuslaitoksiin vaadittavia ikä⁶⁴⁹. Suomen kahdeksas yleinen alkukoulunopettajain kokous esitti kesällä 1917 alkukouluseminaariin otettaville oppilaille 18 vuoden alaikärajan, koska kokousväki katsoi, ettei alle 20-vuotias nuori ihminen ollut riittävästi kehittynyt opettajan tehtävään⁶⁵⁰. Väliaikainen järjestelysääntö sääti alkukouluseminaarien oppilaiden

⁶⁴⁵ Kokon mukaan ensimmäinen ammatti, johon Suomessa nainen saattoi kouluttautua, oli kättilökoulutus vuodesta 1816 alkaen. Vuonna 1864 tuli voimaan laki, joka tunnusti 25 vuotta täyttäneet naiset täysivaltaisiksi. Sen myötä naisten sijoittuminen työelämään laajeni, ja nuorille naisille suunnatut ammattikoulut aloittivat 1900-luvun alussa. (Kokko, M. 2004, 11-13).

⁶⁴⁶ Ollilan mukaan Suomessa 1900-luvun alussa asunut ranskalainen arvioi suomalaisia naisia seuraavasti: ”He kohtelevat miehiä kuin tovereita. Tukkinsa he vetävät niin kireälle kuin suinkin ja välttävät kaikkia naisellisia koristeita kuin ruttoa.” (Ollila, A. 1998, 63).

⁶⁴⁷ Kaarninen, M. 1995, 214-216, 247-248.

⁶⁴⁸ Nieminen, M. 2003.

⁶⁴⁹ Seminaarikomitean mietintö 1922, 52.

⁶⁵⁰ Alkukoulun työmaalta 1918, 90.

alikärajan kuitenkin siten, että pyrkijän tuli täyttää vähintään 17 vuotta ennen sen kalenterivuoden loppua, jolloin hän pyrki seminaariin ⁶⁵¹. Kansakoulu- ja alkukouluseminaareihin pyrkijöillä oli tämän jälkeen sama alin ikäraja.

Väliaikaisessa järjestelysäännössä vaadittiin alakansakouluseminaariin pyrkijältä iän ja ylemmän kansakoulun suorittamisen lisäksi rippikoulun käynti ja rokotus. Hänellä tuli olla myös ”*soitannollisia taipumuksia*”. Lääkärintodistuksella pyrkijän tuli selvittää, että hänellä oli ”*terve ruumiinrakennus*”.⁶⁵² Werkon esitystä pyrkijän kristillismielisyydestä⁶⁵³ sen paremmin kuin Suomen kahdeksannen yleisen alkukoulunopettajain kokouksen esitystä pyrkijän vakavamielisyydestä ei väliaikaisessa järjestelysäännössä sisällytetty pääsyvaatimuksiin.

4.1.5 Opettajiksi naisia ja miehiä

Ei vain oppilaista, vaan myös opettajista annettiin väliaikaisessa järjestelysäännössä keväällä 1918 tarkat ohjeet. Alkukouluseminaarien opettajakunnan suuruus riippui siitä, tuliko seminaarista yksinkertainen vai yhdistetty. Alkukouluseminaarit kun määrättiin järjestelysäännössä joko yksinkertaisiksi, jolloin niissä oli yksi ensimmäinen ja yksi toinen luokka, tai yhdistetyiksi, jolloin niissä oli kaksi rinnakkaista ensimmäistä ja samoin kaksi rinnakkaista toista luokkaa. Yksinkertaisiin alkukouluseminaareihin säädettiin perustettavaksi seuraavat virat: johtajan virka, johon oli yhdistetty opetusvelvollisuus kasvatusopissa ja äidinkiellissä ja lisäksi neljä opettajan virkaa. Kahden opettajan tehtäväksi asetettiin ”*työn lähin johto harjoituskoulussa sekä velvollisuus antaa seminaarissa opetusta uskonnossa ja uskontojen historiassa sekä tämän lisäksi toiseen opetusvelvollisuus laskennossa ja toiseen opetusvelvollisuus kotiseutuopissa*”. Laaja-alainen työsarja tuli myös voimistelun opettajalle, jonka tehtäväksi määrättiin voimistelun lisäksi terveysopin, kaunokirjoituksen, piirustuksen ja käsityön opetus. Nel-

⁶⁵¹ MMA: SSa, Ea.1; OMA: TSa, Ea 1: Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918.

⁶⁵² MMA: SSa, Ea.1; OMA: TSa, Ea 1 Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; Kerkkonen, K. 1923, 511-514; Simolan ja Nikanderin mukaan seminaarin oppilaiden moitteeton fyysinen kuntoisuus liittyi cygnaeuslaiseen opettajan mallikansalaisuuteen (Simola, H. 1995, 233; Nikander, E. 1998, 229).

⁶⁵³ Werkko vaati alkukouluseminaareihin enemmän kuin milloinkaan ennen sellaisia opettajataimia, jotka olisivat ”siveellisiä luonteita, Herran koulussa kasvatettuja ja raitishenkisiä”. (Werkko, K. 1916 b, 17). Kotkan alkukoulunopettajain kokouksessa Werkko esitti kokoukselle, että pääsyutkinnossa oli otettava selvää pyrkijöistä, oliko heillä ”kristillinen katsantokanta”. Tästä ponnesta keskusteltiin paljon, puolesta ja vastaan. Puheenvuoroja käytettiin siitä, miten kristillishenkisyys voitiin varmistaa. Kun kokouksen päätökseksi tuli ”vakavamielinen henkilö”, Werkko alistuen totesi: ”Pidän ajan merkinä sitä, että kristillismielinen pyyhittiin pois.” Myös joku muu osanottaja ilmoitti panevansa vastalauseen päätökseen. (Alkukoulun työmaalta 1918, 86-90).

jännän opettajan tehtäviin kuului laulun ja soiton opetus. Yhdistettyihin alkukouluseminaareihin määrättiin perustettavaksi edellisten opettajavirkojen lisäksi äidinkielen opettajan virka, neljä harjoituskoulun opettajan virkaa, joihin kuului opetusvelvollisuus myös seminaarissa sekä erityinen soitonopettajan ja erityinen kaunokirjoituksen, piirustuksen ja käsityönopettajan virka. Yhdistetyissä alkukouluseminaareissa tuli siten olemaan johtaja ja yhdeksän opettajaa. Johtajan virkaan kuului 18 tunnin opetusvelvollisuus ja opettajien opetusvelvollisuus määrättiin 28 viikkotunniksi.⁶⁵⁴

Väliaikaisessa järjestelysäännössä kytkettiin niin johtajan kuin opettajain virkoihin tietyt opetusaineet. Alkukouluseminaarin johtajan virka poikkesikin siinä suhteessa kansakouluseminaarien johtajien viroista, että siihen oli sidottu tietyt opetusaineet. Kansakouluseminaarien johtajien virat olivat opetusainekytköksestä vapaat, mutta naisseminaarin johtajan kelpoisuus oli sidottu vielä itsenäisyyden ajan alussakin sukupuoleen: vain mies kelpasi naisseminaarin johtoon⁶⁵⁵. Tällaista sukupuolisidonnaisuutta ei asetettu alkukouluseminaarien johtajille, vaikka heilläkin oppilaina oli pelkästään naisia.

Alkukouluseminaarien johtajilta edellytettiin väliaikaisessa järjestelysäännössä opettajakunnan korkeatasoisinta koulutusta. Hänen oli oltava filosofian kandidaatin tutkinnon suorittanut tai, jos hänellä oli kansakoulunopettajan pätevyys, vaadittiin häneltä tämän lisäksi yksityisiä tutkintoja filosofian kandidaatin tutkinnon viidessä oppiaineessa, joiden joukossa tuli olla kasvatusoppi ja siinä korkeinta arvosanaa vastaavat tiedot. Opintovaatimusten lisäksi johtajan viran hoitajalta edellytettiin vähintään kahden vuoden opettajakokemusta, jonka lisäksi oli suoritettava seminaarissa opetusnäyte, johon sisältyi opetusta myös alkukouluasteella. Voimistelun sekä laulun ja soiton opettajien kelpoisuusehdoiksi säädettiin ”suunnilleen sama pätevyys kuin kansakouluopettajaseminaarin opettajilla vastaavissa aineissa” oli sekä perehtyneisyys alakansakoulun työhön. Muihin opettajan virkoihin pätevyyden tuottivat suoritettu kansakoulunopettajaseminaarin kurssi, jota oli täydennetty kansakoulunopettajain jatko-opintotutkinnolla, jossa oli mukana arvosana virkaan yhdistetyissä opetusvelvollisuuteen kuuluvissa oppiaineissa tai niitä vastaavat yliopistossa suoritettut kuulustelut. Piirustuksen ja käsityön opettajalta edellytettiin sellaista taitoa, joka vastasi kansakoulunopettajaseminaarin päästötodistuksen korkeinta arvosanaa. Kaikkien opettajavirkojen pätevyysvaatimuksiin säädettiin opetusnäyte.⁶⁵⁶

Kun verrataan alkukouluseminaarien opettajista annettuja säädöksiä kesän 1917 seminaariasetukseen, on havaittavissa, että kansakouluopettajaseminaareis-

⁶⁵⁴ MMA: SSa, Ea: 1; OMA: TSa, Ea: 1: Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; VMA: VLFa, Ja: 1, 12, § 1; Kerkkonen, K. 1923. T, 511-514; Lägge folkskollseminariet 1964, 26-30.

⁶⁵⁵ Seminaarikomitean mietintö 1922, 136-138.

⁶⁵⁶ MMA: SSa, Ea: 1; OMA: TSa, Ea: 1: Suomen Senaatin kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje 25.5.1918; VMA: VLFa, Ja: 1, 12, § 1; Lägge folkskollseminarium 1964, 26-30.

sa oli opettajakuntaa⁶⁵⁷ huomattavasti enemmän kuin alakansakouluseminaareissa: olihan kansakouluseminaareissa oppilaitakin enemmän, koska niissä opiskeltiin viisi vuotta. Kansakouluseminaarien lehtorin virkoihin olivat 1900-luvulla hakukelpoisia myös naiset, joskaan hakijoina heitä paria tapausta lukuun ottamatta ei ollut vielä autonomian ajalla.⁶⁵⁸ Alkukouluseminaarien johtajien ja opettajien kelpoisuusehdoissa ainoastaan voimistelun lehtorin virkaan edellytettiin tietty sukupuoli: vain nainen oli kelpoinen alkukouluseminaarien voimistelun opettajaksi. Kun vertaa opettajien opetusvelvollisuutta alkukoulu- ja yläkansakouluseminaareissa, selviää, että kansakouluseminaarien opettajien opetusvelvollisuus oli 22 viikkotuntia, kun taas alkukouluseminaarien opettajilta edellytettiin huomattavasti suurempaa opetusmäärää, samoin niiden johtajilta, joilla viikoittainen opetusvelvollisuus oli 6-12 tuntia suurempi kuin yhdistettyjen kansakouluseminaarien johtajilla.

Alkukouluseminaarien opettajien kelpoisuudet säädettiin varsin korkeiksi. Johtajalta vaadittiin sama kelpoisuus kuin kansakouluseminaarien johtajilta, samoin voimistelun sekä laulun ja musiikin opettajilta. Voimistelun opettajan tutkintona tuli olla yliopiston voimistelulaitoksella suoritettu opettajatutkinto ja yliopistollinen pedagogiikkatutkinto. Laulun ja musiikin opettajalta vaadittiin filosofian kandidaatin tutkinto, joka oli vakiintumassa pedagogien yleiseksi virkatutkinnoksi.⁶⁵⁹ Näin alkukouluseminaarin opettajiksi haluttiin korkeasti koulutettua väkeä, vastaavaa kuin kansakouluseminaareissakin opettajisto tuohon aikaan oli.

Samaan aikaan, kun Suomessa järjestettiin alkukouluseminaarilaitosta, Ruotsissakin uudistettiin pikkukouluseminaarilaitosta, jonka opettajien pätevyudet jäivät suomalaisilta kollegoilta vaadittuja pätevyksiä alhaisemmiksi. Ruotsissa pikkukouluseminaarin rehtorin tuli olla vakinainen opettaja, mies tai nainen. Hänen lisäksi seminaareissa tuli olla vähintään kaksi kokopäivätoimista opettajaa, joiden minimikelpoisuusvaatimukset olivat todella alhaiset: vain hyvät arvosanat kansakouluopettajaseminaarista tai hankittu muu vastaava teoreettinen ja käytännöllinen sivistys opettajantehtävää varten. Sen lisäksi opettajan kelpoisuuteen kuului ylläpidon julistama pätevyys ja sopivuus avoimeen virkaan. Eroa ei tehty kelpoisuusvaatimusten osalta aineenopettajien ja harjoituskoulun opettajien välillä. Ajatuksena oli, että virat houkuttelisivat riittävän määrän hakijoita ilmoittautumaan tehtäviin.⁶⁶⁰ Suomessa alkukouluseminaarien opettajilta edellytetty koulutus oli niin oman maan kansakouluseminaarien opettajien koulutukseen verrattaessa kuin ruotsalaisten kollegoiden koulutukseen nähden varsin kor-

⁶⁵⁷ *Yhdistetyissä kansakouluseminaareissa tuli johtajan lisäksi olla 12 lehtoria, yksi johtajatar ja viisi opettajatar. Yhteensä niissä oli siis 19 opettajan virkaa. Naisseminaareissa taas oli johtaja, johtajatar, neljä lehtoria ja viisi opettajatar eli yhteensä virkoja oli 11. (Seminaarikomitean mietintö 1922, 136-138).*

⁶⁵⁸ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 136-138.*

⁶⁵⁹ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 20-21.*

⁶⁶⁰ *Bruce, N. O. 1940, 258; Fredriksson, V. S. & Hofstedt, L. & Paradis, S. 1950, 250.*

keatasoista, millä oletettavasti oli vaikutusta alkukouluseminaarien opetuksen laatuun.

4.2 Karjalan alkukouluseminaari Suistamolle

4.2.1 Miksi ensimmäinen valtion alkukouluseminaareista Karjalaan?

Heporaudan mukaan maamme hallitus otti itsenäisyytemme ajan alussa valvontaansa toiminnassa olleet yksityiset alkukouluseminaarit ja muutti ne kaksivuotisiksi⁶⁶¹. On esiintynyt sellaisiakin väitteitä, että Hämeenlinnan kiertokouluseminaari eli Tuhkasen seminaari sekä ruotsinkieliset alkukouluseminaarit Helsingissä ja Vaasassa olisi uudistettu kaksivuotisiksi maamme itsenäistyttyä⁶⁶². Melinin mukaan taas entisistä alkukouluseminaareista lakkautettiin kahta lukuun ottamatta kaikki vuoteen 1918 mennessä ja niiden tilalle alettiin perustaa alakansakouluseminaareja.⁶⁶³ Näiden vuosikymmeniä sitten esitettyjen ristiriitaisten ”totuusiensa” perusteita on syytä tutkia, jolloin ratkaistavaksi tulee, miten autonomian ajan alkukouluseminaarit kuolivat, miten uudet syntyivät ja kehittyivät senaatin toukokuussa 1918 tekemän ratkaisun jälkeen ja pidettiinkö edelleen yllä ”kunnollisia yksivuotisia alkukouluseminaareja”, joita ”Koulumies”⁶⁶⁴ peräsi Alkuopetuslehdessä joulukuussa 1919? Oliko olemassa lisäksi muita reittejä alakansakoulunopettajaksi kuin alkukouluseminaarien läpikäyminen? Näihin kysymyksiin lähdetään seuraavassa hakemaan vastauksia.

Suomen senaatti oli toukokuussa 1918 antanut väliaikaisen järjestelysäännön, jonka mukaan oli perustettava tarpeellinen määrä kaksivuotisia alkukouluseminaareja, joista ensimmäinen oli sijoitettava Karjalaan (luku 4.1.1). Päätös siitä, mihin Karjalan seminaari lopullisesti sijoitettaisiin, tehtiin senaatissa kesällä 1918. Seminaaripaikkakunnaksi tuli Suistamo, syrjäinen kirkonkylä, ”*itkuvirsien ja loitsujen kehto*”⁶⁶⁵. Miksi ensimmäinen seminaareista syntyi juuri Karjalaan ja siellä Suistamolle? Yhtään kansakouluseminariahan ei ollut aiemmin sijoitettu maaseudulle, mutta nyt ensimmäinen valtion perustama alkukouluseminaari oli

⁶⁶¹ Heporauta, F. A. 1945, 266.

⁶⁶² AoL 1919, 1; Salon mukaan ”joku asiaa tuntematon” on esittänyt, että kiertokouluseminaarit olisivat kehittyneet alkukouluseminaareiksi. (Salo, A. 1947, 10).

⁶⁶³ Melin, V. 1980, 229.

⁶⁶⁴ Koulumies 1919.

⁶⁶⁵ Santala, J. K. 1925 a.

syntyvä selkosten taa rajapitäjään, jonne ei päästy junalla eivätkä kesällä edes laivareitit johtaneet sinne.

Alkukouluseminaarin perustaminen juuri Karjalaan ei ollut historiallisesti uutta, koska myös maamme ensimmäinen yksivuotinen alkuopettajien valmistuslaitos oli avattu Karjalaan 31 vuotta aiemmin eli vuonna 1887 (luku 2.3.2). Venäläisten vaikutus Karjalassa oli suuri, ja siitä oltiin huolissaan, mm. Suomalaiskansallinen liike kantoi tästä huolta aina 1800-luvun lopulta alkaen. Nikanderin mukaan itä hahmotettiin meillä ”*inhana*”, joka merkitsi pahaa⁶⁶⁶. Karjalassa asia saatettiin tosin nähdä toisin, sillä etenkin ortodoksikarjalaiset⁶⁶⁷ ylpeilivät 1800-luvun lopulle asti venäjän taidoillaan ja nimittivät itseään venäläisiksi⁶⁶⁸.

Päivisen⁶⁶⁹ mukaan ortodoksinen papisto toimi yhdessä venäläistytäjien kanssa, ja kirkko oli mukana auttamassa vallanpitäjää Suomen kansan venäläistytämässä. Kansansivistyskin oli Karjalassa alhaisella tasolla, koska kansakoulujen toimintaa heikensi puutteellinen alkuopetus, joka oli varsin harvassa Raja-Karjalan kunnassa niin kehittyntä, että lapset voitiin sen antamalla valmiuksilla ottaa kansakouluun. Venäläistytämiskoulut olivat nimensä mukaan venäläistyneet rajaseudun karjalaisia. Suomen itsenäistyessä näitä kouluja Sarvan ilmoituksen mukaan oli 72, ja kaikkien opetuskielenä oli venäjä.⁶⁷⁰ Erityisesti venäläismielisen arkkipiispa Nikolain aikaan oli ryhdytty kaikin keinoin venäläistämään Salmin⁶⁷¹ kihlakuntaa. Jopa kiertokouluissa venäjän kieli oli tuolloin yleisty-

⁶⁶⁶ Nikander, E. 1998, 116.

⁶⁶⁷ Sarvan mukaan itäinen rajaseutumme oli pysynyt varsin vieraana Suomen muulle väestölle. Karjalan murre poikkesi huomattavasti yleiskielestä. Vielä vieraampaa oli ortodoksinen uskonto, joka erotti karjalaiset muusta väestöstä. Bobrikov oli tehnyt karjalaisten keskuudessa voimakkaan kiihotustyön, jossa vedottiin uskonnollisiin seikkoihin, jotka yhdistivät karjalaisia ja venäläisiä. Koulutoimen yllähallitus olikin ollut autonomian loppuaikoina alituisen pommituksen kohteena juuri rajaseudun kouluolojen tähden. Erityisesti uskonnon opetuksen järjestely Karjalan kouluissa oli ollut pulmallista. Myös venäjän kielen opetusta oli solutettu Karjalan kansakoulujen opetussuunnitelmaan. (Sarva, G. 1948, 12).

⁶⁶⁸ Karemaa, O. 1998, 22-43.

⁶⁶⁹ Päivinen, V. 1917.

⁶⁷⁰ Sarva, G. 1948, 14-15; Laitilan mukaan venäläistämiskouluja olisi helmikuussa 1917 ollut vähemmän, 53, joista 9 sijaitsi Suistamalla. Samaan aikaan Raja-Karjalassa toimi 49 suomenkielistä koulua ja 25 kiertokoulua. Tilastollisesti tämä merkitsi Laitilan mukaan sitä, että suomenkielisiä kouluja perustettiin Venäjän vallan loppuaikoina kuitenkin enemmän kuin venäjänkielisiä (Laitila, T. 2004, 164); Venäläistämispäämäärästä tarkastaja Jääskeläinen on kertonut, että kaikki mahdolliset keinot käytettiin sen saavuttamiseksi, oppilaita jopa houkuteltiin kouluun ruualla, lahjoilla ja rahapalkkioilla. (Jääskeläinen, A. 1934).

⁶⁷¹ Laatokan Karjalan itäisimmän osan asukkaat laskivat entisiksi Raja-Karjalan pitäjiksi Salmin kihlakuntaan kuuluneet Suojärven, Salmin, Suistamon, Impilahden, Korpiselän ja Soanlahden (Lahikainen, K. 1993, 12).

nyt⁶⁷². Kiertokouluja oli tosin vähän, mutta nekin ortodoksikirkko pyrki muuttamaan venäläistyttämistä palveleviksi ja pyrki saamaan kiertokoulunopettajiksi venäjänkielentaitoisia henkilöitä. Karjalan kansa oli jäänyt ponnistuksista huolimatta alhaiselle sivistystasolle⁶⁷³. Alhaisesta sivistyksestä ja venäläistämistä palvelevasta sivistyspolitiikasta huolestuneena edistysseura järjesti Sortavalassa huhtikuussa 1917 yleisen sivistystyöntekijöiden kokouksen, jossa yksimielisesti hyväksyttiin päätös: ”*Alkuopetus kaipaa pikaista korjausta*”.⁶⁷⁴

Laitilan mukaan Raja-Karjalan ongelmia voidaan katsoa toisestakin näkökulmasta (ks. luku 2.3.1), sillä tuona aikana isänmaan ihannointi samaistettiin siihen, mitä luterilainen sivistyneistö piti normaalina ja suomalaisena. Siksi ortodoksisuus ja venäjänkielisyys koettiin vääräksi. Esimerkiksi Sortavalan seminaarin opettajien toimintaa Laitila katsoo sävyttäneen sivistämiseksi kutsutun valistusinnon, jonka pohja oli keskieurooppalaisissa aatteissa, joihin Suomessa liitettiin luterilaisuus ja kansallisuusaate. Valistamisen kohteeksi joutuikin siksi juuri Karjalan kansa, jonka katsottiin elävän ”*tietämättömyyden pimeydessä*”. Heiltähän puuttui suomalainen maailmankatsomus ja elämäntapa.⁶⁷⁵ Karemaan mukaan ortodokseja pyrittiin sivistyksen nimissä normalisoimaan⁶⁷⁶.

Suomessa puhkesi venäläisiin kohdistunut viha⁶⁷⁷ ilmieleikkiin sisällissodan syttymisen myötä, ja se suuntautui kokonaisvaltaisesti Venäjän kansaan ja kaikkeen venäläisyyteen aikaisemman hallituksen ja byrokratian vihaamisen sijaan, vaikka vielä keväällä 1917 Suomessa oli ollut vallalla Venäjän kansalle myönteinen mieliala. Syksyllä 1918 perustetulla Karjalan kannaksen komitealla oli

⁶⁷² Rajamo, M. 1944, 25; Suomen ortodoksinen hiippakunta oli aloittanut toimintansa vuonna 1892 arkkipiispa Antonin johdolla. Hänen seuraajaansa arkkipiispa Nikolaita on pidetty Laitilan mukaan kansalliskiihkoilijana. (Laitila, T. 2004, 89-90).

⁶⁷³ Sarva, G. 1948, 12; Laitilan mukaan ponnistuksiin kuului myös Suomen hengellisen konsistorin ukaasi, joka kesällä 1905 vaati kiertokoulunopettajien valmistuslaitoksen perustamista Viipuriin. Papiston ja maallikkojen kokous torjui esityksen. Toinenkin toive ortodoksisten lastenkoulujen opettajanvalmistuksesta esitettiin hiippakunnan pappeinkokouksessa, jossa päätettiin, että koulussa tuli opettaa venäjää. (Laitila, T. 2004, 104, 118).

⁶⁷⁴ Päivinen, V. 1917; Myöhemmissä tutkimuksissa ortodoksipapiston toiminnasta Raja-Karjalassa on myönteistäkin sanottavaa. Nikander on todennut, että kansakoulutarkastajillamme oli sekä Viron että Raja-Karjalan ortodoksisesta kirkosta sellainen käsitys, että se työskenteli yhteistyössä luterilaisen kirkon kanssa yhteisen isänmaamme hyväksi. (Nikander, E. 1998, 151).

⁶⁷⁵ Laitila, T. 2004, 75.

⁶⁷⁶ Karemaa, O. 1998, 12.

⁶⁷⁷ 1910-luvulla oli Karemaan mukaan Venäjä-kuvaamme liitetty ”irrationaalisuuden ja emotionaalisuuden käsitteet”. Suomalaiset pitivät venäläistä kansaa lapsellisesti keisariinsa uskonna ja ensimmäisen maailmansodan edellä Venäjän kansa kuvattiin meillä takapajuiseksi ja primitiiviseksi. Vuoden 1918 jälkeen eli Suomessa voimakkaan venäläisviha, ainakin valkoisella puolella. Käsitys venäläisistä Suomen perivihollisina toistui julkisuudessa jatkuvasti: mm. Karjalan kannaksen komitea vaati Kannaksen venäläisen asutuksen täydellistä hävittämistä ja korosti venäläisten kielteisiä vaikutuksia suomalaisiin. (Karemaa, O. 1998, 13, 113-118, 145). Näiden tunteiden vallassa tekivät päättäjämme ratkaisujaan.

mielessään kuva karjalaisesta siveellisestä, mutta vaikutuksille alttiista rahvaasta, jota sivistyneistön tuli holhota ja varoittaa uhkaavista vaaroista, kuten juuri venäläisistä. Kansallisuusaate vaati, että itsenäistynyt Suomi tarvitsi yhtenäisen kansallisen ideologian. Kaikki suomalaiset piti saada omaksumaan yhteinen kansallinen ideologia. Suomen asema venäläisten (”barbaarien”)⁶⁷⁸ naapurina ja koko Euroopan puolustajana nähtiin kunniakkaana.⁶⁷⁹

Naumasen mukaan kansakuntaamme rakennettaessa kansallismielisyys ja isänmaallisuus nähtiin kansalaisen moraaliskonnollisena velvollisuutena⁶⁸⁰. Tätä vahvistaa Suistamon alkukouluseminaarin johtaja Santalankin lausuma: ”Uusi itsenäinen asemamme vaatii kiinnittämään erikoista huomiota rajaseutuun.”⁶⁸¹ Rajaseutupolitiikalla näyttääkin olleen ratkaiseva merkitys siihen, että Karjala oli se alue, joka sai ensimmäisen valtion alkukouluseminaarin. Itsenäistyneellä Suomella oli tarve nostaa ortodoksisen väestön perusopetuksen tasoa Karjalassa, jossa kaksikielinen perusopetus ei ollut juurruttanut väestöä Suomen kansan osaksi. Pirisen mukaan myös taloudellinen hätä joudutti valtiovaltaa perustamaan ensimmäisen alkukouluseminareista Karjalaan. Nälkää ja kurjuutta aiheutti koettu katovuosi sekä se, että rajan sulkeuduttua itään monet toiminnot lamautuivat.⁶⁸² Tällaisilla epäinhimillisillä tekijöilläkin oli todennäköisesti vaikutusta nostattaa päättäjien katseet Karjalan kansan elinolojen ja sivistyksen pikaiseen kohottamiseen.

4.2.2 Suistamolle vai Kitelään alkukouluseminaari?

Kun senaatti keväällä 1918 päätti alkukouluseminaarien perustamisesta, samalla koulutoimen ylihallitus sai tehtäväkseen ehdottaa Karjalan seminaarille sopivan paikan ja ryhtyä valmistaviin toimiin. Kansakoulujen ylitarkastaja A. J. Tarjanne matkusti Karjalaan ottamaan selkoa, mihin seminaari siellä voitiin sijoittaa nopeasti. Seminaarin perustajien huomio kiinnittyi maaliskuussa 1918 toimintansa lopettaneisiin Raja-Karjalan komeisiin ja hyvinvarustettuihin venäläistämiskouluihin, joita Karjalaan oli perustettu kymmenittäin. Venäläistämiskouluihin kuului kaksiluokkaisia ja oppiajaltaan kuusivuotisia ns. ”ministerikouluja” oli

⁶⁷⁸ Harle kertoo, että Suomessa oli vielä 1800-luvun alussa karjalaisia pidetty ”primitiivisinä otuksina, jotka muistuttivat kansalaistemme mielessä enemmän eläimiä kuin ihmisiä” (Harle, V. 2000); Karemaan mukaan eurooppalaista venäjäkuvaa oli värittänyt jo varhain russofobia eli ”ryssänpelko”, sillä venäläisiä pidettiin karkeina ja kömpelöinä barbaareina. Vuoden 1610 jälkeen sana ”barbaarinen” oli tullut Ruotsissa tavallisimmaksi venäläistä kuvaavaksi ilmaukseksi. (Karemaa, O. 1998, 12).

⁶⁷⁹ Karemaa, O. 1998, 22-43 ja 145-159.

⁶⁸⁰ Naumanen, P. 1990, 209.

⁶⁸¹ Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 5; Santala, J. K. 1925 a.

⁶⁸² Pirinen, E. 1983, 30.

Karjalassa kymmenen, joista yksi sijaitsi Suistamolla⁶⁸³. Raja-Karjalan kansa oli sulkenut venäläistämiskoulut oma-aloitteisesti maaliskuussa 1918, jolloin Suistamon kirkonkylän ”ministerikoulu” oli jäänyt tyhjäksi kuten Impilahden Kitelänkin venäläistämiskoulu. Nämä kaksi kylää pääsivät ensisijaisiksi ehdokkaiksi valittaessa alkukouluseminaarille sijoituspaikkaa. Vuoden 1917 Karjalan koulu-komitea ja koulutoimen ylihallitus pitivät etusijalla Suistamo, jota koulutoimen ylihallitus 27.6.1918 esitti senaatille perustettavan seminaarin kotipaikaksi. Senaatin talousosasto käsitteli asiaa Tarjanteen esittelystä heinäkuun 4. päivänä 1918. Läsä olivat senaattorit Paasikivi, Setälä ja Sario, jotka hyväksyivät ylihallituksen esityksen ja vahvistivat Karjalan seminaarin kotipaikaksi Suistamon kirkonkylän (liite 3, kartta). Santala laskee senaattori Setälän ansioksi seminaarin synnyn Suistamolle.⁶⁸⁴

Miksi Suistamo ohitti Kitelän seminaaripaikkakuntana ja veti näin pisimmän korren? Pirinen on tarkastellut tätä kysymystä ja kirjannut useita Suistamon eduksi havaittuja seikkoja, joita Tarjanne selvitti matkatessaan Karjalassa. Ensimmäisiä etuja oli se, että Suistamo pidettiin paremmin Raja-Karjalan keskukseksi kuin Kitelää. Tarjanne löysi vain Suistamolta edulliset asumisolot, ja siellä koulun tontti ja sijainti olivat paremmat kuin Kitelässä, jossa koululle oli sijoitettu vaivaisväkeä. Lisäksi Suistamolle oli helppo järjestää seminaarin tarvitsema kasvitarha. Varsin merkittävä huomio oli sekin, että Suistamolla paikkakuntalaiset olivat kiteläläisiä suvaitsevaisempia seminaarin perustamista kohtaan. Lisäetuna nähtiin se, että tiedossa oli seikka, jonka mukaan muutamien vuosien päästä Suistamo ei enää ollut eristetty kylä, koska sinne oli suunnitteilla rautatieasema Suojärven rautatien valmistumisen yhteydessä.⁶⁸⁵

Rajaseutupolitiikkaa oli sekin, että juuri Suistamo oli se paikkakunta, joka sai seminaarin. Tätä mieltä oli seminaarinjohtaja Santala, jonka mukaan seminaaripaikan valintaan vaikutti silloinen historiallinen ajankohta: olivathan rajantakaisten kunnat Repola ja Porajärvi noihin aikoihin liittymässä Suomeen, ja muidenkin rajantakaisten kuntien liittymistä toivottiin. Nämä seikat otettiin laskelmissa huomioon, kun Karjalan seminaarille etsittiin paikkaa. Ratkaisuun vaikutti sekin, että Suistamo oli niitä paikkakuntia, joissa kansan sivistystaso oli alhainen.⁶⁸⁶

Edellä esitettyjen seikkojen lisäksi Karjalan seminaarin sijoittamista Suistamolle näyttäisi ohjanneen maamme seminaarien sijoittelua yleisemminkin suun-

⁶⁸³ Laitilan mukaan helmikuussa 1904 Venäjän keisari oli antanut Bobrikovin vetoomuksesta asetuksen, jonka nojalla Suomen ortodoksisen hiippakunnan viranomaiset saivat perustaa ja omin varoin ylläpitää kiinteitä ja kiertäviä lastenkouluja, antaa niissä hiippakunnan varoilla opetusta venäjän kielellä myös siellä, missä venäjä ei ollut oppilaiden äidinkieli. Viipurin läänin kuvernööri ilmoitti, että Salmin, Mantsinsaaren ja Suistamon Leppäsyvän lastenkouluissa opetuksenä oli yksinomaan venäjä. (Laitila, T. 2004, 117).

⁶⁸⁴ KA: KH:n V akti KD 53/100-1918; KA: käyttöfilmi Senaatti 1002; Santala, J. K. 1925 a; Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 4; Halila, A. 1949 a, 81-82; Santala, J. K. 1955; Kuikka, M. T. 1978, 40; Hyyrö, T. 1997 a.

⁶⁸⁵ Pirinen, E. 1983, 28-29.

⁶⁸⁶ Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 5; Santala, J. K. 1925 a.

nannut ajatus, jonka Viljanen kiteyttää seuraavasti: seminaarien sijoittelussa opiskelijoiden kotipaikkakunnan ja opiskelupaikkakunnan normierojen tulisi olla mahdollisimman pienet⁶⁸⁷. Kun Sortavalan seminaarin alkukoulunopettajakurssit oli lopetettu, Karjalasta puuttui sen jälkeen oma alkukouluseminaari, ja siksikin karjalaisille oppilaille tällainen opinahjo kotiseudullaan oli varsin tarpeellinen. Silloisissa oloissahan opiskelu kaukana kotoa olisi ollut monelle naiselle jopa täysin mahdotonta. Suomen itsenäistyttyä alkukouluseminaarit sijaitsivat Kotkan seminaaria lukuun ottamatta Karjalasta kaukana, läntisessä Suomessa ja pääkaupunkiseudulla, joissa kulttuuritkin poikkesivat melkoisesti karjalaisesta kulttuurista. Varsinkin siinä tapauksessa, jolloin maaseudulta lähtöisin olevat oppilaat opiskelivat kaupungeissa, kulttuurierot kotiseudun ja opiskelupaikkakunnan välillä muodostuivat varsin huomattaviksi. Toinenkin yleisempi suuntaus näyttäisi toteutuneen Suistamon seminaarin perustamisen yhteydessä. Sen Kivinen ja Rinne ovat havainneet seminaariemme perustamispäätöksistä, joissa ”*opettajaseminaareista haluttiin alusta asti tehdä valtiollisen valistustoimen keskuksia, jotka säteilisivät valoa aina periferioita myöten*”.⁶⁸⁸ Jos missä, niin Raja-Karjalassa oli periferioita, minne seminaarin säteillä.

Suistamon seminaarin perustamisen yhteydessä oudoksuttiin maaseutua seminaaripaikkakuntana. Aukusti Salokin ihmetteli seminaarin perustamista Suistamolle ja kirjoitti asiasta näin: ”*Ensimmäinen valtion alkukoulunopettajaseminaari perustettiin maaseudulle. Saattaapa silläkin olla joitakin hyviä puolia. Minusta kuitenkin näyttäivät kaupungit monesta syystä tarkoituksenmukaisemmilta näille laitoksille.*”⁶⁸⁹ Tässä kannanotossaan Salo on saattanut tukeutua Cygnaeukseen, joka siitä huolimatta, että oli itse Sveitsin Wetingenissä tutustunut erinomaiseen maaseutuseminariin ja pitänyt sitä maalaisopettajille välttämättömänä, hylkäsi kuitenkin kotimaassa maaseudun kansakouluseminariin sijoituspaikkana⁶⁹⁰. Rajaseudun maalaiskylää, Suistamoa, oudoksuttiin seminaaripaikkakuntana ehkä enemmän kuin jotakin kehittyntä maaseutupitäjää. Kehittyntäkään maalaiskuntaa ei eräiden mielestä katsottu sopivaksi seminaarin kotipaikaksi, koska maaseudun ei arveltu tarjoavan seminaarin oppilaille tilaisuutta monipuoliseen itsensä kehittämiseen⁶⁹¹.

⁶⁸⁷ Viljanen, E. 1970, 80.

⁶⁸⁸ Kivinen, O. & Rinne, R. 1994.

⁶⁸⁹ Salo, A. 1919 b.

⁶⁹⁰ Maaseudulla sijaitseva seminaari ei ollut suomalaisille täysin vieras asia, sillä Uno Cygnaeus ja Jyväskylän ensimmäiset opettajat olivat Sveitsissä tutustuneet Wetingenin seminaariin, joka varta vasten oli siirretty maaseudulle vuonna 1846, koska vaadittiin, että maalaiskansakoulujen opettajat tuli valmistaa maaseudulla, jossa he saivat tilaisuuden tutustua kansan pääelinkeinoon ja maalaiselämään. (OL 1916, 19, 242-243); Salo, A. 1940 b, 299-302.

⁶⁹¹ Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 4-5; 10 vuotta myöhemmin Suistamon seminaarin johtajan Santalan mukaan kokemus oli osoittanut, että seminaarin paikassa oli osuttu juuri oikeaan ratkaisuun, ja alkukouluseminaari saattoi varsin hyvin toimia maaseudulla (Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 5).

Suistamon seminaarin perustaminen oli monella tavalla huomiota herättävä. Santalan mukaan tuon ajan ihmisille oli melkoinen ihme jo se, että ensimmäinen alkukouluseminaari syntyi ”*kansamme kohtalokkaana keväänä*”, jolloin ei olisi luullut uuden kansansivistyksen mukaisen koulumuodon syntyvän ja lisäksi se, että seminaari sijoitettiin paikkaan, johon ei olisi luullut milloinkaan seminaarin tulevan⁶⁹². Merkille pantavaa oli sekin, että Suistamon alkukouluseminaari päätettiin perustaa juuri siihen paikkaan, josta venäläinen sivistys oli aiemmin alkanut levitä Karjalaan. Karjalaisille itselleen seminaarilla oli huomattava vaikutus, sillä se muun muassa mahdollisti Raja-Karjalan ortodoksisille naisille tilaisuuden valmistua opettajiksi alkukouluihin, joissa työpaikkoja tuohon aikaan oli tarjolla runsaasti.⁶⁹³

4.2.3 Merikosken ohjannassa alkuun

Rauhattomasta ajasta huolimatta Karjalan seminaarin perustaminen järjestyi verrattain nopeasti kesällä 1918. Seminaarin järjestäminen syrjäisen rajaseudun pitäjään Suistamolle kohtasi kuitenkin monia vaikeuksia: oli pula elintarvikkeista ja öljystä sekä kunnollisista asunnoista. Taivaltaminen paikkakunnalle, jossa ei juuri autoakaan vielä tunnettu, oli vaivalloista. Matka Suistamolle oli tehtävä Matkaselästä tai Läskelästä jalkaisin, hevosella tai hiihtäen. Talvisin taivalta joutui taivaltamaan aina Sortavalasta asti.⁶⁹⁴

Suistamon seminaari käynnistettiin pari viikkoa oletetusta aloitusajasta myöhemmin, koska seminaarin valaistus ei ollut järjestynyt ajoissa eikä elintarviketilannetta saatu kuntoon. Syyskuun 14. päivänä 1918 voitiin kuitenkin vastaanottaa pääsykokeisiin⁶⁹⁵ 55 hakijasta 30. Hakijoita oli Repolasta⁶⁹⁶ kuusi, muualta Karjalasta suurin osa ja melkoinen joukko myös Länsi-Suomesta, joskin viime mainitut olivat peruneet hakemuksensa kuultuaan, että heidän kotiseudulle oli seuraavana vuonna suunnitteilla oma alkukouluseminaari. Ensimmäisen tutkintopäivän aloittivat äidinkielen kirjoituskokeet. Niitä seurasi laskennon koe, jonka jälkeen tutkintovuorossa olivat lukeminen ja kielioppi. Päivän viimeiset tutkittavat oppiaineet olivat uskonto ja laulu. Ensimmäisenä syksynä pääsytutkinto oli vain yhden koulupäivän mittainen ja pääsykoetulokset ratkesivat erittäin nopeas-

⁶⁹² Santala, J. K. 1925 a.

⁶⁹³ Rajamo, M. 1944, 26-27.

⁶⁹⁴ AkkL 1928, 13, 153 -155.

⁶⁹⁵ Kotkassa kahdeksas yleinen alkuopettajain kokous kesällä 1917 oli ponnekkaasti esittänyt alkukouluseminaarien pyrkijöille pidettäväksi pääsykokeet. (Alkukoulun työmaalta. 1918).

⁶⁹⁶ Siihen aikaan, kun Suistamon seminaari perustettiin, näytti siltä, että Venäjän puoleisesta Karjalasta ainakin Repola ja Porajärvi olisivat tulleet Suomeen yhdistettäväksi. Siksi aloittavan seminaarin tehtävänä oli valmistaa opettajia koko Karjalan kansaa varten. (Santala, J. K. 1925 a).

ti, sillä heti kello 14:n jälkeen pyrkijät saivat tietää tuloksensa. Kaikki 30 pääsykokeisiin osallistunutta pyrkijää⁶⁹⁷ otettiin sisään. Arvosteluperusteet oli määritelty kaksi päivää aiemmin pidetyssä opettajankokouksessa, jossa oli sovittu, että uskonnossa, ainekirjoituksessa, lukemisessa ja kieliopissa, laskennossa ja laulussa maksimiäänimäärä oli kuusi, mutta kaunokirjoituksessa vain kolme.⁶⁹⁸

Suistamon alkukouluseminaarin ensimmäisissä pääsykokeissa tarkistettiin siis seminaariin pyrkineiden opiskelussa tarvittavat valmiudet: lukeminen, kirjoitus ja laskeminen. Lisäksi tutkittiin heidän tietonsa uskonnossa, jolla autonomian ajan alkukouluseminaareissa oli ollut varsin huomattava osuus opinto-ohjelmassa. Harjoitusaineista pääsykokeissa tutkittiin laulun taito, mutta seminaarin pöytäkirjojen perusteella oppilaiksi otettavien soittotaitoa ei selvitetty, vaikka senaatin antamassa väliaikaisessa järjestelysäännössä edellytettiin, että seminaariin otettavalla tuli olla ”*soitannollisia taipumuksia*”. Pääsyyvaatimusehtoihin kuulunutta ”*tervettä ruumiinrakennusta*” ei ensimmäisiltä oppilailta pääsykokeissa tarkastettu. Ilmeisesti pyrkijöiden hakemusasiakirjoissa olleisiin lääkärintlausuntoihin luotettiin tässä vaiheessa. Pääsykokeisiin ei sisällynyt voimistelun eikä käsityönkään taitojen tarkistamista, vaikka oppilaista oli tarkoitus kouluttaa myös yläkansakoulun käsityön, laulun ja voimistelun opettajia.

Seminaariin valittu oppilaspolvi koostui nuorista naisista, sillä lähes puolet heistä oli 17–18-vuotiaita. Miltei kaikki oppilaiksi otetut tulivat maalaiskodeista: syksyllä 1918 aloittaneiden oppilaiden joukossa oli 21 talollisen ja kolme palstatilallisen tyttäretä. Lisäksi oli kaksi työmiehen ja kaksi nahkurin tyttäretä sekä yksi räätälin ja yksi metsänvartijan tytär.⁶⁹⁹ Ensimmäisten oppilaiden joukossa ei siis ollut yhtään virkamieskodista tullutta oppilasta. Kaikki oppilaat olivat niin sanottuun rahvasväkeen kuuluvia, ja siksi oppilasaines muodostui homogeeniseksi. Kokon⁷⁰⁰ mukaan rahvaan naiset eivät 1900-luvun ensimmäisinä vuosikymmeninä nauttineet maassamme samaa sosiaalista arvostusta kuin porvariperheiden naiset, joten seminaariin oppilaiksi otetut olivat sosiaaliselta taustaltaan tasaväkkistä joukkoa. Uskonnoiltaan yli puolet (16) ensimmäisistä oppilaista oli ortodokseja ja loput luterilaisia⁷⁰¹. Jo siinä vaiheessa, kun Karjalan alkukouluseminari perustettiin⁷⁰², senaatti oli päättänyt, että Karjalan alkukouluseminaarin tehtävä-

⁶⁹⁷ Ensimmäisten 30 oppilaan joukossa oli kaksi oppilasta Repolasta ja kaikki muutkin olivat karjalaisia. Seminaarin sijaintipaikkakunnalta Suistamolta tuli 10 oppilasta ja monet muutkin valituista olivat kotoisin Raja-Karjalasta, jonka asukkaista suurin osa tunnusti ortodoksista uskontoa Suomen itsenäistymisen aikoihin. (Santala, J. K. 1925 a).

⁶⁹⁸ MMA: SSa Ca: 1, ptk 12.9.1918; Suistamon alkukouluseminari lukuvuosi 1918-19. 1919, 3-4.

⁶⁹⁹ MMA: SSa Bb: 2; Ensimmäiseksi Suistamon seminaarin oppilaaksi kirjattiin Olga Antintytär Airola, s. 21.8.1895 Ruokolahdella (MMA: SSa, Bb 2; Suistamon alakansakouluseminari 1918-1928. 1928, 9); Pirinen, E. 1983, 31-37.

⁷⁰⁰ Kokko, M. 1998, 220.

⁷⁰¹ Santala, J. K. 1925 a; Suistamon alkukouluseminari. Kertomus lv. 1918-19. 1919, 3-4.

⁷⁰² Santala, J. K. 1925 a.

nä oli kouluttaa sekä luterilaisia että ortodoksisia oppilaita⁷⁰³. Suistamon seminaari oli sananmukaisesti Karjalan ja karjalaisten seminaari. Sen rakennuksia on kuvassa 2.

Kuva 2. Suistamon seminaarin rakennuksia⁷⁰⁴

Työt Suistamon seminaarissa käynnistyivät jo syyskuun 16. päivänä, jolloin pidettiin avajaiset⁷⁰⁵. Arkinen aherrus alkoi heti juhlapäivän jälkeen. Ensimmäisenä lukuvuonna Suistamon seminaaria johti Sortavalan seminaarin harjoituskoulun johtajan tehtävästä siirtynyt Kaarlo Aukusti Merikoski, jonka lisäksi oppilaitoksessa oli kaksi opettajaa: Arsi Pantsu ja Martta Vuorekoski⁷⁰⁶, joista viime mainittu toimi kouluhallituksen määräyksestä luterilaisen uskonnon, voi-

⁷⁰³ Kuikka, M. T. 1978, 40.

⁷⁰⁴ Kuva on opettaja Sirkka Jokisen kotiarkistosta.

⁷⁰⁵ Ortodoksisessa kirkossa pidettiin avajaisjumalanpalvelus. Sitä seurasi hartaushetkellä aloitettu juhla seminaarin tiloissa. Kouluhallituksesta oli tilaisuudessa läsnä kouluneuvos Tarjanne, joka julisti seminaarin avatuksi. Alkukouluseminaarin johtaja Kaarlo Aukusti Merikoski piti juhlapuheen. Ohjelmaan kuului lisäksi muita puheita, soittoa ja ”köörilaulua”. Iltapäivällä pidettiin kansalaisjuhla kansakoululla, ja avajaispäivän päättivät paikkakuntalaisten järjestämät juhlapäivälliset seminaaritalossa. (MMA: Ssa Ca: 1, ptk 12.9.1918; Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 2-8).

⁷⁰⁶ Opettaja Vuorekoski oli saanut päästötodistuksen Helsingin Suomalaisesta tyttökoulusta ja Helsingin suomalaisilta yliopistoon johtavilta tyttökoulun jatkolokilta, ylioppilas, valmistunut yliopiston voimistelulaitokselta, saanut Helsingin seminaarikurssilta pätevyystodistuksen kansakoulunopettajaksi ja korottanut arvosanojaan. Pätevyys alkukouluseminaarin piirustuksen ja käsityön opettajaksi, kurssi kaunokirjoituksessa. (KA: KH Eva 5).

mistelun, terveysopin, piirustuksen, käsitöiden ja kaunokirjoituksen v. t. opettajattarena. Pantsun tehtävänä oli opettaa seminaarissa ortodoksista uskontoa, koti-seutuoppia, laskentaa, laulua ja soittoa. Johtajan opetustehtäviin oli kytketty väliaikaisen järjestelysäännön mukaisesti kasvatustieteen ja äidinkielen opetus. Näiden oppiaineiden lisäksi johtaja Merikoski opetti myös mittausoppia. Kolmen hengen opettajakunta riitti seminaariin ensimmäisen lukuvuoden ajan, sillä oppilaita oli vain yksi ensimmäinen luokka, jonka opetusohjelmaan ei kuulunut opetusharjoittelua, joten harjoituskouluakaan ei vielä lukuvuonna 1918–1919 tarvittu. Opettaja Vuorenkoski on muistellut, miten ensimmäisenä lukuvuonna saman katon alla asuessaan niin opettajat kuin oppilaatkin tutustuivat toisiinsa. Seminaarilla elettiin ja tehtiin työtä kuin yhdessä suuressa perhepiirissä. Joka perjantai-ilta pidettiin konventti-iltoja ”Pirtiksi”-nimetyssä salissa, ja iltojen ohjelma oli vaihtelevaa. Toisinaan konventit olivat kirjallisuusiltoja, mutta aina oli paljon vapaata seurusteluaikaakin. Seurustelu olikin omiaan lähentämään oppilaita ja opettajia toisiinsa.⁷⁰⁷

Ensimmäisen valtion ylläpitämän alkukouluseminaarin lukusuunnitelma ja oppiennätykset laadittiin senaatin keväällä 1918 antaman väliaikaisen järjestelysäännön mukaisiksi (taulukot 7 ja 8). Taulukkoon 9 on koottu seminaarissa ensimmäisenä lukuvuonna suoritettut oppimäärät, jotka koskivat tuolloin vain ensimmäistä opintovuotta.

Taulukko 9. *Suistamon seminaarissa lv. 1918–1919 suoritettut oppimäärät*⁷⁰⁸

<i>Oppiaine</i>	<i>Vt</i>	<i>Suoritettut oppimäärät (I. lk)</i>
Kasvatus- ja opetusoppi sekä siveysoppi	4	Soinisen Yleinen kasvatusoppi, sielutiedettä ja siveysoppia. Muistintukena Boxströmin Kasvatusopillinen Sieluoppi. Siveysopillisia seikkoja valaistu Foersterin teosten johdolla
Uskonto ja uskontojen historia	3	<i>Kr. Katol.</i> Sundvall: Raamatun Historian mukaan VT ja UT. Seurakunnan perustaminen ja leviäminen <i>Ev. lut.</i> Sama Sundvallin teos, Kristillisen kirkon vaiheet, uskonnollisena lukemisena Skovgaard-Petersenin Raamatun ihmisiä, Marchin Raamatun yökohtauksia, Millerin Avartunutta elämää, Luonnetta rakentamassa, Hiljaisia hetkiä ym.

⁷⁰⁷ Vuorenkoski, M. 15.5.1985, haastattelu.

⁷⁰⁸ Suistamon alkukouluseminaari lukuvuosi 1918-19. 1919, 8-13.

Äidinkieli (suomenkieli)	6	<i>Kirjallisuus:</i> Valistuksen Isänmaallinen lukukirja, Kalevalasta 20 runoa, runoalueet ja huomatuimmat runolaulajat, Kantelettaren runoja, Topeliuksen lukemisia lapsille, Runebergin Hirvenhiihtäjät, runo Värrikki Stoolin Tarinoista, Ahon Rautatie, Lastuja ja otteita Panusta, Kiven Seitsemän veljestä, Kihlaus, Lea sekä valittuja kohtia Nummisuutareista, Linnakosken Taistelu Heikkilän talosta, Sirpaleita, Jettan tytär, Vilkunan Aikakausien vaihteessa sekä Karjala-aiheista kirjallisuutta. Kirjallisuuden yhteydessä tutustuminen kirjailijaan. Suomalaisen kirjallisuuden vaiheet, runousopin pääkohdat. Oppilasesitelmää kirjallisuutemme merkkihenkilöistä. <i>Kielioppi ja kirjoitus:</i> Kieliopin kurssi apuna Setälä: Lyhyt äidinkielen oppikirja laajennettuna Setälän Suomenkielen lauseopilla, kirjoitettu 10 ainetta: Kuinka jouduin seminaariin, Vanha kalmisto, Suistamon kr.-kat. kirkko, Karjalaiset häät, Karjalainen neito, 1 vaihtoehtoinen ja 4 vapaa ainetta. 12 pienempää kirjoitusta
Kotiseutuoppi, maantieto ja luonnontieto	3	Jotunin Maantieteellinen Kotiseutuoppi, lähdekirjoja
Laskento ja mittaussoppi	3	<i>Laskento:</i> Alho-Junttilan laskuopista korkolaskuihin saakka, esimerkkejä maatalouden alalta ja käytännön elämästä. Päässäalaskua <i>Mittaussoppi:</i> Merikosken mittaussopin mukaan laajentaen ja syventäen käytännöllisestä maalaiselämästä otetuilla esimerkeillä
Käsityöt	3	Muovailuharjoituksia. P. Sormusen mukaan. Paperileikkelyä, virkkausta, patalappu, nukan hilikka ja puuhka, neulottu patalappu, ompeluharjoituksia
Ylimääräiset käsityöt	(3)	Nukke, sen vaatteet ja sen vuodevaatteet, lapanen, sukka, tytön housut, naisen paita, liivit. Kaavainpiirtämistä, koruompelutöitä.
Piirustus	3	Esine-piirustusta: ensin pintavaikutelma, sitten perspektiivisin ilmiöin, vesivärit ja värikynät värittämisessä, sommittelua, satujen kuvittamista, hiilipiirustusta
Kauno-kirjoitus	1	M. Bährin VI vihko sekä Valistuksen IV vihko, käsialan kehittämistä
Laulu ja musiikin teoria	5	Törnudd: Koulun laulukirjasta laulut kaikissa äänilajeissa nuoteista, korvakuulolta kolmiäänisiä lauluja sekä yksiäänisiä kansanlauluja ja marsseja, hengellisiin lauluihin tutustuttu iltahartauksissa <i>Kreikk.kat. kirkkolaulua:</i> kirkkoveisuja yksi- ja useampiäänisiä <i>Soitto:</i> Merikannon pianokoulusta 1-154 kpl, josta poistoja heikommille oppilaille, parhaat soittaneet yli kurssin
Voimistelu, leikki ja terveysoppi	5	E. Kallion käsikirjan 1-2 ja osaksi 3:n vuosikurssin liikkeitä, tärkeimmät juoksu- ja palloleikit, laululeikkejä A. Collanin Laululeikkien sekä Kurssikaikujen mukaan

Edelle (taulukko 9) kirjattu opetusohjelma⁷⁰⁹ oli ensimmäinen itsenäisessä Suomessa hyväksytty kaksivuotinen alkukouluseminaarin lukusuunnitelma, joskin vasta ensimmäistä vuosikurssia varten. Siinä ensimmäisen kerran oli konkretisoitu väliaikaisen järjestelysäännön antama ohjeisto. Vaikka valmistelu-aika seminaarin avaamiselle ja opetuksen suunnittelulle jäi varsin lyhyeksi, kokenut johtaja Merikoski oli onnistunut opettajineen laatimaan käyttökelpoisen ja varsin vaativan ohjelman. Kun muistaa, että oppilaiden pohjakoulutuksena oli yläkansakoulun oppimäärä, opetusohjelma vaikuttaa oppilaan kannalta erittäin vaatival-

⁷⁰⁹ Kouluhallitus oli hyväksynyt lukusuunnitelman 12.12.1918 (Suistamon alkukouluseminari. Kertomus 1918-19. 1919, 8).

ta ja työläältä. Elämänläheisyys, kotiseutu ja isänmaan rakkaus heijastuvat lähes jokaisen oppiaineen sisällöissä, mutta kristillinen oppiaines ei pursua esiin siinä määrin painokkaana esiin kuin autonomian ajan yksivuotisten alkukouluseminaarien opetusohjelmissa. Oppisisältöjensäkin vuoksi Suistamon seminaaria voi kutsua Karjalan seminaariksi, koska karjalaista kulttuuria ja kotiseutupainotteista opetusta oli sisällytetty runsaasti sen opetusohjelmiin. Eräänä esimerkkinä karjalaisuudesta mainittakoon ortodoksien juhlapyhät, jolloin luterilaiset seminaarin oppilaat työskentelivät oppilaitoksessaan, mutta ortodoksioppilailla oli lupaa⁷¹⁰.

Kasvatus-, opetus- ja siveysopin oppikirjaksi otettu ”Soinisen Yleinen kasvatusoppi” oli käytössä myös kansakouluseminaareissa. Soinisen oppikirjat suuntasivat opetusta herbart-zilleriläisiin menetelmiin ja periaatteisiin, joten uuteen alkukouluseminariinkin juurrutettiin Suomeen varsin myöhään, mutta Euroopassa jo huippukautensa edellisvuosisadan lopulla sivuuttanutta kasvatusoppia. Erillinen siveysoppi ei sisällynyt kansakouluseminaarien opetusohjelmiin, joten yhdenmukaisuutta ala- ja yläkouluseminaarien opetusohjelmissa ilmentää se, että siveysopin oppimäärä oli sijoitettu Suistamon seminaarissakin kasvatusaineisiin. Tosin vuosina 1916 ja 1917 käydyissä seminaariopettajien keskusteluissa oli enemmistö opettajista ollut sitä mieltä, että siveysoppi olisi kuulunut uskonnon opetuksen yhteyteen. Kansakouluseminaareissa tuohon aikaan yleisesti käytetty Boxströmin ”Kasvatusopillinen sieluoppi” -kirjakin yhtenäisesti osaltaan kasvatusopin opetusta ala- ja yläkansakouluseminaareissa.⁷¹¹

Ensimmäisen lukuvuoden opetus eteni Suistamon seminaarissa edellä olevia oppisuunnitelmia noudattaen, ja joulukuun 17. päivän iltana pidettiin kuusijuhla, jonka jälkeen seuraavana aamuna jaettiin todistukset. Koeoppilasaika⁷¹² oli päätynyt, ja ensimmäinen joululoma alkoi.⁷¹³ Neljän lomaviikon jälkeen tammikuun 16. päivän iltana kello 5 palattiin seminaariin aloittamaan kevätlukukautta varsinaisina oppilaina. Helmi-maaliskuun vaihteessa 1919 kouluneuvos K. A. Fransila toimitti kolmen päivän aikana ensimmäisen kouluhallituksen tarkastuksen seminaarissa. Kevätlukukausi päättyi lopettajaisiin kesäkuun 6. päivänä kello 9, jolloin jaettiin todistukset, jotka oikeuttivat oppilaat siirtymään seuraavana syksynä toiselle luokalle. Kolmelle oppilaalle siirto varmistui vasta ehtojen suorittamisen jälkeen.⁷¹⁴

⁷¹⁰ MMA: SSa Ca: 1, ptk 4.5.21.

⁷¹¹ Isosaari, J. 1966; Lahdes, E. 1966.

⁷¹² Simolan mukaan opettajan sisäisen ja ulkoisen eetoksen valvontaa oli seminaareissamme toteutettu aina vuodesta 1866 alkaen kontrolloivoin instrumentein, joita olivat oppilaiden koeoppilasaika ja käyttäytymisen arvostelu. (Simola, H. 1995, 249).

⁷¹³ MMA: SSa Ca: 1, ptk 5.12.1918; Suistamon alkukouluseminari. Kertomus lv. 1918-1919. 1919, 5.

⁷¹⁴ MMA: SSa Ca: 1, ptk 19.5.1919; Suistamon alkukouluseminari. Kertomus lv. 1918-1919. 1919, 6, 8.

4.2.4 Santalan johdolla työtä jatkamaan

Suistamon seminaarissa tapahtui heti ensimmäisen työvuoden jälkeen johtajavaihdos. Elokuun alussa 1919 Kaarlo Merikosken paikalle tuli Juho Kustaa Santala. Muina uusina opettajina aloittivat opettaja Hulda Pylkäs sekä musiikinopettaja Juho Nestori Lahtinen⁷¹⁵. Seminaarin työkausi käynnistyi 19.8. pidetyillä pääsykokeilla, jotka aloitettiin rukouksilla. Pääsykokeissa valittiin seminaariin 24 uutta oppilasta, joista kahdeksan oli kotoisin Suistamolta, loput muulta Karjalasta ja Itä-Savosta. Toiselle vuosiluokalle hyväksyttiin muutama uusi oppilas, joilla oli ”yleistä kehittyneisyyttä”, mutta kuitenkin sillä ehdolla, että nämä suorittivat yksityisesti I luokan kurssin asianomaisille opettajille. Seminaari työskenteli syksystä 1919 alkaen täydellisenä, koska oppilaita oli sekä ensimmäisellä että toisella luokalla, ja harjoituskoulukin⁷¹⁶ aloitti toimintansa.⁷¹⁷

Toinen vuosiluokka opiskeli senaatin keväällä 1918 antaman väliaikaisen järjestelysäännön mukaisesti (taulukot 7 ja 8). Syyslukukaudella oppiaineet olivat samat kuin ensimmäisellä luokalla (taulukko 9), mutta kevätlukukauden opetusharjoittelu (12 t/viikko) lopetti muiden oppiaineiden kuin kasvatus- ja opetusopin, laulun, soiton ja voimistelun opinnot. Toisen luokan oppilailla oli syyslukukaudella oppiaineiden opiskelun lisäksi kuuntelua harjoituskoulussa 6 tuntia viikossa, ja se jatkui kevätkaudellakin. Harjoituskoulun opettajat laativat koululleen yksityiskohtaisen lukujärjestyksen. Opettajakokelaiden oli kuunneltava opetusta kaksi tuntia päivässä, mutta opetusvuorossa olleet kokelaat olivat kuunteleista vapaat. Varsinaisen lukujärjestyksen ohessa seminaarin ohjelmaan sisältyi juhlahetkiäkin: oli itsenäisyysjuhla, kuusijuhla, hartaushetkiä ja luentotilaisuuksia. Paikkakuntalaisetkin osallistuivat juhliin. Lisäksi oli urheilukisoja, musiikkitilaisuuksia, retkiä ja kesäkuussa tutkintotilaisuus. Syksyn 1919 erityisiin tapahtumiin kuului uudella asemalla rautatienvalmistujaisjuhla, jossa seminaarin kuo-

⁷¹⁵ KA: KH Eva 5; Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 8; Juho Kustaa Santala oli syntynyt Huittisissa 23.10.88 ja valmistunut Rauman seminaarista kansakoulunopettajaksi v. 1911. Hän oli opiskellut sen jälkeen Helsingin yliopistossa v. 1913-1915 prof. Mikael Soinisen johdolla ja seurannut Jyväskylän kesäyliopistossa luentoja. V. 1913 Santala oli suorittanut harjoituskoulunopettajan tutkinnon Raamatun tuntemisessa, dogmatiikassa ja siveysopissa. Santala oli ollut kansakoulunopettajana Loimaalla v. 1911-1919 ja toiminut valistuspuhujana eri paikkakunnilla. (KA: KH Eva 5); MMA: SSa Bb 1: Nimikirja opettajat 1921-1943; Juho Nestori Lahtinen oli syntynyt 14.7.1881 Kortetjärvellä ja saanut päästötodistuksen Helsingin Lukkari- ja urkuristikoulusta v. 1901, sen jälkeen hän oli käynyt Ilmajoen kansanopiston ja Rauman seminaarin, josta hän valmistui kansakoulunopettajaksi v. 1906. Lisäopintoja Lahtinen oli suorittanut Aksel Törnuddin musiikissa ja kasvatusopin tutkinnon Helsingin yliopistossa. (KA: KH Eva 4).

⁷¹⁶ Harjoituskoulun oppilaat tulivat puutteellisista oloista ja näitä auttaakseen seminaarilaiset käynnistivät syksyllä 1919 tallukkurseja, joissa seminaarin oppilaat suutarin ja opettajien kanssa valmistivat varattomille oppilaille tallukoita. Aineet ostettiin maksullisissa iltamissa keretyneillä varoilla. (MMA: SSa Ca: 1, ptk 18.11.1919).

⁷¹⁷ MMA: SSa Ca: 1, ptk 19.8.19, 24.8.19, 2.9.19, 9.9.19.

ro esiintyi. Seminaarirakennus toimi kylän tapahtumien tilana, muun muassa luterilaiset jumalanpalvelukset pidettiin seminaarilla, koska lähin luterilainen kirkko sijaitsi puolentoista peninkulman päässä Soanlahdella.⁷¹⁸

1920-luvun alussa Suistamon seminaariin pyrkijöiden määrä kasvoi, ja elokuussa 1920 seminaariin otettiin ensimmäiselle luokalle 37 hakijasta 32. Seuraavana syksynä hakijoita oli jo 65, joista hyväksyttiin 34. Aina syyslukukauden päätteeksi oppilaat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hyväksyttiin varsinaisiksi oppilaisiksi. Pääsytutkinto kehitettiin kaksipäiväiseksi, ja siinä käytettiin arvoasteikkoa 4–10. Opiskelua vaikeuttivat Suistamolla vallinneet asunto-olot. 60 seminaarioppilaan sijoittaminen pieneen kirkonkylään tuotti vaikeuksia, ja siksi oppilaiden oli pakko asua yhdessä perheitten kanssa pienissä huoneistoissa. Kotitehtävien teko oli suorastaan mahdotonta näissä oloissa. Opettajatkin joutuivat aluksi asumaan yhdessä pienessä huoneessa seminaarilla, mikä vaikeutti opettajien rekrytointia seminaariin. Johtajalla oli kuitenkin oma vaatimaton huoneisto seminaarirakennuksessa. Tällöin esiintyi toiveita seminaarin muutosta kaupunkiin. Opettajien pyynnöstä seminaarille rakennettiin kuitenkin oppilasasuntola, vaikka sellaista ei sitten Jyväskylän ja Sortavalan seminaarin rakentamisen jälkeen ollut tehty muualle. Uuteen asuntolaan tuli 36 oppilaalle asuintila, mutta muutoin heille ei annettu samoja etuja, joita kansakouluseminaarien oppilaat nauttivat sisäoppilaina omissa oppilaitoksissaan. Uuteen asuntolarakennukseen saivat myös opettajat ja johtaja omat huoneistot. Rakennusurakka ei päättynyt asuntolarakennukseen, vaan tarvittiin lisäksi ruokala ja uusi päärakennus, joiden rakentaminen käynnistyi vasta 1920-luvun loppuvuosina. Uudet tilat ilahduttivat ja innostivat seminaarilaisia entistä tuloksellisempaan työhön.⁷¹⁹

Heti perustamisestaan alkaen Suistamon seminaari alkoi vaikuttaa paikkakunnan elämään varsin kehittävästi. Seminaarin oppilaat ja opettajat olivat yksin ja yhteistoimin mukana rakentamassa Suistamon harrastustoimintaa, mm. perustamassa kuoroja ja esittämässä ohjelmanumeroita⁷²⁰. Johtaja Santalan⁷²¹ mukaan suurin merkitys seminaarilla oli paikkakunnalla uskonnollisten harrastusten tukemisessa. Koska Suistamolla ei ollut muuta kokoontumistilaa kuin seminaarirakennus, siellä pidettiin seminaarin omien tilaisuuksien lisäksi usein juhlia, joihin kylän väki osallistui runsaslukuisesti. Näkipä moni näissä juhlissa ensimmäisen kerran elämässään voimisteltavankin⁷²². Henttonen on todennut, että salojen siimeksessä seitsemän pitäjän sylissä säilynyt runonlaulajien Suistamo tuli uuteen

⁷¹⁸ MMA: SSa Ca: 1, ptk 4.12.19, 11.12.19, 18.12.19, 6.9.20, 21.1.21, 5.4.22; Suistamon alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1919-1920 ja lv. 1920-1921; Santala, J. K. 1955.

⁷¹⁹ MMA: SSa Ca: 1, ptk 20.8.20, 18.8.21, 20.8.21, 15.3.22; Suistamon alakansakouluseminaari 1918-1928. 1928, 5-7.

⁷²⁰ Santala, J. K. 1955.

⁷²¹ Santala, J. K. 1955.

⁷²² Voimistelunopettaja Vuorenkoski muisti kerran voimisteluesitystä seuranneen erään pyylevän emännän, joka naurussa suin ja kädet ristissä vatsansa päällä keikutteli itseään ja päivitte-li: ”A, pantaispa miut tuonne bretkistelemään!”. (Vuorenkoski, M. 1928; Vuorenkoski, M. 1985, haastattelu).

aikaan, kun sinne alettiin perustaa oppilaitoksia. ”Runon maaperässä tehtiin tarmokasta työtä Suomen tulevaisuuden hyväksi”.⁷²³

4.3 Yksivuotiset alkukouluseminaarit

4.3.1 Helsingin pikkukouluseminaarista 2-vuotinen

Suomen itsenäistyminen vilkastutti yhteiskunnallisia reformeja myös opetussektorilla. Kun Karjalaan päätettiin keväällä 1918 perustaa Suistamon kaksivuotinen valtion alkukouluseminaari, niin samaan aikaan tuli välttämättömäksi pidentää myös toiminnassa olleiden ruotsinkielisten yksityisten pikkukouluseminaarien koulutusaika yhdestä lukuvuodesta kahteen. Samalla näiden seminaarien oppikursseja laajennettiin miltei kaikissa oppiaineissa. Pidennetyn koulutuksen katsottiin tarjoavan valmistuville opettajille paremman statuksen yhteiskunnassa. Yksityisille alkukouluseminaarille annettiin sama lisätehtävä kuin uusille valtion alkukouluseminaarille: niiden oli annettava alakansakoulun opettajiksi opiskeleville oppilaille alakansakoulunopettajien valmistuksen lisäksi valmiudet opettaa myös yläkansakoulun oppilaille laulua ja voimistelua. Tämän alakansakoulun opettajien tehtäväsaran laajentamisen perustana oli väliaikaisen järjestelysäännön tuoma ajatus, jonka mukaan kansakoulun opettajille olisi tällä järjestelyllä vapautunut mahdollisuus antaa jatko-opetusta kansakoulun suorittaneille oppilaille.⁷²⁴

Helsingissä vuodesta 1897 alkaen toiminut yksityinen yksivuotinen Svenska småskolseminarier muutti vuonna 1918 oppikurssinsa ja organisaationsa. Seminarista tuli kaksivuotinen oppilaitos. Uudet säädökset hyväksyttiin kuitenkin vasta tammikuussa 1920. Hyväksytyjen säädösten mukaan seminaarin tehtäväksi tuli kouluttaa opettajattaria ruotsinkielisiin maaseudun alakansakouluihin. Ennen kuin seminaari sai luvan jatkaa toimintaansa samaan tapaan kuin valtion alkukouluseminaarit, seminaarissa pidettiin perusteellinen tarkastus.⁷²⁵

Helsingin ruotsinkielisen seminaarin taulukossa 10 oleva kaksivuotinen opetusohjelma ei noudattanut senaatin 25.5.1918 antamaa väliaikaista järjestelysääntöä, ja siksi vertailun helpottamiseksi taulukkoon on sulkuihin merkitty oppituntien lukumäärän jälkeen numero, joka tarkoittaa sitä tuntimäärää, jonka senaatti toukokuussa 1918 väliaikaisessa järjestelysäännössä säati valtion alkukouluse-

⁷²³ Henttonen, A. 1985, 117-120.

⁷²⁴ Cavonius, G. 1983, 24-25 ja 41-42.

⁷²⁵ Cavonius, G. 1983, 224-226 ja 50-56 ja 69-70.

minaareille kunkin oppiaineen opetusta varten. Samaan taulukkoon on liitetty mukaan myös voimistelun sekä laulun ja soiton oppisisällöt eli ne oppikurssit, jotka antoivat pätevyyden yläkansakoulun voimistelun ja laulun opettajan tehtävään.

Taulukko 10. *Helsingin ruotsinkielisen alkukouluseminaarin 2-vuotinen opetusohjelma*⁷²⁶

<i>Oppiaine</i>	<i>I vk.</i>	<i>II vk. syksy</i>	<i>II vk. kevät</i>	\pm
Pedagogiikka ym	4 (4)	4 (4)	4 (6)	–
Äidinkieli	6 (6)	4 (4)	3 (–)	+
Historia	2 (–)	1 (–)	1 (–)	+
Maantieto *)	2 (3)	2 (2)	1 (–)	
Luonnontieto*)	2 (–)	2 (–)	1 (–)	
Uskonto	3 (3)	3 (3)	2 (–)	+
Matematiikka	3 (3)	2 (2)	1 (–)	+
Käsityöt *)	2 (3)	1,5 (2)	1 (–)	–
Piirustus	2 (3)	3 (2)	1 (–)	
Kaunokirjoitus	1 (1)	– (1)	– (–)	–
Laulu + musiikki	4 (5) M. Wegelius ”De första grunderna i Allmänna musikläran”: 1-6, 1-3-äänisiä lauluja nuoteista, säveltapailua, kaksikäntistä soittoharjoittelua, skaaloja, 2-3-4-äänisiä koraaleja C- ja G-duurissa, lauluja	4 (5) Wegeliuksen oppikirjasta kpl 7-10, metodiikkaa, tahtilajien johtamista, rytmikkaa, molliskaaloja, säveltapailua, äänenmuodostusta. Soitto: 1 tunti ryhmää kohden, 1,5 t harjoituksia: koraaliskaalat. 4-äänisiä koraaleja eri äänilajeissa, preludeja	4 (6) jatkuu syksyn oppiaines	–
Voimistelu	4 (5) Lyhyt katsaus voimistelun historiaan ja teoriaan, fyysinen kasvatus, alakoulun harjoitusohjelma, pedagoginen voimistelu, komentoharjoituksia, laulu- ja juoksuleikkejä, leikkimateriaaliin tutustuminen	4 (5) Yläkansakoulun harjoitusohjelma, pedagogista voimistelua, ala- ja yläkoulun voimistelun johtamista, yläkoulun urheiluharjoituksia	4 (6) jatkuu syksyn oppiaines	–
”Auskultointi” ym. *)	–	3 (6)	8 (6)	
Harjoitustunnit + kritiikki *)	–	3	4 (12)*	
Yhteensä	35 (36)	36,5 (36)	35 (36)	–

Taulukon 10 viimeisessä sarakkeessa plusmerkki kertoo oppituntien lisäystä ja miinusmerkki vähennystä väliaikaisen järjestelysäännön mukaiseen suunnitelmaan nähden.

⁷²⁶ Cavonius, G. 1983, 42-46.

*)Väliaikaisessa järjestelysäännössä maantieto, luonnontieto ja kotiseutuoppi oli yhdistetty. Viimemainittua oppiainetta ei Helsingin ruotsinkielisen seminaarin suunnitelmassa ollut lainkaan. Senaatin antamassa suunnitelmassa oli oppilailla mahdollisuus ylimääräisiin käsitöihin. Sitä mahdollisuutta Helsingin suunnitelman mukaan opiskelleilla ei ollut. Opetusharjoitteluun liittyvät toiminnot on senaatin antamassa suunnitelmassa ja Helsingin suunnitelmassa otsikoitu eri tavoin. Taulukossa 10 ne ovat Helsingin suunnitelman mukaisesti. Senaatin antamassa tuntijaossa oli kaksi erillistä tuntimäärää, joista toinen kuului ”Kuuntelulle” ja toinen ”*Opetusharjoituksille ja niihin valmistamisella*”.

Taulukossa 10 esitetystä Helsingin ruotsinkielisen alkukouluseminaarin tuntijaossa voi havaita erityispiirteenä senaatin keväällä 1918 antamaan lukusuunnitelmaan nähden sen, että toisen vuosikurssin oppilailla oli seminaarissa opetusta kevätlukukaudellakin kaikissa muissa oppiaineissa paitsi kaunokirjoituksessa, kun taas senaatin antaman suunnitelman mukaan opiskelevilla muiden oppiainesten kuin kasvatus- ja opetusopin sekä laulun ja soiton sekä voimistelun opiskelu päättyivät toisen lukuvuoden syyslukukauden lopussa. Näin ruotsinkielisessä seminaarissa opiskelevien opetusharjoitteluun käytetty oppiaika jäi kevätlukukaudella niukemmaksi kuin niillä, jotka opiskelivat senaatin antaman opetusohjelman mukaisesti. Cavoniuksen mukaan kevätlukukauden opetusharjoittelutuntien vähäisyys kompensoitui sillä, että opetusharjoittelu oli erittäin hyvin organisoitua ja tehokasta oman erityisen harjoittelusuunnitelman mukaisesti. Toisaalta opetusharjoittelu alkoi jo toisen⁷²⁷ vuosikurssin syyslukukaudella, mikä poikkesi muiden alkukouluseminaarien opetusohjelmista. Helsingin seminaarissa jokaisen oppilaan velvollisuutena oli harjoitella vähintään minimituntimäärä kaikissa koulun oppiaineissa ja pidettäviä oppitunteja oli vähintään 26. Opetuksen seuranta (*”kuuntelua”*) tuli olla jokaisella oppilaalla sekä kaksiluokkaisessa harjoituskoulussa että laulun ja voimistelun osalta myös tietyillä yläkansakoulun luokilla.⁷²⁸

Helsingin ruotsinkielisen alkukouluseminaarin kaksivuotinen opetusohjelma poikkesi väliaikaisen järjestelysäännön mukaisesta ohjelmasta myös siinä, että ohjelmassa oli oppiaineita enemmän. Seminaari piti kiinni aiemmasta opetusohjelmastaan ja säilytti uudessa opetusohjelmassaankin historian ja maantieteen sekä luonnontieteen omina oppiaineinaan. Senaatin antaman opetusohjelman mukaista kotiseutuoppia uudistettuun opetusohjelmaan ei sisällytetty. Koska opetusohjelmaan ei kuulunut ylimääräisiä käsitöitä, Helsingin ruotsinkielisestä seminaarista ei valmistuttu yläkansakoulun käsityön opettajiksi⁷²⁹, mutta kylläkin yläkansakoulun laulun ja voimistelun opettajiksi. Seminaarin laulun ja musiikin oppisuunnitelma olikin laaja ja vaativa, ja se oli alkukouluseminaarissa

⁷²⁷ Vrt. Cavoniuksen ilmoitus, jonka mukaan opetusharjoittelu olisi aloitettu jo I kurssin syksyllä. Muista yhteyksistä ja tuntijaosta voi kuitenkin päätellä, että opetusharjoittelu aloitettiin Helsingin alkukouluseminaarissa II vuosikurssin syksyllä (Cavonius, G. 1983, 79).

⁷²⁸ Cavonius, G. 1983, 79-84.

⁷²⁹ Cavonius on liittänyt Helsingin ruotsinkielistä seminaaria koskevaan teokseensa mm. tarkastaja Salmenkallion tarkastuskertomuksen 6.5.1920, josta voi päätellä, ettei opetusharjoittelua ollut yläkansakoulun käsitöissä. (Cavonius, G. 1983, 77-82).

opiskeltava kahdessa lukuvuodessa, kun suunnilleen sama oppimäärä opiskeltiin kansakouluseminaareissa noin viidessä vuodessa. Vallankin soittotaidon hankkiminen vaati runsaasti aikaa harjoitteluun, mutta sitä kahdessa lukuvuodessa oli varsin rajoitetusti. Opiskeluajan niukkuudesta huolimatta alkukouluseminaarin soiton tavoitteet olivat mittavat.

Syksyllä 1918 otettiin Helsingin ruotsinkieliseen alkukouluseminaariin 18 pyrkijästä taulukossa 10 esitetyn kaksivuotisen opetusohjelman mukaisesti opiskelemaan 16 naista⁷³⁰, joista viisi joutui myöhemmin keskeyttämään. Heidän tilalleen tuli kaksi uutta oppilasta. Vuoden 1918 yhteiskunnalliset mullistukset sekä seminaarin oppiajan piteneminen kahteen vuoteen verottivat hakijamäärää. Saattoivatpa alkukoulun opettajien heikot palkatkin vähentää hakemusten tulvaa. Kun ei ollut riittävästi hakijoita, oppilaaksi onnistui pääsemään tällöin aiempaa heikoimmilla edellytyksillä. Vaikeudet eivät kuitenkaan lannistaneet opiskelua eivätkä opetusta, ja niin tohtori Albert Lilius kirjasi vuonna 1918 tarkastuskertomukseensa Helsingin alkukouluseminaarista varsin myönteisen lausunnon: ”Johtaja Ehrström on intoa ja hartautta puhkuva, tunnontarkka ja taitava ja muut opettajat seminaarissa ja harjoituskoulussa taitaviksi osoittautuneita ja seminaari hyvin täyttää ne vaatimukset, mitä tällaiselle laitokselle voi asettaa.”⁷³¹

Vaikka Helsingin ruotsinkielinen pikkukouluseminaari muuttui kaksivuotiseksi, seminaarissa toimi edelleen vain yksi luokka kerrallaan, koska oppilaitokseen pystyttiin ottamaan uusia oppilaita vain joka toinen vuosi valtion suomasta avustuksesta huolimatta. Aiemmin oppilaiksi oli otettu 20 vuotta täyttäneitä miehiä ja naisia, mutta uudistuksen jälkeen oppilaaksi pääsivät jo 17 vuotta täyttäneet, mutta enää vain naiset. Aiempi kahden kuukauden mittainen koeoppilasaika pidennettiin yhdeksi lukukaudeksi. Vain ne, joilla opettajakunnan mielestä oli riittävä työskentelykyky, lahjakkuutta ja taipumuksia sekä jotka näyttivät sopivilta opettajakatsumukseen, voitiin ottaa vakinaisiksi oppilaiksi syyslukukauden päätyttyä. Oppilailta ei enää ollut mahdollisuutta asua seminaarin internaatissa, koska se oli jouduttu lopettamaan vuonna 1916 elintarvikepulan vuoksi.⁷³²

Ensimmäiset kaksivuotiseen valmistukseen otetut Helsingin ruotsinkielisen alkukouluseminaarin oppilaat saivat varsin tehokasta opetusta. Olihan heitä vain runsas tusina, eikä oppilaitoksessa ollut muita oppilaita lainkaan. Pikkukouluseminaarin johtajattarena alusta lähtien toiminut Ehrström jatkoi kaksivuotisen oppilaitoksenkin johdossa, ja muutkin opettajat pysyivät tehtävissään. Opettajat olivat varsin koulutettuja verrattuna muiden alkukouluseminaarien opettajiin. Lukuvuonna 1919–1920 seminaarissa opetti johtaja Ehrströmin lisäksi kaksi filosofian kandidaattia, yksi normaalikoulun opettaja, viisi aineenopettajaa ja

⁷³⁰ Oppilasluettelojen mukaan Helsingin ruotsinkielisestä yksivuotisesta seminaarista valmistui vain kolme miestä, loput 439 olivat naisia. Hakijoita yksivuotisille kursseille oli kaikkiaan 794, eniten vuonna 1913, jolloin heitä oli 102. Opiskelijoita ennen sotaa oli kursseilla keskimäärin noin 36. (Cavonius, G. 1983, 52 ja 144-151).

⁷³¹ Cavonius, G. 1983, 52 ja 78.

⁷³² Cavonius, G. 1983, 24-26 ja 56.

lisäksi kaksi harjoituskoulun opettajaa, jotka olivat kansakoulunopettajia⁷³³. Opettajien runsaslukuisuus ja erikoisalansa asiantuntemus⁷³⁴ johtui siitä, että seminaarissa käytettiin tuntiopettajia, kun muissa alkukouluseminaareissa opettajat olivat yleensä päätoimisia ja heidän lukumääränsä oli valtion alkukouluseminaareissa lainsäädännöllisesti määrätty. Päätoimiset opettajat joutuivat tällöin opettamaan useita oppiaineita, kun taas Ehrströmin johtamassa oppilaitoksessa palkattiin kuhunkin oppiaineeseen erityispätevyden omaava tuntiopettaja.

Keväällä 1920 alkukouluseminaarien uudelleen organisoinnin yhteydessä Helsingin ruotsinkielistä seminaaria uhkasi lakkauttaminen. Cavoniuksen mukaan tällöin katsottiin, ettei pääkaupunki olisi ollut sovelias paikka naisseminaarille, koska suurkaupungissa oli tarjolla moraalisia vaaroja nuorille naisoppilaille. Hyväksyttävä vaihtoehto olisi ollut perustaa seminaari jollekin sellaiselle paikkakunnalle, joka olisi sijainnut paremmalla paikalla ajatellen sekä Turun seutua että Uuttamaata. Koska tällaista paikkaa ei näyttänyt olevan tarjolla, Helsingin ruotsinkielinen seminaari sai yhä edelleen valtionapua ja syksyllä 1921 kirkollis- ja opetusministeriöltä oikeuden antaa oppilailleen⁷³⁵ saman pätevyyden kunnallisiin alakansakouluihin kuin valtion alkukouluseminaarit antoivat. Kun vuonna 1921 oppivelvollisuus tuli voimaan ja kun vielä samana vuonna säädettiin laki kunnallisten alakansakoulujen opettajapätevyydestä, opettajatarve kasvoi entisestään. Tämä heijastui suoraan seminaarin toimintaan. Oli pula pätevistä alakansakoulunopettajista, niin suomen- kuin ruotsinkielisistä, ja siksi opettajia oli koulutettava entistä enemmän.⁷³⁶ Ehrström jatkoi oppilaineen Helsingissä.

4.3.2 Vaasan seminaarista 2-vuotinen valtion oppilaitos

Vaasan alkukouluseminaari oli aloittanut yksityisenä yksivuotisen oppilaitokseksi vuonna 1915. Tarkastaja O. Rauhamaa oli joulukuussa 1917 luvannut Vaasan

⁷³³ Cavonius, G, 1983, 50-51 ja 79.

⁷³⁴ *Opettajien ammattitaidon voi havaita tarkastuskertomuksesta, johon toukokuussa 1920 kouluhallituksen tarkastaja H. A. Salmenkallio kirjoitti: "Opetus seminaarissa on havainnollista. Seminaari on onnistunut saamaan taitavan ja pystyvän johtajattaren ja hyvät opettajat. Luokkatauluja käytetään ahkerasti. Historiassa, maantiedossa ja kotiseutuopissa oppilailla on vihkot. Opettajat korjaavat nämä vihkot. Omatoimisuusperiaatetta käytetään muissakin oppiaineissa."* (Cavonius, G. 1983, 79).

⁷³⁵ *Jo syksyllä 1920 Helsingin ruotsinkieliseen seminaariin oli 37 hakijaa. Kaksi vuotta myöhemmin pyrkijöitä oli 61 ja kesällä 1924 lähes sata (96). Seminaarille myönnetty valtionavut myös kasvoivat samaa vauhtia: vuonna 1920 apu oli 25 000 mk, vuonna 1922 se oli nelinkertainen edelliseen verrattuna ja vuonna 1925 valtionapu nousi 125000 markkaan. Lukuvuoden 1922-1923 alusta Helsingin alkukouluseminaari pääsi muuttamaan Estnäs gatan 3:een, jonka tilat olivat sen toimintaan sopivat* (Cavonius, G. 1983, 34, 66, 70-71).

⁷³⁶ Cavonius, G. 1983, 34, 57-58, 66 ja 70-71.

pikkukouluseminaarin tarkastuksen päätteeksi tehdä voitavansa, jotta kyseinen seminaari olisi saanut tulevaisuutta ajatellen onnellisen ratkaisun. Puoli vuotta kului Rauhamaan tarkastuksesta, kun seminaari sai kouluhallituksesta Mikael Soinisen ja K. A. Castrénin allekirjoittaman kirjeen⁷³⁷. Siinä luvattiin myöntää seminaarille vapaaehtoisesti lisäävustusta⁷³⁸, jonka edellytyksenä oli, että seminaarista olisi muodostettu kaksivuotinen oppilaitos pikkukoulun opettajattarien valmistusta varten. Kouluhallitus pyysi seminaaria toimittamaan täydellisen opetus suunnitelman ja kustannusarvion mahdollisimman pian. Samassa kirjeessä postitettiin oppilaitokselle senaatin 25.5.1918 antama väliaikainen järjestelysääntö.⁷³⁹

Vaasan seminaari⁷⁴⁰ toimitti asiapaperit kouluhallituksen pyynnön mukaisesti, ja niin lukuvuoden 1918–1919 alusta alkaen maassamme oli kaksi ruotsinkielistä yksityistä alkukouluseminaria, jotka syksystä 1918 alkaen muuttivat opetusohjelmansa kaksivuotisiksi. Näiden oppilaitosten opetusohjelmat eivät kuitenkaan olleet yhteneviä. Edellä taulukossa 10 on esitetty Helsingin ruotsinkielisen seminaarin oppiaineet ja tuntijako. Alla olevaan taulukkoon 11 on kirjattu Vaasan seminaarin oppiaineet ja tuntijako, jotka noudattivat tarkoin senaatin 25.5.1918 antamaa väliaikaista järjestelysääntöä (taulukot 7 ja 8). Taulukkoon 11 on suomennettuna lisätty Vaasan seminaarin opettajakunnan pöytäkirjoista seminaarin oppiennätykset.

⁷³⁷”Sedan senaten, jämlikt Ecklesiastik- och undervisningsexpeditionen skrivelse för den 25 sistlidne maj, förklarar sig villig att bevilja svenska småskollärarynnesseminariet i Vasa ökat statsunderstöd, i den händelse, att detsamma ombildas till en anstalt med tvåårig kurs för utbildning av småskollärarinnor, får Skolstyrelsen anmoda direktionen, att i sådant fall, så fort ske kan, hit inkomma med fullständig läroplan och ett kostnadsförslag för ett tvåårigt småskolseminarium.” (Lägre folkskolseminariet 1964, 29-30).

⁷³⁸ Vuonna 1917 valtionapu oli ollut 10 000 markkaa, vuonna 1918 se korotettiin yli kolminkertaiseksi eli 33100 markkaan (VMA: VLFa Ja: 1, 24).

⁷³⁹ VMA: VLFa Ja:1, 12; Lägre folkskolseminariet 1964, 29-30.

⁷⁴⁰ Vaasan seminaarissa kevätlukukausi 1918 oli poikkeuksellinen, sillä tammikuun 10. päivänä alkanut lukukausi keskeytyi jo 18. päivänä tammikuuta, koska alkanut sisällissota lopetti seminaarissa työt. Opettajista osa joutui armeijaan, osa ambulansseihin töihin ja oppilaat muuttivat sairaanhoitajiksi ja apulaisiksi kenttäsairaalaan, joka sijoitettiin seminaarin tiloihin. Kun pohjoinen ja keskiosa Suomea vapautuivat venäläisistä, Vaasaan siirtynyt senaatti antoi käskyn, että naisseminaarit saivat jatkaa työtänsä ”valkoisessa Suomessa”. Vaasan seminaari pääsikin jatkamaan työtänsä jo helmikuun puolivälissä, mutta seminaarihuoneisto oli kenttäsairaalana, ja siksi oli opiskeltava väliaikaisissa tiloissa. Keskeytyksestä huolimatta toukokuun 1918 lopussa seminaarin kaikki 21 oppilasta hyväksyttiin loppututkinnossa. (Lägre folkskolseminariet 1964, 23-24).

Taulukko 11. *Lägre folkskoleseminarium i Vasa: tuntijako ja oppiennätykset lv. 1918-1919*⁷⁴¹

<i>Oppiaine</i>	<i>I lk</i>	<i>II lk syys</i>	<i>II lk kev</i>	<i>Oppiennätykset</i>
Pedagogiikka, metodioppi, psykologia ja etiikka	4	4	6	<i>I. vk.</i> Lyhyt kurssi psykologiassa ja etiikassa <i>2. vk.</i> Yleinen ja pikkukoulun opetusaineiden metodiikka teoreettisesti, opetussuunnitelmateoria, alakansakoulun hoito ja koulunpito, opetussuunnitelmat, vuosikertomukset, yhdistetään kevätlk:lla käytännön harjoitteluun sekä yleiseen koulunpitoon. <i>Oppikirjat:</i> A. K. Ottelin, F. W. Foerster, Hans Larsson ja A. Lilius, etiikassa Oscar Bensow
Uskonto ja uskontojen historia	3	3	-	<i>I vk</i> VT:n ja UT:n raamatunhistoria sekä uskontojen ja kristinopin lyhyt esitys. Sundvallin oppikirja, Lutherin Vähä-Katekismus, <i>2. vk.</i> Gummerus-Rosenqvistin kirkkohistoria
Äidinkieli (ruotsi)	6	4	-	<i>I. vk.</i> 30 kirjoitusharjoitusta, kielioppia 3 t/viikko. Kirjallisuuden lukua 3 t/viikko, 20 ainetta, joiden pohjalta oikeinkirjoitus, lauseanalyysia, R. Saxenin kielioppi, Ruotsinkielistä kirjallisuutta kouluille ja kodeille -vihkot 2,3,6,8,10,12,13 ja 15, Runebergin Jouluilta ja Hirvenhiihtäjä, Vänrikki Stoolin tarinat, Vanhan puutarhurin kirje, Stenbäckin runoja, opeteltu runoja, <i>2. vk.</i> 15 oikeinkirjoitusharjoitusta ja 5 koetta, 13 ainetta, Luettu ruotsinkielistä kirjallisuutta vihkot 8, 15-17. Luettu kirjailijoiden elämäkertoja ja niistä esitelmiä
Kotiseutuoppi, maantieto, luonnontieto	3	2	-	<i>I. vk.</i> Esitys kotiseudusta, sen yhteiskuntaelämästä ja luonnosta: kaupunki ja sen ympäristö, kotikylän maantiede, kasvit ja eläimet, kulttuuri, ekskursioita, muovailua, leikkaamista, taittelua <i>2. vk.</i> Suomen maantiede kotiseudun avulla, jotain Euroopasta ja muiden maanosien maantiedosta oman maamme yhteyksien ja kosketuksen kautta. Havainto-opetuksen metodiikkaa.
Laskento ja geometria	3	2	-	<i>I. vk.</i> 4 peruslaskutapaa, desimaali- ja yleiset murtoluvut. Lyhyt kurssi geometriaa. Päässäälaskua <i>2. vk.</i> päätös-, prosentti-, korkolaskuja, kirjanpito- ja seoslaskuja. Päässäälaskua.
Käsityöt	3	2	-	Harjoituksia muovailussa, paperinleikkauksessa ja pikkukoulun kurssiin kuuluvissa käsityöissä
Vapaaehtoiset käsityöt	(3)	(3)	-	Ylemmän kansakoulun käsityökurssi läpi
Piirustus	3	2	-	Harjoituksia vapaakäden piirustamisessa, tyyppi- ja värityöpiirustusta sekä värityöpiirustusta, liidut, hiili, pensselitekniikka ja -painanta, siluetti, piirustuksen opetuksen metodiikkaa
Kaunokirjoitus	1	1	-	Harjoituksia hyvän käsialan saavuttamiseksi
Laulu ja musiikki	5	5	6	<i>I. vk.</i> Samat kurssit kuin kansakouluopettajaseminaareissa, Axel Törnudd: Musiikin historia. <i>Molemmilla</i> luokilla 1 t/viikossa yhteislaulua, jolloin harjoitellaan 3- ja 4-äänisiä lauluja. <i>Soitto:</i> <i>I. vk.</i> Wohlfahrt-Merikannon pianokoulu, <i>2. vk.</i> Wuorion harmonikoulu, Korallikirja, jotkut nelikätisesti pianolla ja harmonilla

⁷⁴¹ VMA: VLFa Ca: 1, Protokoll 2.9.1918; VMA: VLFa Ja: 1, 12-21; Lägre folkskoleseminariet 1964, 28.

Voimistelu, leikki ja terveysoppi	5	5	6	Oppikirjat: E. Kallio: Handbok i kvinnogymnastik, E. Björkstén: Kvinnogymnastik, O. Hellgren: Sångleker från Nääs I del. Samat kurssit kuin kansakouluopettajaseminaareissa, Thunberg: Vårs kropp byggnad och förrättningar, Lärobok i hygien, Helenius-Seppälä: Alkoholläran
Auskultointi	-	6	6	
Harjoittelu	-	-	12	
Yhteensä	36	36	36	

Vaasan alkukouluseminaarissa opiskeltujen oppiaineiden sisällöissä ruotsinkielinen kulttuuri näkyi lähinnä kirjallisuuden opetuksen yhteydessä. Oppiennätyksiin kuulunut kirjallisuus oli kylläkin keskeistä suomalaista isänmaallista aineistoa aivan samoin kuin Suistamon seminaarissakin, joskaan näiden seminaarien kirjallisuuden opetukseen käytetyt teokset eivät olleet samoja. Maantiedon opetuksessa Vaasan seminaarin oppilaiden tietämystä laajennettiin yli kotimaan rajojen. Uskonnon opetuksessa seminaari käytti muutamia samoja oppikirjoja kuin Suistamon alkukouluseminaaari: Raamattua, katekismusta ja Sundvallin ”Raamatun Historiaa”. Myös siveysopin opetuksessa oli Vaasan seminaarissa sama Foersterin teos kuin Suistamolla. Soittoa näiden kahden seminaarin oppilaat harjoittelivat samasta Merikannon ”Pianokoulu”-vihosta. Äidinkielen opinnoissa Vaasan seminaarin oppilaat kirjoittivat aineita kaksin verroin enemmän kuin Suistamon seminaarin oppilaat.⁷⁴²

Uuden opetussuunnitelmansa myötä Vaasan yksityinen alkukouluseminaaari liittyi niiden seminaarien joukkoon, jotka antoivat oppilailleen alkukoulunopettajakelpoisuuden lisäksi myös yläkansakoulun käsityön, musiikin ja voimistelun opettajakelpoisuudet. Seminaari työskenteli kouluhallituksen määräysten mukaan ja noudatti alkukouluseminaaareja koskevia sääntöjä⁷⁴³. Seminaarin luokkapäiväkirjojen mukaan oppilaiden työpäivät lyhenivät kaksivuotisessa valmistuksessa hieman siitä, mitä ne olivat olleet yksivuotisen valmistuksen aikana. Lukuvuonna 1918–1919 koulupäivät alkoivat kello 8 aamulla ja päättyivät joko kello 16 tai 17 iltapäivällä. Kello 10–11 pidettiin lounastauko.⁷⁴⁴

Ensimmäiset oppilaat kirjattiin kaksivuotiseksi muuttuneeseen Vaasan alkukouluseminaaariin syksyllä 1918. Oppilaaksi⁷⁴⁵ haki tuolloin vain 19 naista, jotka kahta lukuun ottamatta hyväksyttiin. Opettajakunta⁷⁴⁶ lisääntyi seminaarin laa-

⁷⁴² Esimerkkejä kirjoitettujen aineiden otsikoista: ”Adolfs första skoldag, Sommarminne, Huru Luther blev reformator, Vad den amerikanska bomullsklusen berättade för Anna, Uppfost-
ran, Vårt dagliga bröd, Kroppens vård” (VMA: VLFa Ja: 1, 17-18).

⁷⁴³ VMA: VLFa Ja: 1, 17; AoL 1919, 19.

⁷⁴⁴ VMA: VLFa Ac: 1.

⁷⁴⁵ Yksivuotisilta kursseilta v. 1916-1918 oli valmistunut yhteensä 85 pikkukoulunopettajaa (VMA: VLFa Ja: 1, 28).

⁷⁴⁶ Werner ja Edit Laxtrömin sekä Adèle Holmströmin lisäksi oppilaitoksessa ja sen harjoituskoulussa opettivat lukuvuonna 1918–1919 osa- tai kokoaikaisina opettajina V. W. Westberg,

jentumisen myötä.⁷⁴⁷ Rankan lukujärjestyksen mukaisen opiskelun lomassa järjestettiin seminaarissa kerran kuukaudessa oppilaitoksen yhteinen konventti-ilta, joksi aina ilmestyi oppilaiden oma käsinkirjoitettu lehti ”Kamraten”. Sitä luettiin konventeissa, joiden ohjelmaan kuului esitelmiä, laulua ja muuta musiikkia, lausuntaa sekä keskustelua.⁷⁴⁸

Jo kevättalvella 1919 Vaasan kaksivuotiseksi muuttuneessa seminaarissa oli kouluhallituksen ensimmäinen tarkastus, jonka suoritti käsityön ja piirustuksen tarkastaja Elli Törnudd omissa oppiaineissaan. Tarkastaja antoi yksityiskohtaisen kuvauksen seminaarin piirustuksen ja käsityön opetuksesta sekä seminaarissa valmistetuista töistä. Yleishuomionaan Törnudd vakuutti, että Vaasan seminaarissa hallinto oli hoidettu mallikkaasti, oppilaitos vaikutti järjestykseltään moitteettomalta ja opettajakunta oli erinomaista.⁷⁴⁹

Seminaarista ei ennättänyt valmistua vielä yhtään kaksivuotisen kurssin suorittanutta alkukoulunopettajaa, kun seminaarista tuli valtion omistama oppilaitos tammikuun alussa 1920, jolloin seminaari siirtyi valtiolle ainoana tuolloin toiminnassa olleista yksityisistä alkukouluseminaareistamme. Helsingin ruotsinkieliselle alkukouluseminaarille annettiin samalla mahdollisuus jatkaa yksityisenä oppilaitoksena niin kauan, kunnes Vaasan seminaari yksin pystyisi tyydyttämään ruotsinkielisen alkukoulunopettajatarpeen. Vaasan seminaarissa opettajat saivat jatkaa työtään lukuvuoden loppuun valtiollistamisesta huolimatta. Sen jälkeen he itse saivat päättää, halusivatko he toimia seminaarissa vielä kesän 1920 jälkeenkin. Kaikki opettajat halusivat jatkaa, ja niin kouluhallitus nimitti kesällä 1920 Vaasan alkukouluseminaarin opettajiksi Werner Laxströmin, Erik Wiklundin, Edit Laxströmin, Adéle Holmströmin, Nanna Wiklundin ja Elsa Sandmanin.⁷⁵⁰

Kuudes lukuvuosi Vaasan alkukouluseminaarissa⁷⁵¹ alkoi 20.8.1920, jolloin hakijoita⁷⁵² seminaariin oli 44. Näistä hyväksyttiin 36. Lisäksi otettiin yksi yli-

Paulina Ahlfors, Elsa Sandman ja Axel Nyberg. Kouluhallituksen kehotuksesta seminaarin johtokunta vakinaisti kesällä 1919 yhden opettajanviran, johon valittiin musiikinopettaja Erik Wiklund, jonka valinnan kouluhallitus vahvisti. (VMA: VLFa Ja: 1; VMA: VLFa Ec: 1).

⁷⁴⁷ VMA: VLFa Ja: 1; VMA: VLFa Ec 1; *Lägre folkskolseminariet 1964, 30 ja 42-44.*

⁷⁴⁸ *Syysyn 1918 aikana jokapäiväistä elämää ja opiskelua vaikeutti se, ettei maitoa ollut ostettavissa riittävästi. Tässä ongelmassa seminaarin johtajan oli syyslukukauden lopussa käännyttävä kouluhallituksen puoleen ja pyydettävä apua. (VMA: VLFa Ca: 1, Protokoll 5.12.1918; VMA: VLFa Ja: 1, 28; VMA: VLFa Jb 1; VMA: VLFa Ac 4).*

⁷⁴⁹ *Lägre folkskolseminariet 1964, 47-49.*

⁷⁵⁰ *Lägre folkskolseminariet 1964, 31-32.*

⁷⁵¹ *Seminaarille vuokratut toimitilat Handelseplanaden-kansakoulun yläkerrasta olivat 1920-luvulle tultaessa tilapäisiä, ja kouluhallitus etsi Vaasasta oppilaitokselle vakinaista ja seminaarin toimintaan sopivaa huoneistoa. Sellaisen seminaari sai kesällä 1924 osoitteesta Skolhusgatan 20. Lisäksi teatteriyhdistykseltä vuokrattiin tilava rakennus osoitteesta Hovrättsplanaden 9 oppilaitoksen ruokasaliksi ja oppilasasuntolaksi. Samalla seminaari palkkasi sairaanhoitaja Ester Sandmanin vastaamaan oppilaiden hoidosta ja kasvatuksesta oppilasasuntolassa. (Lägre folkskolseminariet 1964, 33-35).*

määräinen oppilas. Sisäänpäässeistä oppilaista valtaosalla oli edelleen pohjaopintonaan ainoastaan kansakoulu. Vain yksi syksyn 1920 uusista oppilaista oli käynyt kuusi luokkaa yhteiskoulua ja yksi oli ollut vuoden Tammisaaren kansakouluseminaarissa. Seuraavana syksynä hakijoita oli 36, joista kolmea lukuun ottamatta kaikki otettiin opiskelemaan. Kesän 1921 jälkeen oppilaiksi hakijoiden määrä hieman kasvoi.⁷⁵³ Vuodesta 1924 alkaen Vaasan seminaarilla oli tarjota oppilailleen asuntola⁷⁵⁴, samoin kuin Suistamon seminaarilla oli omille oppilailleen.

Opiskelu Vaasan seminaarissa jatkui 1920-luvulla syksyllä 1918 aloitetun kaksivuotisen opetusohjelman mukaisesti. Seminaari sai kouluhallituksen tarkastuksessa keväällä 1921 ja 1922 erinomaiset lausunnot niin opetuksesta kuin järjestyksestä ja töiden organisoinnista. Tarkastajat Gustaf Tegengren ja Richard Malmberg kiittivät seminaarin ansioitunutta johtajaa ja taitavia opettajia malliksi kelpaavasta työstä. Oppilaiden omatoimisuuden antina syntyi kullekin oppilaalle runsain määrin kirjallisia muistiinpanoja, vihkoja, piirroksia, malleja, käsitöitä, lehtileikkeitä ja piirustuksia. Nämä olivat erinomaisia oppivälineitä tulevassa työssä. Vaasan seminaarin käsityöt ja piirustukset olivat tarkastajien erityiskiitosten kohteina samoin kuin seminaarin johtajan opetuksessaan soveltama oikeinkirjoitusmetodi. Muutkin seminaarissa käytetyt periaatteet olivat tarkastajien mielestä moderneja.⁷⁵⁵

Myös hyvin järjestettyyn opetusharjoitteluun tarkastajat kiinnittivät huomionsa. Oppilaitoksessa toisen luokan oppilaiden opetusharjoittelu oli jaettu seitsemään vuoroon, joista ensimmäinen oli jo syyslukukauden lopussa ennen joulua. Neljän viikon ajan jokaisella oppilaalla oli mahdollisuus opettaa vuorollaan kaikkia harjoituskoulussa olevia oppiaineita ja sen lisäksi osallistua kolme viikoppäivää puoliksi ja kaksi viikoppäivää kokonaan harjoituskoulun opetusvelvollisuuksiin. Jokaisesta oppitunnistaan opettajakokelaat laativat tarkat kirjalliset suunnitelmat, jotka korjattiin ja joiden pohjalta pidetyt oppitunnit kritisoitiin. Oppilaiden psykologista katsomusta laajennettiin siten, että jokaisella opettajakandidaatilla oli yksi harjoituskoulun oppilas tarkkailtavanaan. Havaintolapsesta tuli selvittää luonne, kotiolot, taipumukset jne. Näin syntyneitä opetusharjoitteluvihkoja tulevat opettajat saattoivat käyttää myöhemmin oman opetuksensa tukena.⁷⁵⁶

⁷⁵² *Elvira Lustig oli yksi seminaariin hakijoista kesällä 1920. Hänen hakemuksensa kuului: "Till Herr derektor för Wasa småskoleseminarium. Hos Herr Derektor får jag värdsamt härmed anhålla att bli motagen som elev vid Wasa småskoleseminarium från instundande läsår början och får för ändamålet bifoga prästbetyg, läkarintyg och avskrift av mitt avgångsbetyg från högre folkskolan varjämte jag upplysningsvis får meddela, att jag läsåret 1919-1920 hållit småbarnskolan i Kvelaks Överby." (VMA: VLFa Eb 2).*

⁷⁵³ *VMA: VLFa Ja :1.*

⁷⁵⁴ *Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964, 35.*

⁷⁵⁵ *VMA: VLFa Ca: 1, Protokoll 23.8.1921; Lägre folkskolseminariet 1964, 39-41.*

⁷⁵⁶ *Lägre folkskolseminariet 1964, 49-53.*

Oppituntien ulkopuolista toimintaa Vaasan seminaarissa oli runsaasti⁷⁵⁷. Oppilaskunta jatkoi toiminnassaan yksivuotisen seminaarin perinnettä seitsenjäsenisen oppilasneuvoston johdolla ja piti noin kerran kuussa konventin, johon oppilaiden ohella osallistuivat opettajat perheineen. Seminaarin vuotuisten juhlien lisäksi helmikuussa 1922 järjestettiin oppilaitoksessa Runeberg-juhla. Samaan aikaan ilmestynyt oppilaskunnan ”Kamraten”-lehti painettiin, ja painos jaettiin Helsingin ruotsinkielisen seminaarin oppilaille sekä lähetettiin eri puolille Suomea alakansakouluihin. Jouluksi 1923 painettiin ”Kamraten”-lehteä 600 kappaletta. Oppilaiden kulttuuriharrastuksia tukivat Vaasan teatteri ja Pohjanmaan historiallinen museo, jotka molemmat antoivat seminaarin oppilaille alennuslippuja. Myös taidenäyttelyihin oppilaat pääsivät sisään alennetuin hinnoin. Joululomien aikana oppilaat kokosivat historiallisia ja etnografisia esineitä kotiseuduiltaan. Hankitusta esineistöstä koottiin seminaarin museo, jota käytettiin opetuksessa. Joululomalla 1923–1924 toisen luokan oppilaiden tehtävänä oli kerätä arkeologisen komission toimeksiannosta kotiseuduiltaan tiedot eri ruokalajeista ja veistotuotteita.⁷⁵⁸ Vaasan seminaarin oppilaiden kulttuurinen kosketus oli varsin toisenlainen kuin Suistamon seminaarin oppilaiden, jotka elivät runojen ja loitsujen ympäröimänä ja loivat itse ympäristölleen kulttuurikokemuksia.

Seminaarin oma kirjasto karttui Vaasassa. Lukuvuonna 1923–24 siellä oli 565 nidettä ja lainauksia tehtiin 820. Kirjasto oli avoinna kaksi kertaa viikossa. Oppilasta kohden lainauksia tuli keskimäärin yksitoista. Eniten oppilaat lainasivat Lien, Topeliuksen, Runebergin, Rydbergin, Björnssonin ja Lagerlöfin teoksia. Joululomalukemiseksi oppilaille annettiin Topeliuksen teoksia. Oppilaiden lomatehtävistä seminaari sai kiitosta oppilaitoksen tarkastajilta, jotka katsoivat, että opettajat näin herättivät kasvattiensa elävää kiinnostusta historiaan ja koti-seutuun.⁷⁵⁹

Heti toimintansa alusta alkaen Vaasan seminaari antoi laitoksen ulkopuolellekin piristävän vaikutuksen, koska oppilaitoksesta lähteneet uudet alkukoulunopettajat veivät kouluilleen ja kylilleen seminaarista saamiaan uusia impulsseja. Pikkuoppilaat saivat perusopetuksensa heiltä modernein metodein. Aikalaiset eivät kuitenkaan aina pystyneet ottamaan näitä uusia opettajia eikä heidän oppejaan kovinkaan sydämellisesti vastaan. Monet kerrat tuoreet opettajat kohtasivat kouluillaan ja kylillään epäluuloa ja vihamielisyyttäkin. Alemman ja ylemmän kansakoulun välistä ristiriitaakin esiintyi. Esimerkiksi Vaasan seminaarissa opetettua uutta äännetäyttöä eivät kaikki kansakoulunopettajat hyväksyneet, koska heillä itsellään oli Cavoniuksen mukaan lukemaan opetuksessa puutteelliset tiedot. Vanha tapa opetella tavauksen tietä lukemaan oli heille ainoa tunnettu metodi, ja vain sitä he pitivät lukemaanopettamisen oikeana tapana myös kirjoittamaan opetteluun tähden. Opettajien kokoukset, lehtikirjoitukset ja ”suusta suu-

⁷⁵⁷ Joka vuosi tehtiin opintoretkeä, joiden kohteina olivat Böleby, Raippaluoto, Solv, Bergö, Vanha Vaasa, Sundomin alakansakoulu, eräät teollisuuslaitokset ja A-B Framsin kirjapaino. (VMA: VLFA Ja: 2 Redogörelsen 1921-1922, 1922-1923).

⁷⁵⁸ VMA: VLFA Ja: 2 Redogörelsen 1921-1922, 1923-1924.

⁷⁵⁹ VMA: VLFA Ja: 2 Redogörelsen 1923-1924; Lägge folkskolseminariet 1964, 53

hun” kulkeneet viestit pehmensivät ristiriitoja ja valaisivat niitä pedagogisia virtauksia, joita Vaasan seminaarissa viljeltiin.⁷⁶⁰

4.3.3 Muutokset yksivuotisissa seminaareissa

Kaksivuotisten Suistamon, Vaasan ja Helsingin⁷⁶¹ alkukouluseminaarien lisäksi maassamme aloitti lukuvuotensa 1918–1919 kolme⁷⁶² autonomian ajalta peräisin ollutta yksivuotista, yksityistä alkukouluseminaaria. Nämä kolme seminaaria olivat Kuortaneen, Kotkan ja Hämeenlinnan alkukouluseminaarit (liite 3, kartta), joista Hämeenlinnan kiertokouluseminaari muutti oppikurssinsa kyseisen lukuvuoden alussa kaksivuotiseksi, kun taas Kuortaneen ja Kotkan seminaarit säilyttivät opetussuunnitelmansa yksivuotisina.

Hämeenlinnan kierto- ja pikkukouluseminaari, joka perustajansa J. H. Tuhkasen jäätyä eläkkeelle vuonna 1916 oli siirtynyt Hämeenlinnan Seminaari-Osake-Yhtiön haltuun, muutti opetussuunnitelmansa syksyllä 1918 kaksivuotiseksi. Päätös siirtyä kaksivuotiseen alkukoulunopettajien valmistukseen syntyi Hämeenlinnassa kesällä 1918. Opetusohjelman laajentamiseen ja pidentämiseen oli päädytty kylläkin jo joulukuussa 1917 Rauhamaan tekemän tarkastuksen yhteydessä käytyjen keskustelujen perusteella. Muutoksen myötä seminaari otti käyttöönsä senaatin 25.5.1918 antaman opetussuunnitelman ja oppiainejaon (taulukot 7, 8 ja 11). Opetussuunnitelman⁷⁶³ muutoksen johdosta valtioneuvosto korotti seminaarin valtionavun 16 000 markkaan lukuvuodeksi 1918–1919. Ehdoksi valtionavulle asetettiin, että seminaari ei perinyt enää lukuvuosimaksuja oppilailta ja että avustussummasta käytettiin 3000 markkaa oppilaiden apurahoiksi.⁷⁶⁴

Hämeenlinnan kierto- ja pikkukouluseminaariin otettiin syksyllä 1918 ensimmäiselle itsenäisyyden ajan kurssille 32 naisoppilasta, jotka jäivät tämän oppilaitoksen viimeisiksi, koska jo seuraavana vuonna seminaarilta lakkautettiin

⁷⁶⁰ *Lägre folkskolseminariet 1964, 39-41.*

⁷⁶¹ *Helsingissä oli enää yksi alkukouluseminaari sen jälkeen, kun Helsingin 22 vuotta alkuopettajia valmistanut suomenkielinen alkukouluseminaari lopetti oppilaiden sisäänoton lukuvuoden 1917-1918 jälkeen. (Syrjä, U. 1973, 15-16).*

⁷⁶² *Suomen kansanopetuksen tilaston mukaan vielä lv. 1919-1920 oli yksityisiä kiertokouluseminaareja kolme, joissa oli 19 opettajaa ja 111 oppilasta. (Suomen kansanopetuksen tilasto X 53, 1924, 15).*

⁷⁶³ *Hämeenlinnan yksivuotisen seminaarin opetusohjelma on taulukossa 2. Tätä kristillissiveellistä henkeä korostavaa suunnitelmaa oli jouduttu ”maallistamaan” lv. 1915-1916 alusta alkaen ylitarkastaja Hildenin kehotettua seminaaria ottamaan lukusuunnitelmaansa luonnontieteellisiä oppiaineita. Tällöin opetusohjelmaan oli otettu eläinoppia, kasvioppia, fysiikkaa ja kemiää. (HMA: Tuhkasen seminaari Ca 1, ptk 9.11.1915).*

⁷⁶⁴ *HMA: Tuhkasen seminaari Ca 1, ptk 6.4.1916, ptk 26.4.1916, ptk 15.5.1916, ptk 17.12.1917, ptk 5.7.1918, ptk 4.2.1919; AoL 1919, 1.*

valtionapu uuden alkukouluseminaarin perustamisen vuoksi. Seminaarin toiminta päättyi ⁷⁶⁵ siten lukuvuoden 1918–1919 lopussa keväällä 1919.⁷⁶⁶

Hämeenlinnan seminaarin lisäksi valtiovalta tuki edelleen muidenkin yksityisten alkukouluseminaarien toimintaa antamalla niille lukuvuodeksi 1918–1919 korotettua valtionapua, kannatusapua ja kalliin ajan lisäystä, koska Suomessa oli vasta yksi valtion ylläpitämä alkukouluseminaari, joka yksin ei pystynyt tyydyttämään opettajatarvetta. Keväällä 1919 valtioneuvosto kuitenkin jo harkitsi, suostuisiko se enää Kuortaneen alkukouluseminaarin valtionapuhakemukseen, koska yksivuotisilla seminaareilla ei kunnallisten alkukoulujen opettajanvalmistuslaitoksina ollut sen jälkeen enää merkitystä, kun valtio oli ryhtynyt perustamaan kaksivuotisia seminaareja.⁷⁶⁷ Kotkan yksivuotinen seminaari joutuikin lopettamaan toimintansa taloudelliseen ahdinkoon vuonna 1920, mutta Kuortaneen seminaarille, joka jatkoi yksivuotisena, valtiovalta myönsi avustusta edelleen 1920-luvullakin.⁷⁶⁸

Yksivuotisen valmistuksen kannattajat näkivät yksityisissä yksivuotisissa seminaareissa alkukoulujen opettajapulan pelastuksen. Näistä näkemyksistä kirjoitti Alkuopetus-lehdessä ”Koulumies”, joka epäili, etteivät uudet kaksivuotiset ja jäljelle jääneet kaksi yksivuotista alkukouluseminaria pystyneet tyydyttämään maassamme itsenäisyyden ajan kasvavaa opettajatarvetta. Kirjoittaja arveli, ettei seurakuntien huonosti palkkaamiin kiertokoulunopettajan virkoihin ollut edes välttämätöntä pätevyitä kaksivuotisissa seminaareissa. ”Koulumiehen” mielestä olisi ollut tarpeen, että maassamme olisi ylläpidetty kunnollisia yksivuotisia alkukouluseminareja ainakin niin kauan aikaa, kunnes valtion turvin olisi saatu uusia ja parempia niiden tilalle. ”Koulumies” ennusti opettajapulaa ja varoitti

⁷⁶⁵ Tuhkasen vuonna 1890 perustamasta seminaarista ennätti kevääseen 1919 mennessä saada päästötodistuksen kaikkiaan 1305 henkilöä, joista naisia oli 1182 ja miehiä 123. Näistä runsaasta tuhannesta kiertokoulunopettajaksi valmistuneesta kuitenkin suhteellisen pieni osa antautui pysyvästi kiertokoulun palvelukseen, koska monet jatkoivat opintojaan ja valmistuivat kansakoulunopettajiksi. Jotkut löysivät leipäpuunsa muilta elämäniloilta. Osa valmistuneista kiertokoulunopettajista jäi pois töistä mentyään naimisiin. Joidenkin elämä päättyi jo nuorena. Tuhkasen seminaarin lukuvuonna 1895–1896 käynyt Akseli Salokannel on todennut, että Hämeenlinnan kiertokouluseminaari oli monelle jonkinlainen valmistuslaitos laajempiin opintoihin. Esimerkiksi Salokanteleen kurssitovereina olleista kymmenestä miehestä seitsemän jatkoi opintojaan kansakouluseminareissa, yksi kauppaopistossa, yksi puusepän koulutuksen saanut ryhtyi yrittäjäksi ja yhden kohtalosta ei saatu tietoa. Myös Salokanteleen kanssa samalla kurssilla opiskelleista naisoppilaista monet jatkoivat opintojaan kansakoulunopettajiksi. Vain pieni osa naisistakin antautui kirkollisen kiertokoulun opettajan uralle. (Salokannel, A. 1964, 158-159); Syrjä, U. 1973, 94-96.

⁷⁶⁶ Hämeenlinnan Seminaari-Osakeyhtiö lopetettiin kylläkin vasta helmikuun 6. päivänä 1920 (HMA: HSa Bc: 1); Salo, A. 1947, 5, 22; Syrjä, U. 1973, 96.

⁷⁶⁷ AoL 1919, 3; AoL 1919, 9; Lukuvuonna 1921-1922 toimi vain 2 yksityistä kiertokoulunopettajaseminaaria. Ne olivat Helsingin ruotsinkielinen ja Kuortaneen seminaari. Niissä oli tuolloin yhteensä 14 opettajaa ja 82 oppilasta. (Suomen kansanopetuksen tilasto X 53. 1924, 15).

⁷⁶⁸ AkkL 1926, 24; Syrjä, U. 1973, 16.

viranomaisia seurauksista, joihin yksivuotisten seminaarien lakkauttaminen johdaisi.⁷⁶⁹

4.3.4 Vienan ja Aunuksen tarpeisiin Repolan seminaari

Autonomian ajalla perustettujen yksityisten alkukouluseminaarien joukkoon syntyi samana syksynä, jolloin Suistamolla avattiin valtion ylläpitämä kaksivuotinen alkukouluseminaari, uusi rajakarjalainen opinahjo, kun Itä-Karjalan toimituskunnan alaisuuteen perustettiin lokakuussa 1918 Itä-Karjalan alkukouluopettajaseminaari. Se oli alun pitäen ollut tarkoitettu sijoittaa jaakkimalaisen Johannes Solehmaisen johdolla Uhtualle, mutta kun suomalaiset vapaaehtoisjoukot olivat menettäneet Uhtuan, seminaarin paikka muutettiin Repolan kirkonkylään. Lokakuun 28. päivänä syksyllä 1918 Repolan yksivuotiseen alkukouluseminaariin kirjoitautui 20 oppilasta, joista valmistettiin suomenkielisiä opettajia Vienan ja Aunuksen alkukouluihin.⁷⁷⁰ Syynä siihen, että Repolaan syntyi suomalainen seminaari, oli se, että Itä-Karjala oli muodostunut itsenäistyneessä Suomessa vaikeaksi kysymykseksi. Sisällissodan päivistä alkaen Itä-Karjalassa oli taisteltu ja sieltä oli tullut Suomelle avunpyyntöjä. Repolan kunta oli syksyllä 1918 ilmoittanut eronneensa Venäjältä, ja Suomi oli ottanut sen suojelukseensa.⁷⁷¹

Itä-Karjalan seminaarin synnyttyä suomalaisia alkukouluseminaareja oli toiminnassa syksyllä 1918 kaikkiaan seitsemän: ruotsinkieliset Helsingin ja Vaasan seminaarit sekä suomenkieliset Hämeenlinnan, Suistamon, Kuortaneen, Kotkan ja Repolan seminaarit. Viime mainitun seminaarin toiminta-aika jäi kuitenkin varsin lyhyeksi, koska Tarton rauhansopimuksen mukaisesti syksyllä 1920 Suomen oli luovuttava Itä-Karjalan haaveistaan ja luovutettava Repola ja Porajärvi venäläisille⁷⁷². Kun suomalaiset vetäytyivät Repolasta, seminaarin toiminta lopui. Karjalan liitto Pro Carelia järjesti vielä seminaarin lakattua suppeita kursseja jatkona seminaarin toiminnalle⁷⁷³.

⁷⁶⁹ ”Koulumies” 1919; AoL 1919, 23-24; Syrjä, U. 1973, 16.

⁷⁷⁰ Suonio, J. 1991, 5 ja 25.

⁷⁷¹ Juva, E. W. 1967, 216-217.

⁷⁷² Juva, E. W. 1967, 228-231.

⁷⁷³ Suonio, J. 1991, 5.

4.4 Länsi-Suomen alkukouluseminaari Hämeenlinnaan

4.4.1 Yksivuotisestako kaksivuotinen seminaari?

”Eilen vihittiin täällä mieliinpainuvin juhlallisuuksin tarkoitukseensa Suomen toinen ja Länsi-Suomen ensimmäinen alkukouluseminaari.” Näin hämeenlinnalainen Hämeen Sanomat kirjoitti tiistaina 26.8.1919 ja jatkoi lainaten seminaarin avajaisten juhlapuhujaa kouluneuvos Franssilaa: *”Alkukouluseminaarin avaimista saatetaan pitää vähäpätöisenä niiden suurtahtumien rinnalla, jotka kansamme viime aikoina on saanut kokea. Mutta sittenkin se panee alulle toiminnan sarjan, jonka vaikutus ulottuu vuosisatoihin.”*⁷⁷⁴

Se polku, joka johti valtion ylläpitämän seminaarin avajaisiin Hämeenlinnan kaupungissa ei ollut aivan yksioikoinen, vaikka kaupungissa oli toiminut jo vuodesta 1890 alkaen yksityinen alkukoulukouluseminaari. Avattiinko Hämeenlinnassa syksyllä 1919 todella uusi seminaari vai oliko kyseessä Tuhkasen yksityisen kierto- ja pikkukouluseminaarin omistajan vaihdos? Aikanaan kuului sellaisia väittämiä, että maamme hallitus olisi ottanut yksityisesti syntyneet alkukouluseminaarit haltuunsa ja muuttanut ne kaksivuotisiksi⁷⁷⁵. Miten asia oli todella Hämeenlinnan kohdalla, joka ei ollut silloin lainkaan seminaarikaupunkiehdokas, kun senaatti toukokuussa 1918 oli päättänyt perustaa Raja-Karjalaan alkukouluseminaarin ja samalla tehnyt periaatepäätöksen siitä, että toinen suomenkielinen seminaari olisi avattu Länsi-Suomessa. Senaatin tehdessä päätöstään kirkollis- ja opetusministerinä toimi Setälä, joka Salon mukaan ei olisi halunnut Länsi-Suomen seminaaria perustettavaksi Hämeeseen, vaan kotimaakuntaansa Satakuntaan.⁷⁷⁶

Länsi-Suomen alkukouluseminaaria ei kuitenkaan pystytty avaamaan vielä vuonna 1918, sillä sisällissotaa seurannut aika antoi viranomaisille *”paljon huolehtimista siitä, että oloissa päästiin selville tolille”*. Uuden seminaarin paikkaa⁷⁷⁷ oli harkittava ja sen huoneistokysymys ratkaistava. Eteläisestä Suomesta

⁷⁷⁴ Hämeen Sanomat 1919, 191.

⁷⁷⁵ Salo, A. 1947, 10.

⁷⁷⁶ Franssila, K. A. 1919; Salo, A. 1947, 10-11.

⁷⁷⁷ *Kun kouluhallituksen tietoon ei tullut sopivaa huoneistoa Satakunnasta, silloin se suuntaisi toiveensa Hämeeseen. Kouluneuvos K. A. Franssila lähetti Hämeenlinnan piirin kansakouluntarkastaja Aukusti Salolle kirjeen ja pyysi tätä Länsi-Suomeen avattavan seminaarin johtajaksi. Samalla Franssila pyysi Saloa etsimään tarkastuspiirinsä alueelta seminaarille suojia, joita Salo sitten etsi Hyvinkäältä. Etsinnät eivät tuottaneet tulosta. Silloin Salo esitti kouluhallitukselle v.*

ja Satakunnasta tiedusteltiin sellaisia huoneistoja, joissa seminaari olisi voinut aluksi toimia. Kiireisen aikataulun vuoksi ei oman seminaaritalon rakentamista voitu ajatella. Rahatilannekaan ei antanut myöten.⁷⁷⁸

Uuden alkukoulukouluseminaarin paikkakysymyksessä näyttää olleen lisäksi muutakin problematiikkaa kuin tilakysymykset. Ensimmäinen ongelma oli kysymys siitä, sijoitettiinko seminaari kaupunkiin vai maaseudulle. Toinen oli se, että Salon seminaarin kotipaikaksi esittämä Hämeenlinnan kaupunki oli varuskuntakaupunki⁷⁷⁹, joka ei kaikkien mielestä ollut sopiva paikkakunta naisseminaarina varten. Etenkin Soinisen tiedettiin epäilleen tätä näkökohtaa, mutta Salo oli vakuuttunut, että aloittavan seminaarin tuli sijaita kaupungissa eikä maaseudulla, jonne valtion ensimmäiseksi perustama alkukouluseminaaari oli sijoitettu. Salon mielestä kaupunki näytti seminaaripaikkana tarkoituksenmukaisemmalta kuin maaseutu, koska opiskelemaan tulevat ”neitoset” saivat opiskeluaikanaan tutustua kaupunkilaiselämään ja käydä museoissa. Kaupunkien tehtaat olivat Salon käsityksen mukaan opetuksen apukeinoina. Lisäksi kaupungeista löytyi harjoituskouluun riittävästi oppilaita, joista maaseudulla saattoi olla pulaa.⁷⁸⁰

Toisin kuin Salo ajattelivat jotkut muut seminaarihankkeeseen osallistuneet henkilöt, joiden mielestä maaseutu olisi Länsi-Suomen seminaarillekin ollut kaupunkia suotuisampi kotipaikka, vallankin kun eräillä maatiloilla oli suuria käyttämättömiä päärakennuksia tarjolla seminaarin tiloiksi. Eurajoen Lavian kar-

1918 valtiolle takavarikoitua venäläistä kansakoulua Hämeenlinnasta. Rakennus ei omistusoikeuksiensa vuoksi tullut kuitenkaan kysymykseen tähän tarkoitukseen. Seminaarin paikka jäi edelleen avoimeksi, ja niin Salo esitti ”hätäpäissään” Hämeenlinnasta Suomen kasarmien tyhjillä olleita tiloja seminaarin suojiksi, mutta tuloksetta. Tällöin Hämeenlinnan kaupunki lupasi lahjoittaa seminaarille tontin Kaurialan kaupunginosasta, mutta rakennusrahoja eikä aikaa talon rakentamiseen ollut. Salo laati silloin vetoimuksen: ”Ellei seminaaria nyt saada paikkakunnalle sijoitetuksi, niin voi hyvin helposti käydä siten, että toinen paikkakunta sen sieppaa aluksi ja ainiaaksi.” Varmentaakseen seminaarin sijoittamisen kaupunkiinsa Hämeenlinnan kaupunginvaltuusto päätti 24.4.1919 vuokrata kolmeksi vuodeksi Myllymäen kansakoulun seminaaritoiminnalle ja ns. Gaddin talon tilat harjoituskoululle. Tämän tarjouksen samoin kuin Hämeenlinnan kaupungin lahjoitustontin valtioneuvosto otti 16.6.1919 vastaan ja hyväksyi samalla Länsi-Suomen alkukouluseminaarin perustettavaksi Hämeenlinnaan. (Salo, A. 1947, 11-12).

⁷⁷⁸ Franssila, K. A. 1919; Salo, A. 1947, 10-11.

⁷⁷⁹ Lindströmin mukaan ensimmäisen kerran Hämeenlinna oli ollut esillä seminaaripaikkakunnaksi vuonna 1896, jolloin perustettavana oli yhdistetty kansakouluseminaaari, mutta kaupunki putosi kilvasta mm. siitä syystä, että se oli varuskuntakaupunkina sopimaton seminaarin kotipaikaksi. Toisenkin kerran Hämeenlinna oli hävinnyt kilvan seminaarista. Kun vuonna 1898 valmisteltiin uutta naisseminaarina, koulutoimen yllähallitus oli esittänyt sen sijoituspaikaksi Hämeenlinnan kaupunkia, joka sai kilpailijoikseen Lahden ja Heinolan. Viime mainittu kaupunki sai seminaarin, sillä sen valtteinä senaatin ja kenraalikuvernöörin mielestä olivat ”syrjäinen sijainti ja sosiaalinen miljöö”. (Lindström, A. 2001, 60 ja 62). Viime mainittu seikka merkinnee sitä, että varuskuntakaupunkina Hämeenlinnalla ei ollut sopivaa ”sosiaalista miljöötä” tarjota naisseminaarille.

⁷⁸⁰ Salo, A. 1919 c.

tanosta oli kuitenkin luovuttava siitä syystä, että oppilas- ja opettaja-asuntojen sekä harjoituskoulun oppilaiden saanti osoittautui siellä hankalaksi. Lopulta seminaari päätettiin perustaa Salon esittämään Hämeenlinnaan. ”*Se, että Hämeenlinnan kaupunki tuli Länsi-Suomen ensimmäisen alkukouluseminaarin toimintapaikaksi, ei siis ollut tulos syvällisestä periaatteellisesta harkinnasta. Käytännön pakko siihen vei*”. Näin kouluneuvos Franssila totesi seminaarin avajaispuheessaan Hämeenlinnassa syksyllä 1919.⁷⁸¹

Kouluneuvos Franssila itse kannatti Länsi-Suomen seminaaripaikkakunnaksi kaupunkia, sillä mikään tavallinen maalaiskylä ei parin kilometrin säteeltä pystynyt toimittamaan seminaarin harjoituskouluun 60–80 oppilasta eikä tarjoamaan asuntoja seminaarin viidelle opettajalle ja 60 oppilaalle. Kouluneuvos uumoili seminaarin kasvuakin, jolloin oppilaita harjoituskouluun ja asuntoja seminaarin oppilaille olisi pitänyt löytyä vielä huomattavasti enemmän. Kaupunkipaikkakunnan etuna Franssila piti lisäksi sitä, että kaupungeissa henkinen elämä pulpusti voimakkaana ja taloudellinen toiminta kävi taajemmassa tahdissa kuin maaseudulla, mistä oli etua tuleville opettajille, jotka saivat sivistystä myös liikkueensa kaupunkilaispiireissä ja ollessaan sen elämässä mukana. Vaikka kouluhallinnossa Hämeenlinnaa pidettiin pakonsanelemana sijoituspaikkana seminaarille, Franssila muisti seminaarin avajaispuheessaan ylistää Hämeenlinnan vanhaa kulttuuria, varallisuutta, hyviä liikenneyhteyksiä, kaunista ympäristöä ja virkeää henkistä elämää. Näitä kaikkia hän piti merkityksellisinä ja sopivina seminaaripaikkakunnalle ja ihmetteli, miksei varsinaisia kansakouluseminaareja ollut perustettu kyseiseen kaupunkiin. Pitkän avajaispuheensa päätteeksi Franssila totesi: ”*Hämeenlinna on säästetty länsi-Suomen ensimmäiselle alkukouluseminaarille. Viihtyköön se hyvin täällä!*”⁷⁸² Puhuja jätti mainitsematta, että Hämeenlinna varuskuntakaupunkina⁷⁸³ oli jo kaksi kertaa 1800-luvun lopulla menettänyt mahdollisuutensa seminaaripaikkakunnaksi, mutta vuonna 1919 ei ollut muita vaihtoehtoja tarjolla, ja siksi Hämeenlinnasta tuli viimein valtion ylläpitämän seminaarin kotikaupunki.

Asiakirjoista ei käy ilmi, oliko Länsi-Suomen seminaarin kotipaikkaa ratkaistaessa sillä seikalla lainkaan merkitystä, että kaupungissa oli toiminut jo lähes kolme vuosikymmentä yksityinen kiertokouluseminaari. Aukusti Salo kiisti asian. Hänen mielestään entinen oppilaitos ei ratkaisussa merkinnyt mitään. Hän moittikin niitä puheita, jotka levittivät tietoa, että valtio olisi ottanut yksityiset alkukouluseminaarit haltuunsa ja muuttanut ne kaksivuotisiksi. Tämänkaltaisia puheita hän piti asiaa tuntemattomien luuloina.⁷⁸⁴ Kuitenkin, kun valtion alkukouluseminaari avattiin syksyllä 1919 Hämeenlinnassa, Tuhkasen kiertokouluseminariin syksyllä 1918 otetut oppilaat siirrettiin suoraan uuden alkukouluseminaarin toiselle luokalle. Valtioneuvosto oli päättänyt tästä Hämeenlinnan alkukouluseminaarin perustamispäätöksen yhteydessä. Näin Hämeenlinnan alku-

⁷⁸¹ Franssila, K. A. 1919.

⁷⁸² Franssila, K. A. 1919.

⁷⁸³ Lindström, A. 2001, 59-63.

⁷⁸⁴ Salo, A. 1947, 10.

kouluseminaari saattoi aloittaa toimintansa heti täydellisenä⁷⁸⁵, yhdenkertaisena ja kaksiluokkaisena oppilaitoksena.⁷⁸⁶ Ehkä tämä kiertokouluseminaarin oppilaiden valmistaminen uudessa avatussa seminaarissa on johdattanut niihin luuloihin, että valtion seminaari olisi ollut jatkoa yksityiselle kiertokouluseminaarille Hämeenlinnassa.

Toinen Hämeenlinnan seminaariasiassa arveluja aiheuttanut seikka saattaisi löytyä kouluneuvos Franssilan alkukouluseminaarin avauspuheesta, jossa hän totesi: ”*Avattu valtion seminaari liittyi suoranaiseksi jatkoksi esiseminaarille*”⁷⁸⁷. Nämä sanat saattavat kirvoittaa monen kuulijan ja lukijan toteamaan samalla tavalla kuin Syväoja⁷⁸⁸: ”*J. H. Tuhkasen Hämeenlinnassa toiminut seminaari kehittyi myöhemmin alakansakouluseminaariksi.*” Franssilan pitämästä alkukouluseminaarin avauspuheesta kävi kuitenkin selvästi ilmi, ettei valtiohallinto katsonut yksityisen seminaarin tulleen valtion hallintaan, vaan entinen oppilaitos oli lakannut ennen, kuin uusi opinahjo aukesi.

Tuhkasen kiertokouluseminaarin merkitys Hämeenlinnan uudislaitokselle näyttää olleen se, minkä Salokannelkin muistelmissaan on maininnut: kiertokouluseminaari suoritti arvokkaan työn kansanopetuksen orastavalla vainiolla ja jätti perinnön Hämeenlinnan alakansakouluseminaarille, joka juonsi juurensa Tuhkasen alkukouluseminaarista⁷⁸⁹. Tällä lausunnolla Salokannel tarkoittanee maaperän muokkaamista opettajanvalmistusta varten Hämeessä sekä sitä henkistä sivistystä, jota Tuhkasen seminaari oli kylvänyt Hämeenlinnaan ja sen ympäristöön.

4.4.2 Opiskelu käynnistyi vuokratiloissa

Hämeenlinnan alkukouluseminaari pääsi aloittamaan ensimmäisen lukuvuotensa Aukusti Salon johdolla hieman viivästyneessä aikataulussa elokuun 25. päivänä 1919 Myllymäen kansakoulun tiloissa. Oppilaitoksen ei tarvinnut lähteä liikkeelle aivan tyhjästä, sillä toimintansa edelliskeväänä lopettanut Tuhkasen kiertokouluseminaari lahjoitti uudelle tulokkaalle kalustoa ja opetusvälineitä sekä auttoi uutta alkukouluseminaria alkuun. Kiertokouluseminaarin opettajista kaksi siirtyi uuteen oppilaitokseen, ja siksi uusi seminaari ei tarvinnut lisää kuin laulun opettajan ja toisen harjoituskoulun opettajan.⁷⁹⁰

⁷⁸⁵ Myös yhtä vuotta Hämeenlinnan alkukouluseminaria aiemmin aloittanut Karjalan seminaari Suistamolla samoin kuin Vaasan ruotsinkielinen seminaari olivat syksyllä 1919 täydellisiä kaksiluokkaisia seminaareja Hämeenlinnan seminaarin tavoin.

⁷⁸⁶ Salo, A. 1947, 22; Syrjä 1973, 96; Isosaari, J. 1981, 6.

⁷⁸⁷ Franssila, K. A. 1919.

⁷⁸⁸ Syväoja, H. 2004, 159.

⁷⁸⁹ Salokannel, A. 1964, 159.

⁷⁹⁰ Salo, A. 1947, 13.

Alkukouluseminaarin avajaisissa kouluneuvos Franssila jätti uudislaitoksen opettajille mittavan haasteen todetessaan, että oppilaitoksen menestys riippui siitä, minkä sisällön opettajat kykenivät sille antamaan. Franssila uskoikin, että Hämeenlinnan seminaarista muodostuisi hyvä ”*opettajain kasvatuslaitos*”, jonka jostakin opettajasta tai kaikista opettajista oli tuleva ”*cygnaeuksia*”, jo(i)ta alkukoululla ei vielä ollut ja jo(i)ta se kipeästi tarvitsi.⁷⁹¹ Tällaisen kouluhallinnon virkamiehen jättämän mittavan vaateen viitoittamina aloitettiin opettajanvalmistus Hämeenlinnan uudessa alkukouluseminaarissa.

Mikä sitten oli entisten yksi- ja uusien kaksivuotisten seminaarien periaatteellinen ero? Salo on selkeyttänyt eroa ja tähdentänyt, että yksityisten yksivuotisten alkukouluseminaarien ja valtion kaksivuotisten alkukouluseminaarien välinen ”*erotus merkitsi ratkaisevaa sekä pedagogista eli sisäistä että ulkonaista asemaa koskevaa kehitystä*”. Yksityisten ja valtion alkukouluseminaarien pääasiallinen ero oli Salon mukaan siinä, että yksityiset seminaarit kuuluivat olennaisesti kirkollisen opetuksen piiriin, kun taas jälkimmäiset olivat valtion johtamia ja kansakoululaitokseen kuuluvia ja ”*sen kasvatusperiaatteiden noudattavia sivistyslaitoksia*”. Nämä erot aiheuttivat Salon mukaan seminaarien kasvatusopillisen sisällyksen ja opetussuunnitelmien huomattavan erilaisuuden.⁷⁹²

Uuden alkukouluseminaarin opetussuunnitelma laadittiin kevään 1918 väliaikaisen järjestelysäännön mukaisesti (taulukot 7 ja 8). Lukuvuoden 1919–1920 tuntijako oli muuten vastaava kuin taulukossa 7 esitetty väliaikaisen järjestelysäännön mukainen tuntijako, mutta siihen oli lisätty kaikille oppilaille yksi viikkotunti yhteislaulua, joten oppilaiden viikko-ohjelma sisälsi ilman ylimääräisiä käsitöitä 37 tuntia opetusta ja ylimääräisten käsitöiden kanssa 40 tuntia. Väliaikaisen järjestelysäännön mukainen oppiaine ”*kasvatus- ja opetus- ynnä siveysoppi*” oli Hämeenlinnan suunnitelmassa muokattu kahdeksi eri osioksi, joita olivat ”*Sielutiede, siveys- ja kasvatusoppi*” neljän viikkotunnin opetuksena ja toinen osio oli kokelasluokan keväälle sijoitettu kahden tunnin jakso nimeltään ”*koulunpito-oppi ja kouluhygienia*”. Muutoin Hämeenlinnan seminaarin opetusohjelma vastasi täysin keväällä 1918 annettua lukusuunnitelmaa. Varsinaisten opetusainetuntien lisäksi opetusohjelmaan kuului vielä kullekin oppilaalle harjoitussoittoa viikon viitenä päivänä puoli tuntia ja yhtenä päivänä kokonainen tunti. Soittoharjoitusten lisäksi näytesoittoa oli puoli tuntia viikoittain.⁷⁹³

Ensimmäisessä opettajainkokouksessa hyväksyttiin seminaarin lukujärjestys, jonka mukaan kouluviikko oli kuusipäiväinen ja kunkin työpäivän tunnit alkoivat kello 8 aamulla ja päättyivät ruokataukoon kello 11. Tauon jälkeen oppitunnit jatkuivat kello 1 iltapäivällä ja niitä oli kolme. Keskiviikkoisin työpäivä päättyi yhteislauluharjoitukseen illalla kello 6.45.⁷⁹⁴

Uuden opetusohjelman mukaista opetusta pääsivät Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa nauttimaan ensimmäisinä ne 36 naista, jotka valittiin pääsyttökin-

⁷⁹¹ Franssila, K. A. 1919.

⁷⁹² Salo, A. 1947, 10.

⁷⁹³ HMA: HSA Ca: 1, ptk 17.10.1919.

⁷⁹⁴ HMA: HSA Ca: 1, ptk 20.8.1919.

nossa kansakoulun tai vastaavan oppimäärän suorittaneista 103 hakijasta koeoppilaisiksi. Toisen luokan opetusohjelmassa aloittivat Tuhkasen seminaarista keväällä 1919 siirretyt oppilaat, joiden lisäksi toisen luokan vapaiksi jääneille k uudelle paikalle otettiin kuusi uutta oppilasta, joiden valinnan vahvasti kouluhallitus.⁷⁹⁵ Seminaari sai varsin laajalta alueelta ensimmäiset oppilaansa, joiden kotipaikkojen esittely sujui luontevasti neljältä tuon ajan opettajakokelaalta riimitte- lynä näin:

*”Opinahjo on avattu,/ lukulaitos laitettuna/ Hämeenlinnan liepehille/ Myllymäen kunnahille./ Siihen karttui kassapäitä,/ paljon työntyi tyttäriä/ yli suuren Suomenniemen,/ pitkin maata matkusteli./ Toiset tullunna Turusta,/ mikä porhal- si Porista,/ tapsutteli Tampereelta,/ Vesilahdelta vaelsi,/ joku laitettu Lapista,/ heitetynä Heinolasta,/ vielä saatihin Savosta,/ Pohjanmaalta puotettiin,/ Hel- singistä heitettiin,/ Hämehestä häärättihin,/ mikä Lammilta laputti,/ Karjalasta kaapsutteli./ Nyt on piikaset pesässä,/ vallan tyttäret vasussa/ opettajain ohjak- sissa,/ pedagogien kainalossa.”*⁷⁹⁶

Eri suunnilta porhaltaneet ja tapsutelleet 36 neitoa kutsuttiin joulukuun 15. päivän opettajainkokouksessa vakinaisiksi oppilaisiksi⁷⁹⁷.

Omaa koulutaltoa Hämeenlinnan seminaarilla ei ollut, vaan se joutui toimi- maan vuokrahuoneistoissa. Ensimmäiset kolme lukuvuotta työtä tehtiin Mylly- mäen kansakoulussa, jolloin harjoituskoulun tilat olivat Gaddin talossa niin etäällä seminaarista, että kiirettä pitäen sinne ennätti juuri välitunnin aikana. Op- pilasasuntolaa Suistamon seminaarin tavoin ei järjestetty Hämeenlinnan semi- naariin.⁷⁹⁸ Vuokra-asuntoja kaupungista löytyi hyvin niin oppilaille kuin opetta- jillekin, joiden tehtäväksi tuli heti ensimmäisestä syksystä alkaen valvoa oppilai- den asunto-oloja. Opettajajakouksessa oppilaat jaettiin aakkosjärjestyksessä viiteen ryhmään, joista yksi ryhmä tuli kullekin opettajalle valvottavaksi. Ryh- miä vaihdettiin määräjain, joten jokaisen opettajan tuli nähdä jokaisen oppilaan asunto.⁷⁹⁹ Tällainen oppilaiden käytöksen huolellinen valvonta oppilasasunto- loissa oli mahdollisesti perua seminaarilaitoksemme alkuajoilta, jolloin niin Uno Cygnaeus kuin Jyväskylän seminaarin ensimmäiset opettajat kävivät ottamassa oppia sveitsiläisestä Wettingenin seminaarista, jossa opettajien tehtävä oli sään- nöllisesti tarkastaa oppilaidensa asunnot nähdäkseen, olivatko kaikki kotona ja tehtäviään suorittamassa.⁸⁰⁰

Hämeenlinnan uudessa seminaarissa oli työjärjestyksen ulkopuolistakin oh- jelmaa heti ensimmäisestä syksystä alkaen. Syyslukukauden aikana kaikille oppi- laille pidettiin jokaisen työpäivän päätteeksi iltapäivärukoukset ja lauantai- iltaisin kokoonnuttiin johtajan aloitteesta kello 5–6 neuvottelukokoukseen, johon opettajien johdolla osallistuivat opettajakokelaat eli toisen vuosiluokan oppilaat

⁷⁹⁵ HMA: HSA C:a 1, ptk 23.8.1919.

⁷⁹⁶ Kevätuulia 1, 1933, 66-67.

⁷⁹⁷ HMA: HSA Ca: 1, ptk 15.12.1919.

⁷⁹⁸ Salo, A. 1947, 13-14.

⁷⁹⁹ HMA: HSA Ca: 1, ptk 24.11.1919 § 5.

⁸⁰⁰ OL 1916, 19, 242-243.

ja jossa oli lyhyt alustus, jonka pohjalta keskusteltiin.⁸⁰¹ Arkisen aherruksen lomaan sisältyi myös juhlahetkiä, jotka nekin vaativat lisätyötä ja uurastusta. Avajaisjuhlien jälkeen seuraavaa juhlaa vietettiin seminaarissa ja sen harjoituskoulussa lokakuun 12. päivänä, jolloin oli Uno Cygnaeuksen syntymäpäivä. Lokakuista syntymäpäiväjuhlaa seurasivat joulu- ja Kalevalanpäiväjuhlat sekä tasavallan presidentin kunniaksi järjestetty juhla koristellussa koulussa 23.1.20.⁸⁰² Juhlilla oli oma kasvatuksellinen merkityksensä seminaariopinnoissa, ja juhlien järjestämisessä oppilaat harjaantuivat tulevaa opettajan tehtävää varten.

4.4.3 Salon johdolla uudistyy

Hämeenlinnan seminaarin opetuksen sisältöä ryhdyttiin kehittämään Salon johdolla heti toiminnan käynnistyttyä. Salo laati seminaarin opetusta varten ohjeet, jotka opettajakunta hyväksyi noudatettavakseen. Niitä oli viisi:

- 1) *Mahdollisuuksien mukaan abstraktiseen ajatustyöhön oppitunnista käytetään ainoastaan 20 minuuttia ja loput tunnista on viikotyötä, muistiinpanoja, kokeita tai piirtelyä yms.*
- 2) *Kuulusteluissa kysymykset tehtävä niin, että oppilaat joutuvat tekemään selkoa pidemmissä jaksoissa*
- 3) *Opetuksen yhteyteen on sovittava immanenttista kertausta, mikäli mahdollista*
- 4) *Oppitunneista on suurin osa käytettävä uuden esitykseen. Muistiinpanot joko sanellaan, mikäli tarve vaatii taikka milloin halutaan oppilaille jotain muistiin kirjoitettavaksi, opetus pysäytetään vähäksi aikaa niin, että oppilaat ehtivät tehdä muistiinpanoja.*
- 5) *Kaikessa opetuksessa tulee ammattiseikat asettaa etualalle ja vasta sen jälkeen ne asiat, jotka ovat oppilaiden omalle yksilölliselle kehitykselle välttämättömiä⁸⁰³*

Näissä ohjeissa heijastuvat koulutuksen ammattiopetusluonteen tähdentäminen ja pyrkimys oppilaskeskeisiin työtapoihin.

Opettajakunnalla oli runsaasti työsarkaa⁸⁰⁴ hoidettavanaan, muun muassa joka viikko tarkastettiin opettajakokouksissa harjoituskoulunkin opetusohjelma. Johtajan esityksestä harjoituskoulun opetukseen sisällytettiin havainnollisen ympäristöopetuksen soveltaminen. Kunkin opettajan oli omalta osaltaan tehtävä siihen ainekohtaiset suunnitelmat.⁸⁰⁵ Oppilaiden omatoimisuutta elvyttämään opettajakunta päätti hankkia heti seminaarin käynnistyttyä käsikirjaston, jossa oli

⁸⁰¹ HMA: HSA Ca: 1, ptk 20.9.1919 § 9-10 ja 12-13.

⁸⁰² HMA: HSA Ca: 1, ptk 20.8.1919, ptk 20.9.1919, ptk 5.12.1919, ptk 22.1.1920, ptk 9.2.1920.

⁸⁰³ HMA: HSA Ca: 1, ptk 20.9.1919 § 9.

⁸⁰⁴ Rankan työn rasittamina opettajat eivät voineet hoitaa lisäansiota tuottavia sivutoimia, ja siksi he kääntyivät taloudellisissa murheissaan kouluhallituksen puoleen, jotta se olisi myöntänyt heille lisäpalkkaa. Kallis aikakausi ja elämä kaupungissa söivät opettajille maksetuista palkoista kohtuuttoman loven, ja siksi opettajat olivat joutuneet taloudelliseen ahdinkoon. (HMA HSA Ca: 1, ptk 8.11.1919 § 3).

⁸⁰⁵ HMA: HSA Ca:1, ptk 1.10.1919 § 3 ja 4, ptk. 13.10.1919 § 6.

5–6 samaa kirjaa kunkin seminaarioppiaineen osalta. Tarkoitus oli, että opettajat oppitunneilla sitten viittasivat näihin teoksiin, joista oppilaat saattoivat hankkia lisätietoja opittavista asioista. Kirjojen lisäksi kirjastoon tilattiin aikakauslehtiä, joista on luettelo liitteessä 2.⁸⁰⁶

Ensimmäisen lukuvuoden kehittämisohjelmaan kuului myös opetusharjoittelun järjestäminen, ei vain omassa harjoittelukoulussa, vaan myös kaupungin yläkansakoulun tyttöluokassa, jossa oppilailla oli opetusharjoittelua yläkansakoulun käsitöissä, laulussa ja voimistelussa yhteensä 27 viikkotuntia.⁸⁰⁷ Opettajakokelaisten oli harjoitustunneistaan kirjoitettava opetusohjelmat, jotka he saattoivat joutua laatimaan uusiksi, jos opettajat näin määräisivät⁸⁰⁸.

Kevätlukukauden 1920 alussa seminaarin opettajakunta hyväksyi opetusharjoittelussa käytettäväksi ohjelman, jossa näkyi vielä Suomessa 1890-luvulta alkaen vallinnut herbartilainen katsomus: oppitunneilla opetus oli toteutettava psykologisesti oikealla tavalla. Kussakin oppiaineessa oli tärkeää etsiä sellaisia sisältöjä, joihin oppilaat saattoivat kohdistaa harrastuksensa. Tämä tehtävä edellytti oppilaiden kehitysvaiheiden tuntemusta. Herbartilaisuudessa kiinnitettiin paljon huomiota opetustapahtuman kulkuun, ja opetuksen kulkua taas ohjasi muodollisten asteiden teoria. Mikael Soinisen laatimana muodollisten asteiden kulku oli meillä Suomessa kolmivaiheinen: havainnollisuuden aste, käsitteellisyyden aste ja harjoituksen aste. Soinisen⁸⁰⁹ antamassa esimerkissä tuntisuunnitelmaan kuuluivat seuraavat vaiheet:

valmistus eli tehtävän ilmoitus ja valmistava keskustelu,
esitys eli uuden asian kuvailu ja
syventävä käsittely.

Nämä kolme vaihetta ovat havaittavissa Hämeenlinnan alkukouluseminaarin opetusharjoitteluohjeistosta, jonka opettajakunta vahvisti tammikuussa 1920 ja jota käytettiin ohjenuorana opetusharjoittelua toteutettaessa niin Hämeenlinnan seminaarin harjoituskoulussa kuin kaupungin kansakoulun tyttöluokassa. Opetusharjoittelua varten kokelaat jaettiin neljään ryhmään, joista jokainen ryhmä muodosti oman opettajakuntansa, joka valitsi keskuudestaan luokan esimiehen. Hyväksytyistä säännöistä huolimatta jo maaliskuussa 1920 opettajakunta totesi,

⁸⁰⁶ HMA: HSa Ca: 1, ptk 27.8.1919 § 2.

⁸⁰⁷ Opettajakunta tiedusteli kaupungilta, missä määrin sen kansakoulussa seminaarin opetusohjelman mukaista työsuunnitelmaa ja siihen liittyviä metodeja saattoi toteuttaa. Esimerkiksi laulun opetuksen metodiin kuului, että uusi laulu oli opetettava lapsille ilman ”soittokonetta”, jota oli käytettävä vain alkusävelen ottamiseen silloin, milloin opettajan oma sävelkorva ei ollut tarkka. Kansakoulun opettajien ei toivottu ”tarttuvan” opetukseen kokelaisten harjoitustunneilla, mutta läsnäolleen seminaarin opettajan oli käytävä avuksi, jos järjestyksenpito sitä vaati. Ilman tarkastettua opetusohjelmaa kokelas ei saanut mennä pitämään harjoitustuntia. (HMA: HSa Ca: 1, 20.1.1920 § 4 ja § 5, ptk. 25.2.1920 § 4).

⁸⁰⁸ HMA: HSa Ca: 1, ptk 25.2.1920 § 4.

⁸⁰⁹ Iisalo, T. 1991, 160-168.

että voimistelun ja laulun opetusharjoittelu kaupungin kansakoulussa⁸¹⁰ oli epäonnistunutta.⁸¹¹

Seminaarin oppilaiden kasvatuksellista ohjantaa varten laadittiin opettajakouksissa heti ensimmäisenä syksynä ohjeistus sekä sovittiin yhteisistä menettelytavoista, jotka koskivat oppilaiden käytöstä seminaarin sisäpuolella. Oppitunneilta poissaolojen syistä päätettiin vaatia ilmoitus johtajalle heti kun poissaolija saapui opetukseen takaisin. Opettajien velvollisuutena oli oppituntien väliajoilla huolehtia järjestyksestä ja hiljaisuudesta oppilaiden keskuudessa. Hyvällä säällä järjestäjiä lukuun ottamatta oppilaat velvoitettiin menemään ulos, ellei pakkasta ollut enempää kuin kahdeksan astetta. Oppilaiden oli poistuttava luokasta mahdollisemman nopeasti välitunnille, joka oli käytettävä virkistykseen, ei läksyjen tekoon. Tätä sääntöä opettajien oli valvottava tarkasti. Opetusharjoitteluun osallistuville oli lisäksi omat sääntönsä. Niissä määrättiin kokelasluokan oppilaat ennen oppitunnin alkua saapumaan harjoituskoulun luokkaan, jota he eivät lasten oppitunnin aikana saaneet vaihtaa. Jokaisen harjoituskoulussa kuunnelleen oli merkittävä nimensä kuuntelupäiväkirjaan. Kuuntelijoiden oli tehtävä oppitunneista muistiinpanoja, jotka oli jätettävä johtajan tarkastettaviksi. Myös lukusalia varten opettajakunta laati järjestyssäännöt. Sääntöjä laadittiin oppilaille myös seminaarin ulkopuolelle. Niihin kuului muun muassa se, että oppilaat olivat velvolliset ilmoittamaan seminaarin johtajalle kaikkiin muihin yleisiin huvitilaisuuksiin paitsi konsertteihin ja ”*eläviin kuviin*” menostaan. Kaikki julkiset huvitilaisuudet illalla kello 10 jälkeen olivat seminaarin oppilailta kielletyt.⁸¹² Tuon ajan seminaarioppilas olikin varsin tiukasti opettajankunnan kontrollin alaisena, eikä sääntöjen laadinnassa kuultu oppilaiden ajatuksia eikä toiveita, vaan opettajakunnan päätökset saneltiin oppilaille tarkoin noudatettaviksi.

Opetusharjoittelun pulmia lukuun ottamatta työ Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa alkoi sujua suunnitelmien mukaan kunnes kevätlukukaudella 1920 epidemiat vaikeuttivat koko seminaarin toimintaa⁸¹³. Kevättä kohden päästiin

⁸¹⁰ HMA: HSa Ca:1, ptk 15.1.1920; Tämä ongelma näiversi seminaarin toimintaa vielä vuosien ajan. Seuraavana syksynä opettajakunta oli valmis toteamaan, ettei yläkansakoulun voimistelun, käsitöiden ja laulun harjoittelu tuottanut toivottuja tuloksia kaupungin koulussa, ja pitikin parempana, että harjoittelu olisi tapahtunut kokelaiden omassa keskuudessa. Ongelmaa pohdittiin jälleen tammikuussa 1922 tarkastaja Suhosen kanssa yhdessä, sillä kaupungin kansakoulua ei katsottu edulliseksi harjoittelupaikaksi, koska siellä ei ollut kiinteää opetusohjelmaa. Kevään 1922 aikana kokeiltiin jo sitä, että kokelaat pitivät toisilleen yläkansakoulun laulun, voimistelun ja käsityön oppitunteja. Tämä kokeilu koettiin myönteisemmäksi kuin harjoittelu kaupungin kansakoulussa. Kokeilun tulokset jopa voittivat odotukset. Suhosen kanssa käytyä neuvonpitoa on selostettu pöytäkirjassa ensimmäisen neuvottelun osalta 11 sivua ja toisen neuvottelun osalta 9 sivua. (HMA: HSa Ca: 2, ptk 21.11.21, ptk 27.1.22 ja ptk 8.6.22).

⁸¹¹ HMA: HSa Ca: 1, 14.1.1920 § 2, ptk 23.3.1920 § 7.

⁸¹² HMA: HSa Ca: 1, ptk 20.9.1919, ptk 22.10.1919; HMA: HSa Ca: 2, ptk 21.11.1921, ptk 15.11.1924.

⁸¹³ Puhjenneen espanjantaudin leviämisen ehkäisemiseksi oli ensimmäisen luokan työt keskeytettävä viikoksi tammikuussa. Myös harjoituskoulun oppilaat sairastuivat sankoin joukoin.

kuitenkin jatkamaan täysipainoisesti työtä seminaarissa. Toukokuussa jo tehtiin opettajien ja oppilaiden yhteinen retki pääkaupunkiin, ja kesäkuussa valmistuivat ensimmäiset kaksivuotisen koulutuksen saaneet opettajat, joiden tiedot ja taidot arvosteltiin asteikolla 1–10.⁸¹⁴

4.4.4 Oppilasjoukko kaksinkertaiseksi

Aukusti Salon mielestä alkukouluseminaareista oli itsenäisyyden ajan alkuun mennessä tullut ”oikeaan suuntaan kulkeva muoto, ammattikoulu, jollainen sen pitikin olla sen sijaan että se ennen oli enemmän yleissivistyksestä huolehtiva opisto”⁸¹⁵. Tällaista ammattikoulua Salo itse pääsi opettajakuntansa kanssa kehittämään ja toteuttamaan, ja jo 1920-luvun alkuvuosina Hämeenlinnan alkukouluseminaari löysi oman linjansa opetus- ja kasvatustehtävässä.

Alakansakoulunopettajien valmistuslaitokseen, jolla nimellä⁸¹⁶ johtaja Salo mielellään seminaariaan kutsui, pyrki sen toiseksi toimintakaudeksi 112 naista, joista pääsyttökintoon kutsuttiin 96. Pääsykokeet olivat kolmipäiväiset, ja ne järjestettiin 18.–20.8.1920. Niihin osallistui 74 henkilöä. Ensimmäisenä iltana ilmoittautumisen jälkeen pyrkijöiden tehtävänä oli kirjoittaa aine. Seuraavana aamuna oli kolmituntinen laskennon koe, ja tauon jälkeen iltapäivällä tentattiin oppilailta äidinkielen, uskonnon, piirustuksen, laulun, maantiedon ja luonnontiedon osaamiset. Tietojen ja taitojen tenttaus jatkui vielä 20. päivän aamulla. Saman päivän iltana kello 4 pyrkijöille julistettiin juhlasalissa pääsykokeitten tulokset. Ne, joiden nimiä ei mainittu, pakkasivat matkatavaransa ja poistuivat.

Tammikuun lopussa yli puolet lapsista oli poissa koulusta, jolloin sielläkin koulutyö oli keskeytettävä. (HMA: HSa Ca:1, ptk 26.1.1920 ja ptk 30.1.1920).

⁸¹⁴ HMA: HSa Ca:1, ptk 17.3.1920; Hämeenlinnan alkukouluseminaarin kertomus lv. 1919-1920; Arvosanat 1-4 olivat heikkoja, arvosanat 5-6 välttäviä, 7-8 tyydyttäviä ja 9-10 hyviä. (HMA: HSa Ca:1, ptk 17.3.1920).

⁸¹⁵ Salo, A. 1919 b.

⁸¹⁶ Opettajakunnalla oli monia huolenaiheita, kuten se, miten kentällä alakansakoulunopettajien virat täytettiin ja mitä nimeä alkukouluseminaarista käytettiin: johtokunnat kun rinnastivat yksivuotisen ja kaksivuotisen valmistuksen saaneet alkukoulunopettajat viranhaussa. Epäselvyyttä tuotti se, että valtion kaksivuotisten seminaarien nimenä käytettiin ”alkukouluseminaria”. Tätä nimeä Hämeenlinnan seminaarin opettajakunta ei pitänyt käyttökelpoisena, vaan ehdotti jo maaliskuussa 1921 kouluhallitukselle nimenmuutosta seminaarilleen. Seminaarin nimi olisi pitänyt muuttaa ”alakansakouluseminaariksi”, koska nimikysymys aiheutti väärinkäsityksiä etenkin Hämeenlinnassa, jossa aiemmin oli toiminut yksivuotinen kiertokouluseminaari. Paikallinen väestö luuli vielä 1920-luvulla, että kyseessä oli sama kiertokouluseminaari, joka oli toiminut kaupungissa vuodesta 1890 alkaen. Nimikysymys tuotti hallaa etenkin harjoituskoulun toiminnalle. Toisenkin toiveen opettajakunta jätti kouluhallitukselle: pyydettiin saada kokoon kaikki alkukouluseminaarien opettajat. Huolena oli sekin, että johtokunnat valitsivat yläkansakoulunopettajia alakansakoulun virkoihin, ja nämä valitut opettajat pitivät saamaansa virkaa vain hätäratkaisuna työllistyäkseen. Alakansakoulun nämä yläkansakoulunopettajat jättivät heti, kun saivat viran yläkansakoulusta. Alituisista opettajavaihdoksista kärsi koko alakansakoulu. (HMA: HSa Ca: 1 ja Ca: 2, ptk 21.3.1921).

Sisäänpäässeet 36 koeoppilasta⁸¹⁷ kokoontuivat aloittamaan opintojaan vielä illalla kello 8. Lääkärintarkastusta ei liene ollut näiden pääsykokeiden yhteydessä, koska siitä ei ole mainintaa pöytäkirjoissa.⁸¹⁸

Vaikka pääsykokeissa tutkittiin oppilaiksi pyrkivien tiedot ja taidot monipuolisesti, tutkinnoissa ei tarkistettu hakijoiden ”*soitannollisia taipumuksia*”, ei liikunnan eikä käsityön taitoja. Näitä ei tarkistettu Suistamonkaan seminaariin pyrkiviltä. Alkukouluseminaarien oppilaista valmistettiin kuitenkin myös yläkansakoulun laulun, voimistelun ja käsitöiden opettajia, joten voisi olettaa, että myös pyrkijöiden liikunnan, soiton ja käsityön taidot olisivat tulleet tutkituiksi sisäänpääsykokeissa.

Hämeenlinnan seminaarissa toinen lukuvuosi sujui ensimmäisen lukuvuoden viitoittamaa uraa. Kolmanneksi lukuvuodeksi syksyllä 1921 otettiin 165 pyrkineen joukosta pääsykokeissa jälleen uusi 36 oppilaan koeoppilasryhmä⁸¹⁹. Nämä oppilaat tulivat varsin eri puolilta Suomea: itäisimmät Antreasta ja Sakkolasta, läntisimmät Eurajoelta, pohjoisimmat Oulujoelta. Myös Turun saaristosta ja pääkaupungista oli oppilaita, mutta Hämeen läänistä ainoastaan viisi. Syksystä 1921 alkaen opettajakunta sai pysyvän jäsenistön, kun laulun ja soiton opettajaksi siirtyi Suistamon seminaarista Juho Nestori Lahtinen. Johtaja Salon lisäksi muita opettajia olivat Siiri Lämpen, Suoma Heinonen ja Bertta Vällä.⁸²⁰

Lukuvuoden 1923–1924 alusta Hämeenlinnan alkukouluseminaari laajeni ”*osittain kahdenkertaiseksi*” alkukouluseminaariksi, ja sen jälkeen seminaarissa toimi kaksi ensimmäistä ja yksi toinen luokka. Syksyllä 1923 ensimmäisillä luokilla opiskeli 347 hakijan joukosta valitut 72 koeoppilasta. Seuraavan lukuvuoden alusta laajentuminen täydentyi, ja sen jälkeen seminaarissa oli neljä luokkaa. Harjoituskoulukin muuttui ”*kaksinkertaiseksi*”. Samalla, kun oppilasmäärä kasvoi, lisättiin opettajia. Seminaari sai tällöin voimistelunopettajaksi Martta Vuorenkosken Tornion alkukouluseminaarista ja soitonopettajaksi Kaarlo Oskari Metsolan.⁸²¹

Alkukouluseminaareille laadittu kevään 1918 väliaikaisen järjestelysäännön mukainen opetussuunnitelma oli Salon mielestä yleisluontoinen. Siksi Hämeenlinnan seminaarissa suunnittelu toteutettiin siten, että jokainen opettaja laati vas-

⁸¹⁷ *Oppilaiksi otetuista puolet aloitti opiskelunsa pelkän yläkansakoulukurssin pohjalta. Viisi valituista oli käynyt kansanopiston, neljä suorittanut jatkokurssit ja neljällä oli takanaan esiseminaari tai kiertokoulunopettajain valmistuskurssi. Oppikoulua käyneitä joukossa oli kolme. Kasvitarha- ja talouskoulua oli käynyt yksi, samoin käsityökoulua yksi. Kotiopintoja oli harrastanut yksi sisään otetuista oppilaista (Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1920-1921).*

⁸¹⁸ *HMA: HSa Ca:1, ptk 18.8.20 § 1; Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1920-1921.*

⁸¹⁹ *Oppilaat näyttivät terveiltä, vaikka edelliskeväänä oli ollut heikko ravintotilanne. Tosin heikkonäköisiä oppilaita löytyi joukosta. (HMA: HSa Ca: 2, ptk 20.8.1921).*

⁸²⁰ *HMA: HSa Ca: 2, ptk 20.8.921; Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomukset lv. 1921-1922 ja 1922-1923.*

⁸²¹ *Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1923-1924; Salo, A. 1947, 23.*

tuuaineestaan tarkat joka kuukautta koskevat oppiennätykset, jotka käsiteltiin opettajakunnan kokouksissa. Tällöin pohdittiin myös opetusmenetelmiä ja oppikirjojen valintaa koskevat asiat. Seminaarin alkuvuosina oppikirjat olivat pulmallinen kysymys, koska alakansakouluseminaarien tarpeita varten ei ollut juurikaan sopivia teoksia saatavana. Ensimmäisenä lukuvuonna jouduttiinkin käyttämään yläkansakouluseminaarien mallien mukaan sielunopin oppikirjana Larssonin yleispsykologista ”Psykologia”-kirjaa. Seuraavina vuosina opiskeltiin Boxströmin ”Kasvatusopillista sieluoppia”, joka Salon mielestä oli ”*kasvatuspsykologiaa, vaikkakin tendenssiltään yksipuolista*”. Vaikeimpana oppikirjapulanana Salo piti kasvatusopillisten oppikirjojen puutetta, ja siksi opetuksessa oli turvauduttava oppilaiden tekemiin muistiinpanoihin.⁸²²

Oppitunneilla muistiinpanovihkot otettiin esiin heti tunnin alussa, ja ne olivat pulpeteilla käännettyinä vanhan läksyn kuulustelun ajan. Uuden opetuksen alkaessa oppilaat käänsivät vihkonsa ja merkitsivät niihin muistiin opettajan uuden asian valmistuksen. Koska muistiinpanot veivät kohtuuttomasti aikaa, Salo laati kasvatusopillisen sielutieteen oppikirjan, jonka nimeksi tuli ”Kasvatusopillisen sielutieteen pääpiirteet: oppikirja opettajavalmistuskaitoksia varten”. Se ilmestyi vuonna 1924, ja se otettiin kouluhallituksen luvalla Hämeenlinnan seminaarissa käyttöön samana syksynä. Jo tätä teosta ennen Salo oli kirjoittanut opettajien oppaiksi neljä kirjaa: ”Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden lukemisen opetus: Alkeiden opetus” (1919), ”Alakansakoulun opetussuunnitelma” (1921) sekä ”Ensimmäisen kouluvuoden laskennon opetus” (osa I 1921) ja ”Ensimmäisen kouluvuoden laskennon opetus. Opettajan opas” (osa II 1923). Pian näiden jälkeen Salolta ilmestyi vielä ”Alakansakoulun opetusoppi I: Yleiset opetusopilliset suuntaviivat” (1926).⁸²³

Oppilaiden ”*ruumiillis-sielullisen*” kehityksen rinnakkaisuuden vuoksi Hämeenlinnan seminaarissa opetettiin alkuvuosina kasvatusopin kurssin yhteydessä myös kouluhygieniää, jossa kiinnitettiin erityisesti huomiota lasten anatomiaan ja fysiologiseen kehitykseen. Ensimmäistä työvuotta lukuun ottamatta seminaarissa annettiin alakansakoulun opetussuunnitelman käsittelylle opetuksessa merkittävä sija. Kehittelyn alla oli myös metodioppi. Koska väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa opetussuunnitelmassa ei ollut lainkaan sijaa historialle, sen paremmin kuin kasvatuksen historiallekaan, Hämeenlinnassa tätä pulaa poistettiin alusta alkaen sisällyttämällä kasvatusopin kurssiin tuoreinta kasvatuksen historiaa.⁸²⁴

Äidinkielen opetuksessa kiinnitettiin seminaarissa alusta pitäen erityistä huomiota fonetiikan tuntemisen tarpeellisuuteen alakansakoulun opetuksessa. Sen sijaan jäi alkuaikoina unohduksiin lasten kirjallisuuteen perehtyminen, koska seminaarissa paneuduttiin kaunokirjallisuuden ja Kalevalan opetukseen. Sen jälkeen kun havaittiin, että lapsentajuiset ja havainnollistetut sadut ja kertomukset

⁸²² Salo, A. 1947, 39-40.

⁸²³ HMA: HSA Ca: 2, ptk 24.10.1924; Salo, A. 1947, 39-40; Salosmaa, O. & K. 1947; Salo, A. 1947, 39-40; Raatikainen, T. 1993 a, 101-105.

⁸²⁴ Salo, A. 1947, 39-40.

olivat tarpeellisia, opetusohjelmaan lisättiin syksystä 1921 sadut ja kertomukset sekä niiden esittämisharjoitukset. Myös käsitöiden mallitöissä huomattiin pian korjaamisen sijaan. Käsityöopetuskomitean alakansakouluseminaareille ehdotetut työt oli suunnattu yksinomaan tytöille, minkä vuoksi seminaarin opetusohjelmaan esitettiin ja saatiinkin alakansakoulupojille sopivia töitä.⁸²⁵

Kaikkien oppiaineiden opetuksessa pantiin suurta painoa havainnollisuudelle, ja luokkataulua käytettiin ahkerasti. Tämä tuli ilmi tarkastuksissa. Kiitosta seminaari saikin luokkataulun ahkerasta käytöstä. Kouluhallituksen tarkastaja tohtori K. A. Franssila piti liitutaulua kaikkein parhaimpana havaintovälineenä. Seminaarin opetusmetoditkin saivat tarkastajalta tunnustusta, ja oppilaita kiitettiin omatoimiksi ja esiintymistaitoisiksi, mikä näkyi etenkin läksyn kuulustelun yhteydessä. Opettajat saivat tarkastuksissa kiitosta uuden asian opetuksesta, jossa opettavat asiat saatiin syvennelyiksi. Erityisesti uskonnon opetus nousi tarkastajan kiitoksen kohteeksi, sen opetuksessa kun syventely toteutettiin laulamalla jokin hengellinen laulu. Tarkastaja Franssila oli Hämeenlinnan alkukouluseminaria tarkastaessaan hyvin tyytyväinen kaikilta osin saamiinsa vaikutelmiin.⁸²⁶

Seminaarin kirjastoa kehitettiin ja kirjavarastoa kartutettiin jatkuvasti. Sanoma-, aikakausi- ja ammattilehtiä tilattiin kirjastoon vuosittain parikymmentä, vuonna 1921 lehtiä tuli jopa 26 (liite 2). Lokakuussa 1921 käsikirjastossa oli 300 nidettä ja lainakirjastossa 1000 teosta. Joulukuussa 1926 kirjaston niteiden luku oli liki kaksinkertainen syksyyn 1921 verrattuna, yhteensä 2047, josta käsikirjaston osuus 541. Kirjojen saatavuudesta huolimatta opettajakunnan alituisena huolenä oli se, miten oppilaat saatiin totutetuiksi niiden käyttäjiksi. Käsikirjaston käytön tehostamiseen pyrittiin sillä, että oppilaita neuvottiin etsimään opettavaan asiaan liittyvää lisätietoa, jota kukin tiedon löytäjä sai esitellä luokan edessä seuraavalla tunnilla 2–3 minuuttia.⁸²⁷ Vuosittaisissa seminaarin tarkastuksissa kirjaston merkitys näkyi, kun tarkastaja kiitteli oppilaiden omatoimisia töitä ja omintakeisia esityksiä.⁸²⁸

Jo 1920-luvun alussa Hämeenlinnan alkukouluseminaari vakiinnutti toimintansa, johon oppilaitos itse samoin kuin kouluhallitus olivat tyytyväisiä. Kehitettävää ja huolenaiheita kuitenkin riitti. Opettajakuntaa huolestutti etenkin alkukouluseminari oppilaiden lyhyt opintoaika. Katsottiin, etteivät oppilaat kahdessa vuodessa ehtineet sulattaa sitä, mitä heihin oli ahdettava. Oppilaiden näh-

⁸²⁵ Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1921-1922; Salo, A. 1947, 39-40.

⁸²⁶ Lokakuun 1921 tarkastuksessa samoin kuin 4 vuotta myöhemmin 12-sivuisessa tarkastuskertomuksessaan Franssila antoi varsin kiitettävät lausunnot seminaarille kiittäen opettajakuntaa hyvän yleisvaikutelman ja sivistyneen käytöksen luomisesta. Oppilaiden käytös oli hänen mukaansa hioutunutta ja se teki sivistyneen vaikutuksen tarkastajaan. Oppilaiden asunto-olot olivat järjestyksessä ja oppilaitoksessa vallitsi varma ja täsmällinen järjestys. Oppilaat viettivät välitunnit ulkona. Oppitunnit aloitettiin ja päätettiin ”lyönnilleen”. Seminaarissa toimiva koulutarvikekauppakin sai kiitokset. (HMA: HSA Ca:2, ptk 31.10.1921 ja ptk 12.10.1925).

⁸²⁷ HMA: HSA Ca:1, ptk 20.9.1919; HMA: HSA Ca: 2, ptk 24.10.1924; Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1926-1927.

⁸²⁸ HMA: HSA Ca:2, ptk 31.10.1921 ja ptk 12.10.1925.

tiin rasittuvan liikaa, varsinkin toisen luokan keväällä. Siveellinen kasvatukseen vaati opettajakunnan mielestä pidempää kuin kahden vuoden silmälläpitoa. Yläkansakoulun aineissa kaksi opintovuotta ei ollut riittävän pitkä opiskeluaika. Näistä syistä opettajakunta antoi kouluhallitukselle tyytyväisin mielin lausunnon vuoden 1922 Seminaarikomitean mietinnöstä, joka esitti, että alakansakouluseminaareissa kokeilaiden oli saatava harjoitusta kokonainen lukuvuosi ja alkukoulunopettajien seminaariopinnot laajennettava kolmivuotisiksi⁸²⁹. Lausunnossaan seminaarin opettajat pitivät juuri oppiajan pidentämistä tärkeimpänä uudistus-toimenpiteenä niistä ehdotuksista, joita Seminaarikomitea esitti. Myös vieraan kielen ottamista opetusohjelmaan opettajakunta tähdensi. Koska omakielinen kirjallisuus oli niukkaa, jonkin kulttuurikielen taitaminen koitui opettajakunnan mielestä opettajan ammatille siunaukseksi. Myös Ruotsin kolmiluokkaisten alkukouluseminaarien yhteydessä toimineen yläkansakoululuokan kaltaisen luokan perustamista seminaarin harjoituskouluun opettajakunta piti Suomessakin tarpeellisena.⁸³⁰

⁸²⁹ *Seminaarikomitean mietintö 1922. 1922, 47.*

⁸³⁰ *HMA: HSA Ca: 2, ptk 27.4.1923.*

V UUDISTUVA VALMISTUS VUOSINA 1921–1926

5.1 Oppivelvollisuus voimaan vuonna 1921

Itsenäistyneen Suomen lakiuudistusten joukkoon sisältyi myös oppivelvollisuuslakiesitys, jota Mikael Soinisen johdolla oli valmisteltu heti maaliskuun 1917 vallankumouksesta alkaen ja joka oli ollut esillä jo vuoden 1917 valtiopäivillä. Kun syksyllä 1918 sisällissodan syitä puntaroiitiin, esille tuli koulutuksen osuus: koulun tehtäväksi nähtiin maassamme sellaisen kansalaiskasvatuksen antaminen, etteivät koetut katastrofit uusiutuisi. Kärjistyneessä tilanteessa oli valittava koulutuksen kehittämisen painopisteet, ja kansakoululle asetettiin tuolloin monenlaisia odotuksia. Kansalaiskasvatuksen merkitystä korostettiin. Marraskuussa 1918 Paasikiven senaatti antoi esityksen laiksi oppivelvollisuudesta, jonka toteutusperiaatteet olivat olleet jo vuoden 1910 lakiesityksessä.⁸³¹

Itsenäisen Suomen alkuaikojen poliittinen tilanne kuvastui senaatin lakiesityksessä. Hallitus perusteli oppivelvollisuuden tärkeyttä juuri itsenäisyytensä saavuttaneelle kansalle ja muistutti olemassa olleen kansansivistyksen muodostaneen suojan yhteiskunnallisia järkytyksiä vastaan. Eduskunta ei kuitenkaan vuoden 1918 valtiopäivillä ennättänyt käsitellä asiaa, ja niin hallitus antoi jälleen vuoden 1919 valtiopäiville uuden esityksen, jossa oppivelvollisuutta perusteltiin sillä syyllä, että vuosina 1916–1917 vain 64,3 % kansakouluikäisistä lapsista kävi koulua ja näistäkin 5 % keskeytti koulunkäyntinsä. Vuoden 1918 lakiesitykseen nähden uutta oli se, että jatkokoulu esitettiin kaksivuotiseksi ja se ulotettiin koskeväksi myös maaseudun lapsia. Eduskunnassa kaikki kansanedustajat⁸³²

⁸³¹ Soikkanen, H. 1966, 530; Lindström, A. 2001, 80-81; Kuikka, M. T. 2003; Arola, P. 2003, 136-137.

⁸³² Takalan mukaan oppivelvollisuuslain eduskuntakäsittelyssä sosiaalidemokraatit näkivät asian jokseenkin samoin kuin olivat nähneet sen lain käsittelyssä vuosien 1907-1910 valtiopäivillä ja pitivät oppivelvollisuutta merkittävänä työväenliikkeen toiminnan edellyttämien kvalifika-

olivat periaatteessa yhtä mieltä oppivelvollisuuden välttämättömyydestä, mutta yksityiskohdissa esiintyi merkittäviä erimielisyyksiä. Lopulliseen käsittelyyn oppivelvollisuuslaki ehti vasta vuoden 1920 valtiopäiville.⁸³³

Marraskuun 23. päivänä 1920 eduskunnan iltaiästunnon äänestettiin oppivelvollisuuslaista. Oppivelvollisuutta ajaneet kansanedustajat olivat saaneet yllöteen. Puheenvuoroja ei enää käytetty. Äänin 55–111 tuli hylätyksi ehdotus oppivelvollisuuslain lepäämään jättämisestä. Kansakoululaitoksen kustannuslaille kävi samoin. Äänin 49–119 hylättiin lain lepäämään jättämistä koskenut ehdotus. Molemmat lait tulivat hyväksytyiksi siinä muodossa, kuin ne toisessa käsittelyssä oli hyväksytty. Suomi sai oppivelvollisuuslain.⁸³⁴ Aikaa aloitteesta päätöksen tekoon oli kulunut peräti 30 vuotta – olihan Mikael Soininen käsitellyt oppivelvollisuuskysymystä kirjoituksissaan Valvojassa jo vuosina 1892–1893, jota ennen kysymys oppivelvollisuudesta oli ollut esillä vuonna 1891, jolloin E. G. Palmén ja J. R. Danielsson olivat tehneet anomuksen oppivelvollisuuden toteuttamisesta⁸³⁵. Pitkä lain odottaminen oli johtanut siihen, että Suomi oli viimeisiä eurooppalaisia maita, joissa ei ollut pakollista oppivelvollisuutta. Soinisen kertoman mukaan vain Belgiassa ja Venäjällä sekä eräissä Venäjästä irtaantuneissa maissa oppivelvollisuus oli toteuttamatta vuonna 1920.⁸³⁶

Ennen kuin marraskuussa 1920 hyväksytty oppivelvollisuuslaki vahvistettiin 15. päivänä huhtikuuta 1921, maan hallitus oli ennättänyt vaihtua. Vahvistetun lain mukaan oppivelvollisiksi tulivat 7–13-vuotiaat Suomen kansalaisten lapset niin maalla kuin kaupungeissa. Vapautettuja olivat vain ne niiden kuntien, joiden

tioiden muodostumisessa. Sosiaalidemokraattinen puolue esitti kantanaan vuoden 1919 valtiopäiville, ettei oppilaiden vuotuinen koulunkäyntiaika saanut olla maaseudun lapsilla sen lyhyempi kuin kaupunkilapsilla. Vaatimuksensa toteuttamista sosiaalidemokraatit kylläkin epäilivät silloisissa oloissa. Porvarilliset puolueet taas perustelivat oppivelvollisuutta poliittisten kvaalifikaatioiden kannalta ja sillä, että pitkän ajan kuluessa koulunkäynti olisi saanut aikaan työn tuottavuuden nousun. Porvarillisissa puolueissa oli myös vastustusta oppivelvollisuutta kohtaan. Maalaisliittolaiset olisivat lyhentäneet kouluvuotta huomattavasti, jotteivät valtion ja kuntien menot olisi kohtuuttomasti kasvaneet eikä maataloutta harjoittaville perheille olisi aiheutunut lasten koulussa käynnistä kohtuuttomia ansionmenetyksiä. Eduskuntakäsittelyssä tuli esiin myös ajatus oppivelvollisuuslain hylkäämisestä, jotta olisi saatu uusi esitys, joka olisi säästänyt kustannuksia. Myös lain lepäämään jättämistä esitettiin, mutta se esitys hävisi äänestyksessä. (Takala, T. 1983, 156-158); Arola on väitöskirjassaan tarkastellut laajasti oppivelvollisuuslain säätöprosessia (Arola, P. 2003, 132-173).

⁸³³ Soikkanen, H. 1966, 530; Lindström, A. 2001, 81-84; Syväoja, H. 2004, 55; Arola, P. 2003, 166-167.

⁸³⁴ Arola, P. 2003, 151-167.

⁸³⁵ Soinisen (Johnssonin) mukaan Leinberg vaati oppivelvollisuutta vuonna 1875 3. yleisessä kansakoulukokouksessa, mutta yleinen kannatus oli, että entinen oppivelvollisuus laajennettaisiin käsittämään myös kirjoituksen ja luvunlaskun alkeiden opetuksen ja sitä varten perustettaisiin pikkukouluja. (Johnsson. M. 1894, 70); Juhlajulkaisu ylijohdaja Mikael Soinisen kuusikymmenvuotispäivänä. 1920, 8; OL 1924, 12.

⁸³⁶ Soikkanen, H. 1966, 530.

keskimääräinen asukasluku neliökilometriä kohti ei noussut kolmeen, lapset, jotka asuivat etäämpänä kuin viiden kilometrin päässä kansakoulusta. Oppivelvollisuudesta vapautettiin myös ”tylsämieliset” lapset.⁸³⁷

Huhtikuussa 1921 vahvistetun lain mukaan lasten oppivelvollisuus alkoi syyslukukauden alussa sinä kalenterivuonna, jonka kuluessa lapsi täytti seitsemän vuotta ja päättyi kevätlukukauden lopussa sinä vuonna, jolloin oppilas täytti kolmetoista vuotta. Mikäli kansakoulun tieto- ja taitomäärien suorittaminen oli kesken oppilaan täyttäessä kolmetoista vuotta, oppivelvollisuus jatkui vielä vuoden ajan. Oppivelvollisuuden täyttämistä varten lapsi oli pantava kansakouluun, ellei tämä saanut vastaavaa opetusta muussa koulussa tai kotona. Kuntien velvollisuudeksi tuli vitkuttelematta ryhtyä toimiin kansakoulujen perustamiseksi siten, että oppivelvollisten lasten ulottuvilla kouluja olisi ollut riittävästi. Piirijako oli tarkistettava. Kansakoulun tuli toimia kunnissa joko täydellisenä kansakouluna, joka jakautui ala- ja yläkansakouluun, tai supistettuna kansakouluna. Täydellisessä kansakoulussa oli oltava kuusi luokkaa, joista kaksi ensimmäistä muodostivat alakansakoulun ja neljä ylempää luokkaa yläkansakoulun. Molemmat kansakoulut toimivat omien opettajiensa johdolla. Supistetussa kansakoulussa toimi vain yksi opettaja, jonka tuli olla virkakelpoinen yläkansakoulun opettaja. Yläkansakoulu säädettiin kiinteäksi 36-viikkoiseksi kouluksi, mutta alakansakoulu saattoi lain mukaan olla joko kiinteä tai kiertävä. Koulupiirissä, jossa yläkansakouluun pantavien lasten lukumäärä nousi vähintään 30:een, tuli olla yläkansakoulu sekä, jos alakansakouluun pantavien lasten lukumäärä nousi vähintään 15:een, kouluun oli liitettävä kiinteä tai kiertävä alakansakoulu. Alakansakoulun oppiajaksi säädettiin 36 viikkoa, jos opettaja toimi yhdessä paikassa, mutta jos sama opettaja toimi kahdessa opetuspaikassa, oppiaika lyheni oppilailta 18 viikkoon. Supistettu kansakoulu säädettiin kiinteäksi ja sen oppiaika oli 40 viikkoa.⁸³⁸

Oppivelvollisuuslain mukaan kuntien velvollisuutena oli laatia suunnitelma siitä, missä järjestyksessä ja missä aikataulussa kunta lain täytäntöönpanokauden kuluessa perusti kansakouluja ja lisäsi opettajien määrää. Asetuksella annettiin tarkemmat määräykset 1.10.1921 voimaan astuneen oppivelvollisuuslain täytäntöönpanosta. Lain velvoitteet oli toteutettava maalaiskunnissa asteittain 16 vuoden kuluessa ja kaupungeissa 5 vuoden kuluessa. Maalaiskunnissa oppivelvollisuus oli toteutettava siis vuoden 1937 loppuun mennessä. Takarajasta oli tosin mahdollista saada erityisestä hakemuksesta lykkäystä enintään viisi vuotta. Myöhemmin tästäkin lykätystä takarajasta oli tingittävä.⁸³⁹ Oppivelvollisuus tiesi kunnille melkoista verorasitusta⁸⁴⁰.

⁸³⁷ Laki 101/1921 § 1 ja § 3; As 183/1921, § 1-2 ja § 14-15; Kerkkonen, K. 1923, As 1.7.1921; Soikkanen, H. 1966, 530; Lindström, A. 2001, 84-85.

⁸³⁸ L 101/1921 § 3, § 5-6, § 7 ja § 9; Koko kansan koulu 2001, 195-206.

⁸³⁹ As 183/1921; Soikkanen, H. 1966, 530-532; Takala, T. 1983, 158-160; Opettajain Lehtien mukaan Pohjois-Suomessa oli syksyyn 1945 mennessä jäänyt lähes 10 000 lasta kansakoulua vaille, koska heidät oli vapautettu oppivelvollisuuslain 1 §:n mukaan yli 5 kilometrin koulumatkan vuoksi (OL 1945, 36, 996); Lehtolan mukaan Inarin Partakkoon saatiin kansakoulu vasta

Nikanderin mukaan yleinen oppivelvollisuus toi yhteiskuntaan keskeisen elementin toteuttamaan kansallista eheyttämistä. Oppivelvollisuuden toteuttaminen maaseudulla korvasi kirkollisen alkuopetuksen kunnallisella alakansakoululla sekä sai aikaan yläkansakoulujen yleistymisen. Oppivelvollisuuslaki veti kirkolta pois alkuopetuksen myös siellä, missä väestön valtaosa asui, mikä merkitsi ”suomalaiskansalliseen traditioon keskeisesti kuuluneen instituution kansalaiskasvatuksellisen aseman heikentämistä”.⁸⁴¹ Lipposen mukaan kansakouluverkon laajentaminen maalaiskuntiin merkitsi myös kansansivistyksen suurta läpimurtoa ja kansalaisille yhteiskunnallista tasa-arvoa Suomessa. Tämän lisäksi kansanopetuksen tehostaminen yhtenäisti kansakuntaa.⁸⁴²

5.2 Pohjois-Suomen alkukouluseminaari Tornioon

5.2.1 Loukolan johdossa opettajapulaa poistamaan

Oppivelvollisuuslakia säädettäessä 1920-luvun alussa laaja Pohjanmaa, Savo ja koko Pohjois-Suomi olivat vailla suomenkielistä alkukouluseminaaria. Koska oppivelvollisuuslakien voimaansaattaminen kunnissa lisäsi uusien koulujen perustamisen tähden opettajatarvetta⁸⁴³, eduskunta myönsi toukokuussa 1921 varat kolmanteen suomenkieliseen alkukouluseminaariin ja päätti, että uusi seminaari oli sijoitettava Pohjois-Suomeen, mikä johti Tornion seminaarin perustamiseen⁸⁴⁴.

Miksi Pohjois-Suomen seminaari perustettiin juuri Tornioon, kilpailivathan seminaarista Tornion lisäksi Kemi, Kuopio⁸⁴⁵, Oulu ja Iisalmikin? Kouluhallitus

vuonna 1954, jolloin viimeisen katekeetan eli kirkon ylläpitämän kiertokoulunopettajan työ kunnassa päättyi. (Lehtola, L. 1984, 177).

⁸⁴⁰ Kuikka, M. T. 2005, 205.

⁸⁴¹ Nikander, E. 1998, 17 ja 167.

⁸⁴² Lipponen, P. 2003.

⁸⁴³ Kuikka, M. T. 2005, 205.

⁸⁴⁴ Pirhonen, E. 1970, 64.

⁸⁴⁵ Kuopion alkukouluseminaarin perustaminen eli vielä Tornion seminaarin perustamisen jälkeenkin, kun vuoden 1922 seminaarikomitea ehdotti, että Kuopioon olisi perustettu kahdennettu alkukouluseminaari, jolle komitean pj. Franssila pyysi kansankouluntarkastaja Salokanteleen välityksellä perustamislupaa Kuopion kaupungilta. Seminaari oli tarkoitus avata vuonna 1923 tai 1924 vuokrahuoneistossa, mutta siirtää se myöhemmin omaan koulutaloon. (OL 1922, 36, 655).

päätyi kuitenkin ratkaisussaan kahteen paikkakuntaan: Tornioon ja Kemiin. Tutustuttuaan näiden kaupunkien antamiin sitoumuksiin kouluhallitus esitti seminaarin sijoituspaikaksi Tornion kaupunkia. Valtioneuvosto suostui kouluhallituksen esitykseen ja ”näki hyväksi” määrätä sen, että alkukouluseminaari oli avattava Torniossa syksyllä 1921 niissä tiloissa, jotka kaupunki oli vuokratta luovuttanut.⁸⁴⁶ Kipinä-lehden mukaan Tornion kaupungin oli kiittäminen seminaaristaan opetusministeriön kanslianeuvos Niilo Liakkaa, joka Alatorniolla syntyneenä tunsi hyvin Pohjois-Suomen sivistystarpeet. Myös itsenäisyyden ajan koulupolitiikalla on katsottu olleen osuutensa siihen, että Tornio valittiin seminaarin kotipaikaksi. Torniohan sijaitsee Suomen länsirajalla, ja koulutuspolitiikka suosi rajaseutuja.⁸⁴⁷ Seminaarinjohtaja Loukolan mukaan se seikka, että 1920-luvun alussa opettajapula oli maassamme suurimmillaan ja Pohjois-Suomeen oli silloin erittäin vaikea saada päteviä opettajia, vaikutti merkittävästi seminaarikaupungin valinnassa⁸⁴⁸. Alkukouluseminaarin perustaminen Tornioon oli todellisen tarpeen sanelema toimenpide.

Syyskuun 16. päivänä 1921 Tornion alkukouluseminaari käynnistyi avajaisjuhalla. Avajaisia edeltävinä päivinä seminaarissa oli jo toimitettu ensimmäisten 36 koeoppilaan valinta 98 hakijan joukosta. Valituista oppilaista 23 oli suorittanut pelkästään yläkansakoulun kurssin ja lopuilla 13 sisäänpäässeellä oli lisäopintoja. Oppilaat olivat kahta lukuun ottamatta kotoisin Pohjois-Suomesta: Oulun seudulta ja Lapista. Ensimmäisenä lukuvuonna luokkia oli vain yksi. Opettajia oli kolme: johtaja Ludvig Mikael Loukola, laulun ja soiton opettaja Arvid Henrik Lahtinen sekä opettaja Martta Helena Vuorekoski, joka kaksi aiempaa lukuvuotta oli työskennellyt Suistamon alkukouluseminaarissa. Seminaari ei ensimmäisenä lukuvuonna tarvinnut vielä harjoituskoulua, ja niin oppilaitos voitiin sijoittaa kaupungin kansakoulun yhteen luokkahuoneeseen, jonka lisäksi seminaarilla oli oikeus käyttää myös koulun voimistelusalua ja eräitä muita tarpeellisia tiloja.⁸⁴⁹ Seuraavana lukuvuotena kansakoulun tilat kävivät ahtaiksi, koska harjoituskoulu ja toinen luokka vaativat lisätilat. Siksi seminaarille vuokrattiin huoneisto maalari Ch. Ekmanin talosta. Uudessa huoneistossa, joka Tornion oloissa oli paras mahdollinen, oppilaitos sitten työskentelikin kesään 1929 saakka, jolloin seminaarille valmistui oma koulutalo. Tilojen ahtaus aiheutti sen,

⁸⁴⁶ OMA: TSa Ea:1: Kirkollis- ja opetusministeriön 26.5.1921 lähettämä kirje; Tornion Alkukouluseminaari Kertomus lv. 1921-1922, 3; Loukola, L. 1930; Pirhonen, E. 1970, 65; Kähkösen mukaan Tornion kaupunki oli kehittynyt sijaintinsa ja vuonna 1630 saamansa pedagogion ansiosta monipuolisten vaikutteiden välittäjäksi. (Kähkönen, E. 1982, 344); Salminen, P. & Tryyki, A. 1983, 10.

⁸⁴⁷ OMA: TSa Ja: 15, Kipinä 10.6.1951, 3-4.

⁸⁴⁸ Loukola, L. 1930.

⁸⁴⁹ OMA TSa Da: 1 kirje 26.8.1921; Avajaisjuhlaohjelma: kello 10 Tornion kirkossa jumalanpalvelus, kansakoululla naiskuoro lauloi hengellisiä lauluja, kouluneuvos A. J. Tarjanne piti avajaispuheen, viulunsoittoa, yksinlaulua, puheita, runonlausuntaa, luettiin onnittelusähkeet ja lopuksi Maamme-laulu (Tornion Alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1921-1922, 3).

että lisähuoneita seminaaritoimintoja varten oli vuokrattava Ekmanin talon lisäksi muualta.⁸⁵⁰

5.2.2 Opetussuunnitelma ja oppikirjat

Tornion alkukouluseminaarin opetussuunnitelma laadittiin 25.5.1918 annetun väliaikaisen järjestelysäännön mukaiseksi, samoin kuin kolmessa muussa valtion alkukouluseminaarissa tätä ennen oli tehty. Tuntijako oli täsmälleen sama kuin väliaikaisessa järjestelysäännössä (taulukko 7). Oppiaineetkin olivat muutoin samat (taulukko 6), paitsi ”kasvatus- ja opetusopin” yhteydessä ei mainittu siveysoppia. Siveysoppi näkyi kuitenkin Tornion seminaarin kasvatus- ja opetusopin oppisisällöissä, joissa mainittiin, että ”siveellisyyden eri ilmiöt ja kasvatusopin siveysopillinen perustus muistiinpanojen mukaan” olivat ensimmäisen luokan oppimäärään sisältyviä asioita. Varsinaista oppikirjaa siveysopissa ei seminaarissa käytetty. Toinenkin pieni poikkeus oppiaineiden nimikkeissä verrattuna väliaikaisen järjestelysäännön mukaisiin nimikkeisiin oli käsitöissä, joihin Tornion seminaarin suunnitelmassa oli lisätty ”käsiaskartelu”. Tätä samaa nimikettä käyttivät käsitöistä lukuvuonna 1921–1922 myös Suistamon ja Hämeenlinnan alkukouluseminaarit. Mielenkiintoinen yksityiskohta alkukouluseminaarien oppiaineluetteloissa oli se, että Tornion samoin kuin Suistamon ja Vaasankin seminaarien oppiaineluettelot alkoivat kasvatus- ja opetusopilla, kun taas Hämeenlinnan seminaarin oppiaineluettelon aloittivat uskonto ja uskontojen historia. Kauan ei tämä oppiainejärjestys säilynyt Tornion seminaarinkaan oppiaineluettelossa, sillä jo lukuvuonna 1922–1923 oppi- ja työennätykset -luettelo alkoi uskonnolla ja uskontojen historialla.⁸⁵¹ Kasvatus- ja opetusoppi oli saanut luovuttaa oppiaineluettelossa ykkössijansa uskonnolle⁸⁵².

⁸⁵⁰ *Tornion kaupungissa alkuinnostus seminaarin saannissa ja vastaanottamisessa oli suuri, mutta kun seminaarille annetuista sitoumuksista alkoi koitua kustannuksia, kaupungissa alettiin katua koko seminaarin tuloa kaupunkiin. Seminaarin opettajien hankkiminenkin oli varsin työläs tehtävä oppilaitoksen johtajalle. Kesällä 1922 johtaja Loukola joutui etsimään opettajia Etelä-Suomea myöten ja tukeutui harjoituskoulun opettajien etsinnässä tarkastaja Mäkiseen Tampereella ja seminaarin johtaja Ojalaan Jyväskylässä. (OMA TSa Da: 1, kirje 2.8.1922; OMA TSa Da: 1, kirje 6.2.1924). Seminaariin saatiinkin siten opettajatäydennykseksi kaksi uutta opettajaa: Selja Maria Sipinen ja Laine Rakel Sipinen. Opettajakunta oli tällöin täysilukuinen (5). Uusi opettaja tuli Tornion seminaariin myös lukuvuoden 1923-1924 alusta, koska opettaja Martta Vuorenkoski siirtyi tuolloin opettajaksi Hämeenlinnan alkukouluseminariin. Hänen paikkansa täytti Torniossa Aino Elviira Sarpio. (OMA: TSa Ca, 1 ptk 15.9.21 ja ptk 20.1.1928); Tornion alkukouluseminaarin Kertomus lv. 1922-1923; AkkL 1930, 6, 58-68.*

⁸⁵¹ *Tornion Alkukouluseminari. Kertomus lv. 1921-1922, 10-11 ja Kertomus lv. 1922-1923, 11; Hämeenlinnan alkukouluseminari kertomus lv. 1921-1922, 10-11; Kertomus Suistamon*

Kasvatus- ja opetusopin sijoittaminen oppiaineluettelossa uskonnon jälkeen syksyllä 1922 vaikuttaa yllättävältä muutokselta, koska olisi oletettavissa, ettei tuolloin enää uskonnon ykkössija oppiaineiden joukossa olisi tullut kysymykseen, julistautuihan Suomi tunnustukseksi valtioksi, kun uskonnonvapaus toteutui vuoden 1919 hallitusmuodon ja vuonna 1923 voimaan astuneen uskonnonvapauden myötä⁸⁵³. Miksi sitten väliaikaisen järjestelysäännön mukainen oppiainejärjestys kuitenkin piti vaihtaa uskonnon kohdalla? Haluttiinko ehkä näin kertoa ulospäin, etteivät alkukouluseminaarit olleet maallistuneita opinahjoja, vaikka kouluttivat oppilaansa etupäässä kunnallisia alakansakouluja varten, sen sijaan kun aiemmat yksivuotiset seminaarit olivat tähänneet ensisijaisesti kirkollisten kiertokoulunopettajien valmistamiseen. Ehkä uskonto-oppiaineen kirjaamisella ensimmäiseksi oppiaineluetteloon haluttiin ilmaista epäilijöille, että alkukouluseminaarit säilyttivät uskonnon perinteisen ja vankan vaikutuksen opettajanvalmistuksessa. Kansakaan ei ollut lakimuutoksista huolimatta valmis jättämään kirkkoa, vaan luterilainen kirkko oli edelleen oleellinen osa suomalaista yhteiskuntaa⁸⁵⁴.

Tornion seminaarin ensimmäisen luokan oppimäärään kuului melkoinen määrä kirjallisuutta. Uskonnon ja uskonnon historian oppikirjana käytettiin Ingmanin ”Raamatunhistoriaa oppikouluja varten”, katekismusta, virsikirjaa ja Raamattua. Kasvatusopin oppikirjana oli Mikael Soinisen ”Kasvatus- ja opetusopin” lisäksi Hans Larssonin ”Psykologia”. Kotiseutuopissa tutustuttiin kouluun ja sen lähimpään ympäristöön ja lisäksi luettiin Soinisen ja Kailan ”Kansakoulun uutta maantiedettä” sekä K. E. Kivirikon ”Kasvi- ja eläinoppia maanviljelyskouluja varten”. Myös Kivirikon ”Koulukasvio” kuului opiskeluohjelmaan. Laskenon oppikirjana käytettiin Efr. Elon ”Laskuoppia” sekä Kaarlo Merikosken ”Mittausoppia maalaiskansakouluille”. Suomen kielen oppikirjallisuuden muodostivat Kalevala, Kanteletar, Aleksis Kiven ”Seitsemän veljestä”, Juhani Ahon

Alkukouluseminaarin toiminnasta lv. 1921-1922, 12; VMA: VLFa, Ja: 2, Wasa Småskolseminarium 1921-1922 Redogörelsen, 7.

⁸⁵² *Uskonnon sija oppiaineluetteloissa oli 1920-luvun alussa varsin ajankohtainen asia Suomessa. Tammisen mukaan kirkollis- ja opetusministeriön annettua kouluhallitukselle tehtäväksi laatia perusteltu ehdotus kansakoulun järjestysmuodon perusteista asiaa valmistellut valiokunta Mikael Soinisen johdolla asetti uskonnon ensimmäiseksi oppiaineluetteloon ja siveysopin omaksi aineekseen heti uskonnon jälkeen. Hallituksen lakiesityksessä marraskuussa 1921 uskonto oli siirretty ensimmäiseltä sijalta kolmannelle. Eduskunnan sivistysvaliokunnan pj. Soininen muutti oppiainejärjestyksen kouluhallituksen esityksen mukaiseksi. (Tamminen, K. 1967 b, 126-128).*

⁸⁵³ *Heikkilä, M. 2003, 197; Tammisen mukaan kansakoulun järjestysmuodon perusteita koskevassa laissa v. 1923 uskonto jäi kansakoulun opetussuunnitelmaan oppilaiden enemmistön tunnustuksen mukaisena. Ne oppilaat, jotka tunnustivat jotain muuta uskontoa tai kuuluivat siviilirekisteriin, oli vapautettava uskonnon opetuksesta holhoojan anomuksesta, ja näille oppilaille oli opetettava uskonnonhistoriaa ja siveysoppia. (Tamminen, K. 1967 b, 140); Leino mukaan jo vuoden 1919 hallitusmuoto tavallaan oli muuttanut Suomea uskonnollisesti neutraalimmaksi (Leino, P. 2002, 316-317).*

⁸⁵⁴ *Kortekangas, P. 2003, 108.*

”Rautatie”, Kyösti Vilkun ”Aikakausten vaihteessa” sekä Johannes Linnakosken ”Sirpaleita”. ”Seitsemästä veljeksestä” luettiin alkuosa lukuvuoden aikana ja loppuosa jäi kesätyöksi. Lastenkirjallisuutta käsiteltiin kirjaston tarjoamien mahdollisuuksien mukaan. Kieliopin oppaana käytettiin E. N. Setälän ”Äidinkielen oppikirjaa kansakouluja varten”. Laulussa oppikirjoina olivat Aksel Törnuddin ”Seminaarin lauluoppijakso” ja ”Kansakoulun laulukirja” sekä lisäksi ”Kuorolauluja Kansanvalistusseuran naisäänisistä vihoista”. Pianonsoittoa harjoiteltiin Merikannon ”Alkeispianokoulusta”.⁸⁵⁵

Kun seminaari sai syksyllä 1922 toisenkin vuosiluokan, opetusohjelmaan lisättiin toisen luokan oppimäärät ja oppikirjat, joita uskonnossa olivat Virkkusen ”Johdatus Evankelis-luterilaiseen kirkon seurakuntaelämään” ja Kailan ”Uskontojen historia”, josta viime mainitusta opetuksessa käsiteltiin vain osa. Kasvatusopin oppikirjoja vaihdettiin ensimmäisen luokan osaltakin samalla kun toisen luokan oppimäärän mukaiset kirjat lisättiin opetusohjelmaan. Sen jälkeen seminaarin kasvatus- ja opetusopissa opiskeltiin B. Boxströmin ”Kasvatusopillista sielunoppia”, Aukusti Salon ”Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden lukemisen opetusta” sekä Salon ”Ensimmäisen kouluvuoden laskennon opetusta” samoin kuin Salon ”Alakansakoulun opetussuunnitelmaa”. Edelleen jäi oppikirjaksi Mikael Soinisen ”Kasvatus- ja opetusoppi”, jota täydennettiin Soinisen ”Laki oppivelvollisuus” -teoksella. Myös J. Laurilan ”Kansakoulun Käsikirja” sisällytettiin kasvatus- ja opetusopin opintoihin.⁸⁵⁶

Tornion seminaarin johtaja Loukola näytti olleen kiinnostunut hämeenlinnalaisen kollegansa Aukusti Salon esille tuomasta didaktiikasta. Loukola vaihtoi kasvatus- ja opetusopin oppikirjat seminaarissaan pääosin Salon teoksiksi heti oppilaitoksen kasvettua täyteen mittaansa. Loukolan myönteistä suhtautumista Salon tuotantoon kuvaa sekin, että hän antoi kouluhallitukselle varsin kiittävän lausunnon Salon ”Alakansakoulun laskuopista” helmikuussa 1924. Hämeenlinnan alkukouluseminaarin toiminnasta Loukola oli jopa niin kiinnostunut, että hän matkusti sinne huhtikuussa 1924 viikon ajaksi ”*tutustuakseen edes pikimmitten työhön tässä alkukouluseminaarissa*”. Syksyllä 1925 Tornion seminaarin kasvatus- ja opetusopin kirjoihin lisättiin vielä Salon ”Kasvatusopillisen sielutieteen pääpiirteet” -teos. Kirjeäljennösten mukaan Salo ja Loukola olivat säännöllisesti kirjeenvaihdossa, joka koski alkukouluseminaarien opetusohjelmia, käytänteitä ja kalustusta. Silloin tällöin johtajat muutoinkin tarkistivat kirjeitse menettelytapojaan, jotta niistä olisi saatu yhteneviä. Merkille pantavaa on, ettei Tornion seminaarista lähtenyt sen ensimmäisinä toimintavuosina kirjeäljennösten mukaan vastaavanlaista postia Suistamolle eikä muihinkaan alkukouluseminaareihin.⁸⁵⁷

Tornion seminaarissa vuosina 1925–1927 oppilaana ollut Hilda Liljala on kertonut, että Ludvig Loukola nojautui opetuksessaan Aukusti Salon kasvatusopillisiin ajatuksiin. Liljalan muistin mukaan Loukola oli painottanut opetukses-

⁸⁵⁵ *Tornion Alkukouluseminari. Kertomus lv. 1921-1922, 10-13.*

⁸⁵⁶ *Tornion alkukouluseminari. Kertomus lv. 1923-1924, 9-10.*

⁸⁵⁷ *OMA: TSa Da: 1 kirjeet 6.2.1924 ja 7.4.1924 ja Loukolan kirjeet Aukusti Salolle v. 1922-1925; Tornion Alkukouluseminaarin kertomus lv. 1925-1926, 12-13.*

saan Salon esiin tuomia kasvatustieteen periaatteita, joista havainnollisuus oli yksi merkittävimpiä. Havainnollisuuden toteuttamisessa seminaarin oppilaiden oli työstettävä materiaaleja, joita Liljala on kertonut tehneensä seminaariaikana runsaasti, muun muassa laskentotunnille hän oli leikannut lintujen kuvia.⁸⁵⁸

Suomen kielen opiskelussa Tornion seminaarin toinen luokka jatkoi ensimmäisellä luokalla käyttämänsä Setälän ”Suomen kielen oppikirjan” lukemista. Toisen luokan kurssiin kuului lisäksi melkoinen joukko suomalaista klassista kaunokirjallisuutta, josta joululomaksikin annettiin luettavaa. Aineita kirjoitettiin ensimmäisenä opiskeluvuonna neljätoista kappaletta, mutta toisella luokalla kirjoitettujen aineiden lukumäärä putosi puoleen. Kotiseutuopissa, maantiedossa ja luonnontiedossa toiselle luokalle määrättiin opiskeltavaksi Hännisen ja Kivirikon ”Yleismaantiede” sekä Muchin ja Ståhlbergin ”Yhteiskuntaoppi”. Laskennon kurssissa ei toisena opintovuotena käytetty erillistä kirjaa, vaan oppikurssiin kuuluneet prosentti- ja korkolasku, verranto-opin alkeet, yksi- ja moniehtoinen päättöslasku sekä päässäälaskut lienee opiskeltu luennoista ja ensimmäisenä lukuvuonna aloitetuista laskennon oppikirjoista. Lauluun lisättiin toista luokkaa varten A. Törnuddin ”Musiikin historian pääpiirteet” ja A. Sarlinin ”Keltavuokko” sekä Forsténin ja Sarlinin ”Kuusen kuiskehia”. Harmonin soiton oppaaksi toiselle luokalle määrättiin R. Faltinin ”Koraalikirja”, josta kunkin oppilaan tuli soittaa 15–30 koraalia, ”*useita alku- ja loppusoittoineen*”. Terveysopin opiskelukiin sai oman oppikirjansa, jona luettiin Palmenin ja Vilksmanin ”Terveysoppia”. Voimistelun ja leikin oppikirjoiksi molempia vuosiluokkia varten valittiin F. Stenrothin ”Kansakoulun voimistelu ja Lapsivoimistelu” sekä ”Laululeikkejä”, H. Jalkasen ”Komentoharjoituksia” ja lisäksi vielä A. Collanin ”Laululeikkejä ja Kurssikaikuja I ja II”. Myös E. Kallion ”Voimistelun käsikirja” oli käytössä.⁸⁵⁹ Seminaarilaisten jokaviikkoiseen työhön kuului näin melkoinen määrä oppikirjoista opiskelua.

5.2.3 Opetus ja kasvatus seminaarissa

Tornion alkukouluseminaarissa samoin kuin muissakin valtion alkukouluseminareissa oppilaitoksen hallintoeliminä toimivat seminaarin johtaja ja opettajakunta. Johtajan tehtäviin kuului myös velvoite kuunnella opettajien tunteja. Ensimmäisenä lukuvuonna Tornion alkukouluseminaarin johtaja kuunteli opettajien opetusta 23 tuntia.⁸⁶⁰ Oppilaitosta koskevat juoksevat asiat, apurahojen jaot, arvostelut ja opetukselliset ohjeet hoidettiin opettajankokouksissa, joita vuosittain pidettiin 15–21. Kokousennätys syntyi lukuvuonna 1922–1923, jolloin opettajakunta piti peräti 26 kokousta. Oppilaiden käytöstä ja koulun järjestystä valvottiin

⁸⁵⁸ Salminen, P. & Tryyki, A. 1983, 42-62.

⁸⁵⁹ Tornion alkukouluseminaarin kertomus lv. 1923-1924, 11-15.

⁸⁶⁰ OMA: TSa Ad: 1.

tarkoin. Lähes jokaisessa opettajainkokouksessa käsiteltiin näitä asioita. Oppilaita oli valvottava välituntisinkin tarkoin. Jokaisen oppilaan oli varmasti oltava välitunnit ulkona eikä kukaan saanut käydä edes kirjastossa välituntien aikana. Jokaisen opettajan tehtävänä oli varmistaa tuntinsa jälkeen, että oppilaat poistuvat välitunnille. ”*Rumilla säillä*” oppilaille suotiin sentään erikoislupia oleilla välituntien aikana käytävässä. Koulun ovet avattiin kello 7.50 ja ne suljettiin kello 7 illalla, jolloin oppilaiden oli poistuttava luokkahuoneista. Ruokailuakin valvottiin, ja sitä varten opettajilla oli ruokailuvalvontavuorot.⁸⁶¹

Opettajakokouksilla näyttää olleen seminaarin toiminnassa keskeinen merkitys. Pieni opettajakunta tiesi tarkoin kaiken seminaarissa tapahtuneen ja tapahtuvan samoin kuin opettajat tunsivat yksityiskohtaisesti toistensa työsarjat ja lisäksi jokaisen oppilaan yksilönä. Opettajainkokouksissa otettiin usein esiin myös oppilaiden käyttäytyminen opetustilanteissa. Oppilaiden puhutapaan kiinnitettiin erityistä huomiota. Useissa opettajainkokouksissa valitettiin oppilaiden puhuvan liian hiljaisella äänellä. Siitä syystä päätettiin ”*valvoa jyrkästi että oppilaat puhuvat vastatessaan kovemmin*” ja kunkin opettajan piti huolehtia siitä, että oppilaat nousivat reippaasti vastaamaan ja käyttivät ”*lujaa ääntä*”. Opettajakunnan päätöksen mukaan jokaisen oppilaan tuli kaikilla oppitunneilla käyttää puheessaan d-äännettä. Opettajakokouksien ohjelmaan kuului neljä kertaa lukuvuodessa arvostella todistuksia varten oppilaiden käytös, huolellisuus ja edistyminen. Käytökseen puututtiin muulloinkin, jos pienintäkään rikettä näytti ilmenneen. Ani harvoin kuitenkaan oppilaiden käyttäytymisessä oli vakavaksi luokiteltavia rikkeitä. Koeoppilaat siirrettiin pääsääntöisesti syyslukukauden päättyessä vakinaisiksi oppilaisiksi. Oppilaan erottamiseen johtava käytöshäiriö havaittiin Tornion seminaarin historiassa ensimmäisen kerran marraskuussa 1924. Silloin yksi koeoppilaista joutui lähtemään seminaarista, ja syyksi kirjattiin ”*lahjattomuus, laiskuus ja sopimaton käytös*”.⁸⁶²

Opettajakunnan tehtäviin kuului hyväksyä kunkin lukuvuoden lukujärjestysehdotus. Työviikko oli kuusipäiväinen, ja jokainen koulupäivä aloitettiin opettajakunnan päätöksen mukaisesti kello 8.05, jolloin pidettiin ennen oppituntien alkamista noin 10 minuuttia kestävät rukoukset. Sunnuntaisin ei ollut opetusta, mutta silloin järjestettiin hartaushetki. Seminaarien lukukausien alkamis- ja päättämisajankohdat sekä loma-ajat päätti kouluhallitus. Työkausi alkoi elokuun 20. päivän tienoilla ja kuukauden mittainen joululoma joulukuun puolessa välissä. Pääsiäisloman pituus oli noin viikko. Lukuvuosi päättyi tutkintoon kesäkuun 10. päivän aikoihin. Joulun- ja pääsiäislomien lisäksi lukuvuoteen mahtui muutama lupapäivä. Kouluhallitus hyväksyi opettajakunnan ehdotuksen niin harjoituskou-

⁸⁶¹ OMA: Tsa Ca: 1.

⁸⁶² OMA: Tsa Ca: 1, ptk 26.10.1921, ptk 19.1.1922, ptk 6.4.1922, ptk 6.6.1922, ptk 19.9.1922, ptk 27.9.1922, ptk 22.10.1922, ptk 4.6.1923, ptk 29.8.1923, ptk 23.10.1923, ptk 10.12.1923, ptk 26.3.1924 ptk 17.11.1924.

lun kuin seminaarin opetussuunnitelmiksi sekä seminaarin palkkio-, tunti- ja työjaot.⁸⁶³

Opetusharjoittelua varten Tornion seminaarilla oli oma kaksiluokkainen harjoituskoulu, jossa kummassakin luokassa oli kaksi osastoa. Kevätlukukaudella, jolloin seminaarin toinen vuosiluokka harjoitteli, harjoituskoulun oppilaat jaettiin neljään luokkaan siten, että oli yksi ensimmäinen, yksi toinen ja kaksi kaksiosastoista luokkaa. Yläkansakoulun laulun, voimistelun ja käsitöiden opetusta opettajakokelaat harjoittelivat Tornion kaupungin kansakoulun III–IV luokilla.⁸⁶⁴

Jokaista harjoitteluviikkoa varten seminaarin opettajakunta valmisti opetusohjelman. Johtajan esityksestä opettajat hyväksyivät sen käytännön, että harjoituskoulun opettajat laativat seminaarin kunkin oppiaineen opettajan kanssa yhdessä oppimääräsuunnitelman jokaiseksi opetusvuoroksi. Opettajakokelaat laativat näiden pohjalta harjoitustuntejaan varten sellaiset opetusohjelmat, joissa esiintyivät kaikki herbartilaisen opetustavan muodolliset asteet, ellei opetettava oppiaines vaatinut yleisestä säännöstä poikkeamista. Kokelaiden opetusohjelmien tarkastusajat määrättiin tarkoin. Suunnitelmien perusteella pidettyjen tuntien lisäksi kunkin opetusharjoittelijan tuli kuunnella harjoituskoulussa vähintään kuusi näytetuntia kutakin oppiainetta, joista yhden piti olla itse kunkin kokelaan oman näytetunnin edellinen oppitunti. Kaikista kuunteluistaan opettajakokelaisten oli pidettävä kuuntelukirjaa, jonka harjoituskoulun opettajat olivat velvollisia tarkastamaan aina opetusvuorojen vaihtuessa. Myös opettajilla oli omat kuuntelupäiväkirjansa. Kuuntelut harjoituskoulussa pyrittiin järjestämään niin, että yleensä useampi opettaja pääsi samalle tunnille seuraamaan opettajakokelaan tunninpitoa. Opettajien kokelaille antama ohjaus välituntien aikana pyrittiin minimoimaan, jotta nämä olisivat voineet osallistua harjoituskoulun opettajien johdolla lasten välituntien hoitamiseen.⁸⁶⁵

Opetusharjoittelijoiden käytännön toimia⁸⁶⁶ varten oli laadittu varsin yksityiskohtaiset ohjeet. Jokaisen kokelaan, jolla oli aamuisin ensimmäinen tunti tai

⁸⁶³ *Tornion alkukouluseminaarinkertomukset lv. 1921-1922, 1922-1923 ja 1923-1924; OMA: TSa Ca: 1 ptk 1.3.1923 ja ptk 29.8.1923.*

⁸⁶⁴ *Tornion alkukouluseminaarinkertomus lv. 1923-1924, 15.*

⁸⁶⁵ *OMA: TSa Ca: 1, ptk 30.10.22, ptk 17.3.25.*

⁸⁶⁶ *Salminen ja Tryyki ovat haastatelleet Tornion seminaarissa lukuvuosina 1925-1927 oppilaana ollutta Hilda Liljalaa, joka on muistellut, että seminaarissa vallitsi hyvä yhteishenki ja oppilaat suunnittelivat harjoitusohjelmiaan yhdessä. Opetusharjoittelustaan Liljala on kertonut, että jokaisella kokelaalla oli yksi alustunti kustakin oppiaineesta. Muodolliset asteet oli merkittävää tuntisuunnitelmiin. Opettajan oli oltava lasten edessä rauhallinen ja luonnollinen eikä käsiä saanut pitää taskussa. Musiikin opetusharjoittelun Liljala muisti olleen vaikeaa. Havainto-opetusta oli käytettävä runsaasti kotiseutuopetuksen yhteydessä. Opiskelijatoverit olivat Liljalan muistin mukaan ankarampia kriitikoita kuin opettajat. Johtaja Loukolaa Liljala piti hiljaisena ja lempeänä arvostelijana. D-äänteen korostamista seminaarissa Liljala on havainnollistanut johtaja Loukolan kertomalla tarinalla, jonka mukaan eräs seminaariin pyrkijä oli lopettanut hakemuksensa sanoin ”suudella kunnioituksella N. N.”, koska oli kuullut, että seminaarissa piti käyttää d-kirjainta. (Salminen, P. & Tryyki, A. 1983, 88-96).*

ruokatauon jälkeinen tunti, oli saavuttava harjoituskouluun 15 minuuttia ennen oppituntin alkua. Kokelaiden pitämien oppituntien jälkeen opettajien tehtävänä oli huomauttaa yhteisesti tuntia seuranneille opettajakokelaille havaituista yleisistä metodisista virheistä. Myös kuria ja järjestystä koskevat epäkohdat otettiin tuoreeltaan esiin.⁸⁶⁷

Tornion seminaarin opetustyötä rajoitti alkuaikoina opetuskaluston ja -välineiden pula. Korkea hintataso verotti hankintojen määrää, ja siksi ensimmäisenä lukuvuotena voitiin ostaa vain kaikkein välttämättömimmät tarvikkeet, joihin kuuluivat pulpetit, kolme ompelukonetta, kolme ”pianiinoa” ja 191 kirjaa. Näiden lisäksi tilattiin kuva- ja sanomalehtiä (liite 2). Vähitellen kalustoa ja opetusvälineitä saatiin hankittua lisää. Vaikka kirjaston kirjojen kartuttaminen oli hidasta, vuoden 1925 lopussa niteitä oli jo 459, joista käsikirjastossa 164. Väline- ja materiaalipulan ohella opetusta ja opiskelua rasittivat oppilaiden sairaudet⁸⁶⁸, joista huolimatta seminaarin johtaja saattoi lukuvuosien päättyessä todeta, että vuosi oli kulunut ilman ”vakavampia muistutuksia, yleinen järjestys ja käytös olivat olleet hyviä”.⁸⁶⁹

Tornion seminaarin kunkin lukuvuoden ohjelmaan kuului avajais-, itsenäisyys- ja joulujuhlien sekä kesäkuun 10. päivän aikoihin pidetyn kevättutkinnon⁸⁷⁰ lisäksi muutamia muita lukujärjestyksestä poikkeavia tilaisuuksia. Pikkujoulujuhlaa vietettiin adventin aikaan, ja tähän illalla pidettyyn tilaisuuteen kukin oppilas sai seminaarin ensi vuosina tuoda yhden toverin mukanaan, myöhemmin vieraitten mukanaolo oli kielletty. Kalevalanpäivänä samoin kuin itsenäisyyspäivänä oli oppilailta lupapäivä, mutta molempina näinä päivinä vietettiin oppilaitoksessa juhlia, joihin myös oppilaat osallistuivat ohjelmasuorituksineen. Heti ensimmäisenä lukuvuonna oppilaat perustivat toverikunnan⁸⁷¹. Sen lehti ”Kipinä” ilmestyi kerran kuukaudessa oppilaiden järjestämässä konventti-illassa, jossa kaikki oppilaat olivat aina mukana. Tilaisuudet järjestettiin, milloin vain sopi,

⁸⁶⁷ OMA: TSa Ca: 1, ptk 30.10.1922, ptk 16.1.1923 ja ptk 14.1.1924.

⁸⁶⁸ Ensimmäisellä kevätlukukaudella useat oppilaat joutuivat olemaan poissa opetuksesta tuolloin raivonneen espanjantaudin tähden. Myöhempinä vuosina sikotauti oli kiusana. Lukuvuonna 1925-1926 neljä oppilasta joutui lopettamaan kokonaan opiskelunsa seminaarissa sairauden vuoksi. (Tornion Alkukouluseminaari. Kertomukset v. 1921-1922 – 1925-1926).

⁸⁶⁹ Tornion Alkukouluseminaari. Kertomukset lv. 1921-1922 – 1925-1926.

⁸⁷⁰ Pöytäkirjojen mukaan Tornion seminaarin lukuvuoden työ päätettiin aina samalla juhlaohjelmalla: suvivirsi 1., 4. ja 6. säk., harmoninsoittoa, lausuntaa, esitelmä, kuorolaulua, satu, yksinlaulua, harmoninsoittoa, todistusten jako päätössanoineen ja loppuvirsi. (OMA: TSa Ca: 1, ptk 10.5.1922, ptk 14.5.1923, 13.5.1924).

⁸⁷¹ Toverikunnalla oli oma hopeanharmaa lakki ja oppilaskunnan merkki, joka oli kullattu. Toverikuntaa sitoivat ankarat säännöt, esim. sellainen oppilas, joka oli ottanut suorittaakseen toverikunnan jonkin tehtävän ja löi sitten tehtävänsä laimin, joutui maksamaan sakkoja. Toverikunta ei toiminut ainoastaan jäsentensä iloksi ja sivistämiseksi, vaan harrasti myös hyväntekeväisyyttä, esimerkiksi vuonna 1922 toverikunta päätti ottaa myytäväksi Akateemisen Karjala-Seuran postikortteja Karjalan pakolaisten hyväksi. (OMA: TSa Ja: 2, ptk 29.11.1922, ptk 17.3.1923, ptk 26.9.1923, ptk 6.11.1923, ptk 12.4.1926).

isänmaallisiksi. Myös merkkipäivät otettiin konventeissa huomioon. Opettajien keskuudesta valittiin toverikunnalle kuraattori, jona toimi seminaarin johtaja Loukola. Toverikunta järjesti retkiä, joita suunnattiin laskiaisena aikaan Alatorniolle ja syksyllä marjametsään.⁸⁷²

Seminaarilaisten harrastustoiminta näkyi myös oppilaitoksen ulkopuolella. Laulukkuoro avusti useissa esitelmä- ja juhlatilaisuuksissa, joita Torniossa eri hyväntekeväisyys- ja muut yhdistykset ja seurakunnat järjestivät. Keväisin oppilaskunta järjesti opettaja Vakkilaisen johdolla oman konsertin, jonka tuotto käytettiin oppilasruokalan ”pöytäkaluston oston”. Myös urheiluharrastus oli seminaarissa vireää. Kouluhallituksen suositamaa Toivonliittoa ei oppilaitokseen voitu käynnistää vielä 1920-luvulla perustaa, mutta Toivonliittoon kiinnitettiin terveysopin tunneilla huomiota.⁸⁷³

Tornion seminaari sijaitsee Suomen länsirajalla. Tornionjoen toisella puolella Ruotsissa on Haaparannan kaupunki, jossa toimi yksi Ruotsin 28 pikkukouluseminaarista⁸⁷⁴. Sen toiminta oli alkanut jo vuonna 1875. Tämän kolmivuotisen pikkukouluseminaarin naapurina toimi Suomen puolella kaksivuotinen Tornion alkukouluseminari. Kun tarkastelee Tornion alkukouluseminaarin 1920-luvun

⁸⁷² OMA: TSa Ja: 2, ptk 6.9.1922, ptk 7.10.1922, ptk 1.11.1922, ptk 17.3.1923, ptk 15.2.1925, ptk 14.9.1925; OMA TSa Ca: 1, ptk 1.12.1921, ptk 10.5.1922, ptk 13.11.1922, ptk 28.11.1922, ptk 14.5.1923, ptk 22.11.1923, ptk 15.2.1924, ptk 8.4.1924, ptk 13.5.1924, ptk 17.11.1924.

⁸⁷³ OMA: TSa, Ca: 1, ptk 16.4.1923, ptk 20.8.1923, ptk 25.11.1925, ptk 23.3.1926, ptk 20.10.1926; Tornion Alkukouluseminari. Kertomukset lv. 1921-1922, 1923-1924 ja 1925-1926.

⁸⁷⁴ 1920-luvun alussa Ruotsin pikkukouluseminaarit olivat vuoden 1919 reformin jäljiltä varsin moninaisesti organisoitu koulumuoto. Haaparannan pikkukouluseminari oli valtion omistama ja kolmivuotinen, kun taas yksityiset ja maapäivien omistamat pikkukouluseminaarit Ruotsissa olivat tuohon aikaan kaksivuotisia. Tornion seminaaria perustettaessa Haaparannan seminaari oli toiminut lähes puolivuosisataa, sillä se oli perustettu vuonna 1875 suomea puhuvia oppilaita varten suomenkieliseksi, mutta oli vuonna 1900 muutettu ruotsinkieliseksi. Se, miksi Haaparannan seminaari samoin kuin valtion omistama Murjekin pikkukouluseminari säilyivät kolmivuotisina reforminkin jälkeen, johtui siitä, että näiden seminaarien oppilaiden äidinkieli ei ollut yleensä ruotsi, joten opiskelu vieralla kielellä (ruotsilla) oli vaativaa ja vei aikaa. Toisaalta näiden kahden seminaarin oppilaita otetuilla oli usein Ruotsin muiden seminaarien oppilaitoihin nähden heikommat pohjatiedot. Kolmantena syynä Bruce pitää seminaarin kolmivuotisuutta sitä, että niin Haaparannan kuin Murjekin pikkukouluseminaarista valmistuneiden oletettiin sijoittuvan Norrbottenin alempien kansakoulujen palvelukseen. (Bruce, N. O. 1940, 253, 260; Salminen, P. & Tryki, A. 1983, 10-11); Levónin mukaan Ruotsissa toimi 1920-luvulla 4 valtion pikkukouluseminaria, 18 maakäräjien ylläpitämää, 4 yksityistä ja yksi kaupungin omistama seminaari Göteborgissa. Levón ilmoitti valtion kolmivuotisia pikkukouluseminareja olleen kolme: Haaparannan ja Murjekin seminaarien lisäksi vielä Lyckselen seminaari. Poikkeustapauksissa Ruotsin pikkukouluseminareihin saatettiin ottaa miehiäkin oppilaita. Levón viitaten kouluun Franzeniin pitää kolmivuotisuuden syynä Brucen ilmoittamien syiden lisäksi sen, että rajaseudun kouluihin Ruotsissa haluttiin saada perusteellisen koulutuksen saaneita pikkukoulunopettajia, jotka viihtyivät työssä rajaseudulla. (Levón, K. 1924).

asiakirjoja, niiden perusteella ei voi aavistaa, että seminaarin lähistöllä oli toinen vastaavanlainen oppilaitos. Yhdessäkään opettajakunnan eikä oppilaskunnan pöytäkirjassa mainita Haaparantaa. Vuosikertomuksistakaan ei saa mitään viitteitä opintokäynneistä tai muusta yhteistyöstä Haaparannan seminaarin kanssa. Ilmeisesti vuorovaikutusta⁸⁷⁵ näiden kahden seminaarin kesken ei virallisluontoisesti ole ollutkaan tuona aikana. Olettaa voisi, että pitkään toimineella Haaparannan seminaarilla olisi ollut uudelle tulokkaalle paljonkin annettavaa. Ehkä kieli oli yksi syy, miksi yhteyksiä ei kuitenkaan solmittu. Yhtään ruotsinkielistä lehteäkään (liite 2) Tornion seminaariin ei tuolloin tilattu eikä oppilaille tarjottu ruotsinkielen opintoja edes kerhon muodossa. Rajan ylipääsemiseen tarvittiin kulkulupa, mikä osaltaan saattoi hankaloittaa yhteyksien solmimista. Helmikuussa 1925 tilanne kulkuluvan osalta lienee helpottunut, kun johtaja Loukola ilmoitti seminaarin toverikunnan kokouksessa, että hän oli painattanut toverikunnan laskuun passeja rajan yli pääsyä varten, jos seminaarilaisilla ilmenisi pakottavia syitä kulkemiseen⁸⁷⁶.

Tornion alkukouluseminaarin henki oli – samoin kuin muidenkin tuon ajan alkukouluseminaarien – voimakkaasti uskonnollinen ja isänmaallinen. Seminaarin piirteisiin kuului myös ”*ehdoton raittius ja sitovat*” käyttäytymistavat. Peruspilareina kaikessa toiminnassa olivat laki, asetus ja kouluhallituksen ohjeet.⁸⁷⁷

5.3 Karkkuun alakansakouluseminaari

Oppivelvollisuuslain säätämisen aikoihin vuonna 1920 oli Kymäläisen mukaan Evankelisten pappien liiton perustavassa kokouksessa esillä myös maallikkokysymys, jota P. J. I. Kurvinen selvitti. Hän kertoi, että uskovien maallikkojen joukossa oli sellaisia, joiden piti saada lisäkoulutusta. Näitä varten oli perustettava

⁸⁷⁵ Ainoat vihjeet Haaparannan ja Tornion seminaarien yhteyksistä löytyvät Tornion seminaarista lähteneiden kirjeiden luettelosta. Johtaja Loukola on lähettänyt kollegalleen Hämeenlinnaan keväällä 1923 Haaparannan seminaarin lukuvuoden 1921-1922 vuosikertomuksen ja samaan aikaan antanut kouluhallitukselle seminaarikomitean mietinnöstä pyydetyn lausunnon, jossa hän piti perusteltuna muuttaa kiireellisesti alkukouluseminarit kolmivuotisiksi ja esitti samalla seminaarien yhteyteen perustettavaksi neliosastaisen maalaiskansakoulun mukaisen yläkansakoulun, jollainen Loukolan mukaan oli Haaparannan alkukouluseminaarissa. (OMA: Tsa Da:1, kirjeet 25.4.1923 ja 26.4.1923). Näistä vihjeistä voi päätellä, että jollakin tasolla vuorovaikutus Tornion seminaarin ja Haaparannan seminaarin välillä kuitenkin toimi.

⁸⁷⁶ Kun johtaja Loukola oppilaskunnan kuraattorina ilmoitti painatuskustannukset suoritetun toverikunnan kassasta, toverikunta hyväksyi kuraattorin toimenpiteen. (OMA: Tsa, Ja: 2, ptk 15.2.1925).

⁸⁷⁷ Tornion Alkukouluseminaari. Vuosikertomukset 1921-1922–1925-1926; Pirhonen, E. 1970, 72-73.

pikkukouluseminaari, kansakoulunopettajaseminaari ja saarnaajaseminaari, jotta uskovat evankeliset opettajat olisivat voineet todella merkittävästi toteuttaa evankelisen nuorisotyön tarkoitusta ja ylläpitää evankeliumin sanaa lasten ja nuorten keskuudessa. Kansanopisto Siunauksela otti kokouksen velvoittaman haastekipinän vastaan. Opiston johtokunta päätti perustaa alkukouluseminaarin Karkkuun, josta seminaaria varten ostettiin Mainiemen huvilatila rakennuksiin. Helmikuussa 1923 Siunaukselan ylimääräinen kokous hyväksyi seminaarin perustamispäätöksen ja kesäkuussa anottiin seminaarille perustamislupaa. Varainkeräys seminaarin hyväksi pantiin käyntiin, mutta keräys ei tuottanut tulosta, ja siksi kesällä 1923 johtokunta joutui toteamaan, että seminaarin aloitus oli siirrettävä, jollei Jumala lähettäisi varoja seminaarin kustannusten peittämiseksi. Umpikujasta pois pääsemiseksi seminaari irrotettiin kansanopistosta ja sille perustettiin oma yhteisö ”Evankelinen seminaariyhdistys”.⁸⁷⁸

Syksyllä 1923 Karkun kaksivuotisessa alakansakouluseminaarissa saatiin opetus kuitenkin käynnistettyä, ja siinä aloitti opiskelunsa 35 oppilasta opettaja K. J. Korpisen toimiessa seminaarin johtajana. Oppilaitos lähti käyntiin ”omin luvin”, sillä Siunaukselan puutteellisten säännösesitysten vuoksi kouluhallitus ei myöntänyt opinahjolle toimilupaa. Seminaariyhdistys joutui anomaan uudelleen lupaa oppilaitoksen perustamiselle, mutta lupapäätös viipyi, koska kouluhallitus antoi lakiin vedoten asiasta kielteisen lausunnon valtioneuvostolle. Tuomiokapituli sen sijaan puolsi seminaarin perustamista ja viittasi 5.3.1919 annettuun lakipykälään, jonka mukaan Suomen kansalaisilla oli oikeus perustaa yksityinen koulu tai kasvatuslaitos. Valtioneuvosto ratkaisi asian maaliskuussa 1924 seminaarin hyväksi ja edellytti, että seminaari kouluhallituksen valvonnan alaisena noudatti toimissaan kaikkia valtion alkukouluseminaareista voimassa olevia ja vastaisuudessa annettavia ohjeita.⁸⁷⁹

Valtioneuvoston myöntämä toimintalupa Karkun seminaarille aiheutti kiivaan hyökkäyksen sekä Alakansakoulu-⁸⁸⁰ että Opettajain Lehdessä. Viime mainittu lehti julkaisi useampiakin kirjoituksia asiasta. Niissä katsottiin, että hallituksen myöntämä lupa Karkun yksityisen seminaarin perustamista varten oli syvä isku Cygnaeuksen jalolle kylvölle. Jopa koko kansakouluväen kalliin perinnön katsottiin tulleen loukatuksi. Väliaikainen toimitusministeriö oli kirjoitusten mukaan ryhtynyt kehitystä taaksepäin vievään koulupoliittiseen toimintaan. Karkun seminaarin uskonnollisen suunnan ei oletettu tyydyttävän muita kuin hengenheimolaisia. Epäiltiin, että tämän seminaarin saaman toimintaluvan jälkeen seminaareja tulivat vaatimaan niin poliittiset kuin taloudellisetkin intressiryhmät, kaikillahan oli omat edut valvottavinaan. Kirjoituksissa ihmeteltiin sitä, miksi valtioneuvoston päätöksessä oli vedottu 5.3.1919 annettuun lakipykälään, vaikka jo 1.8.1924 oli tulossa voimaan laki, jossa määrättiin, että valtio ylläpiti tarpeellisen määrän seminaareja kansakoulunopettajien valmistamista varten. Alkukoulu-

⁸⁷⁸ Kymäläinen, A. 1968, 36-37.

⁸⁷⁹ Kymäläinen, A. 1968, 37-39.

⁸⁸⁰ Alakansakoulu-lehti mustamaalasi Karkun seminaarin toimintaa ja piti sen työtä koko alakansakoululaitosta alentavana. (AkkL 1925, 23).

seminaareja oli pidettävä kansakouluseminaareina, ja antoihan valtioneuvosto Karkulle luvan nimenomaan alakansakouluseminaarin eikä alkukouluseminaarin perustamiseen.⁸⁸¹ Kaikki tuolloin toiminnassa olleet muut pienten lasten opettajia valmistaneet seminaarit olivat vielä alkukouluseminaareja.

Kymäläinen pitää Karkun alakansakouluseminaaria kohtaan suunnattujen hyökkäyksien syynä sitä, että lupa oli annettu yksityiselle ja syvästi kristillisessä hengessä toimineelle seminaarille. Ärtymykseen saattoi Kymäläisen mukaan olla jossain määrin syynä sekin, että seminaariyhdistyksen innostunut asiamies⁸⁸² oli puheissaan loukannut toiminnassa olleiden seminaarien uskonnonopetusta. Kymäläinen pitää hyökkäystä Karkun seminaaria kohtaan kuitenkin epäasiallisena.⁸⁸³

Valtioneuvoston antama toimilupa Karkun alakansakouluseminaarille ei edellyttänyt sitä, että seminaarille olisi myönnetty valtionapua. Kun seminaarin valtionapuanomus tuli myöhemmin valtioneuvoston ratkaistavaksi, se pyysi ennen seminaarin avustamispäätöstään kouluhallitukselta asiasta lausunnon, jota varten kouluhallitus suoritti Karkun seminaarissa tarkastuksen. Siinä todettiin, että seminaarilla oli vain kaksi harjoitusluokkaa ja nämä sijaitsivat varsin kaukana seminaarirakennuksesta. Kouluhallituksen tarkastaja näki puutteena senkin, että harjoitusluokat olivat ahtaita ja toisessa niistä opiskeli vain Siunaukselan orpokodin lapsia, joita tarkastaja piti apukoulutasoisina. Lisäksi seminaarin opettajakokeilla ei ollut tilaisuutta seurata opetusta yläkansakoulussa, vaikka heidän piti valmistua opettamaan myös yläkansakoulussa voimistelua, laulua ja käsitöitä. Seminaarin henki oli tarkastajan mielestä kuitenkin hyvä, mutta opettajat eivät olleet täysin päteviä. Karkun seminaarin sääntöjäkin tarkastaja piti puutteellisina eivätkä ne hänen mielestään taanneet kelvollista opettajakasvatusta. Oppilaitoksen taloudelliset seikatkaan eivät puoltaneet valtionapuanomukseen suostumista. Näiden tarkastuksen yhteydessä havaittujen epäkohtien ja puutteiden⁸⁸⁴ vuoksi

⁸⁸¹ OL 1924, 12, 151-152; OL 1924, 14, 177-179; AkkL 1925, 23.

⁸⁸² *Vastustajat pitivät Karkun alakansakouluseminaaria ”propagandalaitoksena” ja seminaarin asiamies Enqvistiä syytettiin varainhankinnan yhteydessä esitetyistä perättömistä puheista. Hänen kerrottiin levittäneen sellaista huhua, että kansakouluista aiottiin poistaa uskonnon opetus. Enqvistiä samoin kuin Karkun seminaarin johtajaa J. K. Korpista syytettiin siitäkin, että nämä olivat levittäneet väärää tietoa, jonka mukaan maamme koulujen uskonnon opettajat olisivat laiminlyöneet jumalansanan opettamisen sen oikeassa hengessä. Korpinen vastasi näihin syytöksiin Opettajain lehden palstoilla ja puolusteli Enqvistin puheita, joissa hänen mielestään ei ollut mitään pahaa: Jumalan sanan totuus oli tuotava selvästi esiin. Kotimaa-lehdessä kirjoitettuihin puolustuspuheisiin vastattiin Opettajain Lehdessä, jonka toimitus päätti keskustelun Karkun seminaarista tiukkasävyisesti näin: ”Täytyy vain syvimmin valittaa, etteivät uuden alkukouluseminaarin puuhaajat edes näytä oivaltavan käyttämisensä keinojen hyljättävyyttä.” (OL 1924, 12, 151-152; OL 1924, 14, 177-179); Korpinen, J.K. 1924; AkkL 1925, 23).*

⁸⁸³ Kymäläinen, A. 1968, 37-40.

⁸⁸⁴ *Opettajain Lehti otti kantaa Karkun seminaarin puutteisiin. Lisäksi lehti uumoili, miten sitten kävisi, jos seminaari olisi saanut vielä oikeuden ottaa ns. hospitanttioppilaita. Jo perusoppilaita houkutelukseen yksityiset seminaarit joutuivat lehden mukaan antamaan mahdolli-*

kouluhallitus esitti, että Karkun seminaarin valtionapuanomus oli hylättävä eikä seminaarille tullut antaa oikeutta kelpoisuustodistusten antamiseenkaan.⁸⁸⁵

Valtioneuvoston päätös Karkun seminaarille myönnettävästä valtionavusta oli kouluhallituksen lausunnon mukainen. Oli myös ilmennyt, että opettajien valmistaminen tuli valtion seminaareissa halvemmaksi kuin Karkun seminaaris-
sa. Niin valtioneuvosto katsoi oikeaksi hylätä seminaarin valtionapuanomukset, mutta myönsi anomuksesta seminaarista valmistuneille opettajille kelpoisuustodistukset. Valtionavun epäämällä sinetöityi Karkun seminaarin kohtalo. Valmistettaviksi jäivät syksyllä 1924 otetut oppilaat, eikä uusia oppilaita seminaariin enää syksyllä 1925 voitu ottaa. Seminaariyhdistyksen ja oppilaitoksen johtajan Väinö Niemisen tehtäväksi ja kunnia-asiaksi tuli pitää huoli siitä, että oppilaitoksessa tuolloin opiskelleet saivat seminaariopintonsa päätökseen. Raskas velka-
taakka painoi seminaariyhdistystä, joka vetosi auttajiin. ”Nuorison Ystävän”
palstoilla pyydettiin itse kutakin kantamaan kortensa seminaarin tukemiseksi. Veto-
mukset tuottivat tulosta, ja sisään otetut oppilaat valmistuivat. Karkun al-
kansasakouluseminaari ehti valmistaa lyhyen toimintansa aikana 67 opettajaa, joi-
den koulutus oli valtiolle täysin ilmaista.⁸⁸⁶

Kymäläinen näkee syynä seminaarin lyhyeksi jääneeseen toimintaan pääasiassa sen, että Karkun seminaarin perustamista ja sijoittamista ei ollut riittävästi valmisteltu. Toisaalta hän arvelee, että seminaariasiassa lähdettiin liikkeelle riit-
tämättömin edellytyksin ja liian omapäisesti. Positiivisena lyhyen seminaarikau-
den ajalta Kymäläinen näkee sen, että Karkun alakansakouluseminaari avasi lah-
jakkaille opiston käynneille nuorille tilaisuuden jatko-opiskeluun ja lisäksi sen,
että seminaari rikastutti opistoelämää.⁸⁸⁷ Suomen ensimmäisen alakansakoulu-
seminaarin lyhyt taival oli myrskyinen.

*simman korkeita arvosanoja oppilailleen, miten sitten, jos houkuteltavina olisivat olleet hospitan-
tit. Siinä asiassa olisi Opettajain Lehden mukaan ollut tilaisuus väärinkäytöksiin. Lehti tähdensi,
että alakansakoulunopettajien valmistuksen oli tapahduttava ainoastaan valtion oppilaitoksissa.
(OL 1924, 12, 151-152; OL 1924, 14, 177-179).*

⁸⁸⁵ Kymäläinen, A. 1968, 40.

⁸⁸⁶ *AkkL* 1925, 23; Kymäläinen, A. 1968, 40-42.

⁸⁸⁷ Kymäläinen, A. 1968, 42.

5.4 Poikkeusteitä alakansakoulunopettajiksi

5.4.1 Alakansakoulunopettajille kelpoisuussäännöt

Silloin, kun Suomi itsenäistyi, maan kunnallisten alkukoulunopettajien kelpoisuutta ei ollut mitenkään vielä säädöksillä määritelty. Siksi 1920-luvulle tultaessa jopa kaupunkien alakansakouluihin voitiin nimittää koulutuspohjasta riippumatta henkilöitä, jotka johtokunta ja tarkastaja katsoivat opettajan toimeen sopiviksi⁸⁸⁸, joskin kaupungeissa alakansakoulunopettajiltakin useimmiten edellytettiin yläkansakoulunopettajan pätevyyttä. Myös eräillä maaseutupaikkakunnilla alakansakouluihin nimitettiin yläkansakoulunopettajan pätevyyden hankkineita opettajia.⁸⁸⁹ 1920-luvun alussa Suomen alakansakoulujen opettajat olivat edelleen koulutustaustansa puolesta varsin kirjavaa joukkoa, ja erot opettajien valmiuksissa olivat varsin suuret.

Oppivelvollisuuslain säätämisen jälkeen kesällä 1921 annettiin kouluhallituksen esityksestä asetus kunnallisten alakansakoulujen opettajain kelpoisuudesta. Siinä opettajan kelpoisuusehdoksi asetettiin joko valtion alkukouluseminaarin tai kansakouluseminaarin oppimäärän suorittaminen. Ne kirkollisten ja yksityisten alkukoulujen opettajat, jotka viimeistään vuonna 1922 kävivät yksivuotisen alkukouluseminaarin tai joilla oli sellainen kelpoisuustodistus, jota koulutoimen ylihallitus kirjeellään 31.10.1879 oli edellyttänyt, voitiin vastaisuudessa valita kunnallisten alakansakoulujen opettajiksi, jos he suorittivat valtion järjestämät täydennyskurssit. Jos tällaiset opettajat olivat asetuksen antamisaikana vakinaisessa tehtävässä valtionapua nauttivissa kunnallisissa alkukouluissa, he säilyttivät toimensa siksi, kunnes pääsivät suorittamaan vaadittuja täydennyskursseja. Ne opettajat, jotka olivat aloittaneet toimensa alkukoulussa ennen kalenterivuotta 1900 ja olivat käyneet yksivuotisen seminaarin tai saavuttaneet kelpoisuuden koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeen 31.10.1879 mukaisesti, saivat ilman

⁸⁸⁸ OL 1920, 2, 11-12.

⁸⁸⁹ AoL 1919, 3, 18-19; *Opettajavaalissa oli sekin mahdollista, että yksivuotisen kiertokouluseminaarin käynyt opettaja syrjäytti alakansakoulun virantäytössä yläkansakouluseminaarin käyneen opettajan, kuten Jokioisissa tapahtui vuonna 1919. Kouluhallitus ei katsonut aiheelliseksi kumota Jokioisten Jänhijoen kansakoulun johtokunnan toimittamaa vaalia, koska kiertokoulunopettaja oli tuona ajankohtana muodollisesti pätevä virkaan (AoL 1919, 15, 111); OL 1924, 2, 18-20.*

mitään lisäkelpoisuutta jäädä entisiin toimiinsa valtion apua nauttivissa kunnallisissa alkukouluissa.⁸⁹⁰

Kunnallisten alakansakoulujen opettajain kelpoisuudesta säädetty asetus antoi myös kirkollisten ja yksityisten alkukoulujen opettajille, jotka olivat olleet toimessaan asetusta annettaessa yli 21 vuotta, sen lisäedun, että heidät voitiin nimitää ilman lisäkoulutusta kunnallisten alkukoulujen opettajiksi saman kunnan alueella, jossa he kesällä 1921 toimivat, mikäli he olivat ennen vuotta 1900 aloittaneet opettajatoimensa ja olivat käyneet yksivuotisen seminaarin tai saavuttaneet koulutoimen ylihallituksen kiertokirjeen 31.10.1879 mukaisen kelpoisuuden ennen vuotta 1900⁸⁹¹. Vuoden 1921 kelpoisuusasetusta pidettiin erityisesti kiertokoulunopettajille tärkeänä erioikeuspäätöksenä, koska ansiokkaimmat seurakunnallisten alkukoulujen opettajat saattoivat saada asetuksen perusteella pätevyyden kunnallisten alkukoulujen opettajan virkoihin⁸⁹². Seurakuntien alkukoulujen opettajien pätevyydestä ei kesän 1921 jälkeenkään ollut olemassa minkäänlaista säädöstä, joten kiertokoulujen opettajien koulutustaso jäi edelleen varsin vaihtelevaksi.

Mielenkiintoisen erikoistapauksen alkukoulunopettajien pätevöittäjänä avasi Suomen Sisälähetyseuran diakonissalaitoksen yhteydessä Sortavalassa toiminut Kasvattajaopisto, jolle valtioneuvosto ”näki hyväksi” antaa oikeuden pätevöittää yksivuotisen alkukouluseminaarikurssin käyneitä opettajia. Valtioneuvosto kyläkin asetti opiston kouluhallituksen valvonnan alaiseksi ja edellytti, että oppilaitoksen opetussuunnitelmaan otettiin oppiaineiksi sekä voimistelu ja leikki että kotiseutuoppi, johon viime mainittuun sisältyi myös kotiseudun maan- ja luonnontiedollinen tarkastelu.⁸⁹³ Näin kasvattajaopistolle lankesi sama rooli kuin alkukouluseminaarien järjestämällä täydennyskursseilla oli opettajien pätevöittämisessä.

Kesän 1921 lainsäädäntöuudistuksissa jäi edelleen selvittämättä alkukouluseminaarien suhde yläkansakouluseminareihin. Alakansakoulunopettajien jatko-opinto-oikeudet eivät olleet itsestään selvä asia. Jos alakansakoulunopettaja halusi jatkaa opintojaan ja suorittaa yläkansakoulunopettajan kelpoisuuden, hänen aiempia opintosuorituksiaan ei luettu hyväksi.⁸⁹⁴ Vuoden 1922 Seminaarikomiteaan ei asiaan kiinnittänyt huomiotaan muuten kuin mainiten eräänä vaihtoehtona sen, että koko alakansakouluseminaaari, joka komitean mielestä tuli olla kolmivuotinen, olisi voitu siirtää yläkansakouluseminaariin, jolloin kaksi alinta luokkaa olisi muodostanut ”*päätyvillä kursseilla varustetuksi preparandilaitokseksi*”. Tässä mallissa alakansakoulunopettajaksi aikovat olisivat käyttäneet kol-

⁸⁹⁰ As / 16.7.1921 § 1-4; AoL 1921, 14, 95-96; Cavonius, G. 1983, 57.

⁸⁹¹ As/ 16.7.1921 § 5; AoL 1921, 14, 95-96; Franssilan mukaan kouluhallituksessa asian esitteli hän itse ja puheenjohtajana toimi silloin Mikael Soininen. (Franssila, K. A. 1936).

⁸⁹² OL 1920, 2, 11-12.

⁸⁹³ Kerkkonen, K. 1923, 642 (Kirkollis- ja opetusministeriön kirje syyskuun 23 p:ltä 1920 Kouluhallitukselle).

⁸⁹⁴ Kuikka, M. T. 1978, 71.

mannen opintovuotensa opetusharjoitteluun.⁸⁹⁵ Seminaarikomitean mietinnössä ei siis otettu kantaa siihen, miten alakansakoulunopettajat olisivat tässä mallissa voineet pätevoityä yläkansakouluun, mutta 12. yleinen kansakoulukokous otti asian esiin. Kokouksessa esitettiin alakansakoulunopettajille jatkotutkintoa, jonka suorituspaikaksi suunniteltiin alkukouluseminaareja. Esityksen mukaan tutkinnon olisi voinut suorittaa kahden työvuoden jälkeen. Yläkansakoulunopettajiksi pätevoityvän alakansakoulunopettajan toivottiin pääsevän suoraan kansakouluseminaarin kolmannelle luokalle aloittaessaan opintonsa seminaarissa.⁸⁹⁶

Kansakouluseminaareista valmistuneet opettajat olivat muodollisesti päteviä sekä ala- että yläkansakouluun ja saivat näin yhdellä tutkinnolla kaksoispätevyyden. Kaupunkien alakansakouluihin he olivatkin hyvin haluttuja, ja kahdennentoista yleisen kansakoulukokouksen väki epäilikin⁸⁹⁷, etteivät suomenkieliset kansakouluseminaarit pystyisi tyydyttämään niille mitoitettua opettajatarvetta oppivelvollisuuden toteutuessa, jos valmistuvat opettajat työllistyivät sekä ylä- että alakansakouluihin. Kansakouluseminaarien opettajanvalmistuksessakin nähtiin puutteita alakansakoulunopettajaksi kouluttamista ajatellen. Opettajain Lehden mukaan kansakouluseminaarien valmistus oli liian laaja-alaista alakansakoulun opettajan tehtävää varten, ja alakoulun tuntemus jäi kansakouluseminaareissa usein vähäiseksi, koska opettajakokelaat niissä perehtyivät alakansakoulun opetukseen vain sattumanvaraisesti. Siksi tarkastaja Vuorisalmi esitti, että kansakouluseminaarista valmistuneiden opettajien päästötodistuksessa olisi pitänyt olla arvosana myös taidoista opettaa alakansakoululuokkia.⁸⁹⁸

5.4.2 Kesäkursseja kiertokoulunopettajille

Itsenäistyneessä Suomessa pienten lasten opettajien tarve oli valtava, sillä uusia kunnallisia alakansakouluja syntyi ripeään tahtiin. Vuonna 1919 alakansakouluja oli 454, joissa työskenteli 498 opettajaa. Uusia näistä kouluista oli 63. Eniten alakansakouluja oli Helsingin piirissä, seuraavaksi eniten Vaasan ja Porvoon piireissä. Ruotsinkieliset kunnat⁸⁹⁹ olivat koulujensa määrässä edellä suomenkie-

⁸⁹⁵ *Seminaarikomiteanmietintö 1922, 27-28.*

⁸⁹⁶ *OL 1922, 24, 444-447.*

⁸⁹⁷ *Kouluneuvos Tarjanteen mukaan yläkansakouluissa oli tuolloin puute 600 opettajasta, ja pula tuli pahenemaan. Oppivelvollisuuden täytäntöönpano vaati maaseudun alakansakoulusta erityistä huolenpitoa. Olihan niissä kolmessa vuodessa niin opettajat kuin oppilaatkin lisääntyneet n. 100 %. Tarjanne ehdotti, että ensi tilassa piti perustaa vielä lisää alkukouluseminaareja. (OL 1922, 24, 444-447).*

⁸⁹⁸ *OL 1922, 21, 17-18; OL 1924, 2, 18-20.*

⁸⁹⁹ *Heporaudan mukaan oli lv. 1917-1918 kunnallisia alakansakouluja 236, joista ruotsinkielisiä 168 ja suomenkielisiä 68. Lv. 1920-1921 alakansakouluja oli kaikkiaan 682. (Heporauta, F. A. 1945, 260 ja 270).*

lisiä kuntia, joissa lasten alkuopetusta annettiin vielä 1920-luvun alussakin varsin yleisesti seurakuntien ylläpitämissä kiertokouluissa.⁹⁰⁰ Kiertokoulunopettajia siirtyi alakansakoulun palvelukseen silloin, kun kirkonkokoukset päättivät luovuttaa kiertokoulunsa kunnalle ja samalla määräsivät, että toimesta olleiden kiertokoulunopettajien oli saatava jäädä vastaavien kunnallisten alakansakoulujen vakinaisiksi opettajiksi.⁹⁰¹

Jo ennen sitä kun kunnallisten alakansakoulujen opettajien pätevydestä oli vielä säädettykään, pyrittiin erilaisin keinoin kohentamaan yksivuotisten seminaarien käyneiden ja muidenkin alkukoulunopettajien ammattitaitoa ja kelpoisuutta. Koulutoimen ylihallitus oli heti maamme itsenäistyttyä ehdottanut senaatille, että se olisi oikeuttanut ylihallituksen aloittamaan kesällä 1918 kaksikesäiset täydennyskurssit yksivuotisen alkukouluseminaarin käyneille opettajantointa hoitaville alkukoulunopettajille. Kevään 1918 sisällissota aiheutti kuitenkin sen, että esityksen käsittely siirtyi kevääseen 1919, jolloin valtioneuvosto päätti, että kesällä 1919 oli maassamme käynnistettävä kahdet suomenkieliset ja yhdet ruotsinkieliset yhdeksän viikkoa kestävät alkukoulunopettajien täydennyskurssit. Tätä tarkoitusta varten valtioneuvosto myönsi 67 800 markan määrärahan. Kesäkurssien järjestäjiksi määrättiin Heinolan, Jyväskylän ja Tammisaaren seminaarit. Kurssien johtajiksi nimettiin J. M. Mikkola, M. Paksula ja A. Takolander. Tavoitteena oli kahden kesän aikana valmistaa kiertokoulunopettajista kunnallisen alakansakoulun opettajia. Hakijoita kurseille oli runsaasti. Vaikka rinnakkaiskurssejakin järjestettiin, 366 halukkaasta opettajasta voitiin ottaa ensimmäisenä kesänä oppilaaksi vain 216.⁹⁰² Täydennyskoulutusta kaipaamaan jäivät sadat niin suomen- kuin ruotsinkieliset⁹⁰³ alkukoulunopettajat.

Alkukoulunopettajain kaksikesäisille täydennyskurseille kouluhallitus vahvisti opetusohjelman, johon sisältyivät kaunokirjoitusta lukuun ottamatta kaikki valtion kaksivuotisen alkukouluseminaarin opetusohjelman mukaiset oppiaineet. Kouluhallituksen antamassa täydennyskurssien opetussuunnitelmassa samoin kuin kaksivuotisille alkukoulusemineareille annetussa opetussuunnitelmassa oppiaineluettelon aloitti kasvatustoppi, ei uskonto. Taulukkoon 12 on koottu täydennyskurseja varten laaditun opetusohjelman oppiaineet ja -ennätykset sekä viikkotuntien määrät.

⁹⁰⁰ AoL 1919, 7, 49-50.

⁹⁰¹ OL 1920, 21, 11-12; *Seurakunnallisissa alkukouluissa opettajien luku nousi vuoden 1920 alussa "lopulle toista tuhatta"*. (AoL 1920, 1).

⁹⁰² AoL 1919, 4-5, 33-34; AoL 1919, 8, 58; AoL 1919, 10, 74.

⁹⁰³ *Yksivuotisen valmistuksen saaneita ruotsinkielisiä alkukoulunopettajia oli keväällä 1920 noin 500, joista 336 toimi valtionapua nauttineissa alkukouluissa. Näistä noin 70 suoritti täydennysopinnot Tammisaaressa järjestetyillä kesäkurseilla.* (Vasa-posten 1920, 47).

Taulukko 12. Alkukoulunopettajien kaksikesäisten täydennyskurssien opetussuunnitelma⁹⁰⁴

Opetusaine	I kesä vt	II kesä 4 viikkoa/vt	II kesä 5 viikkoa/vt	Yhteistuntimäärä	Oppiennätykset
Kasvatusoppi	8	8	4	124	1. kesä: Yleisesitys kasvatusopista, lapsielutiedettä ja siveysoppia 2. kesä: yleinen sekä alkukoulun aineiden metodioppi teoreettisesti ja käytännön yhteydessä. Koulunpitoa.
Uskonto	1	1	1	18	Alkuopetukseen soveltuvia raamatullisia ja siveysopillisia kertomuksia lastentajuudessa muodossa
Äidinkieli	2	2	2	36	Kirjoitetaan molempina kesinä 4 ainetta, kielioppia, kertovan kaunokirjallisuuden lukemista, puhetekniikan ohjeita.
Ympäristö- ja kotiseutuoppi	4	4	2	62	Ympäristö- ja kotiseutuoppi yhteiskunnalliselta kannalta. Yleismaantietoa
Laskento ja mittaussoppi	1	1	1	18	Harjoittelua päässä laskussa, lyhyt käytännöllinen mittaussopin kurssi
Käsityöt Piirustus Yläkoulun käsityöt	8+4	8+4	4+2	124 62	Harjoituksia muovailussa, paperileikkelyssä ja alkukoulun käsitöissä. Piirustuksessa vapaan käden harjoituksia. Ylimääräiset käsityöt: Ylemmän kansakoulun käsityöt
Laulu ja soitto	6	6	4	98	Kansakouluseminaarin oppimääriä lähentelevät oppiennätykset laulussa ja kyky käyttää soittokonetta
Voimistelu Leikki, Terveysoppi Kouluhygienia	6	6	4	98	Kansakouluseminaaria lähentelevät oppiennätykset, alkukoululaisten laulu- ym. leikkejä, huomio lapsen anatomian ja fysiologian vaatimuksiin, alkukoulun hygieeniset vaatimukset, terveystoppi
Opetusharj. ja kuuntelu			16	80	
Yhteensä	36	36	38	658	
	(40)	(40)	(40)	(720)	

Taulukkoon 12 kirjatun täydennyskurssien opetusohjelman mukaan oppilaiden viikoittainen tuntimäärä oli sama kuin valtion alkukouluseminaareissa. Kasvatusoppia kesäkurssilaisilla oli suhteellisesti enemmän kuin talvikausina opiskelvilla. Koko opetusohjelmasta lähes viidenneksen täytti kasvatusoppi. Jos mukaan otetaan vielä opetusharjoitukset⁹⁰⁵, kasvatusaineiden opintojen osuus nousi

⁹⁰⁴ AoL 1919, 4-5, 34; VMA VLFa, Bd: 2. Itsenäisyyden ajan alussa kursseja nimitettiin täydennyskurssiksi. 2000-luvun alussa vastaavassa tilanteessa toimeenpantavaa koulutusta nimettiin pätevyystamis- tai pätevyitysmiskoulutukseksi.

⁹⁰⁵ Vaasan 12-viikkoisilla ruotsinkielisillä kursseilla opetusharjoittelu toteutettiin kahdella ensimmäisellä ja kahdella toisella sekä yhdellä yhdysluokalla. Kunkin kurssilaisen osalle tuli 11 harjoitustuntia. Kaikkiaan harjoitustuntien lukumäärä nousi 400:aan. (VMA: VLFa Bd: 2).

kaikesta opetuksesta lähes kolmannekseen. Talvikausina opiskelevilla kasvatus- ja opetusoppia oli vain noin 13 % kaikesta opetuksesta. Kasvatusaineiden vahva asema selittynee sillä, että yksivuotisen seminaarin käyneinä kesäkurssilaisilla oli pohjana vankka uskonnon sävyttämä koulutus, mutta opetusopilliset ja kasvatusopin opinnot olivat heidän aiemmassa koulutuksessaan jääneet melko niukoiksi.

Myös ns. harjoitusaineet, joilla oli kaksivuotisten alkukouluseminaarien ohjelmassa merkittävä osuus, olivat kesäkurssilla tehostetusti mukana. Ne opettajat, jotka halusivat tutkintonsa lisäksi opettaa yläkansakoulussa käsitöitä, saattoivat ottaa pakollisen opetusohjelman lisänä ylimääräiset käsityöt. Voimistelu, laulu ja soitto olivat kaikille pakollisia, ja näiden oppiaineiden suoritus antoi opettajille samalla tavalla kuin alkukouluseminaarien talvikauden oppilaillekin pätevyys- ja yläkansakoulun laulun ja voimistelun opettamiseen. Täydennyskursseiden oppiainesisällöt olivat varsin samanlaiset kuin järjestelysäännön antamat oppiainetyöt (taulukko 8) alkukouluseminaarien toista vuosikurssia varten. Vain yhden oppiaineen nimi erosi näiden opetussuunnitelmien oppiaineluettelossa toisistaan, ja se aine oli Alkuopetuskomitean⁹⁰⁶ nimeämä kotiseutuoppi, joka täydennyskursseiden opetusohjelmassa sai nimekseen ”ympäristö- ja kotiseutuoppi”. Ruotsinkielisessä täydennyskursseiden opetusohjelmassa oppiaineen nimenä säilyi ”hembygdslära”⁹⁰⁷.

Emmi Pimiä⁹⁰⁸ on kuvannut ensimmäisten täydennyskoulutettujen opettajien kesäopiskelua elävästi 30-säkeistöisessä runossaan Heinolan täydennyskursseiden jäähyväisillanvietossa kesällä 1919. Seuraavat poiminnot kyseisestä runosta valottavat, mitä kaikkea kurssilaiset ennättivät oppia muutaman kesäviikon aikana:

”Uusi aika aatteitansa/ juurruttaapi syvälle, siksi vanhat aakkoetkin/saavat käydä esille.

Tutkimusten tuloksena/ huomattu on seikka tää, että uudistusta kaipaa/ aakostenkin vanha pää.

Käskey pantiin kiertämähän/ perukoita Suomenmaan: A:t ja B:t nyt joutuisasti/ Jyväskylään, Heinolaan!

Koulu kova alkoi kohta, siellä ol’ opettajia, jokaisella viisautta/ monta nelikollista.

Kaikki tää nyt aakkosille/ päähän olis’ saatava/ käskey ankara on tullut/ Kouluhallitukselta.

Ensin käydään ihmis’ruumiin/ rakennusta tutkimaan, kudokset ja protolasmat/ tarkoin mieleen painetaan.

Kun on ruumis tutkittu jo/ kaikin puolin tarkalleen, sieluopin syvyyksiin/ siitä käydään verkalleen.

Paljon järkeä se kysyy, pyörälle jo panee pään, mutta rehtorimme oiva/ kyllä selvittääpi tään.

...

⁹⁰⁶ Alkuopetuskomitea 1906, 38-39.

⁹⁰⁷ VMA: VLFa Bd: 2; Lägre folkskolseminariet 1964, 37.

⁹⁰⁸ Pimiä, E. 1919, 129-130.

Noikeutta kaikkialle/ pitäis' saada jäseniin, mutta hullusti on käynyt, se on jäänyt – varpasiin.

Vaan ei huolta, seikat moiset/ täällä kyllä korjataan, kuka tietää vielä kuinka oppineeksi tullaankaan.

...

A:t ja B:t nyt viisahina/ kotiin käyvät marssimaan, tullaksensa kesän uuden/ kera taasen Heinolaan.”

Kesäkurssin lopussa opintotuloksia kävivät tutkimassa myös tarkastajat, jotka Pimiän mukaan antoivat kiittävät lausunnot niin opettajille kuin oppilaillekin kesän aherruksesta.⁹⁰⁹

Ensimmäisten kesäkurssien välitalvena, maaliskuussa 1920, valtioneuvosto antoi jo uudet säädökset yksivuotisen alkukouluseminaarin käyneiden opettajien täydennyskoulutuskurseista, jotka tämänkin jälkeen olivat kaksikesäiset, mutta kummankin kesän jakso lyheni yhdeksästä viikosta kuuteen. Viikkotuntimäärät pysyivät entisellään. Ensimmäisen kuusiviikkoisen ruotsinkielisen kurssin sai järjestettäväkseen Vaasan alkukouluseminaari, joka oli siirtynyt vuoden 1920 alussa valtiolle.⁹¹⁰ Kouluhallitus teki päätöksen Vaasan kurseista huhtikuun 8. päivänä 1920 sen jälkeen, kun se oli saanut Vaasan alkukouluseminaarin johtaja Laxströmiltä suostumuksen ryhtyä täydennyskurssien johtajaksi, ja antoi kaksivuotista kurssia varten 11 932 markkaa sekä julisti opiskelijapaikat avoimiksi. Kurssin johtajan tehtäväksi jäi hankkia opettajat ja laatia suunnitelmat. Kurseille voitiin ottaa enintään 36 oppilasta. Mikäli kurseille olisi ilmoittautunut opiskelijaksi 40 alkukoulunopettajaa tai sitä enemmän, kurssilaisista olisi muodostettu rinnakkaisluokat. Kahteen kesään sijoitettu 12 viikon opetusohjelma laadittiin kouluhallituksen ohjeiden mukaan. Oppiaineet ja oppitunnit olivat aivan samat kuin taulukossa 12. Vaasan täydennyskurseilla oli poikkeavaa taulukon 12 ohjelmasta ensinnäkin se, että kurssit molempina kesinä kestivät kuusi viikkoa (658 t tai 720 t) ja toisaalta se, että toisen kesän opetusohjelma jakautui kahteen osaan siten, että ensimmäinen kesti kaksi viikkoa ja toinen neljä viikkoa. Lisäksi soiton opetusta jokainen oppilas sai 1/6 tuntia joka toinen viikko. Soiton harjoittelua opetusohjelmaan sisällytettiin kolme puolituntista viikoittain.⁹¹¹

Vaasassa järjestettiin kolmet täydennyskurssit: kesinä 1920–1921, 1921–1922 ja 1924–1925. Opettajina toimivat alkukouluseminaarin opettajat Werner ja Edit Laxström, Erik Wiklund, Elsa Sandman ja Adéle Holmström. Kaikkiaan 93 alkukoulunopettajaa sai näiltä kurseilta kelpoisuuden alakansakoulunopettajiksi. Ensimmäisten valmistuneiden joukossa oli yksi miesopettajakin.⁹¹²

Niinä kesinä, jolloin Vaasassa ei järjestetty täydennyskurseja, kurssit pidettiin toisessa maamme ruotsinkielisessä alkukouluseminaarissa Helsingissä, jossa seminaarin johtaja Gertrud Ehrström määrättiin järjestämään ja johtamaan pikkukoulunopettajien täydennyskurssit kesinä 1922 ja 1923. Oppilaspaikat julistet-

⁹⁰⁹ Pimiä, E. 1919, 129-130.

⁹¹⁰ VMA: VLFa Ac: 24; Cavonius, G. 1983, 59-61.

⁹¹¹ VMA: VLFa Bd: 2; Lägre folkskolseminariet 1964, 35-38.

⁹¹² Lägre folkskolseminariet 1964, 38-39.

tiin sanomalehdissä haettaviksi huhtikuussa 1922. Kursseille annettu opetusohjelma muistutti taulukossa 12 esitettyä opetussuunnitelmaa. Oppilaiden viikkotuntimäärä oli molempina kesinä 38, ja mikäli oppilas osallistui vapaaehtoisin yläkansakoulun käsitöihin, tuntimäärä nousi 40:een. Oppiaineet olivat taulukon 12 mukaiset, vain kahden oppiaineen tuntimäärät poikkesivat siitä. Kasvatustieteen tuntimäärät olivat kesinä 1922 ja 1923 10 viikkotuntia, kaksi tuntia enemmän viikossa kuin taulukon 12 mukaisessa opetusohjelmassa. Toinen poikkeama oli vapaaehtoisissa käsitöissä⁹¹³, joille oli varattu kaksinkertainen tuntimäärä eli 8 viikkotuntia. Helsingin seminaarin toisen kesän kurssien opetussuunnitelma jakautui Vaasan seminaarin kesäkurssien tavoin kahteen osioon, joista ensimmäinen kesti kaksi ja jälkimmäinen neljä viikkoa.⁹¹⁴

Kesällä 1923 Helsingissä oli käynnissä kahdet eri täydennyskurssit. Ensimmäiset niistä loppuivat heinäkuun 21. päivänä. Molemmat kurssit toimivat ensin Reaalilyseolla, myöhemmin Ruotsalaisessa lyseossa. Kesinä 1923 ja 1924 Helsingin ruotsinkielisiltä täydennyskursseilta valmistui yhteensä 63 alakansakoulunopettajaa, joten Tammisaaren ja Vaasan seminaareista valmistuneiden opettajien kanssa yhteensä ruotsinkielisiä alakansakoulunopettajia valmistui täydennyskoulutuskursseilta vuosina 1919–1925 kaikkiaan 226. Huomattavasti suurempikin joukko opettajia olisi ollut mahdollista valmistaa, kursseille oikeutettuja opettajia kun olivat kaikki vuosina 1900–1922 yksivuotisista seminaareista valmistuneet alkukoulunopettajat. Ruotsinkielisistä yksivuotisista alkukouluseminaareista oli vuosina 1900–1918 valmistunut kaikkiaan 477 opettajaa, joten vain vajaa puolet heistä suoritti täydennyskurssin. Syitä suureen kursseilta poistumiseen oli useita. Monet opettajat olivat jo aiemmin jättäneet työnsä avoitusaan tai vaikeasti sairastuttuaan, jotkut taas olivat kouluttautuneet yläkansakouluun opettajiksi, jotkut olivat kuolleet ja osa opettajista jätti tilaisuuden käyttämättä sairauden tai muun syyn vuoksi.⁹¹⁵

Myös suomenkielisissä seminaareissa järjestettiin alkukoulunopettajille kuusiviikkoisia täydennyskursseja. Kesällä 1921 kurssit alkoivat Jyväskylän, Sortavalan ja Raahen yläkansakouluseminaareissa sekä Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa, jossa kurssit pidettiin kesinä 1921–1922 ja 1923–1924. Hämeenlinnan kurssien johtajana toimi seminaarin johtaja Aukusti Salo ja opettajina seminaarin opettajat.⁹¹⁶

⁹¹³ *Ylimääräisten käsitöiden mittavuus on yllätyksellistä, koska Helsingin ruotsinkielisen pikkukouluseminaarin talvikauden kaksivuotisessa opetusohjelmassa ei lainkaan ollut mahdollisuutta valmistua yläkansakoulun käsitöiden opettajiksi (luku 4.3.1 ja taulukko 10). Käsitöet Helsingin ruotsinkielisen seminaarin yksivuotiseen opetusohjelmaan olivat kylläkin kuuluneet jo silloin, kun muissa vastaavissa oppilaitoksissa niitä ei vielä opetettukaan (taulukko 4). Tämän ristiriidan vuoksi on ongelmallista ratkaista, miksi kesien täydennyskursseihin kuului peräti 8 viikkotuntia ylimääräisiä käsitöitä pakollisten käsitöiden lisäksi.*

⁹¹⁴ Cavonius, G. 1983, 59-62.

⁹¹⁵ Cavonius, G. 1983, 62-65.

⁹¹⁶ OL 1922, 10, 117; Salo, A. 1947, 37.

Kesällä 1922 kuusiviikkoiset kurssit alkoivat Heinolan ja Rauman seminaareissa, ja Suistamon seminaari toimeenpani kurssit kesinä 1923 ja 1924⁹¹⁷. Tornion alkukouluseminaarissa täydennyskurssit alkoivat kouluhallituksen määräyksestä kesällä 1924. Oman suostumuksensa mukaan Tornion alkukouluseminaarin johtaja Ludvig Loukola toimi johtajana kesäkurssilla, joille kouluhallitus oli kutsunut 58 opettajaa, mutta 10.6.–19.7.24 heitä oli opiskelemissa peräti 79, joista seuraavana kesänä jatkoi 73. Kesäkurssien kotiseutuopin opettajana Torniossa toimi tarkastaja Aarno Salervo, piirustusta, käsitöitä, voimistelua, leikkiä ja urheilua opetti seminaarin opettaja Aino Sarpio, musiikinopettaja Emil Vakkilainen vastasi laulun ja soiton opetuksesta sekä johtaja Ludvig Loukola kasvatusopin, uskonnon, äidinkielen, laskennon ja mittausopin opetuksesta. Jokainen opettaja kuunteli kurssilaisten opetusta harjoittelukoulussa.⁹¹⁸ Kouluhallitus myönsi kesäkurssille määrärahat. Niistä osa oli käytettävä oppilasstipendeinä, joista suurin oli 300 markkaa.⁹¹⁹

Alkukoulunopettajille suunnattuja kaksikesäisiä täydennyskursseja pyrittiin järjestämään niin runsaasti, että kaikki halukkaat olisivat mahtuneet niille mukaan viimeistään kesällä 1924, jolloin suomenkielisiä kursseja järjestettiin kaikkiaan kahdeksat. Tornion alkukouluseminaarin kurssien lisäksi myös Jyväskylän, Rauman ja Sortavalan kansakouluseminaarit aloittivat kesällä 1924 kaksikesäiset täydennyskurssit. Kaikissa näissä neljässä seminaarissa toimivat tuolloin kaksoskurssit, joille kullekin otettiin opiskelemaan 80 opettajaa. Kaikkien kunnallisten ja kirkollisten alakansakoulun palveluksessa olleiden epäpätevien opettajien, jotka olivat yksivuotisen seminaarin käyneitä viimeistään vuonna 1922 tai joilla oli sellainen kelpoisuustodistus kuin 31.10.1879 päivätyssä kouluhallituksen kiertokirjeessä määrättiin, toivottiin hakevan näille täydennyskurssille saadakseen opettajakelpoisuuden alakansakouluun, koska kesällä 1924 alkaneet kurssit olivat viimeiset, joita tähän tarkoitukseen järjestettiin.⁹²⁰

Myös Virossa järjestettiin opettajien pätevöittämiseksi kesäkursseja, koska 1920-luvun alussa sielläkin oli pula opettajista, joita seminaarit eivät ennättäneet tuottaa riittävästi. Opettajien määrä lähes kaksinkertaistui Virossa neljän vuoden aikana, sillä maassa jouduttiin turvautumaan opettajien pikakoulutukseen. Kesinä 1919–1921 järjestettiin opettajaksivalmistumiskursseja. Lisäksi lukuvuosina 1921–1922 ja 1922–1923 pantiin Tarton, Tallinnan ja Rakveren seminaareissa toimeen kahden kuukauden mittaisia pedagogisia pikakursseja.⁹²¹

⁹¹⁷ OL 1922, 10, 117 1922. MMA: SSa Ca: 1, ptk 19.4.23 ja ptk 26.4.24.

⁹¹⁸ OMA: TSa Ea: 1, kirjeet 19.2.1924, 24.4.24 ja 25.4.25; OMA: TSa Da: 1, kirjeet 22.7.24 ja 3.7.25 ja 8.6.25.

⁹¹⁹ OMA: TSa Ea: 1 kirje 19.2.1924.

⁹²⁰ OL 1924, 6, 79; OL 1924, 8, 112-116.

⁹²¹ Käis, J. 1930, 26; Käisin mukaan vuonna 1919 oli opettajia Virossa 2382, mutta vuonna 1923 heitä oli jo 4400. (Käis, J. 1930, 26).

5.4.3 Hospitoimalla alakansakoulunopettajiksi

Pian valtion alkukouluseminaarien perustamisen jälkeen ilmeni, että myös keskikoulun käyneitä naisia pyrki valmistumaan alakansakoulunopettajiksi. Siksi Hämeenlinnan seminaarin johtaja Aukusti Salo esitti, että keskikoulun käyneet pyrkijät olisi otettu hospitanteiksi muiden seminaarioppilaiden joukkoon. Kouluhallitus teki asiasta esityksen, ja kirkollis- ja opetusministeriö hyväksyi sen kesällä 1921.⁹²² Tämän määräyksen mukaan kuhunkin alkukouluseminaariin saatiin vuosittain ottaa korkeintaan kuusi tyttö- tai muun keskikoulun käynyttä tai yksivuotisen alkukouluseminaarin suorittanutta yli 17-vuotiasta hospitanttioppilasta. Nämä oppilaat olivat velvolliset seuraamaan seminaarin opetusta niissä oppiaineissa ja luokissa, jotka opettajakunta heidän aikaisempien opintojensa kannalta katsoi hyväksi. Lisäksi hospitanttien oli kuunneltava ja harjoiteltava opetusta harjoituskoulussa ja annettava siellä opetusnäytteet.⁹²³

Kesällä 1921 hospitanttipaikkoihin Hämeenlinnaan pyrki 35 naista, joista kuusi otettiin opiskelijaksi⁹²⁴. Kuuden oppilaan hospitanttiryhmiä otettiin Hämeenlinnan seminaariin myös vuosina 1922–1923⁹²⁵. Suistamon seminaari kutsui syksyllä 1921 neljä hospitanttia, joiden opetusohjelmaan kuului osallistuminen mm. laskennon kokeisiin, mutta ei laskennon opetustunteihin. Maanantaita lukuun ottamatta Suistamon seminaarin hospitantit kuuntelivat joka päivä opetusta harjoituskoulussa. Maanantaisin hospitanttien oli osallistuttava ensimmäisen luokan mukana sielunopin tunneille. Lisäksi heidän tuli opiskella ensimmäisen luokan oppilaiden kanssa piirustusta torstaisin. Terveysopin opintoihin hospitantit osallistuivat ensimmäisen ja toisen luokan mukana sekä toisen luokan kanssa voimistelun ja leikin opetukseen. Seuraavanakin syksynä Suistamon seminaariin otettiin vain neljä hospitanttia.⁹²⁶

Vaasan ruotsinkieliseen alkukouluseminaariin ilmoittautui hospitanttioppilaksi syyslukukauden 1921 alussa viisi naista ja yksi mies. Heistä neljä otettiin hospitanteiksi.⁹²⁷ Tornion seminaari sai vasta syksyllä 1922 ensimmäiset kuusi hospitanttioppilastaan. Pyrkijöitä oli 16.⁹²⁸ Syynä siihen, ettei hospitanttioppilaita Tornion seminaarin tarvinnut ottaa vielä syksyllä 1921, oli kouluhuoneiston ahtaus⁹²⁹.

Oppivelvollisuuslain tultua voimaan 1920-luvun alussa perustettiin runsaasti uusia alakansakouluja. Samaan aikaan oli yläkansakoulunopettajista pulaa. Siksi osa alakansakoulunopettajista toimi yläkansakouluissa opettajina, ja näin koulu-

⁹²² Salo, A. 1947, 22.

⁹²³ OMA: TSa Ea: 1, kirje 22.6.1921.

⁹²⁴ Hämeenlinnan alkukouluseminaarin kertomus lv. 1921-1922, 4; Salo, A. 1947, 22.

⁹²⁵ Salo, A. 1947, 23.

⁹²⁶ MMA: SSa Ca: 1, ptk 20.8.1921 § 2 ja ptk 5.9.1921 § 1 ja ptk 21.8.1922.

⁹²⁷ VMA VLFa Ja: 2, Redogörelsen 1921-1922, 3.

⁹²⁸ Tornion alkukouluseminaarin kertomukset lv. 1921-1922 ja 1922-1923, 4.

⁹²⁹ OMA: TSa Ea: 1, kirje 13.4.23.

tuksesta huolimatta alakansakoulunopettajista oli jatkuvasti pulaa. Hämeenlinnan seminaarin johtaja Salo esitti kesällä 1922 kouluhallitukselle opettajapulan lievittämiskeinona yksivuotisen hospitanttiluokan⁹³⁰ perustamista. Opetusministeriö ilmoitti jo elokuussa, ettei valtioneuvosto nähnyt aihetta sellaisen luokan perustamiselle. Salon esittämä idea raukesi, mutta vain hetkeksi, sillä jo saman vuoden lokakuussa kouluhallitus ehdotti Hämeenlinnan seminaarille, jolla oli tarvittavat tilat käytössään, hospitanttiluokan perustamista kalenterivuoden 1923 alusta. Luokka pääsi käynnistymään kuitenkin vasta tammikuussa 1924.⁹³¹

Hämeenlinnan seminaarin opettajat laativat hospitanttiluokkaa varten tuntijaon heti kun saivat tiedon hospitanttivalmistuksesta. Tuntijaossa he noudattivat sekä varsinaisen alkukouluseminaarin että täydennyskurssien tuntijakojen suhdetta. Samalla he ottivat huomioon opettajaresurssit. Tuntijaossa pedagogiikan opinnot ja harjoittelukoulussa työskentely veivät lähes puolet viikkotuntimäärästä, joka oli sekä syys- että kevätlukukaudella 35 tuntia. Harjoitusaineet lohkaisivat viikon opinnoista yli 40 prosenttia. Kotiseutuoppiin, uskonnon historiaan, äidinkieleen ja mittausoppiin jäi lukuvuoden aikana kaikkiaan 6 viikkotuntia eli vajaa 10 prosenttia. Näitä aineita opiskeltiin vain syyslukukauden aikana. Jokaisen oppilaan opinto-ohjelmaan kuului edellisten lisäksi viikoittain 1/3 tuntia näytesoittoa ja joka päivä vähintään 1/2 tuntia harjoitussoittoa. Opettajakunnan mukaan hospitantit olisivat tarvinneet joissakin oppiaineissa opetusta suurempia tuntimääriä, mutta opettajavoimat eivät antaneet enempään mahdollisuutta. Oppikirjojen puuttumisen tähden luokkaopetusta oli annettava runsaasti. Pedagogiikkaan kuuluvan sielunopin opetuksesta ei voitu tinkiä, sillä oppikirjaa ei ollut. Siveysopistakin puuttui oppikirja. Työviikot seminaarissa olivat kuusipäiväisiä. Viikko päättyi lauantaisin työpäivän jälkeen järjestettyyn yhteiseen kritiikkikoukukseen harjoituskoulussa. Varsinaisen opinto-ohjelman lisäksi annettiin hospitanttiluokan oppilaille vielä koti- ja kesälomatöitä.⁹³²

Hämeenlinnan hospitanttien kanssa varsin samanlainen viikko-ohjelma oli Tornion seminaarin hospitanteilla, joista ensimmäiset kouluhallituksen kutumat 30 oppilasta aloittivat opintonsa samaan aikaan Hämeenlinnan hospitanttiluokan kanssa tammikuussa 1924⁹³³. Tornion hospitanttiluokan ohjelmassa oppiaineet olivat samat kuin Hämeenlinnassa, mutta eräiden aineiden viikkotuntimäärät poikkesivat hieman toisistaan (+1 tai -1 tuntia).⁹³⁴ Seminaariopiskelun lisäksi hospitantit olivat alakansakoulussa opettavien aineiden kuuntelun ohella velvolliset seuraamaan harjoituskoulussa vähintään 6 tuntia kutakin opettavaa yläkansakoulun oppiainetta⁹³⁵. Samalla tavalla kuin varsinaiset alkukoulusemi-

⁹³⁰ *Franssilan mukaan hospitanttien luku kaikissa suomenkielisissä seminaareissa oli vuonna 1922 noin 180. Lukuun eivät sisälly lukuisat ylioppilaat ym., jotka erioikeuden saaneina oli sijoitettu maamme seminaareihin. (Franssila, K. A. 1922).*

⁹³¹ Salo, A. 1947, 23.

⁹³² HMA: HSa Ca: 2, ptk 14.10.1922.

⁹³³ OMA: TSa Ea: 1, kirje 28.12.1923.

⁹³⁴ OMA: TSa Ea: 1, kirje 12.2.1924.

⁹³⁵ OMA: TSa Ca: 1, ptk 2.9.1924.

naarin oppilaitkin hospitantit saivat valmistuttuaan pätevyyden opettaa yläkansakoulussa laulua, voimistelua ja käsitöitä⁹³⁶.

1920-luvun puolivälissä hospitanttiluokat olivat vakiintuneet Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alkukouluseminaareihin. Näille luokille kouluhallitus valitsi oppilaat, joita kussakin seminaarissa oli 36. Kouluhallitus edellytti pyrkijän liittävänsä hakemuksiinsa mainetodistuksen, lääkärintodistuksen sekä todistusjäsenöksen keskikoulutodistuksesta tai yksivuotisen alkukouluseminaarin suorittamisesta. Hospitantiksi pyrkijältä edellytettiin ”laulukorvaa”, josta piti hakeuksiin liittää pätevän henkilön antama todistus, ellei muista todistuksista ilmennyt, että hakijan laulutaito oli arvosteltu vähintään tyydyttäväksi. Syksyllä 1925 annettiin viimeinen hakumahdollisuus pätevöitymiseen niille viimeistään vuonna 1922 yksivuotisen seminaarin suorittaneille opettajille, jotka eivät tuolloin vielä olleet hankkineet täydennyskursseilla pätevyyttä alakansakouluun.⁹³⁷ Hospitanttikoulutuksen päästyä käyntiin ei yksivuotisen seminaarin suorittaneita enää hyväksytty alkukouluseminaarien toisille luokille pätevöitymään alakansakoulunopettajiksi⁹³⁸.

Ruotsinkielisiä hospitanttiluokkia maamme alkukouluseminaareissa ei ollut lainkaan, koska ei Helsingin eikä Vaasankaan ruotsinkielisissä seminaareissa järjestetty erillistä hospitanttikoulutusta. Vaasassa jatkettiin kesällä 1921 annettujen määräysten mukaista hospitanttioppilaiden ottoa. Hospitantit sijoitettiin Vaasan seminaarissa muiden oppilaiden joukkoon kunkin oman opetussuunnitelman mukaisesti. Syksyllä 1924 otettiin Vaasaan yhdestätoista hakijasta viisi hospitoijaa ja syksyllä 1925 kymmenestä hakijasta kuusi.⁹³⁹ Suomenkielisissäkin alkukouluseminaareissa ei täysin tyrehtynyt kesän 1921 säädösten mukainen hospitanttien kouluttaminen sen jälkeen kun erillisiä hospitanttiluokkia saatiin perustaa, joskin hospitantteja tämän jälkeen alkukouluseminaareissa oli vähän. Lukuvuonna 1925–1926 hospitoi Tornion seminaarissa ainoastaan yksi henkilö⁹⁴⁰.

Hospitanttikoulutus toi seminaareille monia uusia haasteita: oli palkattava uusia opettajia ja järjestettävä lisätiloja, hankittava lisää kalusteita ja opetusvälineitä. Tornion seminaarissa oli kolmena vuotena turvauduttava vuorolukuun, jotta opetustilat olisivat riittäneet kaikille⁹⁴¹. Tällöin hospitanttiluokka ja seminaarin toinen luokka jakoivat saman luokkahuoneen, joka oli päivittäin käytössä aamukahdeksasta iltaseitsemään⁹⁴². 1920-luvulla, kun oppivelvollisuuslakia saatettiin voimaan, tuotettiin maamme alakansakouluihin opettajavoimia tehdasmaisesti.

⁹³⁶ OMA: TSa Ea: 1, kirje KH:lta 22.6.1921.

⁹³⁷ Franssila, K. A. 1929.

⁹³⁸ OMA: TSa Da:1, kirje 22.4.24.

⁹³⁹ VMA: VLFa Ja: 2, Redogörelse 1924-1925, 4, Redogörelse 1925-1926, 5.

⁹⁴⁰ Tornion alkukouluseminaarin kertomus lv. 1925-1926, 4.

⁹⁴¹ Tornionlaakson vuosikirja 1970, 65.

⁹⁴² OMA: TSa Da: 1, kirje 5.12.24.

Suomen hospitanttiluokkia vastaavaa opettajanvalmistusta järjestettiin myös naapurimaissa Ruotsissa ja Virossa, jossa viime mainitussa aina vuoteen 1928 seminaarien yhteydessä toimi yksivuotisia pedagogisia kursseja⁹⁴³. Myös Ruotsin seminaareissa oli 1920-luvulla yksivuotisia kursseja purkamassa opettajapulaa. Ne olivat tarkoitettuja niitä varten, joilla oli pohjakoulutuksenaan ylioppilastutkinto⁹⁴⁴.

5.4.4 Eri tavoin pätevyys alakansakouluun

Opettajien tarpeen kasvua itsenäisyytemme ajan alussa kuvaavat tilastolliset lukumäärät. Kun syyslukukaudella 1919 toimi kunnallisissa alakansakouluissa 569 opettajaa ja kirkollisissa kiertokouluissa 1500 opettajaa⁹⁴⁵, syksyllä 1925 maaseudun alakansakouluissa oli jo 2072 opettajaa ja 53 991 oppilasta⁹⁴⁶. Opettajain Lehti arveli vuonna 1922, että oppivelvollisuuden täytäntöönpano vaati kaikkiaan 3000 opettajaa maaseudun alakansakouluihin, ja siksi tarvittiin erilaisia toimenpiteitä, jotta pätevien alkukoulunopettajien määrää olisi saatu lisättyä⁹⁴⁷. Erityisesti opettajapulana aikana myönnettiin huomattava määrä erivapauksia, jotka antoivat saajilleen mahdollisuuden suorittaa opettajatutkinnon kouluhallituksen määräämässä seminaarissa. Erivapauden nojalla opiskeltaessa opettajatutkinnon saannin ehtona oli tiettyjen oppimäärien sekä opetusnäytteiden suorittaminen.⁹⁴⁸

Suistamon seminaariin ensimmäinen kuunteluoppilas otettiin toiselle luokalle elokuussa 1919. Lukuvuoden aikana kuunteluoppilas sai suorittaa vaaditut opettajatutkintoon kuuluvat kurssit. Toinenkin kuunteluoppilas hyväksyttiin seminaariin pian syyslukukauden alettua. Hän oli kiertokoulunopettaja, jolle myönnettiin samoin kuin ensimmäiselle ja joulukuussa 1919 otetulle kolmannellekin kuunteluoppilaille oikeus suorittaa seminaarin ensimmäisen ja toisen luokan oppikurssit yhden lukuvuoden aikana. Seuraavat kuunteluoppilaat otettiin seminaariin vasta vuonna 1921. Syksyllä 1921 aloittivat seminaarissa myös ensimmäiset hospitantit, joiden valmistaminen ei tyrehdyttänyt kuuntelijaoppilaiden ottamista seminaariin. Suistamon seminaarissa opiskeli vuosittain 1–2 henkilöä erioikeuksien turvin.⁹⁴⁹

Lukuvuonna 1921–1922 Hämeenlinnan seminaarissa suoritti erivapaudella kuuden hospitantin ohella opettajan pätevyuden kahdeksan henkilöä. Yksi näistä

⁹⁴³ Käis, J. 1930, 26.

⁹⁴⁴ Fredriksson, V. & Hofstedt, L. & Paradis, S. 1950, 223, 237.

⁹⁴⁵ AoL 1920, 2, 10.

⁹⁴⁶ AkkL 1925, 26, 351.

⁹⁴⁷ OL 1922, 48, 811.

⁹⁴⁸ Salo, A. 1947, 37.

⁹⁴⁹ MMA: Ssa Ca: 1, ptk 24.8.1919, ptk 9.9.1919, ptk 11.12.1919, ptk 13.2.1921, ptk 20.8.1921, ptk 5.9.1921.

tutkinnon suorittaneista oli opettajatar, jolle kokeet järjestettiin kolmessa aineessa. Seuraavana lukuvuonna erivapauden nojalla tutkinnon suorittaneita oli Hämeenlinnan seminaarissa kymmenen.⁹⁵⁰

Tornion seminaarissa ensimmäinen erivapaudella opetusta kuunnellut ja opintojaan harjoittanut oppilas oli syksyllä 1923 henkilö, joka kuuden viikon aikana suoritti opinnot pedagogiikassa, sieluopissa, kouluhygieniassa ja voimistelussa. Hänen opintosuorituksensa sekä käytännön opetustaitonsa arvosteltiin opettajakokouksessa.⁹⁵¹ Kevätlukukaudella 1924 Tornion seminaarissa kuunteli viisi eri henkilöä 5–6 viikon ajan opetusta, ja he kaikki suorittivat vaaditut opinnyytteet opettajatutkintoa varten. Syyslukukaudella 1924 yksi opettajatar oli Tornion seminaarissa kuuntelijana viisi viikkoa valtioneuvoston antaman erivapauspäätöksen turvin. Kuuntelun päätteeksi opettajakunta antoi hänelle arvosanat kasvatus- ja siveysopissa, piirustuksessa, voimistelussa ja leikissä sekä terveystieteissä. Opettajattaren käytännöllinen opetustaitonsa arvosteltiin. Vuonna 1925 hyväksytyjä eri vapaudella todistuksen saaneita henkilöitä oli Torniossa neljä. Yksi heistä suoritti vain käytännöllisen opetustaidon näytteen.⁹⁵² Myös ruotsinkieliseen Vaasan seminaariin otettiin kuunteluoppilaita. Syyslukukaudella 1923 kuuntelijoita oli hospitanttien lisäksi eripituisia jaksoja kymmenen, joista yksi oli mies⁹⁵³.

Eri vapaudella opiskelleiden henkilöiden lukumäärä ei ollut suuri, jos ajatellaan opettajapulan tyrehdyttämistä, mutta eri vapauden nojalla pätevytyminen palveli kylläkin yksittäisiä henkilöitä, jotka näin saattoivat hyödyntää aikaisempia opintojaan ja työkokemustaan ja joilla ei ehkä ollut mahdollisuutta pätevytyä opettajiksi muuta tietä. Jopa kokonaiset kyläkunnat saattoivat hyötyä siitä, että oman koulun muodollisesti epäpätevä opettaja sai suoritettua lyhyessä ajassa pätevyystutkinnon. Opettajapulan aikana muodollisesti pätevän opettajan saanti kyläkoululle muulla tavalla kuin tehtävässä olleen henkilön pätevyttämisen tietä olisi saattanut olla joillakin kyläkunnilla täysin mahdotonta.

⁹⁵⁰ Hämeenlinnan alkukouluseminaari. Kertomus lv. 1921-1922, 4, 18 ja lv. 1922-1923, 4, 17; HMA: HSa Ca: 2, ptk 31.10.1921, ptk 1.6.1922, ptk 22.8.1922, ptk 11.11.1922, ptk 6.2.1923.

⁹⁵¹ OMA: TSa Ca: 1, ptk 18.10.1923.

⁹⁵² OMA: TSa Ca: 1, ptk 13.11.1922, ptk 18.10.1923, ptk 15.2.1924, ptk 9.3.1924, ptk 6.6.1924, ptk 10.11.1924, ptk 12.5.1925, ptk 14.12.1925; Tornion alkukouluseminaari. Kertomukset lv. 1923-1924 – 1925-1926.

⁹⁵³ VMA: VLFa Ja: 2, Redogörelse 1923-1924, 3.

5.5 Nöyriksi ja siveellisiksi kurilla kasvattaen

5.5.1 Hyveitten vartijoiksi

1920- ja 1930-luvuilla suomalaisen koulukasvatuksen koko aatteellisena pohjana olivat Kuikan mukaan oma kulttuuri ja kristillinen humanismi. Kasvatuksessa korostettiin kodin, uskonnon ja isänmaan merkitystä.⁹⁵⁴ Seminaarilaitos tähtäsi jo alkujoukoistaan alkaen cygnaeuslaiseen mallikansalaiseen kasvattamiseen, sellaiseen ihanteeseen, jossa kristilliseen moraaliin ankkuroituneet niin sisäinen kuin ulkoinenkin mallikelpoisuus yhdistyivät moitteettomaan fyysiseen kuntoisuuteen sekä opettajalle sopivaan luonteeseen. Tällainen opettajan mallikelpoisuusihanne säilyi Simolan mukaan Suomessa lähes muuttumattomana koko seminaari- ja kansakoululaitoksen toiminnan ajan. 1900-luvun opettajan tuli tuntee oppilaitaan kohtaan ”*pyhää rakkautta*”. Tämän lisäksi opettajakuvaan kuului innostuneisuus työtään kohtaan sekä kutsumus opettajan tehtävään. Ideologiselta ytimeltään näitä Cygnaeuksen mallin mukaisia opettajan perusvaatimuksia ei muutettu 1920- ja 1930-luvuilla.⁹⁵⁵

1920-luvulla kansakoulunopettajan virkaan nimitettävältä henkilöltä edellytettiin siveellisesti lujaa elämäkatsomusta. Välttämättömänä pidettiin sitä, että opettaja oli ”*siveellisesti nuhteeton henkilö, jolla oli nuorison opettamiseen sopiva mielenlaatu*”⁹⁵⁶. Myös vuoden 1922 Seminaarikomitea otti kantaa seminaarioppilaiden siveelliseen huoltoon ja totesi, että seminaareissa tuli vallita järjestyks. Tulevan opettajan täytyi tottua noudattamaan niitä sääntöjä, joita yleinen siveellisyys, hyvä tapa, opetuksen suotuista käyttäminen ja toveruus vaativat. Se, joka ei itse ollut harjaantunut tottelemaan, ei komitean mielestä pystynyt pitämään oppilaitaan järjestyksessä. Komitea tarkasteli myös pedagogisesti ja ajan

⁹⁵⁴ Kuikka, M. T. 1991, 89.

⁹⁵⁵ Simola, H. 1995, 233-243; Nikander, E. 1998, 229; Kuikan, Simolan ja Nikanderin esittämät 1920-luvun opettajakuvat ja kasvatusaatteiden ihanteet näkyivät siinä tervehdyksessä, jonka johtaja Salo lausui Hämeenlinnan alkukouluseminaarin ensimmäisissä avajaisissa syksyllä 1919 uusille oppilaille: ”Toivon, että te isänmaallisen mielen ohella aiotte valmistautua vastaiseen opettajantehtäväänne oman siveellisesti lujan elämäkatsomuksen ja että te lapsuutenne Jumalasta löydätte ja haluatte löytää sen tuen, johon sekä täällä että tulevassa tehtävässänne ja kaikkialla elämänne taipaleella saatatte luottaa.” *AoL 1919, 16-17, 118-120.*

⁹⁵⁶ Laurila, J. 1926, 301; Kiertokoulunopettajien parhaana valmistuksena Ingman piti Välimäen mukaan ”harrasta mieltä ja rakkautta lapsiin”. (*Välimäki, H. 1998, 273.*)

henkeen sopivia kasvatukseen ja rangaistuksiin ja näki seminaarin opettajien tehtäväksi toimia oppilaiden vanhempien sijaisina, koska nuoret oppilaat joutuivat opiskellessaan eroon omista vanhemmistaan. Siksi seminaarissa opettaja-oppilas -suhteen tuli olla läheinen.⁹⁵⁷

Opettajakuvaan asetettuihin vaatimuksiin kuului vanhastaan: olkaa oppilailenne esikuvia! Nuoren ihmisen siveellisen muotoutumisen on Haavion mukaan nähty edistyvän parhaiten, jos tämä kasvaa sellaisen ihmispersoonallisuuden seurassa, jota hän katselee esikuvanaan.⁹⁵⁸ Opettajaksi kehittymisessä olikin otollista se, että oppilaat tulivat seminaariin alle 19-vuotiaina, jolloin nuorilla oli ihanteet vielä korkealla ja oppilaiden luonteisiin voitiin vaikuttaa seminaarikasvatuksella ratkaisevasti. Mikäli oppilaat tulivat valmistumaan opettajiksi vanhempina, kuten hospitantit usein tulivat, oli nuorten elämästä kulunut vuosia hukkaan ja heidän luonteisiinsa oli saattanut iskostua jo korjaantumattomia vikoja.⁹⁵⁹ Näin ajateltiin alakansakoulupiireissä opettajaksi kasvusta 1920-luvulla, ja siksi pidettiin tärkeänä, että opettajaksi opiskelevat saatiin seminaarin vaikutuspiiriin nuorina tyttöinä, jolloin he olivat ohjattavissa hyveitten vartijoiksi ja lasten siveellisen kehittymisen kasvattajamalleiksi.

Hämeenlinnan seminaarin johtaja Aukusti Salon suomentamassa Fischerin kirjassa opettajia neuvottiin olemaan nöyriä, vaatimattomia ja käytöstavoiltaan sivistyneitä sekä toimimaan hyveitten vartijoina. Opettajaksi ei Fischerin ohjeiden mukaan ollut sellaisesta, joka ei osannut rukoilla. Opettajan persoonallisuudesta riippui koko opetuksen tulos. Jumala oli asettanut opettajan tehtävänsä, jossa tämä toimi lasten vanhempien sijaisena.⁹⁶⁰ Salo itsekin tähdensi puheissaan ja kirjoituksissaan sitä, että kaiken kasvatuksen päämääränä oli siveellisen persoonallisuuden muodostaminen, mikä tarkoitti koko ihmisen kasvattamista. Ihmisen toiminnan täytti Salon mielestä siveellisyyden vaatimus vasta sitten, kun tämä toimi Kristuksen asettaman rakkauskäskyn mukaan. Sekään toiminta ei vielä ollut kylliksi, vaan ihmisen oli otettava myös oman elämänsä kokonaisuus huomioon niin, ettei hänen hetkellinen toimintansa olisi tuhonnut vastaista onnea. Tällaisia siveellisiä persoonia tarvittiin joka alalla, ja Salo vetosi kuulijoihinsa ja lukijoihinsa, että kaikkiin yhteiskuntaluokkiin tuli kasvattaa entistä enemmän siveellisiä persoonia.⁹⁶¹

⁹⁵⁷ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 115-117.*

⁹⁵⁸ *Haavio, M. 1948, 123.*

⁹⁵⁹ *AkkL 1926, 25, pääkirjoitus.*

⁹⁶⁰ *Fischer, K. 1914.*

⁹⁶¹ *Salo, A. 1926 b.*

5.5.2 Mallikansalaisiksi kasvattaminen

Siveellisten persoonien ja hyveitten vartijoiden kasvattaminen ei ollut 1920-luvulla ainoastaan seminaarikasvatuksen tehtävänä, vaan tuon ajan, jota vuosituhanen vaihteen tutkijat nimittävät ”nuorison vuosikymmeneksi”, lapsia ja nuoria alettiin kasvattaa voimakkaasti isänmaallisessa ja kristillismielisessä hengessä.⁹⁶² Tässä luvussa tarkastellaan, miten alkukouluseminaarit kasvattivat oppilaistaan ajan hengen mukaisia mallikansalaisia, siveellisesti nuhteettomia, kristillismielisiä opettajia ja miten ne kontrolloivat kasvattiensa sisäistä ja ulkoista eetosta.

Alkukouluseminaarit rekrytoivat oppilaikseen 1920-luvulla enemmän työväestön lapsia, etenkin maaseudulta, kuin virkamiesten lapsia. Vuonna 1920 työväestöstä oli lähtöisin alkukouluseminaarien oppilaista lähes 40 prosenttia, ja työläiskotitautaisilla oppilailla oli selvästi suurempi osuus alku- kuin yläkansakouluseminaareissa.⁹⁶³ Juuri alkukouluseminaarien oppilaiden kotitautat saattoivat olla syynä siihen, ettei oppilaiksi otetuilla naisilla aina ollut opettajiensa mielestä riittäviä yleisiä valmiuksia toimia kasvattajaesikuvina. Näin totesivat ainakin Suistamon seminaarin opettajat, jotka olivat huolestuneita siitä, että heidän oppilaansa⁹⁶⁴ tulivat varsin kehittymättömistä kotioloista, ja siksi nuoria naisia oli opettajien mielestä kasvatettava sekä seminaarissa ja sen asuntolassa että niissä kodeissa, joissa oppilaita asui⁹⁶⁵.

Suistamon seminaarin ensimmäisen johtajan Merikosken mukaan sillä seikalla, että kaikki opettajat ja Suistamon ulkopuolelta tulleet oppilaat asuivat seminaarihuoneistossa, oli suuri kasvattava vaikutus rajaseutujen kehittymättömistä oloista lähteneille nuorille naisille, jotka asuntolassa asuessaan tottuivat puhtauteen, järjestyksenpitoon ja täsmällisyyteen. Oppilaiden itsensä valitsemina toimi kunakin viikkona kaksi ”terveystarkastajaa”, joiden tehtävänä oli tarkastaa, että oppilaiden asunnot olivat huolellisesti pestyjä, että kaapit ja pulpetit olivat järjestyksessä, vuodevaatteet tuuletetut jne. Lauantai-iltaisain oli yleinen tarkastus, johon oppilaitoksen johtaja tuli pyynnöstä mukaan. Jos oppilastarkastajilla oli jotakin huomautettavaa, huomautuksen saajat noudattivat määräyksiä heti. Terveystarkastajien⁹⁶⁶ tuli laatia viikoittain toimintakertomus työstään.⁹⁶⁷ Opettajien

⁹⁶² Nuoruuden vuosisata 2003, 23 ja 72.

⁹⁶³ Rinne, R. 1989, 81-85; Rantala, J. 1997, 35.

⁹⁶⁴ Suistamon seminaarin opettajat olivat havainneet, että ensimmäisen sisänotetun kurssin heikoimman pääsykoepistemäärän saanut oppilas oli kaksi kertaa varastanut, kerran valehdellut ja lisäksi hän oli edistynyt huonosti. Näillä perusteilla oppilas erotettiin jo lokakuussa 1918 seminaarista. (MMA: SSa Ca: 1, ptk 8.10.1918).

⁹⁶⁵ MMA: SSa Ca: 1, ptk 20.3.1922.

⁹⁶⁶ Oppilaiden terveys horjui ensimmäisenä vuotena paikkakunnalla riehuneiden kulkutautien, etenkin espanjankuumeen vuoksi, johon valtaosa oppilaista sairastui. Yhden oppilaan oli keskeytettävä opintonsa, koska hän sairastui keuhkotautiin Suistamon seminaarissa keväällä 1919. Myös elintarvikepula kiusasi, mutta elintarveministeriön onnistui järjestää oppilaitokselle

mielestä koko seminaarista tuli asuntolan myötä ”kasvattava ja hauska koti”, jossa niin opettajilla kuin oppilailla oli suuri kasvatusarvo. Hyvin järjestettyä asuntolaa opettajat eivät pystyneet näkemään ikävänä kasarmimaisena laitoksena.⁹⁶⁸ Seminaari asuntoloinen toimi nuorille naisille ikään kuin se olisi ollut kodin sijaisena kasvattamassa heitä aikuisuuteen.

Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa ei ollut Suistamon seminaarin tapaan oppilasasuntolaa, mutta opettajat tarkastivat oppilaidensa vuokra-asunnot ja asumisen kaupungilla. Järjestys itse seminaarissa oli tarkoin säädeltyä niin opetustilanteissa kuin niiden ulkopuolellakin. Johtaja Salon esityksestä opettajakunta päätti vaatia oppilailta selviä ja äänekkäitä vastauksia, joissa sanojen loputkin kuuluivat hyvin. Oppilaiden oli vastatessaan noustava ylös reippaasti ja puhuttava suorina käytäväriville nousten. Tällä tavoin opetuksen nähtiin tulevan eloisammaksi, vilkkaammaksi ja vapaammaksi. Samalla totutettiin oppilaita vapaaseen, ryhdikkääseen ja äänekkääseen esiintymiseen. Oppilaiden esiintymiseen luokan ulkopuolella kiinnitettiin jatkuvasti huomiota. Johtaja Salon kehotuksesta jokaisen välituntia valvoneen opettajan oli pidettävä huoli siitä, että oppilaat pukeutuivat välitunneilla ja ulosmennessään päällysvaatteisiin. Tällä säännöllä ei ollut pelkästään tapakasvatuksellinen tarkoitus, vaan näin toimien arveltiin vältyttävän ”taudillisuuden leviämiseltä”.⁹⁶⁹

Hämeenlinnan seminaarissa opettajakunta koetti pitää esillä kaikissa toimissa sitä työarkaa, jolle oppilaat olivat valmistumassa. Johtajan mukaan juuri tästä syystä kiinnitettiin paljon huomiota oppilaskunnan vapaisiin harrastuksiin ja niiden ohjaamiseen sekä oppilaiden esiintymiseen seminaarin ulkopuolella. Jo ensimmäisestä tunnista alkaen pantiin kaikessa opetuksessa painoa oppilaiden käyttäytymisen ohjaamiseen, koska oppiaika seminaarissa oli lyhyt.⁹⁷⁰ Marraskuussa 1923 seminaarin opettajat päättivät keskustellessaan opettajien ja oppilaiden ”keskinäisestä ymmärryksestä”, että opettajatkin osallistuisivat seminaarin toverikunnan keskustelukokouksiin. Näin opettajat saattoivat paremmin tutustua oppilaiden aatteisiin ja näkökantoihin. Keväällä 1924 opettajakunta velvoitti jokaisen oppilaan olemaan läsnä toverikunnan ohjelmallisissa iltamissa, keskusteluiloissa, kokouksissa, raamattupiirissä ja juhlissa, koska nämä kaikki oli katsottava tärkeiksi opettajanvalmistuksessa. Vain sairaus tai jokin muu vakava este vapautti oppilaan toverikunnan tilaisuuksista, ja silloinkin johtajalta oli anottava poissaololupa. Seminaarin säännöt koskivat oppilaiden lisäksi monissa asioissa myös opettajia. Johtaja Salo kiinnitti syksyllä 1924 opettajakunnan erityistä huomiota siihen, että jokainen opettaja oli oppilaiden eli ”vastaisten opettajien” kasvattaja eikä vain aineenopettaja. Järjestyksen tiukentamiseen koko oppilaitoksessa kiin-

ruokaa, ja niin opiskelu saattoi keskeytyksettä jatkua seminaarissa. (Suistamon alkukouluseminari. Kertomus lv. 1918-1919, 5).

⁹⁶⁷ Suistamon alkukouluseminari. Kertomus lv. 1918-1919, 6.

⁹⁶⁸ MMA: SSa Ca: 1, ptk 2.5.1923.

⁹⁶⁹ HMA: HSa Ca: 2, ptk. 20.3.1922, ptk 24.10.1924.

⁹⁷⁰ Salo, A. 1947, 40-41.

nitettiin tuon tuostakin huomiota. Järjestysrikkomuksia⁹⁷¹ seminaarissa sattuikin opettajakunnan pöytäkirjamerkintöjen mukaan melko usein 1920-luvun alkuvuosina. Usein rikkomusten ja laiminlyöntien aiheuttajina oli koeoppilaita.⁹⁷²

Syksyllä 1924, jolloin Hämeenlinnan seminaari oli laajentunut ja siinä toimi neljä perusluokkaa ja hospitanttiluokka, koeoppilasjoukko näyttäisi olleen opettajakunnan mielestä tavallista kurittomampaa. Jo lokakuussa opettajat keskustelivat jokaisesta koeoppilaasta erikseen. Johtajan puheille kutsuttiin peräti 21 oppilasta, joiden opiskelun intensiivisyyttä vastaan opettajakunnalla oli muistuttamista. Yksittäisiä huolenaiheuttajia oli joukossa useita.⁹⁷³ Vaikka koeoppilaasta varsinaiseksi oppilaaksi pääsy oli tiukka ja kontrolloitu, saattoi silloin tällöin tapahtua, että kontrollin läpäisseistä vakinaisista oppilaistakin

⁹⁷¹ Muutamia siveellisyysrikkomuksia esiintyi seminaarissa jo heti 1920-luvun alussa. Näistä vakavin lienee ollut vesilahtelaisen oppilaan petos. Hän oli esittänyt ennen pääsiäislomaa johtajalle sähkösanoman, jossa luki: ”Tule heti kotiin.” Sen perusteella johtaja antoi sähkösanoman saaneelle lomaa. Myöhemmin sähkösanoma osoittautui nimettömän ilmiannon perusteella petokseksi. Opettajakunta huolestui ”opettaja-aineiston alhaisesta siveellisyystasosta” ja erotti oppilaan kahdeksaksi kuukaudeksi seminaarista. Erottamisajan opinnot oppilaan oli suoritettava, muutoin uhkana oli erottaminen ”ainaiseksi”. (HMA: HSa Ca:2, ptk 11.11.1921, ptk 13.12.1921).

⁹⁷² HMA: HSa Ca: 2, ptk 22.10.1919, ptk 20.3.1922, ptk 12.11.1923, ptk 14.4.1924, ptk 15.11.1924.

⁹⁷³ Joulun alla eräs koeoppilas oli kirjoittanut aineensa lähes kokonaan voimistelun käsikirjasta ja eräällä oppitunnilla sama oppilas oli pitänyt kirjaa avattuna edessään. Häntä ei voitu hyväksyä järjestysrikkomusten vuoksi vakinaiseksi oppilaaksi, vaan asia siirrettiin aina kesäkuulle saakka. Myös toinen koeoppilas oli kirjoittanut aineensa suurelta osalta suoraan terveysopin kirjasta. Hänen koeaikansa pidennettiin pääsiäiseen saakka. Toisenkin naisen koeoppilasaikaa pidennettiin, ensin pääsiäiseen, sitten kesäkuulle saakka. Kahden kuukauden koeajan pidennyksen sai myös yksi henkilö, jonka opettajakunnan mielestä oli ”tuntuvasti kehitettävä sisäistä ihmistänsä, mikä sitten ulkonaisellekin ihmiselle loi entistä edullisemmän leiman”. Yksi koeoppilas taas ei opettajien mielestä ollut menestynyt työssään siinä määrin koeoppilasaikana, että hänet olisi voitu ottaa vakinaiseksi muiden oppilaiden mukana. Marraskuussa kaksi oppilasta rikkoi sääntöjä ja meni Palokunnantalolle naamiaisiin. Siitä heille tuli huono omatunto. Rikkomuksensa he ilmoittivat seminaarissa. Järjestyssäännöistä ei poikettu tässäkään tapauksessa, ja näiltä oppilailta kiellettiin apurahat koko lukuvuodeksi. Lisäksi koeoppilasaikaa pidennettiin kevätlukukauden loppuun ja käytösnumerot alennettiin. Kaikkein rankimman rangaistuksen sai koeoppilas, joka ei opettajakunnan mielestä sopinut luonteensa puolesta lasten opettajaksi ja jota opettajat eivät hyväksyneet vakinaiseksi seminaarioppilaaksi lainkaan. Saman kohtalon koki luokkatoveri. Opettajakunta arvioi, että tämä tiedoiltaan ja kyvyiltään oli heikko, myös lääkärin mukaan terveydeltään heikko, luonteeltaan saamaton ja opettajaksi kelpaamaton. Näistä syistä opettajakunta epäsi M. M:ltä oikeuden päästä seminaarin vakinaiseksi oppilaaksi. Joillekin koeoppilaille annettiin eräissä oppiaineissa joululomaksi lukemista. Mikäli he kevätlukukauden alussa suorittavat nämä ”ehtonsa”, heidät voitiin ottaa kevätlukukauden alussa vakinaisiksi oppilaiksi (HMA: HSa Ca: 2 ptk 5.3.1924, ptk 21.3.1924, ptk 16.4.1924, ptk 15.5.1924, ptk 24.10.1924 ja ptk 16.12.1924).

tapahtua, että kontrollin läpäisseistä vakinaisista oppilaistakin jotkut aiheuttivat seminaarissa huolta ja murhetta.⁹⁷⁴

Kevättalvella 1925 Hämeenlinnan seminaarissa opettajakunnan suurena ongelmana oli muutamien oppilaiden käyttäytyminen kaupungin kaduilla. Seminaarin sääntöjen mukaan oppilaat eivät saaneet seurustella kaduilla sotilashenkilöiden kanssa.⁹⁷⁵ Opettajakunnan langettamat rangaistukset käytösrikkomuksista olivat erittäin kovia ja kauaskantoisia. Pöytäkirjat rikkomuskäsittelyissä muistuttivat oikeuslaitoksen kuulustelupöytäkirjoja. Jopa syytteen kohteina olleiden oppilaiden vuokra-asuntojen emäntiä kuulusteltiin opettajakokouksissa. Vuoden 1922 seminaarikomitean esitys oppilaiden mukana olosta järjestyksenpidossa ei juuri saanut vastakaikua ainakaan Hämeenlinnan alkukouluseminaarissa. Säädökset ja niiden rikkomuksista koituneet rangaistukset riippuivat johtajan ja opettajien määräyksistä ja vakaumuksesta. Ani harvoin oppilastovereiden yhteiskirjeet saivat opettajakunnan pyörtämään tai lieventämään antamia rangaistus päätöksiä.⁹⁷⁶ Vakavan kristillis-siveellisen hengen luominen ja ylläpito vaativat pikkutarkkaa oppilaiden valvontaa, kontrollia ja rikkeisiin puuttumista.

Alkukouluseminaarien hospitanttioppilaatkin olivat pääosin nuoria naisia, joiden keski-ikä Suistamon seminaarissa oli 19–22 vuotta⁹⁷⁷. Vaikka hospitant-

⁹⁷⁴ *Yhtä toisen luokan oppilasta opettajakunta vaati lokakuussa 1923 ryhtymään tosi tarkoituksella koulutöihin, jotta hänet olisi voitu hyväksyä opetusharjoittelua suorittamaan keväällä 1924. Sitä ennen hänen oli tentittävä myös yleinen metodioppi. Keväällä 1924 yksi toisen luokan oppilas saatuaan väliarvostelut osoitti tunteitaan ja laskosteli todistuksensa pieneksi ja leikkeli sitten siitä reunat. Tällä tavoin oppilas osoitti opettajakunnan mielestä mieltään siitä, että hän oli saanut liian huonot arvosanat. Opettajakunta yksimielisesti päätti, että tämä oppilas oli kypsymätön käytökseltään ja siirsi oppilaan päästötodistuksen saantia syyskuun 1. päivään. Ehdoksi vielä asetettiin, että oppilas jatkoi nuhteettomasti ja muistutuksesta harjoituskoulussa opetustaan ja käyttäytyi hyvin. Epärehellisyyttäkin saattoi seminaarin oppilaiden keskuudessa kohdata. Tästä esimerkkinä oppilas, joka saatiin tunnustamaan pikku erissä tekemiään rahavarkauksia. Kun opettajakunta pohti naisen rikoksia, se totesi, että oppilas oli muutenkin ollut elämäntavoiltaan kevytmielinen, tuhlailevainen ja valheellinen. Katumuskin oli ollut pintapuolista. Kansakouluasetuksen 66. ja 96. pykälien mukaan oppilas erotettiin "ainaiseksi" seminaarista ja hänet määrättiin maksamaan varastetut rahat 2,5 kuukauden kuluessa uhalla, että muutoin rikos olisi annettu "oikeuslaitoksen huostaan". (HMA: HSa Ca:2 ptk 30.10.1923, ptk 5.3.1924, ptk 16.4.1924 ja ptk 16.12.1924).*

⁹⁷⁵ *Opettaja Ruotsalainen oli helmikuuisena sunnuntai-iltana kohdannut kadulla kaksi iloista seminaarineitosta. Neitosten mukana kadulla oli kävellyt sotilas. Tervehdittyään opettajaansa seurue oli äänettömästi jatkanut matkaansa. Opettajat Metsola ja Jussila muistivat nähneensä samaiset neitokset jo syksyllä seminaarin perunaretkellä sotilaiden seurassa. Oppilaita oli varoitettu tuolloin seurasta, mutta nämä eivät olleet varoituksista välittäneet. Nyt opettajakunta joutui keskustelemaan, olivatko nämä oppilaat soveliaita seminaariin ja oliko neitosten käytös tulevaisuudessa opettajan arvoa vastaava. Päätökseksi tuli erottaa oppilaat kansakouluasetuksen 66. §:n mukaan. (HMA: HSa Ca: 2, ptk 25.2.1925).*

⁹⁷⁶ *HMA: HSa Ca: 2, ptk 15.5.1924 § 2.*

⁹⁷⁷ *Pirinen E. 1983, 38.*

tioppilaat olivatkin keskimäärin 3–5 vuotta vanhempia kuin seminaarin varsinaiset oppilaat, he toivat seminaarin järjestyksenpitoon murheita. Ehkäpä juuri siksi, että he olivat jo nähneet elämää hiukan enemmän kuin 17–18-vuotiaat seminaarin varsinaiset oppilaat ja olivat näitä tottuneempia itsenäisiin ratkaisuihin, he eivät aina sopeutuneet tiukkaan seminaarikuriin⁹⁷⁸. Silloin tällöin joku hospitanttioppilas, niin kuin muutamat seminaarien varsinaisistakin oppilaista, aiheutti rikkomuksia, joita opettajakokouksissa sitten punnittiin ja joista rangaistuksia langetettiin.⁹⁷⁹

Suomenkielisten alkukouluseminaarien tapaan ei kasvatusmurheita näyttäisi esiintyneen Vaasan ruotsinkielisessä pikkukouluseminaarissa. Olihan seminaarissa oppilasjoukkokin pieni, ja suuri osa oppilaista asui seminaarin oppilasasuntolassa, jossa he näyttivät viihtyneen oppilaskodin johtajattaren hoivissa hyvin. Opettajakunnan pöytäkirjoista ei löydy muita kasvatuksellisia murheita kuin oppilaiden välituntien vietto, oppilaat kun eivät katsoneet ehdottomaksi velvoitukseen ulkonaoloa välitunneilla, vaikka opettajat selvittivät välituntien olevan virkistystarkoitusta varten. Kurittomuutta seminaarissa ei havaittu, ja tarkastajat kiittivätkin seminaarin oppilaita ahkeriksi ja omatoimiseksi sekä seminaaria hyvin järjestystä ylläpitäväksi.⁹⁸⁰ Vaasan seminaarin oppilaiden nuhteettomuuteen saattaisi olla ainakin osasyynä se, että oppilaitos saattoi olla hengeltään liberaa-

⁹⁷⁸ *Suistamalla yksi hospitanttioppilas "teki itsensä syylliseksi siveellisyysrikokseen" keväällä 1924, jolloin opettajakunta päätti erottaa hänet seminaarista. Seuraavana keväänä toinen hospitanttioppilas aiheutti "rikosasian". Hänen todettiin olleen kahden muun seminaarilaisen kanssa juoppojen herrojen seurassa viitenä iltana myöhään yöhön saakka. Hänet ja toverit erotettiin vuodeksi seminaarista, käytös alennettiin kahdeksaan ja kiellettiin apurahat. Myös Tornion seminaarissa erotettiin keväällä 1925 yksi hospitanttioppilas seminaarista, koska hän opettajiensa mielestä oli opettajan tehtävään sopimaton luonteensa sekä koulun ulkopuolella harkitsemattoman ja kevytmielisen käytöksensä takia. Sama oppilas oli lisäksi ollut luvatta pois koulusta ja laiminlyönyt tehtäviään (MMA: SSa Ca: 1, ptk 23.5.1924, ptk 6.4.1925 ja ptk 16.4.1925; OMA: TSa Ca: 1, ptk 5.5.1925).*

⁹⁷⁹ *Samana keväänä kun Torniossa käsiteltiin oppilaiden rikkomuksia, puitiin Hämeenlinnan seminaarissa kahden hospitanttioppilaan puistokävelyjä sotilaan seurassa. Opettajakunta koontui kolme kertaa pohtimaan tapahtunutta ja miettimään rangaistusta. Siveellinen kuri opettajiksi valmistuvien keskuudessa oli opettajakunnan mielestä pidettävä korkealla. Opettajakunta velvollisuutensa ja vastuunsa tuntien oli jo aiemmin antanut kaikille oppilailleen kiellon siitä, että seminaarilaiset eivät saaneet seurustella sotilaiden kanssa muuta kuin johtajan luvalla. Tätä kielloa oli keväällä 1925 rikkonut kaksi hospitanttia, joille opettajakunta määräsi rangaistuksen: oppilaiden koeaikaa pidennettiin, opettajatodistuksen antamista lykättiin ja käytösnumero alennettiin kahdeksaan. Vaikka oppilastoverit ja kansakouluntarkastajakin katsoivat nämä rangaistukset liian koviksi rikkomukseen nähden ja pyysivät lievennystä, opettajakunta pysyi järkähtämättömänä langettamiensa rangaistusten takana, jotta oppilaitoksessa olisi säilynyt ryhti ja annettuja sääntöjä olisi noudatettu. (HMA: HSa Ca:2, ptk 4.5.1925 ja ptk 12.5.1925).*

⁹⁸⁰ *VMA: VLFa, Ca: 1, Protokoll 23.8.1921; Lägge folkskolseminariet 1964 39-41.*

limpi⁹⁸¹ kuin suomenkieliset alkukouluseminaarit eikä siksi jokaista rikkomusta kokoonnuttu opettajakunnan voimin selvittämään ja laatimaan siitä pöytäkirjoja, kuten suomenkieliset alkukouluseminaarit tekivät. Näin jälkipolville eivät ole jääneet tiedoksi Vaasan seminaarin oppilaiden mahdolliset erehdykset ja rikkeet.

Kansamme siveellistä tilaa käsiteltiin kesällä 1925 Hämeenlinnan seminaarissa pidetyssä alakansakoulunopettajain valtakunnallisessa kokouksessa, johon osallistui 900 opettajaa ja jota pidettiin onnistuneena tapahtuma. Kokousväki piti kansamme siveellistä tilaa huonona ja näki koululla olevan sen kohottamisessa merkittävä sijansa.⁹⁸² Opettajia kehoitettiin herättämään siveellistä mieltä kaikilla oppitunneilla. Opettajan ”oman uskonnollisen elämän tuli huokua omasta rinnasta ja uskonnon jalostava vaikutus piti näkyä koko opettajan olemuksesta”. Kokouksesitelmässään Suistamon alkukouluseminaarin johtaja J. K. Santala painotti sitä, että opetustyön pääasiana oli huomion kiinnittäminen kansan uskonnollis-siveelliseen elämään. Mikäli näin ei tapahtunut, kaikki muu opetustyö jäi saavuttamatta tai vähäpätöiseksi. Edellytyksenä työlle oli se, että opettajat itse saavuttivat omassa elämässään uskonnollis-siveellisen luonteen.⁹⁸³ Kun tällainen yleinen huoli vallitsi kansan siveellisestä elämästä, on ymmärrettävää se, miksi alkukouluseminaaareissa kontrolloitiin ja vaalittiin erittäin tarkasti tulevien opettajien siveellistä elämää ja miksi ainakin suomenkielisissä alkukouluseminaaareissa vallitsi sotilasmaisen tiukka kuri ja järjestys.

Hämeenlinnan alkukoulunopettajain kokouksen osanottajille keväällä 1925 kouluneuvos Tarjanne valotti lopettajaispuheessaan aikakauden ihmis- ja opettajakuvaa ikään kuin päivien matkaevääksi. Tarjanteen mielestä ihmisen, niin myös opettajan, tuli tehdä työtä kaikkien toisten hyväksi, eikä mitään itselleen. Uusi sukupolvi oli kasvatettava yhteiskunnan hyödyksi ja isänmaan iloksi. Opettajan tuli taistella oikean ja jalon puolesta ja hänen tuli etsiä tukea ”kaiken hyvän antajasta”. Ilman kotien kanssa tehtyä yhteistyötä ja ilman opettajan esikuvallista toimintaa koulun kasvatustyö hupeni Tarjanteen mielestä vähiin. Alakansakoulun ”hedelmät” riippuivat suuressa määrin siitä, millaisia opettajien henkilökohtaiset ominaisuudet olivat.⁹⁸⁴ Tarjanteen puheessa tuli selkeästi esille 1920-luvun alkukoulunopettajan kuvaa sävyttävä Cygnaeuksen perintönä juontuva

⁹⁸¹ Vaasan seminaarin opettajilla oli näkemystä erilaisista kouluelämästä siivittävästä ilmapii-reistä, koska kielitaitoisina heillä oli ehkä enemmän kontakteja yli maamme rajojen kuin muiden alakansakouluseminaaarien opettajilla. Ainakin seminaarinjohtaja Laxström oli tutustunut syksyllä 1932 Ruotsin seminaareissa ja kansakouluissa individuaali- ja vapaakoulumetodeihin ja kirjoittanutkin niistä *Folkskolan-lehdessä*. Voimistelunopettaja Gerd Dahl-Schellaars oli avioitunut hollantilaisen insinöörin kanssa, opiskellut Englannissa, Norjassa, Ruotsissa sekä auskultoinut Berliinissä ja Münchenissä. (KA: KH: Ruotsin kielen osasto Ba: 1 Wasa småskolseminarium 1922-1937; *Lägre folkskoleseminariet* 1964, 42-44).

⁹⁸² AkkL 1925, 9; Takala, E. 1925.

⁹⁸³ Santala, J. K. 1925 b.

⁹⁸⁴ AkkL 1925, 9.

kristillinen elämäkatsomus⁹⁸⁵ ja se, että opettajan ammatti oli kutsumustyötä, johon tulevia opettajia myös opettajanvalmistuksessa oli johdatettava.

5.6 Haave yhteisestä valmistuksesta alkukoulun- ja lastentarhanopettajille

Hämeenlinnan alkukouluseminaarin johtaja Salo esitti useita kertoja kirjoituksissaan ja puheissaan sitä, että alkukouluseminaarit olisivat voineet valmistaa myös lastentarhanopettajia. Epäilijöilleen Salo lausui: *“Minusta olisi pikemminkin hämmästyttävää, elleivät alkukouluseminaarit voisi ilman mitään vaikeuksia valmistaa yht’aikaa sekä lastentarhan- että alemman kansakoulun opettajia, jos alkukouluseminaarit tulevat 3-vuotisiksi. Ainoa, mikä vaatisi erikoista tointa, olisi opetusharjoitus, jota olisi tarjottava sekä lastentarhassa että alemmassa kansakoulussa”*. Salolla oli myös visio: *“Todennäköistä on, että lähemmässä tai kaukaisemmassa tulevaisuudessa lastentarha tulee muodostumaan yleiseksi kouluksi.”*⁹⁸⁶

17. yleisessä kansakoulukokouksessa kesäkuussa 1919 pitämässään palavassa alustuksessa Aukusti Salo vaati onnellista ratkaisua opettajanvalmistukseen. Onnellisin ratkaisu Salon mielestä olisi ollut kaksi eri seminaarityyppiä: toinen lastentarhan- ja alakansakoulunopettajille ja toinen yläkansakoulu- ja jatko-opetusta antaville opettajille. Alkukouluseminareja Salo esitti kolmivuotisiksi oppilaitoksiksi, joihin otettavilla oppilailta tuli olla oppivelvollisuuden edellyttämä tietomäärä. Oppiaineiksi näihin seminaareihin Salo esitti kasvatustietoa, sielutiedettä ja etiikkaa, uskontoa ja moraaliopetusta, äidinkieltä, ympäristöoppia, Suomen historiaa, laskentaa ja mittausoppia, käsitöitä, piirustusta, kaunokirjoitusta, laulua ja soittoa, terveysoppia, voimistelua ja leikkiä sekä puutarhanhoitoa. Vapaaehtoisena opiskeltavaksi Salo toi esiin vieraan kielen, joka hänen mielestään olisi ollut saksa. Kaiken edellisen lisäksi Salo esitti, että alkukouluseminareissa oppilaat olisivat voineet saada yläkansakoulun laulun ja voimistelun sekä käsityön virkoihin vaadittavan pätevyyden.⁹⁸⁷

Kansakoulukokouksessa pitämässään puheessa Salo tähdensi, että lastentarhanopettajat tarvitsivat ne samat yleis- ja ammattitiedot, jotka annettiin alemman kansakoulun opettajiksi valmistuville. Ainoa piirre, joka lastentarhanopettajien ja alakansakoulunopettajien koulutusohjelmassa olisi ollut erilainen, oli opetusharjoittelu. Alakansakouluun hakeutuvien opetusharjoittelu olisi toteutettu kansakoulussa ja lastentarhanopettajiksi suuntautuvien seminaarin yhteydessä toimivassa lastentarhassa. Tässä Salo näyttää palanneen Cygnaeuksen ideaan seminaa-

⁹⁸⁵ Kuikka, M. T. 1988, 4.

⁹⁸⁶ Salo, A. 1919 c.

⁹⁸⁷ Seitsemästoista yleinen kansakoulukokous 1919, 19; Salo, A. 1919 a; AoL 1919, 10, 71.

rin yhteydessä toimivista lastentarhoista. Pohtiessaan yhtenäistä opettajanvalmistusta alakansakoulun- ja lastentarhanopettajille Salo ehdotti, että myös alakansakoulutyöhön hakeutuvien tuli opiskeluaikanaan perehtyä lastentarhan työskentelyyn ja Fröbelin pedagogiikkaan menestyäkseen omassa tehtävässään.⁹⁸⁸

Puheissaan ja kirjoituksissaan Salo puntaroi yhtenäistä opettajanvalmistusta ja laskeskeleli, että keskikouluun pohjautuva lastentarhanopettajavalmistus kesti oppilailta 11 vuotta ja alakansakouluseminaarin tietä tapahtuva koulutus toteutuessaan olisi tullut kestäväksi vain 9 vuotta, mikäli alakansakouluseminaarit olisi muutettu kolmivuotisiksi. Kahden vuoden koulutusajan eroa Salo perusteli eri tavoin ja sai eri teitä valmistuvien opettajien sivistykselliseksi eroksi vain puoli vuotta. Eri koulutusmuotojen yleissivistyksen tasoittamista varten Salo esitti alakansakouluseminaarien opetussuunnitelmiin lisättäväksi yhden vieraan kielen. Edelleen Salo esitti, että keskikouluun pohjautuva kaksivuotinen lastentarhanopettajain valmistus olisi ollut samanarvoinen kuin kolmivuotinen alakansakouluseminareissa tapahtunut valmistus. Salo piti teeskentelynä sitä, että puhuttiin yhteiskunnallisesta vaarasta, joka olisi koitunut siitä, että lastentarhanopettajat olisivat valmistuneet alakansakouluseminareista. Salon mielestä lastentarhat olivat itsenäisyytemme alkuvuosiin saakka olleet ”*herraskaisten laitoksia*” ja vasta vähän aikaa sitten oli alettu antaa merkitystä myös kansanlastentarhoille. Salo arvelikin, että tarkoitus oli edelleen säilyttää lastentarhat ”*määrätyn yhteiskuntaluokan esineinä*”. Siksi hän kysyi, miksi ei uskottu alle kouluikäisiä lapsia kansakoulun pohjalta valmistuvien opettajien huostaan, kun samat lapset uskottiin kuitenkin koululaisina pääasiassa kansakoulupohjalta valmistuneiden opettajien käsiin.⁹⁸⁹

Helsingissä pidetty 17. yleinen kansakoulukokous otti pohdittavakseen Salon alustuksen pohjalta kysymyksen ”*Ovatko erikoiset alakansakoulunopettajain valmistelulaitokset välttämättömiä, ja jos ovat, niin minkä muotoisiksi ne olisi suunniteltava?*” Kokoukseen⁹⁹⁰ oli kutsuttu mukaan myös lastentarhanopettajat ja maaseudun alakansakoulujen opettajat.⁹⁹¹ Salon ehdotus yhtenäisestä lastentarhan- ja alakansakoulunopettajain valmistuksesta aiheutti vastalauseiden ryöpyn. Jo heti Salon alustuksen jälkeen 17. yleisessä kansakoulukokouksessa esitys sai vastalauseen, jossa väitettiin, että lastentarhoissa ja alakansakouluissa työ oli varsin erilaista. Oman vastineensa asiasta Salo kirjoitti Alakansakoulu-lehteen (15.11.1919). Vastineessaan Salo ihmetteli, mistä jatkuvasti lisääntyneisiin lastentarhoihin olisi riittänyt tulevaisuudessa tyttökoulun käyneitä opettajia. Myönnytyksenä vastalauseiden esittäjille Salo ehdotti toista vaihtoehtoa, jonka mukaan

⁹⁸⁸ Salo, A. 1919 a; Salo, A. 1919 c; Salo, A. 1920 a; Salon mukaan Saksassa sekä lastentarhanopettajattaret että tunnetut pedagogit pitivät varsin tärkeänä lastentarhan ja alkuopetuksen lähentämistä, esim. kouluneuvos Ernst Weyher tähdensi tätä. (Salo, A. 1920 b).

⁹⁸⁹ Salo, A. 1920 b.

⁹⁹⁰ Seitsemästoista yleinen kansakoulukokous 1919; Kokouksessa oli 3845 suomenkielistä osanottajaa, joista alakansakoulunopettajia 80 ja lastentarhanopettajia 84. (AoL 1919, 14).

⁹⁹¹ Seitsemästoista yleinen kansakoulukokous 1919, 19; Salo, A. 1919 a; Kuikka, M. T. 1978, 72.

lastentarhanopettajiksi olisi voinut valmistua kahta reittiä. Toinen tie olisi ollut alakansakouluseminaari ja toinen tyttökouluun pohjautuva lastentarhaseminaari. Saksasta Salo löysi mallilleen esikuvan.⁹⁹²

Lastentarhanopettajat ja vuonna 1918 perustettu Suomen Lastentarhaopettajayhdistys, erityisesti yhdistysaktivisti Elsa Borenius, vastustivat Salon esityksiä. Lastentarhanopettajat katsoivat, että heillä oli oma vahva identiteettinsä, joten tarvetta kuulua opettajien joukkoon ei ollut. Lastentarhatyö nähtiin selvästi koulutyöstä eroavana ja myös lastentarhanopettajien valmistus haluttiin pitää erillään muusta opettajankoulutuksesta. Boreniuksen mukaan lastentarhan menettelytavat olivat psykologisista syistä erilaiset, mikä vaikutti myös opettajien valmistukseen.⁹⁹³

Salon lisäksi myös vuoden 1922 Seminaarikomitea keskusteli vaihtoehdosta, jonka mukaan alakansakouluseminaariin olisi liitetty lastentarhanopettajien koulutus⁹⁹⁴. Komitean julkituomassa mietinnössä tätä mallia ei kuitenkaan ollut⁹⁹⁵. Salon ideoimaa yhtenäistä valmistusta alkukoulun- ja lastentarhanopettajille ei saatu toteutetuksi Suomessa.

5.7 Alkukouluseminaarien jatkajiksi alakansakouluseminaarit

5.7.1 Yksityisten alkukouluseminaarien loppu

1920-luvun alkupuoliskolla Suomen alkukouluseminaarit jakaantuivat omistajapohjansa mukaan kahtia: valtion kaksivuotiset seminaarit ja yksityiset yksi- tai kaksivuotiset seminaarit. Tornion seminaarin perustamisen jälkeen valtion ylläpitämiä alkukouluseminaareja oli neljä: Suistamon, Hämeenlinnan, Vaasan ja Tornion alkukouluseminaarit. Yksityisistä alkukoulukouluseminaareista jäivät toimimaan maan itsenäistyttyä Helsingin ruotsinkielinen seminaari sekä Kuortaneen ja Kotkan seminaarit. Kaksi uuttakin, tosin lyhytikäisiksi jäänyttä, yksityistä seminaaria syntyi Suomen itsenäistyttyä, toinen niistä Repolaan ja toinen

⁹⁹² Salo, A. 1919 c.

⁹⁹³ Åsvik, A. 1999, 25-26; Vuolle, A. 1999, 5; Vuonna 1897 lastentarhaopettajaseminaarille myönnettiin ensimmäisen kerran valtionapu ja samana vuonna se tuli koulutoimen ylihallituksen alaisuuteen. Vuonna 1924 lastentarhat siirtyivät kouluhallituksen alaisuudesta sosiaaliministeriön alaisiksi. Samana vuonna Lastentarhaseminaari alistettiin sosiaaliministeriön valvontaan (Viisikymmentä vuotta 1942, 12-17).

⁹⁹⁴ Kuikka, M. T. 1978, 105

⁹⁹⁵ Seminaarikomitean mietintö 1922; Kuikka, M. T. 1978, 104-106.

Karkkuun. Taulukkoon 13 on koottu kaikki suomalaiset vuosina 1918–1926 toimineet yhdeksän alkukouluseminaaria, joista Kotkan ja Repolan seminaarien toiminta päättyi jo vuonna 1920. Taulukkoon ei ole liitetty Helsingin suomenkielistä esiseminaaria, jonka toiminta päättyi kevätlukukauden 1918 lopussa.

Taulukko 13. *Suomalaiset alkukouluseminaarit syksystä 1918 kevääseen 1926*

<i>Seminaari</i>	-18	-19	-20	-21	-22	-23	-24	-25	-26
Helsinki ruotsinkiel.	Yy	Yy	Yy	Yy	Yy	Yy	Yy	Yy	Yy
Vaasa ruotsinkiel.	Yy	Yy	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv
Kuortane	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y	Y
Kotka	Y	Y	Y						
Suistamo	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv
Hämeenlinna	Yy	Yy							
Hämeenlinna		Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv
Repola	Yy	Yy	Y						
Tornio				Vv	Vv	Vv	Vv	Vv	Vv
Karkku						Yy	Yy	Yy	Yy

Lyhenteet taulukossa Y = yksityinen ja yksivuotinen, Yy = yksityinen 2-vuotinen, Vv = valtion 2 -vuotinen alkukouluseminari

Valtion alkukouluseminaarit perustettiin aluksi väliaikaisiksi. Järjestelysääntö 25.5.1918 määräsi näissä seminaareissa läpikäytäväksi oppimäärät ja -ennätykset, jotka on kirjattu taulukoihin 6 ja 7. Alkukouluseminaarit laativat opetussuunnitelmansa järjestelysäännön ohjeiden mukaisesti ja lähettivät ne kouluhallitukselle, joka tarkasti ja palautti suunnitelmat korjattaviksi tai opetuksessa noudatettaviksi. Yhtenäistä lukusuunnitelmaa noudattivat suomenkieliset Suistamon, Hämeenlinnan ja Tornion alkukouluseminaarit sekä Vaasan ruotsinkielinen alkukouluseminari, joissa kaikissa oppiaineet ja tuntijako olivat järjestelysäännön mukaisia. Pääasiallisimpana erona näiden seminaarien opetussuunnitelmissa olivat oppikirjat, varsinkin ruotsinkielinen Vaasan seminaari käytti muista alkukouluseminaareista poikkeavia oppikirjoja. Myös yksityinen Helsingin ruotsinkielinen seminaari noudatti pääpiirteittäin järjestelysäännön 25.5.1918 antamia ohjeita. Karkkun yksityisen seminaarin toimilupakin edellytti samaa tuntijakoa ja oppimääriä, joita valtion alkukouluseminaarit käyttivät. Sen sijaan yksityisillä yksivuotisilla Kotkan ja Kuortaneen seminaareilla⁹⁹⁶ oli edellisistä poikkeavat omat opetussuunnitelmansa.

Kaksivuotisten seminaarien aloittaessa toimintansa yksityisten seminaarien toimintaan kohdistui kriittistä arvostelua. Opettajain Lehdessä ihmeteltiin sitä, millaisia väärinkäytöksiä yksityisseminaareissa oppilailta perityt lukukausimak-

⁹⁹⁶ *Kunnallisten alakansakoulun opettajan virkoihin katsottiin itsenäisyyden ajan alussa päteviksi myös yksivuotisen alkukouluseminaarin kurssin suorittaneet, samoin kuin ne, joilla oli vastaava pätevyys. (AoL 1919, 23-24, 173).*

sut ja valtiolta saadut avustukset saattoivatkaan aiheuttaa. Lehden mukaan eräs yksityisen seminaarin johtaja oli antanut päästötodistuksen jopa sellaiselle henkilölle, joka ei ollut milloinkaan käynyt seminaaripaikkakunnalla.⁹⁹⁷ Yksivuotisten seminaarien opetuksen tasoakin pidettiin arveluttavana. Tornion alkukouluseminaarin johtaja Loukola valitteli kouluhallitukselle, ettei näiden yksivuotisten seminaarien, etenkin Kuortaneen seminaarin, käyneitä opettajia voitu ottaa kaksivuotisen alkukouluseminaarin toiselle luokalle, koska yksivuotisten seminaarien kurssit eivät vastanneet alkuunkaan valtion alkukouluseminaarien ensimmäisten luokkien kursseja.⁹⁹⁸ Eri seminaareissa valmistettujen alkukoulunopettajien opettajataidot olivat vielä 1920-luvun alkupuoliskolla varsin kirjavat.

Itsenäisyyden ajalla toimintaansa jatkaneiden yksityisten alkukouluseminaarien aika läheni loppuaan 1920-luvun puolivälissä. Helsingin ruotsinkielisen yksityisen seminaarin johtajan Gertrud Ehrströmin mukaan merkkejä lopusta alkoi näkyä lukuvuonna 1924–1925, jolloin opettajia tuotettiin liikaa. Ehrströmin johtaman seminaarin johtokunta oli kyllä tietoinen siitä, että Helsingin seminaari oli huonommassa asemassa kuin Vaasan valtion omistukseen otettu alkukouluseminari. Johtokunta pyrki selvittämään huolestuttavaa tilannetta.⁹⁹⁹ Oli myös tiedossa vuonna 1922 jättäneen seminaarikomitean, ns. Franssilan komitean, esitys, jonka mukaan ruotsinkielisiä alkukouluseminaareja tarvittiin tulevaisuudessa vain yksi¹⁰⁰⁰. Ruotsinkielisen opettajavalmistuksen varmistamiseksi pääkaupungissa Helsingin seminaari ehdotti Vaasan seminaarille, että opettajien ylituotannon torjumiseksi sekin olisi ottanut oppilaita vain joka toinen vuosi niin kuin Helsingin seminaari teki. Ehdotus ei tuottanut tulosta, ja niin maaliskuussa 1925 Helsingin ruotsinkielisen seminaarin johtokunnan oli tehtävä raskas ratkaisu, jolla seminaari päätettiin lopettaa kevätlukukauden 1926 päätyttyä. Alakansakoulu-lehden mukaan tiedossa oli, että kouluhallitus vuoden 1926 tulo- ja menoarviota laatiessaan oli ehdottanut Helsingin ruotsinkielisen seminaarin lakkauttamista, koska ruotsinkielisiä alakansakoulunopettajia oli maassamme noin sata ilman työpaikkaa¹⁰⁰¹.

Svenska småskolseminariet i Helsingfors -niminen oppilaitos otti 29 toimintavuotensa aikana sisään kaikkiaan 609 oppilasta, joista valmistui opettajiksi 546 henkilöä. Kaksivuotisilta kursseilta valmistui keväällä 1920, 1922, 1924 ja 1926 yhteensä 104 opettajaa. Seminaaria koko toiminta-ajan johtaneelle Gertrud Ehrströrmille seminaarin lakkautuspäätös oli raskas koettelemus: olihan hän itse ollut innokkaasti perustamassa Vaasan ruotsinkielistä alkukouluseminaaria, joka lopulta veti hänen johtamaansa seminaaria pidemmän korren.¹⁰⁰²

Kuortaneen yksityisen seminaarin lopettaminen näyttää tapahtuneen Helsingin seminaarin lopettamiseen verrattuna kaikessa hiljaisuudessa ilman drama-

⁹⁹⁷ *OL* 1924, 14, 179.

⁹⁹⁸ *OMA: TSa Da: 1, kirje 1.7.1932.*

⁹⁹⁹ *Cavonius, G. 1983, 71-72.*

¹⁰⁰⁰ *Seminaarikomiteanmietintö 1922, 355.*

¹⁰⁰¹ *AkkL* 1925, 7.

¹⁰⁰² *Cavonius, G. 1983, 52, 73, 151-152.*

tiikkaa. Kesällä 1926 Alakansakoulu-lehti välitti tiedon, että yli 20 vuotta opettajia valmistanut Kuortaneen esiseminaari ja sen kiertokoulunopettajain valmistuskurssit lakkasivat lopullisesti, koska johtaja Kaarlo Vesala katsoi korkean ikänsä vuoksi tulleen vihdoin ajan vetäytyä vanhuuden lepoa viettämään¹⁰⁰³. Vesalan seminaari toimi lähes neljännesvuosisadan ja ennätti kouluttaa kaiken kaikkiaan noin 3000 opettajaa, joista osa kävi kesäkurssit, osa yksivuotisen seminaarin¹⁰⁰⁴. Kevääseen 1926 päättyi viimeisten yksityisten alkukouluseminaarien toiminta Suomessa.

5.7.2 Vakinaistaminen

Vakinaisten alakansakouluseminaarien saaminen Suomeen oli pitkän ja uuraan työn tulos. Jo 1800-luvun lopulta lähtien kiisteltiin, olivatko erilliset alakansakouluseminaarit tarpeellisia. Sitten kun itsenäiseen Suomeen syksyllä 1918 saatiin ensimmäinen valtion alkukouluseminaaari, se järjestettiin väliaikaiseksi. Samoin seuraavat kolme muuta valtion alkukouluseminaaaria käynnistyivät väliaikaisina. Kuitenkin jo vuonna 1921, jolloin säädettiin alakansakoulunopettajien kelpoisuusasetus, kouluhallitus näyttäisi asetuksen esittelijän K. A. Franssilan¹⁰⁰⁵ mukaan olleen yksimielinen siitä, että erilliset alakansakouluseminaarit olivat välttämättömiä. Myös valtioneuvoston tammikuussa 1919 asettama seminaarikomitea otti vuoden 1922 mietinnössään¹⁰⁰⁶ kantaa alakansakouluseminaarien tarpeellisuuteen. Komitea pohti opettajankoulutuksen yhtenäisyyttä jäsenensä tohtori Laineen johdolla. Hämeenlinnan alkukouluseminaarin johtaja Salo toimi komiteassa asiantuntijana ja antoi lausunnon alakansakoulunopettajien valmistamisesta komitealle, joka päätyi ratkaisuun: ala- ja yläkansakoulussa tarvittiin erilaisen ammattikasvatuksen saaneet opettajat. Päätöstään komitea perusteli silloisella uusimmalla lapsipsykologisella tutkimuksella, jonka mukaan ala- ja yläkansakouluikäisissä lapsissa havaittiin olevan niin paljon eroja, että heidän opettajiinsa oli jo seminaarivalmistuksessa juurrutettava varma teoreettinen ja käytännöllinen pohja jommankumman ikäkauden tuntemiselle ja tästä kumpuaville kasvatusta- ja opetusmenetelmille. Komitea¹⁰⁰⁷ kylläkin puntaroi, olivatko

¹⁰⁰³ *AkkL* 1926, 24.

¹⁰⁰⁴ Klemetti, H. 1987, 399.

¹⁰⁰⁵ Franssila, K. A. 1936.

¹⁰⁰⁶ Simolan mukaan vuoden 1922 seminaarikomitean mietintö oli ensimmäinen perusteellinen ja laaja esitys opettajanvalmistuksesta (Simola. H. 1995, 41).

¹⁰⁰⁷ Seminaarikomitealla oli tosin kaksi mallia: toisen mallin mukaan yläkansakouluseminaarin kahden ensimmäisen luokan koulutus olisi muodostanut alakansakoulunopettajanvalmistuksen vaatimat kurssit, kun taas toisen mallin mukaan molemmilla opettajaryhmillä olisi ollut yhtäläinen koulutus, jonka jälkeen opettaja olisi itse voinut valita, kummalla kouluasteella hän olisi opettanut. Molemmissa malleissa komitea näki etunsa ja haittansa. Kumpikaan malleista ei

1920-luvulla alkukouluseminaarit vain siirtymäajan välttämättömiä ratkaisuja vai oliko kyseinen seminaarilaitos oleva vakinainen ilmiö.¹⁰⁰⁸

Alakansakouluseminaarien tarpeellisuudesta ja alakansakoulunopettajien valmistamisesta ei kuitenkaan vallinnut yksimielisyyttä. Vastakkain olivat toisaalta yhtenäiskouluratkaisun kannattajat ja toisaalta Aukusti Salon johdolla opettajankoulutuksen pedagogiset asiantuntijat, jotka painottivat lapsen ikäasteen erityisluonteen huomioon ottamista.¹⁰⁰⁹ Yhteiskunnan spesialisoitumiseen vedoten Salo kirjoitti Alkuopetus-lehdessä kiitellen samalla tohtori Paavo Virkkusen ”täyttää asianymmärrystä” näin: ”Meidän kuntiemme ja valtiomme rahatalous ei salli vielä annettavaksi kaikille kansanopettajille yhtä pitkäaikaista valmistusta ja sen mukaisia palkkoja, mutta sitä vastoin me nyt välttämättä tarvitsemme kunnollisen alakoulun.”¹⁰¹⁰

Saloa ei lannistanut saamansa vastustus alkuopetuskesymyksessä, vaan hän painotti yhä edelleen useissa eri yhteyksissä sitä, että alemman kansakoulun opettajilta täytyi vaatia ”erikoinen ammattivalmistus”¹⁰¹¹, koska sama oppilaitos ei voinut valmistaa sekä ylä- että alakansakouluun opettajia. Salo muistutti siitäkin, että jos yhteiskunta kustansi kalliit alakansakoulut, miksi se ei sitten kustantanut sinne ammattivalmistuksen saaneita opettajia.¹⁰¹² Erillisten alakansakoulunopettajien valmistuslaitosten välttämättömyyttä Salo vakuutteli vertauskuvin.

kuitenkaan ollut tarkoituksenmukainen, ja niin komitea luopui näistä malleista ja suunnitteli kumpaakin opettajaryhmää varten oman seminaarikoulutuksen. Perusteluja komitealla oli kolme: lapsipsykologian tuntemus, yhteiskunnassa alkanut eri alojen erikoistumiskoulutus sekä taloudellisuus. Uutta seminaarikomitean mallissa oli luopuminen yhtenäisestä opettajanvalmistuksesta. Komitea katsoi alakansakouluseminaarin olevan ennen kaikkea ammattioppilaitos, jonka opetuksen painopiste tuli olla alakansakoulunopettajan ammatin vaatimissa oppiaineissa. (Seminaarikomitean mietintö 1922, 46-47; Kuikka, M. T 1978, 104-106).

¹⁰⁰⁸ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 46; Tätä komitean perustelua Simola pitää ensi kerran esitettyinä modernina, työnjakoon kytkeytyneenä opettajien erikoistumisesityksenä (Simola, H. 1995, 258).*

¹⁰⁰⁹ *Kuikka, M. T. 1978, 75-77.*

¹⁰¹⁰ *Salo, A. 1920 c.*

¹⁰¹¹ *Kun alakansakouluopettajain valmistuskysymystä puntaroitiin itsenäisen Suomen alkuaikoina, esiin oli tullut sellainenkin esitys, että tasa-arvoisuuden nimissä ala- ja yläkansakoulunopettajien tuli saada samanlainen koulutus. Tämän esityksen mukaan vastavalmistuneet opettajat ensin olisivat toimineet aluksi huonommin palkatussa alakansakoulunopettajan tehtävässä, josta sitten kokemuksen ja iän kartuttua olisivat siirtyneet yläkansakoulunopettajiksi. Tehtiin myös sellaisia esityksiä, että koko alakansakoulu maaseudulla olisi jäänyt yläkansakoulunopettajan huoleksi, jolloin lapset olisivat käyneet koulua vain muutamia viikkoja. Näitä esityksiä Salo vastusti jyrkästi 17. yleisessä kansakoulukokouksessa. Tuolloin hän lausui myöhempinä aikoina siteeratut ajatuksensa: ”Alakansakoulu ei ole mikään aloittelijoiden tai kykenemättömien markkinapaikka; sen palvelukseen täytyy saada voimia, jotka antautuvat työhönsä pysyväisesti ja käyttävät lisääntyvän kokemuksensa tämän koulumuodon hyväksi.” (Salo, A. 1919 a; Kuikka, M. T. 1978, 72).*

¹⁰¹² *Salo, A. 1919 b.*

Hän vertasi alakansakoulua puutarhurin työkentäksi ja yläkansakoulua maanviljelijän työsaraksi. Ala- ja yläkansakoulussa lapset Salon mukaan olivat kuin sama maaperä, mutta eri tavalla niitä kumpaistakin oli viljeltävä ja opittava viljelemään. Siksi kumpikin koulumuoto tarvitsi erilaisen ammattivalmistuksen saaneen opettajakunnan, jos oli mieli soveltaa käytäntöön uusimman kasvatustieteen tuloksia. Salo muistutti lisäksi, että alakansakouluikäinen lapsi oli sekä fyysisesti että psyykkisesti lähempänä lastentarhaikäistä lasta kuin yläkansakouluikäistä lasta.¹⁰¹³

Vaikka alakansakouluseminaarien tarpeellisuus tunnustettiin, niiden vakinaistaminen viipyi. Salon¹⁰¹⁴ mukaan alkukouluseminaarien opettajat olivat usein suullisesti esittäneet kouluhallitukselle toiveitaan oppilaitostensa vakinaistamisesta, mutta tuloksetta. Salon mielestä vakinaistamista viivästytti se, että asianomaiset virkamiehet tahtoivat toteuttaa yhtä aikaa vakinaistamisen kanssa vuonna 1922 valmistuneet seminaarikomitean suunnitelmat. Pitkästyneet odottajat kävivät toukokuussa 1926 lähetystönä alkukouluseminaarien puolesta selostamassa tilannetta opetusministeri Ingmanille, joka otti vakinaistamisasian työlliställeen heti kesälomalta palattuaan. Kouluhallitus sai tehtäväksi asetusehdotuksen valmistamisen, ja niin asetus annettiin jo heti samana syksynä. Asetusta säädettäessä liikkui väitteitä, jotka kertoivat, että ”yläkansakouluseminaarien hapanneisuus” olisi vienyt eduskunnan jäsenet erillisten alakansakouluseminaarien säätämiseen. Kouluneuvos Franssila kumosi nämä väitteet, joita hän moitti holtittomiksi.¹⁰¹⁵ Välimäen mukaan myös opetusministeri Ingman piti alakansakouluseminaarien vakinaistamista perusteltuna, koska Ingmanin mielestä näiden seminaarien tarpeellisuutta ei tuona aikana ollut enää syytä epäillä. Ministerin käsityksen mukaan alakansakoulunopettajien valmistus oli turvattava toiminnassa olleiden neljän alkukouluseminaarin vakinaistamisella.¹⁰¹⁶

Suomen alakansakoulunopettajien valmistamisen historiassa vuotta 1926 voidaan pitää varsin merkittävänä virstanpylväänä, sillä syyskuun 24. päivänä 1926 viimein vakinaistettiin Suistamon, Hämeenlinnan, Vaasan ja Tornion alkukouluseminaarit, joiden nimet samalla muutettiin alakansakouluseminaareiksi¹⁰¹⁷. Suomen tasavallan presidentti Lauri Kr. Relander ja opetusministeri Lauri Ingman kirjoittivat alle asetuksen, jossa säädettiin, että valtio ylläpiti opettajien valmistamiseksi alakansakouluihin tarpeellisen määrän naisseminaareja, joiden oppiaika oli kaksivuotinen. Asetuksen sisältö oli sama, joka näitä seminaareja varten oli annettu jo väliaikaisessa järjestelysäännössä keväällä 1918. Asetuksen 3. pykälän mukaan alakansakouluseminaarien oppiaineet olivat seuraavat: uskonto, siveysoppi ja uskontojen historia, äidinkieli, kasvatus- ja opetusoppi, kotiseutuoppi, laskento ja mittausoppi, käsityöt, piirustus ja muovailu, kaunokirjoitus, laulu ja soitto sekä voimistelu, leikki ja terveysoppi. Oppiaineissa ei tapah-

¹⁰¹³ *Seitsemästoista yleinen kansakoulukokous 1919,19; Salo, A. 1919 a; AoL 1919, 10, 71.*

¹⁰¹⁴ *Salo, A. 1947, 24.*

¹⁰¹⁵ *Franssila, K. A. 1936.*

¹⁰¹⁶ *Välimäki, H. 1998, 221.*

¹⁰¹⁷ *As 245/24.9.1926.*

tunut mitään muutosta entiseen nähden. Asetuksen 11. pykälän mukaan alakansakouluseminaareissa oli noudatettava kansakouluseminaarien säädöksiä soveltaen, ellei jotakin tässä asetuksessa toisin määrätty.¹⁰¹⁸

Syksystä 1926 lähtien alakansakoulunopettajien valmistamisesta huolehtivat maassamme yksin valtion omat oppilaitokset: Suistamon, Hämeenlinnan, Vaasan ja Tornion alakansakouluseminaarit¹⁰¹⁹. Näiden seminaarien lisäksi alakansakoulu sai opettajia edelleen myös kansakouluseminaareista, joiden oppilaat saivat valmistuttuaan pätevyyden sekä ylä- että alakansakouluun.

¹⁰¹⁸ As 245/ 24.9.1926; *Simolan mukaan kouluhallituksella oli tiukka kontrolli seminaareihin, sillä se tarkasti, tutki ja vahvisti seminaarien tuntijaot, työjärjestykset, lisä- ja tuntisuunnitelmat aina opettajankoulutuksen akatemisoitumiseen asti.* (Simola, H. 1995, 197).

¹⁰¹⁹ *Viljanen pitää erillisten alakansakouluseminaarien perustamista merkinä luokanopettajan tehtävän eriytymisestä* (Viljanen, E. 1992, 36).

VI VAKIINTUNUT VALMISTUS VUOSINA 1927–1939

6.1 Mikä muuttui vai muuttuiko mikään?

Alkukouluväen kauan toivoma alakansakouluseminaarien vakinaistaminen toteutui syksyllä 1926. Samana vuonna lakkasivat viimeiset yksityiset alkukoulunopettajia valmistaneet opinahjot. Jäljelle jäi vain neljä valtion ylläpitämää kaksivuotista naisseminaaria, joiden toiminnan yhtenäisyyttä kouluhallitus sääteli ja kontrolloi varsin tarkasti. Mitä vakinaistaminen sitten merkitsi itse alakansakouluseminaareille ja koko alakansakoulunopettajien valmistukselle? Tapahtuiko seminaarien toiminnassa oleellisia muutoksia vai jatkuiko opiskelu alakansakouluseminaareissa entisiä tuttuja teitä taivaltaen?

Ensiksi tarkastellaan, miten väliaikaiselle opettajakunnalle kävi vakinaistamisen yhteydessä? Koska alakansakouluseminaarien virkojen pätevyys ehdot¹⁰²⁰ tiedettiin jo ennen syksyä 1926, niin monet opettajista, joilla ei ollut hoitamansa

¹⁰²⁰ Asetuksen mukaan pätevyiden alakansakouluseminaarin johtajan virkaan tuotti suoritettu filosofian kandidaattitutkinto tai, jos hakijalla oli kansakoulunopettajantutkinto, tuli hänen suorittaa yksityisiä tutkintoja viidessä kandidaattitutkintoon kuuluvassa aineessa. Tutkintoaineiden joukossa oli oltava kasvatustieteiden oppi, ja siinä korkeinta arvosanaa vastaavat tiedot. Mikäli kysymyksessä oli yhdenkertainen seminaari, sen johtajalta vaadittiin vielä tutkinto äidinkiessään. Voimistelunopettajalta edellytettiin yliopistossa suoritettua voimistelunopettajantutkintoa ja lisäksi kasvatustieteiden tutkinto. Laulun ja soiton opettajan tuli olla joko pätevä yläkansakoulunopettaja taikka pedagogisen jatko-opiston suorittanut sekä lisäksi häneltä vaadittiin perinpohjaiset tiedot ja taidot laulussa ja soitossa. Piirustuksen ja käsityön opettajan vaatimuksiin kuului kansakoulunopettajantutkinto, siinä korkeinta arvosanaa vastaava taito opetettavassa aineessa sekä kasvatustieteiden tutkinto. Muihin opettajanvirkoihin tuotti pätevyiden suoritettu kansakoulunopettajantutkinto ja lisäksi kansakoulunopettajain jatko-opintotutkinto tai sitä vastaavat yliopiston opettajille suoritettavat tutkinnot. Viime mainituissa aineissa tuli olla virkaan yhdistettyjen opetusaineiden tutkinnot. Kotiseutuopin opettajalta vaadittiin arvosana maantieteessä. (As 245/24.9.1926 § 6).

viran kelpoisuutta, pyrkivät hyvissä ajoin täydentämään pätevyyttään. Virkojen pätevyyssehtoihin kuului säädettyjen tutkintojen lisäksi opetusnäytteet, jotka jokainen virkaa tavoitteleva joutui antamaan kouluhallituksen määräämässä alakansakouluseminaarissa – siitäkkin huolimatta, että pyrkijä oli toiminut vuosikautia menestyksekkäästi alkukouluseminaarin opettajana. Lukuvuosina 1926–1927 ja 1927–1928 näitä virkanäytteiden antajia oli useita kussakin alakansakouluseminaarissa. Myös johtajat antoivat opetusnäytteet. Kevätlukukauden 1927 loppuun mennessä valtioneuvosto saikin jo nimitetyksi alakansakoulusemineihin johtajat, mutta opettajien koevuosille asettaminen vei kouluhallitukselta hieman pidemmän ajan.¹⁰²¹ Prosessia helpotti se, että asetus alakansakoulusemineista sisälsi siirtymäsäännöksen, jonka mukaan alkukoulusemineiden johtajat ja opettajat olivat oikeutettuja hakemaan kukin hoitamaansa virkaa alakansakouluseminaarissa. Johtajilla ja opettajilla oli myös oikeus tulla nimitetyiksi hakemaansa virkaan, vaikkeivät täyttäneetkään asetuksessa säädettyjä kelpoisuusehtoja.¹⁰²²

Opettajaluetteloja tarkasteltaessa selviää, etteivät alakansakoulusemineiden opettajien virkojen haltijat vaihtuneet opettajien koevuosille asettamisen yhteydessä, vaan alakansakoulusemineiden opettajisto oli paria tuntiopettajaa lukuun ottamatta lukuvuoden 1927–1928 alussa sama kuin edellisenä lukuvuotena. Kaikki neljä alkukoulusemineiden johtajaakin jatkoivat työtään. Opetushenkilöstön vaihtumista ei siis seminaarien vakinaistamisesta seurannut. Oppilaitosten pitkäjänteiselle työlle virkojen vakinaistamisesta kuitenkin koitui todennäköisesti hyötyä.

Seuraavaksi nousee pohdittavaksi se, muuttuivatko alakansakoulusemineiden opetussuunnitelmat seminaarien vakinaistamisen yhteydessä tai välittömästi sen jälkeen ja vaikuttivatko vuoden 1922 seminaarikomitean ajatukset¹⁰²³ vakinaisiksi muuttuneiden alakansakoulusemineiden oppiaineisiin ja -sisältöihin?

¹⁰²¹ *Tornion alakansakouluseminari. Kertomukset lv. 1926-1927, 6-7 ja 1927-1928, 6-7; OMA: TSa Da: 1, kirje 26.1.27 Santalalle, kirjeet 10.5.27 Matti Juvoselle ja Sointu Leiviskälle, kirje 9.8.27 Inkeri Saikkoselle, kirje 10.9.27 Siiri Lampénille, kirjeet 7.10.27 Johanna Ruotsalaiselle ja Faina Santalalle; HMA: HSA Ca: 2: kirje 22.1.27 Ludvig Loukolalle, kirje 17.8.27 Helmi Sántille; Suistamon alakansakouluseminarin toiminnasta kertomus lv. 1926-1927, 8-9; Lägge folkskolseminariet 1964, 32.*

¹⁰²² *As 245/24.9.1926 § 6; Välimäki, H. 1998, 220-221; Välimäen mukaan opetusministeri Ingman piti alakansakoulusemineiden vakinaistamista perusteltuna ja hyvänä siirtymäsäännöksenä, jonka mukaan uusia kelpoisuusehtoja vailla olevilla opettajilla oli mahdollisuus saada vakinaisen virka seminaarista, jos he olivat hoitaneet kyseistä tehtävää alkukouluseminaarissa moitteettomasti. (Välimäki, H. 1998, 220-221).*

¹⁰²³ *Seminaarikomitean mietinnöstä alkukouluseminearitkin olivat antaneet lausuntonsa ja komitean asiantuntijajäsenenä alakansakoulusemineareja koskevissa kysymyksissä oli toiminut Hämeenlinnan seminaarin johtaja Aukusti Salo. Komitea oli antanut myös alakansakoulusemineareja varten opetussuunnitelman perusteet. Mietinnössä todettiin, että perustelut olivat soveltuvien osin alakansakoulusemineareja varten samat kuin yläkansakoulusemineareja varten laaditut. Etenkin kasvatusopin opinnoissa komitea ehdotti noudatettavaksi samoja yleisiä periaatteita*

Alakansakouluseminaarien vuosikertomuksista saa vaikutelman, etteivät seminaarien ja opettajakunnan vakinaistamiset tuoneet mitään oleellista muutosta opetussuunnitelmiin. Seminaarit seurasivat edelleen 25.5.1918 annettua väliaikaisen järjestelysäännön mukaista tuntijakoa ja oppiennätyksiä, jotka on kirjattu taulukoihin 6 ja 7. Kun yksityiskohtaisen vertailun kohteeksi ottaa vaikkapa Tornion alakouluseminaarin lukuvuosikertomuksen 1925–1926 mukaiset oppi- ja työennätykset ja vertaa niitä lukuvuoden 1928–1929 vastaaviin, saa sen kuvan, että viime mainitut olivat kopioita edellisistä. Tosin muutaman oppiaineen nimiä oli tarkasteluvuosien välisenä aikana hieman muokattu. Lukuvuonna 1925–1926 oppiaineena oli Tornion seminaarissa “kotiseutuoppi *ynnä maan- ja luonnontieto*”, mutta vastaava oppiaine lukuvuonna 1928–1929 oli nimetty lyhyesti ”*kotiseutuopiksi*”. Lukuvuoden 1925–1926 oppiaineesta “*käsityöt ja askartelu*” oli kolme vuotta myöhemmin pudotettu viimeinen osa nimestä pois. Seminaarin oppisisällöt olivat näissä lukuvuosivertailuissa yhtä oppiainetta lukuun ottamatta toisiaan täysin vastaavia. Poikkeuksen teki vain voimistelu, leikki ja urheilu -niminen oppiaine, jossa vuosikertomusten mukaiset oppisaavutukset poikkesivat vertailuvuosina huomattavasti toisistaan. Voimistelun sisällöt olivat Tornion seminaarissa kolmessa vuodessa monipuolistuneet, mm. satu- ja pulpettivoimistelu sekä merkkisuoritukset oli lisätty opetusohjelmaan. Myös oppikirjoja oli lisätty kyseiseen oppiaineeseen: käytettäväksi ”*liikevarastona voimistelussa*”. Voimistelussa tapahtuneet muutokset eivät kuitenkaan liene olleet seminaarin vakinaistamisesta koituneita muutoksia, vaan oletettavasti ennemminkin johtuneet siitä, että seminaarissa oli voimistelunopettaja vaihtunut hieman ennen seminaarien vakinaistamista syksyllä 1926.¹⁰²⁴

Varsinainen muutos Tornion alakansakouluseminaarin oppiennätyksissä lukuvuosien 1925–1926 ja 1928–1929 välisenä aikana oli se, että siveysoppi lisättiin oppiaineluetteloon uskonnon yhteyteen. Tosin siveysoppia oli opetettu Torniossa ennenkin, mutta oppiaines oli sijoitettu kasvatus- ja opetusopin yhteyteen. Muutos oli juuri päinvastainen¹⁰²⁵ kuin seminaarikomitea 1922 oli esittänyt. Oppiaineen nimi lv. 1928–1929 oli Torniossa “*Uskonto, siveysoppi ja uskontojen historia*”. Tätä vaihtoa eivät muut alakansakouluseminaarit tehneet. Tosin Tornion seminaarinkin kasvatus- ja opetusopin yhteyteen jäi vielä ”*kasvatuksen siveysopillinen perustus*”. Muutos saattoi käytännössä olla melko merkityksetön,

molemmissa seminaarilaitoksissa, mutta alakansakouluseminaarissa periaatteet oli sovitettava alakansakoulunopettajain erikoistarpeiden mukaisiksi. (Seminaarikomitean mietintö 1922, 223).

¹⁰²⁴ *Tornion alakansakouluseminaaari. Kertomukset lv. 1926-1927 ja 1928-1929.*

¹⁰²⁵ *Vuoden 1922 seminaarikomitea oli selkeyttänyt kasvatusopin ympärillä käytyä epämääräistä puhetapaa sikäli, että se tarkasteli kasvatus- ja opetustietoa yhtenä kokonaisuutena, johon nyt luettiin kansakouluseminaaareissa aiemmin irrallisena esiintynyt sielutiede ja uskonnon piiriin laskettu siveysoppikin. Nimityksiä jäi vielä selkeytyksenkin jälkeen kolme. Mietintö käytti myös alakansakouluseminaarien yhteydessä yläkäsitteenä kasvatusoppia, joka sieluopin, siveysopin, yleisen kasvatus- ja opetusopin, pedagogiikan historian sekä tärkeimpien kansakouluasetusten opettamisen lisäksi kattoi vielä erikoismetodiikkain opetuksenkin (Seminaarikomitean mietintö 1922, 223, 292 ja 333; Simola, H. 1995, 143).*

koska Suistamonkin seminaarissa uskonnon yhteydessä opiskeltiin 1920-luvun lopussa samaan tapaan siveysoppia kuin Torniossa, jossa siveysopin opetus uskonnossa toteutettiin Foersterin ”Elämän ohjeita” -nimisen kirjan mukaan. Saman kirjan pohjalta Suistamolla opiskeltiin siveysoppia, mutta kasvatusta ja opetusopin yhteydessä. Tornion alakansakouluseminaarin ratkaisu, jolla se siirsi kasvatusta ja opetusopista siveysopin uskonnon opetuksen piiriin, yllättää, koska seminaarikomitea vuonna 1922 oli käyttänyt kasvatustieteellisistä opinnoista yläkäsitteenä ”kasvatustieteellisiä”, joka sisälsi kuusi eri oppialuetta¹⁰²⁶: sieluopin ja paidologian, siveysopin, yleisen kasvatusta ja opetusopin opetuksen, samoin erikoismetodien opetuksen, kasvatustieteen historian ja tärkeimpien kansakouluasetusten opetuksen.¹⁰²⁷ Toisaalta asetus alakansakouluseminaaareista antoi oppiaineluettelon, johon kuului muun muassa uskonto, siveysoppi ja uskontojen historia -niminen oppiaine¹⁰²⁸. Tämä asetus saattaa olla syynä Tornion seminaarin tekemään vaihdokseen siinä, minkä oppiaineen yhteydessä siveysoppia opetettiin.

Tornion alakansakouluseminaarissa lukuvuoden 1928–1929 opetus suunnitelmassa kasvatusta ja opetusopissa tapahtui oppikirjavaihdoksia, kun Soinisen ”Laki oppivelvollisuudesta” poistettiin sekä saman tekijän ”Lyhyt kasvatusta ja opetusoppi” vaihdettiin hänen ”Yleiseen kasvatustieteen” Uutena oppikirjana kasvatusta ja opetusoppiin sisällytettiin Hästeskon ”Äidinkielen opetus alakansakouluja varten”. Salon ”Kasvatustieteellisen sielutieteen pääpiirteet” samoin kuin Salon metodiopit säilyivät edelleen opetusohjelmassa. Muissa oppiaineissa muutokset Tornion seminaarissa olivat kasvatustieteenkin vähäisemmät. Äidinkielen toisen luokan opintoihin lisättiin yksi kirjoitettava aine, joita tätä ennen oli ollut kuusi. Uutuutena lukuvuoden 1928–1929 ohjelmassa verrattuna lukuvuoden 1925–1926 ohjelmaan olivat useissa oppiaineissa toteutetut ”referenssiharjoitukset”.

¹⁰²⁶ Nämä kaikki kuusi sisältöaluetta olivat olleet Hämeenlinnan alkukouluseminaarin opetusohjelmassa seminaarin alusta alkaen, mikä näkyi oppiaineen nimessäkin, joka muiden suomenkielisten alkukouluseminaarien käyttämänä oli ”Kasvatusta ja opetusoppi”, mutta Hämeenlinnan seminaarissa ”Sielu-, siveys-, kasvatusta ja opetusoppi”. (Hämeenlinnan alkukouluseminaarin kertomukset lukuvuosilta 1919-1920 – 1925-1926). Ruotsinkielisissä alkukouluseminaaareissa oppiaineen nimenä oli ”Pedagogik, metodik, psykologi o. etik” eli Hämeenlinnan seminaarin kanssa yhtenäinen nimi. (VMA VLFa Ja 1: Redogörelsen 1915-1920, 16; Lägge Folkskolseminariet 1964, 29; Cavonius, G. 1983, 43). Vaikka Suistamon ja Tornion alkukouluseminaarien oppiaineen nimissä ei sielu- eikä siveysoppia esiintynyt, oppisisällöt vastasivat niiltäkin osin Hämeenlinnan ja ruotsinkielisten seminaarien opetussisältöjä.

¹⁰²⁷ Alakansakouluseminaaareissa kasvatustieteen varustusta 400 oppitunnin tuntimäärästä komitea ehdotti käytettäväksi sieluopin ja paidologian opetukseen 100 tuntia, saman määrän tunteja myös erikoismetodien opetukseen ja lähes saman määrän eli 95 tuntia yleisen kasvatusta ja opetusopin opetukseen. Kasvatustieteen historian käyttöön komitea varasi 50 tuntia, siveysopille 40 tuntia ja tärkeimpien kansakouluasetusten opetukseen 15 tuntia. (Seminaarikomitean mietintö 1922, 223).

¹⁰²⁸ As 245/24.9.1926.

set”.¹⁰²⁹ Kaikkiaan muutokset¹⁰³⁰ eri oppiaineissa olivat varsin vähäisiä, eivätkä ilmeisesti liittyneet mitenkään seminaarin vakinaistamiseen. Samanlaisia tarkistuksia ja vähäisiä muutoksia oppiaineiden nimissä oli havaittavissa myös muiden alakansakouluseminaarien¹⁰³¹ opetusohjelmissa 1920-luvun lopulla. Joitakin oppikirjavaihdoksia tehtiin eräissä oppiaineissa silloin, kun vaihdettiin tuore teos käytössä olleen tilalle.

Alakansakouluseminaarien vakinaistaminen ei Salonkaan mukaan tuonut, eräitä täsmennyksiä lukuun ottamatta, vuoden 1918 väliaikaiseen järjestelysääntöön verrattuna varsinaisesti uutta itse seminaarien organisointiin. Salon mainitsemat ”täsmennykset” näyttäisivät olleen todella vähäisiä niin 1920- kuin 1930-luvuilla, jolloin pulavuosista huolimatta maassamme virisi Isosaaren¹⁰³² mukaan vilkas pedagoginen uudistuminen. Alakansakouluseminaarien nimenmuutos oli kuitenkin sikäli merkittävä toimenpide, että valtion alkukouluseminaarien johtajien ja opettajien pyyntö nimen muutoksesta toteutui ja samalla selkeytyi ulkopuolisille se, että uudet kaksivuotiset seminaarit olivat eri opinahjoja kuin autonomian ajalla syntyneet yksityiset alkukouluseminaarit. Tätä uudistusta alkukouluseminaarien henkilöstö oli pyytänyt jo vuosikausia. Vakinaistamisella oli myös siinä mielessä varsin tärkeä merkitys, että se kiinnitti alakansakoulunopettajien valmistuksen omiin oppilaitoksiin, loi turvaa jatkuvuudesta ja mahdollisti oppilaitosten entistä paremman kehittymisen.

¹⁰²⁹ Tornion, Hämeenlinnan ja Suistamon alakansakouluseminaarien kertomukset lv. 1925-1926 ja 1928-1929; VMA VLFa Ja: 2, Redogörelsen 1925-1926 ja 1928-1929; MMA Ssa Db:1.

¹⁰³⁰ Tuo aikakausi oli yleensäkin hiljaista mietintöjen kannalta, sillä Simola on selvittänyt, ettei vuosien 1922-1945 välillä ilmestynyt yhtään tekstiä kansakoulunopettajanvalmistuksesta (Simola, H. 1995, 41).

¹⁰³¹ Mainittakoon vuodesta toiseen lähes samanlaisina pysyneistä opetussuunnitelmista Suistamon seminaarin tapa kirjoittaa opetussuunnitelmansa: samaa koneella kerran kirjoitettua ehdotuspohjaa käytettiin kolmivuositain lähetettäessä esitykset kouluhallitukselle. Koneella kirjoitettuun ehdotuspohjaan korjattiin, lisättiin tai muutettiin mustekynällä tarvittaessa joitakin yksityiskohtia ja oppikirjamuutosesityksiä. Vielä viimeisessä ennen sotia lähetetyssä ehdotuksessa vuosille 1936-1939 todettiin: ”Seurataan maan hallituksen 25.5.1918 vahvistamaa alkukouluseminaarien tuntijakoa”. Sama lause oli kaikissa kouluhallitukseen 1920- ja 1930-luvuilla lähetetyissä suunnitelmaesityksissä. (MMA: Ssa Db: 1); Simolan mukaan vuodesta 1895 alkaen koulutoimen ylihallitus oli Cygnaeuksen periaatteita noudattaen ”tarkistanut, tutkinut ja vahvistanut” kansakouluseminaarien opetussuunnitelmat kolmeksi vuodeksi kerrallaan. Tällä katsottiin turvattavan se, ettei seminaareissa esiintynyt ”leväperäisyyttä” opetuksessa. (Simola, H. 1995, 196-197).

¹⁰³² Isosaari, J. 1966.

6.2 Oppilaiden rekrytointi

6.2.1 ”Hedelmällisiä ajattelihoita” oppilaiksi

Kansakoulunopettajain luento- ja kuuntelukurssien päätöstilaisuudessa Hämeenlinnassa lokakuussa 1926 kouluneuvos Tarjanne lausui: ”*Opettajapersoonallisuudella on erinomaisen suuri merkitys kasvatustoiminnan menestymiselle*”. Samalla hän kehotti asettamaan opettajan persoonallisuudelle ja elämälle suuremmat vaatimukset kuin tavallisen kansalaisen, koska opettaja hänen mielestään oli aina virassa ja opettajan oli lakkaamatta palveltava sitä asiaa, jolle hän oli ”*elämänsä vihkinyt*”.¹⁰³³ Jotta opettajan tehtävään olisi saatu Tarjanteen toivomia kasvattajapersoonia, oli erittäin tärkeää kiinnittää huomiota jo opettajaopiskelijoiden valinnassa siihen, millaisen oppilasaineksen kanssa seminaareissa työskenneltiin.

1920- ja 1930-lukujen opettajanvalmistuksen valintakriteereissä pidettiin hakijoiden pohjaopintojen ohella merkityksellisenä myös ikää. Alkukouluseminaarien perustamisen yhteydessä oli väliaikaisessa järjestelysäännössä keväällä 1918 määrätty, että pienten lasten opettajiksi pyrkivien naisten tuli täyttää vähintään 17 vuotta sen vuoden loppuun mennessä, jolloin he pyrkivät seminaariin opettajaoppiin ja heidän tuli olla vähintään kansakoulun suorittaneita. Vuoden 1922 seminaarikomitea esitti ajatuksen, että ”*oppilasaineksen laaduttelun kannalta olisi alakansakouluseminaarille ehkä eduksi, jos se voisi ottaa oppilaansa jo 15 vuoden iässä*”. Mutta, koska opettajan tehtävässä alin ikä oli 20 vuotta, komitea tyytyi esittämään alkukouluseminariin pyrkijöiden alimmaksi iäksi entistä 17 ikävuotta. Samalla seminaarikomitea esitti niin alakansakouluseminareihin kuin 6-vuotisiin yläkansakouluseminareihin otettavien oppilaiden yläikärajaksi 22 vuotta, koska komitean mukaan ”*20–30 ikävuoden välillä ihmisissä ovat syntyneet heidän hedelmällisimmät ajatuksensa*”. Asetus alakansakouluseminareista sääti oppilaiksi otettavien alaikärajan, joksi tuli 17 ikävuotta sinä vuonna, jolloin pyrkiminen tapahtui.¹⁰³⁴

Vaikkei vuoden 1922 seminaarikomitean mietinnön ajatuksia käyty ”*kouriintuntuvasti*” toteuttamaan¹⁰³⁵, niin alakansakouluseminaarien johtajat kuitenkin näyttivät noudattaneen oppilaita ottaessaan yläikärajasuosituksia, joskin hospitanttiluokkalaisten kohdalla saatettiin tehdä poikkeuksia. Seminaarien johtajien

¹⁰³³ AkkL 1926, 29.

¹⁰³⁴ Seminaarikomitean mietintö 1922, 53-55; As 245/ 24.9.1926.

¹⁰³⁵ Franssila, K. A. 1929; AkkL 1937, 3, 45-46; Salo, A. 1937 a.

kokouksessa tammikuussa 1929 asia puhutti: olisiko sisäänotettavien ylin ikä tullut olla 24 vai 27 vuotta? Asia jäi silloin avoimeksi.¹⁰³⁶ Oppilaiden iän lisäksi myös heidän siviilisäätyensä saatettiin kiinnittää huomiota. ”*Avioliitto ei suorastaan ollut este seminaariin, mutta avioliitossa olevan saattoi olla vaikea asettua seminaarilaisen asemaan*”.¹⁰³⁷ Varsinaiset seminaarioppilaat olivatkin joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta naimattomia. Ikää ja siviilisäätyä koskevilla rajoituksilla alakansakouluseminaarien oppilasjoukko pidettiin varsin homogeenisena nuorten naisten ryhmänä.

Alakansakouluseminaarien oppilaiden homogeenisuutta lisäsivät myös oppilaiden perhetaustat. Rinteen mukaan alakansakouluopettajiksi hakeutuneiden rekrytointialusta oli selvästi kansanvaltaisempi kuin naisyläkansakoulunopettajien. Porvariston jälkeläisten osuus alakansakouluseminaareissa oli koko niiden toiminta-ajan varsin pieni, joskin 1930-luvulla oli jo virkamiesperheiden lapsia melkein sama määrä ala- kuin yläkansakouluseminaareissa, mutta työväestön lasten määrä alakansakouluseminaareissa oli vuosina 1920–1938 selvästi suurempi (39 %) kuin yläkansakouluseminaareissa (23 %). Maanviljelijäperheistä alakansakouluseminaareihin tuli hieman vähemmän oppilaita kuin yläkansakouluseminaareihin. 1930-luvun loppupuolella pikkuliikkeenharjoittajien jälkeläisten osuus alakansakouluseminaareissa nousi suuremmaksi kuin yläkansakouluseminaareissa. Ala- ja yläkansakouluseminaarien oppilaiden perhetaustojen erilaisuuteen Rinne pitää syynä sitä, että alakansakoulunopettajuuteen kytkeytyi alhaisempi ammattistatus kuin yläkansakoulunopettajuuteen ja lisäksi alakansakoulunopettajuuteen liittyi monopolina naiseus.¹⁰³⁸

Vuonna 1926 annettu asetus alakansakouluseminaareista ei enää edellyttänyt kevään 1918 säädösten tavoin oppilaaksi pyrkijältä rippikoulun käyntiä, mutta kylläkin sen, että hänen tuli olla rokotettu. Asetuksen asettamat muut vaatimukset seminaariin hakijalle olivat: hyvämaineisuus, yläkansakoulun käynti tai vastaavat tiedot ja taidot sekä soitannolliset taipumukset. Lisäksi hakijalla tuli olla lääkärin todistama terve ja virheetön ruumiinrakenne.¹⁰³⁹

¹⁰³⁶ HMA HSa Ca: 2, ptk 5.2.29.

¹⁰³⁷ Tornion seminaarin johtajan Ludvig Loukolan mukaan kouluhallitus oli sitä mieltä, ettei seminaareihin saanut ottaa 23 vuotta vanhempia kuin erikoistapauksessa, jolloin pyrkijä ei kuitenkaan saanut olla yli 30-vuotias. (OMA TSa Da: 2, kirjeet 5.3.30, 8.7.30 ja 30.8.30); Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin pääsykokeisiin painetuissa kutsukirjekuorissa oli vielä 1940-luvullakin valmiiksi painettuna osoitteen alkuun ”NEITI”. Sen perässä oli tyhjä rivi nimeä varten. Tämä kuvastanee sitä, etteivät rouvat olleet oppilaitokseen erityisen haluttuja.

¹⁰³⁸ Rinne, R. 1989, 85-86.

¹⁰³⁹ As 245/ 24.9.1926 § 2; Vaasan alakansakouluseminaarissa olikin lv. 1931-1932 yksi siviilirekisteriin kuulunut oppilas (VMA VLFa Ja: 3 Berättelse över Wasa seminariums verksamhet läsåret 1931-1932).

6.2.2 Hakijoina keskikoulunkäyneitä

Vuoden 1922 seminaarikomitea pohti, olisiko seminaariin pyrkijöillä pitänyt olla nelivuotisen kansakoulun lisäksi lisäopintoina vähintään kaksivuotinen jatko-opetus. Komitea päätyi kuitenkin toteamukseen, ettei jatko-opintoja seminaariin pyrkijältä tullut vaatia.¹⁰⁴⁰ Salon mukaan alakansakouluseminaarien alkuaikoina ei voitu edes ajatella, että joku oppikoulua käynyt henkilö olisi antautunut alakansakoulunopettajaoppiin¹⁰⁴¹, mutta jo 1930-luvun alkuun mennessä oli tapahtunut oleellinen muutos hakijoiden pohjakoulutustasossa. Sisään otettujen oppilaiden pohjatiedot olivat vuosi vuodelta tulleet laajemmiksi¹⁰⁴². Franssila vaati pontevasti, että keskikoulun käyneille oppilaille olisi pitänyt saada omat kaksivuotiset alakansakouluseminaarit ja samalla laajentaa kansakoulupohjaisten oppiaika vuoden 1922 seminaarikomitean esityksen mukaisesti kolmivuotiseksi. Vaatimustaan Franssila perusteli sillä, että elinolot olivat muuttuneet ja seminaariopetus olisi pitänyt saada paremmin vastaamaan oppilaiden omatoimisuusperiaatetta.¹⁰⁴³ Franssilan vaatimus sen paremmin kuin seminaarikomitean ajatuksetkaan pidennetystä alakansakoulunopettajien valmistuksesta eivät tuottaneet toivottua tulosta.

Alakansakouluseminaarit opinahjoina kiinnostivat 1920-luvulla nuoria naisia, ja niihin pyrkikin varsin runsaasti väkeä. Kesällä 1927 Hämeenlinnan seminaariin haki 476, Suistamon seminaariin 349 ja Tornion seminaariin 199 naista. Lisäksi ruotsinkieliseen Vaasan seminaariin lähetti hakemuksensa 26 naista. Pyrkijöitä kesällä 1927 oli kaikkiaan siis 1050. Suomenkielisissä seminaareissa oppilaspaikkoja oli kuitenkin vain 120, joten hakijoista voitiin ottaa niihin sisään runsas kymmenesosa. Vaasan seminaariin otettiin 21 oppilasta, joten ruotsinkieliseen seminaariin pääsi tuolloin lähes jokainen hakija. Kilpailu suomenkielisistä seminaaripaikoista kiristyi ajan mittaan, eikä hakijoiden intoa juuri lannistanut se, että opettajien työpaikat olivat kovan kilpailun takana. Opettajista alkoi olla liikatuotantoa¹⁰⁴⁴, vaikkakin pula-ajan alussa heistä oli vielä puutetta.¹⁰⁴⁵

¹⁰⁴⁰ *Seminaarikomitean mietintö 1922*, 57-58.

¹⁰⁴¹ *Salo, A. 1930 a ja 1930 b.*

¹⁰⁴² *Suistamon alakansakouluseminaarin kertomus 1931-1932.*

¹⁰⁴³ *Franssila, K. A. 1929.*

¹⁰⁴⁴ *AkkL 1930, 6, 58-67.*

¹⁰⁴⁵ *Epäpäteviä opettajia oli lukuvuonna 1928-1929 maamme alakansakouluissa 34, mutta marraskuussa 1933 oli jo 100 pätevää suomenkielistä ja 37 ruotsinkielistä alakansakoulunopettajaa ilman työpaikkaa. Pohjois-Suomessa opettajille oli töitä paremmin tarjolla, koska syksyllä 1933 Tornion alakansakouluseminaarista valmistuneista opettajista oli vain 8 työttömänä. (Franssila, K. A. 1929; OMA: TSa Da: 2, kirje 10.11.33); Suistamon, Hämeenlinnan ja Tornion alakansakouluseminaarien kertomukset toiminnasta lv. 1927-1928–1934-1935; HMA: HSa Ca: 2, ptk 20.8.1927; OMA: TSa Ca: 2, ptk 20.8.1927 ja ptk 20.8.1928; VMA: VLFa Ja: 2: Berättelse över Wasa lägre folkskolseminariums verksamhet läsåret 1927-1928; Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964, 60); Mainitusta 100:sta työttömästä alakansakoulunopettajasta 6 oli ortodokseja. 10*

Lukuvuodeksi 1931–1932 hakijoita riitti suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin vielä ennätysmäärä, kaikkiaan 1048. Näiden joukossa oli jo lukuisasti keskikoulun käyneitä ja sitäkin enemmän oppia saaneita. Valittujen 120 oppilaan joukossa oli enää 29, joilla oli pelkkä kansakoulu pohjakoulunaan. Keskikoulun käyneitä valittujen joukkoon mahtui 51. Toisin oli ruotsinkieliseen Vaasan seminaariin pyrkijöiden laita: lukuvuodeksi 1931–1932 haki vain 14 henkilöä, joista yhtä lukuun ottamatta kaikki otettiin sisään. Näistä vain neljä oli keskikoulun käynyttä ja yhdeksän kansakoulupohjalta tullutta naista.¹⁰⁴⁶

Kesä 1932 muodosti Suomessa hakijoiden määrässä käännekohtan. Silloin suomenkielisiä hakijoita oli entiseen verrattuna vain vajaa puolet: 501. Lisäksi ruotsinkieliseen Vaasan seminaariin haki 13 henkilöä. Sisään otetuista suomenkielisistä pyrkijöistä oli kuitenkin lähes samalla määrällä taustanaan keskikoulu kuin edellisyksynäkin. Hämeenlinnan seminaariin otettiin tuolloin oppilaksi 27 keskikoulun käyneen lisäksi jopa kaksi ylioppilasta. Seuraavana syksynä hakijamäärät alkoivat jälleen kohota, ja kesällä 1934 suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin pyrki jo 815 opettajaksi halullista nuorta naista.¹⁰⁴⁷

Suomessa alakansakouluseminaareihin hakijoiden joukko oli varsin samankaltaista pohjakoulutustasoltaan kuin läntisessä naapurissa Ruotsissa. Siellä lukuvuoden 1933 alussa pikkukouluseminaarien uusista oppilaista miltei puolet oli käynyt kansakoulun lisäksi kansanopiston tai jonkin muun sitä vastaavan oppilaitoksen. Yli 36 prosenttia tuli reaalitutkinnon tai normaalikouluopintojen pohjalta. Ylioppilaita oli hakijoista 3,8 prosenttia. Loput uusista oppilaista oli luokittelemattomia.¹⁰⁴⁸

Mielenkiintoa herättää kysymys, miksi alakansakouluseminaareihin haku yhä äkkiä tipahti jyrkästi 1930-luvun alussa ja vastaavasti nousi heti kahden vuoden kuluttua. Pääasiallisimpana syynä tähän Salo näki Suomessa tuolloin puuhautun hankkeen, joka toteutuessaan olisi yleistänyt supistetun kansakoulun. Kyseinen hanke puhutti myös alakansakouluseminaarien johtajia heidän ensimmäisessä yhteisessä kokouksessaan marraskuussa 1932. Johtajien näkemyksen mukaan

heistä oli valmistunut täydennyskursseilta, yksi työtön oli kuuro ja yhdellä työttömällä oli huono laulutaito. (OMA: TSa Ea: 2, kirje 25.11.1933).

¹⁰⁴⁶ *Kertomukset Suistamon, Hämeenlinnan ja Tornion alakansakouluseminaarien toiminnasta lukuvuosilta 1927-1928–1934-1935; HMA: Hsa Ca:2, ptk 20.8.1931; OMA: TSa Ca: 2, ptk 20.8.1931 Opettajakokousten pöytäkirjat 1921-1950; VMA: VLFa Ja 3: Berättelse över Wasa lägre folkskolseminariums verksamhet läsåret 1927-1928; Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964, 60.*

¹⁰⁴⁷ *Kertomukset Suistamon, Hämeenlinnan ja Tornion alakansakouluseminaarien toiminnasta lukuvuosilta 1927-1928–1934-1935; HMA: Hsa Ca:2, ptk 20.8.1931 ja 20.8.1932; OMA: TSa Ca: 2, ptk 20.8.1931, ptk 19.8.1932, ptk 19.8.1933 ja ptk 18.8.1934; MMA: SSa Bb: 2; VMA: VLFa Ja 3: Årsberättelse 1931-1937; Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964, 60.*

¹⁰⁴⁸ *Fredriksson, V. & Hofstedt, L. & Paradis, S. 1950, 221.*

eduskunnassa yli vaalien äänestetty lakiehdotus¹⁰⁴⁹ olisi toteutuessaan merkinnyt sitä, että supistettu kansakoulu olisi maaseudulla tullut pääasialliseksi koulu-
muodoksi ja opetusta koulussa olisivat hoitaneet kansakoulunopettajat. Seminaari-
rien johtajien mukaan uhkana olisi tällöin ollut alakansakoulunopettajien määrän
huomattava lasku ja myös taantumus kansakoululaitoksessa.¹⁰⁵⁰ Alakansakoulu-
jen kohtalo oli siis 1930-luvun alussa vaakalaudalla. Sitten kun alakansakouluja
kohdannut uhka oli poistunut, hakijamäärät alakansakouluseminaareihin alkoivat
nopeasti kohota. Samaan aikaan opettajien työmarkkinatkin paranivat. Kouluhallit-
ituksen laskelmien mukaan loppuvuodesta 1933 alakansakoulunopettajia olisi
tarvittu lisää 211 virkaan, vaikka juuri 1930-luvun alussa vasta valmistuneiden
opettajien oli ollut vaikea saada koevuosipaikkoja. Kouluhallituksen mukaan
maassamme oli vuonna 1933 vielä 381 kansakoulupiiriä, joissa ei lainkaan ollut
kansakoulua. Tulevaisuudessa nämäkin piirit tarvitsivat koulujen perustamisen
jälkeen opettajia.¹⁰⁵¹ Alakansakoulunopettajia tarvittiin siten huomattava määrä
lisää, mikä luonnollisesti nosti hakijoiden kiinnostusta seminaariopintoihin.

6.2.3 Hämeenlinnan seminaari keskikoulupohjaiseksi

Kun hakijamäärät alakansakouluseminaareihin kasvoivat ja hakijoiden joukossa
oli entistä enemmän keskikoulun käyneitä ja ylioppilaitakin, esitti Hämeenlinnan
seminaarin johtaja Salo kouluhallitukselle toiveen saada muuttaa oma seminaari-
rinsa keskikoulupohjaiseksi. Tämän toiveen Salo esitti kesällä 1933 Hämeenlin-
nassa pidettyjen kasvatusopillisten lomakurssien yhteydessä myös opetusminis-
teri Oskari Mantereelle ja perusteli esitystään keskikoulupohjaisten hakijoiden
suurella määrällä. Salolla oli esitettävänä ministerille tuoreet tilastot Hämeenlin-
naan hakijoista, joita kesällä 1933 oli 295. Näistä 171 oli keskikoulun käynyttä ja
124 sellaista henkilöä, jolla oli pohjaopintoinaan enemmän kuin keskikoulu,
osalla jopa ylioppilastutkinto. Ministeri suhtautui asiaan myönteisesti ja antoi
Salolle tehtäväksi laatia opetussuunnitelma keskikoulupohjaista seminaaria var-
ten. Varovaisuuden vuoksi Salo esitti 22.6.1933 suunnitelmansa seminaariasiain
kouluneuvokselle siten, että Hämeenlinnan kaksoisseminaarissa vain toinen
osasto olisi muutettu keskikoulupohjaiseksi toisen jäädessä edelleen kansakoulu-
pohjaiseksi.¹⁰⁵² Jo samana kesänä kouluhallituksen esityksestä opetusministeriö
vahvisti keskikoulupohjaisen alakansakouluseminaarin tuntijaon ja opetussuun-

¹⁰⁴⁹ *Syväojan mukaan supistettu kansakoulu haluttiin tehdä yleisemmäksi siten, että kaikki alle 40 oppilaan koulut oli saatava yksiopettajaisiksi. Eduskunta hyväksyi lain, mutta laki jäi leppämään yli vaalien ja uusi eduskunta hylkäsi sen. (Syväoja, H. 2004, 58).*

¹⁰⁵⁰ *Ensimmäinen alakansakouluseminarien johtajain kokous. 1932, 8; Salo, A. 1947, 24 ja 36.*

¹⁰⁵¹ *OMA: TSa Ea: 2, kirje 25.11.1933.*

¹⁰⁵² *Salo, A. 1947, 24-25.*

nitelman (taulukko 15). Franssilan esittämä ponsi näytti toteutuneen siltä osin, että maahamme saatiin keskikoulukurssiin pohjautunut opetussuunnitelma alakansakouluseminaareja varten, vaikkei vielä varsinaista keskikoulupohjaista seminaaria perustettukaan.

Keskikoulupohjaisia alakansakouluseminaariluokkia varten vahvistetun opetussuunnitelman myötä Hämeenlinnan seminaarissa muutettiin heti syksyllä 1933 toinen sisään otetuista luokista keskikoulupohjaiseksi. Seuraavana syksynä jo molemmat ensimmäiset luokat muodostettiin keskikoulun käyneistä oppilaisista, ja syksystä 1935 alkaen kaikki Hämeenlinnan seminaarin oppilaat olivat vähintään keskikoulun käyneitä, koska pääsyutkinnoissa kansakoulupohjaiset hakijat putosivat pois kilpaillessaan keskikoulun käyneiden ja ylioppilaiden kanssa oppilaspaikeista.¹⁰⁵³ Kesän 1935 jälkeen pyrkijämäärät Hämeenlinnan seminaariin tasaisesti laskivat, koska kentällä kiiri viesti, että Hämeenlinna otti vain keskikoulun käyneitä oppilaita. Sen sijaan Tornion ja Suistamon seminaareihin hakijämäärät vastaavasti lisääntyivät varsin huomattavasti koko 1930-luvun ajan. Niihin otettiin vuosittain 30 oppilasta, joista noin 2/3 oli vuodesta 1934 alkaen keskikoulun käyneitä ja ylioppilaita. Pelkällä kansakoulutodistuksella näihinkään seminaareihin ei päässyt oppilaaksi enää kuin ani harva.¹⁰⁵⁴

Alakansakouluseminaarien oppilaiden pohjakoulutustaso nousi 1930-luvulla edellä kuvatusti lähes keskikoulutasoa vastaavaksi muissakin suomenkielisissä alakansakouluseminaareissa kuin Hämeenlinnan seminaarissa. Kaikkien suomenkielisten alakansakouluseminaarien oppilaat valittiinkin suuresta hakijämäärästä, joten seminaarit saivat kasvatettavakseen erittäin lahjakasta joukkoa. Toisin oli laita ruotsinkielisen Vaasan seminaarin, johon hakijoita oli koko 1930-luvun varsin niukasti, vain 12–18. Siksi seminaariin pääsivät lähes kaikki pyrkijät, joiden pohjakoulutus oli useimmiten vain kansakoulu, joskin muutamia keskikoulun käyneitäkin joukkoon osui¹⁰⁵⁵.

Viljasen mukaan seminaarilaitoksessamme on ollut havaittavana piirteenä pyrkimys kohottaa opettajaksi valmistuvien pohjakoulutustasoa¹⁰⁵⁶, mikä selvätkin oli pyrkimyksenä 1930-luvulla myös alakansakouluseminariemme kehittämisessä. Huhtikuussa 1937 korjattiin 24.9.1926 annettua asetusta alakansakouluseminaareista ja samalla annettiin uusi asetus, jolla Hämeenlinnan alakansa-

¹⁰⁵³ *Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-34–1935-1936; Alakansakoulu-lehti täsmensi kansakoulunkäyneiden pyrkijöiden syrjäytymistä Hämeenlinnan pääsyutkinnoissa seuraavasti: ”Ymmärrettävää on, että tähän tilanteeseen on tultu siten, että opettajakunta pääsyutkintojen nojalla päättäessään oppilaiden otosta, on sellaisessa tapauksessa, että yksi tai joku harva vain kansakoulun käynyt olisi utkintojen mukaan tullut vastaanotettavaksi, on järjestänyt niin, että näidenkin tilalle on otettu keskikoulun käyneitä, jotta näin on päästy noudattamaan näitä varten vahvistettua tuntikaavaa ja opetussuunnitelmaa.” (AkkL 1937, 7, 105-106); Salo, A. 1947, 26.*

¹⁰⁵⁴ *Kertomukset Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaareista v. 1931-1932–1938-1939.*

¹⁰⁵⁵ *VMA: VLFa Ja:3 Redogörelsen 1931-1937.*

¹⁰⁵⁶ *Viljanen, E. 1970, 31.*

kouluseminaari muutettiin seminaarin opettajakunnan esityksestä vuoden 1937 syyslukukauden alusta alkaen keskikoulun oppimäärälle pohjautuvaksi oppilaitokseksi¹⁰⁵⁷. Näin syntyi ensimmäinen keskikoulukurssiin rakentuva alakansakouluseminaari Suomeen.

6.2.4 Pääsytkinnot ”perinpohjaisiksi”

6.2.4.1 ”Laaduttelua” vuoden 1922 seminaarikomitean mukaan

Jyväskylän seminaarin aloittaessa toimintansa vuonna 1863 sen opettajakunta joutui luomaan myös opiskelijoiden valintajärjestelmän, johon seuraavat sukupolvet ovat pohjanneet opettajanvalmistuslaitosten pääsytkinnot¹⁰⁵⁸. Kun vuonna 1886 kansakoulun oppimäärän suorittaminen oli asetettu seminaariin pääsyn ehdoksi, pääsytkinto oli suoritettava sen jälkeen kaikissa kansakoulun oppiaineissa, joskaan säädöstä ei aivan sananmukaisesti noudatettu¹⁰⁵⁹. Valtion alakansakouluseminareja luotaessa pääsykokeista ei annettu minkäänlaisia säädöksiä, ja siksi näiden seminaarien pääsykokeitten perustana pidettiin vuoden 1866 kansakouluasetuksen 52. pykälää, joka sääti, että seminaarissa oli ennen syyslukukauden alkua toimeenpantava pääsytkinto¹⁰⁶⁰. Alakansakouluseminarit jatkoivat kansakouluseminareissa perintönä kulkeneita tapoja valitessaan hakijajoukosta opettajan uralle parhaiten sopiviksi katsomansa koeoppilaat. Tärkeänä pidettiin Cygnaeuksen tähdentämää soveltuvuutta opettajatoimeen¹⁰⁶¹.

Miten alakansakouluseminarien opettajakunnat saivat suuresta hakijamäärästä erotettua ne nuoret naiset, joilla oli parhaimmat edellytykset alakansakoulunopettajan toimen kelvolliseen hoitamiseen? Suurella hakijamäärällähän ei ole juuri merkitystä, ellei hakijoista voida erottaa parhaimmistoa koulutukseen.

Ensimmäiset itsenäisen Suomen ehdotukset seminaarioppilaiden valinnasta laati vuoden 1922 seminaarikomitea, joka tähdensi hyvin järjestetyn pääsytkin-

¹⁰⁵⁷ *Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1936-1937, 4; AkkL 1937, 7, 105-106; Salo, A. 1947, 26.*

¹⁰⁵⁸ *Viljanen, E. 1992, 64.*

¹⁰⁵⁹ *Seminaarikomitean mietintö 1922, 58-60.*

¹⁰⁶⁰ *As 12/ 11.5.1866.*

¹⁰⁶¹ *Salo, A. 1947, 36; Picklen teorianmallin perusolottuvuuksista ensimmäinen on professionaalinen olottuvuus, johon liittyy myös opettajan kutsumustietoisuus. Uusikylä kutsuu tätä palveluihanteeksi ja katsoo sen kehittyneen opettajalle jo uranvalinnan myötä. Uusikylän mukaan koulutuksen tehtäväksi jää tukea ja ylläpitää kutsumustietoisuutta. (Uusikylä, K. 1990, 10-11.) Kutsumustietoisuus lienee ollut keskeinen selvitettävä ominaisuus alakansakouluseminareihin hakeneiden soveltuvuutta arvioitaessa.*

kinnon suurta merkitystä ”seminarioppilaiden laadutteluun”. Mietinnön mukaan pääsytutkintojen tuli kehittyä sitä mukaa kuin pedagoginen tiedekin kehittyi. Tutkintojen tuli saada uusia muotoja, mutta aina tarkoituksena tuli olla ”parhaitten synnynnäisten lahjojen ja sopusointuisesti kehittyneiden persoonallisuuksien erottaminen joukosta ja johtaminen kansanopetuksen työntekijäksi valmistumaan”. Pääsytutkinnot eivät saaneet olla komitean mielestä muistitietojen kaivamista ja niiden paljouden mittaamista, vaan niissä tuli selvittää pyrkijöiden ”ajatusten syvyys, mielteiden ja käsitteiden liikkuvaisuus ja kyky niiden käyttämiin”. Komitea muistutti, että mitä korkeampi on pyrkijöiden pohjakoulutus, sitä vaikeampaa on pääsytutkinnoissa arvostella sitä, millaisen ”tehon” pohjaopinnot ovat pyrkijään tehneet. Komitean mielestä näissä tapauksissa oli syytä antaa suurempi arvo pohjakoulun päästötodistukselle kuin silloin, kun pohjakouluna oli kansakoulu. Niille seminaarityypeille, joilla pohjakouluna oli kansakoulu, komitea pitikin välttämättömänä, ettei hakijoita voitu karsia todistusten nojalla, vaan kaikki hakijat oli kutsuttava pääsykokeisiin.¹⁰⁶²

Vuoden 1922 seminaarikomitea pohti moninaisesti sitä, millaisia kuulusteluja eri seminaarityyppien pyrkijöille tuli esittää. Se ehdottikin, että alakansakoulu-seminariin ja kuusiluokkaiseen kansakouluseminariin pyrkijöitä koskivat samat säännöt ja näiden pääsytutkintoihin tuli sisältyä sekä suullisia että kirjallisia kokeita. Tutkinto oli toimitettava kaikissa niissä seminaarin oppiaineissa, jotka kuuluivat kansakoulun oppimäärään. Suullisena niistä oli kuulusteltava uskonto, äidinkieli, historia, maantiede ja luonnontieteet. Kirjallisia näytteitä komitea ehdotti järjestettäväksi ainekirjoituksessa ja laskennossa ja lisäksi pidettäväksi kirjallinen ”lahjakkaisuus- eli yleisnäyte”. Yleisnäytteen järjestäjiksi komitea ehdotti seminaarin kasvatusaineiden opettajaa sekä johtajaa. Pyrkijöiden ”tekotoisuuden” tutkiminen askarrutti komiteaa, koska sen oli vaikea ratkaista, millaiset näytteet sellaiseksi parhaiten soveltuivat. Käsityöt, voimistelu ja piirustus olivat pohdinnan kohteina, ja näistä piirustus veti pisimmän korren. Ainekirjoitus, laskento, yleisnäyte ja piirustus muodostivat komitean esittämän ensimmäisen jakson pääsykokeissa, jonka perusteella voitiin tehdä jo ensimmäinen karsinta eli ”lausua hylkäystuomio”.¹⁰⁶³

Edellä lueteltujen näytteiden lisäksi seminaarien pääsytutkintoihin tuli vuoden 1922 seminaarikomitean mukaan kuulua kansakouluasetuksen mukainen pyrkijän ”laulunkorvan” eli musikaalisten taipumusten selvittäminen. ”Laulukyvyn” komitea katsoi olevan ehdoton pääsyvaatimus eritoten juuri alakansakoulu-seminareihin, koska niissä valmistettiin alakansakoulunopettajista myös ylemmän kansakoulun laulunopettajia. Myös alakansakoulussa komitea piti laulua niin tärkeällä sijalla jokaisen oppiaineen opetuksessa, että juuri siksi sävelkorvaton alakansakoulunopettaja olisi ollut sangen avuton. Käsityönäytteen ja voimistelun tutkimista komitea ei pitänyt ehdottoman tarpeellisena.¹⁰⁶⁴ Alkuopetus-lehti otti komitean esityksen ilolla vastaan. Lehdessä kiitettiin erityisesti uutena esiin-

¹⁰⁶² Seminaarikomitean mietintö 1922, 59-60.

¹⁰⁶³ Seminaarikomitean mietintö 1922, 60-64.

¹⁰⁶⁴ Seminaarikomitean mietintö 1922, 64-67.

tuotua ”*lahjakkaisuus- eli yleisnäytettä*”, jonka avulla toivottiin saatavan selville tutkittavan ”*sielunkykyä*”, jonka tuntemisesta toivottiin pääsykoeraadille olevan suurta apua. Myös musiikkinäytteen pakollisuus miellytti Alkuopetus-lehteä.¹⁰⁶⁵ Alkuopetusväen kiitollisuuden taustalla lienee ollut sekin, että alkukouluseminaarien pääsykokeet olivat tätä ennen olleet kunkin seminaarin oman ideoinnin varassa, ja nyt seminaarikomitean kehittelyt tulivat avuksi pääsyttutkintojen pohdintoihin ja samankaltaistamispyrkimyksiin.

6.2.4.2 Pääsykokeet

Alakansakouluseminaarit näyttävät toimineen vuoden 1922 seminaarikomitean viitoittamia uria valitessaan koeoppilaita. Ne eivät karsineet pyrkijöitä hakupapereiden perusteella, vaan kutsuivat pääsykokeisiin kaikki muodollisesti pääsyehdot täyttäneet hakijat, joiden joukko oli suuri. Esimerkiksi kesällä 1928 haki Suistamolle 294 naista, joista pääsykokeisiin kutsuttiin 213. Näistä elokuussa pääsyttutkintoon osallistui 167, joista valittiin 30. Samana kesänä Hämeenlinnan seminaariin haki 414, joista pääsyttutkintoon saapui 295. Oppilaiksi otettiin 60. Tornioon hakijoita oli tuona kesänä 227, joista elokuun 17.–20. päivinä pidettyihin pääsykokeisiin saapui 142. Oppilaspaiikkoja Torniossa oli 30.¹⁰⁶⁶ Elokuussa 1928 Tornion, Suistamon ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaarien pääsykokeisiin osallistui yhteensä 604 pyrkijää, joista hylätyksi tuli kaikkiaan 484. Pääsykoe oli valtava ponnistus ei vain seminaariin pyrkijöille, vaan myös seminaarien pienille opettajavoimille.

Suurten pyrkijäjoukkojen ja suullisten kuulustelujen vuoksi pääsykokeet venyivät useiden päivien mittaisiksi. Esimerkkinä taulukossa 14 on Tornion seminaarissa elokuussa 1932 pidettyjen tutkintojen työjärjestys.

¹⁰⁶⁵ *AoL* 1922, 18, 125-128.

¹⁰⁶⁶ *Suistamon, Hämeenlinnan ja Tornion alakansakouluseminaarien kertomukset lv. 1928-1929.*

Taulukko 14. *Tornion alakansakouluseminaarin pääsykokeen aikataulu 17.–20.8.1932*¹⁰⁶⁷

<i>Keskiviikko</i>		<i>Perjantai</i>	
klo 13-16	ilmoittautuminen	klo 9→	suullisia kuulusteluja
klo 17-19	ainekirjoitus		
<i>Torstai</i>		<i>Lauantai</i>	
klo 9-11	laskento	klo 14	lääkärintarkastus
klo 13-14	piirustus	klo 18	ilmoitus, ketkä pyrkijöistä on hyväksytty
klo 14 →	laulutaidon kuulustelu		
klo 18	salissa kokoontuminen ja siellä ilmoitetaan tähänastisten tutkintojen tulokset		

Tornion seminaarin pääsykoe vaikutti varsin senmukaiselta, mitä vuoden 1922 seminaarikomitea oli pääsyutkinnoista esittänyt, mutta lisänä siinä oli lääkärintarkastus, jota myös vuonna 1926 annettu asetus alakansakouluseminaarista¹⁰⁶⁸ edellytti. Seminaarikomitean esittämää yleisnäytettä ei Tornion pääsykokeissa ollut vielä vuonna 1932, mutta kolme vuotta myöhemmin yleisnäyte tuli seminaarin pääsykokeisiin “lahjakkuuskoe”-nimisenä ja sen pituus oli kaksi tuntia. Ilmeisesti neljän päivän mittainen pääsykoe koettiin Torniossa kesällä 1932 raskaaksi, koska jo seuraavana vuonna tutkintopäiviä lisättiin yhdellä ja elokuussa 1935 tutkinto oli jo kuusipäiväinen. Seuraavan vuoden elokuussa tutkinto vaati peräti koko viikon, ja silloin myös sunnuntai otettiin käyttöön.¹⁰⁶⁹ Lisääntyneet pyrkijämäärät olivat todennäköinen syy pitkittyneisiin pääsykokeisiin.

Tornion seminaarissa ensimmäinen karsinta tehtiin kahden tutkintopäivän jälkeen (taulukko 14), sitten kun kirjalliset kokeet ja laulukoe olivat ohitse. Perjantaiamuna jatkoivat vain ne pyrkijät, jotka oli hyväksytty kahden ensimmäisen päivän kokeissa. Viimeisen karsinnan teki lääkäri. Sellainenkin pyrkijä, jonka opettajakunta valitsi koeoppilaaksi, saattoi karsiutua lääkärintarkastuksen perusteella, vaikkapa huonojen hampaiden vuoksi. Suistamon seminaarissa elokuussa 1938 lääkäri pudotti haastatteleman opettaja Anna-Liisa Sipposen muistin mukaan yhdeksän siihen mennessä pääsykokeissa hyväksyttyä pois. Tornion seminaarin opettajakunnan pöytäkirjoista voi lukea pahoittelevan sävyn siitä, että

¹⁰⁶⁷ OMA: TSa Ca: 2, ptk 17.8.32.

¹⁰⁶⁸ ”Pääsyä varten alakansakouluseminariin vaaditaan: ... 4) että hänellä on soitannollisia taipumuksia sekä lääkärin todistama terve ja virheetön ruumiinrakenne.” (As 245/ 24.9.1926 § 2). Lääkärintarkastus tehtiin vain niille pyrkijöille, jotka hyväksyttiin koeoppilaiksi. Asetus ei kyllä vaatinut, että tarkastuksen tekisi juuri seminaarin lääkäri, sillä pyrkijältä vaadittiin jo hakemusasiakirjoissa lääkärintodistus, jolla pyrkijä oli etukäteen todistanut terveytensä.

¹⁰⁶⁹ OMA: TSa Ca: 2, ptk 7.8.1933, ptk 16.8.34 ja ptk 14.8.1935; OMA TSa Ca: 3, ptk 14.8.1937.

opettajakunta oli ”pakotettu” hylkäämään jo koeoppilaaksi hyväksytyjä pyrkijöitä lääkärin tarkastuksen perusteella ja valitsemaan heidän tilalleen uusia.¹⁰⁷⁰

Salon mukaan pääsykuulustelujen täydennykseksi tehtiin ”testikokeet”, joita Hämeenlinnan seminaarissa alettiin käyttää syksystä 1920 alkaen. Ne olivat välttämättömiä suuren pyrkijämäärän vuoksi ja myös siksi, että kansakoulutodistusten arvosanat eivät olleet vertailukelpoisia. Siksi oppilaiden älykkyyttä, tarkkaavaisuuskykyä, muistia ja moraalisia taipumuksia oli koetettava saada testikokeiden avulla selville. Sitten kun seminaariin otettiin vain keskikoulun käyneitä ja pyrkijämäärät vähenivät, testikokeita ei enää joka vuosi pantu Hämeenlinnassa toimeen. Kaikissa pääsykokeissa johtaja itse tutki jokaisen pyrkijän erikseen puhuttelemalla. Myös kaikki opettajat yrittivät saada pyrkijöiden opettajiksi soveltuvuutta selville, ja siksi he seurasivat pyrkijöitä koko ajan. Opettajakunnan vuosien varrella saaman kokemuksen mukaan soveltuvuustutkimus oli niin tärkeä, ettei ilman sitä, pelkkiin todistuksiin ja tavanomaisen pääsyttutkinnon kirjallisten ja suullisten arvosanoihin luottaen, voinut valita pyrkijöitä seminaarin oppilaiksi.¹⁰⁷¹

1920- ja 1930 -lukujen vaihteessa alakansakouluseminaarien pääsykokeissa alettiin käyttää eri oppiaineiden ja tehtävien arvostelussa ”äänimääriä”, joita oli kuultu käytetyn yläkansakouluseminaarien pääsykokeissa. Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa ”äänimäärät” otettiin käyttöön syksyn 1929 pääsykokeissa. Suurimman äänimäärän hakija sai ainekirjoituksesta, josta annettiin 0–10 ääntä. Laskennon ja laulun asteikkona oli 0–8. Kustakin suullisesta kokeesta sai ääniä 0–6. Soittotaito toi lisää ääniä. Syksyllä 1930 Hämeenlinnan opettajakunta tarkensi äänimäärien asteikkoa ja päättyi seuraavaan: ainekirjoitus 0–10, laskento 0–8, reaaliokoe 0–8, laulu 0–8, uskonto 0–6, äidinkieli 0–6, historia-luonnontieto 0–6, soitto 0–6 ja kaunokirjoitus 0–3. Syksyllä 1932 näihin viime mainittuihin äänimääriin lisättiin vielä piirustus, josta annettiin ääniä 0–3.¹⁰⁷² Valinnoissa painottui musiikki, olihan laulu- ja soittotaitoisella pyrkijällä mahdollisuus saada jopa 14 ääntä eli sama äänimäärä kuin äidinkieli ja laskento tuottivat yhteensä. Pyrkijän ”soitannolliset” taipumukset olivatkin lakisääteinen edellytys seminaariin pääsyyn¹⁰⁷³.

Suistamon seminaarissa ”älykoe” oli käytössä jo syksyn 1930 pääsykokeissa ja pisteet vastasivat Hämeenlinnan pääsykokeitten äänimääriä. Suistamolla älykokeesta, samoin kuin ainekirjoituksesta, laulusta ja uskonnosta saattoi saada maksimissaan 10 pistettä. 8 pisteen aineita olivat laskento, piirustus ja lukeminen. 6 pisteen aineita oli kolme: luonnontiede, kielioppi ja maantiede. Kaunokirjoituksesta korkein pistemäärä oli 4. Kuvaan 3 on otettu Suistamon seminaarin elokuun 1930 valintalistasta seitsemän aakkosjärjestyksessä viimeisen pyrkijän saamat pistemäärät. Näistä pyrkijöistä vain yksi henkilö on otettu listan mukaan

¹⁰⁷⁰ OMA: Tsa Ca: 2, ptk 17.8.32; OMA Tsa Ca: 3, ptk 20.8.39; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu.

¹⁰⁷¹ Salo, A. 1947, 36.

¹⁰⁷² HMA: Hsa Ca:3, ptk 5.2.29, ptk 18.8.30 ja ptk 18.8.32.

¹⁰⁷³ As 245/24.9.1926 § 2.

oppilaaksi. Kolme listassa nimettyä on karsittu kesken valintakokeiden pois.¹⁰⁷⁴ Pisteytys näissä pääsykokeissa on ollut varsin tarkkaa: jokaisesta kokeesta on annettu arvostelu neljäsosanumeron tarkkuudella. Listan perusteella voi päätellä, että pääsykoejärjestelmä on ollut niin pyrkijöille kuin opettajillekin varsin työläs ja vaativa. Oppilaitoksessahan toimi tuolloin vain kuusi opettajaa ja johtaja, joiden tehtävänä oli valita 317 pyrkijästä soveltuvimmat oppilaat – hakijoista tosin vain 183 saapui pääsykokeisiin¹⁰⁷⁵.

	Al. av.	Hyö.	Arvok.	Larkk.	Sanat	Laulu.	Matk.	Larkk.	Kilp.	Luomat	Maant.	Käsi- ja Taito.
<i>Vierlainen, Aune</i>		6½	4	7	5						6½	
<i>Vierlainen, Helmi</i>		7+	6	5½	6						7	
<i>Vornanen, Rauha</i>	9-	8+	9	8½	8+	9	9+	9	9-	8½	9-	7½, 7½
<i>Vuorolainen, Hanna</i>		7-	7	8½	6½	7½	8-	7-	7½	7+	7	
<i>Väisänen, Kelka</i>		7½	8	10	6	10	8	9-	7	7½	8-	8½
<i>Vahtinen, Toivo</i>		6½	5	8½	6+						7	
<i>Vaatainen, Tiina</i>	8-	8	8½	10	8	8	9	8	8+	9-	8½	7½, 7½, 6

Suistamolla 20/8 1931.

*Opettajajärjestön puolesta
J. K. Pentala.*

Kuva 3. Suistamon alakansakouluseminaarin pääsykokeen tuloksia elokuussa 1931¹⁰⁷⁶

Kun verrataan Hämeenlinnan seminaarin antamia äänimääriä ja Suistamon seminaarin jakamia pääsykoepisteitä, huomio kiinnittyy pääsykoeaineille annettuun erilaiseen painoarvoon. Huomattavin ero näyttäisi olleen uskonnon saamisesta pistemäärissä. Hämeenlinnassa uskonnosta annettiin korkeintaan 6 ääntä, kun taas Suistamolla siitä oli mahdollisuus saada 10 pistettä. Suistamolla ei soittotaidosta annettu lainkaan pisteitä, mutta sen sijaan laulusta oli mahdollisuus saada kaksi pistettä enemmän kuin Hämeenlinnassa. Suistamolla kaikkien aineiden maksimipistemäärä oli 76, kun taas Hämeenlinnassa kaikkien aineiden maksimiäänimäärä oli 64. Suistamolla laulu ei ollut ensimmäisen osion eli ensimmäiseen karsintaan vaikuttavien kokeitten joukossa, vaan vasta seuraavassa vaiheessa, joten laululle ei ehkä Suistamon seminaarissa annettu aivan yhtä keskeistä sijaa kuin Hämeenlinnan seminaarissa.

Millaisia muistoja seminaareihin pyrkijöille on jäänyt pääsykokeista? Kaikki haastattelemani alakansakouluseminaarin käyneet henkilöt¹⁰⁷⁷ mainitsivat jossa-

¹⁰⁷⁴ MMA: SSa Bc: 7.

¹⁰⁷⁵ Kertomus Suistamon alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931.

¹⁰⁷⁶ MMA: SSa Bc: 7.

kin yhteydessä pääsykokeet, vaikken niitä heiltä erikseen kysyntykään. Pääsykokeet elivät vielä 60-vuotisvalmistujaisiaan viettäneiden opettajaveteraanien muistoissa. Kävi ilmi, että jo vieraille paikkakunnalle matkustaminen on ollut 1930-luvulla nuorille merkittävä tapahtuma, mutta erityisesti pääsykokeen tunnelmat ovat jääneet pyrkijöiden mieliin kirkkaina. Usea haastatteleman opettaja muisti vuosikymmenten kuluttuakin, mitä häneltä tai hänen ryhmältään oli pääsykokeissa tentattu ja mitä hän oli vastaukseksi antanut. Piirustusaiheetkin olivat hyvin mielessä, samoin ainekirjoitusaiheet. Useat haastatteleman opettajat muistivat ne tunnelmat, jotka syntyivät lähes viikon ”piinasta”, kun nälkä kurni suolissa, mutta piti antaa itsestään parasta. Jotkut olivat tunteneet epäonnistuneensa ja jännittäneensä välituloksia, joiden perusteella pyrkijä sai joko jatkaa kokeissa tai palata kesken kaiken kotiin. Viimeinen este oli ylitetty, kun pääsi puhtain paperein läpi lääkärintarkastuksesta.

Opettajien muistitietojen mukaan moni pääsykokeista koeoppilaaksi selviytynyt oli tulosten ratkettua vuodattanut ilonkyyneleitä. Vaikka opettajat haastatteluissa muistivat vain yksittäisiä välähdyksiä pääsykokeista, ne kuvastavat sitä, että pääsykoepäivät ovat olleet nuorten ihmisten elämässä merkittäviä ja tärkeitä. Pääsykokeisiin sinällään muistitiedot eivät antaneet uutta valaistusta tutkijalle.

Vaikka seminaarit kehittivät valintakokeitaan, kouluhallituksella oli kuitenkin syvä huoli siitä, etteivät pääsyttökinnot kyenneet riittävän tarkoin erottelemaan pyrkijöistä parasta ainesta ja myös siitä, että seminaarilaisten joukkoon ajautui sellaisiakin yksilöitä, jotka eivät olleet opettajan tehtävään soveltuvia. Kouluhallitus lähetti huolestumisensa asiasta vuoden 1934 alussa kiertokirjeenä kaikille seminaareille. Kirjeessä seminaareja vaadittiin tarkoin suunnittelemaan pääsyttökinnot, varaamaan niille niin paljon aikaa, että ne voitiin viedä läpi perinpohjaisesti, mutta rauhallisesti ja siten, etteivät tutkittavat sen enempää kuin tutkijakaan päivittäin olisi olleet jatkuvan jännitystilan vallassa. Kouluhallitus kehotti kirjeessään seminaareja muistamaan kansakouluasetuksen pykälää pääsy-

¹⁰⁷⁷ *Opettaja Sirkka Jokiselle palautui haastattelutilanteessa mieleen Suistamon seminaarin pääsykokeista vuodelta 1934 vielä se kasvatustieteellinen tekstikin, jonka johtaja Santala oli lukenut pyrkijöille muistia mittaavan älykokeen pohjaksi. Jokisella oli muistissa myös ne tunnelmat, jotka vallitsivat voimistelusalissa, kun pyrkijöiden oli käveltävä voimistelun kokeessa tutkijan edessä. Haastattelemalleni opettaja Anna-Liisa Sipposelle taas on jäänyt erityisesti mieleen se Raamatun jae, jonka opettaja Hanna Ruotsalainen pani hänet etsimään Raamatusta uskonnon pääsykoeryhmän edessä Suistamolla elokuussa 1936. Katri Puonnin muistiin kiiri Hämeenlinnan seminaarin pääsykokeista elokuulta 1936 kaksi merkittävää muistikuvaa: ensinnäkin se, että piti kiivetä voimistelukokeissa köysiä pitkin kattoon ja toiseksi se, että jännittävä viimeinen etappi oli johtaja Aukusti Salon pitämä henkilökohtainen keskustelu. Laura Luodolla taas palautui mieleen Aukusti Salon kanslia, jonka tauluista hänen oli pitänyt kertoa johtajalle pääsykoehaastattelussa. Muutamat haastatteleman opettajat muistelivat myötätuntoisesti niitäkin tovereita, jotka palautettiin kesken kaiken pääsykokeista kotiin. Asuivathan monet pyrkijät yhteismajoituksessa joko seminaarilla tai perheissä ja näin he tutustuivat iltaisin asunnoissaan moniin kanssasiasiin. (Luoto, L. 1987, haastattelu; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Puonti, K. 2001, haastattelu).*

kokeista ja noudattamaan niitä periaatteita, joita vuoden 1922 seminaarikomitea esitti pääsykokeista. Laulutaidottomasta pyrkijästä kouluhallitus antoi ohjeen, jonka mukaan vain sellainen laulutaidoton pyrkijä tuli ottaa oppilaaksi, joka muuten oli osoittanut omaavansa ”hyvät tiedot ja luonnonlahjat”. Myös koeoppilaiden tarkkaa seuranta kouluhallitus teroitti ja vaati, että niin johtajan kuin jokaisen opettajan tuli kaiken aikaa syyslukukauden ajan huolellisesti tarkata, ”missä määrin kukin koeoppilas näytti omaavan kelvolliseksi opettajaksi valmistumisen edellytyksiä”. Syyslukukauden aikana kertyneiden havaintojen pohjalta kouluhallitus neuvoi opettajakuntaa keskustelemalla antamaan yleispätevä arvostelu siitä, voitiinko koeoppilas ottaa syyslukukauden lopussa seminaarin vakinaiseksi oppilaaksi.¹⁰⁷⁸

Alakansakouluseminaareille pääsykoeohjeet tulivat kouluhallituksesta varsin vitkaan. Olivathan nämä seminaarit toimineet 13–16 vuotta ennen ohjekirjeen saapumista ja toteuttaneet vuoden 1922 seminaarikomitean esittämiä ajatuksia jo vuosia. Seminaareissa oli ennättänyt muotoutua jo pääsykoeperinteitä, jotka eivät tosin näytä kouluhallituksen kirjeen johdosta muuttuneen. Suomenkielisten alakansakouluseminaarien pääsykokeet muodostuivat osaksi seminaarikulttuuria, riitiksi, ikään kuin uuden tulokkaan vihkimysseremoniaksi. Hän, joka onnistui sisäänpääsykokeissa ja pääsi aloittamaan välittömästi tutkinnon jälkeen koeoppilaana seminaarissa, oli pääsykoeviikon aikana tavallaan käynyt esiseminaarin tulevia opintovuosiaan varten ja näin vihkiytynyt samalla oppilaitoksen jäseneksi.

6.3 Oppimäärät ja tuntijaot ennallaan

Kouluhallituksen ylijohtaja Oskari Mantere vertasi 1930-luvun alussa alakansakouluseminaarien työtä uudisviljelijän työskentelyyn, jossa esiintyi tärkeitä opettajanvalmistukseen välittömästi vaikuttavia asioita, joiden ratkaisuissa ei voitu nojautua säännöksiin ja joissa ei saatu tukea entisestä käytännöstäkään. Mantereen mukaan seminaarien johtajat olivat ennen muuta vastuussa siitä suunnasta, jota laitoksessa noudatettiin, samoin kuin seminaarin opetuksen laadusta.¹⁰⁷⁹

Uudisraivaus alakansakouluseminaareissa oli 1930-luvulle tultaessa päättynyt: kaikki seminaarit olivat valtion omistuksessa, johtajat tehtävissään kokeneita, opettajat vakinaistettu virkoihinsa, lahjakkaimmat suurista pyrkijäparvista valittiin oppilaiksi, opetussuunnitelmat olivat kaikille alakansakouluseminaareil-

¹⁰⁷⁸ OMA: TSa Ea: 2, kirje 9.1.1934.

¹⁰⁷⁹ Ensimmäinen alakansakouluseminaarien johtajain kokous. 1932.

le yhteiset¹⁰⁸⁰ ja jokainen seminaari oli saanut omat kiinteät toimitilansa¹⁰⁸¹. Kouluneuvos Franssilan mukaan juuri omat koulurakennukset olivat tae siitä, että alakansakouluseminaarilaitos oli vakiinnutettu Suomen opetustoimeen¹⁰⁸².

Millaisiksi muodostuivat tällaisissa vakiintuneissa oloissa alakansakouluseminaarien opetussuunnitelmat? Ensimmäiseksi kysymykseen haetaan vastausta seminaarien oppimääristä ja tuntijaoista. Etsittäessä vastauksia vuosikertomuksista nousee esiin se yleinen havainto, että alakansakouluseminaarien oppiaineluettelot ja oppituntimäärät olivat edelleen 1930-luvulla kansakoulupohjaisilla seminaariluokilla kopioita kevään 1918 väliaikaisesta järjestelysäännöstä (taulukko 7). Tarkemmin luetteloja ja opettajakuntien pöytäkirjoja tutkittua huomaa jo muutamia yksityiskohtia, joissa eri seminaareissa esiintyi poikkeavuutta ja eri vuosinakin vaihtelua väliaikaisesta järjestelysäännöstä. Näitä seminaarien omaperäisyyksiä tarkastellaan seuraavissa kappaleissa.

Kaksi väliaikaisen järjestelysäännön mukaista oppiainetta, ”kasvatus- ja opetus- ynnä siveysoppi” sekä ”uskonto ja uskontojen historia” olivat ne aineet, joiden nimikirjo ja oppisisällötkin vaihtelivat eniten. Salonkin mukaan kasvatusoppillisissa aineissa muutokset ainakin hänen johtamassaan Hämeenlinnan seminaarissa olivat vuosien varrella suurempia kuin monien muiden aineiden. Niiden kehitykseen vaikuttivat Salon mukaan edistynyt kasvatustiede¹⁰⁸³ sekä ”alituisesti läsnäollut työkenttä” eli harjoituskoulu, jossa suoritettiin monipuolista positii-visesti vaikuttanutta kokeilua.¹⁰⁸⁴

Selviteltäessä alakansakouluseminaarien vakinaistamisen jälkimaininkeja edellä (luku 6.1) tuli jo esiin, että 1920-luvun lopulla siveysopin paikkaa haettiin kahden oppiaineen, kasvatus- ja opetusopin sekä uskonnon ja uskontojen histori-

¹⁰⁸⁰ As 245/ 24.9.1926 § 8 sääti, että ”alakansakouluseminaarien opetussuunnitelman ja oppiennätykset vahvistaa opetusministeriö”.

¹⁰⁸¹ Suistamon seminaari oli työskennellyt alusta alkaen omassa koulurakennuksessa, jota 1920-luvulla oli täydennetty uusilla luokkahuoneilla, ruokalarakennuksella sekä uudella oppilaskoti- ja opettaja-asuntolalla. Tornion ja Hämeenlinnan seminaareille valmistuivat uudet ajanmukaiset rakennukset vuoden välein. Edellisen seminaarin toiminta pääsi käyntiin uudessa koulurakennuksessa syksyllä 1929 ja jälkimmäisen seminaarin oppisaleihin päästiin syksyllä 1930. Ainoastaan Vaasan seminaari työskenteli vuokratiloissa, jotka sijaitsivat osoitteessa Hovrättsesplanaden 9 ja Skolhusgatan 20. Edellisessä osoitteessa olivat seminaarin oppilaskoti ja ruokala. Molempia kiinteistöjä pidettiin seminaarityöhön sopivina, ja vuokrasuhteet olivat jatkuvia. (Tornion alakansakouluseminaaari. Kertomus lv. 1928-1929, 11-12; HMA: HSA Ca:3, ptk 20.10.1930 ja ptk 5.11.30; AkkL 1930, 27-28, 286-313; Salo, A. 1947 16-21; Lägge folkskolseminariet 1964, 14-15; Suistamon alakansakouluseminaaari 1918-1928, 5-7).

¹⁰⁸² AkkL, 6, 58-67.

¹⁰⁸³ Simola on esittänyt näkemyksen, että opettajanvalmistus oli tiedeperusteista jo viime vuosisadan alkupuolelta alkaen, jolloin sieluoppi ja etiikka irtosivat kristinopista ja kasvatusaineet muodostivat itsenäisen kokonaisuuden. Kasvatusaineet muodostivat vuoden 1922 jälkeen itsestään selvän ja tärkeän osan opettajanvalmistuksessa, vaikei kasvatusaineiden opinnoista juuri puhuttukaan. (Simola, H. 1995, 339).

¹⁰⁸⁴ Salo, A. 1947, 38.

an, sisältä. Asiaa pohdittiin vielä alakansakouluseminaarien johtajien kokouksesakin marraskuussa 1932, jolloin Hämeenlinnan seminaarin johtaja Salo esitti, että edellä mainittujen kahden oppiaineen yhteydessä opetettu siveysoppi olisi pitänyt keskittää vain toisen oppiaineen yhteyteen. Parhaimpana ratkaisuna hän piti siveysopin teoreettisen, käytännöllisen ja metodiikan opetusta kasvatustieteiden yhteydessä. Kokousväki ei päässyt asiassa yksimielisyyteen, ja niin siveysopin opetus jäi entiselleen. Merkille pantavaa on, että Salo omassa seminaarissaan kirjasi siveysopin lukuvuosina 1931–32, 1932–33 ja 1933–34 uskonnon yhteyteen, muina lukuvuosina kasvatustieteiden ja opetustieteiden yhteyteen. Torniossa siveysoppi pysyi koko 1930-luvun uskonnon yhteydessä. Suistamon seminaari ei oppiainemerkkeisiinsä liittänyt lainkaan siveysoppia, mutta opetti siveysoppia kyllä uskontojen historian yhteydessä samoin kuin loi siihen katsauksen kasvatustieteissä. Vaasassa koko kaksivuotisen seminaarin ajan eli vuodesta 1918 alkaen pedagogiikan yhteydessä opetettiin myös etiikkaa (taulukko 11), joka säilyi siinä seminaarin viimeiseen vuoteen asti.¹⁰⁸⁵

Seminaarioppilaan kannalta tuskin oli käytännön merkitystä sillä, opiskeliko hän siveysoppia uskonnon, kasvatustieteiden vai molempien oppiaineiden tunneilla, koska seminaarien oppiennätykset tässä samoin kuin muissakin oppiaineissa olivat varsin yhtenevät. Seminaarien tehtävänä oli 1930-luvullakin kasvattaa oppilaistaan lujia luonteita ja siveellisiä persoonallisuuksia, mikä tarkoitti koko ihmisen kasvattamista. Salon ja Rosenqvistin mukaan lasten opettajien tuli yleisen käsityksen mukaan pitää auktoriteettinaan siveellisyyden, kuten totuudellisuuden, uhrautuvaisuuden ja epäitsekkyuden lakeja. Myös isänmaan lakien arvostaminen kuului opettajan hyveisiin, samoin kuin opettajan tuli osoittaa todellista totuudellisuutta ja rehellisyyttä nojaavaa nöyryyttä. Menestyksellisen opettamisen ja kasvattamisen välttämättöminä ehtoina pidettiin opettajan moraalista ja intellektuaalista auktoriteettia. Opettajan moraalista auktoriteettia ei taannut tieteellinen pätevyys tai intellektuaalinen etevämyys, vaan sen ylläpitämiseen tarvittiin siveellisiä luonteenominaisuuksia, tahdon etevämyyttä sekä esikuvaksi kelpaavaa käytöstä ja hienoa pedagogista aistia ja tahdikkuutta. Tämän lisäksi opettajatehtävän onnistunut hoitaminen vaati sen, että opettaja itse oli löytänyt Jumalan ja oli selvillä kutsumuksestaan. Tällaisin ominaisuuksin alakansakouluseminaarit pyrkivät varustamaan oppilaansa, jotta nämä saattoivat opettajiksi ryhtytyään johtaa oppilaansa Jumalan tahdon täyttämiseen.¹⁰⁸⁶

Siveysopin lisäksi kasvatustieteiden ja opetustieteisiin liittyi alakansakouluseminaarien opetussuunnitelmissa sielunoppeja, jota Suistamon seminaarin oppiaineluettelossa

¹⁰⁸⁵ VMA VLFa Ja: 1, Ja:2, Ja: 3, Ja: 9-10 ja Ja: 11; Ensimmäinen alakansakouluseminaarien johtajain kokous. 1932; Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion seminaarien kertomukset kunkin seminaarin alusta lukuvuoteen 1939-1940/1941; Alfred Salmelan vuonna 1930 ilmestynyt oppikirja ”Etiikan alkeet” käytti siveysopin sijasta etiikka-nimitystä. Etiikan tutkimuskohteina Salmela selvitti olevan ihmisten tavat ja luonteen sekä moraalin ja siveellisyyden. Etiikan hän määritteli olevan ”oppia ihmisten moraalista eli siveellisestä elämästä”. (Salmela, A. 1940, 7 ja 10).

¹⁰⁸⁶ Salo, A. 1926 b; Rosenqvist, A. R. 1929, 35-37; AkkL 1930, 6, 58-67.

ei tosin ilmennyt lainkaan, mutta jota kuitenkin opiskeltiin siellä jo lukuvuonna 1918–1919 Reinin ”Sielunoppi”-oppikirjan pohjalta, myöhemmin Boxströmin ”Kasvatusopillisen sieluopin” mukaan ja vuodesta 1925 alkaen Salon ”Kasvatusopillisen sielutieteen pääpiirteet” –kirjasta. Saman kirjan Salo itse otti Hämeenlinnan seminaarissa käyttöön jo syksyllä 1924. Hämeenlinnassa sieluoppi oli oppiaineena kasvatusopin yhteydessä seminaarin perustamisesta alkaen. Tornion seminaari lisäsi oppiaineluetteloonsa sieluopin vasta lukuvuodeksi 1931–1932, vaikka oli kyseistä oppiainesaluetta opettanut oppilailleen aina seminaarin perustamisesta lähtien ja käyttänyt syksystä 1925 alkaen samaa Salon kirjoittamaa sielutieteen oppikirjaa, jota muutkin suomenkieliset seminaarit käyttivät. Vaasan seminaarissa psykologia¹⁰⁸⁷ merkittiin oppiaineeksi jo vuodesta 1918 alkaen, ja 1930-luvulla siellä opiskeltiin psykologiaa Larsonin oppikirjan mukaan.¹⁰⁸⁸

Vaasan kaksivuotisen seminaarin tuntijaoissa tapahtui ainoastaan yksi varsinainen muutos, kun lukuvuonna 1923–1924 piirustuksen tuntimäärä pudotettiin toisella luokalla yhteen tuntiin ja näin saatu yksi oppitunti siirrettiin ensimmäisen luokan kaunokirjoitukseen. Kuuden vuoden kuluttua tehtiin vaihto takaisin.¹⁰⁸⁹ Syy ei käy ilmi asiakirjoista, mutta syy saattaisi piillä siinä, että 1900-luvun alkupuolella koeoppilaiden käsialat saattoivat olla ”harakanvarpaita”, ja siksi tarvittiin ensiluokkalaisille kirjoituksessa lisäharjoitusta. Kansakouluopetuksen kehittymisen myötä oppilaiden käsialat todennäköisesti paranivat, ja silloin seminaarissa voitiin palauttaa tunti piirustukselle takaisin.

1930-luvulla Vaasan seminaarin tuntijaoissa eikä oppiaineiden nimissä tehty ainoatakaan muutosta. Myös suomenkielisissä alakansakouluseminaareissa oppiaineiden tuntimäärät pysyivät täysin samoina koko niiden toiminta-ajan. Ainoastaan oppiaineiden nimiä muokattiin. ”Käsityöt”-oppiaine kulki milloin nimellä ”käsityöt ja askartelu”, ”käsityöt ja työskentely”, ”käsityöt ja käsiaskartelu” tai ”käsityöt ja askartelu”. ”Ylimääräisistä käsityöistä” Hämeenlinnassa käytettiin nimeä ”Yläkansakoulun käsityöt” ja Vaasassa ”Frivilligt handarbete”. ”Laulu ja soitto” saivat seminaarien vakiintumisen jälkeen nimen ”Laulu ja musiikkioppi” ja ”Piirustukseen” 1930-luvulla lisättiin ”muovailu”. Hämeenlinnassa ”Voimistelu, leikki ja terveysoppi” -nimisen oppiaineen nimeen lisättiin 1920-luvun lopulla ”urheilu”, jonka myös Tornio ja Suistamo lisäsivät 1930-luvulla vastaavan oppiaineen nimeen.¹⁰⁹⁰ Vaikka oppiaineiden nimet muuttuivat, oppiaineiden sisällöis-

¹⁰⁸⁷ Simolan mukaan psykologialla oli yleisestikin keskeinen osa maamme opettajanvalmistuksessa, koska kasvatus- ja opetusoppi hänen nähdäkseen ”vaipui” käytännöllis-aatteelliseen rooliin jonkinlaiseksi opetusharjoittelun tukiaineeksi (Simola, H. 1995, 339).

¹⁰⁸⁸ VMA VLFa Ja 1, Ja: 2, Ja: 3, Ja 9-10, Ja: 11; Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alku/alakansakouluseminaarien kertomukset kunkin seminaarin alusta lukuvuoteen 1939-1940/1941.

¹⁰⁸⁹ VMA: VLF Ja: 1, Ja: 2, Ja: 3, Ja: 9-10, Ja: 11.

¹⁰⁹⁰ VMA: VLFa Ja: 1, Ja:2, Ja: 3, Ja: 9-10, Ja: 11; Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion seminaarien kertomukset kunkin seminaarin alusta lukuvuoteen 1939-1940/1941; Asetus alakansakouluseminaareista luetteli alakansakouluseminaarien oppiaineet, joiden nimiä on täsmällises-

sä ei varsinaista muutosta tapahtunut. Ehkä nimen muutoksilla haluttiin korostaa jotakin oppiainesisältöä entistä ponneikkaammin.

Harjoitus- ja näytosoittojen aikajaksot vaihtelivat hieman. Torniossa ja Hämeenlinnassa 1930-luvun alussa kunkin oppilaan harjoitussoitolle oli varattu aikaa 0,5 tuntia joka päivä, kun taas Suistamolla tätä varten aikaa varattiin neljä tuntia viikossa. Näytosoitolle kussakin seminaarissa oli työjärjestyksessä jätetty aikaa 1/3 tunti. Vaasan seminaari poikkesi suomenkielisten seminaarien tavasta ja mitoitti soiton yhdeksi viikkotunniksi. Myös laulutuntien sijoittelussa oli hieman vaihtelua, sillä niitä joissakin opetusohjelmissa oli eroteltu siten, että oli luokkakokohtaiset tunnit ja sitten vielä yksi viikkotunti kuorolaulua varten.¹⁰⁹¹

Varsinaisia eroja alakansakouluseminaarien oppiaineissa oli 1930-luvulla ainoastaan kaksi, joista ensimmäinen koski ortodoksista uskontoa. Sitä opetettiin vain Suistamon seminaarissa, jossa luterilaiseen uskontoon kuuluvien oppilaiden opiskellessa Pietilän ”Kristillistä siveysoppia” ortodoksiseen uskontoon kuuluvat lukivat Kailan ”Uskontojen historian pääpiirteitä”. Yhteisiä uskonnon oppikirjoja Suistamon seminaarin luterilaisilla ja ortodoksioppilailta oli Raamattu ja Foersterin ”Elämän ohjeita” -teos. Toinen poikkeama alakansakouluseminaarien yhteisestä yleislinjasta oli Tornion seminaarissa, jossa lukuvuodesta 1937–1938 alkaen tarjottiin kouluhallitukselta saadun luvan perusteella vapaaehtoisena oppiaineena yksi viikkotunti kirjasto-oppia. Hämeenlinnan seminaarissa se tuli pakolliseksi oppiaineeksi keskikoulupohjaisille luokille jo lukuvuodesta 1933–1934 alkaen. Muutoin kaikki oppiaineet kansakoulupohjaisilla luokilla kaikissa alakansakouluseminaareissa olivat yhtenevät.¹⁰⁹²

Kaikkia alakansakouluseminaareja koski uskonnon opetuksen uusiminen 1930-luvun alussa, koska opetusministeriön kirjeen mukaisesti uskonnon opetus oli tehostettava niin kansakouluissa kuin seminaareissakin. Annetun kirjeen johdosta uskonnonopetuksen sisällön oli muodostuttava enemmän opettajien vastaisen tehtävän vaatimusten mukaiseksi. Uskonnon historialla ei katsottu tuolloin olevan alakansakouluseminaareissa merkitystä, ja siksi sille varattua tuntimäärää oli käytettävä evankelisen uskonnon opetuksen laajentamiseen ja syventämiseen.¹⁰⁹³

Uskonnon lisäksi kasvatusopin opetuksessa ja oppisisällöissä alkoi viritä uusia virtauksia. 1930-luvulta lähtien alettiin pitää Soinisen herbartilaisen kasvatus- ja opetusopin periaatteita yleisesti vanhentuneina. Isosaari mainitsee Eetu Valveen ensimmäisenä kertoneen asian julkisesti seminaarien opettajain yleisessä

ti joissakin oppiaineissa noudatettu, mutta toisissa oppiaineissa taas hieman niistä poikettu. Asetuksessa oli ”käsityöt”, ”piirustus ja muovailu”, ”laulu ja soitto” sekä ”voimistelu, leikki ja terveysoppi”. (As 245/24.9.1926 § 3).

¹⁰⁹¹ VMA: VLFa Ja: 1, Ja: 2, Ja: 3, Ja: 9-10, Ja: 11; Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion seminaarien kertomukset lv. 1929-1930–1939-1940/1941; MMA: SSa Db: 1.

¹⁰⁹² VMA: VLFa Ja: 1, Ja: 2, Ja: 3, Ja: 9-10, Ja: 11; Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion seminaarien kertomukset lv. 1929-1930–1939-1940/1941; OMA: TSa Da 2, kirje 18.1.1937.

¹⁰⁹³ OL 1930, 34, 606-607.

kokouksessa vuonna 1935.¹⁰⁹⁴ Soinisen ”Yleinen kasvatusoppi” ei kuitenkaan vielä 1930-luvulla väistynyt alakansakouluseminaarien oppikirjoista, vaan säilytti lujasti asemansa. Tornion seminaarin johtajan Ludvig Loukolan mukaan Soinisen oppikirjojen kautta opettajistomme imi puhtaana herbart-zilleriläisen ajattelutavan, mikä aiheutti sen, etteivät uudet kasvatusopilliset suunnat tulleet opettajillemme tutuiksi. Hapuilua kuitenkin sinne, tänne oli jo ennen Salon ”Alakansakoulun opetusoppeja”, joissa Loukolan kertoman mukaan tekijä sovelsi lapsipsykologisia tosiasiota asiantuntemuksella ja alakansakoulua hedelmöittävästi. Salo painotti teoksissaan myös aktiivisuuden tärkeyttä opetuksessa. Soinisen ”Yleisen kasvatusopin” rinnalle Hämeenlinnan ja Tornion seminaarit ottivatkin Salon alakansakouluseminaareja varten kirjoittamia ”Alakansakoulun opetusoppi” -kirjoja sitä mukaa, kun niitä ilmestyi. Hämeenlinnan seminaarissa käytettiin näiden opetusoppien lisäksi vuodesta 1936 alkaen myös Salon kokonaisopetusperiaatteelle rakennettua ”Alakansakoulun opetussuunnitelma” -teosta, joka oli valmistunut edellisvuonna.¹⁰⁹⁵

Teoksissaan, puheissaan, kirjoituksissaan ja toiminnoissaan Salo peräänkuullutti kansakouluun johdonmukaista tieteellistä tukea käytännöllisen työn ohjaamiseksi. Cygnaeuksen aikanaan uudenaikaiset pedagogiset periaatteet samoin kuin Soinisen herbartilainen kasvatusjärjestelmä olivat Salon mukaan oivalliset ohjeet niiden omana aikana. Mutta, mitä sitten 1930-luvulla? Selkänöjä puuttui. Salo vetosi Jyväskylään vuonna 1934 perustettuun kasvatusopilliseen korkeakouluun, jonka hän toivoi virittävän sekä kouluun että opettajanvalmistukseen kasvatustieteellistä uudistusta. Salon näkemyksen mukaan ”*pedagogiikka ei ollut tiedettä vain tieteen itsensä vuoksi, vaan se oli tiedettä, joka vasta käytäntöön saatettuna osoitti arvonsa ja täytti velvollisuutensa*”.¹⁰⁹⁶ 1930-luvulla Salo itse teki tieteellistä työtä ja valmisteli väitöskirjaansa¹⁰⁹⁷. Hän asetti koko kansakoulun ja sen opettajankoulutuksen reformoinnissa kivijalaksi tutkimukseen perustuvan opetus- ja kasvatustyön. Opettajakasvatus tarvitsi täydellistä uudistusta. Salo koki vielä 1930-luvulla pitävän paikkansa Cygnaeuksen toteamuksen vuo-

¹⁰⁹⁴ Isosaari, J. 1966.

¹⁰⁹⁵ Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion seminaarien kertomukset niiden perustamisesta alkaen lukuvuoteen 1939-1940/1941; Loukola, L. 1926; Salon opetusopilliset teokset, joista tässä on kysymys, olivat seuraavat: Salo, A. 1919 b. Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden lukemisen opetus; Salo, A. 1921a. Alakansakoulun opetussuunnitelma: ohjeita sen laatijoille ja tarvitsijoille; Salo, A. 1921 b: Ensimmäisen kouluvuoden laskennonopetus; Salo, A. 1926 a. Alakansakoulun opetusoppi; Salo, A. 1928. Alakansakoulun opetusoppi. Osa 2. Ympäristöopetus; Salo, A. 1929 a. Alakansakoulun opetusoppi. Osa 4. Puhumisen ja lukemisen opetus; Salo, A. 1934 a. Alakansakoulun opetusoppi II. Kotiseutuopetus; Salo, A. 1935. Alakansakoulun opetussuunnitelma: kokonaisopetusperiaatteen mukaan.

¹⁰⁹⁶ Salo, A. 1937 a; Isosaari, J. 1966; Jyväskylän seminaari muutettiin kasvatusopilliseksi korkeakouluksi vuonna 1934 ja se toimi rinnakkain loppuvan Jyväskylän seminaarin kanssa vuodet 1934-1937 (Nurmi, V. 1995, 168).

¹⁰⁹⁷ Aukusti Salon väitöskirja ”Pikkulasten kasvatustieteellinen tutkimus Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä” valmistui vuonna 1939.

delta 1859: ”Opettajavalmistulaitokset ovat valtioelimistön sydän, josta raikasta verta kulkee kansakoululaitoksen kaikkiin suoniin.”¹⁰⁹⁸

6.4 Tuntikaava keskikoulun oppimäärän suorittaneille

6.4.1 Sielutiedettä kasvatus- ja opetusopin yhteyteen

Suurin mullistus alakansakouluseminaarien opetustyössä tapahtui vuonna 1933, jolloin alakansakouluseminaarit saivat ensimmäisen kerran vuoden 1918 jälkeen käyttöönsä uuden opetussuunnitelman. Tuolloin kouluhallitus lähetti seminaareille kiertokirjeenä opetusministeriön 16.8.1933 vahvistaman tuntikaavan eli opetussuunnitelman poistamaan sitä epäkohtaa, joka alakansakouluseminaareissa oli syntynyt siitä, kun niihin tuli runsaasti keskikoulun käyneitä oppilaita¹⁰⁹⁹. Vuoden 1918 tuntikaava oli laadittu neliluokkaisen kansakoulun käyneitä oppilaita varten, eivätkä sen oppiennätykset kaikin osin olleet keskikoulun kurssin suorittaneille sopivia.

Kouluhallituksen vuonna 1933 lähettämää tuntikaavaa sai noudattaa ainoastaan niissä alakansakouluseminaarien luokissa, joille pääsykokeissa ilman erityisjärjestelyjä osui vain keskikoulun käyneitä oppilaita. Seminaareja vaadittiin edelleen pitämään pääsykokeet entiseen tapaan, joten myös kansakoulun käyneillä tuli olla jatkossakin mahdollisuudet päästä seminaarien oppilaiksi.¹¹⁰⁰ Taulukkoon 15 on kirjattu elokuussa 1933 annetun opetussuunnitelman mukaiset oppiaineet ja tuntimäärät. Sulkuihin on laskettu ja lisätty vastaavat tuntimäärät väliaikaisesta järjestelystä vuodelta 1918 (taulukosta 8).

Taulukko 15. *Opetussuunnitelma sellaisille alakansakouluseminaariluokille, joiden oppilaat olivat keskikoulun oppimäärän suorittaneita*¹¹⁰¹ (Opetusministeriö vahvistanut 16. päivänä elokuuta 1933)

<i>Oppiaine</i>	<i>I lk</i>	<i>II lk</i>	<i>Yhteensä</i>
Uskonto ja uskontojen historia	2 (3)	1 (1,5)	3 (4,5)
Sielutiede, siveysoppi, kasvatus- ja opetusoppi	6 (4)	6 (5)	12 (9)
Suomenkieli	3 (6)	0,5 (2)	3,5 (8)
Kotiseutuoppi ja kasvitärhanhoito	3 (3)	0,5 (1)	3,5 (4)

¹⁰⁹⁸ Salo, A. 1937 a.

¹⁰⁹⁹ OMA: TSa Ea: 2, kirje 21.8.1933.

¹¹⁰⁰ OMA: TSa Ea: 2, kirje 21.8.1933.

¹¹⁰¹ OMA: TSa Ea: 2, kirje 21.8.1933.

Laskento ja mittausoppi	- (3)	0,5 (1)	0,5 (4)
Käsityöt ja askartelu (+ylimäär.käsityöt)	8 (3+3)	2 (1+1,5)	10 (8,5)
Piirustus ja muovailu	2 (3)	2 (1)	4 (4)
Kaunokirjoitus	1 (1)	- (0,5)	1 (1,5)
Laulu ja musiikkioppi	4 (5)	4 (5,5)	8 (10,5)
Terveysoppi	2	- (-)	2 (-)
Voimistelu, leikki ja urheilu	4 (5)	4 (5,5)	8 (10,5)
Kirjastonhoito-oppi	1	- (-)	1 (-)
Kuuntelua harjoituskoulussa	-	4 (6)	4 (6)
Opetusharjoituksia ja valmistusta niihin	-	11,5 (6)	11,5 (6)
Viikkotunteja yhteensä	36 (36-39)	36 (36-37,5)	72 (72-76,5)

(Suluissa väliaikaisen järjestelysäännön tuntimäärät vuodelta 1918)

Taulukossa 15 mainittujen oppiaineiden lisäksi jokaiselle oppilaalle kuului harjoitussoittoa ½ tuntia joka päivä ja näytesoittoa 1/3 tuntia viikossa. Nämä olivat samat tuntimäärät, jotka oli säädetty kansakoulupohjaisillekin oppilaille.

Keskikoulun oppimäärälle laaditusta opetussuunnitelmasta voi todeta, ettei painopiste siinä muuttunut, joissakin aineissa tuntimääriä supistettiin, toisissa taas laajennettiin, mistä seminaarin johtaja Salo oli tyytyväinen. Kasvatusaineet ja opetusharjoittelu saivat runsaasti lisätunteja. Siitä Salo oli erittäin ilahtunut. Opetusharjoittelu voitiin sijoittaa tämän uuden opetussuunnitelman ansiosta koko toisen lukuvuoden ajalle, kun se kansakoulupohjaisen tuntikaavan mukaan oli mahdollista vain kevätlukukaudella. Uudistus oli siksikin erittäin merkittävä, että näin opettajakokelaat pääsivät tutustumaan koulutulokkaiden vastaanottamiseen, kaikkein pienimpien oppilaiden kasvatukseen sekä alkeiden opetukseen lasten koulunkäynnin alkumetreiltä alkaen.¹¹⁰²

Keskikoulupohjalle rakentuneen tuntikaavan entistä suurempi kasvatusopin tuntimäärä soi opetusharjoittelun laajentamisen lisäksi mahdollisuudet myös aiempaa mittavampiin kasvatusopin opintoihin. Näin mahdollistui aiemmin varsin niukasti käsitellyn kasvatuksen historian laajentaminenkin. Toinen huomattava uudistus kasvatusopin sisällä oli toisen vuosiluokan kevätkaudella, jolloin kukin oppilas sai laadittavakseen kirjallisen työn, joka perehdytti tekijänsä lapsen ja kasvatuksen maailmaan. Näitä kirjallisia töitä oli alettu jossain määrin tuottaa jo pian sen jälkeen, kun keskikoulupohjaisia oppilaita oli tullut seminaariin runsaasti, mutta uuden tuntikaavan astuttua voimaan tällaisten töitten teolle avautui entistä paremmat mahdollisuudet.¹¹⁰³

Siveysoppi oli keskikoulupohjaisille tarkoitettussa tuntikaavassa sijoitettu kasvatus- ja opetusopin yhteyteen, jossa se vuoden 1922 seminaarikomitean mietinnössäkkin oli. Vuonna 1926 annettu asetus alakansakouluseminaareista oli sen sijaan nivonut siveysopin uskonnon ja uskontojen historian kanssa yhteen. Hämeenlinnan seminaarissa siveysopin opetus siirrettiin uskonnosta kasvatusopin piiriin heti syksyllä 1933 keskikoulupohjaisen 1 b -luokan opetusohjelmassa, mutta ei kansakoulupohjaisten luokkien ohjelmissa. Samalla ”sieluopiksi” kut-

¹¹⁰² Salo, A. 1947, 25.

¹¹⁰³ Salo, A. 1947, 39.

suttu oppikokonaisuus muuttui elokuussa 1933 annetun tuntikaavan mukaisesti ”*sielutieteeksi*” keskikoulupohjaisen ensimmäisen luokan opetuksessa, mutta kansakoulupohjaisilla luokilla opetus jatkui sieluoppi-nimisenä. Muissa paitsi Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa jatkettiin kansakoulupohjaista opetusta, eikä sieluoppi muuttanut muissa alakansakouluseminaaareissa nimeään sielutieteeksi.¹¹⁰⁴

Keskikoulupohjaisten oppilaiden opetussuunnitelmaan kuulunut sielutiede oli ensimmäinen ”*tiede*”-niminen oppiaine, joka tuli alakansakouluseminarien opetusohjelmiin. ”*Tiede*”-loppuisia oppiaineita oli tosin esiintynyt yksittäisinä ilmiöinä jo alkukouluseminaaareissa¹¹⁰⁵. Väliaikaisen järjestelysäännön mukaisessa lukusuunnitelmassa ei ollut yhtään tiede-loppuista oppiainetta, joten yhtään ”*tiedettä*” ei tullut alkukouluseminaaareista perintönä alakansakouluseminareihin. Kun keskikoulupohjaisten oppilaiden opetussuunnitelmaan syyskauden 1933 alussa tuli sieluopin tilalle sielutiede, on syytä kysyä, tapahtuiko opetuksessa sisällöllistä muutosta vai jäikö nimen muutos sanahelinäksi.

Kysymykseen, oliko alakansakouluseminaaareissa sieluopin ja -tieteen välillä eroa, vastaus on luettavissa Hämeenlinnan seminaarin vuosikertomuksista, joiden perusteella voi päätellä, että sieluopin ja -tieteen opinnoissa oli heti ensimmäisestä syksystä alkaen poikkeavuutta. Seminaarin kansakoulupohjaiset ensimmäisen luokan oppilaat opiskelivat sieluoppia Salon ”Kasvatusopillisen sielutieteen pääpiirteet” -teoksen mukaan ja kohdistivat erityishuomionsa lasten sieluelämän ilmiöihin ”*kasvatustarkoituksia silmälläpitäen*”. Naapuriluokassa keskikoulun käyneet oppilaat perehtyivät sielutieteen opinnoissaan aivan samaan oppimäärään kuin kansakoulupohjaiset oppilastoverit, mutta kevätkaudella he laativat sen lisäksi kaksi lapsen elämään liittyvää kirjallista työtä, jotka pohjautuivat lapsitarkkailuun ja kirjallisuuteen. Jokaisella keskikoulupohjaisella oppilaalla oli oma tehtävänsä. Toisen luokan oppimäärissä sieluopin ja -tieteen eroa ei opetusohjelmista ollut havaittavissa. Sekä kansa- että keskikoulupohjaiset oppilaat lukivat toisella luokalla saman Liliuksen kirjoittaman ”*Kouluiän sieluelämää*” -oppikirjan.¹¹⁰⁶ Sieluopin ja -tieteen ero Hämeenlinnan seminaarin opinnoissa näkyi siis siinä, että keskikoulupohjaisten sielutieteen opintoihin lisättiin oppilaiden omaa panosta kirjallisina töinä. Näin Hämeenlinnan seminaari avasi sielutieteen opetuksellaan ”*tieteiden*” opetuksen Suomen alakansakouluseminaaareissa.

¹¹⁰⁴ *Seminaarikomitean mietintö 1922; As 245/ 24.9.1926; Hämeenlinnan, Tornion ja Suistamon alakansakouluseminarien kertomukset 1929-1930–1938-1939.*

¹¹⁰⁵ *Ensimmäinen ”tieteitä” sisältänyt opetusohjelma oli vuonna 1880 Tähtisen opettajakouluissa, jossa opiskeltiin kasvatustiedettä, luonnontiedettä ja maantiedettä (taulukko 1). Myös Werkon yksivuotisessa alkukoulunopettajia valmistaneessa seminaarissa oppiaineina oli kolme tiedettä: suuretiede, maantiede ja luonnontiede (taulukko 3). Muissa alkukouluseminaaareissa ei opiskeltu ”tieteitä”.*

¹¹⁰⁶ *Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminarin toiminnasta lv. 1933-1934 ja 1934-1935.*

Akateemisessa katsannossa tieteellinen opiskelu Hämeenlinnan seminaarin kasvatusta- ja opetusopin opinnoissa aloitettiin 1930-luvun lopussa, jolloin seminaari oli kokonaisuudessaan vakiintunut keskikoulupohjaiseksi oppilaitokseksi. Silloin seminaarin oppilaille tarjottiin mahdollisuus suorittaa valmistumisaikanaan kasvatustieteen approbatur-opinnot Helsingin yliopiston kasvatustieteen professorille – ja mahdollisuutta myös käytettiin hyväksi. Syksyllä 1939 opintonsa aloittaneista oppilaista 53 opettajakokelasta suoritti kyseisen arvosanan.¹¹⁰⁷

6.4.2 Kasvitarhan- ja kirjastonhoito-oppia

Elokuussa 1933 annetun keskikoulupohjaisten oppilaiden tuntikaavan mukana tulivat uusina oppiaineina alakansakouluseminaareihin kasvitarhanhoito ja kirjastonhoito-oppi, joita ei kansakoulupohjaisessa suunnitelmassa ollut lainkaan. Samalla terveystieteen irrotettiin voimistelun yhteydestä omaksi oppiaineekseen (taulukko 15). Puutarhaoppia ensimmäisellä luokalla opiskeltiin kevätlukukauden aikana yksi tunti viikossa ja toisen luokan aikana elo- ja kesäkuussa yhteensä 20 tuntia. Oppisisältöinä oli kasvitarhaopin pääkohdat, ja opintojen harjoituspaikkana seminaarin oma puutarha. Puutarhatyöt olivat oppilaille ylimääräisiä, oppituntien ulkopuolella tapahtuvia, ja niitä ohjasi seminaarin puutarhuri. Oppia ammennettiin lisäksi Hyvösen ”Kotipuutarhuri”-kirjasta. Myös kansakoulupohjaisille oppilaille järjestettiin käytännöllisiä puutarhatöitä syksystä 1933 alkaen oppituntien ulkopuolella, mutta niitä ei ylimääräisyytensä vuoksi näkynyt opetusohjelmassa.¹¹⁰⁸

Kirjastonhoito-opista Hämeenlinnan seminaarissa käytettiin nimeä kirjasto-oppi, jota opetti seminaarin kirjastohoidosta vastaava opettaja. Oppikirjana oli Helle Cannelinin ”Kirjastohoidon opas”, jonka avulla perehdyttiin kirjastohoidon teoriaan. Käytännön harjoittelu toteutettiin seminaarin ja harjoituskoulun kirjastoissa, joita oppilaat vuorollaan hoitivat. Opetussuunnitelmaan kuuluvien kirjastonhoito-opintojensa ohella miltei jokainen opettajakokelas suoritti seminaarin kirjastonhoitajalle sellaisen kirjastohoidon tutkinnon, joka antoi pätevyyden maalaiskuntien kirjastojen alle 12 000 markkaa vuosipalkkaa saavien hoitajien ja apulaisten toimiin.¹¹⁰⁹

¹¹⁰⁷ Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta 1939-1941, 17; Pasanen, L. 1999, haastattelu.

¹¹⁰⁸ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-1934 ja 1934-1935.

¹¹⁰⁹ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-1934 ja 1934-1935; Seminaarissa v. 1938-1941 opiskelleen Kerttu Puhakaisen muistelmien mukaan kirjastossa vallitsi rauha ja järjestys. Oppilaiden oli pitänyt harjoitella kirjastokorttien täyttöö varten yhdenmukainen käsiala. Kirjastojärjestäjän tehtävänä oli jatkuvasti seurata, että kirjat seisoivat ojennuksessa kuin sotilaat, tuolit pysyivät paikoillaan ojennuksessa ja viivoittimet lepä-

Keskikoulun käyneiden tuntikaavassa saatiin uusille oppiaineille tilaa siten, että vähennettiin eräiden perinteisten oppiaineiden tuntimääriä. Laskennon, äidinkielen, uskonnon ja musiikin tunteja supistettiin syksyn 1933 tuntikaavassa ilmeisesti juuri siitä syystä, että oppilaiden katsottiin saaneen jo keskikoulussa näissä oppiaineissa sellaiset perustiedot, ettei seminaarissa enää tarvinnut lähteä alkeista opetusta antamaan. Laskennon osuus opetusohjelmassa vaikutti todella minimaaliselta. Toiselle lukuvuodelle sijoittuneen laskennon puolen viikkotuntin oppijaksolla ennätettiin käsitellä ainoastaan laskennon opetukseen liittyviä käytännöllisiä ohjeita ja sen lisäksi opiskeltiin mittausopin käytännön kurssi.¹¹¹⁰

Kesällä 1933 annetussa tuntikaavassa näyttäisi olleen käsitöitä kaksinkertainen määrä kansakoulupohjaisille annettuun suunnitelmaan nähden (taulukko 15). Käytännössä tämä ei kuitenkaan pitänyt paikkaansa, koska kansakoulupohjaisessa suunnitelmassa ylimääräiset käsityöt eli yläkansakoulun käsityöopettajan kelpoisuuteen tarvittut opinnot oli kirjattu tuntikaavassa erikseen. Olivathan ne tarkoitettu ylimääräisiksi opinnoiksi, vaikka käytännössä yleensä kaikki oppilaat, joilla ei aiemmissa opinnoissa ollut käsityön opettajan kelpoisuuteen riittäviä suorituksia, ottivat nämä ylimääräiset käsityöt opinto-ohjelmaansa. Keskikoulupohjaisen suunnitelman mukaan opiskeleville yläkansakoulun käsityöt olivat pakollisia, ja siksi tuntimäärät lienee kirjattu yhdeksi kokonaisuudeksi. Näistä ylimääräisistä käsitöistä johtui se, että kansakoulupohjaisilla oppilailla oli viikoittain 1,5–3 tuntia enemmän opetusta kuin keskikoulupohjaisilla, mikä näkyy viikkotuntien yhteismäärässä taulukon 15 alimmalla rivillä.

Alakansakouluseminaareissa keskikoulun käyneiden opintosuunnitelma oli varsin erikoinen opetuksen järjestelymuoto, koska keskikoulun käyneet opiskelivat aivan samat kaksi vuotta seminaarissa kuin kansakoulunkäyneetkin ja saivat aivan samanveroisen kelpoisuustodistuksen (kuva 4). Oppiaineet puutarhanhoitoa ja kirjastonhoito-oppia lukuun ottamatta olivat samat keski- ja kansakoulupohjaisilla oppilailla. Niissä oppiaineissa, joissa keskikoulun käyneillä oli arvosanat ennestään, opetusta annettiin heille niukemmin kuin kansakoulupohjaisille, ja liikenevä aika käytettiin käytännön aineisiin, pääasiassa kasvatusoppiin ja opetusharjoitteluun. Kansakouluseminaarien pohjakoulutusratkaisuja¹¹¹¹ seuraten olisi ollut olettavissa, että alakansakouluseminaareissa kansakoulupohjaisten koulutusta olisi pidennetty kolmeksi vuodeksi, jos keskikoulupohjaiset tarvitsivat valmistuakseen kaksi lukuvuotta. Tai jos taloudelliset tai jotkin muut syyt eivät olisi mahdollistaneet opettajanvalmistuksen pidentämistä, siinä tapauksessa olisi ratkaisuksi odottanut sitä, että keskikoulupohjaisten valmistumisaika olisi säädetty esimerkiksi puoli vuotta lyhyemmäksi kuin kansakoulupohjais-

sivät pöydillä oikein päin sekä mustekynät siten, että terä katsoi vasemmalle. (Puhakainen, K. 1969).

¹¹¹⁰ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-1934 ja 1934-1935.

¹¹¹¹ Vuonna 1920 Jyväskylän seminaarin naisosasto muuttui tyttö- ja keskikoulupohjaiseksi, jolloin oppilaat valmistettiin kolmessa vuodessa kansakoulunopettajiksi (Mikkola, J. M. 1937, 80; Nurmi, V. 1995, 167).

ten. Tällaista opiskeluajaltaan samanpituista, mutta eri koulutustaustoista tuleville hieman eri ohjelmalla läpivietyä opettajanvalmistusta ei liene aiemmin suomalaisessa opettajanvalmistuksessa koettu. Avoimeksi jää kysymys, miksi keskikoulupohjaiset oppilaat tarvitsivat laajemmat kasvatusaineiden opinnot ja mittavamman opetusharjoittelun kuin opiskelutoverit, jotka olivat kansakoulupohjaisia. Vai oliko keskikoulupohjaisilta luokilta tarkoitus valmistaa opettajia kaupunkikouluihin, joiden alakansakouluihin oli yleensä valittu vain yläkansakoulun opettajakelpoisuuden omaavia hakijoita¹¹¹². Tämäkin kysymys jää vastausta vaille.

1930-luvulla keskikoulupohjaisia luokkia ei perustettu muihin alakansakouluseminaareihin kuin Hämeenlinnan seminaariin. Niinpä Torniossa, Suistamolla ja Vaasassa alakansakoulunopettajiksi opiskelleet keskikoulun käyneet ja ylioppilaatkin saivat saman opetussuunnitelman mukaisen opetuksen kuin kansakoulun käyneet. Tosin keskikoulun suorittaneet tai sitä enemmän oppia aiemmin hankkineet oppilaat saivat vapautuksia niistä oppiaineista tai oppiaineiden osista, joista heillä oli valmiit arvosanat seminaariin tullessaan. Numerot opettajatodistukseen heille otettiin näissä oppiaineissa keskikoulu- tai ylioppilastodistuksista. Vapautuksista huolimatta opiskelu saattoi tuntua keskikoulun käyneistä ajoittain alkeelliselta ja pelkältä ajan hukalta. Eräs haastatelluistani kertoi, että keskikoulun käyneidenkin oli Suistamon seminaarissa kopioitava vihkoihinsa alakansakoulun laskutehtäviä ja vielä kotitehtävänä heidän piti jatkaa kirjojen kopiointia, mikä oppilaista oli puisevaa ja tarkoituksetonta touhua. Tornion alakansakouluseminaarissa oppinsa saanut ylioppilas taas nautti lukion jälkeen saamistaan elämänläheisistä alakansakouluseminaarin opeista ja omien luonnonlahjojensa toteutusmahdollisuuksista, mitä lukio-opiskelu ei ollut hänelle suonut.¹¹¹³ Kuvassa 4 olevasta päästötodistuksesta ilmenevät kaikki kansakoulupohjaisen opetussuunnitelman mukaiset oppiaineet.

¹¹¹² Franssilan mukaan alakansakoulunopettajilla oli tuohon aikaan jonkinasteinen alemmuuden leima siitä, että kaupungit ottivat alakansakouluihinsa yläkansakoulun opettajakelpoisuuden omaavia opettajia. Kaupungeilla oli ennakkoluulo alakansakoulunopettajia kohtaan, koska joukossa oli heikosti tehtävään valmistuneita lyhyen kurssin suorittaneita ja kahden vuoden koulutusta kaupungit pitivät muutoinkin kiertokoulunopettajakoulutuksen veroisena. (Franssila, K. A. 1936).

¹¹¹³ Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Paaso, M. 1997, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu.

PÄÄSTÖTODISTUS

SUISTAMON ALAKANSAKOULUSEMINAARISTA

Anna Liisa Pitkänen

joka on syntynyt *joulukuun 15 p:nä 1918* ja otettu koeoppilaaksi tämän seminaarin *I* luokalle elokuun *20 p:nä 1936* sekä varsinaiseksi oppilaaksi *joulukuun 19 p:nä 1936*, on nyt suorittanut alakansakouluseminaarin oppimäärän ynnä käytännölliset työ- sekä opetusharjoitukset ja päästetään tästä oppilaitoksesta niihin oikeuksiin, jotka asetuksissa ja muissa säännöksissä tämän seminaarin käyneille myönnetään.

Seminaarissa ollessaan hän on osottanut *kiitettävää (10)* käytöstä sekä *kiitettävää (10)* ahkeruutta ja huolellisuutta. Hänen edistyksensä eri aineissa on arvosteltu seuraavasti:

Uskonto	<i>kiitettävää (9)</i>
Uskonnonhistoria	<i>kiitettävää (9)</i>
Sieluoppi	<i>kiitettävää (9)</i>
Siveysoppi	<i>kiitettävää (9)</i>
Kasvatus- ja opetusoppi	<i>kiitettävää (9)</i>
Suomenkieli	<i>kiitettävää (9)</i>
Ainekirjotus	<i>kiitettävää (9)</i>
Kotiseutuoppi	<i>kiitettävää (9)</i>
Laskento- ja mittausoppi	<i>kiitettävää (9)</i>
Käsityöt ja askartelu	<i>kiitettävää (10)</i>
Piirustus ja muovailu	<i>kiitettävää (10)</i>
Kaunokirjotus ja käsiala	<i>tyydyttävää (8)</i>
Laulu	<i>kiitettävää (9)</i>
Saitto	<i>kiitettävää (9)</i>
Musiikkioppi	<i>kiitettävää (10)</i>
Terveysoppi	<i>kiitettävää (9)</i>
Voimistelu, leikki ja urheilu	<i>kiitettävää (10)</i>

Edistyksen keskiarvo *kiitettävää (9,18)*

Hänen käytännöllinen opettajataitonsa on arvosteltu *kiitettäväksi (8,50)*

Ylempänä mainittuihin arvosanoihin sisältyy todistuksen saajan taito ja käytännöllinen kyky myös yläkansakoulun laulun ja voimistelun opetuksessa. Edellisten lisäksi hän on, suorittamalla ylimääräisen käsityökurssin ja osottamalla siinä *kiitettävää (9)* taitoa sekä *kiitettävää (8,50)* opettajakykyä, saavuttanut pätevyuden maaseudun yläkansakoulujen naiskäsitöiden opettajanvirkoihin.

Suistamolla *kesä* kuun *10 p:nä 1938*.

Opettajakunnan puolesta:

J. K. Santala
Johtaja.

N:o *605*.

Lunastus *10 mk.*

Arvosanat: 10-9 kiitettävää,
8-7 tyydyttävää,
6-5 välttävää ja
4-1 heikko.

Kuva 4. Keskikoulun käyneen oppilaan päästötodistus kansakoulupohjaisesta Suistamon seminaarista keväällä 1938¹¹¹⁴

¹¹¹⁴ Todistus on Anna-Liisa Sipposen kotiarkistosta.

6.5 Opetus ja opiskelu alakansakouluseminaareissa

6.5.1 Irti ”doseeraavasta” opetuksesta

1930-tultaessa suomalaisten koulujen hallitsevimpana työtapana oli edelleen luokkaopetus, joskin uuden koulun mukaiset oppilaskeskeiset opetustavat herättivät kiinnostusta ja vanhojen metodien kritiikkiä. Myös seminaareissa uudet opetustavat saivat herbart-zilleriläisyyden rinnalla huomiota. Työkoulun ja yksilöpedagogiikan ihannoitiin seminaareissa referenssi- ja erityistöihin. Viime mainittuja alettiin Isosaaren mukaan tehdä ensimmäisenä Saarialhon johdolla vuonna 1931 Sortavalan seminaarissa, josta idea levisi muihinkin seminaareihin.¹¹¹⁵

Miten edellä kuvatut uudispyrkimykset näkyivät alakansakouluseminariemme kehittämisessä vai jäivätkö alakansakouluseminarit uudislaitoksina syrjään vallitsevilta reformaatiopyrkimyksiltä? Oliko alakansakouluseminaareilla kenties joitakin omintakeisia kehittämispyrkimyksiä? Siirryttiinkö niissä perinteisestä ”doseeraavasta” eli opettajajohtoisesta opetustavasta oppilaskeskeisiin työtapoihin? Haettaessa vastauksia näihin kysymyksiin pysähdytään ensimmäisenä tarkastelemaan oppilaiden omatoimisten töiden¹¹¹⁶ käyttöönottoa.

Ensimmäiseksi tarkastelun kohteeksi otetaan Vaasan seminaari, jossa opetus kotiseutuopissa, kirjallisuudessa, psykologiassa ja pedagogiikassa rakentui oppilaiden omiin havaintoihin ja omatoimisiin tutkimuksiin jo lukuvuonna 1931–1932. Siellä oppilaat laativat referaatteja ja esitelmiä, joiden avulla he valaisivat oppikurssien eri jaksoja tovereilleen. Toisen vuosikurssin oppilaiden tehtäviin kuului mm. havainnoida yhtä harjoituskoulun oppilasta koulutyössä ja vapaaajalla sekä laatia havaintojensa tuloksista kirjallinen tutkielma. Seminaarin kirjasto, jossa lukuvuonna 1931–1932 oli 1051 nidettä, oppilaat käyttivät omatoimisten töiden laadinnassa ahkerasti hyväkseen. Omatoimista työtä oli myös ensimmäisen luokan äidinkielen oppikurssin yhteydessä, jossa oppilailla oli esitel-

¹¹¹⁵ Isosaari, J. 1966; Lahdes, E. 1966; Tornion seminaarin opettajakunta keskusteli vuonna 1928 opetusmenetelmistä ja päätti edelleen noudattaa opetuksen eri asteita mikäli oppiaineen luonne sen vain salli. (OMA: TSa Ca: 2, ptk 20.1.28).

¹¹¹⁶ Työkouluaate tunnettiin maamme kansakouluseminaareissa ainakin jo 1910-luvun alussa, jolloin August Alho peräsi työkouluaatteen käyttöönottoa v. 1914 harjoituskoulujen opetuksen. (Alho, A. 1914).

mien pitämisen lisäksi omatoimisena työnä ”Småförsak”-lehden toimittaminen.¹¹¹⁷

Tarkastaja Tegengrenin mukaan Vaasan seminaarissa oli syksyyn 1936 mennessä omaksuttu hyvin seminaareille luonteenomainen opiskelumenetelmä, jolla hän tarkoitti oppilaiden itsenäistä työskentelyä. Tarkastajan mukaan seminaarissa ei käytetty kaikissa aineissa oppikirjoja, vaan kirjat korvattiin muistiinpanoilla ja itsenäisillä työtehtävillä, joita oppilaat saivat ratkaistavakseen. Samanlaisia tehtäviä annettiin oppikirjojen täydentämiseksi. Tämä oli keino, jolla oppilaat totutettiin alusta alkaen itseopiskeluun, ja sen vuoksi kirjasto oli ahkerassa käytössä.¹¹¹⁸

Samaan aikaan Vaasan seminaarin kanssa Hämeenlinnan alakansakouluseminaari kehitti omia menetelmiään oppilaiden omatoimisuuden lisäämiseksi. Tohtori Franssilan suorittaessa Hämeenlinnan seminaarissa vuositarkastusta toukokuussa 1930 hän pani merkille, että oppilaitoksessa toteutettiin jo tuolloin omatoimisuusperiaatetta, mikä näkyi oppilaiden kasvi- ja eläintieteellisissä työvihoissa. Vaasan seminaarin tavoin Hämeenlinnan seminaarissa annettiin kokeilasluokkalaisille kirjallisia erityistehtäviä, joiden aihepiirit oppilaat itse saivat valita lukuvuodesta 1931–1932 alkaen, kunhan he vain noudattivat kahta sääntöä: aiheen oli oltava kasvatuksen ja opetuksen piiristä ja työn oli pohjattava kirjallisuuteen sekä omiin havaintoihin harjoituskoulun jostakusta lapsesta. Jokainen opettajakokelas, myöhemmin myös ensiluokkalaiset, laati kirjoitelmansa työvihoksi, johon hän teki kannet, sekä kuvitti työnsä havainnollisin piirroksin. Tämä tutkiva työtapo herätti oppilaissa johtaja Salon mukaan erinomaista mielenkiintoa ja innostusta sekä sopi opettajakunnan mielestä varsin hyvin yhdeksi pedagogiikan työmuodoksi. Muutamia näistä tutkielmista on painettu Hämeenlinnan seminaarin toverikunnan julkaisuun ”Kevätuulia 1”.¹¹¹⁹

Hämeenlinnan seminaarin vuosikertomuksista voi päätellä, että pedagogiikan erityistyöt olivat varsin monipuolisia ja käsittelivät lasten kehitystä ja harrastuksia, eri oppiaineiden opetusta sekä kasvatuksen historiaa. Myös sieluopissa laadittiin Hämeenlinnassa omatoimisinä töinä kirjoitelmia, joiden aiheita lukuvuonna 1931–1932 oli kaksi: ”Muistoja varhaisen lapsuuden ajoilta” sekä ”Lapsuuteni leikkejä”. Myöhemmin vuosina oppilaat itse saivat valita sielunopinkin tehtävänsä aiheen, jonka oli liityttävä lapsen elämään. Opetusopissakin vaadittiin kirjallisia töitä. Lukuvuonna 1933–1934 jokainen toisen luokan oppilas laati kaksi

¹¹¹⁷ HMA: HSA Ca: 3, ptk 21.5.1930; VMA: VLFa Ja: 2 Berättelser över Wasa lägre folkskoleseminariums verksamhet 1929-1930 ja 1930-1931; VMA: VLFa Ja: 3 Berättelsen över Wasa lägre folkskoleseminariums verksamhet 1931-1932.

¹¹¹⁸ Lägre folkskoleseminariet 1964, 61.

¹¹¹⁹ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarinnasta lv. 1931-1932–1938-1939; Kevätuulia-lehteen painetut oppilaiden tutkielmat muistuttivat 2000-luvun alun OKL:n opiskelijoiden proseminaritöitä (Kevätuulia 1. 1933).

opetusopillista työtä. Tämän lisäksi opiskelijoiden oli valmistettava kolmen hengen ryhmissä metodinen työ.¹¹²⁰

Myös Tornion seminaarissa toisen vuosikurssin oppilaille annettiin syksystä 1933 alkaen tehtäväksi seurata tarkasti jotakuta harjoituskoulun oppilasta. Opettajakokelaatkin laativat havainnoistaan tutkielman, jota kutsuttiin erikoistyöksi. Tällä tavoin pyrittiin kiinnittämään seminaarin oppilaiden huomiota lasten sielunelämään.¹¹²¹

Muiden alakansakouluseminaarien tapaan myös Suistamon seminaarissa tehtiin erikoistöitä, erityisesti pedagogiikassa, ja kirjaston käyttöä kehitettiin. Kirjastoon hankittiin lisää kirjoja opetuksen ja oppilastöiden laatimisen avuksi, ja niin seminaarin kirjaston niteiden määrä lukuvuonna 1932–1933 oli jo 2346. Lukuvuodesta 1933–1934 alkaen Suistamon seminaarissa otettiin entistä enemmän käyttöön oppilaiden työvihot, mutta parin kokeiluvuoden jälkeen opettajakunta totesi, ettei työvihkotyöskentelyä voitu pitää tarkoituksenmukaisena siinä laajuudessa, kuin alussa oli oletettu. Työvihkojen käyttö tuotti opettajien mielestä liian suuren lisätyön seminaarin muutenkin raskaaseen opiskeluun, ja niin opettajakokous päätti, että ”*kirjoitetut työvihot näissä oloissa näyttivät riittävän*”.¹¹²²

Tornion seminaarissakin otettiin lukuvuonna 1934–1935 käyttöön uskonnon opetuksessa työkirjat, joilla siellä lienee tarkoitettu työvihkoja, joihin oppilaat laativat ”*kulttuurihistoriallisia syventely- ja piirrosharjoituksia*”. Myös kotiseutuopin ja sielutieteen opetuksessa työvihot olivat käytössä. Työkirjat askarruttivat Tornion seminaarinkin opettajia, mutta siitä huolimatta niitä käytettiin seminaarissa 1930-luvun loppuun saakka kotiseutuopin ja sieluopin opetuksen yhteydessä. Lisää oppia omatoimisuusperiaatteesta saatiin Torniossa keväällä 1937, kun tohtori Väinö Krohn kävi seminaarissa luennoimassa aiheesta. Omatoimisuusperiaate näkyi seminaarissa eri oppiaineissa vaadittujen referenssien eli selostusten laadinnassa, joita opettajat vaativat, jotta oppilaat olisivat perehtyneet kirjallisuuden omatoimiseen käyttöön. Referenssien avulla pyrittiin valaisemaan opiskeltavaa oppiainesta, kuten kotiseutuopin referenssiharjoitusten avulla oppilaat tutustuivat sellaisiin ulkomaisiin hyötykasveihin, jotka olivat maassamme yleisesti käytössä.¹¹²³

Itsenäiseen tiedonhankintaan ohjaavat referenssiharjoitukset lisääntyivät Tornion seminaarissa sen jälkeen, kun seminaarin uudeksi johtajaksi tuli Viljo Törmälä¹¹²⁴. Omatoimisten töiden lisäys saattoi kuitenkin olla seminaarissa seuraus-

¹¹²⁰ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1931-1932–1938-1939.

¹¹²¹ Tornion alakansakouluseminaari. Kertomus lv. 1933-1934.

¹¹²² Kertomukset Suistamon alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-1934 ja 1935-1936.

¹¹²³ Tornion alakansakouluseminaari. Kertomukset lv.1934-1935 ja 1936-1937 ja 1938-1939; OMA TSa Ca: 3, ptk 7.9.1936.

¹¹²⁴ Salminen, P. & Tryyki, A. 1983,14; Tornion alakansakouluseminaaria sen alusta alkaen johtanut Ludvig Mikael Loukola kuoli yllättäen 15.1.1935, ja hänen sijaisekseen ja sittemmin seuraajakseen valittiin Viljo Törmälä (Kertomus Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta

ta yhtä hyvin johtajan vaihdoksesta kuin ajan hengestä, tai molemmista, kehiteltiin ja lisättiin 1930-luvun puolivälissä kaikissa muissakin alakansakouluseminaarissa erilaisia oppilaiden omatoimisuuteen tähtääviä opetusmuotoja.

Myös Hämeenlinnan seminaarissa työvihkojen käyttö oli erittäin moninaista ja se laajeni kasvatusta ja opetuksesta lähes kaikkiin muihinkin oppiaineisiin. Jopa voimistelussa ja terveysopissa kokeiltiin lukuvuodesta 1933–1934 alkaen työvihkojen käyttöä. Jokainen oppilas kuvitti vihkonsa tekstit. Tällä tavoin pyrittiin kertaamaan ja syventämään tietoja. Myös ”komennettavien voimisteluohjelmien selosteet” oppilaat havainnollistivat piirtäen ne vihkoihinsa. Opetuksen eheyttämistäkin harjoitettiin työvihkotyöskentelyssä silloin, kun oppilaat laativat uuden kotiseutuopin opetussuunnitelman aiheisiin normaali-ohjelman mukaisia lapsivoimisteluohjelmia, jotka he vielä kuvittivatkin. Terveysopissa omatoimisiin töihin kuuluivat oppilaiden esitelmät, joita he pitivät mm. perinnöllisyydestä ja terveistä elämäntavoista. Piirustuskaan ei jäänyt omatoimiseen kädenharjoitukseen, vaan senkin opiskeluun liitettiin oppilaiden pitämät esitelmät, joiden aiheita olivat mm. paperi, grafiitti, hiili ja liitu. Näiden esimerkkien lisäksi Hämeenlinnan seminaarin oppilaat pitivät esitelmiä monien muidenkin oppiaineiden yhteydessä.¹¹²⁵

Alakansakouluseminaarien oppilaiden työvihkojen määrästä saa jonkinlaisen käsityksen tämän tutkielman ensimmäisestä kuvasta (kuva 1), jossa opettaja Martta Koivusalo esittelee eläkepäivinänsä seminaariaikaisia työvihkojaan. Referenssitöistä esimerkki on taas kuvassa 5. Vaikka Hämeenlinnan seminaari ei oppilaiden töistä käyttänytkään ”referenssi”-nimeä, voitaneen sielläkin tehtyjä samanlaisia töitä, joita Tornion seminaari kutsui tällä nimellä, pitää referenssitöinä. Kuva 5 esittää Anna-Liisan Nurmen Hämeenlinnassa 1930-luvulla tehtyä kotiseutuopin ”Metso”-työtä. Nurmen työn kannessa on lyijykynäpiirros metsoista, ja vihkoon tekijä on kirjoittanut musteella 22 sivua metsosta kertovia katkelmia, jotka hän on poiminut eri teoksista.

lv. 1934-1935). Törmälä oli syntynyt v. 1892 Ironwoodissa, valmistunut kansakoulunopettajaksi Kajaanin seminaarista, toiminut opettajana Jyväskylän seminaarin kansakoulussa, Saarijärvellä ja Oulaisissa. Limingan kansanopiston johtajana hän oli aloittanut vuonna 1924, josta tehtävää hän siirtyi Tornion alakansakouluseminaarin johtajaksi. (Tornion seminaari lv. 1968-69).

¹¹²⁵ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-1934, 1934-1935, 1936-1937 ja 1938-1939.

Kuva 5. Referenssityön "Metso" kanssi¹¹²⁶

Toisten alakansakouluseminaarien tavoin Hämeenlinnan seminaarissa tehostettiin 1930-luvulla oppilaiden omatoimista kirjallisuuden käyttöä. Kun seminaari muutti vuonna 1930 uuteen koulurakennukseen, oppilaitos sai tarkoituksenmukaiset suojat myös kirjastolle. Kaksihuoneisen kirjaston toinen huone oli tarkoitettu hiljaiseksi työskentelyhuoneeksi ja toinen lainaussaliksi, jossa oli myös työskentelytiloja. Kirjastolla ei ollut lainausaikoja, vaan oppilaat saattoivat omatoimisesti tutkia ja lainata kirjoja aamulla kello 6:sta alkaen 12 tunnin ajan. Lainaajat itse suorittivat "ykskorttijärjestelmään" leimaukset ja merkinnät. Tämä vapaa tapa lisäsi johtajan mukaan lainaushalukkuutta. Pedagogiikan opetuksen tehostamiseksi hankittiin kevätlukukauden 1932 lopulla kasvatusopin luokkaan ns. työkirjasto, jossa oli valikoitu kokoelma kasvatus- ja opetusopillista kirjallisuutta ja alkuopetuksen oppikirjoja. Pedagogiikan työkirjaston alkupääoman lahjoitti Otava, ja siihen kuului 217 nidettä. Kirjallisuuden käyttöä opastettiin ja tehostettiin muillakin tavoin. Syksyllä 1932 pidetyn kirjallisuusviikon aikana kukin opettaja vei oppitunneille oman alansa kirjallisuutta ja esitteli tällä tavoin tietokirjallisuutta ja samalla opasti oppilaitaan etsimään asioita teoksista. Kirjastonhoidosta vastaava opettaja piti kaikille uusille oppilaille syksyisin kirjaston käytön opastusta, ja oppilaille annettiin rajoituksetta mahdollisuus vapaahetkinään käyttää seminaarin kirjastoa, joka käsitti vuoden 1933 lopussa 3335 nidettä. Johtajan kertoman mukaan kirjastoa käytettiin erittäin ahkerasti.¹¹²⁷

¹¹²⁶ Anna-Liisa Nurmen referenssityötä säilytetään Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Hämeenlinnan toimipaikan museossa.

¹¹²⁷ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931 ja 1932-1933 ja 1933-1934; Salo, A. 1947, 48-49.

1930-luvulla levinnyttä työkirjavillitystä Lahdes pitää osoituksena siitä, että didaktiikan kokonaiskäsitteksen puute vei uudistuspyrkimyksissä pikkuasioiden korostamiseen. Isosaari näkee yksilöllisten töiden ihannoimisen johtaneen työkirjoihin sekä referenssitöihin, mutta toteutuksen ryöstäytyneen alkuperäisestä ideasta niin, että pääasiana ei ollutkaan oppilaiden itsenäinen työ, vaan upeiden työkirjojen syntyminen.¹¹²⁸ Haastattelemani opettajat, jotka 1930- ja 1940 - luvuilla ovat puurtaneet alakansakouluseminaareissa oppilaina, muistavat työkirjojen tekemisen työläyden yö- ja pyhätoina. ”Työkirjavillitys piti huolen, ettei seminaarivuosina ollut vapaa-ajan ongelmia”, opettaja Lea Pasanen muisteli eläkepäivinään seminaarivuosiensa¹¹²⁹.

Alakansakouluseminariemme oppilaiden omatoimisiin töihin kuuluivat myös loma-ajoksi annetut tehtävät. Vaasan seminaarissa kesätöiksi annettiin havaintojen tekoa oppilaiden kotipihoista ja -kylistä. Hämeenlinnan seminaarin oppilaiden tehtävänä oli taas kerätä ”kansantietoa” sekä seminaarilleen museoesineitä, joita vuosien varrella kertyi huomattava määrä. Vaasassa puolestaan oppilaat keräsivät kesälomatöinään Muinaistieteellisen toimikunnan pyynnöstä tietoja perinteisistä maatalousesineistä ja niiden käytöstä. Kaikissa neljässä alakansakouluseminaarissa oppilaiden kesätehtävänä oli 50 kasvin kerääminen. Kesästä 1928 alkaen kasvien keruun lisäksi Hämeenlinnan seminaarin oppilaiden oli koottava vielä 25 hyönteistä, joskaan keskikoulupohjaisilla luokilla kasvien kerääminen ei kuulunut ohjelmaan, mutta hyönteisten keruu kylläkin. Myös Tornion seminaarin oppilaat keräsivät pienen hyönteiskokoelman. Näiden erilaisten lomatehtävien lisäksi oppilaiden joulun- ja kesälomiin kuului tietty määrä kirjallisuuden lukua, ainakin Tornion ja Hämeenlinnan seminaareissa. Vaasan seminaaria lukuun ottamatta puutarhanhoitokin oli oppilaiden omatoimista työtä, koska puutarhanhoidolle ei ollut varattu omia oppitunteja. Syksyin kevään oppilaat ahersivat puutarhurin opastamina seminaarin puutarhassa. Hämeenlinnassa puutarhatyön velvoite oli kullakin oppilaalla 12 tuntia lukuvuodessa. Työtä Suistamon seminaarinkin puutarhassa riitti, koska siellä kasvoi vuonna 1933 jo 52 omenapuuta ja 200 marjapensasta. Suistamon seminaarissa oli lisäksi yksi oma-peräinenkin oppilaiden vapaa-ajallaan suoritettava tehtävä, jokasunnuntainen jumalanpalvelus, jota jokaisen oppilaan oli käytävä kuulemassa peninkulman päässä olevassa kirkossa tai ainakin se piti kuunnella radiosta, sitten kun radio oli saatu seminaarille.¹¹³⁰

¹¹²⁸ Lahdes, E. 1966; Isosaari, J. 1966.

¹¹²⁹ Pasanen, L. 1999, haastattelu.

¹¹³⁰ VMA: VLFA Ja: 2, Berättelse över Wasa lägre folkskoleseminariums verksamhet 1930-1931; Kertomukset Suistamon, Tornion ja Hämeenlinnan alakansakouluseminariain toiminnasta v. 1931-1932-1938-1939; OMA: TSa Da: 2, kirjeet 5.9.1930 ja 30.4.31; HMA: HSA Ca: 3, ptk 23.8.32; Salo, A. 1947, 49; Paaso, M. 1997, haastattelu; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu.

6.5.2 Audio-visuaalista opiskelua

Alakansakouluseminaareissa tähdennettiin sitä, että lasten opetuksen tuli olla havainnollista, elämänläheistä ja monin aistein omaksuttavaa¹¹³¹. Tähän tavoitteeseen pyrittiin myös seminaarien omassa opetuksessa. Yhtenä havainnollisuutta edistävänä keinona käytettiin taulupiiirroksia. Erityisesti Hämeenlinnan seminaaria koskevista muistelmista ja asiakirjoista käy ilmi, että taulupiiirroksilla oli varsin keskeinen merkitys niin seminaarin kuin harjoituskoulun opetuksessa. Salon mukaan kaikilla kouluasteilla, mutta etenkin alakansakoulussa, oli opettajalle tarpeellinen ja välttämätön taito osata piirtää taululle nopeasti ja havainnollisesti. Hämeenlinnan seminaarissa tätä taitoa kehitettiin vuosien varrella määrätietoisesti.¹¹³²

Taulupiiirrosten korostamiseen Hämeenlinnan seminaarissa saattoi olla syynä johtaja Salon suosima kokonaisopetus sekä toisaalta piirustuksen opettajan Siiri Lamerin erinomainen piirustustaito ja esimerkki. Erään oppilaan kertoman mukaan Lameri pystyi piirtämään taululle yhtä aikaa kahta eri piirrosta, toista vasemmalla kädellä, toista oikealla, kun hän yksinkertaisin keinoin opasti oppilaitaan havainnollistamaan tapahtumia lasten elämästä tai hahmottamaan eläinten, puitten ja esineitten pelkistettyjä muotoja¹¹³³.

Hämeenlinnan seminaarin luokkia koristivatkin jatkuvasti taulupiirokset. Jokaisen oppilaan oli vuorollaan kaksi kertaa viikossa piirrettävä tauluille väripiirroksia, jotka liittyivät eri oppiaineiden opetukseen. Värikkäät taulupiirokset ilahduttivat päivittäin myös harjoituskoulun lapsia ja herättivät näissä kiinnostuksen piirtämistä kohtaan. Hämärässä sähkövaloja säästäen oli taulupiirokset tehtävä, ja niiden piti olla valmiina luokan tauluissa aamuisin jo ennen kello kahdeksaa. Taulupiiirrosten tuli joka päivä vaihtua, jotteivat opettajat saaneet tauluja säännöllisesti tarkastaneelta johtajalta moitteita. Katri Puonnin muistin mukaan monelle oppilaalle pakolliset taulupiirokset olivat aikamoinen rasite.¹¹³⁴ Kuvassa 6, jossa Hämeenlinnan seminaarin oppilaita istuu oppitunnilla 1930-luvulla, taustalla näkyvässä luokan taulussa hevospiirokset havainnollistavat kyseisen päivän opiskeltavana ollutta teemaa.

¹¹³¹ Hämeenlinnan seminaari 1919-1969. 1969, 99.

¹¹³² Salo, A. 1947, 40.

¹¹³³ Salmo, H. 1969.

¹¹³⁴ Vällä, B. 1969; Salmo, H. 1969; Kaikkonen, E. 1984, haastattelu; Konttinen-Sainio, S. 1985, haastattelu; Puonti, K. 2001, haastattelu.

Kuva 6. *Taulutyöt inspiroivat jokaista työpäivää Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa*¹¹³⁵

Taulupiirroksiin kiinnitettiin huomiota myös Tornion seminaarissa, jossa opettajakunta päätti, että harjoituskoulussa opettajan tuli luonnostella kuvitettavaksi sopivat seikat taululle, jotta lasten huomio ja käsitykset selkeytyisivät. Piirustuksia tuli tehdä myös ”lasten sanelun” mukaan, jos tunnilla jäi aikaa. Ohjeeksi piirtäjille annettiin, että taulupiirrosten tuli syntyä ripeästi ja ne oli pyyhittävä pois tai peitettävä, kun lapset ryhtyivät työhön, sillä tarkoitus ei ollut kopioida opettajan mallia.¹¹³⁶

Kuvataulujen ja taulupiirrosten rinnalle tulivat 1930-luvulla myös auditiiviset opetusvälineet, joihin ensikosketus oli saatu kouluissa ja seminaareissa silloin, kun Suomen yleisradiotoiminnan pioneerit näkivät tehtäväkseen kansan opettamisen ja kasvattamisen. Vuonna 1930 yleisradio kääntyi kouluhallituksen puoleen kouluradiotoiminnan aloittamiseksi. Kouluhallitus suhtautui uuteen toimintaan aluksi kuitenkin epäilevästi, koska se piti kouluradiota passivoivana tuona aikana, jolloin muodissa oli omatoimisuuteen perustuva työkouluuute. Muutamassa vuodessa kouluhallitus kuitenkin pyörsi kantansa, ja jo vuonna 1934 yleisradiolta pyydettiin esitelmää radio-opetuksesta Sortavalassa pidettyä kansakoulukokousta varten. Tästä lähtikin kiireen vilkkaa liikkeelle kouluradiotyö Suomessa.¹¹³⁷

Vaikka kouluradiotoiminta oli tarkoitettu pääasiassa koululaisia varten, kouluradio-ohjelmat samoin kuin monet muut radio-ohjelmat tarjosivat antia myös

¹¹³⁵ Kuvaa säilytetään Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitoksen Hämeenlinnan toimipaikan museossa.

¹¹³⁶ OMA: TSa Ca: 1, ptk 20.1.28.

¹¹³⁷ Kouluradio 50. 1984.

aikuisopiskelijoille. Vaasan seminaarin musiikinopettaja Selim Segerstamin mukaan kouluhallitus suositti radiota seminaarien opetusvälineeksi, ja niinpä Vaasan seminaarissa radio tarjosi jo lukuvuonna 1932–1933 oivalliset mahdollisuudet musiikin opetuksen rikastuttamiseen. Etenkin Tukholman radiolähetyksiä seurattiin Vaasan alakansakouluseminaarissa. Kuunneltaviin konsertteihin valmistauduttiin huolellisesti etukäteen: tutustuttiin säveltäjiin, laulettiin ja soitettiin merkittävimpiä teemoja kuunneltavista konserttikappaleista sekä luotiin käsitys kokonaisteoksista, joita opettaja ja oppilaat kokoontuivat yhdessä radion ääreen kuuntelemaan iltatunteina tai sunnuntai-iltapäivisin. Segerstamin mukaan tunnelma muistutti musiikin nauttimista konserttisalissa. Lukuvuonna 1935–1936 Ruotsin radion lähettämää ”Något om musiken och dess former” -gramofonikonserttia seurattiin hartaasti. Seuraavana vuonna kuunneltiin sarja ”Vad tonerna skildra”. Molempiin ohjelmasarjoihin liittyivät oppilaskirjeet, jotka seminaarissa tutkittiin tarkoin ja innokkaasti ennen kuuntelua. Radio-ohjelmat täydensivät opettaja Segerstamin mukaan merkittävästi musiikin historian luentoja. Myös eri musiikki-instrumentteihin liittyviä ohjelmia seurattiin radiosta. Toukokuussa 1936 Vaasan seminaarin oppilaat saivat itse kokemusta radioesiintymisestä, kun heille avautui tilaisuus musiikinopettajansa johdolla laulaa radiossa.¹¹³⁸

Radio-ohjelmia seurattiin Vaasan seminaarissa muidenkin oppiaineiden kuin musiikin yhteydessä. Seminaarin vuonna 1936 tarkastaneen Tegengrenin tarkastuskertomuksesta käy ilmi, että syksyllä 1936 Vaasan seminaarissa kuunneltiin Uppsalasta lähetettyä dosentti Urban Hjärnen johtamaa pedagogista kurssia, jossa oli useita luennoitsijoita. Kurssi käsitteli lasten leikkivuosia. Vaasan seminaarin tavoin ei Ruotsin rajalla sijainneessa Tornion seminaarissa päästy radio-ohjelmien hyödyntämiseen ennen kuin vasta lukuvuonna 1937–1938, jolloin seminaariin hankittiin radio. Tornion seminaarissa tuskin kuunneltiin naapurimaan lähetyksiä, koska oppilailla ei juurikaan ollut ruotsin kielen taitoa. Radiolähetyksiin Tornion seminaarin oppilaat pääsivät tutustumaan Oulun opintoretensä yhteydessä toukokuussa 1939, jolloin seminaarin kuoro esiintyi radiossa. Itäisellä rajaseudullakin Suistamon seminaarissa oli 1930-luvulla radio, josta kuunneltiin sunnuntaisin jumalanpalvelus. Seminaarin oppilaat pääsivät tutustumaan paremmin radioon, kun toverikunta järjesti toukokuun 1938 lopussa Itä-Suomen radioasemien kautta oman radiolähetyksen.¹¹³⁹

Hämeenlinnan seminaarissa radiota ei ilmeisesti pidetty merkittävänä opetuksen työvälineenä, koska johtaja Salo ei ole maininnut seminaarin hankinnoissa eikä pedagogisissa kirjoituksissaan lainkaan radiota. Vaasan alakansakouluseminari näyttääkin olleen edelläkävijä radio-ohjelmien hyödyntäjänä alakansakouluseminarien joukossa. Ehkä ruotsin kieli antoi seminaarille suomenkielisiä

¹¹³⁸ VMA: VLFa Ja: 3, *Berättelse över Wasa lägre folkskoleseminariums verksamhet 1934-1935 ja 1935-1936; Lägre folkskoleseminariet i Vasa. 1964, 58-59.*

¹¹³⁹ *Kertomukset Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alakansakouluseminariiden toiminnasta lv. 1930-1931–1938-1939; Lägre folkskoleseminariet i Vasa 1964, 60-62; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu.*

alakansakouluseminaareja laajemmat mahdollisuudet opetusohjelmien käyttöön. Kykeniväthän Vaasan seminaarilaiset seuraamaan kielitaitonsa vuoksi radiosta ruotsalaista ohjelmatuotantoa, joka saattoi olla tuolloin oman maamme ohjelmistoa kehittyneempää ja mittavampaa.

Radion ohella alakansakouluseminaarit saivat muitakin teknisiä opetusvälineitä 1930-luvulla. Hämeenlinnan seminaarin siirtyessä uuteen koulutaloon sinne hankittiin akvaario ja epidiaskooppi. Oppilaat hoitivat akvaariota opettajansa valvonnassa. Pari vuotta myöhemmin oppilaitokseen ostettiin kaksi kappaletta mikroskooppeja. Tornion seminaarissa taas uudet tekniset välineet saivat alkunsa monistus- ja kirjoituskoneista lukuvuoden 1931–1932 aikana. Heijastuskone hankittiin Tornioon yhtä aikaa radion kanssa lukuvuonna 1937–1938. Vaasan seminaarissa projektori oli opetuskäytössä ainakin jo syksyllä 1936, ehkä aiemminkin. Musiikin opetuksessa jokaisella alakansakouluseminaarilla oli käytössään harmoneja ja pianoja, mutta niiden lisäksi Hämeenlinnan seminaari sai uuden koulurakennuksen mukana urutkin.¹¹⁴⁰ Seminaarit olivat siirtyneet näin 1930-luvulla audiovisuaalisten opetusvälineiden aikakauteen.

6.5.3 Kokonaisopetusta Hämeenlinnassa

Aukusti Salon mukaan yksi Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin mittavimmista kehittelyistä oli kokonaisopetusopetus, jota toteutettiin jossain määrin aina seminaarin perustamisesta alkaen¹¹⁴¹. Salon kertomaa kokonaisopetuksen kehittelyjen aloittamisesta Hämeenlinnan seminaarissa vahvistavat ne lukuisat kasvatustopilliset saksankieliset ja käännöskirjat, joita Hämeenlinnan seminaarin kirjastoon hankittiin 1920-luvulla. Kokonaisopetuksen tuntemuksen kannalta näistä mainittakoon syksyllä 1922 seminaariin ostettu kirja ”Gesamtunterricht im 1. und 2. Schuljahr” ja kolme vuotta myöhemmin hankittu Gerlingin ”Keskityksen taito”. Helmikuussa 1928 kirjavalikoimaa täydennettiin vielä 20 saksankielisellä äidinkielen ja luonnontiedon oppaalla.¹¹⁴² Varsinaisen sysäyksen kokonaisopetukseen Salo kertoi kuitenkin saaneensa vuonna 1929 Wienissä, kun hän oli ensimmäisellä opintomatallaan Keski-Euroopassa. Salon stipendimatkan tarkoituksena oli tuolloin tutustua käytännössä niihin uusiin pedagogisiin pyrkimyks-

¹¹⁴⁰ Kertomukset Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1930-1931–1938-1939; VMA: VLFa Ja: 3 ja Ja: 9-10.

¹¹⁴¹ Informantti Aili Seppä muisti Salon ja muidenkin seminaarin opettajien puhuneen paljon rinnastuksesta 1920-luvun puolivälissä, jolloin lasten opetuksen oli kietouduttava yhden asian ympärille. Myös voimistelunopettaja Martta Vuorenkoski vahvisti haastattelussa, että harjoituskoulun viikkosuunnitelmat tehtiin Hämeenlinnassa yhdessä ja niissä käytettiin hänen Hämeenlinnassa ollessaan eli vuosina 1923-1947 rinnastusta. (Vuorenkoski, M. 1985, haastattelu; Seppä, A. 1986, haastattelu).

¹¹⁴² Hämeenlinnan seminaarin kirjaston kantaluettelo 1,2 ja 3.

siin, joita alkuopetuksessa oli ensimmäisen maailmansodan jälkeen kehitetty Itävallassa, Saksassa ja Ruotsissa¹¹⁴³.

Salokanteleen mukaan maamme kokonaisopetusuudistukseen johtivat saksalaiset, itävaltalaiset ja virolaiset esimerkit¹¹⁴⁴. Salo ei kuitenkaan kerro saaneensa vaikutteita naapurimaasta Virosta¹¹⁴⁵ kokonaisopetukseen, sen paremmin kuin muihinkaan pedagogisiin kehittäilyihinsä, vaikka yhteydet sinne olivat vilkkaita ja vuorovaikutus monipuolista. Sen sijaan saksalaisista ja itävaltalaisista vaikutteistaan Salolla oli kerrottavaa. Wienissä, Saksenissa ja Berliinissä häntä viehättivät erityisesti koululuokissa vallinnut vireys ja vapaus. Siellä lapsetkin saivat olla äänessä. Ruotsista opintomatkaaja ei kokenut saaneensa mitään mainittavaa uutta.¹¹⁴⁶

Heti Keski-Euroopan matkansa jälkeen Salo täydensi Hämeenlinnan seminaarin kirjastoa lukuisilla käännös- ja vieraskielisillä kirjoilla. Kirjaston kantaletteloon on merkitty syksyllä 1931 peräti 36 saksankielistä kirjaa. Ne olivat uskonnon, kirjoituksen, kasvatuksen, piirustuksen ja laskennon kirjoja, joiden joukkoon kuuluivat mm. Riffelin, Reichartin ja Böhmin kokonaisopetusta koskevat teokset. Samaan aikaan kirjastoon hankittiin käännöksenä myös Jamesin ”Sielutiede ja kasvatustiede”. Jamesin ajatukset näyttivät olleen Salolle merkittäviä. Eri yhteyksissä Salo toisti Jamesin lausetta: ”*Mitään älköön otettako vastaan ilman reaktiota, mikään vaikutelma älköön jääkö vastaavaa ilmaisu vaille.*” Tätä ajatusta Salo piti Jamesin tapaan suurena perusohjeena, jota opettaja ei saanut milloinkaan unohtaa. Kokonaisopetus oli Salon mielestä opetussuunnitelma-

¹¹⁴³ Salo, A. 1929 b; Salo, A. 1934 b; Salo, A. 1935, 5; Salo, A. 1948, 219; Tamminen, K. 1967 b, 210.

¹¹⁴⁴ Salokannel, A. 1941.

¹¹⁴⁵ Virossa kokonaisopetus oli tunnettua jo ennen Salon Eurooppaan suuntautuneita opintomatkoja, koska Peeter Pöld oli tuonut sen Viron maaperälle jo 1920-luvun alussa. Saksalaisten esikuvien mukaan Rakveren seminaarin opettajat julkaisivat kokonaisopetusta koskevan kirjan vuonna 1928. Tallinnan alakoulu XII:n opettajat laativat oman kokonaisopetusta käsittelevän kirjansa ja lahjoittivat sen vuonna 1929 Akseli Salokanteelle, jonka kanssa Aukusti Salo oli hyvin tiiviissä kirjeenvaihdossa ja kanssakäymisessä. Salo ei kerro tunteneensa näitä kirjoja sen paremmin kuin virolaisen Johannes Käisin kokonaisopetusta käsitteleviä teoksiakaan ”*Teel töökoolile I*” (1924) ja ”*Uusi teid algõpetuses*” -kirjasarjaa. Salo sivuutti Käisin tuotannon mainiten syyksi siihen Salokanteleelle, ettei hän hankkinut virolaista kirjallisuutta, koska hän ei saanut kielestä selvää. Johannes Käis, joka vuodesta 1935 alkaen kirjoitti suomeksi kirjeensä kollegoilleen Suomeen, tunsikin sitä vastoin hyvin myös suomalaista pedagogiikkaa, luennoi Suomessa ja kirjoitti suomalaisiin lehtiin sekä tutustui mm. Aukusti Salon kokonaisopetusteokseen heti tuoreeltaan (HMA: Salokannel. Kirjeitä vuosilta 1925-1931); Tartu Kirjandusmuuseum, Käsikirjade osakond, Käis Johannes kirjad; Tartu Ülikooli raamatukogu. Käis Johannes; Käis, J. 1935 b; Käis, J. 1935 c; Lisensiaatintyöni käsittelee niin Aukusti Salon kuin Joh. Käisin pedagogisia ajatuksia kokonaisopetuksesta sekä heidän kokonaisopetusteoksiaan (Raatikainen, T. 1993 a); Monet ammattilehdissä julkaistut kirjoitukseni valaisivat Salon kokonaisopetusta (Raatikainen, T. & Kyllönen, E. 1985; Raatikainen, T. 1986, 1987 a ja 1987 b, 1988 ja 1990).

¹¹⁴⁶ Salo, A. 1929 b; Turun Sanomat 1929, 288.

opin korkein saavutus, joka kehitettiin kulttuurimaissa maailmansotien välissä.¹¹⁴⁷

Salon kokonaisopetusta koskeva teos valmistui vähitellen hänen Keski-Euroopan matkansa jälkeen. Aluksi Salon tarkoituksena oli laatia opetussuunnitelma vain omaa alakansakouluseminaaria varten, mutta työn edetessä teoksesta tuli lukuisine oppikirjoineen ja muine materiaaleineen kaikkien alakansakoulun opettajien käyttöön soveltuva laaja apuväline, jonka valmistumista edelsi Salon oman kertoman mukaan laaja soveltava työ seminaarissa. Suunnitelma vaati sopivia alakansakoulun oppikirjoja. Niitä Salo laati ja lisäksi muokkasi aiempia kirjojaan kokonaisopetussuunnitelmaan soveltuviksi, vaikka hän oli sitä mieltä, että vanhat painoksetkin hänen kirjoistaan sopivat mainiosti myös kokonaisopetusperiaatteella opettaessa¹¹⁴⁸. Uudistustyössä oli mukana Hämeenlinnan seminaarin opettajia ja harjoituskoulukokeiluissa myös opetusharjoittelijoita.¹¹⁴⁹

Salon kokonaisopetuksen ytimenä oli oppiainejaon poistaminen ja oppiaineksen uudenlainen järjestäminen, jotka olivat peräisin Itävallasta. Siellä yksi koulun kolmesta peruspilarista oli juuri kokonaisopetus, jossa ei ammennettu oppia aineista, vaan opetuksessa oli luonnollinen yhteys eri asioiden ja elämän alueilla. Itävallassa pidettiin silmällä erityisesti kaikkia opettamisen tehtäviä ja opettamisen avulla opittavia taitoja ja tietoja. Lasten elämykset ja oma toiminta, eläminenään, olivat kokonaisuutena tärkeitä.¹¹⁵⁰

Itävaltalaista kokonaisopetusta muistutti lähinnä saksalainen kokonaisopetus, johon Salo tutustui matkoillaan sekä kirjallisuuden avulla. Saksassakin kokonaisopetuksessa ydinajatus oli oppiainejaon poistaminen. Opetuksen oli otettava opetusaineiksensa verevästä elämästä eikä kuivista tieteellisistä kirjoista ja kuvista. Koska ihminen elää lapsuudesta alkaen kokonaisuuksien maailmassa, siksi kokonaisuuksia oli käytettävä hyväksi myös opetuksessa. Saksassa ei kokonaisopetusta voitu kuitenkaan yksiselitteisesti määritellä, sillä radikaaleimmat puolustajat hylkäsivät oppiaineet kokonaan ja varovaisimmat edellyttivät oppiainejakoiseen opetussuunnitelmaan vain vähäisiä muutoksia. Kaiken opetustyön lähtökohtana oli kuitenkin asiakokonaisuus, jonka parissa opiskelu eteni loppuun saakka. Saksassa kokonaisopetuksen käsite ja sisällöt poikkesivat huomattavasti toisistaan eri alueilla ja eri pedagogeilla, mutta kokonaisopetus pystyttiin jakamaan kuitenkin kahteen ryhmään, jotka olivat vapaa ja sidottu kokonaisopetus.¹¹⁵¹

Salo toteutti vuonna 1935 valmistuneessa 250-sivuisessa ”Alakansakoulun opetussuunnitelma kokonaisopetusperiaatteen mukaan” -teoksessaan sidottua kokonaisopetusta, johon kuului kiinteä oppiainejakoinen lukujärjestys. Salo itse

¹¹⁴⁷ *Hämeenlinnan seminaarin kirjaston kantaluettelot 2 ja 3; James, W. 1913, 29; AkkL 1931, 27, 286-289; Salo, A. 1934 b.*

¹¹⁴⁸ *Kauranne, J. 1969.*

¹¹⁴⁹ *Salo, A. 1935, 5 ja esipuhe.*

¹¹⁵⁰ *Augzell, O. 1931; Reial, G. 1930, 195; Salo, A. 1935.*

¹¹⁵¹ *Gesamtunterricht im 1. und 2. Schuljahr. 1920, 2; Böhm, A. 1931, 4-5 ja 11-14; Augzell, G. 1931, 4 ja 9-19.*

piti tuotostaan täysin omaperäisenä maamme oloihin laadittuna kehittelynä. Suomen olot olivat Salon mielestä niin poikkeukselliset muihin Euroopan maihin nähden, ettei hän siitä syystä katsonut voivansa lainata ideoihinsa muiden maiden pedagogisia virtauksia.¹¹⁵² Tätä Salon tähdentämää omaperäisyyttä voisi kyseenalaistaakin, kun on lukenut itävaltalaisia ja virolaisia kokonaisopetusteoksia¹¹⁵³. Toki Salon omaa soveltamista suunnitelmassa oli havaittavissa, olihan Salon kokonaisopetussuunnitelmassa kotiseutu suomalaista maaseutumiljöötä, jänikset eläinesimerkkeinä ja sääilmiöissä mukana lumi ja pakkaset.

Salon opetussuunnitelmat oli kehitetty suomalaisia alakansakoulutyyppejä varten, lukuun ottamatta supistettua alakansakoulua. Kokonaisopetustaan Salo piti ”*lapsenluonnon mukaisena oppimistapana*”, jossa opetus oli toteutettava ”*konsentrisina*” kursseina. Kokonaisopetus oli Salolle myös hygieeninen toimenpide, ja siksi varsin tarpeellinen juuri alakansakoulussa. Salo luki kokonaisopetuksen etuihin myös sen, että kyseisen opetuksen avulla päästiin vihdoin eroon herbartilaisten muodollisten asteiden orjamaisestä soveltamisesta, koska kokonaisopetuksessa ei tarvittu muodollisia asteita eikä tympäiseviä valmistavia keskusteluja, vaan sitä käytettäessä siirryttiin oppiaineesta toiseen ilman valmistavia keskusteluja, koska edellinen opetus oli aina uudelle oppitunnille valmistavana keskusteluna.¹¹⁵⁴

Kokonaisopetus oli Salon oman käsityksen mukaan synteesi kahdesta periaatteesta: kotiseutuperiaatteesta ja konsentraatioperiaatteesta. Myös keskitysperiaate¹¹⁵⁵, jolle Soininen oli antanut Suomessa nimen ”*rinnastus*”, liittyi oleellisesti kokonaisopetukseen. Rinnastus sai kokonaisopetuksessa vain uuden sisällön ja merkityksen. Uusi merkitys oli korrelaatio, joka tarkoitti periaatetta, että asiaopetus edelsi muoto-opetusta. Käytännössä se toteutui sidotussa kokonaisopetuksessa siten, että eri oppiaineet säilyttivät entisen asemansa, mutta assosioituivat ja sulautuivat limittäin. Kyseessä oli korrelaatioperiaate, jossa oli rinnastettuina vaikutus–vastavaikutus -sarja oppiaineina, joista kotiseutuoppi oli kaiken toiminnan aikaan saava perusta. Opetuksessa opettaja oli vain avunantaja, ja kyseessä olikin ”*lapsipurkuinen*” opetus, jota varten Salon mielestä tarvittiin maassamme yhteinen, suurin piirtein samanlainen opetussuunnitelma.¹¹⁵⁶

Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa jokainen opettaja painotti oppiaineessaan kokonaisopetusperiaatetta. Harjoituskoulussa opetusharjoittelun yhtey-

¹¹⁵² Salo, A. 1934 a, 164-165; Salo, A. 1935, 5-6.

¹¹⁵³ Kauranteen mukaan Wienin opetussuunnitelma inspiroi Saloa niin, että tämä selvästi plagioi sitä. (Kauranne, J. 1987, haastattelu).

¹¹⁵⁴ Salo, A. 1934 a, 164-165; Salo, A. 1935.

¹¹⁵⁵ Virolaisen Joh. Käisin mukaan opetuksen tuli olla ala-asteilla yhtenäistä ja kestävä. Keskitysperiaatteen tehostamisella suojattiin oppilaita henkisesti hajanaisuudelta. Metodista kestävä kirjallisuus oli Käisin mukaan mittava Saksassa ja Venäjällä. Metodi oli levinnyt Viron kouluissa 1920-luvun puolivälin jälkeen laajalti. (Käis, J. 1935 b).

¹¹⁵⁶ Salo, A. 1935, 26-28 ja 38-39; ”Lapsipurkuinen opetus” oli Salon suomalainen vastine saksankieliselle ”vom Kinde aus” -käsitteelle (Salo, A. 1935, 26).

dessä¹¹⁵⁷ opettajat korostivat opiskelijoilleen kokonaisopetuksen merkitystä, ja jokaisen opetusaineen aiheet liittyivät kulloinkin esillä olleeseen ympäristöopin aiheeseen. Vaikka oppilaiden ja opettajien kertomusten mukaan kokonaisopetustyyppistä opetusta seminaarin harjoituskoulussa viljeltiin seminaarin alkuajoista alkaen, kuitenkin seminaarin toimintakertomuksiin on ensi kerran merkitty harjoituskoulussa käytetyn ”kokonaisopetusperiaatteen mukaista työtapaa” vasta lukuvuonna 1936-1937¹¹⁵⁸.

Kokonaisopetusta kehiteltäessä ja toteutettaessa kullekin seminaarin opettajalle lankesi siinä tehtäviä. Jo ensimmäisestä lukuvuodesta alkaen muodostui käytäntö, että johtaja Salo¹¹⁵⁹ laati harjoituskoulun opetussuunnitelman pohjaksi kuukausittain ”havainnollisen ympäristöopetuksen” suunnitelman, johon kukin opettaja rinnasti oman oppiaineensa yksityiskohtaiset opetussuunnitelmat. Näin tehdyt kirjalliset suunnitelmat pohdittiin yhdessä opettajankokouksissa. Näistä suunnitelmista muotoutuivat sitten harjoituskoulun viikkosuunnitelmat, joita myöhemmin myös harjoituskoulun johtava opettaja työsti ja esitti ne sitten johtaja Salon hyväksyttäväksi. Haastattelemieni ja muistelmia kirjoittaneiden opettajien¹¹⁶⁰ mukaan niin rinnastus kuin kokonaisopetusteeman aineisto muotoutui käytännössä mm. siten, että johtaja Salo esitti aihepiirin, opettaja Siiri Lameri laati siihen runon ja musiikinopettajan velvoite oli säveltää runo. Niin syntyi kokonaisopetusteemaan sopivia lauluja, joihin voimistelunopettaja Martta Vuorekoski kehitti vielä leikit ja liikkeet. Tällaisesta yhteistyöstä muokkautuivat monet oppimateriaalit ja teokset: Salon ”Meidän lasten elämää” ja ”Raamatunhistoriaa valkoliitupiirroksina”, Vuorekosken ”Alakansakoulun voimisteluohjelmisto kokonaisopetusperiaatteen mukaan”, Ingmanin ”Lasten laulu- ja leikkikirja alakouluille” säestyksineen, Vällän ”Alakansakoulun kotiseutuopin käsikirja” sekä Lahtisen ja Lampénin teos ”Alakansakoulun Laulu= ja Laululeikkikirja säestyskirjoineen”.¹¹⁶¹

¹¹⁵⁷ Linnovaara, K. 1985, haastattelu; Vuosina 1937-1939 Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa opiskellut opettaja Lea Pasanen muisteli harjoituskoulussa noudattamaansa kokonaisopetusta näin: ”Kun kotiseutuopissa oli jänis, laulutunneilla lauloimme jänislauluja, voimistelimme jäniksinä, leikimme jänislaululeikkejä. Piirustustunnilla piirsimme ja askartelimme jäniksiä. Laskentotunnilla laskimme jäniksiä ja kirjoitimme aineen jäniksistä. Sama toistui linnuista, kukista, kodista jne. Näin lapsille tuli aihe monipuolisesti tutuksi.” (Pasanen, L. 1999, haastattelu).

¹¹⁵⁸ Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1936-1937, 11, 33.

¹¹⁵⁹ Salo, A. 1947, 41-42.

¹¹⁶⁰ Salmo, H. 1969; Puhakainen, K. 1969; Vähä-Eskeli, L. 1987, haastattelu; Luoto, L. 1987, haastattelu.

¹¹⁶¹ Ingman, O. 1945. Lasten laulu- ja leikkikirja alakouluille säestyksineen; Lahtinen, J. N. & Lampén, S. 1927. Alakansakoulun Laulu= ja Laululeikkikirja; Salo, A. 1932. Raamatunhistoriaa valkoliitupiirroksina; Salo, A. 1937 c/ 3.p. Meidän lasten elämää; Vuorekoski, M. 1937. Alakansakoulun voimisteluohjelmisto kokonaisopetusperiaatteen mukaan; Vällä, B. 1943. Alakansakoulun kotiseutuopin käsikirja. Liittyy tohtori Aukusti Salon alakansakoulun opetussuunnitelmaan.

Lahtisen ja Lampenin laulu- ja leikkikirja oli käytössä myös Tornion seminaarissa, jossa leikki- ja lastenlaulut rinnastettiin ympäristö- ja uskonnonopetukseen. Sen sijaan Salon kokonaisopetusteosta ei otettu käyttöön ennen talvisotaa muissa kuin hänen itsensä johtamassa alakansakouluseminaarissa, joka vuosikertomusten mukaan ainoana alakansakouluseminaareista kehitteli 1930-luvulla kokonaisopetusta.¹¹⁶²

Kokonaisopetusmenetelmän mukainen opetus oli tuttua kyllä Suistamon seminaarissakin, jonka harjoituskoulun päiväkirjoja tarkasteltaessa huomio kiinnittyy kokonaisopetustyyppisiin aihepiireihin. Jo 1920-luvun lopulla harjoituskoulun ensimmäisellä luokalla oli viikkoteemoja, kuten maaliskuussa vuonna 1929 oli ympäristöopin teemana hevonen. Lapset leikkasivat silloin hevosia askartelutunnilla, ja lukemistunnilla luettiin tarina ”Heikin humma”. Voimistelussa leikinä oli ”Retki tukkimetsään”. Hevosesta vielä laulettiin ja laskettiin. Salon kokonaisopetusperiaatteen mukaisesti ns. vaikutustunnit eli ympäristöopin tunnit sijoitettiin viikon alkuun ja leikkikirjojen joukossa oli myös hämeenlinnalaisten Lahtisen ja Lampenin laululeikkikirja.¹¹⁶³ Harjoituskoulun lisäksi myös seminarin opetuksessa rinnastus ja sidottu kokonaisopetus tulivat tutuiksi ainakin 1930-luvun loppupuolella¹¹⁶⁴.

Suomenkielisten alakansakouluseminaarien tavoin Vaasan ruotsinkielinen seminaarikin käytti sekä opetuksessaan että harjoituskoulussaan rinnastusta. Syksyllä 1936 seminaaria tarkastaneen Tegengrenin mukaan opetus seminaarissa keskittyi pääasiassa kahden konsentraatio-oppiaineen ympärille, kun kristinoppi, laskento, psykologia ja pedagogiikka jätettiin tässä huomioon ottamatta. Keskitysaineet olivat äidinkieli ja kotiseutuoppi, joista viimeksi mainitun yhteydessä oppilaat saattoivat tutustua maantietoon, historiaan, eläinoppiin, kasvioppiin, meteorologiaan ja paleontologiaan. Mitään yksittäistä näkökulmaa ei kotiseutuopissa juuri ollut havaittavissa. Kotiseutu keskipisteenä yhdisti oppiainesta ja esti opetetun tiedon hajautumista pikkusirpaleiksi. Keskitys herätti oppilaissa kiinnostusta ja kannusti itseopiskeluun. Lisäksi tarkastaja näki keskityksen etunsa, että näin vältettiin se vaara, joka piili alakansakouluseminaarien lyhyissä oppikursseissa: oppilaiden mielissä mahdollisesti muotoutunut käsitys, että opettava suppea tieto olisi ollut riittävä pohja koko elämäntyötä ajatellen.¹¹⁶⁵

Vaasan seminarin arkistossa on säilynyt oppilaiden tekemiä tuntisuunnitelmia, joista on nähtävissä, että harjoituskoulussa on opetusta rinnastettu keskusaiheena olleeseen kotiseutuoppiin. Myös harjoituskoulun päiväkirjoja lukiessa havaitsee, että rinnastusta on ainakin jossain määrin käytetty. Tarkastaja Tegengrenin tarkastuskertomuksen mukaan opettajakokelaiden oli kuunneltava harjoituskoulussa kahden viikon ajan eheytyttyjä opetusjaksoja, joten lasten opetus

¹¹⁶² *Kertomukset Tornion ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaareista v. 1931-1932-1938-1939.*

¹¹⁶³ *MMA: SSa Ab: 1, B-luokan pvk; Kertomus Suistamon alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931, 14.*

¹¹⁶⁴ *Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu.*

¹¹⁶⁵ *Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964, 61.*

näyttäisi olleen harjoituskoulussakin järjestetty kokonaisopetuksen tapaan. Vaikuttaa siltä, että kokonaisopetusteemat pysyivät koulussa vuodesta toiseen samoina, eikä lasten oppikirjojakaan vaihdettu vuosiin, koska harjoituskoulun päiväkirjoissa on eri vuosilta luettavissa aivan identtisiä merkintöjä: mm. vuoden 1928 viikon 19 ja vuoden 1936 tammi- ja helmikuun vaihteessa olleen viikon lukemisen ja kirjoittamisen oppitunnit ovat koulussa päiväkirjojen mukaan olleet aivan samanlaisia, ehkä lukukappaleiden otsikoilla nimettyjä¹¹⁶⁶. Näilläkin vuosien 1928 ja 1936 viikoilla näyttäisi rinnastusta käytetyn harjoituskoulun ensimmäisellä luokalla.¹¹⁶⁷

Somerkiven mukaan Hämeenlinnassa kehitetty ja toteutettu kokonaisopetus osoittautui joittenkin mielestä kankeaksi, mutta Salo itse ei nähnyt kehittelyisään tätä puolta. Salo oli uranaukaisija, jolle Somerkiven käsityksen mukaan ei ollut maassamme kilpailijaa, ja siksi Salo saattoi opettajakuntansa varauksettoman tuen avulla kohota auktoriteetiksi alakansakouluseminaarien opetuskehittelyissä ja oppikirjatuotannossa.¹¹⁶⁸ Samansuuntainen käsitys Salon kokonaisopetuksesta ja tuotannosta on myös Kauranteella¹¹⁶⁹, jonka mukaan kaikki seminaariemme johtajat eivät suinkaan varauksetta tunnustaneet Salon kehittelyjä. Suomessa oppimateriaalimarkkinat olivat pienet, joten muiden seminaarien johtajien eikä opettajien kannattanut ryhtyä laatimaan alakansakoulua varten oppimateriaaleja, koska ostajakuntaa ei olisi ollut niille riittävästi.

Kokonaisopetuskehittelyissä Hämeenlinnan alakansakouluseminaari näyttäisi Salon johdolla kulkeneen Suomen alakansakouluseminaarien etunenässä. Tähän samaan johtopäätökseen on tullut myös Viljanen, joka muistuttaa, että kokonaisopetukselle rakentuvia opetussuunnitelmia oli kyllä muissakin kuin Salon seminaarissa¹¹⁷⁰.

Alakansakouluseminaareissa on 1930-luvulla mahdollisesti tehty kokonaisopetuksesta poikkeavaa muutakin opetusmenetelmien kehittelyä, vaikei kokeiluja olekaan yksilöity vuosikertomuksiin. Ainakin Tornion seminaarin vuosikertomuksiin on kirjattu ajanjaksoja, jolloin ”*edellisinä vuosina suoritettujen lukuisien kokeilujen jälkeen ei sanottavia muutoksia eri aineiden opetusmenetelmissä ollut*”.¹¹⁷¹ Tällaisista merkinnöistä voisi päätellä, että toiminnan eri vaiheissa opetusmenetelmiä olisi uudistettu ahkerasti. Tornion seminaaria vuosikymmeniä myöhemmin johtanut Pirhonen on kuitenkin tulkinnut tällaiset toteamukset siten, ettei Tornion alakansakouluseminaarissa kukaan tuntenut tarvetta kokeilla mitään uutta¹¹⁷². Saattaa olla niin, ettei todella 1930-luvulla Torniossa, sen parem-

¹¹⁶⁶ VMA: VLFa Ac: 20 ; VMA: VLFa Be: 1; *Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964*, 61.

¹¹⁶⁷ Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu.

¹¹⁶⁸ Somerkivi, U. 1985, haastattelu.

¹¹⁶⁹ Kauranne, J. 1987, haastattelu.

¹¹⁷⁰ Viljanen, E. 1992, 154.

¹¹⁷¹ *Kertomukset Tornion ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaareista lv. 1931-1932-1938-1939*.

¹¹⁷² Pirhonen, E. 1970, 73.

min kuin Suistamolla ja Vaasassakaan, enää tunnettu todellista tarvetta opetuksen kehittelyille.

6.5.4 Opetusharjoittelu

Opettajanvalmistukseen on kuulunut aina Jyväskylän seminaarin perustamisesta lähtien oleellisena osana opetusharjoittelu¹¹⁷³ seminaarien omissa harjoituskouluissa. Kaikilla neljällä valtion alakansakouluseminaarillakin oli omat harjoituskoulunsa, joissa toimivat alakansakoululuokat. Yläkansakoulun voimistelun, käsityön sekä laulun ja soiton opetusharjoittelut hoidettiin jossakin kaupungin koulussa. Kun Hämeenlinnan seminaari sai uuden koulurakennuksen vuonna 1930, sinne sijoitettiin myös kaupungin kaksi yläkansakoulun luokkaa¹¹⁷⁴, joten kaikki opetusharjoittelu voitiin Hämeenlinnassa toteuttaa saman katon alla. Harjoitteluluokat olivat yleensä maalaiskansakoulujen tapaan yhdistettyjä luokkia, tai jos eivät olleet, opetusharjoittelun ajaksi niistä ainakin osa muodostettiin yhdysluokiksi¹¹⁷⁵.

Alakansakouluseminaareissa, varsinkin Hämeenlinnassa, harjoituskoulua pidettiin koko opettajanvalmistuksen keskeisenä osana, jossa sovellettiin seminaarissa opittuja metodeja käytäntöön ja jonka kirjoitetuista viikkosuunnitelmista oppilaat saivat tiedon tehtävistään hyvissä ajoin. Tällä tavalla kokelaat perehdytettiin järjestettyyn opetustyöhön ja totutettiin käytännössä opetussuunnitelman laadinnan periaatteisiin.¹¹⁷⁶

Kansakoulupohjaisilla alakansakouluseminaarien luokilla opetusharjoittelu toteutettiin toisen opintovuoden kevätlukukaudella, joskin harjoituskoulussa kuunneltiin opetusta jo toisen opintovuoden syyslukukaudella kuusi tuntia viikossa. Keskikoulupohjaisilla luokilla opetusharjoittelu laajennettiin kahdelle lukukaudelle, toisen vuoden syksylle ja keväälle¹¹⁷⁷. Kevätlukukausina kaikkien alakansakouluseminaarien harjoituskoulujen opetus oli pääasiassa opettajakokelaiden hoitamaa. Harjoituskoulun ja seminaarin opettajat seurasivat kokelaiden harjoitustunnit, joita varten kokelaiden oli laadittava tarkat suunnitelmat ja joista

¹¹⁷³ Nurmen mukaan ensimmäisen opetusharjoittelusuunnitelman laati Cygnaeuksen kehoksesta Fanny John Jyväskylässä. (Nurmi, V. 1988, 143).

¹¹⁷⁴ Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931, 14; Salo, A. 1947, 46-47.

¹¹⁷⁵ Kertomukset Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1931-32 ja 1933-1934.

¹¹⁷⁶ Salo, A. 1947, 42.

¹¹⁷⁷ Kertomukset Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaareista 1930-1931-1938-1939; Salo, A. 1947, 25; Lägge folkskolsminariet i Vasa 1964, 61.

opettajat antoivat palautteen tunnin pitäneelle opetusharjoittelijalle¹¹⁷⁸. Tornion seminaarissa harjoitustuntia kuunnelleiden opettajien käytäntönä oli antaa arvostelunsa tilaisuuden tullen seuraamistaan oppitunneista kaikkien tuntia kuunnelleiden kokelaiden läsnäollessa. Opettajakunta oli yksimielinen siitä, että tehokas tunnin arvostelu kehitti ja hyödynsi tunnin pitäjää¹¹⁷⁹.

Aivan 1930-luvun lopulla Tornion seminaarin opettajakunta antoi opetusharjoittelusta uusia ohjeita. Tällöin opettajia veloitettiin kuuntelemaan kokelaiden opetusta ”*tasaisesti yhtä paljon*”, jotta kuuntelijoille olisi muodostunut todellinen kuva kaikkien kokelaiden kyvyistä. Toisaalta tällaisen kuuntelujärjestelmän piti taata kokelaille mahdollisimman paljon ohjeellisia neuvoja, joiden tuli olla rohkaisevia. Kaikkien harjoitustunnilla mukana olleiden toivottiin kokoontuvan arvostelutilaisuuteen, jota johti asianomaisen oppiaineen opettaja. Varsinaista arvostelua tuli kunkin kokelaan pyytää itse opetustuntinsa jälkeen. Kokelaiden opetusharjoittelun arvostelua varten seminaarissa otettiin vuonna 1939 käyttöön Kajaanin seminaarista saadun mallin mukaisesti painettu muistio, jonka avulla toivottiin kaikissa seminaareissa saatavan arvostelu yhteneväksi. Harjoitustuntien lisäksi Tornion seminaarissa oli annettava näytetunteja yläkansakoulussa kussakin oppiaineessa vähintään kahdeksan.¹¹⁸⁰ 1930-luvun loppupuolen opetusharjoittelu samoin kuin muukin opiskelu oli haastattlemieni opettajien mielestä Tornion seminaarissa mieluisaa ja rentoa, minkä sai aikaan johtaja Törmälän uudentyylistä johtamistapa¹¹⁸¹.

Vielä 1930-luvulla vaadittiin Torniossa opetusharjoittelijoilta sellaisia opetusohjelmia, jotka oli laadittu opetuksen muodollisia asteita noudattaen. Myös Suistamon ja Vaasan seminaarien oppilaiden laatimissa tuntisuunnitelmissa oli havaittavissa 1930-luvulla opetuksen muodolliset asteet. Hämeenlinnassa johtaja Salon mukaan opetus opettajakokelaiden harjoittelussa nojautui ensimmäisenä kokelaslukukautena tarkasti muodollisiin asteisiin, jotta aloitteleva opettajakokelas oppi varmasti yhden metodin. Toisena kokelaslukukautena opiskelijat pyrittiin jo vapauttamaan muodollisten asteiden kaavamaisuudesta. Opiskelijoita ohjattiin tällöin soveltamaan muodollisia asteita persoonallisten opetustapojensa mukaisesti.¹¹⁸² Muodollisia asteita ei käytetty vain alakansakouluseminaareissa, vaan niitä käytettiin edelleen 1930-luvulla myös kansakouluseminaareissa¹¹⁸³.

Kaikkien alakansakouluseminaarien opetusharjoitteluun kuuluivat näytetunnit. Hämeenlinnan seminaarissa niitä pidettiin oppilaitoksen ensimmäisestä lukuvuodesta alkaen harjoitustuntien ohella. Johtaja Salon esityksen mukaisesti

¹¹⁷⁸ Tällainen käytäntö oli Nurmen mukaan saanut alkunsa jo Jyväskylän seminaaria luotaessa (Nurmi, V. 1988, 144).

¹¹⁷⁹ Kertomus Suistamon alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1933-1934; Kertomus Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1936-1937, 7; Sinkko, T. 2001, haastattelu.

¹¹⁸⁰ OMA TSa Ca: 3, ptk 3.11.38 ja ptk 17.1.39.

¹¹⁸¹ Sakselius, I. 2000, haastattelu.

¹¹⁸² OMA: TSa Ca: 2, ptk 20.1.28 ja ptk 17.1.29; VMA: VLFa Db: 1; Salo, A. 1947, 47; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu.

¹¹⁸³ Isosaari, J. 2003, 39.

kokelaiden näytetunneille oppilas ei itse saanut valita aihetta, vaan sen laati opettajisto, joka samalla määräsi näytetuntien arvostelijat. Tällä tavoin saatiin kunkin opettajan opetusaine vuorollaan keskusteltavaksi. Näytetunnilla olivat saapuvilla kaikki vapaina olleet kokelaat, harjoituskoulun opettajat sekä asianomaisen oppiaineen opettaja sekä johtaja. Viikon lopulla kaikki kyseisen viikon näytetunnit sitten arvosteltiin yhteisessä tilaisuudessa, jossa joku opettajakokelas toimi näytetunnin arvostelijana. Sen jälkeen muut kokelaat ja lopuksi opettajat lausuvat omat mielipiteensä.¹¹⁸⁴

Opetusharjoittelu alakansakouluseminaareissa oli varsin tarkoin organisoitua ja säädeltyä. Opetussuunnitelmien mukaisesti kaikkien alakansakouluseminariemme jokaisen opettajakokelaan oli kuunneltava syyslukukaudella harjoituskoulussa opetusta kuusi tuntia viikossa. Opetusharjoittelussa oli sen sijaan vähäisiä organisatorisia ja pedagogisia eroavaisuuksia eri seminaareissa. Vaasan seminaarissa määrättiin, että kuuntelua tuli olla yleensä yksi tunti päivässä, mutta kahden viikon ajan oli keskityttävä kuuntelussa jonkin eheyttävän teeman ympärille. Tornion seminaarissa taas kokelaat velvoitettiin kuuntelemaan harjoituskoulussa joka päivä vähintään yksi tunti, lisäksi yläkansakoulussa laulua yhteensä kahdeksan tuntia, käsityötä kuusi ja voimistelua kymmenen tuntia. Kuunteleista oli tehtävä muistiinpanot.¹¹⁸⁵ Vaasan seminaarissa opetusharjoittelu jaettiin kevätlukukauden alussa kolmeksi periodiksi. Ensimmäinen jakso siitä toteutettiin erillislukiossa. Sen jälkeen harjoituskoulun luokkia yhdistettiin niin, että luokat jaettiin kahtia ja puoliskoista muodostettiin yhdysluokkia liittämällä yhteen kahden eri luokan puoliskot. Seuraavissa jaksoissa jatkettiin harjoittelua näin muodostuneissa yhdysluokissa.¹¹⁸⁶ Tornion seminaarissa opetusharjoittelua taas toteutettiin siten, että kahdeksan kokelasta vuorotellen opetti samassa luokassa. Näistä aina kaksi suunnitteli tunnin yhdessä, mutta näytetunnit pidettiin yksin. Opetusvuoroja oli Torniossa kahdeksan, kukin niistä 2–3 viikon mittaisia. Joka vuorossa oli harjoituskoulun opettajilla eri oppiaine opetettavanaan.¹¹⁸⁷

Hämeenlinnassa opetusharjoittelussa painotettiin kokonaisopetusta, jonka pohjana oli ympäristöoppi. Keväällä 1935 opetusharjoittelunsa Hämeenlinnassa suorittanut opettaja Kaino Linnovaara piti kokonaisopetusta erittäin onnistuneena opetusmuotona, koska lasten koko työpäivä näin keskittyi yhden aiheen ympärille. Hän ei muistanut yhtään oppiainetta, johon kokonaisopetus ei olisi sopinut, jopa uskonnon syventelyihin se liitettiin.¹¹⁸⁸ Kokonaisopetukseen ohjasivat kaikki seminaarin opettajat, ja tuntisuunnitelmat oli laadittava sen mukaan. Suunnitelmat oli käytävä päivää ennen tunnin pitoa kello 18:aan mennessä hyväksyttä-

¹¹⁸⁴ HMA: HSa Ca: 3, ptk 13.11.1928; Salo, A. 1947, 47.

¹¹⁸⁵ OMA: TSa Ca: 2, ptk 18.1.1933; OMA TSa Ca: 3, ptk 17.1.39.

¹¹⁸⁶ *Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964*, 61.

¹¹⁸⁷ *Kertomus Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1936-1937*, 7; Sinkko, T. 2001, haastattelu.

¹¹⁸⁸ Linnovaara, K. 1985, haastattelu.

mässä seminaarin opettajilla joko seminaarilla tai opettajan kodissa¹¹⁸⁹, ja ne oli kirjoitettava yksityiskohtaisesti. Suunnitelmista ei sitten tunteja pidettäessä ollut juuri poikkeamista. Kokelaiden laatimiin suunnitelmiin ja tunninpitoihin puut-
tuivat opettajien lisäksi myös seminaarin tarkastajat. Talvella 1933 tarkastaja Franssila kiinnitti tarkastuskertomuksessaan huomiota ”kokelaiden karkeahkoi-
hin epäkohtiin”, joita hänen mielestään olivat muun muassa kysymykset ”Kuinka
Jeesus on sanonut?”, ” Muistatteko, mistä vanhemmat löysivät Jeesuksen?” ja
”Kuka muistaa, miten lumioja merkitään?”¹¹⁹⁰. Tällaisia ”karkeahkoja epäkoh-
tia” ja muitakin pulmia poistamaan painatettiin kirjapainossa vuonna 1935 ope-
tusharjoittelun ohjeet lehtiseksi, jonka nimenä oli ”Ohjeita opetustuntien kuunte-
lemista ja arvostelemista varten Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin harjoi-
tuskoulussa”.

Pian kouluneuvos Franssilan tarkastuksen jälkeen Hämeenlinnan seminaarin
opettajakunta pyysi kouluhallitukselta, että harjoituskoulussa olisi saatu kokeilla
parissa luokassa erilaisia opetusmenetelmiä varsinaisen opetussuunnitelman ja
tuntijaon ulkopuolella, koska tuolloin käytössä ollut opetustuntisuunnitelma oli
vanhentunut ja opetuksen alalla oli syntynyt uusia virtauksia. Samalla pyydettiin
kouluhallitukselta, että se olisi myöntynyt siihen, että myös seminaarin opettajat
olisivat saaneet ottaa osaa harjoituskoulun opetukseen. Hanke ei kuitenkaan to-
teutunut, koska kouluhallitus vahvistaessaan seminaarin opetussuunnitelmat
kolmivuotiskaudeksi 1933–1936 ei ottanut asiaan kantaa, ja siksi Hämeenlinnan
seminaarin opettajakunta ei katsonut voivansa ryhtyä kokeiluihin.¹¹⁹¹

Hämeenlinnan seminaarin johtaja Salolla saattoi olla uudistuspyrkimyksis-
sään kokonaisopetuksen lisäksi kehitteillä myös montessorilaisia kasvatusajatuk-
sia, koska hän Vähä-Eskelin mukaan usein opetuksen yhteydessä puhui niistä
oppilailleen¹¹⁹². Salon mieltymystä montessorilaisiin kasvatusajatuksiin heijastaa
sekin, että vuoden 1937 kahdessa Alakansakoulu-lehdessä, jonka toimittaja Salo
oli, julkaistiin Kaarina Lastikan artikkelit Maria Montessorista¹¹⁹³.

Hämeenlinnan seminaarin kehittelyt olivat varsin pitkälle johtaja Salon luo-
mia. Salo oli vahva auktoriteetti, mitä osoittaa esimerkiksi Salon opettajakolle-
gan Salme Konttinen-Sainion lausumana se, että Hämeenlinnan harjoituskoulus-
sa tehtiin juuri niin kuin johtaja Salo neuvoi ja toivoi. Harjoituskoulun opettajat
eivät uskaltaneet tehdä mitään, mikä olisi poikennut Salon ajatuksista.¹¹⁹⁴ Johtaja
Salo itse kuunteli sekä opettajakokelaiden tunteja että välistä myös harjoituskou-

¹¹⁸⁹ HMA: HSa Ca: 4, ptk 19.10.40; Vuosina 1937-1939 Hämeenlinnassa opiskelemissa ol-
lut Pasanen muisteli iltaisia opetussuunnitelman näyttöjä opettajiensa kodeissa ja kertoi, että
siveellisyyskäsitys ei sallinut naisopiskelijoiden käyttävän näilläkään matkoilla Hämeenlinnan
pääkatua ”Reskaa”, vaan oli käytettävä hiljaisia syrjäkatuja. (Pasanen, L. 1999, haastattelu).

¹¹⁹⁰ HMA: HSa Ca: 3, ptk 7.2.1933.

¹¹⁹¹ HMA: HSa Ca: 3, ptk 28.4.1933; Salo, A. 1947, 46.

¹¹⁹² Vähä-Eskeli, L. 1986, haastattelu.

¹¹⁹³ Lastikka, K. 1937.

¹¹⁹⁴ Konttinen-Sainio, S. 1985, haastattelu.

lun omien opettajien tunteja¹¹⁹⁵, joten hänellä oli kiinteä kosketus ja määräysvalta harjoituskoulun työskentelyyn. Hämeenlinnan seminaaria Kauranne on pitänyt varsin korkeatasoisena¹¹⁹⁶ ja alakansakouluseminaareista näkyvimpänä opinahjona juuri energisen johtajansa Aukusti Salon ansiosta. Juuri johtaja Salon energisyys vaikuttaisi Kauranteen mukaan olevan merkittävä syy siihen, että Hämeenlinnan alakansakouluseminaarista muotoutui varsin korkeatasoinen ja alakansakouluseminaareistamme näkyvin oppilaitos Suomessa.¹¹⁹⁷

Kuvassa 7 on koko Hämeenlinnan seminaarin (”*Semskan*”) väki, johon kuuluivat opettajat, muut työntekijät, oppilaat ja harjoituskoulun lapset opettajineen. Kuva on syksyllä 1937 ja kuvan miljöönä on seminaarin piha.

Kuva 7. Hämeenlinnan seminaarin väki syksyllä 1937¹¹⁹⁸

¹¹⁹⁵ HMA: HSa Ac: 2.

¹¹⁹⁶ Opettaja Laura Vähä-Eskeli, joka on lapsena itse käynyt Hämeenlinnan harjoituskoulun ja vuonna 1935 valmistunut Hämeenlinnan seminaarista opettajaksi, piti seminaarin harjoituskoulua ehdottomasti maamme ykkösenä. Tähän johtopäätökseen hän oli tullut opettajauransa aikana ja ennen kaikkea Jyväskylän kasvatustieteellisessä korkeakoulussa suorittaessaan siellä Hämeenlinnan seminaarista saamallaan taidoilla yläkansakoulun opettajapätevyyden. (Vähä-Eskeli, L. 1986, haastattelu). Vähä-Eskelin tavoin Isosaari, joka on luotsannut Hämeenlinnan seminaaria vuosina 1964-1979, on todennut, että juuri Salon ansiosta Hämeenlinnan oppilaitos kehittyi moderniksi alkuopetuksen johtavaksi seminaariksi ja esikuvaksi alkuopetuksen saralla koko valtakunnassa. (Isosaari, J. 2003, 56).

¹¹⁹⁷ Kauranne, J. 1966.

¹¹⁹⁸ Kuva on Katri Puontin kotiarkistosta.

Alakansakouluseminaarien oppilaat saivat kaikkia alakansakoulun oppiaineita varten metodiopinnot. Harjoituskoulussa heidän oli sitten niitä sovellettava, ja siellä he saivat ajan- ja aihekohtaisia lisäopintoja, joista tässä mainittakoon uusi tyyppikirjaimisto. Kun Suomessa uusittiin kirjoitusjärjestelmää, Tornion ja Suistamon seminaarien harjoituskouluissa uudet kirjaimet otettiin käyttöön syyslukukaudella 1931. Samana vuonna niitä kokeiltiin Hämeenlinnan seminaarin harjoituskoulussa, jossa ne otettiin järjestelmällisesti ohjelmaan seuraavana lukuvuonna. Opettajat saivat uusitusta kirjoitusjärjestelmästä oppaakseen ”Nykyaikaisen kaunokirjoituksen opetuksen”. Vaasassa siirryttiin tähän Salervon ja Laxströmin kirjoitusmetodiin lukuvuonna 1932–1933¹¹⁹⁹. Näin opettajakokelaat saivat tuoreeltaan opastuksen uusittuun kirjainjärjestelmään. Hämeenlinnassa tehtiin kirjoituksessa vielä lisäkokeilua ottamalla harjoituskoulussa lukuvuoden 1936–1937 alussa käyttöön kahdella luokalla mallivihot. Rinnalla oli harjoituskoulussa toinenkin kokeilu: piirustuksessa alettiin kokeilla vesivärien käyttöä alkuopetusluokilla.¹²⁰⁰

Opetusharjoittelijat pääsivät harjoituskouluissa mukaan seminaarien omiin kehittäilyihin, kuten Torniossa harjoituskoulun toisella luokalla ohjaamaan työvihkojen käyttöä 1930-luvun puolivälistä alkaen¹²⁰¹. Hämeenlinnan harjoituskoulussa kehittelyn alla oli kevästä 1926 alkaen oppilaskirjasto, johon liitettiin kirjastotunnit. Lastenkirjaston kokeilusta opettajakunta antoi keväällä 1931 kouluhallitukselle selostuksen ja ehdotti, että alakansakouluasteen kirjastoja olisi Suomessa ryhdytty edistämään. Seminaarin oppilaat olivat mukana tässäkin työssä.¹²⁰²

Varsinaisen opetusharjoittelun ja erilaisten opetuskokeilujen lisäksi opettajakokelaat pääsivät harjoituskoulussa osallisiksi myös juhlien järjestämisestä ja erilaisten tapahtumien toteuttamisesta. Suistamon seminaarin harjoituskoulussa kokelaat perehdytettiin kodin ja koulun yhteistyöhön varsin konkreettisesti, kun keväällä 1932 harjoituskoulun oppilaiden vanhemmille järjestettiin juhla, jossa opettajakokelaat tutustuivat lasten vanhempiin¹²⁰³.

Kouluhallituksen esityksestä seminaareissa järjestettiin 1930-luvulla raittiusopetusta myös harjoituskoulun lapsille. Suomen Opettajain Raittiusliiton aloitteesta pidettiin Hämeenlinnan seminaarissa ja harjoituskoulussa helmikuussa 1936 yhteinen raittiustunti, jota seurasi seminaarissa raittiusaiheinen illanvietto¹²⁰⁴. Lukuvuonna 1938–1939 kokelasluokat vuoron perään huolehtivat vapaaehtoisesti joka toinen viikko raittiustunnin järjestämisestä harjoituskoulun oppilaille, jotka vapaaehtoisuudesta huolimatta osallistuivat innokkaasti näille tun-

¹¹⁹⁹ Kertomukset Tornion ja Suistamon alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1931-1932; Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1931-1933; VMA: VLFa Ja:3, Berättelse över Wasa lägre folkskolseminariums 1932-1933.

¹²⁰⁰ Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1936-1937.

¹²⁰¹ Kertomukset Tornion alakansaseminaarin toiminnasta 1936-1937–1938-1939.

¹²⁰² Salo, A. 1947, 44-45.

¹²⁰³ MMA: SSa Ca: 2, ptk 2.5.32.

¹²⁰⁴ HMA: HSa Ca: 3, ptk 25.1.1936.

neille, joilla käsiteltiin raittiusaiheita, mutta myös eläinsuojelua, kasvienhoitoa ja sitä, miten kunnan koululainen esiintyy kotona, koulussa ja luonnon parissa¹²⁰⁵. Suistamon harjoituskoulussa annettiin raittiusopetusta ”Toivonliiton muodossa”, jolloin harjoituskoulun opettajat johdattivat opettajakokelaat Toivonliiton työhön.¹²⁰⁶

6.5.5 Kansainväliset yhteydet

Kansainvälisiä opetusalan virtauksiakin saapui 1930-luvulla alakansakouluseminaareihimme. Jokaiseen suomenkieliseen alakansakouluseminaariin tilattiin opetusalan ammattilehtiä ja moniin oppiaineisiin liittyviä aikakauslehtiä (liite 2). Niistä saattoi seurata ulkomaidenkin koulukuulumisia. Hämeenlinnan seminaariin tuli suomenkielisten lehtien lisäksi joinakin vuosina myös ruotsin- ja saksankielisiä opetusalan lehtiä (liite 2).

Varsinaiset kansainväliset tuulahdukset lienevät tulleet kuitenkin seminaarien opettajien tekemien opintomatkojen välityksellä. Kaikkien alakansakouluseminaarien johtajat vierailivatkin alakansakouluseminaarien vakinaistamisen jälkeen ulkomailla. Suistamon seminaarin johtaja Santala suuntasi 8-viikkoisen opintomatkinsa Viroon ja Keski-Euroopan maihin syksyllä 1928¹²⁰⁷. Hämeenlinnan seminaarin johtaja Salo teki opintomatkoja ulkomaille vuodesta 1929 alkaen. Hän kävi Pohjoismaissa, Alankomaissa, Ranskassa, Sveitsissä, Itävallassa ja Saksassa. Wienistä hän kertoi saaneensa inspiroivimmat vaikutelmansa erityisesti kokonaisopetuksen kehittelyille.¹²⁰⁸ Vaasan seminaarin johtaja Laxström oli lukuvuonna 1932–33 stipendimatkalla Ruotsissa, jonka seminaareissa ja kansakouluissa hän tutustui individuaali- ja vapaakoulumetodeihin. Vaikutelmistaan hän kirjoitti ”Folkskolan”-lehdissä.¹²⁰⁹ Tornion seminaarin johtaja Törmälä oli kanssakäymisissä ruotsalaisen Haaparannan seminaarin johtajan Hugo Tenerzin kanssa ja osallistui suomalais-eestiläiseen koulukokoukseen kesällä 1937¹²¹⁰.

Muutammat alakansakouluseminaarien opettajistakin osallistuivat ulkomailla alansa kursseihin ja kokouksiin. Jotkut heistä tekivät opintomatkoja Eurooppaan. Ainakin seuraavat alakansakouluseminaarien opettajista hakivat vaikutteita ulkomailta: hämeenlinnalaiset Martta Vuorenkoski, Bertta Vällä ja Sofia Ruotsalainen¹²¹¹, torniolainen Helmi Sääntti sekä suistamolainen Inkeri Saikkonen¹²¹².

¹²⁰⁵ *Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1938-1939, 10-11.*

¹²⁰⁶ *MMA: SSa Ca:3, ptk 3.3.38 ja ptk 13.3.39.*

¹²⁰⁷ *KA: KH Eva 5 Suistamon seminaarin ansioluettelot; AkkL 1938, 20, 316.*

¹²⁰⁸ *Salo, A. 1930 b; Salo, A. 1935, 5.*

¹²⁰⁹ *VMA: VLFa Ja: 2; KA: KH Ruotsinkielinen osasto Ba:1 Wasa småskolseminarium 1922-37.*

¹²¹⁰ *OMA: TSa Da: 2, kirje KH:lle 12.6.37 ja kirje Niko Oksaselle 28.2.39.*

¹²¹¹ *AkkL 1941, 15, 245; AkkL 1941, 3, 46; AkkL 1944, 12, 187-188.*

Eniten ulkomailla lienee oleskellut ja opiskellut Vaasan seminaarin voimistelunopettaja Gerd Dahl, joka oli auskultoinutkin Berliinissä ja Münchenissä vuonna 1934¹²¹³. Tuoreet pohjoismaiset, virolaiset ja keskieurooppalaiset opetusalan virtaukset saapuivat oletettavasti näiden opettajien ja seminaarien johtajien ulkomaantuliaisina kotimaan alakansakouluseminaareihin.

Alkukouluseminaarien oppilaiden kansainvälisten kontaktien hankkimista ja vieraskielisten tekstien lukemista vaikeutti kieliongelma. Ne oppilaat, jotka tulivat alakansakouluseminaareihin kansakoulupohjalta, eivät hallinneet yhdenkään vieraan kielen alkeita. Hämeenlinnan seminaarin johtaja Aukusti Salo harmitteli jatkuvasti sitä, että seminaarioppilailta puuttui täysin ”suuren kulttuurikielen opetus”. Hänen mielestään suomalainen pedagogi, jolla ”ei ollut mitään akkunaa suurten kansojen kasvatustyöhön päin, jäi ikään kuin laakson pohjaan”. Salo olisi mielellään tutustuttanut meikäläiset opettajat ja seminaarin oppilaat saksalaiseen ja itävaltalaiseen laajaan pedagogiseen kirjallisuuteen.¹²¹⁴

Tornion seminaarin oppilailla oli muista alakansakouluseminaarien oppilaista poiketen mahdollisuus saada henkilökohtaisesti vaikutteita ulkomailta, koska ruotsalainen Haaparannan seminaari toimi Tornionjoen takana, vain kävelymatkan päässä seminaarilta. Johtaja Törmälän aikaan yhteyttä naapuriseminaariin alettiin kehittää, ja Haaparannan seminaarin kanssa tehtiin vierailuja puolin ja toisin, muun muassa Tornion seminaarin kokelasluokka kuunteli Haaparannan seminaarin harjoituskoulussa opetusta toukokuussa 1936, 1937, 1938 ja 1939.¹²¹⁵ Ruotsiin pidettiin yhteyttä myös tilaamalla ruotsinkielinen opettajainlehti seminaariin keväällä 1939¹²¹⁶.

1930-luvulla Suomen ja Viron koululaitosten välinen yhteys oli monin paikoin vilkasta: oli yhteisiä kursseja, kesäpäiviä, luentovierailuja, koululaisten välistä kirjeenvaihtoa ja naapurimaan kieltäkin opiskeltiin vapaaehtoisesti joissakin kouluissa.¹²¹⁷ Suomeksi ilmestyi vuonna 1937 Viron pedagogiikan reformaattorin Joh. Käisin kirja *Isetegevus ja individuaalne tööviis*¹²¹⁸. Alkukouluseminaari-

¹²¹² KA: KH Eva 5 Suistamon seminaarin ansioluettelot; KA: KH Eva 5 Tornion seminaarin ansioluettelot; Tornion alakansakouluseminaari. Kertomus lv. 1930-31; MMA: SSa Bb: 1.

¹²¹³ KA: KH Ruotsinkielinen osasto Ba: 1 Wasa småskolseminarium 1922-1937.

¹²¹⁴ Salo, A. 1930 b.

¹²¹⁵ Kertomukset Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta v. 1935-1936–1938-1939; Haaparannan seminaarin täydennyskurssi vieraili seminaarin rehtorin H. Tenerzin johdolla Tornion seminaarissa keväällä 1936 (Kertomus Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta 1936-1937); Sakselius, I. 2000, haastattelu.

¹²¹⁶ OMA: TSa Ca:3, ptk 23.2.1939.

¹²¹⁷ Eesti Kroonika. 1939.

¹²¹⁸ Käisin kirjan nimi suomennettiin ”Uuden koulun työtapa” ja sen alkupuheessa Käis itse totesi: ”Suuresti iloitan voinikin todeta, että juuri viime vuosina ovat Suomen ja Viron kouluihmiset erikoisesti lähentyneet toisiinsa, vieläkin enemmän – on yritetty yhteistyötä kouluuudistuksen alalla molemmin puolin Suomenlahtea. Tämä työ on jaloa heimotyötä, mutta se auttaa myös edistämään veljeskansojen kouluelämää uuden kasvatuksen henkeen” (Käis, J. 1937, 9).

en oppilaat eivät kuitenkaan kuuluneet viron harrastajiin eivätkä Virossa kävijöihin, vaikka heimoillanviettoja seminaarien toverikuntien illoissa järjestettiin. Yhden poikkeuksen tästä teki Vaasan alkukouluseminaari, jonka oppilaat ja opettajat matkustivat toukokuussa 1931 opintomatalle Tallinnaan. Tätä matkaa pohjusti se, että oppilaitoksessa opiskeli lukuvuonna 1929–1930 yksi virolais-syntyinen oppilas.¹²¹⁹

Siitä huolimatta, etteivät monetkaan alakansakouluseminaarien oppilaista – Vaasan seminaarin oppilaita lukuun ottamatta – taitaneet vierasta kieltä, jonka turvin olisivat kurkistaneet yli maan rajojen, he eivät jääneet täysin pimentoon maailman pedagogisista tapahtumista. Valosta pitivät huolen oppilaitokset itse. Kukin alakansakouluseminaari teki parhaansa uudenaikaisten alakansakouluikäisille soveltuvien opetusmenetelmien juurruttamisessa opettajakokelaisiin. Näin on todennut Kauranne¹²²⁰.

6.6 Eri teitä alakansakoulunopettajiksi

1920-luvulla seminaarit olivat valmistaneet opettajapulan vallitessa opettajia monia eri koulutustestejä käyttäen. Hospitanttikurssit oli aloitettu Hämeenlinnan, Tornion ja Suistamon seminaareissa kalenterivuoden 1924 alusta. Näitä yksivuotisia hospitanttiluokkia oli Hämeenlinnan ja Suistamon seminaareissa aina vuoteen 1931, jolloin viimeiset keskikoulupohjaiset hospitantit saivat kelpoisuustodistukset alakansakoulunopettajan virkoihin¹²²¹. Torniossa hospitanttiluokkia oli vain kolme, vuosina 1924, 1925 ja 1926¹²²². Kouluhallitus valitsi hospitanttioppilaat, joita oli vuosittain opiskelemassa kussakin edellä mainitussa seminaarissa 30–40. Hospitanttiluokkien opetusohjelmat olivat samat vuodesta 1924 aina vuoteen 1931 (luku 5.4.3), ja hospitanttien oppikirjoina käytettiin pääasiassa samoja teoksia kuin varsinaisilla seminaarioppilailla. Yhdessä kalenterivuodessa hospitantit opiskelivat ne oppiaineet, jotka varsinaiset seminaarioppilaat kävivät läpi kahdessa lukuvuodessa. Hospitanttien vuosi jaettiin eräiden oppiaineiden osalta periodiopetuksiksi, ainakin Hämeenlinnassa, jossa kevätlukukauden alussa oppiaineena oli 9–10 viikon ajan uskonto ja 8 seuraavan viikon ajan uskonnon ase-

¹²¹⁹ VMA: VLFa Ja: 2, *Berättelser över Wasa lägre folkskolseminariums verksamhet 1929-1930 ja 1930-1931; Lägre folkskolseminariet 1964, 78-80.*

¹²²⁰ Kauranne, J. 1966.

¹²²¹ Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alkukouluseminaarien kertomukset lv. 1924-1925 ja 1925-1926; Kertomukset Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1926-1927–1930-1931; Salo, A. 1947, 23.

¹²²² Tornion alkukouluseminaarin kertomukset lv. 1924-25–1926-1927.

mesta yleismaantiede. Loma-ajoina hospitantit saivat enemmän kotitöitä kuin varsinaiset seminaarioppilaat.¹²²³

Vuonna 1929 haki Hämeenlinnan ja Suistamon alakansakouluseminaarien 60 hospitanttipaikkaa kaikkiaan 359 naista, joilla kaikilla oli hyvät keskikoulutodistukset. Vuoden 1931 paikkoja haki suunnilleen sama määrä, 352 naista, joista 312:lla oli pätevyys hospitantiksi. Useat hakijoista olivat ylioppilaita. Hämeenlinnaan näistä 352:sta pyrki 207, Suistamolle 67 ja 36 haki molempiin seminaareihin. Oppilaksi otettiin kumpaankin alakansakouluseminariin 30 eli valituiksi tuli vain 17 prosenttia hakijoista. Nämä jäivät viimeisiksi yksivuotisen valmistuksen saajiksi 1930-luvulla, koska kouluhallitus lopetti vuoden 1931 lopussa hospitanttiluokkien toiminnan laskelmoidessaan opettajatarpeen tulleen tyydytyksi varsinaisen seminaarivalmistuksen avulla¹²²⁴. Koulutuksen lyhyttäkään kritisoitiin. Franssila oli vahvasti sitä mieltä, että keskikoulupohjaisten hospitanttiluokkien opetuksen olisi pitänyt kestää kaksi vuotta yhden vuoden sijasta.¹²²⁵

Vaikka seminaareissa toimi erillisiä hospitanttiluokkia, yksittäisiä hospitantteja, joista oli säädetty kesällä 1921 (luku 5.4.3), riitti opiskelemaan varsinaisten seminaarioppilaiden joukkoon kussakin alakansakouluseminaarissa. Näillä hospitanteilla oli valtioneuvoston myöntämä erioikeus olla kuuntelemassa opetusta, harjoittelemassa opettamista harjoituskoulussa sekä suorittamassa opetusnäytteiden lisäksi seminaarissa erinäisiä tutkintoja. Vuosina 1926–1931 Suistamolla tällaiset oppilaat olivat harvinaisia, mutta Torniossa heitä oli yhteensä viisi ja Hämeenlinnassa seitsemän, joista yksi oli mies. Hämeenlinnassa näiden seitsemän lisäksi yksi henkilö suoritti kelpoisuuden ”naiskäsitöihin”.¹²²⁶

Vaasan alakansakouluseminaarissa, jossa erillisiä hospitanttiluokkia ei ollut lainkaan, yksittäisiä hospitanttioppilaita¹²²⁷ riitti. Lukuvuosina 1928–1929 ja 1929–1930 Vaasan seminaarissa hospitoi yhteensä viisi naista ja lisäksi kuusi opettajaa sai yläkansakoulun käsityön opetukseen kelpoisuuden sekä yhdelle kirjoitettiin kielitodistus. Jollekulle ”käymäoppilaalle” riitti kuuden viikon opiskelu kelpoisuustodistuksen saantiin. Myös ns. kuunteluoppilaita Vaasan semi-

¹²²³ HMA: HSa Ca: 2, ptk 10.3.27; HMA: HSa Ca: 2, ptk 24.2.28; Kertomukset Hämeenlinnan ja Suistamon alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1926-1927 – 1930-1931.

¹²²⁴ Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminarin toiminnasta lv. 1931-1932.

¹²²⁵ Franssila, K. A. 1929; OL 1931, 2, 41.

¹²²⁶ Suistamon alakansakouluseminari 1918-1928, 10; Kertomukset Hämeenlinnan ja Tornion alku- ja alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1925-26 – 1930-1931; MMA: SSa Ca: 2, ptk 27.5.30; HMA: HSa Ca: 3, ptk 9.6.28, ptk 12.11.30, ptk 19.12.30, ptk 9.5.31 ja ptk 1.6.31.

¹²²⁷ Syksyllä 1926 annetun asetuksen mukaan valtion alakansakouluseminariin sai varsinaisten oppilaiden lisäksi ottaa vuosittain korkeintaan 6 tyttö- tai muun keskikoulun käynnyttä naishospitanttia. Myös viimeistään vuonna 1922 yksityisistä alkukouluseminaareista valmistuneiden opettajien oli mahdollista päästä hospitoimaan. Hospitantit olivat velvollisia lukuvuoden ajan seuraamaan opetusta niissä aineissa, jotka opettajakunta määräsi heille aiempien opintojen täydennykseksi. Hospitanttien opintoihin kuului myös kuuntelu ja opetus harjoituskoulussa, jossa he antoivat opetusnäytteet. Hospitanteille annettu todistus tuotti saman kelpoisuuden kuin valtion alakansakouluseminaarien päästötodistus. (As 245/24.9.1926 § 9).

naarissa oli runsaasti. Jotkut kuuntelijoista viipyivät vain viikon, toiset useita viikkoja. Ylimääräinen opiskelijakin oli Vaasan seminaarissa, kun Ruotsista tuli Lyckselen seminaarin käynyt neiti Nordlund seminaariin vuonna 1927.¹²²⁸ Vaasan seminaarin johtajan tiedoksiannon mukaan seminaarissa saivat vielä 1930-luvulla hospitoida yhden vuoden ajan ne opettajat, joilla oli vain vuoden mittainen opettajanvalmistus alakansakouluun. Vuonna 1930 seminaarissa olikin useita hospitoijia sekä kuuntelijoita.¹²²⁹

Vaikka erilliset hospitanttiluokat lopetettiin Hämeenlinnan ja Suistamon seminaareista vuoden 1931 jälkeen, yksittäiset hospitanttioppilaat eivät lisääntyneet alakansakouluseminaareissa. Syynä siihen osaltaan lienee ollut se, ettei kaikille pätevillekään opettajille 1930-luvun lamavuosina riittänyt työpaikkoja ja toisaalta se, että alakansakouluseminaarien kaksivuotiseen koulutukseen haki ja pääsi runsaasti keskikoulun käyneitä, jopa ylioppilaita. Lisäksi Hämeenlinnan alakansakouluseminaari sai syksystä 1933 alkaen keskikoulupohjaisen luokan ja muuttui käytännössä jo syksyllä 1934 keskikoulupohjaiseksi seminaariksi. Näin pohjakoulutustasoltaan paremmille hakijoille avautui väylä opettajaoppiin koulutustasoaan vastaaville luokille. Keskikoulupohjaisista luokista huolimatta Hämeenlinnan seminaarissa opiskeli kuitenkin vuosina 1932–1939 erioikeudella kaikkiaan 14 henkilöä, joista osa suoritti pätevyyden vain yläkansakoulun käsityön opetusta varten¹²³⁰.

Tornion seminaariin ei 1930-luvun ensimmäisellä puoliskolla hakeutunut yhtään erioikeudella opiskellutta hospitoijaa, mutta lukuvuosina 1936–1937 näitä oli kaksi, joista toinen valmistui alakansakoulunopettajaksi. Seuraavina vuosina ennen talvisotaa erioikeudella opiskelijoita Tornion seminaarissa oli yhteensä viisi.¹²³¹ Suistamon seminaarissa ei erivapaudella opiskelevia ollut sen enempää kuin Torniossakaan. Lukuvuonna 1931–1932 yksi alakansakoulunopettaja hankki Suistamolla pätevyyden yläkansakoulun käsityön opetukseen, ja lukuvuonna 1932–1933 hospitantteja oli kaksi. Keväällä 1936 yksi hospitantti antoi opetusnäytteet, ja joulun alla 1938 yksi ylioppilas kävi opetusnäytteissä.¹²³² Vaasan seminaarinkin hospitoijien määrä tyrehtyi 1930-luvulla. Syy saattoi olla siinä, ettei ruotsinkielisille alakansakoulunopettajille ollut riittävästi kysyntää. Keväällä 1930 tehdyn kyselyn mukaan Vaasasta edelliskeväänä valmistuneista opettajista ainoastaan kaksi oli saanut vakinaisen viran, kuusi tilapäisen opettajan teh-

¹²²⁸ VMA: VLFa Da: 2, brev 2.2.1927, 15.5.1927, 22.9.1927, 13.10.1927, 18.10.1927, 22.10.1927, 29.10.1927, 11.2.1928; VMA: VLFa Ja: 2, Redogörelser för Wasa lägre folkskolseminarium 1928-1929–1930-1931;

¹²²⁹ VMA: VLFa Ja: 3, Redogörelser för Wasa lägre folkskolseminarium 1929-1930 ja 1930-1931.

¹²³⁰ Kertomukset Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1931-1932 – 1938-1939; HMA: HSa Ca: 3, ptk 25.1.32, ptk 11.5.32, ptk 6.6.35, ptk 1.7.36, ptk 4.6.37, ptk 2.9.37 ja ptk 17.12.37.

¹²³¹ Kertomukset Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1931-1932 – 1939-1941.

¹²³² Kertomukset Suistamon alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1931-1932 – 1938-1939; MMA: Ssa Ca: 2, ptk 24.4.1936; MMA Ssa Ca: 3, ptk 17.12.38.

tävän ja lopuille kuudelle ei ollut löytynyt opettajan tehtävää lainkaan. Toisaalta Vaasan alakansakouluseminaariinkaan ei ollut tungosta, joten seminaariin pääsivät opiskelemaan lähes kaikki halukkaat. Vuosina 1934–1939 Vaasan seminaarissa suorittikin kuuntelua ja seurasi erivapaudella opetusta ainoastaan kolme, neljä henkilöä.¹²³³

Hospitoinnin lisäksi alakansakoulunopettajaksi saattoi valmistua erivapaudella lyhyessä ajassa myös siten, että hakija pyrki suoraan seminaarin toiselle luokalle. Mikäli opettajakunta katsoi, että hakijalla oli edellytykset aloittaa toiselta luokalta, hän saattoi valmistua yhdessä lukuvuodessa. Torniossa ylioppilaspoikaisten pyrkijöiden pääsyä suoraan toiselle luokalle kiristettiin vuonna 1935, kun opettajakunta päätti, että kaikkien toiselle luokalle pyrkivien ylioppilaiden oli suoritettava tutkinto kaikissa seminaarin ensimmäisen luokan oppiaineissa¹²³⁴.

Alakansakoulunopettajiksi valmistuminen 1930-luvulla tapahtui pääsääntöisesti alakansakouluseminaarien kaksivuotisessa valmistuksessa. Poikkeamat tästä kouluttautumistavasta olivat melko harvinaisia. Seminaarien opettajatuotanto oli sopiva opettajatarpeeseen nähden, joten mitään erityisjärjestelyjä ei tarvittu opettajien valmistamiseksi. Opettajia poistui työmarkkinoilta, ja uusia alakansakouluja perustettiin jatkuvasti lisää. Näin syntyi vapaita opettajavirkoja valmistuville uusille opettajille.¹²³⁵

6.7 Toverikunta ja harrastukset kasvattajina

Alakansakouluseminaareissa 1930-luvulla vallinnut vireä työtahti vaati niin oppilailta kuin opettajilta pitkiä työpäiviä ja -viikkoja. Jäikö oppilaille tällaisessa uurastuksessa lainkaan hengähdysaikaa ja tilaa omille harrastuksille? Haastattelemani alakansakouluseminaarin käyneet opettajat muistelivat poikkeuksetta seminaarivuosiaan sellaisina, jolloin opiskelu ja seminaarin ympärillä pyörivät harrastukset veivät täysin oppilaiden ajan, eikä vapaa-ajasta seminaarivuosina ollut tietoaakaan. Aika riensi täysin seminaarilla, koulumatkoja kulkiessa ja opintotehtävien kanssa painiessa. Kuvailivatpa monet elämänpiiriään seminaarivuo-

¹²³³ VMA: VLFa Da: 1, brev 12.1.30; VMA: VLFa Da: 4, brev 15.4.1939, brev 25.4.1939; VMA: VLF Ja: 3, Berättelse över Wasa lägre folkskolseminariums verksamhet 1934-1935.

¹²³⁴ OMA: TSa Ca: 2, ptk 12.2.1935.

¹²³⁵ Vuonna 1936 perustettiin 49 uutta suomenkielistä ja 2 ruotsinkielistä alakansakoulunopettajan virkaa, mutta opettajia poistui työmarkkinoilta vastaavat määrät. Lukuvuonna 1936–1937 työskenteli alakansakouluissa maaseudulla 3833 opettajaa, joista suomenkielisiä oli 3406 ja ruotsinkielisiä 427. Miehiä näistä oli vain 11. Edellisten lisäksi Ahvenmaalla toimi 27 opettajaa, joista 5 oli epäpätevää. (AkkL 1937, 1, 12-13).

sina suljetuksi, joskaan ei ahdistavaksi.¹²³⁶ Ainoastaan sunnuntaisin, samoin kuin kevätiltoina, saattoi oppilaille liietä sen verran omaa aikaa, että he ennättivät ulos¹²³⁷. Mutta miksi seminaarit sulkivat oppilaansa opinahjon suojiin myös näiden vapaa-ajoiksi?

Ensimmäinen vastaus sulkemiseen löytynee 1930-luvun seminaarikasvatuksesta, jossa elämänläheisyys otettiin Isosaaren mukaan huomioon lisäämällä seminaareissa oppilaiden vapaata harrastustoimintaa ja tähdentämällä opettajan vapaata kansansivistystyötä¹²³⁸. Kokon mukaan taas oppilaiden eristäminen ympäröivästä yhteiskunnasta opettajanvalmistuksen aikana oli perinpohjainen sosiaalistasamisprosessi, joka liittyi olennaisena osana siihen, että tuleville opettajille muodostui yhtenäinen maailmankuva. Näin heidän oletettiin sisäistävän yleisesti hyväksytyt yhteiskunnalliset arvot¹²³⁹.

Salo näki seminaarien suojoissa toimineet toverikunnat, kerhot ja muut aktiviteetit tärkeinä siinä mielessä, että ne parhaiten valmensivat tulevia opettajia kansanvalistajiksi koulupaikkakunnilleen ja lisäsivät oppilaiden yleissivistystä. Siksi Salon johtamaan Hämeenlinnan seminaariin perustettiin jo sen ensimmäisenä syksynä toverikunta, jonka uudet säännöt tulivat voimaan lukuvuoden 1929–1930 alussa. Uusien sääntöjen avulla pyrittiin entistä paremmin yhtenäistämään toverielämää ja samalla annettiin eri harrastuspiireille mahdollisuudet erikoistumiseen. Salo oli vakuuttunut siitä, että oppilaiden järjestämä toiminta, juhlat ja esiintymiset olivat omiaan kasvattamaan oppilaita tuleviin tehtäviin opettajina. Ne vaikuttivat sivistävästi nuorten kehitykseen, ne avarsivat oppilaiden näköpiiriä sekä herättivät näissä isänmaallista ja kansallista innostusta. Tälle kaikelle perustana oli uskonnollis-siveellinen pohja.¹²⁴⁰ Toverikuntien pyrkimykset voitaneen tiivistää Tornion seminaarin johtajan ja toverikunnan kuraattorin Viljo Törmälän sanoin: ”*Toverikunnan työnä on yhteisen, ehjän ja jalostavan toveruuden tavoittelemisen. Siihen pyrkiköön toverikuntatyö!*”¹²⁴¹

Kaikissa suomenkielisissä alakansakouluseminaareissa toimivat virkeät toverikunnat kerhoineen ja muine aktiviteetteineen. Saattoipa jaloja kasvatustavoitteita tavoittelevien kerhojen taustalla piillä sekin, että opettajat halusivat eristää nuoret naiset mahdollisimman tiukasti valvontaansa seminaarin suojiin ja samalla pitää nämä poissa opiskelupaikkakunnan houkutuksilta.

¹²³⁶ Linnovaara, K. 1985, haastattelu; Luoto, L. 1987, haastattelu; Pasanen, L. 1999, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastattelu.

¹²³⁷ Hämeenlinnassa suosittuja ulkoilukohteita olivat Hattelmala, Aulanko ja Ahvenisto. Suistamon opiskelijat suuntasivat kävelyretkensä Suistamojärven rantaan ja Tornion seminaarilaiset saattoivat piipahtaa joen toiselle puolelle Haaparantaan, jossa nuorille oli tarjolla elämyksiä, kahvia ja leivoksia. (Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Pasanen, L. 1999, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu).

¹²³⁸ Isosaari, J. 1966.

¹²³⁹ Kokko, M. 2004, 15.

¹²⁴⁰ Hämeenlinnan alakansakouluseminaari. Kertomukset lv. 1929-1930 ja 1930-1931; Salo, A. 1947, 52-54; Hämeenlinnan seminaari 1919-1969, 49-50.

¹²⁴¹ OMA: TSa Ja: 3, ptk 25.4.36.

Millaista sitten opettajakasvatukseen kiinteästi liittynyt aktiivinen toveri- ja harrastustoiminta oli 1930-luvulla alakansakouluseminaareissa, joissa toverikuntaan kuuluminen ei näytä olleen oppilaille vapaaehtoista? Ainakin Hämeenlinnan seminaarissa toverikuntatoimintaan osallistuminen oli käytännössä pakollista kaikille oppilaille ja hospitanteille. Opettajakunta oli jo 1920-luvun puolivälissä päättänyt, että toverikunnan tilaisuudet olivat niin tärkeitä opettajavalmistuksen kannalta, että jokaisen oppilaan oli niihin osallistuttava, ellei sairaus tai muu pakottava este ehkäisnyt mukaantuloa¹²⁴². Myös Tornion seminaarissa kaikki oppilaat kuuluivat 1930-luvulla toverikuntaan ja sen alaiseen kristilliseen yhdistykseen. Toverikuntien toiminta näyttää olleen varsin tiukasti sidoksissa opiskeluohjelmaan ja opettajakuntaan, jonka ohjaksissa se pyöri. Toverikuntien valvojiksi valittiin joku oppilaitoksen opettajista tai laitoksen johtaja.¹²⁴³ Käytännössä valvoja/kuraattori ja opettajakunta säätelivätkin varsin oleellisesti toverikunnan toimintamuotoja, esimerkiksi Hämeenlinnassa opettajakunta, johtaja Salon esityksestä, määräsi toverikunnan kuukausittain pidettävät konventit kehiteltäviksi teemojen ympärille ja erilaiset oppilaiden harrastusseurat muutettaviksi toverikunnan kerhoiksi¹²⁴⁴.

Toverikuntien vuotuisen toiminnan runkona olivat kerran kuukaudessa järjestetyt illanvietot, joilla kullakin oli oma teemansa. Syksyisin pidettiin uusille oppilaille tervetuliaisjuhla ja keväällä valmistuville kokelaille jäähyväistilaisuus. Joulun alla juhlittiin ”*voimakkaan isänmaallisen mielen elähdyttäminä*” itsenäisyyttä ja riemuittiin pikkujoulun merkeissä. Myös maamme kansalliset merkkimiehet sekä presidentti ja Kalevala olivat juhlinnan kohteina. Näiden tilaisuuksien lisäksi oppilaat järjestivät seminaarin vieraille, kuten tarkastajille ja opettajakokousyleisölle, ohjelmallisia illanviettoja. Oman väen kesken pidettiin adventti-, kirjallisuus-, raittius-, partio-, maakunnallisia ja heimojuhlia, joissa ohjelman ja tarjoilun lisäksi saattoi olla esitelmiä, alustuksia ja keskusteluja. Illanviettoihin kuului myös toverikunnan tuoreen lehden lukua. Joitakin maksullisia yleisötilaisuuksiakin järjestettiin vuosittain, kuten Torniossa opettaja Vakkilaisen ja Hämeenlinnassa opettaja Lahtisen johdolla konsertit. Toverikunnan ohjelmanumerot olivat kysytyjä paikallisissa ja lähipaikkakuntien tilaisuuksissa. Tornion seminaarilaisten voimisteluohjelmia hyödynnettiin jopa naapurimaan puolella Haaparannassa¹²⁴⁵. Iltama- ja juhla järjestelyissä oppilaat saivat runsaasti harjaannusta esiintymiseen, jota opettajan työssä tarvittiin, ja monet hiljaisetkin oppilaat voittivat ujoutensa näissä tapahtumissa¹²⁴⁶.

Pöytäkirjojen ja muistelmien mukaan illanvietot vaativat järjestelijöiltä paljon työtä ja kekseliäisyyttä niin ohjelmanumerojen kuin tarjoilujen valmistamisessa, mutta ne olivat tekijöilleen ja osallistujille palkitsevia. Juhlat olivatkin

¹²⁴² HMA: HSA Ca: 2, ptk 14.4.24.

¹²⁴³ Kertomukset Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931-1939-1941; OMA: TSA Ja: 3.

¹²⁴⁴ HMA: HSA Ca: 3, ptk 13.11.28.

¹²⁴⁵ Sakselius, I. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastattelu.

¹²⁴⁶ Sakselius, I. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastattelu.

virkestäviä ja rattoisia, mutta niissä ei saanut koskaan tanssia. Piirileikkiä saatettiin sentään pyörähdellä illan päätteeksi. Vaikka tanssia ei kaikkialla luettukaan synniksi, tanssin katsottiin johtavan syntiin, ja siksi tanssi oli seminaarilaisilta ehdottomasti kielletty huvi.¹²⁴⁷ Suistamon seminaarissa kansantanssejakin pidettiin synnillisinä, ja siksi oppilaat eivät saaneet niitäkään harrastaa¹²⁴⁸.

Toverikuntien jokaviikkoista toimintaa olivat suomenkielisisä alakansakouluseminaareissa erilaiset kerhot. 1930-luvulla Hämeenlinnan seminaarissa toimivat aktiivisesti musiikkikerho luokkakuoroineen, kristillinen kerho, voimisteluserho, lausuntakerho ja kaunolukukerho. Seminaarin isoon kuoroon kuuluivat kaikki seminaarin oppilaat. Jokaisen kerhon huoltajana toimi seminaarin asianomaisen oppiaineen opettaja.¹²⁴⁹ Tornion seminaarin toverikunnan kerhot olivat lähes samoja kuin Hämeenlinnassa. Siellä toimivat kristillinen yhdistys, kuoro ja naisvoimisteluseura¹²⁵⁰. Suistamon seminaarissa kokoontuivat raamattukerho, lähetyssompeluseura, voimisteluseura ”Nagrusuut” ja luokkien laulukorot. Niin Hämeenlinnassa, Suistamolla kuin Torniossakin kristillinen kerho kokoontui yleensä myös sunnuntaisin ”*Sanan ääreen*”.¹²⁵¹

Hämeenlinnan seminaarin opettajakunta antoi partiotyölle samoin kuin raittiusasialle täyden tunnustuksensa, mutta katsoi, ettei partiotyötä eikä raittiuskerhoa seminaarissa voitu aloittaa, koska laitoksen oppilaat olivat jo muutenkin liialla työllä kuormitetut¹²⁵². Sen sijaan Tornion seminaarin toverikuntalaisten keskuuteen perustettiin partiojärjestö ”Raketti” lokakuussa 1932, ja sen piiriin innosti oppilaita Inkeri Sakseliuksen mukaan myös oppilaitoksen johtajan Viljo Törmälän rouva¹²⁵³. Suistamon seminaarissakin toimi partiolippukunta ”Sammontakojat”, jonka yhteydessä annettiin raittiusopetusta kerhotyön muodossa¹²⁵⁴. Opettaja Irja Tiensuun mukaan juuri partio oli se areena, jossa henkisesti ja fyy-

¹²⁴⁷ *Kertomukset Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931-1939-1941; OMA: TSa Ja: 3; AkkL 1943, 11, 168-169; Salo, A. 1947, 52-54; Linnovaara, K. 1985, haastattelu; Luoto, L. 1987, haastattelu; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Pasanen, L. 1999, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastattelu; Korhonen, A.-L. 2001, haastattelu; Puonti, K. 2001, haastattelu; Nurminen, S. 2001, haastattelu.*

¹²⁴⁸ *Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu.*

¹²⁴⁹ *Hämeenlinnan alakansakouluseminaari. Kertomus lv. 1929-1930.*

¹²⁵⁰ *Kertomukset Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931-1939-1941.*

¹²⁵¹ *Kertomukset Hämeenlinnan, Suistamon ja Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1930-1931-1939-1941; MMA: SSa Cc:1; MMA: SSa Ca: 2; OMA: TSa Ja: 3; Salo, A. 1947, 52-54; Jokisen mukaan ”Nagrusuilla” oli johtajanaan Suistamolla v. 1934-1936 olympialaisiin osallistunut oppilas Toini Alhava (Jokinen, S. 1999, haastattelu) ja seminaarin kuoron johdosta huolehti v. 1936-1938 Viipurin musiikkiopiston käynyt oppilas Maija Varonen (Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu).*

¹²⁵² *HMA: HSa Ca: 3 Opettajakunnan pöytäkirjat 1928-37, ptk 28.9.32 ja ptk 2.3.38.*

¹²⁵³ *Kertomus Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1932-1933, 11-12; Sakselius, I. 2000. Haastattelu.*

¹²⁵⁴ *MMA: SSa Ca:3, ptk 3.3.38.*

sisesti valmentauduttiin tuleviin aikoihin hänen ollessaan Suistamon seminaarin oppilaana vuosina 1937–1939. Partiolaiset liikkuiivat paljon luonnossa ja harjaantuivat siellä selviytymään vaikeissa oloissa ja tehtävissä. Myös Suistamon nuoriseuran toimintaan osallistumisella seminaariaikanaan Tiensuu katsoi olleen merkitystä myöhemmässä elämässään, niin lottana kuin opettajana.¹²⁵⁵

Vaasan seminaarissa opiskeli 1930-luvulla vain parikymmentä oppilasta vuosittain, joten oppilaat elivät jokapäiväisessä kanssakäymisessä ”*kuin sisarusparvi*” ilman erityisiä kerhotapaamisiakin. Yhtenäisyyttä lisäsi vielä se, että suurin osa oppilaista asui seminaarin lähellä internaatissa johtaja Esteri Sandmanin hoivissa, ”*Esterin tyttöinä*”. Oppilaskodissaan he järjestivät yhteistä toimintaa. ”*Lägre folkskolseminariet*” -kirjaan kirjoittaneista Vaasan seminaarin oppilaista kukaan ei muistele seminaariajaltaan toverikunnan konventteja eikä toverikunnan muuta toimintaa, vaan juuri oppilaskotiyhteisöä ja ”*Esterin tyttöjen*” kepposia, juhlahetkiä ja muita internaatin iloja.¹²⁵⁶

Toverikuntien toimintaa virittivät useina vuosina myös erilaiset liikunnan, musiikin, lausunnon tai jonkin muun henkisen riennon alueella järjestetyt kisat. Toverikunnilla oli oman lipun lisäksi myös oma lehti. Jotkut kerhoistakin toimitivat omia lehtiään. Hämeenlinnan seminaarissa julkaistiin ”*Tulokasta*”, Torniossa ”*Kipinää*” ja Vaasassa ”*Kamratenia*”. Joitakin näistä lehdistä painettiin ja myytiin, ja näin saatiin toverikunnan toimintamenoihin rahaa.¹²⁵⁷ Seminaarien toverikunnat tekivät vuosittain opinto- ja virkistysretkiä lähiseudulle ja maakuntansa alueelle. Hämeenlinnassa kevätretkien kohteina oli monet kerrat johtaja Salon huvila, Lepaan puutarhakoulu, Kangasalan Vehoniemi ja Päivölän kansanopisto. Joskus koko Hämeenlinnan oppilaitos suuntasi kevätretkensä aina pääkaupunkiin saakka, samoin kuin Suistamon seminaarin oppilaskuntakin. Hämeenlinnan seminaarin oppilaiden oli retkillä pukeuduttava kansallispukuun, jonka he itse olivat valmistaneet käsitoissa.¹²⁵⁸ Pisimmälle opintoretkensä suuntasivat Vaasan seminaarin oppilaat, jotka keväällä 1931 kävivät tutustumassa Viron pääkaupunkiin Tallinaan¹²⁵⁹.

Alakansakouluseminaareissa harrastuspiirit olivat varsin samankaltaisia kuin kansakouluseminaareissa vastaavana aikana. Kuikan¹²⁶⁰ mukaan kansakouluse-

¹²⁵⁵ Tiensuu, I. 2000, haastattelu.

¹²⁵⁶ Syksyllä 1936 Vaasan seminaaria kävi 22 naista, joista 13 oli ensimmäisellä ja 9 toisella luokalla (*Lägre folkskolseminariet* 1964, 60-74); Vaasan seminaarin oppilasasuntolassa asui vuosittain 17-20 oppilasta (VMA: VLFa Ja: 9-10).

¹²⁵⁷ Kertomukset Hämeenlinnan ja Tornion alakansakouluseminaarinn toiminnasta lv. 1930-1931 – 1939-1941; OMA: TSa Ja: 3; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Nurminen, S. 1999, haastattelu.

¹²⁵⁸ Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarinn toiminnasta lv. 1930-1931 – 1939-1941; Pasanen mukaan kansallispukuisia tyttöjä oli opettajien retkillä helppo valvoa, koska he erottuivat muista kulkijoista pukunsa vuoksi (Pasanen, L. 1999, haastattelu); Vähä-Eskeli, L. 1986, haastattelu.

¹²⁵⁹ *Lägre folkskolseminariet* 1964, 78-80.

¹²⁶⁰ Kuikka, M. T. 2005, 205-208.

minaaressa kristilliset yhdistykset vaalivat Cygnaeuksen luomaa kuvaa kutsu-
musopettajasta. Raittius- ja isänmaalliset harrastukset kuuluivat ajankuvaan itse-
näisyytemme alkuaikoina, iskusanoinaan koti, uskonto ja isänmaa. Näitä aatteita
lähellä oli partiotoiminta. Aatteellisten harrastusten rinnalla oli kansakoulusemi-
naareissa samoja toiminnallisia kerhoja kuin alakansakouluseminaareissakin, siis
aiheinaan musiikki, taiteet sekä suullinen ja kirjallinen ilmaisu. Kielikerhoja al-
kukouluseminaareissa ei kansakouluseminaarien tapaan ilmeisesti toiminut. Ur-
heiluharrastukset sen sijaan olivat samoja molemmissa seminaarityypeissä. Kui-
kan mukaan seminaarien monipuolinen harrastustoiminta korosti oppilaiden kas-
vattamista kulttuuriryöntekijöiksi.

Alakansakouluseminaarien toverikunnilla ei ollut lainkaan yhteiskunnallisiin
asioihin pureutuvia kerhoja eikä yhteiskunnallisia keskustelupiirejä. Olettaisi,
että 1930-luvulla opettajiksi opiskelleet naiset olisivat olleet kiinnostuneita myös
yhteiskunnallis-poliittisista asioista. Suomessahan naiset ovat saaneet osallistua
puoluepolitiikkaankin ilman esteitä, toisin kuin esimerkiksi naiset Saksassa, jos-
sa vuoteen 1908 saakka laki kielsi naisten kuulumisen poliittisiin järjestöihin¹²⁶¹.
Esiin nouseekin kysymys, miksi alakansakouluseminaareissa elettiin ikään kuin
yhteiskunnan ulkopuolella.

Sytä yhteiskunnallisten asioiden puuttumisesta alakansakouluseminaarien
harrasteiden joukosta lienee ollut useita. Ainakin Suistamon seminaarin oppilais-
ta harva oli yleensäkin kiinnostunut politiikasta, tai jos oli, ei sitä voinut ilmais-
ta, seminaarin oppilaan kun ei ollut sopivaa puhua politiikasta. Näin muistelivat
Suistamon seminaarissa vuosina 1936–1938 opiskelleet informanttini, joskin
opettaja Anna-Liisa Sipponen tiesi joidenkin seminaarin oppilaiden salaa kannat-
taneen IKL:ää. Kaikki haastattelemani opettajat pitivät itsestään selvänä taas sitä,
että seminaareissa ja kouluissa keskeistä oli rakkaus isänmaahan, jota kunnioitet-
tiin mm. järjestämällä isänmaallisia juhlia.¹²⁶² Seminaarin arjessa isänmaallisuus
näkyi esimerkiksi siinä, että oppituntien alussa laulettiin opettajien saapuessa
luokkaan yleensä uskonnollisia, maakunta- ja muita isänmaallisia lauluja. Tornio-
ssa johtaja Törmälää ilahdutettiin hänen tuntiensa alussa laululla ”*Työ kansan
hyväksi uhratkaamme*”. Isänmaallista henkeä kuvasti sekin, että alakansakoulu-
seminaarien käsitöissä jokainen oppilas valmisti kansallispuvun, joskin Tornion
seminaarissa sen valmistus lopetettiin syksyllä 1937, mutta kansallispuku säilyi
Torniossakin vielä sen jälkeen oppilaiden juhlapukuna.¹²⁶³

¹²⁶¹ Kokko, M. 1998, 120.

¹²⁶² Sipponen, A.-L. 1997 ja 1998, haastattelu; Kaarama, J. 1998, haastattelu; Lamminen, I.
1998, haastattelu; Mentu, H. 1998, haastattelu; Suonio, M. 1998, haastattelu; Tamminen, T.
1998, haastattelu.

¹²⁶³ Pasanen, L. 1999, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastatte-
lu.

Kuva 8. *Suistamon seminaarin oppilaat Vanhan Kalevalan 100-vuotisjuhliissa vuonna 1935*¹²⁶⁴

Hämeenlinnan seminaarissa vuosina 1933–1935 opiskellut Kaino Linnovaara kertoi, että siellä uhkui hänen opiskeluaikanaan isänmaanrakkaus ja myös poliittinen henki¹²⁶⁵. Johtaja Salo itse oli isänmaaninnostuksessaan jääräpäinen¹²⁶⁶. Kouluhallituksen kiellettyä seminaarien oppilailta kaikenlaisen poliittisen toiminnan Hämeenlinnan seminaarin oppilaitakin varoiteltiin ja nuhdeltiin, jos joku harhautui osallistumaan sellaiseen. Tornion seminaarissa varoitettiin oppilaita heti jokaisen lukuvuoden alussa poliittisesta toiminnasta, eivätkä sen oppilaat opettajakunnan tietämän mukaan koskaan syyllistyneet osallistumaan poliittisiin tilaisuuksiin.¹²⁶⁷

Poliittisen toiminnan poissulkeminen seminaareista ei todennäköisesti ollut opettajakunnista eikä johtajista lähtöisin, sillä kaikkien alakansakouluseminaarien johtajat¹²⁶⁸ itse osallistuivat oman paikkakuntansa kunnallispolitiikkaan ja

¹²⁶⁴ *Kuvassa kuorolaiset ovat pukeutuneita seminaarissa valmistamiinsa kansallispukuihin. Kuva Saara Nurminen kotiarkistosta.*

¹²⁶⁵ *Linnovaara, K. 1985, haastattelu.*

¹²⁶⁶ *Salosmaa, O. ja Salosmaa, K. 1987, haastattelut.*

¹²⁶⁷ *OMA: TSa Da: 2, kirje 14.1.39; Hämeenlinnassa oli kuusi oppilasta käynyt tammikuussa 1939 Mustassa Karhussa kahvitilaisuudessa, jossa oli laulettu isänmaallisia lauluja, ja tällaisista tilaisuuksista opettajakunta varoitti oppilaitaan (HMA: HSa Ca: 3, ptk 23.1.39).*

¹²⁶⁸ *Vaasan seminaarin johtaja Laxström toimi Vaasan läänin eteläisen vaalipiirin puheenjohtajana Ruotsalaisessa kansanpuolueessa ja kaupunginvaltuutettuna Vaasassa. Hänelle oli tuomioistuimessa annettu varoitus kielilain virheellisestä soveltamisesta valtuutettuna. (KA: KH Ba 1 Wasa småskolseminarium 1922-1937). Suistamon seminaarin johtaja Santala oli erittäin aktiivinen sivistys- ja talouselämän vaikuttaja sekä toimi aktiivisesti kunnallispolitiikassa. Suis-*

antoivat näin oppilailleen esikuvan siitä, että opettajan työhön kuului opetus- ja kasvatustehtävän ohella velvollisuuksia myös yhteiskunnallis-poliittisessa elämässä. Kielto seminaarilaisten poliittiseen toimintaan osallistumisesta tuli 1930-luvulla valtiohallinnon piiristä, jota koulumaailmassa edusti kouluhallitus. Kevättalvella 1933 kouluhallitus kielsi kouluhuoneistojen käytön poliittisiin kokouksiin, mutta suositti kieltonsa vastapainoksi seminaareja ja seminaarilaisia vaalimaan kansallisia perinteitä. Kouluhallitus välitti oppilaitoksille syksyllä 1933 myös valtioneuvoston määräyksen, jonka mukaan virantoimituksessa toimivilta henkilöiltä olivat kiellettyjä kaikki sellaiset puvut, asut ja merkit, jotka osoittivat kuulumista johonkin tiettyyn poliittiseen järjestöön tai puolueeseen. Vuosikymmenen loppua kohden mentäessä säädöksiä vielä tiukennettiin ja seminaareja kehoitettiin valvomaan, että oppilaiden osanotto kaikkeen valtiolliseen toimintaan koulussa ja sen ulkopuolella samoin kuin oppilaiden kuuluminen poliittisiin puolueisiin oli kiellettyä.¹²⁶⁹

Edellä kerrottujen jyrkkien kieltojen¹²⁷⁰ keskellä oli selvää, etteivät alakansakouluseminaarien toverikunnat voineet suunnata toimintaansa yhteiskunnallisiin kysymyksiin, olivatpa oppilaat itse yhteiskunnallisesti orientoituneita tai eivät. Seminaareissa oltiin isänmaallisia, mutta politikointia ei niissä sallittu.

6.8 Esikuviksi lapsille

Alakansakouluseminaarien opettajakuntaan ei kuulunut naiskansakouluseminaarien tapaan johtajatarta, jonka tehtävänä oli valvoa oppilaiden käytöstä ja joka oli vastuussa oppilaiden käytöksestä. Johtajattaren puutteen vuoksi alakansakouluseminaarien johtaja ja opettajat joutuivat pohtimaan tuon tuostakin keinoja kurin ja järjestyksen ylläpitämiseksi. Olihan vanhastaan asetettu opettajille vaatimus: olkaa oppilailtenne ja ympäristöllenne esikuvia¹²⁷¹. Tätä esikuvallista kasvattajapersoonallisuutta pyrittiin alakansakouluseminaareissa kehittämään kaikin tavoin. Hämeenlinnan seminaarin johtajan mukaan kaiken kasvatuksen päämäärä-

tamon kunnanvaltuustoonkin hän kuului ja oli sen puheenjohtajana v. 1926-28 (KA: KH Eva 5 Suistamon alkukouluseminaarin matriikkelit; MMA: SSa Bb: 1). Myös Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin johtaja Salo osallistui aktiivisesti kunnallispolitiikkaan ja toimi Hämeenlinnassa kaupunginvaltuuston puheenjohtajana (Salosmaa, O. ja Salosmaa, K. 1987, haastattelut); Tornion seminaarin johtaja Törmälä oli keskeinen henkilö kaupunkinsa hallinto- ja kulttuuritoimissa (Pirhonen, E. 1970, 75).

¹²⁶⁹ OMA: TSa Ea: 2, kirjeet 21.2.33, 30.8.33 ja 9.1.39; OMA: TSa Ca: 3, ptk 6.10.38 ja ptk 17.1.39.

¹²⁷⁰ Kokon mukaan opettajista kasvatettiin tälläkin tavoin rahvaan yläpuolella olevia mallikansalaisia (Kokko, M. 2004, 15).

¹²⁷¹ Haavio, M. 1948, 123; Syväoja, H. 2004, 91.

nä oli persoonallisuuksien kasvattaminen, mikä merkitsi siveellisten persoonallisuuksien kehittämistä kansakunnan ja koko ihmiskunnan parhaaksi. Seminaareissa erityisesti uskonnon, siveysopin ja terveysopin tuli vaikuttaa opettajien siveelliseen kasvatukseen.¹²⁷²

”*Garnisoivan*” kaupungin, Hämeenlinnan, alakansakouluseminaarin opettajakunta piti tarkkaa huolta siitä, ettei oppilaiden kuri höltynyt, mistä opettajakasvatus olisi kärsinyt. Kurinpitoa koskevia asioita käsiteltiin lähes jokaisessa opettajankokouksessa. Niissä haettiin ratkaisuja yksittäisiin rikkomuksiin tai sitten pohdittiin järjestyksen ja kurin pitämisen keinoja. Johtaja Salo kehotti seminaarin kaikkia opettajia ottamaan osaa järjestyksen valvontaan ja kurinpitoon. Opettajien itse oli oltava malleja. Heidän oli ehdottoman täsmällisesti aloitettava ja lopetettava tuntinsa. Kunkin opettajan tai ylivalvojan tuli tarpeen tullen valvoa oppilaita myös välitunneilla, ruokalassa ja saunassa. Oppilaiden oli saavuttava tunneille ja poistuttava niiltä täsmällisesti. Mahdollisista myöhästymisilmoituksista huolehti järjestäjä. Opettaja Siiri Lampén esitti järjestyksenvalvontaan sellaista yhteistoiminnallista mallia, että oppilaat itse olisivat valvoneet ja oikaisseet toistensa käytöstä. Tätä varten oppilaiden olisi tullut jakaantua noin 10 hengen ystävyyspiireihin, jotka sitten olisivat valvoneet toistensa käytöstä ja ystävällisesti auttaneet toisiaan korjaamaan käytöstään. Tällä toiminnalla Lampén katsoi olevan siirtovaikutusta oppilaiden tulevaan opettajan työhönkin, jossa oli osattava opettaa käytöstä toisille. Seminaarin opettajakunta kuitenkin totesi, että tällainen toiminta olisi saattanut tuntua oppilaista vakoilulta ja päätti siksi, että luokka kokonaisuudessaan huolehti oppilaidensa käytöksestä ja oli siitä vastuussa. Opettajat pitivät erittäin tärkeänä opettaa seminaarissa sitä, miten alakansakoulunopettajan oli käyttäydyttävä, koska he olivat vakuuttuneita siitä, että opettajien käytöksestä riippui suuressa määrin koko alakansakoulun asema.¹²⁷³

Kaikki Hämeenlinnan seminaarin käyneet haastatteleman opettajat muistivat poikkeuksetta siellä vallinneen kurin ja järjestyksen. Jopa ruokalassa oppilaat istuivat aina samoilla aakkosjärjestyksen mukaisilla paikoilla. Johtaja Salo oli järjestyksen ja säästäväisyyden tiukka ja tarkka valvoja. Itse hän aamuisin kulki katsomassa, että kaikki oli kunnossa, eikä pölynhäivettäköön saanut ovenkama-noista löytyä. Ulkopuolisille järjestys näkyi jo siinäkin, että seminaarin kanslian eteisessä istui aina kansallispukuinen järjestäjä-päivystäjä, joka piti talossa kaikki tavarat paikoillaan. Järjestäjänä toimivat oppilaat vuorollaan. Muistellessaan opiskeluaikaansa Hämeenlinnan seminaarissa 1930-luvun lopulla opettaja Lea Pasanen kertoi, että seminaarissa tuntui kuin olisi ollut yhtä mittaa jonkin paikan järjestäjä.¹²⁷⁴

1930-luvulla voimassa olleen kansakoululain mukaan ”*oppilaan tuli noudattaa kuria ja järjestystä sekä käyttäytyä siivosti ja moitteettomasti niin koulussa*

¹²⁷² Salo, A. 1927.

¹²⁷³ HMA: HSA Ca: 3, ptk 11.10.32, 6.4.34, 30.10.34, 27.11.34, 19.12.34, 21.8.35 ja 13.12.35.

¹²⁷⁴ Puhakainen, K. 1969; Pasanen, L. 1999, haastattelu; Puonti, K. 2001, haastattelu.

*kuin sen ulkopuolellakin*¹²⁷⁵. Koska kansakoulun oppilaalle oli asetettu tällaisia vaatimuksia, esikuvana toimivan opettajan tuli luonnollisesti täyttää itse nämä vaatimukset, etenkin pienten lasten opettajien. Haavion käsityksen mukaan lapsi ei vielä pysty kiintymään tarpeeksi esikuvallisen henkilön sisäiseen olemukseen eikä tämän eettisen tason mittavuuteen, vaan kiinnittää huomionsa esikuvan yksityisiin toimintoihin ja suorituksiin. Henkilö, johon lapsi tunteeomaisesti kiintyy ja jonka käyttäytymistä hän pitää oikeana ja hyvänä, vaikuttaa suuresti lapsen siveelliseen kehitykseen.¹²⁷⁶ Näin ajatteli Martti Haavio, ”Opettajapersoonallisuus”-kirjan kirjoittaja. Samaa näyttävät ajatelleen alakansakouluseminaarien opettajat ja johtajat, jotka pitivät tarkkaa huolta oppilaidensa kurista, järjestyksestä ja siveellisestä elämästä seminaarissa ja sen ulkopuolella.

Nuorten naisten siveellinen elämä oli tarkan kontrollin alaista kaikissa alakansakouluseminaareissa vielä 1930-luvullakin, mutta opettajakunnan pöytäkirjoista ja haastatteluista päätellen erityisen kontrolloitua se oli Suistamon ja Hämeenlinnan seminaareissa, joista viime mainittu sijaitsi varuskunta kaupungissa, jonka ”vaarana” nuorille naisille olivat sotilaat. Tornion ja Vaasan alakansakouluseminaarien asiakirjoissa ei juuri ole merkintöjä oppilaiden siveellisyyserikkomuksista. Sen sijaan Suistamolla ja Hämeenlinnassa opettajakunnat joutuivat pohtimaan oppilaidensa edesottamuksia, kun saatiin tietää, että joku oppilaista oli nähty puistossa mieshenkilön seurassa tai kun jonkun oppilaan asunnon emäntä oli ilmoittanut vuokralaisensa myöhäisistä kotiintuloajoista tai kun joku oli luvatta käynyt huvitilaisuuksissa tai kun joku oli lomalle matkannut junassa miesseurassa tai kun joku oli polttanut tupakkaa tai nauttinut juovuttavia juomia herraseurassa tai kun joku oli nähty ”sotamaalattuna”. Joskus siveellisyyserikkomukset liittyivät opiskeluun, kun huomattiin jonkun oppilaan ottaneen toisen omaa luvatta, jonkun toimineen epärehellisesti, jonkun luntanneen tai laiminlyöneen tehtäviään. Joutuipa opettajakunta rankaisemaan muutamaa laiskasti opiskelevaakin.¹²⁷⁷

Oppilaiden rikkomukset tutkittiin aina perusteellisesti. Ensin asia selvitettiin perin pohjin, tarvittaessa järjestettiin kaikkien asianosaisten kuulustelut, ja lopuksi opettajakunta kokoontui päättämään rangaistuksista, joita olivat nuhtelu, varoitus, huolellisuus- ja/tai käytösnumeron alentaminen, apurahojen tai lomalle lähdön epääminen, todistuksen antamisen lykkääminen ja määräaikainen tai aini-aaksi erottaminen seminaarista. ”Siveellisesti heikon luonteen” tähden oppilas

¹²⁷⁵ Laki 137/1923 § 14.

¹²⁷⁶ Haavio, M. 1948, 127.

¹²⁷⁷ HMA: HSa Ca: 3, ptk 19.4.32, 14.11.32, 28.3.34 ja 6.4.34; OMA: TSa Ca: 3, ptk 6.10.38 ja 22.8.39; MMA: SSa Ca: 2, ptk 16.10.30, 2.6.31, 30.10.31, 29.11.31, 30.3.33, 23.5.33, 23.5.33, 29.5.33, 13.3.34, 4.4.34, 5.4.34, 4.5.34 ja 17.4.36; MMA: SSa Ca: 3, ptk 14.12.37, 3.3.38 ja 17.12.38; Kaikkonen, E. 1984, haastattelu; Kontinen-Sainio, S. 1985, haastattelu; Perälä, S. 1985, haastattelu; Pasanen, L. 1999, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu.

saattoi saada ainaisen erottamispäätöksen, jos opettajakunta katsoi, että oppilas oli sopimaton valmistettavaksi alakansakoulunopettajaksi.¹²⁷⁸

Suistamon seminaarissa, jossa noin puolet oppilaista asui seminaarirakennuksen oppilasasuntolassa¹²⁷⁹, samoin kuin Hämeenlinnassa, jossa seminaarilla ei ollut omaa oppilasasuntola, opettajakunta valvoi tarkasti myös oppilaidensa asumista. Opettajien tehtäviin liittyivät asuinhuoneiden siisteystarkastukset, jotka olivat asujille yllätyksellisiä. Tarkastaja saattoi joskus piipahtaa asuntolaan juuri, kun luvaton kahvi kiehui uunissa tai kun kello oli jo yli 22 ja valot vielä paloivat. Suistamolla asuntolahuoneen ovesta sisään saattoi kurkistaa johtaja itse juuri silloin, kun naiset olivat vaihtamassa päiväasua yöpukuun. Tornion seminaarissa tällaista valvontaa ei informanttien mukaan ollut lainkaan. Muutoinkin Torniossa opiskelleet haastattelemani henkilöt pitivät opettajiensa toimintaa rohkaisevana, ei nöyryyttävänä.¹²⁸⁰ Vaasan seminaarin oppilaillakaan ei asuntoja tarkastettu Suistamon ja Hämeenlinnan tavoin, Vaasan seminaarin oppilailla kun oli oma oppilaskoti ja siinä johtajatar, joten opettajakunnalla ei liene ollut syytä kontrolloida oppilaidensa asumista.

Miksi Suistamon ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaareissa oppilaiden yksityiselämän kontrolloinnissa noudatettiin tiukkaa linjaa? Oletettavasti näiden kahden seminaarin oppilasaines ei ollut Tornion ja Vaasan seminaarien oppilasainesta heikompaa, ”siveettömämpää” eikä laiskempaa. Oliko järjestyksen ja kurin kontrolli Hämeenlinnassa ja Suistamolla johtajien ja opettajien ankaruutta vai oliko oppilaissa sittenkin jotain poikkeavaa Tornion ja Vaasan oppilaisiin nähden?

Hämeenlinnan seminaarin oppilaiden eroavaisuus muiden alakansakouluseminaarien oppilaisiin oli siinä, että syksystä 1934 alkaen kaikki Hämeenlinnan seminaarin oppilaat olivat vähintään keskikoulun käyneitä, joskin muissakin suomenkielisissä alakansakouluseminaareissa oli runsaasti keskikoulun käyneitä ja ylioppilaita, jotka informanttien kertoman mukaan olivat ”rempseitä” ja uhmasivat sääntöjä esimerkiksi laittamalla tukkaansa jopa permanentteja¹²⁸¹. Oppilaiden pohjakoulutustaustalla saattaisi olla jotain merkitystä, mutta ei ratkaisevaa, havaittujen rikkeiden ja annettujen rangaistusten määrään eri alakansakoulu-

¹²⁷⁸ MMA: SSa Ca: 2, ptk 30.10.31, 29.11.32, 30.3.33 ja 14.12.37; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Kts. lisää artikkeleista ”Suistamon seminaari 80 vuotta” (Hyyrö, T. 1999 a) ja ”Oppilaiden siveellinen huolto maamme alakansakouluseminaareissa” (Hyyrö, T. 1997 b)

¹²⁷⁹ Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Parrunkoski, H. 2000, haastattelu.

¹²⁸⁰ MMA: SSa Ca: 2, ptk 19.9.29 ja 22.9.30; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Kaarama, J. 1998, haastattelu; Lamminen, I. 1998, haastattelu; Mentu, H. 1998, haastattelu; Suonio, M. 1998, haastattelu; Tamminen, T. 1998, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Korhonen, L. 2000, haastattelu; Sakselius, I. 2000, haastattelu; Mäntynen, E. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastattelu; Korhonen, A.-L. 2001, haastattelu.

¹²⁸¹ Hämeenlinnan seminaarissa 1930-luvun alkupuolella tukkaansa ”polkkatukaksi” leikanneet joutuivat puhutteluun kalustohuoneeseen (Linnovaara, K. 1985, haastattelu); Paaso, M. 1997, haastattelu; Sipponen, A.-L. 1997, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu.

seminaareissa. Haastatteluissa kävi ilmi, että pitkän peruskoulutuksen saaneet oppilaat olivat jo muita oppilaita itsenäistyneempiä ja osasivat karttaa niitä kari-koita, joissa opettajien valvovat silmät ja korvat heitä tarkkailivat sekä rohkeni-vat kokeilla rajoja, joita seminaarit oppilaittensa toimille asettivat.

Hämeenlinnan seminaarilla oli historiallinenkin tausta siihen, miksi opettaja-kunnan tuli pitää erityisen tarkkaa huolta oppilaidensa siveellisyydestä. Alkukou-luseminaareja perustettaessahan oli Hämeenlinnan kaupunkia pidetty sotilaskau-punkina ”siveettömyytensä” tähden sopimattomana paikkana naisseminaarille. Kun seminaari sitten jouduttiin kuitenkin Hämeenlinnaan sijoittamaan, oppilai-den valvonta oli tiukkaa, jotteivät nämä päässeet tuttavuuteen sotilaiden kanssa. Jopa ns. ”Reska” eli kävelykatu oli kokonaan kielletty seminaarin oppilailta, vaikka sitä pitkin kiireessä olisi päässyt nopeasti ja sateisinakin iltoina kengät kuivina opettajien luo huomispäivän tuntisuunnitelmia näyttämään¹²⁸².

Suistamon seminaarissakin oli oppilaina paljon keskikoulun käyneitä, jopa ylioppilaita. Juuri heistä näyttäisi tulleen opettajien silmätikut ”siveettömissä” teoissa. Kuitenkaan pitkä pohjakoulutus ja sen myötätuoma kokemus ja itsenäis-tyminen eivät selittäne kaikkea. Karjalaiset, iloluonteiset nuoret, vallankin kau-pungissa kasvaneet nuoret naiset, eivät vain jaksaneet tyytyä kaikin ajoin Suis-tamon uinuvaan ilmapiiriin, jota jotkut haastattelemistani opettajista muistelivat ahdasmieliseksi ja alkeelliseksi, vaan tilaisuuden koittaessa piipahtivat tanssei-hin, Sortavalaan ja Viipuriinkin, joissa elämä oli värikkäämpää nuoren ihmisen kannalta. Nämä reissut koituivat kohtaloksi monelle seminaarin oppilaille.¹²⁸³

Vaasan seminaarin oppilaiden nuhteettomuus saattaisi selittyä sillä, että pieni oppilaitos muistutti lähes perheyhteisöä, joka asuikin miltei yhdessä ja ilmeisesti perheen tavoin kontrolloi jäsentensä toimia. Sosiaalistumisprosessi oli perinpoh-jaista. Rikkeitä, jos niitä syntyikään, ei puitu seminaarin opettajakokouksissa, ainakaan pöytäkirjat eivät kerro niistä. Tornion seminaarin oppilaiden nuhteet-tomuus taas saattoi johtua yhtä hyvin opettajakunnan lojaalisuudesta kuin siitä, että Tornionjoen takana sijaitti piilopaikka, Haaparanta, jonne nuoret saattoivat livahtaa luvallisesti tavatakseen ikäisiään ja pitää hauskaa niin, etteivät vapaa-hetkien viettotavat kiirineet kotimaahan kuin sattumoisin. Kontrollia kyllä Tor-nionkin seminaarissa pidettiin yllä, mm. tansseihin karkaamisesta syntyi ”melu”, ja kaupungilla miesseurassa nähty seminaarin oppilas joutui johtaja Törmälän puhutteluun.¹²⁸⁴

Alakansakouluseminariemme opettajavalmistuksessa korostui voimakkaasti se, että opettaja oli oppilailleen siveellinen esikuva. Ajan tavan mukaan opettaja oli aina vastuussa omakohtaisesta aidosta siveellisestä kilvoituksestaan, jossa hänen oli vaalittava suoranaisten opettajanhyveiden saavuttamista ja säilyttämistä. Niitä olivat oikeamielisyys, totuudellisuus, rakkaus ja nöyryys¹²⁸⁵. Ihmistä, joka ei pystynyt itseään hillitsemään, pidettiin siveelliseltä luonteeltaan alaikäi-

¹²⁸² Pasanen, L. 1999, haastattelu.

¹²⁸³ Paaso, M. 1997, haastattelu; Jokinen, S. 1999, haastattelu; Pohja, A. 1999, haastattelu.

¹²⁸⁴ Pirhonen, E. 1970, 72; Sakselius, I. 2000, haastattelu; Sinkko, T. 2001, haastattelu.

¹²⁸⁵ Haavio, M. 1948, 129-130.

senä, jonka moraalista itsekasvatusta oli harjoitettava¹²⁸⁶. Tätä kilvoitusta ylläpidettiin alakansakouluseminaareissa erityisesti tiukan kurin ja järjestyksen avulla. Oppilaiden kasvattaminen ympäristölleen esikuviksi oli ankaraa ja perusteellista.

6.9 Seminaarireformi

6.9.1 Kritiikki alakansakoulunopettajanvalmistusta kohtaan

Yhtenäistä valmistusta ala- ja yläkansakoulunopettajille oli vaatinut vuoden 1906 Alkuopetuskomitea, jonka tuottama mietintö ei omana aikanaan saanut vasta-kaikua. Komitean kanssa samoille linjoille asettui alkukouluseminaarinjohtaja Werkko. Vuoden 1907 Oppivelvollisuuskomitean puheenjohtaja Soininenkin uumoili, että sitten kun Suomen kansalla olisi varaa, se antaisi alkukoulunopettajilleen kahta vuotta täydellisemmän valmistuksen.¹²⁸⁷ Kesti kuitenkin 30 vuotta, ennen kuin aika oli kypsä palaamaan näihin vuosisadan alussa ideoituihin alakansakoulunopettajien valmistamissuunnitelmiin. Niin autonomian ajalla kuin itsenäisyyden ajallakin alakansakoulunopettajat valmistettiin omilla erillisissä oppilaitoksissa. Toukokuussa 1918 annetun väliaikaisen järjestelysäännön mukainen kaksivuotinen naisille suunnattu alakansakouluun pätevöittävä valmistus opetussuunnitelmineen ja oppiennätyksineen pysyi aina 1930-luvun loppuun saakka samana. Ainoan oleellisen poikkeuksen opetussuunnitelmaan 20 vuoden aikana teki Hämeenlinnan seminaarissa syksystä 1933 alkaen toteutettu keskikoulupohjalle rakennettu valmistus, joka vakinaistettiin vuonna 1937. Muutoin alakansakoulunopettajien valmistus toteutettiin kahden vuosikymmenen ajan suunnilleen saman kaavan mukaisesti.

1930-luvun lopulla alakansakoulunopettajia ei enää valmistettu muualla¹²⁸⁸ kuin Ruotsissa ja Suomessa. Norjassa valmistus oli lopetettu jo aiemmin, eikä

¹²⁸⁶ Salmela, A. 1940, 117.

¹²⁸⁷ Alkuopetuskomitea 1906, 102-104; Werkko, K. 1907, 39 ja 61-64; Soininen, M. 1908, 7; Werkko, K. 1908.

¹²⁸⁸ Alakansakoulu-lehti kertoi ”tärkeissä sivistysmaissa” maalaiskoulujen opettajanvalmistusta toteutettavan lyhennetyin kurssein. Näitä maita olivat Etelä-Amerikka, Australia, Haiti, Kiina, Meksiko ja Panama. Kursseilla opintoaika oli lyhyempi kuin tavallisilla seminaarikursseilla, opintoaineet olivat niukemmat, koska sellaiset aineet kuin maanviljelys, puutarhanhoito ja yhteiskunnalliset aineet nipistivät aikaa tavanomaisilta seminaariaineilta. (AkkL, 1937, 10, 149-151).

yksityisen alakouluseminaarin käynyt opettaja kelvannut Norjan kouluissa töihin muualle kuin maaseudulle esikouluun¹²⁸⁹. Ruotsissakin¹²⁹⁰ oli keskustelun alaisena yhtenäinen opettajanvalmistus ala- ja yläkansakoulun opettajille. Salon mukaan Ruotsin Yleinen Kansanopettajayhdistys samoin kuin Ruotsin Kansakoulunopettajatarliitto olivat jo kauan aikaa mielineet yhtäläistä opettajatarvalmistusta ala- ja yläkansakoulun opettajille.¹²⁹¹

Alakansakoulunopettajien valmistusta kohtaan esitettiin Suomessakin aika ajoin kritiikkiä, varsinkin ennen vuotta 1926, jolloin alakansakouluseminaarit vakinaistettiin. Kritiikki näiden oppilaitosten erillisyyttä kohtaan ei täysin vaimennut vakinaistamisen tapahduttuaakaan, vaan leimahti 1930-luvulla avoimesti ilmi. Maamme koko opettajakasvatus odotti 1930-luvulla täydellistä reformaatiota, sillä vuoden 1922 seminaarikomitean esittämät uudistukset olivat jääneet toteuttamatta siitä huolimatta, että kouluhallitus oli esittänyt seminaariasetuksen muutosta viipymättä vuonna 1929. Pysähtyneisyyden syinä pidettiin 1930-luvun talouspulaa ja myös sitä, että Jyväskylän opettajakorkeakoulun perustaminen aiheutti opettajavalmistuksen selkeyttämättömyyden. Oletettiinpa, että korkeakoulu yksin olisi riittänyt tyydyttämään opettajavalmistuksen tarpeet. Seminaarilaitoksen kokonaisuudistusta perätessään Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin johtaja Salo oli vaatinut ala- ja yläkansakoulunopettajille samaa kompetenssia jo heti ulkomaiselta opintomatkaltaan palattua vuonna 1930¹²⁹². Vuonna 1937 Salo vaati myös alakansakoulunopettajien valmistuksen tehostamista ja uudistamista. Hän kyseenalaisti sen, oliko erityinen erillisvalmistus alakansakoulunopettajille enää edes tarpeellista, alakansakoulunopettajanvalmistus kun hänen mielestään oli tehnyt jo historiallisen tehtävänsä. Salo esitti avattavaksi ikkunoita myös Eurooppaan, jossa ensi silmäyksen paikka oli naapurimaa Viro, koska siellä ala- ja yläkansakoulunopettajien yhtenäinen valmistaminen oli tärkeä kysymys.¹²⁹³

Aukusti Salo, joka itse ei ollut 1910-luvulla luomassa alakansakoulunopettajien valmistusta, puhui ja kirjoitti 1930-luvun loppuvuosina uupumatta ”*aristokraattisen valtio- ja yhteiskuntaelämän*” muovaamaa opettajavalmistusta vas-

¹²⁸⁹ Koskenniemi, M. 1948, 29.

¹²⁹⁰ *Samaan aikaan kun Suomessa keskusteltiin kansakoulunopettajien erillisestä ja yhtenäisestä opettajavalmistuksesta myös naapurimaassa Ruotsissa kansakoulunopettajien valmistus oli sekä ministeriössä että kouluväen keskuudessa pohdinnan alla. Ruotsissa pikkukoulunopettajattaria valmistettiin vielä 1930-luvun loppupuolellakin samaan tapaan kuin Suomessa erillisissä kaksi- ja kolmivuotisissa seminaareissa, joihin pääsyvaatimuksena oli kansakoulun suoritus. Kirkollisministeri Engberg kannatti yhtenäistä valmistusta opettajille ja korosti, että pikkukouluihin oli Ruotsissa saatava täydellisen kansakouluopettajatarvalmennuksen saaneet henkilöt. Vastustusta yhtenäistä kansakoulunopettajavalmistusta kohtaan oli niin Ruotsissa kuin Suomessakin. Salo piti näitä vastustajia ”rutivanhoillisina”.* (Salo, A. 1938 c; KkL 1934, 4, 58-60).

¹²⁹¹ Salo, A. 1938 c.

¹²⁹² Salo, A. 1930 a ja 1930 b; Huomattava on tässä Salon oma kannanmuutos asiaan. Salo-han ajoi kiivaasti erillistä alakansakoulunopettajanvalmistusta itsenäisyyden ajan alussa (Luku 5.7.2).

¹²⁹³ Salo, A. 1937 a ja 1937 b; AkkL 1937, 3, 45-46.

taan, jota hän kertoi kyllä aikoinaan itsekin kannattaneensa. 1930-luvun loppuun mennessä Suomen yhteiskuntarakenne oli Salon mukaan muuttunut demokraattiseksi, eivätkä seminaarit¹²⁹⁴ olleet enää säätykouluja, koska oppikoulupohjaiset seminaarit¹²⁹⁵ voimistuivat, ja niiden myötä kansakoulunopettajisto saattoi yhä enenevässä määrin siirtyä vastaavan koulutuksen saaneeseen sivistyneistöön. Salo vaati, että seminaareista oli muodostettava demokraattisen yhteiskunnan opettajankasvatuslaitoksia. Kansakoulu oli hänen mielestään demokraattisen valtion voimakkain kehittäjäelin, eikä siinä voinut olla aristokraattisen valtion perinteinä erikseen mitään alempaa ja ylempää kansakoulunopettajaa. Pyrkimyksenä tuli olla yhtenäinen kansakoulu, jonka kaikilla asteilla kasvattajien tuli olla yhdenarvoisia kansakoulunopettajia. Salon mielestä uusi yhteiskuntaelämä ja opettajille asetetut korkeammat sivistysvelvoitukset asettivat alakansakoulunopettajien kasvatuksellekin uudenlaiset vaatimukset, joihin ajoi myös se todellinen ongelma, että työmarkkinoilla alakansakoulunopettajien asema oli käynyt kestäättömäksi, koska alakansakoulun virkoihinkin valittiin yläkansakoulunopettajia.¹²⁹⁶

Edellä olevien muutosten lisäksi Salo vaati siltä varalta, että jos alakansakoulunopettajien valmistus seminaarireformissa olisi kuitenkin jätetty omaksi erilliseksi koulutukseksi, kiinnitettäväksi alakansakoulunopettajien asemaan koululaitoksessa vakavaa huomiota. Alakansakoulunopettajien valmistusta hän piti vähintäänkin yhtä tärkeänä kuin minkä muun kasvatusalan opettajain valmistusta tahansa, koska alakansakoulussa pikkulasten kasvatus oli suuri yhteiskunnallinen ja kansallinen pääasia, joka vaati pedagogista kehittämistä opettajanvalmistusta kohottamalla. Alakansakoulunopettajienkin tuli Salon mielestä taitaa jotain vierasta kulttuurikieltä, jotta he pystyivät sen avulla seuraamaan oman alansa kehitystä. Siksi Salo ehdotti lisättäväksi opettajanvalmistukseen jonkin kulttuurikielen opetusta. Tarvittiin ”*hengen ja sisällyksen uudistamista*”.¹²⁹⁷

Yhtenäisen opettajanvalmistuksen kannalle asetui myös Vaasan ruotsinkielisen alakansakouluseminaarin johtaja Laxström, joka esittäessään koko ruotsinkielisen opettajakoulutuksen keskittämistä Vaasaan kannatti yhtenäistä opettajanvalmistusta kansakoulun kaikille asteille. Salon mukaan johtaja Laxströmin ajatus tuki Salon omaa esitystä opettajainvalmennusuudistuksesta, sen pedagogis-taloudellista katsantokantaa, josta Salo käytti nimitystä ”*seminaarireduktion toimeenpano*”.¹²⁹⁸ Laxströmin tapaan ruotsinkieliset suhtautuivat myönteisesti kansakoulunopettajien yhtenäiseen valmistukseen. Västra Nyland -lehti kirjoitti yhtenäisen opettajankasvatuksen puolesta ja ehdotti alakansakoulunopettajille ylä-

¹²⁹⁴ Simolan mukaan opettajanvalmistuslaitosten nimeäminen alun alkuaan ”seminaareiksi” kytki valmistuksen pappiskoulutuksen perinteeseen. (Simola, H. 1995, 183).

¹²⁹⁵ Salon mukaan lv. 1937-1938 alakansakouluseminaarienkin 120 suomenkielisestä ensiluokkalaisesta oli 98 käynyt oppikoulun, mikä merkitsi suomalaisen kulttuurin voimakasta nousua. (Salo, A. 1938 a).

¹²⁹⁶ Salo, A. 1938 a.

¹²⁹⁷ Salo, A. 1937 a.

¹²⁹⁸ Salo, A. 1938 b.

kansakouluseminaarin käyntiä tai muutoin valmistumista täydellisiksi kansakoulunopettajiksi, koska kasvatusopilliselta kannalta ei ollut mitään aihetta antaa alakoulun tyytyä heikompaan opettajanvalmistukseen kuin yläkoulun. Opettajanvalmistuksen yhtenäisyyden avulla Västra Nyland -lehden mukaan koko koulujärjestelmämme olisi tullut yhtenäisemmäksi ja keskitetyimmäksi. Näin olisi hävinnyt kansakoulunopettajiston kahtiajako ja tällä tavoin luotu elimellinen yhtenäinen kansakoulu. Samalla uudistusta kaivannut alakansakoulunopettajiston palkkataso olisi kohonnut.¹²⁹⁹

Myös monet opettajien paikallisyhdistyksistä ottivat kokouksissaan kantaa siihen, oliko erillinen alakansakoulunopettajien valmistus lopetettava vai oliko sitä jatkettava vai tuliko kaikkien kansakoulunopettajien valmistuksen olla yhtenäistä. Salon mukaan joissakin yhdistyksissä asetettiin kannattamaan yhtenäistä opettajankoulutusta, vaikka pienissä paikalliskokouksissa alakansakoulunopettajat olivatkin vähemmistönä päätöksiä tehtäessä.¹³⁰⁰ Varsin merkittävän kannanoton yhtenäisen opettajanvalmistuksen puolesta teki Torniossa kesällä 1938 Suomen Alkukoulunopettajien Liiton vuosikokous, joka hyväksyi yhdeksän pontta. Viimeinen niistä kuului: ”*Alakansakoulunopettajain saattamiseksi täysin tasa-arvoiseksi muiden kansakoulunopettajien kanssa kokous näkee parhaana toimenpiteenä sen, että opettajavalmistus ala- ja yläkansakoulua varten tehtäisiin samaksi*”. Salon mielestä tämä ponsi oli merkille pantava ja opettajien oman vakaumuksen ilmaus, joka toteutuessaan tuli merkitsemään suurta kansallisen kulttuurivoiman lisäystä. Salo katsoi käytännössä ponnin vaikuttavan sekä alakansakoulun että sen opettajiston kohoamiseen yhteiskunnassa tasa-arvoiseksi muun kansakoulun osan kanssa.¹³⁰¹

Tornion kokouksen ja Salon kannasta poikkeavan näkemyksen alakansakoulunopettajien valmistuksesta esittivät kouluneuvos Franssila ja Tornion alakansakouluseminaarin johtaja Törmälä. Franssilan mielestä erillistä opettajavalmistusta vaati se, että opettajien oli pystyttävä paneutumaan eri-ikäisten lasten opetukseen. Siksi tarvittiin erikoistumista. Toisaalta kansakoulussa opettajalla oli opetettavana niin suuri määrä eri oppiaineita, että koko kansakoulun oppiaineiden opiskelu yhtenäisvalmistuksessa olisi saattanut jäädä pintapuoliseksi eikä opettajista siksi voinut tulla varsinaisia asiantuntijoita. Tosin kansakoulunopettajat olivat Franssilan mielestä myös ”*indiviidejä*” eikä heitä voitu tietoihin ja taitoihin nähden pitää rajattoman kaikkiruokaisina. Se, että ala- ja yläkansakouluun oli erilliset opettajanvalmistukset, perustui juuri tähän. Näin Franssila puolusti kansakoulunopettajien työnjakoa. Yläkansakouluseminaareja Franssila ei katsonut alakansakoulunopettajien valmistukseen sopiviksi, koska niiden harjoituskouluissa suurin osa oppilaista suoritti opetusharjoittelunsa luokilla 3–6, joskin yläkansakouluseminaarit selvittivät oppilailleen ”*paidologisesti myöskin 7–9 vuoden vaiheilla olevan lapsen*”. Alakansakoulunopettajien valmistuksen tehos-

¹²⁹⁹ Västra Nyland 1938, 24, 378.

¹³⁰⁰ Salo, A. 1938 b.

¹³⁰¹ AkkL 1938, 11, 163-165; Salo, A. 1938 b.

tamiseksi Franssila toivoi vuoden 1922 seminaarikomiteankin esittämää kolmi-
vuotista koulutusta.¹³⁰²

Johtaja Törmälä yhtyi alakansakoulunopettajien valmistuskysymyksessä kou-
luneuvos Franssilan näkemyksiin. Hän näki monien käytännön syiden vaativan
erillistä ala- ja yläkansakoulunopettajanvalmistusta. Erillisvalmistuksessa hän
katsoi olevan kansakoulun edun esillä siten, että jo seminaarien pääsykokeissa
opettajiksi kouluttautumaan voitiin valikoida juuri ne pyrkijät, jotka parhaiten
luontaisten kykyjensä perusteella sopivat alakansakoulunopettajiksi. Jos opetta-
janvalmistus olisi ollut yhteinen, silloin pääsykokeetkin olisivat muotoutuneet
pakosta ylimalkaisiksi. Uhkakuviakin Törmälä löysi opettajien yhteisvalmistuk-
sesta, jossa ”*opinnointi*” opetusopissa olisi jäänyt ylimalkaiseksi ja koko opetus
seminaareissa kaaosmaistunut. Kun nuoret yhteisvalmistuksen saaneet opettajat
olisivat lähteneet kentälle, he olisivat olleet puolivalmiita ja työalastaan tietämät-
tömiä. Törmälä oli huolestunut siitäkin, että alakansakoulun palvelukseen olisi-
vat yhteisvalmistuksen saaneista jääneet vain ne, jotka eivät yläkansakoulusta
onnistuneet saamaan virkoja.¹³⁰³

Kenties pisimmälle yhteisen koulutuksen linjalla eteni tarkastaja Kaarlo K.
Mäkinen, joka piti alakansakoulua vanhentuneena, vierasmaalaisista koulujärjes-
telmistä otettuna, jota ei 1930-luvun lopulla juuri enää muualla tunnettu. Mäki-
sen mukaan Pohjoismaissakin eläteltiin jo koulujen yhtenäisyyttä eli yhtenäis-
koulun vaatimuksia. Suomessa hän näki yhtenäiskoulun kaipuun eläneen aina
kansakunnan synnyinajoista alkaen, mutta hajanaisuus oli haitannut koulujemme
rakennetta niiden olemassaolon ajan ja haittasi edelleen 1930-luvulla.¹³⁰⁴ Mäki-
sen lisäksi muutkin kansakoulujen piiritarkastajat halusivat tasoittaa niitä vasta-
kohtia, jotka olivat esteinä alkuopetuksen järjestämiselle. Niinpä he tekivät ehdo-
tuksia ala- ja yläkansakoulujen erillisten nimien poistamiseksi sekä tähdensivät
”*lastentarhasta yliopistoon*” opetustehtävissä olevien sidosta kansanvalistusaat-
teeseen. Tarkastajat pitivät parhaimpana ratkaisuna sitä, että ala- ja yläkansakou-
lun opettajatutkinnot olisi yhdistetty yhdeksi tutkinnoksi.¹³⁰⁵

6.9.2 Saarialhon komitea reformaattoriksi

Opettajanvalmistuksen reformin edistymättömyys nosti esiin lukemattomien
keskustelujen lisäksi edustaja Helena Syrjälän johdolla toivomusaloitteen, jonka
tekijät vaativat viipymättä seminaarien laajentamista ja muuta yleistä uudistamis-
ta siten, että oli asetettava mitä pikimmiten valtion komitea pohtimaan asiaa.¹³⁰⁶

¹³⁰² Franssila K. A. 1936.

¹³⁰³ Törmälä, V. 1937.

¹³⁰⁴ AkkL 1938, 19, 295.

¹³⁰⁵ Nikander, E. 1998, 172 ja 182.

¹³⁰⁶ AkkL 1937, 3, 45-46.

Valtioneuvosto asettikin syksyllä 1937 Kaarlo Saarialhon johdolla komitean, jonka tehtäväksi tuli kansakoulunopettajien valmistamisen ja jatkokoulutuksen uudelleen järjestäminen. Komitean oli kiinnitettävä huomiota myös siihen, oliko ehkä ylä- ja alakansakoulunopettajien valmistusta keskitettävä samoihin laitoksiin, jotta olisi syntynyt säästöjä vaarantamatta valmistuksen tarkoituksenmukaisuutta. Samalla komitean tuli selvittää, missä määrin alakansakoulunopettajille voitiin järjestää jatkokoulutusta yläkansakoulunopettajan pätevyyden saavuttamiseksi. Alakansakouluseminaarien edustajaksi¹³⁰⁷ komiteaan nimitettiin Tornion seminaarin johtaja Viljo Törmälä.¹³⁰⁸ Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin johtaja Salo piti komitean työtä laajakantoisena, mutta epäili, että komitean työstämä mietintö jäisi taas kerran painotuotteeksi vuoden 1922 Seminaarikomitean mietinnön tavoin, eikä seminaarireformi pääsisi vieläkkään toteutumaan¹³⁰⁹.

Syitä siihen, miksi seminaarireformia ajettiin 1930-luvun loppupuoliskolla kiireisenä toimenpiteenä, näyttää olleen useita. Oppivelvollisuuslain toteuttaminen oli vaatinut 1920- ja 1930-luvuilla merkittäviä voimanponnistuksia. Soikkasen mukaan tuntuva osa koko kunnallishallinnon voimavaroista käytettiin tuolloin juuri oppivelvollisuustavoitteen saavuttamiseksi. Vasta vuoden 1937 jälkeen alakansakouluverkosto, jota Nikanderin¹³¹⁰ mukaan oli rakennettu neljässä aallossa, alkoi valmistua. Sen jälkeen voitiin ryhtyä jo asettamaan kauempana ajassa olevia tavoitteita. Siinä ehkä merkittävin syy 1930-luvun lopun uudistusinnolle. Uudistettavaakin koululaitoksessa oli yllin kyllin, esimerkiksi alkujaan väliaikaiseksi tarkoitettu heikkotasoiseksi osoittautunut supistettu kansakoulu, joka oli maaseudulla varsin yleinen. Myös maaseudun jatko-opetus oli puutteellisesti järjestettyä. Soikkasen mukaan nämä eivät kuitenkaan olleet ensimmäisinä uudistustavoitteissa, vaan kiireisin oli alakansakoulun kohottaminen yläkansakoulun tasolle.¹³¹¹ Alkuopetuksen ”*fundamentaalia*” merkitystä korostivat tarkastajatkin asettaessaan alakansakoulun kansakoulun kivijalaksi¹³¹². Näissä kaikissa kansakoulun solmukohdissa oli sijaa reformille.

Jatko-opetuksen kehittämisen esteenä, erittäinkin maaseudulla, eräät näkivät opettajakysymyksen. Alakansakoulunopettajalle ei voitu siirtää yläkansakoulusta kuin rajoitetusti tunteja, koska alakansakoulunopettajan lyhyessä valmistuksessa keskityttiin vain alakansakouluikäisten lasten opettamiseen ja alakansakoulun oppiaineisiin. Yläkansakoulun vaatimuksia pidettiin alakansakouluopettajalle

¹³⁰⁷ OMA: TSa Da: 2, kirjeet 16.9.37 ja 26.10.37.

¹³⁰⁸ AkkL 1937, 3; KkL 1937, 15-17, 224.

¹³⁰⁹ Salo, A. 1937 a.

¹³¹⁰ Nikander, E. 1998, 169-170.

¹³¹¹ Soikkanen, H. 1966, 753; Lukuvuonna 1937-1938 supistettuja kouluja oli 1641. Ilman kouluja oli vielä 198 piiriä. Uusia ylä- ja supistettuja kouluja perustettiin 82 ja alakansakouluja 80. Oppivelvollisuus katsottiin kuntien osalta toteutuneen lukuun ottamatta eräitä rajaseutukuntia. (AkkL 1938, 24, 381); Inarin kunnassa viimeinen kiertokoulunopettaja eli katekeetta lopetti työnsä vasta vuonna 1954, kun kunta sai viimeiseen koulupiiriinsä kansakoulun. (Lehtola, L. 1984, 177).

¹³¹² Nikander, E. 1998, 169-170.

vieraina, etenkin, jos opettajan oma pohjasivistys oli niukka. Alakansakoulunopettajaa ei lyhyen koulutuksensa tähden voitu siis ajatella jatkokoulun opettajaksi lainkaan.¹³¹³ Ruotsissa, jossa kansakoulua oli kehitetty seitsenvuotiseksi ja saatu sitä koskeva laki vuonna 1936, oli seitsenvuotinen oppivelvollisuus kohdannut vaikeuksia juuri siksi, että alakansakoulunopettajien pätevyys siellä Suomen tavoin rajoittui vain kahden alimman luokan opetukseen¹³¹⁴. Aukusti Salo peräänkuuluttikin ulkomaiden kokemusten opiksi ottamista. Olihan 1930-luku tuonut ulkomaiden kansakoulunopettajain valmistukseen paljon uutta, jota Suomessa ei juuri tunnettu tai josta tiedettiin varsin vähän. Salo esitti, että joku kansakoulupedagogi olisi lähetetty stipendiaattina useiksi kuukausiksi ulkomaille tutustumaan ”huomattavimpien maiden opettajakasvatustiloihin.”¹³¹⁵

Päämotiivi siihen, miksi opettajavalmistuksen reformaatiota kiirehdyttiin 1930-luvun lopulla, näyttäisi kuitenkin olleen yleisen kansansivistyksen kohottaminen opettajien valmistusta kehittämällä. Keskusteluissa ja vaatimuksissa saatettiin purkaa myös patoumia, joita oli syntynyt opettajankoulutusta kehitettäessä. Varsinkin Jyväskylään vuonna 1934 perustetun korkeakoulun synty nähtiin eräitä, jotka pitivät korkeakoulua pääasiallisena syypanä siihen, ettei seminaarilaitos päässyt kehittymään. Pahoiteltiin myös sitä, ettei 1930-luvun alussa korkeakoulun perustamisesta käyty julkista keskustelua, joten keskustelu purkautui 1930-luvun lopulla kuin ”luonnon pakosta” – kuten Salo asian ilmaisi. Kaksi-vuotinen ylioppilasseminaari, jota vuoden 1922 Seminaarikomitea oli esittänyt, olisi monen mielestä riittänyt kansakoulunopettajien valmistuksen korkeimmaksi huipuksi.¹³¹⁶

Toisaalta Suomessa tunnettiin ne edutkin, joita opettajanvalmistuksen siirtäminen yliopistoon merkitsi kansakunnan sivistyksen kohottamisessa¹³¹⁷. Maaliskuussa 1937 Alakansakoulu-lehti julkaisi Ruotsin piispojen ”paimenkirjeestä” osan, jossa piispat esittivät Alakansakoulu-lehdessä jo aiemmin julkaistun käsityksen siitä, että opettajanvalmistus olisi toteutettava yliopiston yhteydessä olevassa pedagogisessa instituutissa. Linköpingin piispan lausumana paimenkirjeessä todettiin, että vanhoissa Ruotsin seminaareissa vallitsi eristäytyneisyys ja siksi ne oli korvattava yliopiston yhteyteen sijoitetuilla laitoksilla. Ruotsin opettajanvalmistuksesta ei kuitenkaan saanut muodostua heikkolahjaisten pakopaikkaa, ja siksi oli huolehdittava, että opiskelijoilla oli käytännöllisiä ja persoonallisia edellytyksiä kasvattajan työhön. Yliopistokoulutuksella piispa näki olevan sen edun, että koulutus edisti voimakkaasti yliopiston kehittymistä lähemmäksi kansaa ja ehkäisi pyrkimyksiä eristäytymiseen ja itseriittoisuuteen, jotka loivat tyhjiötä korkeimman sivistyksen ympärille.¹³¹⁸ Tällä lausumalla piispa ajoi yhteistä poh-

¹³¹³ Laitakari, A. V. 1931; OL 2, 34-35.

¹³¹⁴ Koskenniemi, M. 1948.

¹³¹⁵ Salo, A. 1937a.

¹³¹⁶ Salo, A. 1937 a; AkkL 1937, 3, 45-46.

¹³¹⁷ Mm. Alakansakoulu-lehti julkaisi vuonna 1937 kaksi artikkelia, jotka koskivat tätä (AkkL 1937, 1, 5-9 ja AkkL 1937, 10, 149-151).

¹³¹⁸ AkkL 1937, 6, 92-93.

jakouluuatometta, yhtenäistä kasvatusta kaikissa kouluissa sekä yhtenäistä opettajanvalmistusta. Piispan sanoja lainatessaan Alakansakoulu-lehti otti alakansakouluväen äänenkannattajana kantaa oman maan opettajanvalmistuksen kehittämisen suuntaan.

Alakansakouluseminaarien kehittämisessä oli koko itsenäisyyden ajan ollut tavoitteena kolmivuotinen valmistus, jota ei kuitenkaan päästy edes kokeilemaan ennen toista maailmansotaa. Erityisesti kaupunkikunnat pitivät kaksivuotista valmistusta opettajilleen liian lyhyenä, ja yleiseksi tavaksi oli tullut, että kaupungit palkkasivat alakansakouluihinsa yläkansakoulunopettajan tutkinnon suorittaneita hakijoita. Monin paikoin kaupunkikoulut olivat jopa täysin suljettuja alakansakoulunopettajilta, koska kaupunkien ohjesäännöt määräisivät vain yläkansakoulunopettajat kelpoisiksi niin ala- kuin yläkansakouluun. Tästä taas johtui, että alakansakoulunopettajat olivat leimautuneet alempiarvoisiksi ja saaneet siitä jonkinlaisen alemmuudentunteen.¹³¹⁹ Alakansakouluseminaarin käyneiden opettajien pääasiallisia työnantajia olivat siis maalaiskunnat, ja tästä maaseutu-kaupunki -syndroomasta opettajisto halusi päästä eroon. Tästä taas saattoi johtua se, että myös Suomen Alkukoulunopettajain Liitto oli myönteinen opettajavalmistuksen reformille¹³²⁰, jossa opettajien työllisyys ei liene ollut merkittävä seikka sen paremmin opettajajärjestöjen kuin muidenkaan kannanotoissa. Syksyllä 1937 alakansakoulunopettajista oli jopa pulaa virkoja täytettäessä¹³²¹, joten ylituotannon vaaraa opettajista ei ollut.

Ennen talvisodan syttymistä Saarialhon komitea ei ennättänyt tuottaa minikäänlaista esitystä opettajavalmistuksen uudistamiseksi. Sen sijaan ensimmäinen merkki yhtenäisestä opettajanvalmistuksesta tuli vuonna 1939, kun maan hallitus antaessaan eduskunnalle talousarvioehdotuksen vuodelle 1940 ilmoitti suunnittelewansa kurssia alakansakoulunopettajien valmistamiseksi yläkansakoulunopettajiksi Heinolan seminaarin yhteydessä. Suunniteltu täydennyslinja oli tarkoitettu kaksivuotiseksi ja sen aloitusajankohdaksi oli päätetty vuoden 1940 syksy.¹³²²

¹³¹⁹ Franssila, K. A. 1936; Huuhka, K. 1937; Tolvanen, A. 1937; Kaikki ne haastatteleman alakansakoulunopettajat, jotka olivat valmistuneet ja/tai työskennelleet 1930-luvulla, olivat tunteet leimatuksi itsensä "vain alakansakoulunopettajaksi", eikä kaupunkikoulujen ovet olleet auenneet siitäkään huolimatta, että pohjakoulutuksena oli ollut keskikoulu- tai ylioppilastutkinto. Kuortaneen seminaarin käyneet valittivat Alakansakoulu-lehden palstoilla, että yksivuotisen alkukouluseminaarin käyneitä opettajia saatettiin pitää "laittomina" opettajina, vaikka heillä olikin muodollinen pätevyys tehtäväänsä. Nämä opettajat tunsivat olevansa "kaikkein pienimpiä" ja etsiytyivät kohtalontovereiden joukkoon. (AkkL 1939, 10, 152).

¹³²⁰ Huuhka, K. 1937; AkkL 1937, 7, 101-102.

¹³²¹ AkkL 1937, 2, 29; Alakansakouluissa oli lv. 1937-1938 vakinaisia opettajia 3256, koevuosilla 507 ja väliaikaisina toimi 291, joista epäpäteviä oli 24. Kaikkiaan alakansakouluissamme oli 4059 opettajaa. Epäpätevät opettajat olivat lisääntyneet, mikä merkitsi hienoista opettajapulaa nimenomaan alakansakoulun kohdalla. (AkkL 1938, 24, 381); Lv. 1936-1937 alakansakouluissa maaseudulla oli 3833 opettajaa, joista 427 ruotsinkielistä. Epäpäteviä opettajia alakansakouluissa oli tuolloin 5. (AkkL 1937, 1, 12-13).

¹³²² AkkL 1939, 16, 252.

6.10 Talvisota keskeytti vakiintuneen toiminnan

Kesällä 1939 alakansakouluseminaareissa aherrettiin tavanomaisia töitä tehdä: osallistuttiin Tampereen kansakoulukokoukseen, raittiuspedagogisille ja muille kursseille, Hämeenlinnassa pidettiin Alkukoulunopettajain Liiton vuosikokouksen yhteydessä kolmipäiväiset kurssit¹³²³, valmisteltiin tavanomaisesti uutta lukuvuotta, kutsuttiin suurista hakijamääristä¹³²⁴ pyrkijät pääsykokeisiin, joissa valittiin normaali määrä uusia oppilaita. Seminaarit avattiin elokuussa perinteisin juhlallisuuksin. Tornion alakansakouluseminaarille kouluhallitus vahvisti seuraavalle kolmivuotiskaudelle opetussuunnitelman¹³²⁵, joka oli lähes toisinto aiemmista opetussuunnitelmista. Uuttakin suunniteltiin: johtaja Törmälän esityksestä seminaarin toverikunta päätti tehostaa yhteistyötä ruotsalaisen Haaparannan seminaarin kanssa. Yhteinen illanviettokin sovittiin Haaparannan seminaarilaisten kanssa marraskuun 11. päiväksi, mutta sitä ennen järjestettiin kotoinen toverikunnan illanvietto omin voimin Tornion seminaarilla syyskuun lopussa ja sen päätteeksi kajautettiin laulu ”*Nouse, riennä suomenkieli*”.¹³²⁶

Tavanomaisesti alkanut opetustyö katkesi kaikissa alakansakouluseminaareissa syyskauden 1939 aikana. Hämeenlinnan seminaarissa työvuosi keskeytyi jo 1,5 kuukauden kuluttua sen alkamisesta, koska 8. päivänä lokakuuta seminaaritalo otettiin kokonaan reserviläisten majoitustiloiksi. Tällöin opettajakunta päätti sulkea seminaarin ja harjoituskoulun. Pöytäkirjaan merkittiin: ”*Jätämme isänmaamme ja kansakuntamme Jumalan suojeluksen*”. Runsaan kuukauden kuluttua opiskelua kuitenkin jatkettiin, mutta työ keskeytyi jälleen talvisodan syttymispäivänä 30.11.39. Seminaaritalo otettiin tuona päivänä sotilassairaalan ja julkaisusensuuri toimiston käyttöön. Opettajisto ja muu henkilöstö samoin kuin lähes jokainen oppilas siirtyi sota-ajan tehtäviin: työntekijöiksi ja konttoristeiksi ammuslataamoihin, ilmavalvontaan, muonittajiksi, puhelin-, kanslia- ja lääkintä-

¹³²³ HMA: HSa Ca: 4, ptk 10.3.1939.

¹³²⁴ Kesällä 1939 Tornion alakansakouluseminariin haki 498 naista, joista pääsykokeissa oli 300 ja näistä otettiin sisään 30. Hämeenlinnan seminaariin pyrki 200, joista vastaanotettiin 60. Hämeenlinnan oppilaista yhdeksällä oli ylioppilastutkinto suoritettuna. Vaasan ruotsinkieliseen alakansakouluseminariin hakijoita edellisvuosien tapaan oli niukasti, vain 13, joista otettiin oppilaiksi 10. (Kertomukset Tornion ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1939-1941; VMA; VLFa Ja: 9-10).

¹³²⁵ OMA: TSa Ca: 3, ptk 22.8.39; OMA; TSa Da: 2, kirje 10.6.39.

¹³²⁶ OMA: TSa Ja: 3, ptk 26.8.39, ptk 29.8.39 ja ptk 30.9.39.

lotiksi, ompelijoiksi, leipojiksi, siirtoväen huoltajiksi ja väestönsuojelutehtäviin.¹³²⁷

Myös Tornion alakansakouluseminaarissa oli opetus keskeytettävä, koska 13. päivänä lokakuuta sotilasviranomaiset ottivat seminaarin rakennukset haltuunsa. Oppilaat matkustivat kotiseuduilleen. Marraskuun 21. päivänä työ seminaarissa pääsi kuitenkin jatkumaan, koska Tornion kouluilta löydettiin tiloja, joissa seminaari pääsi toimimaan osin koko-, osin iltapäivisin. Talvisodan sytyttyä työ seminaarissa loppui kokonaan joulukuun 3. päivänä, jolloin seminaarirakennus muutettiin sairaalaksi. Seminaarin opettajat siirtyivät poikkeuksellisten olojen vaatimiin tehtäviin sotasairaalan työntekijöiksi. Vain yksi opettajista toimi muissa tehtävissä, rautateillä tavaratoimistossa sensorina. Osa seminaarin oppilaista jäi lottatehtäviin.¹³²⁸

Vaasan alakansakouluseminaarissa työ keskeytyi ensimmäisen kerran lokakuussa 1939, päivää aiemmin kuin Hämeenlinnan seminaarissa. Tuolloin seminaarin huoneisto määrättiin sotilasmajoitukseen ja harjoituskoulun oppilaat lähetettäväksi koteihinsa. Seminaarin oppilaat koottiin oppilaitoksen ruokasaliin, ja heille annettiin kotitehtäviä. Työ jatkui kuitenkin jo kolmen päivän kuluttua, mutta keskeytyi jälleen lokakuun 21. päivänä. Neljä päivää myöhemmin opetustiloja löytyi seminaaria varten Svenska samskolanista, ja niin seminaarin opetus saattoi jälleen jatkua. Marraskuun alussa opettajat ja oppilaat palasivat seminaarille ja viettivät talvisodan ajan opiskelupaikkakunnalla. Yksi opettajista poistui maasta puolisonsa luo Hollantiin.¹³²⁹

Itärajan pinnassa Suistamolla toiminut alakansakouluseminari pystyi antamaan kaikkein pisimpään opetusta syksyllä 1939. Viimeinen opettajankokous pidettiin siellä 24.9.39. Se kokous jäikin Suistamon seminaarin historiassa kaikkein viimeiseksi opettajankokoukseksi kotipaikkakunnalla. Kokouspöytäkirjan mukaan opettajakunta käsitteli tuossa syyskuun kokouksessa juoksevia asioita, joiden perusteella ulkopuolinen ei voi aavistaa, että maassa olisi ollut tapahtumassa jotain poikkeavaa. Myös toverikunta näyttäisi toimineen jokasyksyiseen tapaansa, ja vasta talvisodan puhkeamispäivän aattona, marraskuun 29. illan kokouksessaan, se päätti ”*kriittisen ajan tähden*” peruuttaa tavanmukaisen vuosijuhlansa.¹³³⁰ Suistamolla tuolloin oppilaana ollut Katri Mitrunen muisti vielä 60 vuoden jälkeenkin hyvin sodansyttymispelon, jota Suistamolla syksyllä 1939 tunnettiin. Kun talvisota sitten alkoi, johtaja Santala antoi oppilailleen vapauden valita ratkaisunsa, mutta vaati näitä pyytämään kotoaan luvan päätöksilleen. Suistamolleenkin sai jäädä, ellei velvoite kutsunut. Katria kutsui Suistamolla lottatyö, jonka myötä hänet pian evakuoitiin Joensuuhun arktusryhmään. Sodan en-

¹³²⁷ HMA: HSa Ca: 4, ptk 8.10.39; Kertomus Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1939-1941.

¹³²⁸ OMA: TSa Da: 2 kirjeet 22.11.39, 28.11.39, 6.1.40, ja 15.12.40; Kertomus Tornion alakansakouluseminaarin toiminnasta lv. 1939-1941.

¹³²⁹ VMA: VLFa Da: 4, brev 7.10.39; VMA: VLFa Ja 9-10; Lägre folkskolseminariet i Vasa 1964, 44.

¹³³⁰ MMA: SSa Cc:1 ptk 29.11.39; MMA: SSa Ca: 3, ptk 24.9.39.

teet olivat vaikuttaneet Suistamon ilmapiiriin jo ennen syksyä 1939. Näin muisteli Suistamon seminaarista keväällä 1939 valmistunut opettaja Irja Tiensuu. Erityisesti partioretkillä ja nuorisoseuran toiminnoissa Tiensuu kertoi seminaarioppilaiden harjaannuttaneen itseään selviytymistilanteissa.¹³³¹

Asiakirjojen mukaan seminaarien opetuksessa sodan enne ei näkynyt. Ainoastaan kouluhallitukselta saapuneista kahdesta kiertokirjeestä voi panna merkille, että sodan uhka leijui ilmassa. Lokakuussa 1939 kouluhallitus katsoi tarpeelliseksi lähettää kouluille ja seminaareille kiertokirjeen, jossa se piti tärkeänä sitä, että oppilaille annettiin väestönsuojelutietoutta. Marraskuisessa kirjeessään seminaareille kouluhallitus kehotti terveysopin tunneilla opettamaan väestönsuojelukohteita.¹³³² Nämä opetussuunnitelmaan lisättävät toiveet ja määräykset tulivat kentälle varsin myöhään, sillä Suistamon seminaaria lukuun ottamatta alakansakouluseminaarit olivat jo lokakuussa 1939 joutuneet keskeyttämään opetuksensa ja toimimaan erikoisjärjestelyin. Uudet oppisisällöt olivat sen vuoksi käytännön toteutusta varten jälkijättöisiä, joskin ainakin Tornion seminaarin opettajakunta otti kiertokirjeen kehotuksen toteutettavien opetusaiheidensa joukkoon¹³³³.

Talvisodan syttymiseen päättyi Suomen alakansakouluseminaarien kaksi vuosikymmentä samoin organisatorisin keinoin ja pääasiallisesti saman opetussuunnitelman mukaisesti järjestetty työ. Kevätlukukautena 1940 opetusta ei näissä seminaareissa päästy jatkamaan. Sodan jalkoihin jääneelle Suistamon seminaarille etsittiin evakkosijaa, joka löytyi Hämeenlinnasta. Muiden alakansakouluseminaarien rakennukset olivat keväänkin 1940 sotilaskäytössä. Seuraavana syksynä ei vielä voitu ottaa alakansakouluseminareihin uusia oppilaita, vaan ne elokuussa 1939 sisään otetut, jotka halusivat, saivat syksyllä 1940 jatkaa talvisodan keskeyttämiä opintojaan.¹³³⁴ Vakaaksi muotoutunut alakansakouluseminaarien toiminta pirstoutui pahoin sodan taistojen tiimellyksessä.

¹³³¹ Mitrunen, K. 2000, haastattelu; Tiensuu, I. 2000, haastattelu.

¹³³² OMA: TSa Ca: 3, ptk 9.10.39 ja ptk 17.11.39.

¹³³³ OMA: TSa Ca: 3, ptk 17.11.39.

¹³³⁴ Kertomukset Tornion, Suistamon ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaarien toiminnasta lv. 1939-1941; VMA: VLFa Ja: 9-10.

VII YHTEENVETO

Suomen alkukoulun- ja alakansakoulunopettajien valmistus on ollut kiinteästi sidoksissa kansanopetuksemme kehittymiseen. Siinä vaiheessa, kun Suomi sai kansakouluasetuksen vuonna 1866, maaseudun alkuopetus jätettiin entiseen tapaan kotien ja kirkon huomaan eikä alkuopetusta antavista opettajista mainittu lainsäädännössä mitään. Kehittyvä kansakoulu kaipasi kuitenkin kunnollista alkuopetusta, jota kodit eivät yleensä kyenneet järjestämään. Syntyi tarve valmistaa opettajia myös alkuopetuksen antajiksi.

Tässä tutkimuksessa on haettu historiallis-kvalitatiivista metodia käyttäen vastauksia siihen, miten Suomen alkuopetusta antaneiden opettajien valmistus järjestettiin ja miten se kehittyi vuodesta 1866 vuoteen 1939. Tutkimustehtävä on jaettu neljäksi ongelmaksi, joista ensimmäisen tehtävänä on ollut selvittää, miten alku- ja alakansakoulunopettajien koulutus syntyi. Toisessa ongelmassa on haettu vastauksia kysymykseen, miten koulutusta organisoitiin ja toteutettiin. Kolmannessa ongelmassa on etsitty vastauksia siihen, millaisia olivat koulutuksen opetussuunnitelmat. Neljännen ongelman ratkaisuihin on kuvattu, millaisia olivat tutkimusajankohdan opettajakuvat.

Tutkimusperiodiin sisältyy seitsemän vuosikymmentä. Sinä aikana Venäjään kuuluneesta autonomisesta Suomesta muodostettiin itsenäinen tasavalta, jossa jo autonomian ajalla vuonna 1910 säädetty oppivelvollisuus saatiin voimaan syksyllä 1921. Oppivelvollisuuden toteuttaminen samoin kuin vuonna 1898 annettu piirijakoasetus lisäsivät koulujen tarvetta, mikä taas merkitsi alkukoulunopettajien määrän ja koulutuksen kasvua. Ensimmäiseen tutkimusongelmaan vastaukseksi selvisi, että tutkimusjaksoon sisältyi kaikkiaan kolme taitekohtaa, jolloin alkukoulunopettajien tarve ja valmistaminen olivat erityisen polttava kysymys. Ensimmäinen taitekohdista oli kansakouluasetuksen säätämisen jälkeinen aika, toinen vuosisadan vaihde ja kolmas aika, jolloin Suomi julistautui itsenäiseksi, sääti oppivelvollisuuslain ja alkoi saattaa sitä voimaan. Niin koulujen perustamisen kuin opettajanvalmistuksenkin kehittämisen taustalla oli kansalaisten sivistystason kohottaminen.

Haettaessa vastauksia toiseen ongelmaan lähtökohtana oli 1860-luku, jolloin alkuopetusta antoi perinteiseen tapaan varsin kirjava joukko väkeä, opettajalta kun ei vaadittu mitään muuta pätevyyttä kuin lukutaito. Tällaiseen opettajien kirjavuuteen ja lasten opetuksen heikkotasoisuuteen puututtiin heti kansakouluasetuksen antamisen jälkeisinä vuosina yleisissä kansakoulukokouksissa, val-

tiopäivillä ja pappeinkokouksissa, joissa vaadittiin pikkulastenkoulujen opettajilekin valmistusta. Kun toiveet koulutuksen järjestämisestä eivät saaneet vasta-kaikua, eräät kansakoulunopettajat ja papit ryhtyivät oman toimensa ohessa har- rastusluonteisesti valmistamaan pientenlastenkouluihin opettajia. Näillä ”valmis- tuslaitoksilla” ei ollut mitään yhteistä suunnitelmaa, eikä niitä tarkastettu. Sitä, kuinka paljon ja missä kaikkialla tällaisia valmistuslaitoksia oli, ei tämäkään tutkimus ole pystynyt osoittamaan.

Ensimmäisen kerran pientenlasten- eli alkukoulunopettajien valmistaminen tuli konkreettisesti esille, kun senaatti esitti vuonna 1877 säädylle suostuntava- rojen myöntämistä Sortavalaan perustettavaa kaksivuotista alkukouluseminaaria varten. Vuosien 1877–1878 valtiopäivät kuitenkin hylkäsivät esityksen, mutta sen sijaan ne myönsivät määrärahan alkukoulunopettajien valmistamista varten. Määräraha ohjasi pienten lasten opettajien koulutusta valtiovallan piiriin, pois kirkolta, joka sitkeästi piti kiinni lasten alkuopetuksesta ja pyrki saamaan hoi- toonsa myös alkukoulunopettajien valmistuksen. Valtiopäivien myöntämästä rahasummasta määrättiin maksettavaksi palkkiot niille kansakoulunopettajille, jotka annettujen ohjeiden mukaisesti valmistivat työnsä ohessa opettajia alku- kouluihin. Tästä alkoi vuosikymmeniä jatkunut alkukoulunopettajien valmistus- muoto, josta tässä tutkimuksessa on käytetty nimeä ”kansakoulunopettajien ope- tajakoulu”. Näissä opettajakouluissa opettajat toimivat vastaavanlaisesti kuin 2000-luvun alussa mentorit, jotka opastavat nuorempiaan alansa ammattilaisiksi.

Ensimmäinen varsinainen alkukoulunopettajakurssi aloitti Sortavalan semi- naarin yhteydessä vuonna 1887. Tätä valmistusta kannattivat periaatteistaan poi- keten kouluylhallitus ja senaatti. Kurssit suunnattiin aluksi vain ortodoksioppi- laille. Tällä toiminnalla haluttiin taistella ns. itäistä vaaraa vastaan, sillä yksivuo- tinen valmistuslaitos tähdättiin kasvattamaan Raja-Karjalan väestölle ”valistik- sen siemenen kylväjiä”. Sortavalan kurssien käynnistyttyä kiinnostus myös lute- rilaisten oppilaiden valmistamisesta alkukoulunopettajiksi kiihtyi. 1890-luvulle tultaessa alkukoulunopettajien tarvetta ei voitu tyydyttää enää hajanaisella val- mistuksella. Silloin yksityiset henkilöt ryhtyivät puuhaamaan alkukouluseminaa- reja. Ensimmäisenä toimeen tarttui tarkastaja Olai Wallinin kehotuksesta J. H. Tuhkanen, joka sai perustamisluvan yksivuotista seminaaria varten Hämeenlin- naan. Oppilaitos avattiin syksyllä 1890, ja se oli tarkoitettu sekä miehille että naisille. 1890-luvulla seminaari sai seurakseen kolme muuta yksityistä, yksivuo- tista alkukouluseminaaria, joista yksi oli ruotsinkielinen.

Vuoden 1898 piirijakoasetuksen jälkeen, uuden vuosisadan puolella, syntyi useita yksityisiä alkukouluseminaa-reja tyydyttämään kasvanutta opettajatarvetta. Osa niistä sai valtionapua, osa kamppaili ilman sitä ja muutama sammui pian syntymisensä jälkeen taloudellisiin ongelmiin. Lukuvuonna 1913–1914 valtio avusti seitsemää alkukoulunopettajia valmistanutta oppilaitosta, joiden menoista suurin osa katettiin kuitenkin oppilaiden lukukausimaksuilla.

Yksityisille yksivuotisille alkukouluseminaa-reille ei ollut olemassa minkään- laista yhteistä ohjeistoa eikä opetussuunnitelmaa. Niiden hallintoa hoitivat johto- kunnat, joihin oli kuuluttava yksi tuomiokapitulिन määräämä jäsen. Näin nämä seminaarit olivat sekä maallisen että kirkollisen kontrollin alaisia, toisin kuin

kansakouluseminaarit, joilla ei ollut kirkollista valvontaa. Tiukka kontrolli loi alkukouluseminaareihin jonkinlaista yhtenäisyyttä ja asetti nämä sekä kirkon että valtion arvojen ja tarpeiden toteuttajiksi. Alkukouluseminaarien lisääntymisen myötä pientenlasten opettajien koulutustaso koheni, ja vuonna 1912 yksivuotisen alkukouluseminaarin käyneitä oli maaseudun alkuopettajista liki kaksi kolmasosaa. Alkuopetus oli samalla siirtynyt lähes täysin naisten hallintaan, sillä kyseisenä vuonna opettajista enää vain yksi kymmenesosa oli miehiä.

Yksivuotinen alkukoulunopettajanvalmistus koettiin opetettaviin asioihin ja opettajaksi kasvuun nähden liian lyhyeksi, mutta vallitsevat olot eivät antaneet pidemmille oppikursseille sijaa. Kun Suomi itsenäistyi vuonna 1917, oli kiire saada sekä oppivelvollisuus säädetyksi että alkukouluseminaarit kaksivuotiseksi valtion oppilaitoksiksi.

Syksyllä 1918 avattiin ensimmäinen valtion alkukouluseminaari Suistamalla. Sinne otettiin oppilaiksi vain naisia, jotka pätevitettiin myös yläkansakouluun laulun, voimistelun ja käsitöiden opettajiksi. Kaksivuotiset seminaarit lisääntyivät, kun Hämeenlinnassa aloitti syksyllä 1919 valtion omistama Länsi-Suomen alkukouluseminaari. Vaasan kaksivuotiseksi muutettu yksityinen ruotsinkielinen alkukouluseminaari siirrettiin vuonna 1920 valtion haltuun. Kun Pohjois-Suomikin sai oman alkukouluseminaarinsa Tornioon syksyllä 1921, valtion omistuksessa oli sen jälkeen neljä väliaikaista alkukouluseminaaria, jotka kaikki vakinaistettiin vuonna 1926. Vakinaistamisen yhteydessä alkukouluseminareista tuli alakansakouluseminareja.

Itsenäisen Suomen alkuaikoina valtion alkukouluseminaarien rinnalla jatkoi toimintaansa kuusi autonomian ajalta peräisin ollutta alkukouluseminaaria. Vähitellen nämä yksityiset alkukouluseminaarit kuihtuivat pois yksi toisensa jälkeen, viimeinen vuonna 1926. Sen jälkeen valtion neljä alakansakouluseminaaria hoitivat maan koko alakansakoulunopettajien valmistuksen aina sotavuosiin saakka. Tavanomaisen opettajanvalmistuksen lisäksi seminaareissa saattoi pätevyitä opettajiksi eri teitä, kuten hospitoiden ja kesäkursseja käyden.

Vuosina 1866–1939 alkukoulun- ja alakansakoulunopettajien valmistaminen kehittyi vapaaehtoisista yksityisten henkilöiden ylläpitämisestä opettajanvalmistuskursseista valtion tarkoin säätelemäksi ja kontrolloimaksi kaksivuotiseksi seminaarivalmistukseksi, joka oli tarkoitettu ainoastaan nuorille naisille. Opiskelijoiden pohjakoulutustasona säilyi koko ajan kansakoulu. Alkuvuosikymmeninä oppilaat olivat ennen seminaariin tuloaan käyneet vain neljävuotisen kansakoulun, josta siitäkkin osalla oli hatarat tiedot. Kuitenkin monet oppilaista olivat laajentaneet kansakoulutietojaan lisäopinnoilla. Vähitellen sisään otettujen koulutustausta parani, vaikka pyrkijöiltä ei vielä 1930-luvullakaan edellytetty muuta kuin kansakoulun oppimäärän suoritus. Keskikoulun käyneitä ja jopa ylioppilaita oli kuitenkin runsaasti hakijoiden joukossa. Syksyllä 1934 kaikki Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin uudet luokat seulottiin keskikoulupohjaisiksi ja vuonna 1937 seminaari muutettiin opettajakunnan esityksestä keskikoulupohjaiseksi. Muut alakansakouluseminaarit jäivät edelleen kansakoulupohjaisiksi, vaikka niihinkin pyrkivien valtaosa oli vähintään keskikoulun käyneitä naisia.

Käsillä olevan tutkimuksen opetussuunnitelmia koskevaan ongelmaan saadut tulokset voidaan jakaa kahdelle ajanjaksolle: autonomian ajalle ja itsenäisyyden ajalle. Ensin mainitulla aikakaudella toimineiden yksityisten yksivuotisten seminaarien lukusuunnitelmat ja oppiennätykset olivat kussakin seminaarissa oman. Yhteisinä oppiaineita alkukouluseminaareilla oli koulutoimen ylihallituksen 31.10.1879 antaman kiertokirjeen mukaisesti uskonto, äidinkieli, kirjoitus, laskenta, laulu sekä opetusharjoittelu ja sen ohjaus. Oppiaineiden painotuksen ja edellä mainittujen oppiaineiden lisäksi opetettavat muut aineet kukin seminaari sisällytti oman harkintansa mukaan opetussuunnitelmaansa, jonka senaatti hyväksyi seminaarin perustamisluvan yhteydessä. Uskonnolla oli kaikissa alkukouluseminaareissa keskeinen ja mittava osuus. Koska alkukouluseminaarit olivat vain yksivuotisia, oppilaat pääsivät teoreettisten opintojen ohessa varsin pian käytännössä näkemään ja kokemaan opetustyötä harjoituskoulussa. Tällöin toteutuivat teorian ja käytännön integroinnin periaatteet.

Valtion kaksivuotisissa alku- ja alakansakouluseminaareissa toteutettiin kahden vuosikymmenen ajan tarkasti senaatin toukokuussa 1918 vahvistaman väliaikaisen järjestelysäännön mukaista opetussuunnitelmaa. Kaksivuotisissa seminaareissa oppiaineiden kirjo oli suppea verrattuna yksivuotisten seminaarien oppiainetarjontaan. Sitä vastoin harjoitusaineiden tuntimäärät ja tavoitteet olivat väliaikaisen järjestelysäännön mukaisissa suunnitelmissa varsin mittavat. Tästä johtui, että myös oppilaiden kotitöiden osuus oli valtaisa. Yksivuotisiin seminaarikursseihin nähden kaksivuotinen valmistus oli korkeatasoista silloisia oloja ajatellen, ja se olisi haluttu tehdä huomattavasti korkeatasoisemmaksi lisäämällä opintoihin kolmas opiskeluvuosi. Kolmivuotista valmistusta puuhattiin 1920- ja 1930-lukujen ajan, siinä hankkeessa kuitenkin onnistumatta.

Kasvatusaineissa niin kuin muussakin opetuksessa opiskelu oli sekä yksi- että kaksivuotisissa alkukouluseminaareissa käytännönläheistä. Harjoituskoulun opettajat kuuluivat opettajakuntaan, ja siksi teoriaa opettavat opettajat ja johtaja sekä käytännön työtä ohjanneet henkilöt pystyivät suunnittelemaan opiskeluohjelmat siten, että teoria ja käytäntö olivat kytköksissä toisiinsa. Varsinkin Hämeenlinnan alakansakouluseminaarissa tästä pidettiin tarkkaa huolta, sillä seminaarin opettajat olivat mukana harjoituskoulun opetusohjelmien suunnittelussa ja jopa hyväksyivät ne kokouksissaan. Teorian ja käytännön läheisyyttä osoitti myös se, että alku- ja alakansakouluseminaarien opettajat harrastivat oman työnsä ohessa ”opinointia” eli suorittivat yliopistollisia arvosanoja, jatko-opintotutkintoja ja kirjoittivat oppikirjoja.

Tarkasteltaessa alku- ja alakansakouluseminaarien opettajanvalmistusta Picklen mallin avulla voi havaita, että seminaarien opetuksessa pyrittiin selkeään professionalisoitumiseen opetusharjoittelussa, joka oli fokuksessa ja osana opettajatutkintoa. Siitä annettiin erillinen arvosanakin. Kansakoulupohjaisissa kaksivuotisissa seminaareissa opetusharjoittelu aloitettiin vasta toisen lukuvuoden kevätkaudella. Sitä ennen oli puolitoista vuotta opiskeltu teoriaa ja varustettu oppilaat yksityiskohtaisilla tiedoilla ja taidoilla. Vaikkei näin lyhyessä ajassa annettujen oppien uskottukaan riittävän opettajalle, opettajakokelailta odotettiin silti vahvoja näyttöjä opetuksessa. Opettajakokelas oli tässä tilanteessa sidottu

niihin malleihin, joita hän oli opiskeluaikanaan saanut. Matkijasta tuskin yhden lukukauden aikana ennätti kehittyä omaleimaista opettajapersoonallisuutta, joka olisi pystynyt muuta kuin harvoissa poikkeustapauksissa ajattelemaan kriittisesti ja itsenäisesti. Opettajakokelaiden opetustyyli jäi opettajanvalmistusaikana todennäköisesti useimmiten varsin tekniseksi. Kenttäkoulukokemusta oppilaille tuli varsin niukasti, sillä alakansakoulunpitoa he näkivät vain seminaarin omassa harjoituskoulussa. Yläkansakoulun oppiaineita opettaessaan oppilaat sen sijaan työskentelivät yleensä jossakin paikkakunnan kansakoulussa, mikä valmistusajankana jäikin ainoaksi mahdolliseksi kenttäkoulukokemukseksi.

Picklen mallissa professionaaliseen ulottuvuuteen kuuluva persoonallinen opetustyyli ja prosessiulottuvuudelle sijoittuva kyky ajatella abstraktisesti jäivät kaksivuotisessa opettajanvalmistuksessa tavoittamattomiin. Opintojen ja opetuksen rakentaminen tieteellisen tutkimuksen pohjalle sitä vastoin tuli tutuksi. Erityisesti Aukusti Salo peräänkuulutti niin kansakouluun kuin opettajaseminaareihin tieteellistä tukea käytännöllisen työn ohjaajaksi. 1930-luvulla hän piti tutkimukseen perustuvaa opetus- ja kasvatustyötä kivijalkana koko kansakoulun ja opettajankoulutuksen reformoinnissa. Johtamassaan oppilaitoksessa Salo pääsi kokeilemaan tieteellistyyppistä opetusta, kun alakansakouluseminaareja varten annettiin elokuussa 1933 keskikoulukurssille pohjaava lukusuunnitelma.

Kaikkien alakansakouluseminaarien opetus oli varsin tiukasti kouluhallituksen yhdenmukaistamaa, valvoma ja kontrolloimaa. Kaksivuotisen alakansakoulunopettajavalmistuksen kaksikymmenvuotisella taipaleella muutokset opetussuunnitelmissa olivat Hämeenlinnan keskikoulupohjaisten oppilaiden opetussuunnitelmaa lukuun ottamatta varsin olemattomia, lähinnä vain oppikirjojen vaihtoa.

Tämän tutkimuksen neljäntenä ongelmana oli tarkastella alkukoulun ja alakansakoulunopettajien opettajakuvaa ja -kuvia. Tutkimustuloksen voi tiivistää seuraavasti: opettajakuva ei muuttunut vuosina 1866–1939 siitä, minkä jo Uno Cygnaeus oli kansanopettajalle asettanut. Opettajan tuli olla ”Herran työmies”, ruumiinsa ja käytöksensä puolesta mallikansalainen, kutsumusopettaja. Koulutuksen oli vahvistettava oppilaan kutsumusta opettajantehtävään. Alku- ja alakansakouluseminaarit pyrkivät kasvattamaan oppilaistaan esikuvallisia opettajapersoonallisuuksia, jotka omalla olemuksellaan pystyivät puhumaan lapsille. Opettajankoulutuksen arvoratkaisut, normit ja opettajaihanne annettiin uusille oppilaille selviksi heti oppilaitokseen tultua. Mallikansalaista kasvattaessaan alku- ja alakansakouluseminaarit käyttivät koeoppilaskauden lisäksi tiukkaa kuria, järjestystä ja valvontaa. Nuorten naisten siveellinen elämä oli tarkan kontrollin alasta ei vain seminaareissa, vaan myös oppilaiden asunnoissa ja vapaa-ajallakin. Alku- ja alakansakouluseminaarit eivät olleet siten vain tiedon ja taidon jakajia, opettajan ammattitaitojen antajia, vaan myös opettajapersoonallisuuden vahvoja kasvattajia. Picklen teoriamallin persoonallinen ulottuvuus toteutui alakansakoulunopettajien valmistuksessa ainakin siltä osin, että seminaareissa pyrittiin kasvattamaan oppilaita ymmärtämään omia ongelmiaan ja omaa käyttäytymistään, jotta he opettajina olisivat voineet ymmärtää muita.

LÄHTEET JA KIRJALLISUUS

1. LÄHTEET

1.1 Painamattomat lähteet

Kansallisarkisto (KA) Helsinki

Kouluhallituksen (KH) kansanopetusosaston I arkisto

Seminaarien opettajien ansioluettelot ennen vuotta 1929

Eva 4 Hämeenlinnan seminaarin ansioluettelot

Eva 5 Suistamon seminaarin ansioluettelot

Eva 5 Tornion seminaarin ansioluettelot

Jakamaton kouluhallituksen (KH) arkisto

Hd: 1 Pikkukoulu- ja kiertokouluopettajain valmistusta koskevat asiakirjat 1879–1884

Kouluhallituksen (KH) ruotsinkiel. osaston kansanopetusjaoston I arkisto

Opettajien ansioluettelot

Ba: 1 Wasa småskolseminarium 1922–1937

Senaatin talousosaston arkisto

Käyttöfilmi Senaatti 1002: Suomen Senaatin Talousosaston pöytäkirja esittelystä 4 päivänä heinäkuuta 1918

Hämeenlinnan maakunta-arkisto (HMA) Hämeenlinna

Tuhkasen seminaari

Ca: 1 Kiertokoulunopettajaseminaarin johtokunnan kokouksien pöytäkirjat 1890–1920

Hämeenlinnan seminaarin arkisto (HSa)

Ac: 2 Kuuntelut harjoituskoulussa 1927–1934

Bc: 1 Hämeenlinnan Seminaariosakeyhtiön Osakasluettelo

Ca: 1 Opettajakunnan pöytäkirjat 1919–20

Ca: 2 Opettajakunnan pöytäkirjat 1920–27

Ca: 3 Opettajakunnan pöytäkirjat 1928–37

Ca: 4 Opettajakunnan pöytäkirjat 1938–

Akseli Salokanteleen arkisto

Akseli Salokanteleen kirjeitä vuosilta 1925–31, 1940–45 ja 1946–54

Akseli Salokanteleen kirjeitä vuosilta 1930–1954 Virosta ja Ruotsista

Mikkelin maakunta-arkisto (MMA) Mikkelä

Suistamon seminaarin arkisto (SSa)

Ab: 1 Suistamon seminaarin harjoituskoulun päiväkirjoja

Bb: 1 Nimikirjat opettajat 1918–1945

- Bb: 2 Nimikirjat oppilaat 1918–1945
- Bc: 7 Pääsyttutkintoarvostelut 1930–1931, 1933–1938
- Ca: 1 Opettajakokousten pöytäkirjoja 1918–1928
- Ca: 2 Opettajakokousten pöytäkirjoja 1928–1936
- Ca: 3 Opettajakokousten pöytäkirjoja 1936–1943
- Cc: 1 Toverikunnan kokousten pöytäkirjat 1937–1945
- Ea: 1 Kouluhallituksen kirjelmät 1918–1921
- Db: 1 Opetussuunnitelmat, tuntijaot ja lukujärjestykset

Oulun maakunta-arkisto (OMA) Oulu

Tornion seminaarin arkisto (TSa)

- Ad: 1 Rehtorin kuuntelupöytäkirja 1921–1938
- Ca: 1 Opettajakokousten pöytäkirjat 1921–1928
- Ca: 2 Opettajakokousten pöytäkirjat 1928–1936
- Ca: 3 Opettajakokousten pöytäkirjat 1936–1945
- Da: 1 Lähetettyjen kirjeiden jäljennökset 1921–1928
- Da: 2 Lähetettyjen kirjeiden jäljennökset 1929–1940
- Ea: 1 Kouluhallitukselta saapuneet kirjeet 1921–1931
- Ea: 2 Kouluhallitukselta saapuneet kirjeet 1932–1941
- Ja: 2 Toverikunnan pöytäkirjoja 1922–1935
- Ja: 3 Toverikunnan pöytäkirjoja 1935–1940
- Ja: 15 Oppilaskunnan lehti Kipinä

Vaasan maakunta-arkisto (VMA) Vaasa

Vasa lägre folkskoleseminariums arkiv (VLFa)

- Ac: 1 Småskoleseminariets dagbok 1915–1916
- Ac: 20 Småskoleseminariets dagbok 1927–1936
- Ac: 24 Dagböcker för kompletteringskurser 1920–1925
- Ba: 1 Seminariets elevmatrikel 1915–1921
- Bb: 1 Vitsordsförteckningar 1915–1927
- Bb: 2 Vitsordsförteckningar 1927–1945
- Bd: 2 Förteckning över timfördelning samt läroprogram för kompletteringskursen
- Be: 1 Dispositions till provdagen
- Be: 2 Läsordning för Wasa småskoleseminarium
- Ca: 1 Protokoll förda vid lärarkollegiets sammanträden 1919–1943
- Ca: 2 Protokoll förda vid lärarkollegiets sammanträden 1943–1945
- Da: 1 Brevkopior 1918–1919
- Da: 2 Brevkopior 1923–1928
- Da: 3 Brevkopior 1927–1933
- Da: 4 Brevkopior 1939–1945
- Eb: 1 Elevansökningar med bilagor och intyg 1915–1919
- Eb: 2 Elevansökningar med bilagor och intyg 1920–1922
- Ec: 1 Ansökningar till lärartjänsten
- Ja: 1 Vasa seminariums årsberättelser 1915–1920
- Ja: 2 Vasa seminariums årsberättelser 1921–1930
- Ja: 3 Vasa seminariums årsberättelser 1931–1937

- Ja: 9–10 Berättelse över seminariums verksamhet läsåret 1937–1938
 Ja: 11 Berättelse över seminariums verksamhet läsåret 1943–1944
 Jb: 1 Konventstidningen ”Kamraten” 1917–1930
- Tampereen yliopiston kirjasto/Hämeenlinnan yksikkö
 Hämeenlinnan seminaarin kirjaston kantaluettelo 1919–
 Luettelot 1, 2 ja 3
- Tampereen yliopiston opettajankoulutuslaitos/Hämeenlinnan toimipaikka
 Museo Hämeenlinna
 Kuva-albumit ja oppilastyöt alku- ja alakansakouluseminaareista
- Tartu ülikooli raamatukogu, Viro
 Käis Joh.
 50/4741 Käis, Joh.
 Erar 2197 Käis, Joh.
 Eb 57/1651 Käis, Joh.
- Archiivikirjandusmuuseum Tartu, Viro
 Archiiviraamatukogu Käsikirjande osakond
 D 307 Käis Johannes. Kirjad
- Yksityisarkistot
Jokinen Sirkka	Lahti; kuvia, työvihkoja seminaariajalta
Koivusalo Martta	Kuopio; piirustuksia, käsitöitä ja työkirjoja
Nurminen Saara	Lohja; kuvia
Oksala Aina	Jyväskylä; K. Oksalan ”Muistiinpanoja 1910–1911”
Puonti Katri	Hamina; kuvia, kirjeitä, työkirjoja, piirustuksia
Sakselius Inkeri	Turku; kuvia, käsitöitä, työvihkoja
Sinkko Taimi	Mikkeli; kuvia, työkirjoja
Salosmaa Olavi	Helsinki; Aukusti Salon jäämistöä
Sipponen Anna-Liisa	Turku; kirjoiksi kootut seminaariajan muistiinpanot,
piirustukset, aineet, työvihot

1.2 Painetut lähteet

1.2.1 Lait (L), asetukset (As) ja määräykset

- As 6.2.1865. Kunnallisasetus Kunnallishallituksesta maalla.
- As 12/11.5.1866. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus kansakoulutoimen järjestämisestä Suomen Suuriruhtinaskunnassa.
- As 8.12.1873. Asetus kunnallishallituksesta kaupungeissa.
- As 20/24.5.1898. Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus ylempien kansakoulujen perustamisen edistämisestä Suomen maalaiskunnissa.
- As 183/1.7.1921. Asetus oppivelvollisuuden täytäntöönpanosta.
- As 189/16.7.1921. Asetus kunnallisten alakansakoulujen opettajain kelpoisuudesta.
- As 245/24.9.1926. Asetus alakansakouluseminaarien vakinaistamisesta.
- Keisarillisen Majesteetin Armollinen kiertokirje kaikille tuomiokapituleille ensimmäisestä lastenopetuksesta. 19.4.1858.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Ohjesääntö kansakoulunopettaja- ja opettajatar=seminaareille Suomen Suuriruhtinaanmaassa. 11.5.1866. Helsinki.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Sääntö opetuskaavoista sekä kansakoulun opettaja- ja opettajatarseminaareille Suomessa, että semmoiseen laitokseen asetetulle mallikoululle. 11.5.1866. Helsinki.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Lastenopetuksesta kreikkalaisvenäläisissä maaseurakunnissa Suomessa. 5.3.1883.

Keisarillisen Majesteetin Armollinen Asetus Lasten opetuksesta kreikkalaisvenäläisissä maaseurakunnissa. 4.4.1887.

KL/6.12.1869. Kirkkolaki Evankelis-luterilaiselle seurakunnalle Suomen Suuriruhtinaanmaan evankelisluterilaiselle seurakunnalle, jonka Suomen säädyt valtiopäivillä vuonna 1867 ovat hyväksyneet ja Hänen Keisarillinen Majesteettinsa 9 päivänä joulukuuta vuonna 1868 vahvistanut. Annettu Helsingissä 6 p:nä joulukuuta 1869. Helsinki.

Laki 101/15.4.1921. Laki oppivelvollisuudesta.

Laki 137/18.5.1923. Laki kansakoulutoimen järjestysmuodon perusteista.

Kirje 25.5.1918. Suomen Senaatin Kirkollis- ja opetustoimikunnan kirje. Väliaikainen järjestelysääntö alempien kansakoulujen opettajien valmistuslaitoksia varten.

Kirje 23.9.1920. Kirkollis- ja opetusministeriön kirje syyskuun 23 p:ltä 1920 Kouluhallitukselle. 1923.

Kirje 1168/26.5.1921. Valtioneuvosto. Kirkollis- ja opetusministeriö. Kouluhallitus.

1.2.2 Komiteamietinnöt

Ehdotuksia ja Mietteitä kansakoulu=menosta Suomessa, alamaisuudessa annettuita Tuomiokapituleilta ja Keisarillisen Senaatin päätöstä myöten suomenennettuja, sekä präntistä toimitettuja. 1856. Helsinki.

Mietteitä ja Ehdotuksia Suomen kansakoulutoimesta. 1862. Helsinki.

Komiteamietintö 1895. Ehdotus asetukseksi kansakoulunopettaja- ja opettajatarseminaarien järjestämistä varten Suomen suuriruhtinaanmaassa. Helsinki.

Komiteamietintö. 1925: 14. Maalaiskansakoulun opetussuunnitelma. Helsinki.

Komiteamietintö 1906: 9a. Alkuopetuskomitea. Mietintö alkuopetuksen järjestämisestä maaseudulla. Helsinki.

Komiteamietintö 1907: 12 a. Komitean mietintö oppivelvollisuudesta. Helsinki.

Seminaarikomiteamietintö 1922: 3. Helsinki.

1.2.3 Vuosikertomukset

Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin kertomukset 1926/1927–1939/1941. Hämeenlinna

Hämeenlinnan alkukouluseminaarin kertomukset 1919–1926. Hämeenlinna.

Koulutoimen Ylihallitus 1887. Alamainen kertomus Suomen kansakoulu-toimen kehitymisestä lukuvuosina 1865–1886. Helsinki.

Redogörelse för Wasa Småskolseminarium 1920–1939/1940. Wasa.
Suistamon alakansakouluseminaarin kertomukset 1926/1927–1939/1941. Sortavala.
Suistamon alkukouluseminaari lukuvuodet 1918–1926/1927. Sortavala.
Tornion Alakansakouluseminaari. Kertomukset lukuvuosilta 1926/1927–1939/1940. Tornio.
Tornion Alkukouluseminaari. Kertomukset lukuvuosilta 1921–1925/1926. Tornio.
Tornion seminaari. Kertomus lukuvuodelta 1968–1969. 1969. Tornio.

1.2.4 Lehdet

Aamulehti 2000
Alakansakoulu 1925–1945
Alkuopetus 1919–1922
Hämeen Sanomat 1919, 1999
Kansakoulu 1929
Kansakoulu ja alkuopetus 1925
Kansakoulun Lehti 1926, 1933, 1934, 1937
Kasvatus 1988
Kasvatus ja koulu 1914, 1940
Kasvatusopillinen Aikakauskirja 1938
Koulutyö 1936, 1937
Kevätuulia 1933. Hämeenlinnan Alakansakouluseminaarin toverijulkaisu
Luokanopettaja 1998–1999
Opettaja 1985–1987
Opettajain Lehti 1912–1913, 1916–1917, 1920, 1922, 1924, 1929–1931
Turun Sanomat 1929
Vasa posten 1920
Västra Nyland 1938

1.2.5 Muut painetut lähteet

Alho, A. 1914. Miten seminaariopetuksessa työkouluuutetta on sovellettu. Kasvatus ja koulu 1, 380–388.
Alkukoulun työmaalta. Suomen kahdeksas yleinen alkuopettajain ja -harrastajain kokous Kotkassa 5–8. p. kesäk. 1917. 1918. Helsinki.
Bidrag till Finlands officiella Statistik X Statistik öfver folkundervisningen i Finland utgifven af Öfverstyrelsen för skolväsendet 9. Folkskolorna i Finland under läsåret 1883–1884. 1885. Helsingfors.
Danell, G. 1925. Ruotsin kansakouluseminaarit viimeisen uudistuksen jälkeen. Kansakoulu ja alkuopetus 25, 208–213.
Ensimmäinen alakansakouluseminaarien johtajain kokous Helsingissä Säätytalon marssikuun 21–23 p:nä 1932. 1933. Helsinki.

- Fischer, K. 1914. Neuvoja opettajille ja opettajiksi aikoville. Jyväskylä.
- Franssila, K. A. 1919. Puhe, jonka Hämeenlinnan ensimmäisissä avajaisissa elokuun 25 päivänä 1919 piti kouluneuvos, tri. K. A. Franssila. Alkuopetus 16–17, 113–116 ja Alkuopetus 18, 126–128.
- Franssila, K. A. 1922. Eri yläkansakouluseminaarityypit ja niiden oppiaikain pituudet. Opettajain Lehti 1, 3–9.
- Franssila, K. A. 1925. Kansakoulu ja alkuopetus. Opettajain Lehti 29.
- Franssila, K. A. 1929. Seminaariuudistuksesta. Kansakoulu 1, 44–45.
- Franssila, K. A. 1936. Kansakoulunopettajavalmistuksen uusimisesta. Koulutyö 3, 8–10.
- Fredriksson, V. S. & Hofstedt, L. & Paradis, S. 1950. Svenska folkskolans historia. Femte delen. Det svenska folkundervisningsväsendet 1920–1942. Stockholm.
- Hela, M. 1930. Saksan nykyinen kansakoulunopettajainvalmistus. Matkahavain-
toja. Opettajain lehti 9, 116–118 ja 43, 743–752 ja 45, 781–784.
- Huuhka, K. 1937. Ajatuksia Sortavalan kokouksen johdosta. Alakansakoulu 18, 275–276.
- Hämeenlinnan Seminaari 1919–1969. 1969. Helsinki.
- Ingman, O. 1945. Lasten laulu- ja leikkikirja alakouluille säästyksineen. Helsinki.
- James, W. 1913. Sielutiede ja kasvatus. Porvoo.
- Jääskeläinen, A. 1934. Ensi vaikutelmia Raja-Karjalan kansakouluista. Opettajain Lehti 23, 376–377.
- Kerkkonen, K. 1916 b. Kansakoululaitoksemme ulkoinen kehitys. Opettajain Lehti 19, 233–239.
- Korpinen, J. K. 1924. Kansanopettajatko kelvottomia uskontoa opettamaan. Opettajain Lehti 12, 160–161.
- ”Koulumies”. 1919. Onko viisasta jo nyt hävittää kaikki 1-vuotiset alkukouluseminaarit? Alkuopetus 23–24, 172.
- Kymäläinen, A. 1968. Karkun Evankelinen Alakouluseminaari. Teoksessa Maatalasta Mainiemeen. Karkku, 36–42.
- Käis, J. 1992 (2. p.) Isetegevus ja individuaalne tööviis. Tallinn.
- Lahtinen, J. N. & Lampén, S. 1927. Alakansakoulun Laulu= ja Laululeikkikirja. Helsinki.
- Laine, E. 1919. Alkukoulukysymys viime vuosikymmeninä. Alkuopetus 22, 157–159.
- Laitakari, A. V. 1931. Kansakoulumme opettajavalmistus. Opettajain Lehti 2, 34–35.
- Lastikka, K. 1937. Maria Montessorin mielipiteitä kasvatuksesta ja opetuksesta. Alakansakoulu 20, 307–312 ja 22, 339–341.
- Laurila, J. 1919. Mitä voitaisiin nykyhetkellä tehdä maaseudun puutteellisen alkuopetuksen parantamiseksi. Alustus XVII:ssa yleisessä kansakoulukokouksessa. Alkuopetus 13, 15.7.1919.
- Levón, K. 1924. Ruotsin ja Tanskan seminaarioloja. Matkahavain-
toja. Opettajain Lehti 27, 562–566.
- Loukola, L. 1926. Kirjallisuutta. Kansakoulun Lehti 20–21, 178–179.
- Loukola, L. 1930. Puhe, jonka Tornion seminaaritalon vihkiäisissä 1.III.1930 piti seminaarinjohtaja Ludvig Loukola. Alakansakoulu 6, 63–68.

- Oksala, K. 1914. Lapsitieteen alkuvaiheesta. *Kasvatus ja koulu* 1, 273–283.
- Pimiä, E. 1919. A:n ja B:n koulumatka. *Alkuopetus* 18, 129–130.
- Puhakainen, K. 1969. Muistelmia seminaariajaltani. Teoksessa Hämeenlinnan Seminaari 1919–1969. 1969. Helsinki, 98–99.
- Päivinen, V. 1917. Raja-Karjalan kouluoloista II. *Opettajain Lehti* 17.8.17, 315–317.
- Rauhamaa, O. 1909. Ulkomaiden kansakouluoloja tutkimassa I & II. Helsinki.
- Salmo, H. 1969. Siiri Lameri. Teoksessa Hämeenlinnan Seminaari 1919–1969. 1969. Helsinki, 133–135.
- Salo, A. 1919 a. Ovatko erikoiset alakansakoulunopettajain valmistuslaitokset välttämättömiä, ja jos ovat, niin minkä muotoisiksi ne olisi suunniteltava? *Alkuopetus* 11–12, 80–84.
- Salo, A. 1919 b. Nykyhetken alkuopetuskysymyksestä. *Alkuopetus* 7, 46–49.
- Salo, A. 1919 c. Eräs alkukouluseminaarille jätettävä tehtävä. *Alkuopetus* 21, 150–151.
- Salo, A. 1919 d. Ensimmäisen ja toisen kouluvuoden lukemisen opetus. Osa 1: Alkeiden opetus. Helsinki.
- Salo, A. 1920 a. Lastentarhojen puolesta. *Alkuopetus* 5.
- Salo, A. 1920 b. Lastentarha ja alkukoulu III. *Alkuopetus* 13, 94–95.
- Salo, A. 1920 c. Alkuopetuksen asema oppivelvollisuuslaissa. *Alkuopetus* 1920, 3.
- Salo, A. 1921 a. Alakansakoulun opetussuunnitelma: Ohjeita sen laatijoille ja tarvitsijoille. Helsinki.
- Salo, A. 1921 b. Ensimmäisen kouluvuoden laskennonopetus. Osa 1. Opettajan opas. Helsinki.
- Salo, A. 1926 a. Alakansakoulun opetusoppi. Helsinki.
- Salo, A. 1926 b. Johtaja Aukusti Salon esitelmä Jyväskylän kansakoulukokouksessa XIX 10–12.6.26. *Alakansakoulu* 21, 251–252.
- Salo, A. 1927. Persoonallisuuden kasvatuksen psykologisia perusteita. *Alakansakoulu* 8.
- Salo, A. 1928. Alakansakoulun opetusoppi. Osa 2. Ympäristöopetus. Helsinki.
- Salo, A. 1929 a. Alakansakoulun opetusoppi. Osa 4. Puhumisen ja lukemisen opetus. Helsinki.
- Salo, A. 1929 b. Alkuopetuksen alalla uudet virtaukset vallalla. *Turun Sanomat*, 288.
- Salo, A. 1930 a. Puhe. *Alakansakoulu* 27–28, 300–307.
- Salo, A. 1930 b. Mitä olisi tehtävä alkuopetuksemme kohottamiseksi – Matkamiehen mietteitä. *Alakansakoulu* 2.
- Salo, A. 1932. Raamatunhistoriaa valkoliitupiirroksin. Helsinki.
- Salo, A. 1934 a. Alakansakoulun opetusoppi II. 2. p. Kotiseutuopetus. Helsinki.
- Salo, A. 1934 b. Alakansakoulun opetussuunnitelman rakenne ja sen suhde yläkansakoulun opetussuunnitelmaan. *Alakansakoulu* 15–16, 162–167.
- Salo, A. 1934 c. Suomen, Ruotsin, Saksan ja Itävallan alakansakoulut ja niiden opettajat toisiinsa verrattuina. Teoksessa *Ulkomaiden kouluoloja suomalaisten silmillä nähtynä. Kansakoulunopettajain jatko-opintoyhdistyksen julkaisuja I*. Helsinki, 207–217.
- Salo, A. 1935. Alakansakoulun opetussuunnitelma: kokonaisopetusperiaatteen mukaan. Helsinki.
- Salo, A. 1937 a. Opettajakasvatuksen uudistamisesta. *Alakansakoulu* 4, 52–54.

- Salo, A. 1937 b. Vilkasta toimintaa kansanopetusalalla. Alakansakoulu 17, 259–262.
- Salo, A. 1937 c. Meidän lasten elämää. Helsinki.
- Salo, A. 1938 a. Uudenvuoden ajatuksia. Alakansakoulu 1, 4–7.
- Salo, A. 1938 b. Opettajavalmennuksesta vieläkin. Alakansakoulu 16, 243–245.
- Salo, A. 1938 c. Mihin oikein Ruotsissa pyritään? Alakansakoulu 10, 151–153.
- Salo, A. 1940 a. Suomen ensimmäisen seminaariasetuksen synty. Helsinki.
- Salo, A. 1940 b. Uno Cygnaeus Otto Salomonin aatteellisena herättäjänä ja opastajana. Kasvatus ja koulu. Jyväskylän yliopistoyhdistyksen kasvatusopillinen aikakauskirja. 1. ja 2. vihko, 17–35.
- Salo, A. 1947. Hämeenlinnan alakansakouluseminaari 1919–1947. Hämeenlinna.
- Salokannel, A. 1928. Viron kouluoloista. Alakansakoulu 26, 298–306 ja 27, 313–317.
- Salokannel, A. 1929. Tarton opettajaseminaari 1828–1928. Opettajain Lehti 35, 645–649.
- Salokannel, A. 1934. Eestin kansakoululaitos. Teoksessa Ulkomaisten kouluoloja suomalaisten silmillä nähtynä. Kansakoulunopettajain jatko-opintoyhdistyksen julkaisuja I. Helsinki, 170–188.
- Salokannel, A. 1941. Piirteitä kansakoulun opetussuunnitelman uudistuspyrkimyksistä. Alakansakoulu 8, 124–158.
- Santala, J. K. 1925 a. Eräitä tietoja maamme ensimmäisestä valtion alkukouluseminaarista. Kansakoulu ja alkuopetus. Kansanopetuksen eri aloja käsittelevä aikakauslehti 5, 49–50.
- Santala, J. K. 1925 b. Uskonto ja siveysopetus alakansakoulun suunnitelmassa. Alakansakoulu 9.
- Santala, J. K. 1955. Suistamon Seminaari. Teoksessa Suistamo – Muistelmia ja kuvia kotiseudusta. Toim. V. Nenonen & M. Rajamo. Pieksämäki, 241–249.
- Seitsemästoista yleinen kansakoulukokous Helsingissä kesäkuun 11, 12 ja 13 p:nä 1919. 1919. Helsinki.
- Soininen, A. 1949. Koulukasvatuksen kokeilua Pukinmäen kokeilukansakoulussa 1913–1943. Helsinki.
- Soininen, M. 1908. Miten on alkuopetus järjestettävä maalaiskunnissa? Yhteiskunnallisia kysymyksiä n:o 28. Helsinki.
- Soininen, M. 1919. Lyhyt kasvatus- ja opetusoppi. Helsinki.
- Statistisk öfver folkundervisningen i Finland. Statistisk öfversikt. Barnaundervisningen VII år 1882–1883. Helsingfors.
- Suomen kansanopetuksen tilasto X 53. Tilastollinen yleiskatsaus Suomen kansakoululaitokseen lukuvuonna 1921–1922. 1924. Helsinki.
- Suomenmaan virallinen tilasto X. 1894. Suomen kansanopetuksen tilasto. Koulutoimen Ylihallituksen julkaisema 20. Tilastollinen yleiskatsaus Suomen kansakoulutoimeen lukuvuonna 1892–1893. Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto. X. 1897. Suomenmaan kansanopetuksen tilasto. Koulutoimen ylihallituksen antama 24. Tilastollinen katsaus Lastenopetukseen Suomen evankelisluterilaisissa ja kreikkalaisvenäläisissä seurakunnissa v. 1896. Helsinki.
- Suomen virallinen tilasto X. 1900. Suomen kansanopetuksen tilasto. Koulutoimen ylihallituksen julkaisema 27. Tilastollinen yleiskatsaus Suomen kansakoulutoimeen lukuvuonna 1897–1898. Helsinki.

- Suomen virallinen tilasto. 1912. Alamainen kertomus Suomen kansakoulutoimen kehityksestä lukuvuosina 1905–1910. Helsinki.
- Suvanto, J. 1930. Havaintoja Eestistä. Opintomatka III. Opettajain Lehti 25, 437–438.
- Takala, E. 1925. Jälkimietteitä Hämeenlinnan kokouksesta. Alakansakoulu 10.
- Tarjanne, A. J. 1914. Kansakoulun opetussuunnitelman uudistus Ruotsissa. Kasvatus ja koulu 1, 456–468.
- Tolvanen, A. 1937. Alakansakoulun opettajien kelpoisuus. Alakansakoulu 14, 215–218.
- Tuhkanen, J. H. 1905. Hämeenlinnan kiertokouluopettajaseminaarin Albumi. Hämeenlinna.
- Tuhkanen, J. H. 1907. Kasvatusopillinen sielu- ja opetusoppi. Hämeenlinna.
- Tuhkanen, J. H. 1913. Sielu- ja opetusoppi. Hämeenlinna.
- Tuhkanen, J. H. 1919. Muistoja ja toiveita. Puhe Hämeenlinnan alkukouluseminaarin avajaisjuhlassa 25.8.1919. Alkuopetus 19, 135–136.
- Törmälä, V. 1937. Muutamia näkökohtia alakansakoulun opettajavalmistuskysymyksessä. Koulutyö 4, 3–5.
- Werkko, K. 1907. Alkuopetuksesta maalaiskunnissamme eli mietteitä eräässä kansamme elinkysymyksessä. Kasvatusopillisia kirjoituksia 5. Helsinki.
- Werkko, K. 1908. Alkuopetuksen puolesta. Helsinki.
- Werkko, K. 1909. Suomen pikku- ja kiertokoulujen matrikkeli ynnä pikku- ja kiertokoulujen opettajista tiedonantoja. Helsinki.
- Werkko, K. 1916 a. Helsingin Esi- ja Alkukouluopettajaseminaari 1896–1916. Muisto-julkaisu. Helsinki.
- Werkko, K. 1916 b. Mietteitä alkukoulunopettajain valmistamisesta. Helsinki.
- Vuorenkoski, M. 1928. Muistelmia Suistamon Seminaarin ajoilta. Alakansakoulu 13, 155.
- Vuorenkoski, M. 1937. Alakansakoulun voimisteluohjelmisto kokonaisopetusperiaatteen mukaan. Helsinki.
- Vällä, B. 1943. Alakansakoulun kotiseutuopin käsikirja. Liittyy tohtori Aukusti Salon alakansakoulun opetussuunnitelmaan. Helsinki.
- Vällä, B. 1969. Tuokiokuvia Hämeenlinnan Seminaarista. Teoksessa Hämeenlinnan Seminaari 1919–1969. Helsinki, 87–89.
- Åsvik, A. 1999. Työ on ilomme, palkka surumme. Lastentarhaopettajaliitto 1919–1999. Helsinki.

2. KIRJALLISUUS

2.1 Painettu kirjallisuus

- Aapiskirjallisuutta Agricolasta Aukusti Saloon ja meidän päiviimme. 1993. Vammala.
- Ahtiainen, P. & Tervonen, J. 1996. Menneisyyden tutkijat ja metodien vartijat. Matka suomalaiseen historiankirjoitukseen. Suomen Historiallisen Seuran käsikirjoja 17:1. Helsinki.
- Alasuutari, P. 1994. Laadullinen tutkimus. Jyväskylä.

- Aminoff, K. G. 1914. Kansakouluasiain tietokirja. Helsinki.
- Andresen, L. 1974. Eesti rahvakoolid 19. sajandil (kuni 188-ndate). Tallinn.
- Andresen, L. 1991. B. G. Forselius. Kirjamees ja rahva valgustaja. Tallinn.
- Andresen, L. 1995. Eesti kooli ajalugu. Algusest kuni 1940. aastani. Tallinn.
- Anweiler, O. 1964. Geschichte der Schule und Pädagogik in Russland vom Ende des Zarenreiches bis zum Beginn der Stalin Ära. Berlin.
- Aquilonius, K. 1942. Svenska folkskolans historia. Andra delen. Det svenska folkundervisningsväsendet 1809–1860. Stockholm.
- Arola, P. 2003. Tavoitteena kunnan kansalainen. Koulun kansalaiskasvatuksen päämäärät eduskunnan keskusteluissa 1917–1924. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen julkaisuja 6. Helsinki.
- Augzell, O. 1931. Helhetsundervisning. Stockholm.
- Autio, T. 2002. Teaching Under Siege, Beyond the Traditional Curriculum Studies and/or Didaktik Split. Acta Universitatis Tamperensis 904. Tampere.
- Basilier, Hj. 1910. Kansakoulujen kehityksestä Itä-Suomessa ja erittäin Kouluoloista Salmin kihlakunnassa. Teoksessa Karjalan kirja. II osa. Toim. Iivo Härkönen. Porvoo, 220–235.
- Brotherus, A. & Hytönen, J. & Krokfors, L. 1999. Esi- ja alkuopetuksen didaktiikka. Juva.
- Bruce, N. O. 1940. Svenska folkskolans historia. Fjärde delen. Det svenska folkundervisningsväsendet 1900–1920. Stockholm.
- Böhm, A. 1931. Gesamtunterricht und seine Grenze. Beyer.
- Cavonius, G. 1983. Svenska Småskolseminariet i Helsingfors 1897–1926. Historik och matrikel. Skolhistoriskt arkiv XVII. Ekenäs.
- Cavonius, G. 1988. Den svenskspråkiga folkskolläroverbyggnaden i Finland 1871–1974. Seminariernas tillkomst, utveckling och imeliv. Historik. Svenska litteratursällskapet i Finland NR 549. Helsingfors.
- Eesti Kroonika 1938. 1939. Tartu.
- Eskelinen, P. 2005. Luokanopettajaopiskelijoiden tieto- ja oppimiskäsityksen muuttuminen kollaboratiivisessa designprosessissa. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 110. Joensuu.
- Gesamtunterricht im 1. und 2. Schuljahr. 1920. Leipzig.
- Haavio, M. 1948. Opettajapersoonallisuus. Jyväskylä.
- Hakaste, S. 1992. Yhteiskasvatuksen kehitys 1800-luvun Suomessa sekä vastaavia kehityslinjoja naapurimaissa. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 133. Helsinki.
- Halila, A. 1949. Suomen kansakoululaitoksen historia. Ensimmäinen osa. Kansanopetus ennen kansakoulua ja kansakoululaitoksen synty. Helsinki.
- Halila, A. 1949 a. Suomen kansakoululaitoksen historia. Toinen osa. Kansakouluasetuksesta piirijakoon. Porvoo-Helsinki.
- Halila, A. 1949 b. Suomen kansakoululaitoksen historia. Kolmas osa. Piirijakoasetuksesta oppivelvollisuuteen. Porvoo-Helsinki.
- Halila, A. 1985. Suomen kansakouluväen ulkomaisista opintomatkoista 1880- ja 1890-luvulla. Teoksessa Koulu ja Kulttuuri. Koulu ja menneisyys

- XXIII. Suomen kouluhistoriallisen seuran julkaisuja 1985. Porvoo-Helsinki-Juva, 63–79.
- Harle, V. 2000. Kuinka suomalaisista tehtiin suomalaisia. Aamulehti. 6.12.2000, alakerta.
- Heikkilä, M. 1988. Alkuopetus, kirkon vai koulun tehtävä – linjanvetoja 1880-luvulta. Teoksessa Kasvatus ja Uskonto. Juhlakirja professori Kalevi Tammisen täyttäessä 60 vuotta 5.4.1988. Toim. Markku Pyysiäinen. Porvoo-Hki-Juva, 50–58.
- Heikkilä, M. 2003. Kirkko-oikeus, kirkko ja yhteiskunta. Teoksessa Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Toim. Eila Helander. Helsinki, 189–206.
- Heikkinen, A. 1989. Perinneyhteisöstä kansalaisyhteiskuntaan. Helsinki.
- Heikkinen, R. 1995. Kasvatus ja koulutus Kainuussa. Kainuun koulutusjärjestelmän kehitys syyskuuhun 1945 mennessä. Oulun yliopisto, Kajaa-nin opettajankoulutuslaitos. Diss.
- Hejkalova, M. 1999. Koulunkäynti Tsekissä on ollut paketissa jo vuodesta 1774. Helsingin Sanomat 21.2.1999 A 13.
- Hela, M. 1938. Englannin koulujen opettajainvalmistus. Helsinki.
- Helander, A. 1919. Koulumiehen muistoja ja kokemuksia. Helsinki.
- Hellen, I. 1913. Piirteitä Jyväskylän seminaarin naistoverikunnasta (konventista). Teoksessa Rupeaman raadettua. Jyväskylän seminaarin 50-vuotisen toiminnan muistoksi. Jyväskylä.
- Henttonen, A. 1985. Muistojen Karjala. Jyväskylä.
- Henttonen, A. 2005. Sortavalan seminaari oli Karjalan korkeakoulu. Teoksessa Koulu kansakuntaa rakentamassa. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2004. Saarijärvi, 86–100.
- Heporauta, F. A. 1945. Suomen kansakoululaitoksen historia. 2. uusittu painos. Helsinki.
- Hyyrö, T. 1997 a. Suistamon alakansakouluseminaarin perustamisesta 80 vuotta. Teoksessa Itsenäinen suomalainen koulu. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1997. Saarijärvi, 142–154.
- Hyyrö, T. 1997 b. Oppilaiden siveellinen huolto maamme alakouluseminaareissa. Teoksessa Kasvatus erilaisissa viestintä- ja kasvuympäristöissä. Kasvatustieteen päivät 23.–25.11.1995 Jyväskylässä. 1. osaraportti. Toim. J. Kari ja P. Moilanen. Jyväskylän yliopisto. Opettajankoulutuslaitos. Opetuksen perusteita ja käytänteitä 28. Jyväskylä, 33–39.
- Hyyrö, T. 1999 a. Suistamon seminaari 80 vuotta. Luokanopettaja 3, 6–8.
- Hyyrö, T. 1999 b. Hämeenlinnasta opettajia 80 vuotta. Hämeen Sanomat, 25.8.1999, 2.
- Hyyrö, T. 2000. Kaurialan kassapäät sotavuosina 1940–1945. Suistamon ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaarien yhteiset vuodet Hämeenlinnassa. Teoksessa Kasvatus ja koulutus murrosaikoina. Koulu ja menneisyys XXXVIII. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2000. Vantaa, 39–69.
- Hyyrö, T. 2003. Koulumestareita ja maistereita Tarton TÕS:sta 175 vuotta. Teoksessa Koti ja koulu, kasvatuksen perusta. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2003. Saarijärvi, 223–243.

- Hyrrö, T. 2005. Aukusti Salon seminaari garnisonikaupungissa. Teoksessa Koulun kansakuntaa rakentamassa. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2004. Saarijärvi, 191–215.
- Hyötyniemi, J. E. 1942. Suomen kansanopetuksen historia. Ennen nykyaikaista kansakoulua. Helsinki.
- Hänninen, S.-L. & Valli, S. 1986. Suomen lastentarhatyön ja varhaiskasvatuksen historia. Keuruu.
- Härkönen, I. 1910 a. Edistyspyrkimyksiä Raja-Karjalassa. Teoksessa Karjalan kirja II osa, toim. I. Härkönen. Porvoo, 203–210.
- Härkönen, I. 1910 b. O. A. Hainari. Teoksessa Karjalan kirja II osa, toim. I. Härkönen. Porvoo, 392–394.
- Iisalo, T. 1968. Suomen koulujen uskonnonopetus 1843–1883. Uusikaupunki.
- Iisalo, T. 1991. Kouluopetuksen vaihteita. Keskiajan katedraalikoulusta nykyisiin kouluihin. Helsinki.
- Isosaari, J. 1961. Jyväskylän seminaarin kasvatus- ja opetusopin opetus vuosina 1865–1901. Jyväskylän kasvatusopillisen korkeakoulun julkaisuja XXV. Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu. Jyväskylä.
- Isosaari, J. 1966. Sata vuotta kansakoulunopettajain valmistusta. Teoksessa kansakoulu 1866–1966. Helsinki, 199–217.
- Isosaari, J. 1981. Hämeenlinnan Seminaari – Opettajankoulutuslaitos 60 vuotta. Tampereen yliopiston Hämeenlinnan opettajankoulutuslaitoksen julkaisuja 3. Hämeenlinna.
- Isosaari, J. 1989. Seminaarista yhteiskuntaan. Sortavalan seminaarista vuosina 1884–1940 valmistuneet kansakoulunopettajat maamme kulttuuri-, yhteiskunta- ja talouselämän vaikuttajina. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisuja. Hämeenlinna, 9–43.
- Isosaari, J. 2003. Muistumia ja dokumentteja opettajankouluttajan elämän varrelta. Hämeenlinna.
- Jalkanen, K. 1976. Lukkarin- ja urkurinvirka Suomessa 1809–1870. Suomen kirkkohistoriallisen Seuran toimituksia 101. Helsinki.
- Johnsson, M. 1894. Kansakoulu joka kylään eli kysymys koulu- ja opetusvelvollisuudesta. Helsinki.
- Jósepsson, B. 1985. The modern Icelandic School System in Historic Perspective. Reykjavik.
- Jossfolk, K.-G. 2001. Bildning för alla. En pedagogik historisk studie kring abnormalskolornas tillkomst i Finland och deras pionjärer som medaktörer i bildningsprocessen 1846–1892. Svenska skolhistoriska föreningen i Finland. Skolhistoriskt arkiv nr 27. Helsingfors.
- Juhlajulkaisu ylijohtaja Mikael Soinisen kuusikymmenvuotispäivänä. Kasvatus ja Koulun toimitus ja avustajat. s.l.
- Juva, E. W. 1967. Suomen kansan historia V. Tie itsenäisyyteen ja itsenäisyyden aika. Helsinki.
- Juva, M. 1966. Suomen kansan historia IV. Kansallinen herääminen. Helsinki.
- Juva, M. 1967. Suomen kansan historia II: Uskonpuhdistuksen aika ja suurvallan synty. Helsinki.
- Jyväskylän Seminaari 1863–1937. Muistojulkaisu. 1937. Toim. J. M. Mikkola & Artturi Leinonen & Sulo Rekola. Helsinki.
- Järvinen, A. 1916. Kansakoulu ja alkuopetus. Teoksessa Suomen kansakoulu 1866–1916. Helsinki, 133-158.

- Kaarninen, M. 1995. Nykyajan tytöt. Koulutus, luokka ja sukupuoli 1920- ja 1930-luvun Suomessa. Helsinki.
- Kajava, K. 1960. Läntisen Euroopan kouluolot. Porvoo-Helsinki.
- Kalela, J. 2000. Historiantutkimus ja historia. Helsinki.
- Kansakoulun käsikirja 1900. Suomen kansakoulutoimesta koskien asetusten ja määräysten kokoelma ynnä aineistoja. Toim. G. F. Lönnbeck. Helsinki.
- Karemaa, O. 1998. Vihollisia, vainoojia, syöpäläisiä. Venäläisviha Suomessa 1917–1923. Suomen Historiallinen Seura. Bibliotheca historica 30. Helsinki.
- Karilas, E. 1934. Isänmaan tytär. Hilda Käkikosken elämäkerta. Porvoo-Helsinki.
- Kauranne, J. 1966. Alakansakoulumme vaiheita. Teoksessa Kansakoulu 1866–1966. Helsinki, 34–47.
- Kauranne, J. 1969. Aukusti Salo oppikirjojen laatijana. Teoksessa Hämeenlinnan Seminaari 1919–1969. Hämeenlinna, 126–131.
- Kauranne, J. 1971. Kansakoulun opetukseen kohdistuneet integrointipyrkimykset vuosina 1912–1939. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 18. Helsinki.
- Keinonen, T. 2005. Primary school teacher student's views of science education. Joensuun yliopiston kasvatustieteellisiä julkaisuja 105. Joensuu.
- Kerkkonen, K. 1916 a. Kansakoulu-Käsikirja. Järjestelmällinen kokoelma Asetuksia, määräyksiä, kiertokirjeitä y. m. Suomen kansanopetuksen alalta. Helsinki.
- Kerkkonen, K. 1923. Lisäys kansakoulukäsikirjaan vuodelta 1916. Järjestelmällinen kokoelma asetuksia, määräyksiä, kiertokirjeitä y. m. Suomen kansanopetuksen alalta ynnä aakkosellinen hakemisto koko teokseen. Porvoo.
- Kilpi, E. 1987. Kirkon antama alkuopetus Turun hiippakunnassa 1866–1921. Helsinki.
- Kirkinen, H. 2002. Venäjän historia. Uudistettu laitos. Helsinki.
- Kivinen, O. & Rinne, R. 1994. Kansanopettajat ja kansalaiskuvan muutos Suomessa 1800–1900 -luvulla. Teoksessa Koulu ja menneisyys. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1994. Helsinki, 73–105.
- Klafki, W. & Otto, G. & Schulz, W. 1979. Didaktik und Praxis, 2. Auflage. Weinheim und Basel.
- Klemetti, H. 1987. Kuortaneen vaiheita sanoin ja kuvin. Näköispainos vuonna 1932 painetusta laitoksesta. Helsinki.
- Kokko, M. 1998. Sisaret, Toverit. Naisten järjestäytyminen, ryhmätietoisuus ja kansalaistuminen Jyväskylässä 1800-luvun lopulta 1930-luvulle. Jyväskylän yliopisto. Studia Historica Jyväskyläensia 57. Jyväskylä.
- Kokko, M. 2004. Kansakoulunopettajat ja yhteiskunnan kutsu. Teoksessa Harvinaisesta moninaiseksi. Toim. Liisa Harjula ja Marja-Liisa Hyvönen. Jyväskylän Yliopiston museojulkaisuja 17. Jyväskylä, 10–25.
- Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta 2001. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 2001. Jyväskylä.
- Kortekangas, P. 2003. Kirkko ja rakennemuutos. Teoksessa Muutoksen tulkkina. Kirkot ja uskonnollinen elämä osana yhteiskuntaa. Toim. Eila Helander. Helsinki, 101–113.

- Koskenniemi, M. 1948. Seitsenvuotisen, kaksiopettajaisen maalaiskansakoulun järjestelykysymyksiä. Jyväskylä.
- Koskenniemi, M. 1978. Opetuksen teoriaa kohti. Helsinki.
- ”Koulumestari”. 1921. Mitä tarkoitti U. Cygnaeus kannallaan alkuopetusasiassa. Alkuopetus 5.
- Kotkan historia II. 1955. Helsinki.
- Koulun kello soi 1980. Opettajat muistelevat. Jyväskylä.
- Kouluradio 50. 1984. Oy Yleisradio Ab. Helsinki.
- Krokkfors, L. 1997. Ohjauskeskustelu. Opetusharjoittelun ohjauskeskustelun toimintamallien tarkastelua. Helsingin yliopisto. Opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 171. Helsinki.
- Kuikka, M. T. 1973. Uskonnonopetus Suomen kansakoulunopettajaseminaareissa vuosina 1863–1895. Helsingin yliopiston käytännöllisen teologian laitos. Uskonnonpedagogiikan julkaisuja A 5. Helsinki.
- Kuikka, M. T. 1974 a. Ruotsin, Saksan ja Sveitsin seminaarien pedagogiset ja uskontopedagogiset suuntaviivat 1840–1860-luvuilla. Joensuun Korkeakoulu. Kasvatustieteiden osaston julkaisuja 2. Joensuu.
- Kuikka, M. T. 1974 b. Nestor Järvinen – Seminaaripedagogi ja koulumies. Tutkimus Suomen ensimmäisen seminaarin uskonnon lehtorin pedagogisesta toiminnasta. Helsingin yliopisto. Käytännöllisen teologian laitos. Uskontopedagogiikan jaoston julkaisuja A:12. Helsinki.
- Kuikka, M. T. 1978. Kansakoulunopettajankoulutus suunnitelman kehitys Suomessa vuosina 1917–1923. Joensuun Korkeakoulu. Kasvatustieteiden Osaston julkaisuja 4. Joensuu.
- Kuikka, M. T. 1981. Opetusharjoittelun asema kansakoulunopettajankoulutus suunnitelmissa Suomessa vuosina 1917–1922. Helsingin yliopiston kasvatustieteen laitoksen tutkimuksia 87. Helsinki.
- Kuikka, M. T. 1984. Didaktiikan asema suomalaisen opettajankoulutuksen alkuvaiheissa 1800-luvulla. Koulu ja menneisyys XXII. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1984, 7–39. Helsinki.
- Kuikka, M. T. 1988. Folkskoleseminarierna – fostrare av kulturarbetare på 1920- och 1930-talen. Teoksessa *Läraren i 1900-talets kultur och samhälle. Nordisk utbildningshistorisk forskarträff i Åbo den 18–19 augusti 1987*. Redigerad av Taimo Iisalo och Risto Rinne. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Julkaisusarja B:26, 2–22. Turku.
- Kuikka, M. T. 1989. Viisi kansanopetusjärjestelmää Suomessa 1880-luvulta 1920-luvulle. Teoksessa *Koulu ja menneisyys XXVII*. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja 1989. Hämeenlinna, 53–67.
- Kuikka, M. T. 1991. Suomalaisen koulutuksen vaiheet. Keuruu.
- Kuikka, M. T. 1995. Suomalaisen opettajankoulutuksen innovaatioiden lähtökohtia. Teoksessa *Koulun kansainväliset kasvot*. Suomen Kouluhistoriallisen Seuran 33. vuosikirja. Helsinki, 7–26.
- Kuikka, M. T. 2001. Kasvatuksen historian tutkimus. Helsinki.
- Kuikka, M. T. 2003. Koulun merkitys suomalaisen kansallisvaltion ja kansalaisyhteiskunnan kehityksessä. Teoksessa *Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä*. Toim. J. Rantala. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 1. Helsinki, 31–44.

- Kuikka, M. T. 2005. Opettajakuvan historiallisia kehityslinjoja. Teoksessa Opettajankoulutus eilen, tänään, tulevaisuudessa. Professori Erkki Viljasen juhlaKirja 5.2.2005. Toim. Eira Korpinen. Tutkiva Opettaja. Journal of Teacher Researcher 1. Jyväskylä, 201–221.
- Kuldsepp, T. 1986. Suomen siltaa rakentamassa. Viron kirjallisuuden esittely ja vastaanotto Suomessa. Helsinki.
- Kähkönen, E. 1982. Kansanopetus Suomen Lapissa ennen kansakoulua. Lapin korkeakoulun kasvatustieteiden julkaisuja. Sarja A. Tutkimuksia 1. Rovaniemi.
- Käis, J. 1930. Eesti kooli edusammudest. Kooliuuenduse päevaküsimusi. Eesti Õpetajate Liidu Pedagogilised Raamatud, 8. Tallinn, 5–76.
- Käis, J. 1935 a. Yksilöllinen työtapa kouluopetuksessa. Kansakoulun lehti 3, 32–33.
- Käis, J. 1935 b. Yleisopetus. Kansakoulun lehti 4, 53–54.
- Käis, J. 1935 c. Yleisopetus. Kansakoulun lehti 5, 70–71.
- Käis, J. 1937. Uuden koulun työtapa. Helsinki.
- Laamanen, H. 2000. Kenen koulu, sen kansa. Lehistökeskustelu kansakoulun muodosta ja sisällöstä kansakouluasetuksesta piirijakoasetukseen (1866–1898). Suomen Kouluhistoriallisen Seuran julkaisuja. Vantaa.
- Lahdes, E. 1966. Didaktiikan kehityslinjoja. Teoksessa Kansakoulu 1866/1966. Helsinki, 151–172.
- Lahdes, E. 1977. Peruskoulun uusi opetusoppi. Keuruu.
- Lahikainen, K. 1993. Karjalan opas. Keuruu.
- Laine, T. 2004. Huomisen opettajat. Luokanopettajakoulutus ammatillisen identiteetin rakentajana. Acta Universitatis Tamperensis 1016. Tampere.
- Laitila, T. 2004. Uskon luotsi. Sergei Okulov Suomen ortodoksien vaiheissa. Jyväskylä.
- Laurila, J. 1926. Kansakouluasiain käsikirja. Forssa.
- Lehtola, L. 1984. Viimeinen katekeetta. Opettajana Inarin erämaissa. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Leino, P. 2002. Kirkkolaki vai Laki kirkosta. Hallinto-oikeudellinen tutkimus kirkon oikeudellisista normeista ja niiden synnystä. Helsinki.
- Lilius, A. 1933. Koulukasvatusopin pääkysymyksiä. Porvoo.
- Lindeqvist, K. O. 1905. Silmäys kansanopetukseen Suomessa 18:nnellä vuosisadalla ja 19:nnen vuosisadan alkupuolella. Teoksessa Hämeenlinnan kiertokouluopettajaseminaarin Albumi. Toim. J. H. Tuhkanen. Hämeenlinna, 24–43.
- Lindström, A. 2001. Tie oppivelvollisuuden säätämiseen. Teoksessa Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta. Suomen Kouluhistoriallinen Seura & Opetushallitus. Jyväskylä, 15–100.
- Lipponen, P. 2003. Kansakouluuute saapuu Kuopion maalaiskuntaan. Teoksessa Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä. Toim. J. Rantala. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 1. Helsinki, 62–77.
- Lipponen, P. 2006. Kansakouluhanke valtion, kunnan ja kyläyhteisöjen haasteena. Kansakoulujen perustaminen Kuopion maalaiskunnassa vuoteen 1907 mennessä. Helsingin yliopisto, käyttäytymistieteellinen tiedekunta, soveltavan kasvatustieteen laitos, tutkimuksia 264. Helsinki.
- Lott, J. 1980. Tartu Eestin SNT. Tallinn.

- Luomalahti, M. 2005. Naisopiskelijoiden teknologiasuuntautuminen luokanopettajakoulutuksessa. *Acta Universitatis Tamperensis* 1065. Tampere.
- Luukkainen, O. 2004. Opettajuus – Ajassa elämistä vai suunnan näyttämistä? *Acta Universitatis Tamperensis* 986. Tampere.
- Lägre folkskolseminariet i Vasa 1915–1945. 1964. *Skolhistoriskt arkiv VIII*. Ekenäs.
- Lönbeck, G. F. 1910. Uno Cygnaeus: Suomen kansakoulun isä: Kuvitettu elämäkertä satavuotispäivän muistoksi. Helsinki.
- Mantere, O. 1938. Huomioita koululaitoksemme kehityksestä itsenäisyytemme aikana. *Kasvatusopillinen Aikakauskirja LXXV*, 1–6.
- May, T. 1994. *The Victorian Schoolroom*. Haverfordwest.
- Meie Kool. 1991. Mälestusi ja mõtteid Rõsist. Tallinn.
- Melin, V. 1977. Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866–1921. I Alkukoulu 1866–1906. Turun yliopiston kasvatustieteiden laitos. Sarja B osa 4. Turku.
- Melin, V. 1980. Alkuopetus Suomen maaseudulla ennen oppivelvollisuuslakia 1866–1921. II Alkuopetuksen liittäminen kunnalliseen oppivelvollisuuskouluun 1906–1921. *Acta Universitatis Tamperensis Ser. A vol.* 117. Tampere.
- Melin, V. 2005. Latinankoulusta Kainuun maille. Teoksessa *Opettajankoulutus eilen, tänään, tulevaisuudessa*. Professori Erkki Viljasen juhlakirja 5.2.2005. Toim. Eira Korpinen. Tutkiva Opettaja. *Journal of Teacher Researcher*. Jyväskylä, 247–258.
- Mikkola, J. M. 1937. Jyväskylän seminaarin vaiheita. Teoksessa *Jyväskylän seminaari 1863–1937*. Muistojulkaisu. Toim. J. M. Mikkola & Artturi Leinonen & Sulo Rekola. Helsinki, 19–96.
- Männistö, J. 1994. Sivistyksen kylvö. Suomen kansakoululaitos johtavien puoluelehtien mielenkiinnon kohteena vuosina 1918–1939. *Acta Universitatis Tamperensis Ser. A vol.* 395. Tampere.
- Naumanen, P. 1990. Kansalaiskuva Suomessa. Kansalaista koskevat käsitykset opettajien ammattilehdissä 1880-luvulta 1980-luvulle. Turun yliopisto. Koulutussosiologian tutkimusyksikön tutkimusraportteja 6. Turku.
- Niemi, O. 1969. Pohjakoulukysymys yhteiskunnallisena ongelmana Suomessa I. Autonomian aika. Turun yliopisto. Turku.
- Nieminen, M. 2003. ”Uusien historioiden” avaamia näkökulmia kasvatushistoriaan. Teoksessa *Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä*. Toim. J. Rantala. *Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 1*. Helsinki, 14–30.
- Nikander, E. 1998. Kansalaisuus velvoittaa. Maaseudun kansakoulujen piiritarkastajat Suomen kansallisen sovun rakentajina vuosina 1921–1939. *Acta Universitatis Tamperensis* 594. Tampere.
- Numminen, J. 2001. Suomen kansanopetuksen historia. Teoksessa *Koko kansan koulu – 80 vuotta oppivelvollisuutta*. Suomen Kouluhistoriallinen Seura & Opetushallitus. Jyväskylä, 101–110.
- Nuoruuden vuosisata. Suomalaisen nuorison historia. 2003. Toim. Sinikka Aapola & Mervi Kaarninen. Helsinki.

- Nurmi, V. 1964. Maamme seminaarien varsinaisen opettajankoulutuksen synty ja kehittyminen viime vuosisadalla I-II. *Studies in Education, Psychology and Social Research* 7–8. Jyväskylä.
- Nurmi, V. 1966. Maamme ensimmäisen kansakouluasetuksen synty. Teoksessa *Kansakoulu 1866–1966*. Helsinki, 15–20.
- Nurmi, V. 1974. Maamme koulutusjärjestelmä eilen, tänään ja huomenna. Porvoo-Helsinki.
- Nurmi, V. 1979. Opettajankoulutuksen tähänastinen kehitys. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Nurmi, V. 1988. Uno Cygnaeus – Suomalainen koulumies ja kasvattaja. Helsinki.
- Nurmi, V. 1995. Suomen kansakoulunopettajaseminaarien historia. Helsinki.
- Nurminen, E. 1981. Kanta-Hämeen ala-asteen kouluverkon alueellinen rakenne ja kehitysprosessi. *Acta Universitatis Tampereensis Ser. A vol. 129*. Tampere.
- Nyholm, B. 1999. ”Vår uppgift är den högsta i lifvet ...?”. *Studier i den finlandssvenska folkskollärarkåren 1871–1971 ur pedagogikhistorisk och utbildningssociologisk synvinkel*. Åbo.
- Ollila, A. 1998. Jalo velvollisuus. Virkanaisena 1800-luvun lopun Suomessa. Helsinki.
- Paulsen, F. 1918. Saksan kasvatusalojen historian kehitys. Helsinki.
- Paulson, E. 1946. Om folkskoleväsendets tillstånd och utveckling i Sverige under 1920- och 1930-talen. Jönköping.
- Petterson, L. 1992. Frihet, jämlikhet, egendom och Bentham. Utvecklingslinjer i svensk folkundervisning mellan feodalism och kapitalism, 1809–1860. *Acta universitatis Upsaliensis. Studia Historica Upsaliensia* 168. Uppsala.
- Pickle, J. 1985. Toward Teacher Maturity. *Journal of Teacher Education* XXXVI, 4, 55–59.
- Pirhonen, E. 1970. Tornion seminaarin työn päättyessä. Tornionlaakson vuosikirja 1970. Tornio, 64–83.
- Päivänsalo, P. 1982. Kasvatuksen tutkimuksen olemuksesta. Helsinki.
- Päivänsalo, P. 1986. Suomalaisen kasvatustutkimuksen henkilöahmoja I. Jyväskylän yliopisto. Kasvatustieteen laitos B 7. Jyväskylä.
- Raatikainen, T. & Kyllönen, E. 1985. Kokonaisopetus – väline koulun kehittämässä. *Opettaja* 9, 16–18.
- Raatikainen, T. 1986. Pikkutiedoista kokonaisuuteen. *Opettaja* 28, 14.
- Raatikainen, T. 1987 a. Kokonaisopetuksen uranuurtajan Aukusti Salon syntymästä 100 vuotta. *Opettaja* 34, 20–21.
- Raatikainen, T. 1987 b. Leikki ja työ kuuluvat koulualokkaalle. *Aamulehti* 17.8.1987, alakerta.
- Raatikainen, T. 1988. Aukusti Salo – modernin alkuopetuksen juurittaja. *Kasvatus* 1, 72–77.
- Raatikainen, T. 1990. Ehyttämisen historiaa. Teoksessa *Ehyesti elävä koulu. Kohti kokonaisvaltaista oppimista*. Toim. R. Laukkanen & E. Piippo & A. Salonen. Helsinki, 15–25.
- Raitio, K. 1913. Jyväskylän seminaarin 50-vuotinen toiminta. Jyväskylä.
- Rajamo, M. 1944. Suistamon seurakunnan historia. Kuopio.

- Rantala, J. 1997. Sopimaton lasten kasvattajaksi. Opettajiin kohdistuneet poliittiset puhdistuspyrkimykset Suomessa 1944–1948. Helsinki.
- Rantala, J. 2003. Johdanto: Koulu kansalaisyhteiskuntaa rakentamassa. Teoksessa Koulu ja kansalaisyhteiskunta historiallisessa perspektiivissä. Toim. J. Rantala. Historiallis-yhteiskuntatiedollisen kasvatuksen tutkimus- ja kehittämiskeskuksen tutkimuksia 1, 31–44. Helsinki.
- Rautiainen, K.-H. 2003. Laulutunnin ulkoinen ja sisäinen rakenne. Aksel Törnudd ja Wilho Siukonen seminaarien ja kansakoulun laulunopetusmenetelmien kehittäjinä 1883–1941. Sibelius-Akatemia Studia musica 19. Helsinki.
- Reial, G. 1930. Üldõpetus välismaal. Kooliuuenduse päevaküsimusi. Eesti Õpetajate Liidu. Pedagoogilised ja metoodilised raamatud 8. Tallinn, 193–211.
- Relander, O. 1930. Sortavalan seminaarin vaiheita. Teoksessa Sortavalan seminaari 1880–1930. Helsinki, 9–133.
- Renvall, P. 1983. Nykyajan historiantutkimus. Porvoo-Helsinki-Juva.
- Rinne, R. 1989. Mistä opettajat tulevat? Suomalaisen kansanopettajiston yhteiskunnallinen tausta sekä kulttuurinen ja sosiaalinen pääoma 1800-luvun puolivälistä 1980-luvun lopulle. Turun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunnan julkaisuja A:135. Turku.
- Rosenqvist, A. R. 1929. Kurinpito ja kasvatus kodissa ja koulussa. Käsikirja vanhemmille ja opettajille. 2. p. Jyväskylä.
- Saarela, A. K. 1932. Sortavalan maa- ja kaupunkiseurakunnan historia. Sortavala.
- Salenius, J. M. 1910. Kreikanusko Karjalassa. Teoksessa Karjalan Kirja I osa. Toim. I. Härkönen. Porvoo, 245–254.
- Salmela, A. 1940. Etiikan alkeet, 2. p. Porvoo.
- Salmela, A. 1966 a. Kansakoululainsäädäntö oppivelvollisuuslain jälkeen. Teoksessa Kansakoulu 1866/1966. Helsinki, 72–103.
- Salmela, A. 1966 b. Kansakoulun tähtihetkiä. Teoksessa Kansakoulu 1866/1966. Helsinki, 28–33.
- Salminen, J. 2002. Alamainen sivistysprojekti, tasa-arvo ja edistys. Suomen yksityisten oppikoulujen rakenteellinen kehitys 1872–1920. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 237. Helsinki.
- Salo, A. 1939. Pikkulasten kasvatustieto Uno Cygnaeuksen kansansivistysjärjestelmässä. Edellinen osa. Hämeenlinna.
- Salo, A. 1948. Kokonaisopetus kansakoulun opetussuunnitelman periaatteena ja sen toteuttamismahdollisuus. Teoksessa Kansakoulun työtapoja I. Toim. M. Koskenniemi. Porvoo-Helsinki, 210–228.
- Salokannel, A. 1918. Uno Cygnaeus ja nykyaikainen kansanopetuksen uudistus. Helsinki.
- Salokannel, A. 1964. Vanhaa Hämeenlinnaa. Hämeenlinna.
- Salokannel, A. 1968. Elettyä elämää. Hämeenlinna.
- Salosmaa, O. & K. 1947. Aukusti Salon kirjallista tuotantoa ja opetusvälineitä / isänsä 60-vuotispäiväksi 19.8.1947 luetteloineet Olavi ja Kalevi Salosmaa. Helsinki.
- Sarva, G. 1948. Suomen koululaitos Bobrikovin sortokauden aikana. Helsinki.

- Schneider, J. 1990. Volksschullehrerinnen: Bavarian Women Defining Themselves Through Their Profession. In: *German Professions 1800–1950*. Ed. Geoffrey Cocks & Konrad H. Jarausch. New York, 85–97.
- Simola, H. 1995. Paljon vartijat. Suomalainen kansanopettaja valtiollisessa kouludiskurssissa 1860-luvulta 1990-luvulle. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitos. Tutkimuksia 137. Helsinki.
- Sjöstrand, W. 1969. Pedagogiska grundproblem i historisk belysning. Lund.
- Soikkanen, H. 1966. Kunnallinen itsehallinto kansanvallan perusta. Maalaiskuntien itsehallinnon historia. Helsinki.
- Soininen, M. 1914. Neuvoja maalaiskansakoulujen perustamiseen ja hoitoon. Helsinki.
- Soininen, M. 1916. Maalaiskansakoulun uudistuksesta. Suunnitelmia ja kokeiluja kansakoulun opetussuunnitelmakomitean työmaalta. Helsinki.
- Solntsew, S. 1930. Sortavalan opettajaseminaarin vaikutus Karjalan kreikkalais-katolisen väestön kirkolliseen elämään. Teoksessa Sortavalan seminaari 1880–1930. Porvoo, 149–157.
- Solo, A. 1998. 170 aastat Tartu Õpetajate Seminari. Teoksessa KUMA I. Toim. Malle Reidolv. Põltsamaa, 5–14.
- Sortavalan Seminaari 1880–1940. 1940. Muistojulkaisu. Helsinki.
- Suistamon alakansakouluseminaari 1918–1928. 1928. Sortavala.
- Suomen kansakoulu 1866–1916. 1916. Helsinki.
- Syrjä, U. 1973. J. H. Tuhkanen ja hänen seminaarinsa. Forssa.
- Syväoja, H. 2004. Kansakoulu – Suomalaisten kasvattaja. Perussivistystä koko kansalle 1866–1977. Juva.
- Takala, T. 1983. Oppivelvollisuuskoulu ja yhteiskunnalliset intressit. Tutkimus kvalifikaatioihin ja koulukustannuksiin kohdistuvista intresseistä Suomen oppivelvollisuuskoulua koskevan koulutuspoliittisen päätöksenteon määreinä. *Acta universitatis Tamperensis Ser. A vol. 151*. Tampere.
- Tamminen, K. 1967 a. Kansakoulun uskonnonopetus vuosisadan vaihteen murroksessa. Maamme kansakoulujen uskonnonopetuksen asema, tavoitteet ja opetussuunnitelmat vuosina 1898–1912. Porvoo.
- Tamminen, K. 1967 b. Kansakoulun uskonnon opetussuunnitelma vuosina 1912–1939. Helsinki.
- Tarjanne, A. J. 1916. Kansakouluasetuksen synty. *Opettajain Lehti* 19, 227–230.
- Tornberg, A. 2000. Valistus on viritetty. Seurantatutkimus luokanopettajaksi opiskelevien suunnitteluorientaation, sisäisten mallien, opetustilaneajattelun ja reflektion kehityksestä. *Acta Universitatis Lapponiensis* 35. Rovaniemi.
- Tornionlaakson vuosikirja. 1970. Tornio.
- Tuhkanen, U. 1905. Paimintoja kirkollisesta kansanopetuksesta uskonpuhdistuksen ja puhtasoppisuuden ajalta Suomessa. Teoksessa Hämeenlinnan kiertokoulu-opettajaseminaarin Albumi. Toim. J. H. Tuhkanen. Hämeenlinna, 1–23.
- Uusikylä, K. 1990. Akateemiseksi luokanopettajaksi kehittyminen. Seurantatutkimus Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksessa 1979–1989. Helsingin yliopiston opettajankoulutuslaitoksen tutkimuksia 83. Helsinki.

- Waris, H. 1978. Sadan vuoden väki. Kotkan väestön kasvu ja kehitys 1878–1978. Teoksessa *Satavuotias Kotka. Juhlakirja vuonna 1978*. Toim. Jorma Savikko. Kotka, 29.
- Werkko, K. 1903. Kansansivistysoloista Ruotsissa, Norjassa, Tanskassa ja Pohjois-Saksassa sekä alemmasta kansanopetuksesta Suomessa ja pääsy-tutkinnoista maamme kansakoulunopettajaseminaareihin. Helsinki.
- Verkko, V. 1916. Maaseudun alkukoululaitos ja sen opettajiston taloudellinen asema. Helsinki.
- Viisikymmentä vuotta Lastentarhaseminaarityötä 1892–1942. 1942. Hyvinkää.
- Viljanen, E. 1970. Pohjakoulutustaso ja kansakoulunopettajan kehitysympäristöjen muodostaminen. Jyväskylän yliopisto. *Studies in education psychology and social research* 22. Jyväskylä.
- Viljanen, E. 1992. Koulumestarin koulutus. Opettajankasvatuksen perusteita. Jyväskylä.
- Voipio, A. 1944. Mikael Soinisen elämä. Helsinki.
- Vuolle, A. 1999. Elsa Borelius – vaikuttaja vuosikymmenten ajan. *Lastentarha* 1, 5–6.
- Vuorenpää, J. 2003. Yliopistollisen opettajankoulutuksen kehittyminen Suomessa 1970-luvulta 2000-luvulle. Turun yliopiston julkaisuja Sarja C, *Scripta lingua Fennica*, osa 199. Turku.
- Vuorinen, O. 1916. 50-vuotismuistoksi. *Opettajain Lehti* 19, 226.
- Välimäki, H. 1998. Lauri Ingman suomalaisen uskontokasvatuksen ja koulun kehittäjänä. Suomen kirkkohistoriallisen seuran toimituksia 179. Helsinki.
- Yrjö-Koskinen, Y. K. 1898. Kuvia ulkomaiden kansakoulu-oloista. *Matkahavaintoja*. Jyväskylä.

2.2 Julkaisematon kirjallisuus

- Lehtonen, T. 2001. Työtä tauotta kansan sivistämiseksi. Kaarle Werkko – Yksi kansanvalistajista. Suomen historian pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Pirinen, E. 1983. Suistamon seminaari 1918–1945. Perustaminen, oppilasrakenne ja vaikutus. Joensuun korkeakoulu. Suomen historian pro gradu -tutkielma.
- Raatikainen, T. 1993 a. Suomen alakansakoulun opetussuunnitelmat. Lisensiaatintutkimus. Tampereen yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta.
- Raatikainen, T. 1993 b. Viron alkuopetuksen historiaa ja nykypäivää. Opettajankoulutuslain 11 §:n mukaisen jatko-opiskelun tutkielma. Tampereen yliopisto.
- Reinilä, M. 1985. Aukusti Salo alakansakoulun kehittäjänä. Syventäviin opintoihin kuuluva tutkielma. Oulun yliopisto. Kajaanin opettajankoulutuslaitos.
- Salminen, P. & Tryyki, A. 1983. Kasvatus- ja opetusoppi sekä opetusharjoittelu Tornion alakansakouluseminaarissa vuosina 1921–1945. Rovaniemi.
- Sillanpää, P. K. 1990. Salo kasvatusopillisena ajattelijana ja Hämeenlinnan alakansakouluseminaarin johtajana. Kasvatustieteen pro gradu -tutkielma. Joensuun yliopisto.

Suonio, J. 1991. Itä-Karjalan alkukouluopettajaseminaari 1918–1920. Seminaarin toiminta Itä-Karjalan Toimituskunnan alaisuudessa. Sivulaudaturtutkielma. Helsingin yliopisto. Kasvatustieteen laitos.

2.3 Haastattelut

2.3.1 Alakansakoulunopettajat

(puh. tarkoittaa puhelinhaastattelua)

	<i>Valmistunut</i>	<i>Haastattelu</i>
Hättilä (o.s. Pelli), Saima		Anjala 10.06.1985
Jokinen (o.s. Kallio), Sirkka	Suistamo 1934–36	Lahti 25.11.1999
Kaarama, Juulia (Imatra)	Suistamo 1936–38	Hauho 04.06.1998
Kaikkonen (o.s. Lahti), Elsa	Hämeenlinna 1945–46	Hämeenlinna 22.11.1984
Keränen (o.s. Tikkanen), Laila	Hämeenlinna 1929–31	Kajaani 10.11.1984
Koivusalo (o.s. Neva), Martta	Suistamo 1943–45	Kuopio 07.06.2000
Korhonen (o.s. Lehtonen), Anna-Liisa	Tornio 1937–39	Kuopio 16.08.2001
Korhonen (o.s. Riipinen), Liisa	Hämeenlinna 1943–45	Rautalampi 07.06.2000
Kuparinen (o.s. Wallin), Kerttu Inkeri	Tornio 1947–49	Pori (puh.) 17.07.2001
Lamminen (o.s. Adolfsson), Irma	Suistamo 1936–38	Hauho 04.06.1998
Linnovaara, Kaino	Hämeenlinna 1933–35	Hämeenlinna 07.05.1985
Lukkari (o.s. Kuuru), Mirjam	Suistamo 1943–45	Lahti (puh.) 26.09.2000
Luoto (o.s. Koskinen), Lahja	Hämeenlinna 1929–1931	Huittinen (puh) 26.8.87
Mentu, Hilikka	Suistamo 1936–38	Hauho 04.06.1998
Mitrunen (o.s. Issakainen), Katri	Suistamo 1939–41	Rautalampi 29.09.2000
Mäntynen (o.s. Pirinen), Elsa	Tornio 1939–42	Rautalampi 07.06.2000
Nurminen, Saara	Suistamo 1934–36	Lohja (puh.) 06.09.1999
Paaso, Meri	Suistamo 1934–36	Hämeenlinna 10.02.1997
Pasanen, Lea	Hämeenlinna 1943–45	Jyväskylä (puh.) 20.10.1999

Perälä, Sirkka	Hämeenlinna 1929–31	Lahti 26.04.1985
Pohja (o.s. Kirkinen), Aune	Suistamo 1934–36	Lahti 25.11.1999
Puonti (o.s. Helander), Katri	Hämeenlinna 1936–38	Hamina 18.09.2001
Saarela (o.s. Mäkelä), Sirkka	Hämeenlinna 1933–35	Tampere 18.02.1986
Sakselius (o.s. Ylitalo), Inkeri	Tornio 1937–39 ja Tornio 1942–44	Turku 27.05.2000
Seppä (o.s. Selin), Aili	Hämeenlinna 1925–27	Tampere 01.04.1986
Sinkko (o.s. Toivonen), Taimi	Tornio 1937–39	Mikkeli 17.08.2001
Sipponen (o.s. Pitkänen), Anna-Liisa	Suistamo 1936–38	Turku 08.03.1997 Hauho 04.06.1998
Suonio (o.s. Kokko), Mirjam	Suistamo 1936–38	Hauho 04.06.1998
Tamminen (o.s. Lipiäinen), Tyyne	Suistamo 1936–38	Hauho 04.06.1998
Tiensuu (o.s. Leskinen), Irja	Suistamo 1937–39	Ruovesi (puh.) 29.09.2000
Toivanen, Maila	Tornio 1950–52	Lieksa (puh.) 13.02.2000
Vähä-Eskeli (o.s. Lahtinen), Laura	Hämeenlinna 1933–35	Tampere 18.02.1986

2.3.2 Muut haastatellut henkilöt

Kauranne, Jouko	29.10.1987
Isosaari, Jussi	18.5.2003
Kolkkinen (o.s. Sarala), Aune	23.7.1999
Konttinen-Sainio, Salme	29.3.1999
Oksala, Aina	17.9.1987
Melin, Vuokko	23.–24.6.2002
Parrunkoski, Helvi	19.9.2000
Päivänsalo, Paavo	3.5.1985
Ryymän, Lahja	27.9.2000
Salosmaa, Kalevi ja Olavi	28.10.87
Somerkivi, Urho	12.12.1985
Vuorenkoski, Martta	15.5.1985

Haastatteluista kertyneet muistiinpanot, kuvat, ääni- ja videonauhat ovat tutkimuksen tekijän hallussa.

LIITTEET

Liite 1 (1)

HAASTATTELURUNKO, joka on laadittu Konrad Fischerin kirjan NEUVOJA OPETTAJILLE JA OPETTAJIKSI AIKOVILLE pohjalta.

Haastattelun aluksi tutkija pyytää muistelemaan, kiinnitettiinkö haastatellun seminaariaikana seuraaviin asioihin huomiota. Mitä keinoja käytettiin, että seminaarin oppilaista olisi tullut nuhteettomia opettajia?

OPETTAJA

1. on nöyrä ja vaatimaton
2. on velvollisuudentuntoinen
3. on uskollinen toimessaan
4. on rehellinen
5. on ulkoasultaan siisti, pukeutuu yksinkertaisesti ja vaatimattomasti
6. karttaa silmiinpistäviä tukkalaitteita
7. on siivo ja kohtelias käytökseltään
8. ei moiti tointaan
9. on kaikessa täsmällinen
10. on totuudellinen: palvoo totuutta pyhällä ankaruudella
11. on tietoinen omasta arvostaan: hän ei missään seurassa eikä missään tilanteessa unohda, että hän on opettaja
12. on ahkera työssään ja vapaa-aikanaan
13. on uskollinen vähässä
14. ei tavoittele kunniaa eikä mainetta
15. on hyveitten vartija
16. hillitsee itsensä eikä välitä pienistä harmeista
17. on kutsumustietoinen

OPETTAJA

18. kunnioittaa itseään ylempänä olevia arvoja
19. luottaa Jumalaan
20. rukoilee ja opettaa lapsille Jumalan hyvyyttä ja armoa
21. ei haavoita lasten sydämiä rumilla ja ilkeillä sanoilla
22. ei mieli huoletonta elämää eikä rikkautta
23. ei tavoittele kunniaa eikä mainetta ihmisten edessä
24. ei syöksy maailman ilojen ja riemujen pyörteisiin
25. terästä itseään luonnettaan puutteen, kieltäymysten ja paheiden karttamisen avulla
26. tuntee, että Jumala on asettanut kasvattajan tehtävänsä, varsinkin uskontoa opettavan opettajan
27. kasvattaa lapset tottelemaan Jumalaa, vanhempia, opettajia ja vihdoinkin itseään
28. kunnioittaa itseään
29. kykenee asettumaan toisten asemaan ja ottamaan osaa heidän elämäänsä

30. pitää keskeisenä opetuksessaan hartautta ja rakkautta Jumalaan
31. pystyy välittämään oppilaille sen kokemuksen, että uskonto on koulun ensimmäinen ja paras opetusaine

OPETTAJA JA ISÄNMAA

32. Uskonnon ohella opetuksessa on keskeistä rakkaus isänmaahan
33. Koulussa järjestetään isänmaallisia juhlia
34. Historian ja maantiedon opetuksessa isänmaa on ylin opetusaihe
35. Opettaja iloitsee suomalaisuudestaan ja äidinkielestään

KOULUSSA

36. opettaja ohjaa lapset hyveitten polulle ja hän on koulussa lapsille vanhempien sijainen
37. opettaja on esimerkki oppilailleen kaikessa opetuksessa ja kasvatuksessa
38. opettaja ei pidä moraalisaarnoja eikä tyrkytä siveyssääntöjä

KOULUN ULKOPUOLELLA

39. seurustelu sivistyneitten naisten kanssa on hyvien tapojen perusta
40. opettaja ei kerro sopimattomia piloja eikä naura niille
41. opettaja retkeilee ja liikkuu Jumalan ihanassa luonnossa
42. opettaja pitää ruumistaan terveenä
43. opettajan koti ja perhe ovat esikuvia
44. opettaja pysyy syrjässä sellaisesta seurasta, joka saattaa maineen vaaraan
45. opettajalle seuraelämä ei käy turmiolliseksi viattomissa leikeissä
46. opettaja on hilpeä ja iloinen eikä tanssiakaan karta
47. sävelet karkottavat pimeyden hengen opettajan kynnyksen taa, ts. musiikki kuuluu opettajan vapaa-aikaan
48. opettajalla ei ole sivuammattia, joka johtaa kiusauksiin
49. jos opettaja ottaa osaa puoluetoimintaan, isänmaallisuus kuuluu opettajan periaatteisiin
50. ei poliittinen kosminen eikä poliittisen sanomalehden toimittaminen ole opettajalle soveliaista

JATKO-OPISKELU

51. opettaja isoaa ja janoaa syvempiä tietoja
52. opettaja kehittää itseään sittenkin, kun on virkaan valittu

MUUTA

- 53.

Liite 2 (1)

Suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin tilatut lehdet v. 1919–1951 (Opettajakuntien pöytäkirjoista poimitujen merkintöjen mukaan)

Lehden nimi	Tilausvuosi										
	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29
Aamu										T	T
Aamunkoitto	S	S								S	
Aika	HS		H		H	H					
Aistivalliskoulu					H						
Aitosuomalainen									H	T	T
Alakansakoulu									HT	HST	HT
Alkuopetus	HS	S	H	T	HT	H	T				
Asetuskokoelma											
Elementary School Journal										H	
Eläinsuojelu			H								
Elämän Kevät	H		H		H	H	H		H	HS	H
Emäntälehti											
Hakkapeliitta											
Helsingin Sanomat		S								ST	T
Herää valvomaan											
Historiallinen Aikakauskirja	H		H								
Häme			H								
Hämeen Sanomat			H			H					
Ilkka										T	T
Johtajapolku											
Kaikille											H
Kansakoulu											
Kansakoulu ja Alkuopetus							H				
Kansakoulun Lehti	HS	S	H	T	HT	H	T	T	HT	HST	HT
Kansan Kuvalehti											H
Kansanvalistus ja Kirjastolehti					H	H	H		H	HT	HT
Karjala		S									
Karjalan ääni		S									
Kasvatus ja koulu	HS	S	H	T	HT	H	HT	T	HT	HST	HT
Kasvatusopillisen yhdistyksen	H		H				T				
Kaunis koti											
Kieltolakilehti											
Kerhonohtaja											
Kirjastolehti			H								
Kirkon Nuorisio											
Kisakenttä	HS	S	H	T	HT	H	HT	T	HT	HT	H
Kodin Kuvalehti											
Koitto										H	H
Koti	S	S	H			H	H	HT	T	HT	HST
Kotia Kohti					H	H	H			H	H
Kotiliesi						H	H			H	HT
Kotimaa	S	S	H								
Kotipuutarha											
Kotiseutu	H										
Kouluvoimistelu ja urheilu											
Kristillinen Kasvatus										HS	H
Käsiteollisuus			H								
Käsitöitä					H	H	H				
Kylväjä											
Laatokka		S									
Lapsi ja nuorisio											
Lasten Kuvalehti											
Lasten Lähetyslehti											H

Kirjaimet tarkoittavat seminaaria, johon lehti on ko. vuonna tilattu

H=Hämeenlinnan alakansakouluseminaari

S=Suistamon alakansakouluseminaari

T=Tornion alakansakouluseminaari

Suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin tilatut lehdet v. 1919–1951
(Opettajakuntien pöytäkirjoista poimittujen merkintöjen mukaan)

Lehden nimi	Tilausvuosi											
	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	
Lasten Pyhäkoululehti												
Lastensuojelu					H	H	H					
Liikunnan johtaja												
Lotta Svärd												
Luonnon Ystävä			H		H							
Maailma			H				H					
Maakansa												S
Musiikkitieto												
Nuori Voima			H		H	H	H		H	H	H	H
Nuorten Airut												T
Nuorten Pellervo												
Nuorten päivä												
Oma Koti												
Omin Käsini												
Opettajain Lehti	HS	S	H		HT	H	HT	T	HT	HST	HT	
Otava	HS	S										
Partio					H							
Pohjantähti												
Puutarhalehti												
Pyhäkoululehti					H	H						
Pyrkijä												
Pääskynen									H	H	H	
Raittiuskasvatus												
Retkeilijä												
Schaffende Arbeit und Kunst in der			H	T	T							
Schulreform										H	H	
Schweizer Erziehungs-Rundschau												
Sirkka									H	H	H	
S.P.L:n Johtajalehti												
Suomalainen Suomi												
Suomen kasvatustieteen aikakauskirjat												
Suomen Kuvalehti	HS		H		H	H	H		H	HS	HT	
Suomen Lähetysseuran lehti	H		H		H	H	H		H	HS	H	
Suomen Musiikkilehti						H	H		H	HS	HT	
Suomen Sosialidemokraatti										T	T	
Suomen Tyttö												
Suomenmaa												
Svensk Lärartidning												
Svensk Skola												
Säveletär	S	S										
Terveystieteiden lehti			H		H	H	H		H	HS	H	
Tidskrift för Folkskolan	H		H		H	H	H		H			
Tiede ja Elämä			H		H	H						
Toukomies												
Uudistuva Kasvatus ja Opetustyö								T	HT	HT	HT	
Uusi Suomi		S								ST	T	
Valistuksen Lastenlehti												H
Valo									H	H		
Valvoja	H		H		H	H						
Valvoja-Aika										S		
Viena ja Aunus												
Virallinen lehti, perijätainumero												
Virittäjä	H				H							
Virkkkaus- ja neuletyöt												

Nimen ”Schaffende Arbeit und Kunst in der Schule” viimeinen sana puuttuu taulukosta.

Kirjaimet tarkoittavat seminaaria, johon lehti on ko. vuonna tilattu

H=Hämeenlinnan alakansakouluseminaari

S=Suistamon alakansakouluseminaari

T=Tornion alakansakouluseminaari

Liite 2 (3)

Suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin tilatut lehdet v. 1919–1951 (Opettajakuntien pöytäkirjoista poimittujen merkintöjen mukaan)

Lehden nimi	Tilausvuosi										
	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Aamu											
Aamukoitto		S					S	S	S	S	
Aika						H	H	H	H	H	
Aistivalliskoulu				S							
Aitosuomalainen											
Alakansakoulu	HT	HST	HST	HST	HT	HST	HST	HS	HST	HST	
Alkuopetus											
Asetuskokoelma	T										
Elementary School Journal											
Eläinsuojelu											
Elämän Kevät	H	HS	HS	HS	H	HS	HS	HS	HS	HS	
Emäntälehti						H	H				
Hakkapeliitta											S
Helsingin Sanomat	T	T					ST		S		
Herää valvomaan							S	S	S	S	
Historiallinen Aikakauskirja											
Häme											
Hämeen Sanomat											
Ilkka											
Johtajapolku											
Kaikille											
Kansakoulu	H	H									
Kansakoulu ja Alkuopetus											
Kansakoulun Lehti	H	HS	HS	HST	T	HST	HT	H	T	T	
Kansan Kuvalehti	H	H	HS	H	H						
Kansanvalistus ja Kirjastolehti	HT	HT	HS	HS	H	HS	HT	H	H	H	
Karjala											
Karjalan ääni											
Kasvatus ja koulu	HT	HST	HT	ST	T	ST	ST	S	ST	ST	
Kasvatusopillisen yhdistyksen							S	S	S	S	
Kaunis koti											
Kieltolakilehti			S								
Kerhonohtaja											
Kirjastolehti		S					S	S	S	S	
Kirkon Nuoriso						H	HT		T	T	
Kisakenttä	HT	HST	HST	HST	HT	HST	HST	HS	HST	HST	
Kodin Kuvalehti											
Koitto	H	H	H	H	H	H	HS	HS	HS	HS	
Koti	H	H		HS	H	H	HS	HS	S	S	
Kotia Kohti	H	H	H								
Kotiliesi	H	HS	HS	HS		HST	HST	HS	HST	HST	
Kotimaa		ST	S	ST	T	ST	ST	S	ST	ST	
Kotipuutarha		H									
Kotiseutu											
Kouluvoimistelu ja urheilu								S	S	S	
Kristillinen Kasvatus	H	HST	HS	HST	HT	HST	HST	HS	HST	HST	
Käsiteollisuus											
Käsitöitä	H	H									
Kylväjä							T		T	T	
Laatokka											
Lapsi ja nuoriso											
Lasten Kuvalehti											
Lasten Lähetyslehti	H	H	H								

Kirjaimet tarkoittavat seminaaria, johon lehti on ko. vuonna tilattu

H=Hämeenlinnan alakansakouluseminaari

S=Suistamon alakansakouluseminaari

T=Tornion alakansakouluseminaari

Suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin tilatut lehdet v. 1919–1951
(Opettajakuntien pöytäkirjoista poimittujen merkintöjen mukaan)

Lehden nimi	Tilausvuosi										
	30	31	32	33	34	35	36	37	38	39	40
Lasten Pyhäkoululehti						H	H				
Lastensuojelu											
Liikunnan johtaja											
Lotta Svärd											
Luonnon Ystävä							S	S	S	ST	
Maailma											
Maakansa											
Musiikkitieto						S	S	S	S	S	
Nuori Voima	H	H	H	HS	H	HS	HT	H	H	HT	
Nuorten Airut											
Nuorten Pellervo											
Nuorten päivä											
Oma Koti				HT	HT						
Omin Käsini											
Opettajain Lehti	HT	HST	HST	HST	HT	HST	HST	HS	HST	HST	
Otava											
Partio											
Pohjantähti											
Puutarhalehti											
Pyhäkoululehti				S	H	S	S	S	S	S	
Pyrkijä							T		T	T	
Pääskynen					H	H	H				
Raittiuskasvatus				T	T	HT	HST	S	ST	ST	
Retkeilijä							S	S	S	S	
Schaffende Arbeit und Kunst in der											
Schulreform	H										
Schweizer Erziehungs-Rundschau								H	H	H	
Sirkka	H	H					S	S	S	S	
S.P.L:n Johtajalehti											
Suomalainen Suomi											
Suomen kasvatustieteen aikakauskirjat											
Suomen Kuvalehti	HT	HST	HT	HT	HT	HST	HST	HS	HS	HST	
Suomen Lähetysseuran	H	HS	HS	HS	H	HS	HS	HS	HS	HS	
Suomen Musiikkilehti	H	HS	HS	HS	H	H					
Suomen Sosialidemokraatti	T	T									
Suomen Tyttö				T	T	ST	S	S	S	ST	
Suomenmaa		T	S								
Svensk Läraretidning								H	H	H	
Svensk Skola											
Säveletär											
Terveystieteiden lehti	H	HS	HS	HS	H	HST	HS	HS	HS	HST	
Tidskrift för Folkskolan								H	H	H	
Tiede ja Elämä											
Toukomies						S					
Uudistuva Kasvatus ja Opetustyö	HT	HT	H	HT	HT	HT	HT	H	HT	HT	
Uusi Suomi	T	ST				S	T	S		S	
Valistuksen Lastenlehti	H	H	H	H		H	H	H			
Valo											
Valvoja						H	H	H	H	H	
Valvoja-Aika		S	S	S			S	S	S	S	
Viena ja Aunus							S	S	S	S	
Virallinen lehti, perijätunnus											
Virittäjä				S							
Virkkaus- ja neuletyöt				H	H	S	HS	HS	HS	HS	

Nimen ”Schaffende Arbeit und Kunst in der Schule” viimeinen sana puuttuu taulukosta.

Kirjaimet tarkoittavat seminaaria, johon lehti on ko. vuonna tilattu

H=Hämeenlinnan alakansakouluseminaari

S=Suistamon alakansakouluseminaari

T=Tornion alakansakouluseminaari

Liite 2 (5)

Suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin tilatut lehdet v. 1919–1951 (Opettajakuntien pöytäkirjoista poimittujen merkintöjen mukaan)

Lehden nimi	Tilausvuosi										
	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
Aamu											
Aamunkoitto											
Aika	H	H	H	HS	H						
Aistivalliskoululehti											
Aitosuomalainen											
Alakansakoulu	HT	HT	H	HST	HST	T					
Alkuopetus											
Asetuskokoelma											
Elementary School Journal											
Eläinsuojelu											
Elämän Kevät											
Emäntälehti		H	H	H	H		H				
Hakkapeliitta											
Helsingin Sanomat											
Herää valvomaan											
Historiallinen Aikakauskirja											
Häme											
Hämeen Sanomat											
Ilkka											
Johtajapolku											T
Kaikille	H	H									
Kansakoulu											
Kansakoulu ja Alkuopetus											
Kansakoulun Lehti											
Kansan Kuvalehti					S						
Kansanvalistus ja Kirjastolehti	H	H	H	H	H	H	H				
Karjala											
Karjalan ääni											
Kasvatus ja koulu	H	T		T	ST	T	T	T	T	T	T
Kasvatusopillisen yhdistyksen	H	H	H	H	H		H				
Kaunis koti											T
Kieltolakilehti											
Kerhoniohtaja											T
Kirjastolehti											T
Kirkon Nuorisio				HS	H	H	HT	T	T	T	T
Kisakenttä	HT	HT	H	ST	ST	T	T	T	T	T	T
Kodin Kuvalehti								T	T	T	
Koitto		T		ST	T	T	T	T	T	T	T
Koti											
Kotia Kohti											
Kotiliesi	ST		HS	HST	HST	HT	HT	T	T	T	T
Kotimaa	T										
Kotipuutarha			H		H	H	H				
Kotiseutu											
Kouluvoimistelu ja urheilu	ST	T		ST	HST	HT	HT	T	T	T	T
Kristillinen Kasvatus	T										T
Käsiteollisuus											
Käsitöitä											
Kylväjä	T	T		T	T	T	T	T	T	T	T
Laatokka											
Lapsi ja nuorisio											T
Lasten Kuvalehti							T	T			
Lasten Lähetyslehti											

Kirjaimet tarkoittavat seminaaria, johon lehti on ko. vuonna tilattu

H=Hämeenlinnan alakansakouluseminaari

S=Suistamon alakansakouluseminaari

T=Tornion alakansakouluseminaari

Suomenkielisiin alakansakouluseminaareihin tilatut lehdet v. 1919–1951
(Opettajakuntien pöytäkirjoista poimittujen merkintöjen mukaan)

Lehden nimi	Tilausvuosi										
	41	42	43	44	45	46	47	48	49	50	51
Lasten Pyhäkoululehti											
Lastensuojelu											
Liikunnan johtaja											T
Lotta Svärd	H	H	H	H	H						
Luonnon Ystävä	T	T		T	T	T	T				T
Maailma											
Maakansa											
Musiikkitieto							T	T	T	T	T
Nuori Voima											
Nuorten Airut											
Nuorten Pellervo				S							
Nuorten päivä		T		T	T	T	T	T	T	T	T
Oma Koti											
Omin Käsini	T	T	S	HT	HT	HT	HT	T	T	T	T
Opettajain Lehti	ST	T	H	HST	HST	HT	HT	T	T	T	T
Otava											
Partio											
Pohjantähti					S						
Puutarhalehti	T										
Pyhäkoululehti											
Pyrkijä	T	T		T	T	T	T	T	T	T	T
Pääskynen											
Raittiuskasvatus	T	T		T	T	T	T	T	T	T	T
Retkeilijä											
Schaffende Arbeit und Kunst in der Schulreform											
Schweizer Erziehungs-Rundschau	H	H	H	H	H						
Sirkka											
S.P.L:n Johtajalehti	T										
Suomalainen Suomi				H	H	H	H				
Suomen kasvatustieteen aikakauskirjat		T		T	T	T	T	T	T	T	T
Suomen Kuvalehti	ST		S		S		T	T	T	T	T
Suomen Lähetysseuran lehti	H	H	H		S						
Suomen Musiikkilehti			S	S	S						
Suomen Sosialidemokraatti											
Suomen Tyttö	T										T
Suomenmaa											
Svensk Lärartidning	H	H	H	H	H	H					
Svensk Skola							H				
Säveletär											
Terveystieteiden lehti	HT	HT	H	HST	HT	HT	HT		T	T	T
Tidskrift för Folkskolan				H	H	H	H				
Tiede ja Elämä											
Toukomies											
Uudistuva Kasvatus ja Opetustyö	T	T		T	T	T					
Uusi Suomi											
Valistuksen Lastenlehti		T		T	T	T	T	T	T	T	T
Valo											
Valvoja	H	H	H	H	H	H	H				
Valvoja-Aika					T	T	T				T
Viena ja Aunus											
Virallinen lehti, perijätainumero										T	
Virittäjä											
Virkkkaus- ja neuletyöt	S		H								

Nimen ”Schaffende Arbeit und Kunst in der Schule” viimeinen sana puuttuu taulukosta.

Kirjaimet tarkoittavat seminaaria, johon lehti on ko. vuonna tilattu

H=Hämeenlinnan alakansakouluseminaari

S=Suistamon alakansakouluseminaari

T=Tornion alakansakouluseminaari

Liite 3

Suomen alku- ja alakansakouluseminaarien sijaintikunnat

x = alkukouluseminaari

o = alakansakouluseminaari

